

સ્થાપનાનેક સ્વરાજ્ય

૧૧

અગામી - સપ્ટેમ્બર - ૧૯૩૬

અંક ૨-૨

સૂરત જિલ્લાઓડને

“તમારું સાચું અને મગીન કામ જ બધું સરકારી તુમાર બહારનું હશે. પછી તમે જિલ્લામાં તમારા હાથના બનેલા અવલ નાંખવા રસ્તા માટે અભિમાન લઈ શકશો, તમે તમારી શાળાઓને સુંદર રીતે ચકાવશો, તેમને આકર્ષણના કેન્દ્ર બનાવશો. તમારા જિલ્લાને મળવલ પાણી બારે મામ મજે, તમારી જેતીવડીને પૂરતાં ખાનર મજે અને તેમાં રાજીને પોષક પાક ઉગાડવામાં આવે એવી તમામ ગોડવણો તમે કરશો. લોકોને તમે આરોગ્યના ધડા નિયમો અને રીતોની તાલીમ આપશો અને તેમને વ્યવસાયી છોડાવી મરજિયાત દારૂખેતીની હાતી બરશે. પ્રૌદસિકાણને સારુ તમે રાનિશાળાઓ ચકાવશો. તમારી ફરજ અદા કરવાની તીવના સાચે જ તમારામાં હશે તો આ બધાં કામો એટલાં છે કે તમે બધા તેમાં જોડા પડશો. બીજાં જોડોને પણ તમે હાથકાર પાનશો અને તમને ચૂંટી ગોડવણનાઓની પમંદગીને તમે સાર્થક કરશો. પરિણામ એ આવશે કે તમને ચૂંટી આપનારા પોતે તેમજ બીજા તમારા સેવકદળમાં સ્વેચ્છાએ જોડાશે અને તમારી દોસ્તણી હેઠળ કામ કરતી એવી સ્વયંસેવકતી ટ્રકડીઓ તમારી આસપાસ ધસતી પ્રમના ઝળવના કોઈત ફરી મૂકશે. હું કહું તું તે જો તમારે દેયે ધમે તો તમે એ પણ તરત જોશો કે કપાસ લોડવા, ૩ પીંજવા તથા કાનજીવણાટ વિના પણ તમારે નહિ આવે. આમ હજુનું કામ કરવાને પણ લાપક ન હોય એવા અપંગ સિવાય દરેક બાળક કે પ્રૌઢ વ્યક્તિને તેમના નવરાશના પગાંત્રે સામે નરે, પડું પડમ આપણે અને જેલનેલામાં જિલ્લાની અધારૂરમાં તમે યોગ લાખનો બેસેરો કરી મેલશો.

આવે તારો જિલ્લાઓડને માર કાર્યક્રમ છે. તે તમે પૂરા કરશો ને દિવસે તમને મારા આશીર્વાદ મળશે. તે દિવસે હું તમારો છઠીદાર બનીશ અને પોઠાદારીને તમારી નહેગત કરીશ. જો આનું કશું ન કરી શકે તો તમારા તહેવારિયા સેવા-આવનું પ્રયત્ન માંડીને તમારા કાર્ય જોડે રમત કરવાનો વિચાર માંડી જ વાળજો.”

• ગાંધીજી •

અ તુ ક મ

વિષય

પૃષ્ઠ

૧ આ માસિક શા માટે ?	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૧
૨ અભિલાષ	શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૩
૩ શિક્ષુ-પદ્ધતિ અને તે શા માટે ?	શ્રી. કલ્યાણજી વિ. મહેતા	૪
૪ “ગામ સુધારણા સપ્તાહ”ની ઉત્ખણીનો અહેવાલ	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૧૭
૫ પરિશિષ્ટ ‘અ’-પ્રવાસની દૃષ્ટીએ	”	૨૮
૬ પરિશિષ્ટ ‘બ’-સમિતિઓ	”	૨૯
૭ પરિશિષ્ટ ‘ક’ સરત જિલ્લાની ગ્રામ જનવાને		૩૧
૮ ‘ગામ સુધારણા સપ્તાહ’ને સફળ બનાવો		૩૬
૯ આદર્શ સ્વચ્છતા કેવી હોવી જોઈએ ?	શ્રી. જુગતરામ દવે	૩૬
૧૦ સરત જિલ્લાના મહાસમાના કાર્યકર્તાઓને વિનમિ		૪૩
૧૧ રસ્તા, તળાવ, વિ. સુધારવા બાબત મૂલનાઓ		૪૪
૧૨ કેટલીક અગત્યની સૂચનાઓ		૫૨
૧૩ ગામ સુધારણા સપ્તાહ		૫૪
૧૪ ગામ તમ અને પાદર		૫૭
૧૫ હક્કારોપાલુ		૫૬
૧૬ ગામમાંની જાનરૂ વ્યવસ્થા	”	૬૦
૧૭ પરિશિષ્ટ ‘૫’ ઇનામોના ખર્ચ માટે ગદદ આપનાર ઉદાર ગૃહસ્થોનાં નામો		૬૧
૧૮ પરિશિષ્ટ ‘૬’ ‘ગામ સુધારણા સપ્તાહ’ અંગે વડા પ્રધાનનો સંદેશો	બા. ગં. ખેર	૬૨
૧૯ પરિશિષ્ટ ‘૬’ તાલુકાવાર થએલા કામોનું પત્રક	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૬૩
૨૦ પરિશિષ્ટ ‘ગ’ “સ્વચ્છતા દિન” ને ને ગામોએ ઉત્ખણવામાં આવેલા તેમાં ગામોની તાલુકાવાર મંજૂઆ	”	૬૪
૨૧ પરિશિષ્ટ ‘દ’ “ઉત્ખણ દિન” ને ને ગામોએ ઉત્ખણવામાં આવેલા, તેમાં ગામોની તાલુકાવાર મંજૂઆ	”	૬૪
૨૨ લોકનંત્ર	”	૬૫
૨૩ સરત જિ. ઓર્ડનું કામકાજ	”	૬૭
૨૪ જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડેની કાર્યવાહી સફળ ગીત કામદાનું સામાન્ય રાંન મારી નિશાળમાં	શ્રી. ગીમનરાવ ખડ શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈ શ્રી. મકનજી પરેલ	૭૦ ૭૩ ૭૪ ૭૫
૨૮ સરત જિલ્લાની રાનિશાળાઓ-સરત જિલ્લા નિ. નિ. ફંડ		૭૬
૨૯ સમાચાર સંગ્રહ		૭૭
૩૦ પ્રાસંગિક નોંધ શિક્ષકોની બરતીનું મોરબુ-શાળાઓનાં નવાં મકાનો મહેશાઓ	શ્રી. દયાળુજી વિ. મહેતા	૮૦ ૮૧ ૮૨

જાવક નં. ૨૦૭૧ તા. ૬-૬-૩૬

શિક્ષક પદ્ધતિ અને રાત્રિશાળા બાબત

આજમ તાલુકા માગતરો, તથા ઈ. આ. લો. બો. શાળાના
મહેતાજીઓ, મુન્શીઓ અને ગીરફોર્સ. જી. સુરત

દીગર:—

શિક્ષક પદ્ધતિ ઘાખય ચતાં શિક્ષકોને વધુ પડતો બોલો ન પડે તે માટે
એ પદ્ધતિનાં ધોરણુ લેનાર શિક્ષકો માટે પ્રાદર્શનાનું કામ મરજીયાત રાખવાની
અચના કરવામાં આવી છે, પરંતુ શિક્ષકના ધોરણુ એવી રીતે વહેંચાવાં જોઈએ
કે જેથી રાત્રિશાળાના કામ માટે જોઈતા શિક્ષકો જવાબી શકાય. એક કરતાં
વધુ શિક્ષકવાળી શાળામાં આવી વહેંચણી સહેલાઈથી થઈ શકશે. પરંતુ એક
શિક્ષકવાળી શાળામાં જરા મુશ્કેલી આવશે. એવી શાળાના શિક્ષક પોતે
સ્વેચ્છાથી રાત્રિશાળાનું કામ ચાલુ રાખે એ ધમ્મજવા ઘોઝ છે, પરંતુ જો
કોઈ શિક્ષકથી તેમ બની શકે એમ ન હોય તો તેમણે તે માટે અમને
લેખિત ખબર આપવી. કોઈ પણ સંજોગમાં ચાલુ થયેલી રાત્રિશાળા એકાએક
બંધ કરવાની નથી. જે શિક્ષકો કાર્યકલા તરીકે નોંધાયા છે અને જો
હજી નોંધાયા ન હોય તેઓ અમારી પરવાનગી મેળવ્યા વિના આ જવાબદારીમાંથી
મુક્ત થઈ ગયા છે એમ માની લેવું નહિ જોઈએ. બની શકે ત્યાં ઉપલા
ધોરણુના વિદ્યાર્થીઓ કે ગામના મૃદસ્યોમાંથી આ કામ ઉપાડી લેનાર
સ્વયંસેવક મેળવવા શિક્ષકે પ્રયત્ન કરવા અને તેમની મદદથી એવી શાળાઓ
ચલાવવી. પરંતુ જવાબદારી તો નોંધાવ્યા શિક્ષકની જ રહેશે. બધા આ
શક્ય ન હોય ત્યાં અમને લેખી ખબર આપવી કે જેથી તેવા ગામે સ્વેચ્છાથી
આ કામ ઉપાડી શકે તેવા શિક્ષકને મૂકવાનું કે બીજી વ્યવસ્થા કરવાનું
બની શકે.

દર મહીને રાત્રિશાળાના અહેવાલો શાળાના અહેવાલ માથે અમને
મળના રહે તે તરફ ખામ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

સ્કૂલ બોર્ડ કચેરી, સુરત

તા. ૪-૬-૩૬

કૃષ્ણલાલ માણપતરાગ-હાકેર
એ. ઓ. અને મંત્રી,
નિ. નિ. સંઘ

જાવક નં. ૨૦૭૨ તા ૯-૯-૩૯

આજમ તાલુકા ભારતરો તથા ઈ. ઓ. લો. ઓ. શાળાના
મહેતાશ્રી, મુન્શીશ્રી અને મીસ્ટ્રીશ્રી. જી. સૂરત.

દીગર :—સૂરત જીલ્લાના મે. ઈન્સ્પેક્ટર ઓફ સેનીટેશન અને વેકસીનેશન
સાહેબ પોતાના જા. નં. ૬૦ તા. ૯-૬-૩૯ થી જણાવે છે કે અમારા
જા. નં. ૧૩૮૮ તા. ૧૦-૧૧-૩૬ માં દરેક શાળામાં છાત્રાઓને શીતળા
રાક્યા બાળતુ ૨૭૭૨ ગળવા જણાવેલું હોવા છતાં તેનો અમલ શિક્ષકો
કરતા નથી. મળ્યું હિપર જણાવેલા અમારા પત્રમાં જણાવ્યા મુજબ
૨૭૭૨ દરેક શાળામાં રાખશે. કોઈ પણ શિક્ષક આતું ૨૭૭૨ નહીં ગળશે
અને તે બદલ ફરિયાદ આવશે તો તેની સામે ચોખ્ખા પગલાં ભરવામાં આવશે.

સ્કૂલખોડ કચેરી, સૂરત } કૃષ્ણલાલ ગણપતરામ દાદોર
તા. ૪-૯-૩૯ } ઓ. ઓ. ડિ. સ્કૂલખોડ સૂરત

ગામ યસ્તકાલશેને મંદ્ર

જે ગામ પોતાના ગામે પુસ્તકાલય કાઢવા માટે રૂ. ૫૦ રોકડાનો ફાળો
આપે તે ગામને રૂ. ૧૦૦ નાં પુસ્તકો સરકાર તરફથી આપવાનું હતું છે.
આ વર્ષે જિલ્લામાં ૫૦ ગામેને આ લાભ મળી શકશે, માટે જે ગામના
લોકો આ યોજનાનો લાભ લેવા ઇચ્છતા હોય તેમણે રૂ. ૫૦ તા. ૨૦ થી
સપ્ટેમ્બર સુધીમાં સ્કૂલ ખોડમાં જમા કરાવી દેવાની છે.

તા. ૧૨-૯-૩૯

કૃષ્ણલાલ ગણપતરામ દાદોર
સ્કૂલ ખોડ, સૂરત

મુદ્રક : કૃષ્ણલાલ ઇન્કારામદાસ, 'લોકવાણી' મુદ્રણમંદિર, ચૈત્રપૂલ, સૂરત
પ્રકાશક : સ્કૂલ ખોડ કચેરી, સૂરત,

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૧]

ઓગસ્ટ-મધ્યમ ૧૯૩૬

[અંક ૧-૨

આ માસિક શા માટે ?

આ પ્રગતિમાન જગતમાં દેશપ્રજા પ્રગતિને ગતિમાન અને ફત્તેહમંદ બનાવવા માટે લોકમત યોગદાની જરૂર પડે છે. સદન નિર્ધારા યોગદાન યોડે અને સ્વતંત્ર નિર્ણય સ્વૂચ યોડે પ્રગતિ પડતી અનેક યોગનાઓ ગતિમાન કરી તેને ફત્તેહમંદ બનાવવા માગે છે. આ યોગનાઓ ત્યારેજ ફત્તેહમંદ થઈ શકે કે જ્યારે નમ્યાની પામી જો યોગનાઓના હેતુઓ વગેરે અમલમાંમાં આવેલા હોય. આમાંનું એક માનવ મતદેશનાઓ છે. બન્ને સંસ્થાના પ્રમુખોના પ્રયાસો ને સામાન્ય રીતે કોઈ ગોમતમાં દર આપણે કે દિવસના રહે છે તે દરમિયાન નિર્ણયનાં ગમત યોગના યોગના અમલમાં આ માધ્યમનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ને બીજી માધ્યમ સામયિકપત્ર અને પ્રાન્તિક પત્રિકાઓનું છે. સ્વતંત્ર નિર્ધારા લોકમત યોડે અને સ્વૂચ યોડેને પ્રગતિ ઉપયોગી બામ મદદો આપવો છે આ મદદો નિર્ણયનાં ૭૭૭ ગામોમાં આ માસિક માધ્યમ પહોંચવાનું રાખી છે. જે ગામે અને પહોંચી નહિ શકીએ તેના ગામોમાં પણ આ માસિક દરમદિને પહોંચી શકે અને યોડેની મદદો નિયમિત રીતે રજુ કરી શકે છે. મદદ પણ પ્રગતિ લોકમત બનાવવાની શક્તિ અને ચેજવા તેની ચાલિત સ્વગત્યની મંચાઓની ચિયનિ ઉપરથી જાણી આવે છે. સ્થાનિક સ્વગત્યની મંચાઓ સ્થાનિક કામોના નિર્વાહન ઉપરોં એ મદદરતુ ચિયનિ પણ આપે છે. એ મંચાઓમાંથી સાન વહીવટારો પેલ શર્ત શકે છે. એટલે આ મંચાઓના વહીવટમાં લોકોને પુરો રમ લેતા કમ્તા મોર્દોએ જાણથી આ મંચાઓના માર્ગિકા-ને તેના મતદારો છે તે-મંચાની પ્રગતિઓમાં રમ લેતા ન કાય ત્યાંથી તેની પ્રગતિએ બાન્ધેજ સ્વરૂપ થાય. આ માસિકનો મુખ્ય હેતુ યોગને આ ને માસિક સ્વગત્યની સંસ્થાઓની પ્રગતિ ધાનગની યોગનાઓમાં રમ લેતા કમ્તાનો છે.

આમાંની દર માન્યતા છે કે જ્યાંનું દરેક દરેક ગામ યોગના સામાન્ય નિર્ણયનો માટે સ્થાપી અને સ્થાપનમાં અને ત્યારે જ માસિક સ્વગત્ય આપી શકે. એકો યોગના

આર્થિક સાધનો માટે સ્વાથર્થી અને સ્વાયત્તજી અને જોટલું નદિ પણ પોતાનાં મુખ સમગ્રતાં સાધનો માટે સ્વાથર્થી અને સ્વાયત્તજી અને તે માટે લોકમત દેખવનો એ આ માસિકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

આ નિવૃત્તાના લોકોને આદર્શ ગામ કેટલું હોય તેની ખચર અત્યાર પહેલાંની હસ્ત પત્રિકાને ઉપરથી પડી ગઇ હતી. હજારો દરેકે દરેક ગામ આજુબાજુ બનાવવા માટે નિહા લે. બોર્ડ અને સ્કૂલબોર્ડ બનાવતા પ્રયાસો કરવા દબા છે. આ માસિક આ પ્રયાસનું એક અંગ છે.

હુંક વખતમાં આપણી લોકપ્રિય મરફારે ઘટેલા પંચાયતના નવા કાયદાનો અમલ થશે અને તેની રૂએ ૨૦૦૦ અને તે ઉપરની વસ્તીવાળાં ગામોએ ફરજિયાત અને તેથી જોડી વસતિનાં ગામોમાં મરજિયાત પંચાયતો સ્થપાશે. આ પંચાયતોની સફળતા ઉપર આપણી પ્રગતિનો મોટો આધાર રહેશે છે. આ માસિક પંચાયતોને સફળ બનાવવા ઘટલું દિશા સૂચના કરશે. લોકનંદવાળા સ્વચ્છતામાં પ્રગતિ પોતાના હકો જાણવાની જોડી જરૂર છે તેટલી જ બંધે તેનાથી પણ વધારે જરૂર આવી જતીના શાસન અંગે રહેલી જવાબદારીઓ સમજવાની અને તે અદા કરવાની છે. આ માસિક લોકોને આવી જવાબદારીઓનું બાન કરાવવા તજવીજ કરશે. કોઈ પણ પ્રગતી ખરી સક્તિનો આધાર તેના નૈતિક વિકાસ ઉપર રહેશે છે. જોડે આપણે નૈતિક વિકાસ તેટલી આપણી શક્તિ. આ વિકાસ સાધવામાં પ્રગતિ બને એટલું સહાયજૂત થયા આ માસિક દર્શાવ કરશે.

એકંદરે ગામજીવન ઉન્નત બનાવવાની દરેકે દરેક પ્રયત્નને આ માસિક ટેકા આપશે.

રોજગરોજના વ્યવહાર માટે ઉપયોગી ગણાતા કાયદાઓનું સામાન્ય જ્ઞાન પણ આપણા લોકોના મેરા જ ગમે હોતું નથી, અને તેથી તેઓ વારંવાર બારે મુઝવણમાં આવી રહે છે. વળી આવા જ્ઞાનના અભાવને લીધે લોકોમાં ડર પણ પથે રહે છે. એ રિયલિટી દૂર થી તે માટે એવા કાયદાઓનું સામાન્ય જ્ઞાન પણ લોકોને સમજ પડે એવી બાબતમાં આ માસિક દ્વારા આપવામાં આવશે.

આ ઉપરાંત આપણી મહાસભાની સરકારે સત્તાનાં સત્રો હાથમાં લીધા પછી ગામડાંઓને ઉન્નત બનાવવા માટેનાં અનેક પગલાંઓ, કાયદાઓ ઘડીને કે જુદી જુદી પ્રયત્નિઓ ગનિમાન કરીને લેવા માંડ્યાં છે તેનો લાભ લોકો ઉઠાવી શકે તે માટેની યોગ્ય સમજુત પણ આ માસિકમાં પ્રસંગોપાત આપવામાં આવશે.

ખાસ કરીને નિહા બોર્ડ અને સ્કૂલ બોર્ડની પંચ વર્ષીય ગામ સુધારણા અને નિરક્ષરતા નિવારણની યોજનાઓ, વર્ધાઓજના તથા શિક્ષણના પ્રશ્નોની અર્થ આ માસિક દ્વારા થતી રહેશે.

સરત નિહા લોકલ બોર્ડ અને સ્કૂલબોર્ડના કામનું સમાચાર પણ પણ આ માસિક બનશે.

અભિલાષ

હાં ! મારે એક જ એ અભિલાષ;
ઉરે હો ! એક જ એ અભિલાષ !

અવનિત્યમાં, જળ, સ્થળ, નભમાં,
વિચરે વળી વન, નગ, મહાલયમાં;
અણુ અણુમાંથી જડતા કાઢી
ચેતન પ્રકટાણું !

જગતમાં ચેતન પ્રકટાણું,
પ્રપુલ્લતા છવનમા લાણું;
પ્રભાળું કષ્ટ, તિગિર ટાળું,
જગે જન ! ચેતન પ્રકટાણું !
ઉરે હો ! એક જ એ અભિલાષ !

સૂતેલા મૈા વીર ઉઠાડું,
મુન્દરીઓમા સ્ત્રીત્વ જગાણું;
કુમુદ સમા ખીલતા બાળકને
દેશભક્તિ શીખણું !

સરસતા સ્થળ સ્થળમાં સ્થાપું,
અધમતા મૂળમાંથી કાપું;
જગતના જુડા જાંઘ તોડું
અને જન ! ચેતન પ્રકટાણું !
ઉરે હો ! એક જ એ અભિલાષ !

જગતને ચેતનમય થાનણું,
છવનમાં નવચેતન રેડું.
ઉરે હો ! એક જ એ અભિલાષ !
હાં ! મારે એક જ એ અભિલાષ !

જયોત્સ્ના શુકલ

૧૯૦૧	૧,૧૦,૦૦૦	૧૦
૧૯૧૧	૬,૦૭,૦૦૦	૬૦
૧૯૨૧	૯,૨૪,૦૦૦	૮૦

હિંદુ જેવા પરાપૂર્વના સુસંસ્કૃત દેશને જેટલી પ્રગતિ માટે ૫૦ વર્ષ લાગ્યાં તેટલી પ્રગતિ એકઠે એકઠી શરૂ કરનાર આ દાખાએ કદાચ ૨૦ વર્ષમાં સાધી!

ગ્રીનમાં ૧૯૧૨ માં પ્રગતિસત્તાકની મહોત્સવ યર્ષ તે પછી ત્યાંની શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ કુદકે અને વ્યુત્કે વધવા લાગ્યા. ત્યાં ૧૯૧૨ માં વિદ્યાર્થી સંખ્યા ૨૮ લાખ હતી, ૧૯૨૨ માં તે ૬૬ લાખ થઈ અને ૧૯૩૧ માં ૧૧૭ લાખે પહોંચી. ઉચ્ચતની પ્રગતિ પણ નોંધવા જેવી છે. ૧૯૨૮ માં ત્યાંની પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થી ૩ લાખ હતા, ૧૯૩૮માં તેના ૧૦ લાખ થયા!

જાપાને કેળવણીના પ્રચારનો પ્રશ્ન ૧૮૭૨માં હાથમાં લીધો હતો અને ૬ વર્ષમાં જ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૧૧ લાખ ૪૬ હજારની વધારીને ૨૩ લાખની કરી હતી. રશિયાની સિદ્ધિ એ સંપૂર્ણ કરતાં ટોચે નવય એવી છે. સોવિયેટ સમ્રાજ્ય પહેલાં પૂરાપતો ખાજામાં ખાજા ગણાતો દેશ આજે આગવી હરેણમા આવીને ઉભો છે. રશિયાએ ૨૦ વર્ષમાં જ ૧૬ કરોડની પ્રગતિની નિરક્ષરતાનું નામનિરાલ ઉખેડી નાખ્યું ગણી શકાય.

ન્યારે બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનમાં જાણેલાનું પ્રમાણ ૧૮૮૧માં ૩૫ લાકડું તે ૧૯૩૧માં ૫૦ વર્ષે વધીને માત્ર ૮ લાકડું થયું છે. એટલે કે એક દાયકામાં માત્ર એક લાકડો જ વધારો આપણે ત્યાં થયો છે.

આપણો હક્કો કેળવણીમાં યોગ્ય આગળ ગણાય છે. એની પ્રગતિ નોંધીએ. એકલખોડ હસ્તકની શાળાઓની ૧૯૨૯-૩૦ થી ૧૯૩૭-૩૮ સુધીનાં ૯ વર્ષની વિદ્યાર્થી સંખ્યા આ નીચે આપવામાં આવે છે.

રહે. આ નાનું ખર્ચ પણ સારી જેવી રકમનું થવા જાય છે. આ પરિસ્થિતિનો ગેરલાભ લેવા ઇચ્છનાર પણ કોઈક સોંક પડેલા હોય છે. એક નાના ગામડામાં જ્યાં સામાન્ય રીતે ગદિને એકાદ રૂપિયાનું બાટું વાજતી ગણાય ત્યાં ૫૦ વિદ્યાર્થીની શાળા માટે ગદિને ૮ રૂપિયાના બાટાની માગણી પણ અમારી પાસે આવેલી છે! આવી અસાધારણ પરિસ્થિતિને પહેંચી વળવા અસાધારણ ઉપાયો યોજવા જોઈએ.

સરકારની મિલ્નેરી બરવા કંઈ આકાશમાંથી નાણાંનો વરસાદ વરસતો નથી. એ નાણાં તો પ્રગ્ન પામેથી જ કર રૂપે એકઠાં થાય છે. વળી આપણી સરકારને પ્રગ્ન કલ્યાણ માટે દારૂમાંથી કરની છે, રસ્તા, કુત્રા તળાવ, દવાખાનાં વગેરે પ્રગ્ન ઉપયોગી કામોમાં વધારે નાણાં ખર્ચવાં છે, બૂલી નવાવસાં અને ભાગનાં ગામડાંએને આગાદ યનાવવાં છે, કેળવણીનો વિસ્તાર વધારવો છે, તમામ શિક્ષકોને ટ્રેન્ડ કરવા છે. અને દુકાન જેવી આશ્વત્થમાં રેવનુ 'રાહતો' આપવાની છે. આપણી મોડને એક જીલ્લાના પ્રશ્નો છે, ન્યારે મુંબઈ સરકારને ૨૦ જીલ્લાઓ અને મોટાં શહેરોના પ્રશ્નો પણ ઉદ્દેશના હોય છે. એટલે આપ નવા કામા થના પ્રશ્નોનો વહેવાર અને કમ્પસરની દૃષ્ટિએ કોઈ ઉદ્દેશ મોંઘવો જ જોઈએ.

દુકાન પડ્યો હોય, કુટુંબના આવક ઘટવાનો સંભવ હોય અને ધરનાં માણુમોમાં ૨-૩ ખુદન બાણુન' ઉમેરવાં હોય ત્યારે ધરણુ ગુદિણી કેવાં પગલાં લે છે? સહુથી પ્રથમ તો જોજન છાંડવાની કોઈની આદત હશે તેને તે રોકશે, જોજનની વિવિધ વાનીઓની સંખ્યામાં એકદમ ઘટાડો કરી નાખશે, સ્થિતિ સંજોગ પ્રમાણે ધી રૂપ ઉપર અંકુશ મૂકશે અને જરૂર પડે તો ખાસતી ૪ ટંકની ૩ અને ૩ ની ૨ કરશે. અને પેસા આપીને કસાવનાં ધરકામ પણ ઘોડા વધારે વખત ધસાઈને જતે કરી લેવાનું રાખશે. આવે વખતે ખાસ ધ્યાન 'સગવડ' ઉપર નહિ, પણ 'નરિયાત' તરફ આપવામાં આવે છે અને ખોશક તેમજ કપડાંની જન કસતાં નર્યા તે મદતર આપવામાં આવે છે. દરેક વહેવાર માણુસ પોતાના પાયરણ પ્રમાણે જ પગ લંબાવવામાં હાલપણુ સમજે છે.

આજ ધીરણુ આપણા કેળવણીખાતાને પણ લાગુ પાડવું જોઈએ. આજે વલસાડ અ તે શંદેર કર્યાની શાળાઓ સાથે લો. બો. હસ્તકની શાળાઓની સ્થિતિ આ પ્રમાણે છે:-

પ્રકાર	વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	સરકારે મંજુર કરેલા શિક્ષકો	રોકાયેલા શિક્ષકો
લો. બો. શાળા.	૫૧૫૧૬	૧૧૩૦	૧૧૭૪
વલસાડ "	૨૧૪૮	૫૬	૫૮
શંદેર "	૧૨૧૦	૨૫	૩૩
	૫૪૮૭૪	૧૨૧૧	૧૨૬૫

હવે ૧ શિક્ષક માટે સામાન્ય રીતે ૪૦ વિદ્યાર્થીનું જોડણું ગણાય છે, તે જ્યાં એક શિક્ષકને એકજ વર્ષ આપી શકતો હોય તેવી શાળા માટે બરાબર છે, પરંતુ ગામડાંઓની

• ગામપંચાયતનો કાયદો થવાથી આ ૪૦ હબરની ગણતરીમાં હવે ઘોડો ફેર પડશે, કારણ કે એક આનામાંથી ૪ પાઈના હિસાબે લો. જોડે ગામપંચાયતવાળાં ગામને તેની આવકની રકમમાંથી આપવી પડે.

ધણી ખરી શાળાઓમાં ૧ શિક્ષકને ૨-૩ કે ૪ ધોરણ પછી સંભાલવાનાં હોય છે. ત્યાં તેને માટે '૪૦ ની સંખ્યા વધારે પડતી ગણાય, વળી મોટી શાળાઓમાં અવાર નવાર કોઈ નહિ ને કોઈ શિક્ષક રમ ઉપર જતો હોય તેની જગ્યા પૂરવા અને મુખ્ય શિક્ષક, બીજા શિક્ષકોને શિક્ષણના કામમાં માર્ગદર્શન કરાવી શકે તે માટે તથા દફતરી કામ અંગે પણ અમુક સમય છૂટા રહી શકે તેટલા ખાનર એકાદ વધારે શિક્ષક સોંપવાની જરૂર હોય છે. આ ધ્યાનમાં લેતો શિક્ષક દીઠ ૪૦ વિદ્યાર્થીનું પ્રમાણ નહિ લઈ શકાય. ૨૦ થી ૩૨ ની સંખ્યા યોગ્ય લેખાતી જોઈએ. આ હિસાબે સુરત જિલ્લાના ૫૪૮૭૪ વિદ્યાર્થીઓ માટે $૫૪૮૭૪ \div ૩૨ = ૧૭૧૨$ શિક્ષક ખરી રીતે હોવા જોઈએ. તેને દેખાણે મંજૂર થયેલા શિક્ષકો ૧૨૧૧ છે. એટલે ૫૦૧ શિક્ષકો ખૂટે છે. ઉપર આપણે જોઈ ગયા છીએ કે ૩૧ શિક્ષકોની મંજૂરી આવતાં ૪ વર્ષ ગયાં છે, તો આ ૫૦૦ શિક્ષકોની મંજૂરી માટે કેટલો સમય જશે? છતાં માની લઈએ કે તંત્ર બદલાયું છે એટલે આ મંજૂરી ૪-૬ મહીનામાં મળી જાય, તો પણ તેનું ખર્ચ જોડાને દિસે કેટલું આવે? આજે ના શિક્ષકને ૧૫ રૂ. આપવામાં આવે છે, પરંતુ તેને કાયમ થતાં ૨૦ રૂ. આપાય અને હવે સરકારે જ્યાં શિક્ષકોને ટ્રેન્ડ કરવાનું ધોરણ સ્વીકાર્યું છે. એટલે શિક્ષકોના લસાળમાં પણ દીકરી વધારો થવાનો. આથી માસિક ૨૦ રૂ. સરેરાશ એક શિક્ષકના ગણનાં ખૂટતા, ૫૦૦ શિક્ષકો માટે $૫૦૦ \times ૨૦ \times ૧૨ = ૧$ લાખ ૨૦ હજાર રૂપિયા જોઈએ. એના ત્રીજા ભાગના જોડાના દિસાની જ રકમ ૪૦ હજાર થઈ જાય છે, એટલે કે કેળવણી કરના એક પૈસાના વધારાનું તમામ ઉત્પન્ન એ ખાને જ પૂરું થઈ જાય, બકે ગામપંચાયતને આપવાનો ફાળો બાદ કરીએ તો તો ઉતરું ખૂટે. શાળા વિનાનાં ગામોએ શાળા આપવાની તેમ જ બીજી જરૂરી સુધારણાઓ અને નવી યોજનાઓ માટે તો એકે દમડી ફાળજ રહી શકે જ નહિ. એ સ્થિતિ ધ્વજીનીય નથી, શાળા વિનાનાં ગામડાંઓની દૃષ્ટિએ ન્યાયયુક્ત પણ નથી. એટલે વધેલી વિદ્યાર્થીસંખ્યાને પહોંચી શકાય તે માટે આવી જ પરિસ્થિતિમાં દુનિયાના અનેક દેશોમાં લેવામાં આવેલો રસ્તો લેવો જ જોઈએ; એ રસ્તો તે 'શિક્ષક પદ્ધતિ' નો છે.

સામાન્ય રીતે જનસંખ્યાનું ચાલુ સ્તીત્વામાં જ ગાડું દાંકવાને ટેવલ્યો હોય છે. સ્તીત્વો જોડેલો વિશેષ ઉડો નેટલી તેમાંથી ગાડું બહાર કાઢવાની મુશ્કેલી વધારે. આપણી શાળાઓનું ગાડું પણ ૫૦ વર્ષથી એકની એક પદ્ધતિના ઉડ સ્તીત્વામાં ચાલતું આવ્યું છે એટલે તેમાંથી તેને નવા રસ્તા ઉપર ચલાવતાં ચોડાધણા હિંસા લાગે એ સ્વાભાવિક છે. તેનાથી આપણે ડરતું નહિ જોઈએ. દુનિયાના અનેક દેશોએ અને આપણા કરતાં પ્રમાણમાં ઘણા ગણાતા દેશોએ પણ આ પદ્ધતિનું અગ્રજંબન કર્યું છે તો આપણુ જોવા મળીત. દેશે તેતો. લખણેલ. કરવામાં શા માટે પાછળ રહેવું જોઈએ?

કયા કયા દેશોમાં આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ થયો છે?

રશિયા, અમેરિકા, ચીન, ડચ ઈસ્ટ ઈન્ડિઝ, સિયોન, ઈજિપ્ત, ટર્કી, કેન્ઝાઈ, સ્વીડન, નોર્વે, એસ્ટ્રેલિયા, અને ન્યુઝિલેન્ડમાં આ પદ્ધતિનો આશ્રય લેવાયો છે હિંદુસ્તાનમાં પણ કોચીન, માલસોર ને હૈદરાબાદમાં આ પદ્ધતિ વિશાળ પાયા ઉપર લાખજ થઈ છે. દરેક દેશની શિક્ષક પદ્ધતિમાં સ્થાનિક પરિસ્થિતિને બધેએસતી કંઈક કંઈક વિશિષ્ટતાઓ રહેલી છે, તે નીચે આપેલા તારણ ઉપરથી જોઈ શકાયે.

રશિયાને વિદ્યાર્થીઓના અસાધારણ ધસારાથી ઉભી થયેલી મુસ્કોલીઓને પહોંચી વળવા અનેક ઉપાયો લેવા પડ્યા હતા અને તેમાંનો એક રસ્તો શીફ્ટ પદ્ધતિથી શાળાઓ સ્થાપવાનો હતો.

ચીન આપણા જેવો જ મોટી વસતિ વાળો દેશ છે. એને પણ આપણા જેટલા જ પ્રમાણમાં આમ કેળવણીનો પ્રશ્ન ઉઠેલ્લો છે. છેલ્લી ખજૂરા પ્રમાણે ત્યાં આ માટે ટુંકાં રસ્તાની વિવિધ યુક્તિઓનો આશ્રય લેવામાં આવ્યો છે. ‘શીફ્ટ’ પદ્ધતિ આવી યુક્તિઓમાંની એક છે. ત્યાંની સરકારે કેળવણી પ્રચાર માટે દરજ્જાવાત કેળવણીનું ધોરણ સ્વીકાર્યું છે પરંતુ નિશાળે જ્યાં લાયક ઉમરનાં તમામ બાળકોને એ ધોરણ એકદમ લાગુ પાડવું ધણું મુશ્કેલ હોવાથી ૧૦ થી ૧૬ વર્ષની વયનાં બાળકો માટે ૧ વર્ષની ટુંકા અભ્યાસક્રમની કેળવણી દરજ્જાવાત કરવામાં આવી છે. આને માટે ટુંકા સમયની ખાસ શાળાઓ સ્થાપવામાં આવી છે, અને તેનો રોજનો સમય પણ નિયમિત સામાન્ય શાળાના સમય કરતાં ઓછો અને અભ્યાસક્રમ સરળ રાખવામાં આવ્યો છે. હવે તો ૪ ધોરણની સામાન્ય પ્રાથમિક શાળાઓને પણ એક દિવસની બે શીફ્ટ વાળી કરવાની યોજના ચર્ચા છે.

દર છસ્ટ ઇંચિટમાં ત્રણ ધોરણની શાળામાં પહેલું ધોરણ પહેલા અર્ધ સમયમાં, બીજું બીજા અર્ધ સમયમાં અને, ત્રીજું જાને વખત જોડાવવામાં આવે છે. પરિણામે આ દેશની શાળાઓમાં ૫૦ વિદ્યાર્થીએ એક શિક્ષક આવી શકે છે.

ગિરોનામાં ‘એવરી શાળાઓ’ પ્રયોગ દશમાંથી પસાર થઈ ચૂકી છે. અને ત્યાંની કેળવણી પદ્ધતિમાં તેણે કાયમનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. ત્યાં શિક્ષકો કે વાલીઓનો આ પદ્ધતિ સામે વિરોધ હોયો નથી અને કેળવણીકારોની સમિતિઓએ તેને અંતઃકરણ પૂર્વક વધામણાં આપ્યાં છે. આ પદ્ધતિ અત્યંત બહેનસતી થઈ શકે એવી અને મક્કાન, સાધનો અને શિક્ષકોની ગાળનમાં કસકસના અવકાશ વાળી છે. આને લીધે ખર્ચમાં કાપકાપ કરવાના આવી પડેલા પ્રસંગે ઉભી થતી મુશ્કેલીઓનો સામનો કેળવણી ખાતું સ્વચ્છતા પૂર્વક કરી શક્યું હતું.

છઠ્ઠામાં આખા સમયની શાળાઓ માટે જોઈતાં મકાનોની છત હતી છતાં પ્રધાનમંડળે આખા સમયની શાળાઓને અર્ધ સમયનીમાં ફેરવી રાખવાની નીતિ સ્વીકારી તો કે જેથી બંધિયામાં વિદ્યાર્થી સંખ્યામાં મદદગારી મોટી બરતોને, મકાનો તથા શિક્ષકોમાં એકએક બીન જરૂરી વધારો કર્યા સિવાય પહોંચી વળી શકાય. છઠ્ઠામાં અર્ધ દિવસની શાળાઓ સંબંધમાં “હવર બૂક ઓફ એબ્યુડેન્સ (સંડન) ૧૯૩૯ના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે “આ નિશાળોમાં એકજ દિવસમાં હોકગ અને હોકરીઓની બે અલગ અલગ ટુડીઓને બાણવવામાં આવે છે. અડધા દિવસની પદ્ધતિ સ્વિકારણમાં બે સુખ્ય કારણો છે.

(૧) આર્થિક, (૨) સામાજિક. આર્થિક એટલા માટે કે જ્યાં બાળકોને કેળવણી આપવાનું વાર્ષિક ખર્ચ ૬૦ લાખ પૌંડને બદલે આ પદ્ધતિથી ૩૦ લાખ પૌંડ ઉપર લાવી શકાય. સામાજિક કારણ એ કે વિદ્યાર્થીઓને પોતાનાં માળાપ સાથે ખેતરોમાં કે દુકાનોમાં અડધા દિવસ કામ કરવાની તક મળે.”

૧૯૨૮માં કુલ ૨ લાખ ૮૦ હજાર મિસરી પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓમાંથી અર્ધ દિવસની શાળામાં જનાર ૧ લાખ ૬૭ હજાર હતા. ૧૯૩૮માં વિદ્યાર્થી સંખ્યા

૯ લાખ ૮૪ હજારની યર્ષ અને તેમાંથી ૮ લાખ ૫૮ હજાર અર્ધાંતુ ૯૦ ટકા અર્ધાં દિવસની શાળામાં જનાર હતાં.” આટલી બધી સફળતા અને વ્યાપકતા ઇંગ્લેન્ડમાં એ પદ્ધતિએ સાધેલી છે.

ડેન્માર્ક, સ્વીડન અને નોર્વે મુખ્યત્વે ખેતીપ્રધાન દેશો છે. એ દેશોની કેળવણી પદ્ધતિમાંથી હિંદને ઘણું શીખવાનું મળી શકે એમ છે.

ડેન્માર્કમાં શાળાના વિદ્યાર્થીને માટે આંકડાકિયામાં ૧૮ કલાક બહુનરના મુકરર કરવામાં આવેલા હોય છે. આ ૧૮ કલાકનો મેળ જુદી જુદી શાળાઓમાં સ્થાનિક પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જુદી જુદી રીતે મેળવેલો હોય છે. જે મુખ્ય સિદ્ધાન્ત નજર સામે રાખવામાં આવ્યો છે તે એ કે ખેડુનો, પોતાનાં બાળકોની મદદથી જરૂર કરતાં વધારે વખત વર્ગિન ન રહે. કેટલીક શાળાઓમાં બાળકો રોજના ૩ કલાક લેખે ૬ દિવસમાં ૧૮ કલાક ભરે છે, પણ સર્વસામાન્ય વ્યવસ્થા, એક આંતરે રોજના ૬ કલાક ભરી ૩ દિવસમાં ૧૮ કલાક પૂરા કરવાની છે. આ પદ્ધતિમાં અમુક વિદ્યાર્થીઓની ટુકડી એક દિવસ ભણે, અને બીજા દિવસે તે જ શિક્ષક પાસે બીજી ટુકડી આવે છે.

આમ જે પદ્ધતિ અનેક દેશોમાં દાખલ થઈ સફળ નીવડે છે તે હિંદુસ્તાનમાં શા માટે સાર્વજનિક ન બને અને શા માટે તેને સફળતા ન મળી શકે? જેવડું મીઠન છ. કોન્ટ બક્ષામણ કરે છે કે બહુ મોટી સંખ્યાને ભણાવવાના પ્રયત્નો ઉદ્દેશ હુ એ સચવું છું કે હાલના શિક્ષકસ્થાઈ અને કામનાં સાધનોનો ખેવડો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જે અમેરિકા જેવા સમૃદ્ધ દેશને ખેવડી શિક્ષક પદ્ધતિનું અપલંબન કરવું પડ્યું હોય તો હિંદુસ્તાનમાં એજ પદ્ધતિ ઉપર જવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. મુંબઈ કોર્પોરેશનની સ્કૂલ કમિટિના વિદ્વાન સેક્રેટરી શ્રી. પરશ્વેકર પોતાના “Literacy in India” નામના પુસ્તકમાં આ પદ્ધતિની સમર્થ દિશાવન કરતાં લેખે છે કે “આ પદ્ધતિ હિંદમાં દાખલ કરવાનું ઇચ્છ્યા જોગ છે એટલું જ નહિ પરંતુ અત્યંત જરૂરનું પણ છે. સત્તાએ રહેછે કે આ પદ્ધતિનો વિશાળ પાયા ઉપર ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો? આજ મુઘીના અખનગ મોટે ભાગે છુટાછવાયા હતા, અને તે જ્યાં સ્થાનિક કેળવણી સંસ્થાના આખા વિસ્તારમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા ત્યાંજ ફતેહમંદ નીવડ્યા હતા. આ જાનનો અનુભવ હિંદુસ્તાનમાં જ નહિ, પણ પરદેશોમાં પણ થયો છે. તેથી એ જરૂરનું છે કે આ પદ્ધતિ દાખલ કરવામાં આવે ત્યાં કસા અપરાદો રાખવા જોઈએ નહિ; કારણ કે તેમ થતાં સરખામણીનો વિતંડાવાદ ઉભો થાય છે, અને આ ફેરફાર દાખલ કરના- સંજોગના હેતુઓ વિશે પણ શંકા લાવવાને અવકાશ રહે છે. જ્યારે અમુક ઉપાયો મરજ્યાતજ રાખવામાં આવે છે ત્યારે થોડો એના ફાયદા સમજી શકતા નથી, અને છીંડાં શોધવાના પ્રયત્નો કરે છે. કેળવણીના શેવમાં તો મુશ્કેલીઓ વધારે હોય છે.....આ કારણને જ લઈને લોક સમુદાયની કેળવણી માટે આખી દુનિયામાં ફરજિયાત શિક્ષણ દાખલ કરવું પડે છે. તેથી જ સરકારની એવી ખાત્રી થઈ હોય કે અમુક ઉપાયોથી લોક સમુદાયની કેળવણીમાં શુભ પરિણામ લાવી શકારો, તો તેના ઉપાયોને કેવળ થોડોની સ્વેચ્છા ઉપર છોડવા જોઈએ નહિ.”

• આ લેખ તૈયાર કરવામાં આ પુસ્તકનો છટથી ઉપયોગ કર્યો છે, અને તે માટે અમે તેના લેખકના ઋણી છીએ.

પદ્ધતિ સામેના વાંધાઓ

હવે આ પદ્ધતિ સામે કયા કયા વાંધાઓ ઉઠાવામાં આવે છે તે જણાવેઈએ.

(૧) આપણા જીલ્લામાં મોટામાં મોટા વાંધા એ દર્શાવવામાં આવે છે કે જીલ્લામાં ઘણાં ગામે શાળા વિનાનાં છે. ત્યાંનાં બાળકો માર્ગદર્શિ એ માર્ગદર્શિ દ્વારા ગામની શાળામાં બાળવા જાય છે. હવે ગ્રીફ્ટ પદ્ધતિ દાખલ થાય એટલે ઉપસા વર્ગના અને નીચલા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓના બાળવાના સમય જુદા થઈ જાય. આથી મોટા વિદ્યાર્થીઓની સાથે સાથે આવના નાના વિદ્યાર્થીઓને સોજનનો લાભ જતો રહે. એટલે તેમને એકલાને દૂરની શાળામાં મોકલતાં માયાપ અચકાય.

(૨) છોકરાંઓ અડધા સમયમાં અભ્યાસક્રમ પૂરો કરી શકશે નહિ, તેમનું બહુનર કાચું રહેશે, અને તેમની કાર્યસાધકતા એક્ટી થશે.

(૩) છોકરાંઓ ૨૫-૩ કલાકમાં શાળામાંથી છૂટાં થઈ જશે એટલે ઘરેલાં ઘેર આવી રસ્તીનોફાન કરશે અને માયાપને પડવશે.

(૪) ગ્રીફ્ટ દાખલ થાય તો શાળાના સમય સવાર સાંજના વધુ અનુકૂળ પડશે, એટલે દાહ ઘણી ખરી શાળા ૧૧ થી ૫ ની હોય છે તે સવાર સાંજની થઈ જશે અને શિક્ષકોને તથા પરગામથી આવનાર વિદ્યાર્થીઓને એ જાણે આવવા જવાના ચાર કેરા થશે.

આ પદ્ધતિ સામે મુખ્યત્વે આ ચાર વાંધા રજૂ કરવામાં આવે છે. હવે એ વાંધાઓનું વજુદ તપાસીએ.

પહેલો વાંધો સમજાવેલો. અને તેથી જ શાળાનાં દાયમાં લીધા પછી લોકોની વ્યવહાર મુશ્કેલી જોઈને, આ પદ્ધતિ દાખલ કરવાના ડિરેક્ટરના આગ્રહનો સરત નિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડે ન કરીને વિરોધ કર્યો હતો, પરંતુ એ પછી સરકારની આંદ્ર પદ્ધતિથી આ નિલ્લામાં ૧૩૦ ની વધારે ગામોમાં ખાનગી શાળાઓ સ્થાપન થઈ ચૂકી છે, અને હજી નવી સ્થાપન થતી છે, વળી બોર્ડે પણ પ્રેલીક નથી શાળાઓ ઉઘાડી છે; એટલે હવે જુનું અપવાદ સિવાય ગામેગામ બાળવાની સમયક થઈ ચૂકી છે, આથી નાનાં બાળકોને પરગામની શાળામાં એકલાં જવાની મુશ્કેલી દૂર થઈ છે. આ રીતે આ પદ્ધતિ સામેનો સમજાવમાં સમજાવ વાંધો ન થઈ જાય છે. અને હવે તો માત્ર દૂર દૂરનાં ક્ષેત્રોમાંથી થોડાં જ ગામોની ફરિયાદ આ સંબંધમાં રહી હશે.

બીજો વાંધો વાસ્તવિક કંતાં કાલ્પનિક વધારે છે. પ્રાથમિક શાળાના પ્રારંભનાં ૨-૩ ધિવલુ સુધીનાં નાનાં અને કુમળાં બાળકોને શાળામાં ૫-૬ કલાક ગોંધી રાખવાં એ તેમના ઉપર અત્યંત ધાતલ્પીપણું સુખરવા જેવું છે. તેમને માટે તો શાળાઓ શાળા મટીને કેદખાનાં અથવા તો બાળકોને ગોંધવાનાં ડાંગાં જની જાય છે. બાળકો સ્વભાવે જ એટલાં અંચળ હોય છે કે ૫ અડધા કલાકથી વધારે વખત એક સાથે તેઓ એકાચ યદને બેસી શકતાં નથી. ૨૦-૨૫ બાળકોના એક વર્ગ ઉપર એક સ્વતંત્ર લાયક શિક્ષક હોય અને તે તેમને અમુક અમુક સમય રસપૂર્વક બાણાવે અને અમુક અમુક સમય ઉદ્યોગ, રમત ગમત કે પર્યટન કરાવી આનંદમાં રાખી શકતો હોય તો જુદી વાત; પરંતુ, અહીં તો એક શિક્ષકને ૩-૪ વર્ગો લેવાના હોય છે એટલે એક વર્ગને બાક્યે જ એકાદ કલાકથી તે વધારે સમય આપી શકે છે.

બાળીનો બધા વખત તે હોડાઓને કંઈ કંટાળા બરેલું લખના વાંચવાનું કે ગોખવાનું સોંપી રાખે છે; બાળકોને તેમાં રસ પડતો નથી એટલે તેઓ ગરબ ધોંધાટ શરૂ કરે છે. આથી શિક્ષક તેમને ધમકાવે છે, કંઈક સજા પણ કરે છે અને અદ્ય પગાંડી વળાંને જેસાડી મૂકે છે. આથી નાનાં બાળકોનાં ચરીર બધાનાં નથી અને મગજ ખીસી રાખનાં નથી. ૬ વર્ષ પૂરાં થતા પહેલાં માળાઓ બાળકોને શાળામાં ધકેલી દેતાં હોવાથી અને ત્યાં તેમની આવી દસા થતી હોવાથી બાળકો કાયમનાં દુર્ગળ શરીરવાળાં અને કુદિન છુદિનાં બની જાય છે. ઉત્સાહથી મન દબાવે કરેલું જે કલાકનું કામ, પસાણે કે વેટે કરાવેલા ૪ કલાકના કામ કરનાં શુભમાં ઉંચું અને વસ્થામાં વધારે થાય છે એવો સર્વ સામાન્ય અનુભવ હોય છે જ. એટલે એ વાત દસાવતા માટે શિક્ષણ શાસ્ત્રીઓનાં પ્રમાણ ઠાંકવાની જરૂર લાગેજ ગણાય.

હિંદુસ્તાનમાં બજેલા પ્રમાણ સૌથી વધારેમાં વધારે કોપીનનું આવે છે. ત્યાં વસ્તીના ૨૮.૧ ટકા બજેલા છે. મુંબઈ ઇલાકાનું એ પ્રમાણ ૯૨ ટકાનું છે.

આખા હિંદમાં સાક્ષરતાનું વધારેમાં વધારે પ્રમાણ ધરાવનાર આ રાજ્યની “એન્ડુકેશન સર્વે કમિટી” (૧૯૩૪)નો અભિપ્રાય છે કે :—

“પ્રથમના બે કે ત્રણ વર્ગમાં એટલે કે પહેલા બીજા અને ત્રીજા ધોરણમાં બહુનાં નાનાં બાળકને પૂર પાંચ કલાક બહુચરવાની જરૂર હોય એમ જામને લાગતું નથી; અને જામે તો એ ઉચ્ચાણેય માનીએ છીએ કે બધી પ્રાથમિક શાળાઓમાં આ ધોરણે જ કામ લેવાનું જોઈએ, એટલે કે માત્ર રોજના આઠ કલાકથી વધારે બહુચરવાનું હોવું ન જોઈએ.”

આ પદ્ધતિવાળી શાળાઓની કાર્યકુશળતા જોઈ થવાનો બધ કેવો દાશ્યનિક છે ને મોજેનો અનુભવ બનતો આવે છે. મોજેમાં સહેરા કરનાં મામડાંઓની શાળાઓનું વર્ષ પછું દૂંકું શખવામાં આવેલું છે. સહેરાની શાળા એક વર્ષમાં ૩૯ અડવાડિયાંની હોય છે, બ્યારે મામડાંની શાળાઓના પ્રારંભના વિભાગો માટે વર્ષનાં માત્ર ૧૨ અડવાડિયાં અને ઉપશા વિભાગો માટે ૧૪થી માંડીને ૨૧ અડવાડિયાંનું બહુનર દરખેલું છે. જેઓ પદેદરી બાધા રહેજાથી શીખવા છડના હોય તેમને ૬ અડવાડિયાં વિશેષ આપવાનાં હોય છે. આથી દૂંકા સમયની શાળાએ આખું વર્ષ આવે છે, અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓ એક આંતરે આવે છે.

સહેરાની શાળામાં ૩૯ અડવાડિયાંની સરખામણીમાં મામડાંની શાળાનાં બહુનરમાં અડવાડિયાં ધણું ઓછાં લાગશે. પરંતુ દર્શાવ તો એ છે કે મામડાંની શાળાઓની કાર્ય-સાધકતા સહેરાની શાળાઓની દરોજમાં જ આવીને ઉભી રહે છે. આનાં કારણ એ દોષ રાકે કે, અડવાડિયાંમાં તથા જ દિવસ નિશાળમાં જવાનું હોવાથી, શાળાની શાળાનાં બાળકો શાળાના કામમાં વધારે રક્ષિતી તરફીન થઈ રાકે છે, તેમને તૈયારીને માટે પણ વધારે અવકાશ મળે છે, અને તેમાંનાં ધણુંખણ નાનપણથી ખેડૂનના ઉવોગી જીવનમાં બ્રમ બરનાં હોવાથી તેમને પૂરેપૂરા વિકાસ થયેલો હોય છે.”

આપણા હક્કમાં પણ આગવી ઓર્ડે ને ૨૫ મામડાંમાં આ પદ્ધતિ લખત કરી હતી ત્યાંનાં પરિણામ ખીંછ શાળાઓના કરતાં ઉતરનાં નહોતાં આવ્યાં. અત્યારે હિંદની અને પ્રાંતોની સરકારો મોટા કેળવણીકારો સાથેની મુશ્કેલીને અતે કેળવણીમાં કાંઈ કરવાના મનેલયો

ઈન્દ્રિયમાં આ હેતુ ઉપર ખાસ લક્ષ આપવામાં આવેલું છે. એટલે વિદ્યાર્થીઓના વાલીઓએ આ ક્ષયદાઓની કિંમત આંકવી જોઈએ. જેઓ આ કિંમત આંકવાને તૈયાર ન હોય તેમણે સમજવું જોઈએ કે શાળાઓનો હેતુ જાળકોને કેળવણી આપવાનો છે. નહિ કે તેમને સાચવી આપવાનો. માત્રાપ પોતાનાં કામ સુખે કરી શકે માટે ૪-૫ વર્ષનાં બાળકને પણ નિશાળમાં મૂકી આવ્યાં એટલે મોકળાં થયાં; એ ખ્યાલ ચોખ્ખો નથી અને તેથી તે જનકો પડશે. જેમને પોતાનાં નાનાં બાળકોને સાચવવાની જરૂરમાંથી છૂટું હોય તેવાં માળાપોએ તેમને મોન્ટેસેરી શાળાઓ જેવી ખાનગી શાળાઓમાં પૂરેપૂરી શી ભરતી મૂક્યાં જોઈએ. એવી સંસ્થાનું ખર્ચ જનકો ત્રિજોરીમાંથી થાય એ ઈષ્ટ નથી, અને ઈષ્ટ હોય તો શક્ય નથી.

ચોથો વાંધો ધણો ગૌણ છે. શિક્ષકો શાળાઓ માટે છે, શિક્ષકો માટે શાળાઓ નથી. આ મૂત્ર બધા સમજદાર શિક્ષકો પણ જાણે છે જ. આ દેશમાં બહુવા માટેનો સર્વોત્તમ સમય સવાર સાંજનો છે એ વિશે એ મત છે જ નહિ. શિક્ષક પદ્ધતિ દાખલ થઈ હોય કે ન થઈ હોય તો પણ આપણી શાળાઓ સવાર-સાંજની જ થવાની. તાપમાં, બરેકે પેટે શાળામાં શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને ઉપજાવે એનો અનુભવ કોને નથી થયે? આ નિવ્વેદાના કેટલાક શિક્ષકો અને હસ્તેષ્ટરોએ સવાર-સાંજની શાળા માટે આમદપૂર્વક માગણીઓ કરેલી છે. એટલે એ વાંધો પણ ટકી શકતો નથી.

ઉપસંહાર:—

આ પ્રમાણે શિક્ષક પદ્ધતિ સામેના બધા વાંધાઓ નિગમન થાય છે. કેટલાક કામ કે પ્રયોગને સફળતા અપાવી હોય તો કદાચ પૂર્વગ્રહો વિના, હૃદય રેડીને અને કિંમત તથા નવ દીક્ષિતની શ્રદ્ધા સાથે તેની પાછળ મંડી પડવું જોઈએ. છવ વિનાના છુટા છવાયા પ્રયોગોને કદી સફળતા મળી શકતી નથી. આ પદ્ધતિ સફળ થવાની જ છે, પરંતુ તેને કદાચ અપગ્રહો સિવાય આખા નિવ્વેદાની બંધી જ શાળાઓમાં દાખલ કરવામાં આવે તો જ એ બની શકે. મારી પાસે એક બહુ જ સમજદાર અને જનકો જીવનમાં અગત્ય પડેલા બાગ લેનાર કોળીભાઈ ચોડા દિવસ ઉપર આવ્યા હતા તેમના પ્રયત્નોથી તેમના મામની શાળામાં રેડિયા દાખલ થયા છે, અને વિદ્યાર્થીઓ ૧૦૦ના ૨૦૦ થઈ શક્યા છે. આ વધેલા વિદ્યાર્થીઓ માટે તેઓ વધારાના શિક્ષકોની માગણી કરવા આવેલા. મેં તેમને શિક્ષક પદ્ધતિ દાખલ કરવાનો ઉપાય બતાવ્યો. પ્રથમ તો તેમણે એનો વિરોધ ક્યો પરંતુ મેં તેમની સામે એ સંબંધમાં લાંબી ચર્ચા કરી. અને તેમણે પોતાનો વિરોધ પાછો ખેંચી લીધો, પરંતુ શરત કરી કે તમે આખા જીજ્ઞામાં જ આ પદ્ધતિ દાખલ કરો ત્યારે જ અમારી શાળામાં પણ દાખલ કરવી, નહિ તો તમે મને તો સમજાવો પાડી પરંતુ હું અમારા મામના લોકોને મળે આ વાત ઉતારી શકીશ નહિ. તેઓ તો એમ જ કહેશે કે બીજે આખા સમયની શાળાઓ ચાલે છે એટલે તે છોકરાં વધારે બહુવામાં અને આપણાં રખડી જગ્યાનાં.

આ વાતમાં ઘણું વળુદ રહેલું છે. છુટા છવાયા પ્રયોગો વિશે લોકોમાં બારે ગેરમમન જ ફેલાયા પામે. અને તેથીજ આપણા હવાકમાં, દુનિયા ભરમાં સફળ નીચડેલી આ પદ્ધતિને જોક્તી સફળતા સાંપડી શકી ન હતી.

૧૫-૨૦ દિવસથી જ આ પદ્ધતિ આપણે ત્યાં બધે દાખલ થઈ છે, પરંતુ તેટલા દુર્ગ સમયમાં પણ એ મંબધમાં જે વિચારપૂર્ણ અભિપ્રાયો આવી રહ્યા છે તે ધણા આશાસ્પદ છે.

આ નિઃસ્ત્રો એવા કેટલાક શિક્ષકો ધરાવતા માટે મમરૂર છે કે જેઓ શિક્ષક થવાને જ સર્મયેક્ષા હોય, અને જેમનામાં પરિસ્થિતિને વિગ્રહવાની સમજ અને નવા પ્રયોગોને અજાગરાવાની અને તેને સફળ બનાવવાની સાહસવૃત્તિ, ધગસ અને શ્રદ્ધામકિન બરેલાં હોય. આવા શિક્ષકોએ આ પદ્ધતિને ખુશીથી અપનાવી લીધી છે અને તેની સફળતા વિષે તેમનામાં શંકાનો છાંટો પણ નથી. મારી આ નિઃસ્ત્રાનાં ગાથાઓને અને જનનાને આ પદ્ધતિ સામેના પૂર્વગ્રહોને દૂર કરીને એને સફળ બનાવવાના કામમાં પોતાનો પૂરો સાથ આપવા વિનંતિ છે.

કલ્યાણજી વિ. મહેતા

ખાસ સૂચના

આ માસિક કાદવાના હેતુઓ પહેલા લેખમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. એટલે એની ઉપયોગિતા વાંચનાર જાણીએ. મારી પેઠે સમજી શક્યાં હશે. નિઃસ્ત્રાની બે જાહેર સંસ્થા તરફથી આ માસિક નીકળતું હોવાથી એમાંથી કોઈ આર્થિક લાભ મેળવવાની ગણતરી રખાઈ નથી. નામની કિમતે લોકોને ઉપયોગી વાચન મળી શકે અને પોતાનાં ગામડાંને સ્વાસ્થ્યથી સુખી, સમૃદ્ધ અને સ્વચ્છ બનાવવામાં તેઓ સહાયબૂત થઈ શકે તે માટે જરૂરી લોકગત દેખવવાનો આ માસિકનો ખાસ હેતુ હોવાથી અમે છબ્બીએ છીએ કે:-

નિઃસ્ત્રાનાં દરેક શિક્ષિત બાઈજેન એનાં આદક થશે. નાનામાં નાના અને દૂરમાં દૂર આવેલા ગરીબ અને પછાત ગણુતા ગામડામાં પણ નિદાન આ માસિકની એક નકલ મંગાવવાની અને તે સહુને વાંચી સંબળાવવાની ગેરવણુ ગામના કે તાલુકાના કાર્યકર્તા તરફથી કરવામાં આવશે.

આ માસિકમાં દેવળ પ્રજા ઉપયોગી વિષયોજ ચર્ચાવાના હોવાથી એ મંગાવનારને એના બધા અંકો કાળજીપૂર્વક સાચવી રાખી તેની દ્વારા બંધાવવાની ખાસ સૂચના કરીએ છીએ. આવી દ્વારા આદકને પોતાને તેમજ બધિવ્યની પ્રજાને પણ ઉપયોગી થઈ પડશે એવી અમારી શ્રદ્ધા છે.

તંત્રીઓ.

“ગામ સુધારણા સપ્તાહ”ની ઉજવણીનો અહેવાલ

સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ ગામ સુધારણા સપ્તાહ માટે યોજના ઘડવા તેની તા. ૧૫-૯-૩૮ની સમામાં એક કમીટી નીમી હતી અને તે કમીટીએ ધરેલી ગામ સુધારણાની યોજના અને તે અંગેનું નિવેદન પ્રભુ આગળ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ યોજના અને નિવેદન પરિશિષ્ટ ‘ક’ની પત્રિકા નં. ૧ માં આપવામાં આવ્યાં છે.

આ યોજના શા માટે કરવામાં આવી તે અહિં સમગ્રવતું જરૂરનું છે જિલ્લા લોકલ બોર્ડો સામાન્ય રીતે તાલુકાઓના મોટા રસ્તાઓ દુરસ્ત કરવાની, માથુસ અને ઢોરનાં દવાખાનાં અને સીતળાખાતું સવાવવાની વગેરે પ્રવૃત્તિઓ કરે છે પણ જિલ્લા લોકલ બોર્ડોની આ પ્રવૃત્તિઓ ગામડાંઓને મળ્યા જ યોગ્ય અંગે સ્પર્શ છે. લોકલ બોર્ડો કોઈ કોઈ વેળા ગામના કુવાઓ દુરસ્ત કરાવે અને કોઈ લાકડાનો પગદંડી ખુબ દુરસ્ત કરાવે અને એટલા કાર્યથી લોકલ બોર્ડોની હાલની ગામડાં પ્રત્યેની કર્તવ્યતા પૂરી થાય છે. પરિણામે ગામડાંઓ સેંકડો બકડે હળવે વર્ષોથી જેવી સ્થિતિમાં આવતા આવ્યાં છે તેજ સ્થિતિમાં રહ્યાં છે. જો કોઈ પશ્ચિમ દેશનો પ્રવાસી હિંદુસ્તાનનાં ગામડાંઓની મુલાકાત લે તો તેને નક્કીપાસી જ ઉત્પન્ન થાય કારણ કે ગામડાંઓને સુધારવાની કોઈ પણ વખતે વ્યવસ્થિત કોશિષ થઈ હોય એવું કોઈના જાણવામાં આવ્યું નથી. તેથી સ્વાભાવિક રીતે ગામડાંઓ ભારોભાર કચરાથી ભરેલાં હોય છે. લોકોના ખાનરના ઉકરણો કોઈ પણ યોજના વિના અવ્યવસ્થિત સ્થિતિમાં ગયાં ત્યાં નજરે પડે છે. ગામતળામાંના રસ્તાઓ દબાણને લીધે સાંકડી નેળીઓ જેવા થઈ ગયેલા હોય છે. ગામના પીવાના પાણીના કુવાની આસપાસ કાદવ અને પાણી નજરે આવે. વર્ષો સુધી કુવાએ કદાચ ગાળવામાં જ આવ્યા ન હોય. ગામનું પાદર જે ઢોરોને છાયામાં બેસવાને અને બાળકોને રમવાને સુંદર કીર્ણણ હોયું જોઈએ તેને બદલે તેમાં ખાડાટોકરા જોવામાં આવે. ખેતરે જવાના રસ્તાઓની સ્થિતિ તો સૌથી વધુ અસંતોષકારક હોય છે. લોકોએ એ રસ્તાઓનું ધણી જગ્યાએ દબાણ કરેલું હોય છે અને માથુસો, ઢોર અને ગાડાંઓ સુખરપ એ રસ્તાઓ પરથી જઈ શકતાં નથી. યોગાસપ્તામાં એ રસ્તાઓની સ્થિતિ કદાપી ન શકાય એવી ખરાબ હોય છે. કોઈ કોઈ વખત યોમાસમાં આવતા રસ્તાઓ ઉપર ઢોરો ખૂંપી જાય છે અને તેમને ધણી મુશ્કેલીથી જાદાર કાદવાં પડે છે અને કુટલીક વેળા તો આવાં ખૂંપી ગયેલાં ઢોરો મરી પણ જાય છે. ગામડાંનાં જીવનને જેને અનુભવ છે તેમને ખચર છે કે ગામડાંનાં લોકોને યોમાસમાં કુટલો કાદવ ખુદવો પડે છે. આ સ્થિતિ ખરેખર અસહ્ય છે અને તે સુધરી શકે એમ હોય તો વગર વિચલે તે સુધારવા કોશિષ કરવી જોઈએ. આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવાનાં મુખ્ય કારણો લોકોની કંઠાળ સ્થિતિ અને એને લીધે ઉપજતી નિરાશા છે. લોકોને યોજના નિર્માણને માટે ચિંતા કરવાની હોય તેવા લોકો પોતાની સુખ સમગ્રજનો

ધણે થોડા નિચાર કરે છે. તે ઉપરાંત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ અને તાલુકા લોકલ બોર્ડની સંસ્થાઓ પણ થોડે અંશે આ સ્થિતિ માટે જવાબદાર છે. જિલ્લા લોકલ બોર્ડને જે ફરજો બજાવવાની છે તે આદા કરવાં જેટલાં સાધનો એ સંસ્થાને આપવામાં આવ્યાં નથી અને તેથી થોડા રસ્તાઓ, દવાખાના વગેરેની તેની પ્રાથમિક ફરજો પણ એ સંસ્થા બજાવી શકતી નથી તો ગામડાંની સામાન્ય હાજરો તરફ તે બીલ્ડકુલ લક્ષ આપી શકે નહિં એ સ્વાભાવિક છે. છતાં લોકલ એ સંસ્થાની દયાતીને લીધે પરાવર્તી થઈ ગયા છે. લોકલની એવી માન્યતા છે કે હાલ જે મુશ્કેલીઓ તેઓ બોમ્બે છે તે લોકલ બોર્ડ અગર સરકાર દ્વારા કરવી જોઈએ, પણ આ માન્યતા બૂઝભરેલી છે. લોકલ બોર્ડ અગર સરકાર કાંઈ બીજા દેશમાંથી પૈસા લાવી કામ કરતી નથી. લોકલ એ કર મારફત આપેલા પૈસામાંથી જ તે કામ કરે છે એટલે લોકલ એ સમજી લેવું જોઈએ કે જો આ સંસ્થાઓ મારફત ગામડાંઓના રસ્તાઓમાંથી કાઢવ કાઢવો હોય અગર સ્વચ્છતા જાળવવી હોય તો લોકલને બારે કરો આપવા પડે, પણ એવા કરો જરવાની લોકલની સ્થિતિ નથી. આના સંજોગોમાં ગામડાંની સ્થિતિ સુધારવાનો ખરો ઉપાય સ્વાસ્થ્ય થવામાં રહેલો છે. જો ગામડાંનાં ડોક્ટર સમૂદમાં સ્વાસ્થ્યથી લોકપયોગી કામ કરતા થઈ જાય તો કોઈ પણ જાતના મોટા બેગન સિવાય ગામડાંને થોડા વર્ષોમાં રહેવા જેવાં બનવાની સકાય. આ હેતુ બર લાવવાનું માટે જ યરન જિલ્લા લોકલ બોર્ડે 'ગામ સુધારણા સંપત્તાહ'ની યોજના સૂત જિલ્લાનાં ગામડાંના લોકલ આગળ મૂકી છે.

આ યોજનાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે લોકલ એ સ્વાસ્થ્ય બની સમૂદમાં કામ કરી ગામડાંની સામાન્ય સ્થિતિ સુધારવી જોઈએ. જો ગામડાંના દરેક સગમત પુરુષ અને સ્ત્રી દર વર્ષે સાત દિવસની જાતમહેનત પોતાના ગામની સુધારણા માટે અર્પણ કરે અને પોતાનાં ગાડાં તથા બળદોનો દરે વર્ષે એટલા દિવસ માટે ઉપયોગ કરે તો પાંચ વર્ષની અંદર દરેક ગામની શીકલ ખદકાર્ધ ગાય, ગામતળમાંનો અને વચડામાં જવાના બધા રસ્તાઓનો કાઢવ દૂર કરી સકાય અને ખેડૂનો બરબોમાસમાં પાવડી પહેરી પોતપોતાના ખેતરે જઈ શકે, તેજ પ્રમણે સમૂદમાં કોરોળ કરી ગામમા સ્વચ્છતા લાવી શકે છે. દરેક ઘેર ધણી જ સરતી કિંગને થઈ શકે એવું ખાડાગજર બનાવી સકાય અને હાલ રસ્તાઓ પર જાગર જવાથી જે ગંદકી થાય છે તે દૂર કરી સકાય. તે ઉપરાંત દર વર્ષે પોતાના પાણીનો કુવો ગળાવવામાં આવે અને આબુઆબુ સ્વચ્છતા રખવાની કાળજી રખવામાં આવે તો સ્વચ્છ પાણીનો લાભ મળી શકે. ગરીબોને લીધે ગામડાંના લોકલ વધુ કર જરી શકે નહિં પણ સાત દિવસની જાતમહેનત તો જરૂર પોતાના ગામની સુધારણા માટે આપી શકે. જે પ્રજામાં પોતાના નિવાસના ગામના સુધારા માટે સાત દિવસની જાતમહેનત આપવાની જાવના ન હોય તે પ્રજાનો નાશ ન થાય તો બીજી શું થાય? જે કાંઈને પોતાના ગામ પ્રત્યે પ્રેમ છે તેને તે સુધારવાની હેંસ રહે છે, એ સિવાયના છવનામાયક નથી. જેને પોતાના ગામ પ્રત્યે પ્રેમ ન હોય તેનામાં દેશ પ્રત્યેના પ્રેમની તો આદા જ શી રીતે રાખી શકાય? એટલે પ્રથમ તો લોકલ એ પોત-પોતાના ગામને ચાહતાં શીખવું જોઈએ અને આ જાવના જાગૃત થાય એટલે ગામને રહેવા જેવું સ્વાસ્થ્યથી બનાવવાની જાવના પણ જાગૃત થયા વગર રહે નહિં. ગામ સુધારણા સંપત્તા-

હતી યોજનાને સફળ બનાવવાની આવી આ ભાવના જાત્રન કરવામાં રહેલી છે એમ અમારું માનવું હતું અને તેથી વિશાળ પથ પર પ્રચાર કરવાનો અને જિલ્લાના દરેક કાર્યકર્તાનો સહકાર મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો. આ પ્રાથમિક જાગૃકતા તૈયાર કરવા માટે જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખે ગામડાંને નિયમિત પ્રવાસ કરવાને ગેઠવણ કરી આ પ્રવાસની વિગતો પરિશિષ્ટ 'અ'માં આપવામાં આવી છે, તે ઉપરથી જણાશે કે છેલ્લા છ મહિનામાં હમે એકંદરે ૧૯૬ ગામેની મુલાકાત લીધી હતી અને તેમાં સમાવેશ રાખીને ગામ સુધારણા સપ્તાહ માટે જરૂરી પ્રચાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ યોજનાનો અમલ કરવા માટે દરેક તાલુકા કમીટીઓ મારફતે વિભાગીય કમીટીઓ સ્થાપવામાં આવી હતી. આ તાલુકા અને વિભાગીય કમીટીઓએ દરેક ગામે એક સ્થાનિક આગેવાનોની ગામ સુધારણા કમીટી બનાવી હતી. આ પ્રમાણે મહાસભાના દરેક કાર્યકર્તાને સહકાર મેળવવામાં આવ્યો હતો અને તે ઉપરાંત ગામ સુધારાની યોજનામાં રસ લેના દરેક આગેવાનનો પણ સાથ મેળવવામાં આવ્યો હતો. જિલ્લાના દરેક આગેવાન કાર્યકર્તાએ પ્રચારકાર્ય માટે પ્રવાસમાં પણ મામેલ યત્ન સાથે આપ્યો હતો.

પ્રવાસ દરમ્યાન સમાવેશમાં નીચેના વિષયો પર વિવેચન કરવામાં આવતાં હતાં:—

(૧) વિકાસ તથા સુધારા માટે લોકલ ક્ષત્રમાં એક પૈમાનો વધારો કરવાની જરૂર હોવાથી તે માટે લોકોની સંમતિ મેળવવાની હતી, તેથી હાલની પ્રાથમિક કેળવણીની સ્થિતિને લોકોને પૂરો ખ્યાલ આપવામાં આવતો હતો. આ રીતે જિલ્લાના સગમ ૨૦૦ ગામેની સમામંથી આ કરની તરફથી મત મેળવવામાં આવ્યો હતો. જણાવતાં અનંદ ધાપ છે કે ખરી સ્થિતિની જાણ થતાં આ બધા ગામે તરફથી એક વધુ માણસના વિશેષ સિવાય લોકલ ક્ષત્ર સેક્ષમાં વધુ પાછળ વધારા માટે સગમ આપવામાં આવી હતી.

(૨) દરેક સમામં જિલ્લા લોકલ બોર્ડની આવક તથા ખર્ચની વિગતો લોકોને સમજાવવામાં આવતી હતી અને તે ઉપરથી જિલ્લા લોકલ બોર્ડ ગામડાંઓને સુધારવાને કેટલી અસકત છે તેનો ખ્યાલ આપવામાં આવતો હતો. લોકોએ સ્વાસ્થી શા માટે થવું જોઈએ તે આથી સમજવાનું સહેલું થતું હતું.

(૩) લોકશાસનની સભ્યપદ્ધતિમાં મતદારોની કેટલી ખારે જવાબદારી હોય છે તે સમજાવવામાં આવતું હતું. મતનો ઉપયોગ પવિત્રતાથી અને યુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવે તેમ જ લોકશાસન ક્ષેત્રકર્મ બનાવી શકાય તેની સગમ આપવામાં આવતી.

(૪) હાલ તાલુકા પ્રતિજ્ઞાની સરકારી સેવના સમજાવવામાં આવતી હતી અને એ યોજનામાં લોકોના સાથની કેટલી જરૂર છે તે પણ સમજાવવામાં આવતું હતું.

(૫) લોકો સમજમાં સ્વાસ્થી યત્ન માગને સુધારણા માટે કોશીય કરે તો થોડાં વર્ષોમાં કેવું સુંદર પરિણામ લાગી શકાય તે સમજાવવામાં આવતું હતું.

(૬) ગામ સુધારણા સપ્તાહની યોજનાની વિગતો સમજાવવામાં આવતી હતી અને સપ્તાહ દરમિયાન સાને દિવસના કાર્યક્રમની માહિતી આપવામાં આવી હતી.

(૭) ગામડિયોગ સંબંધી પશુ વિવેચન કરવામાં આવતું હતું અને ખાસ કરીને ખાદીના ઉત્પન્નમાં ગામડાના લોકો શું કરી શકે તેનો ખ્યાલ આપવામાં આવતો હતો. દરેક કુટુંબ પોતાની ખેતીમાંથી જરૂરી કપાસ રાખી, તેને ભેદી, રંગિયો ચલાવી સુતર ઉત્પન્ન કરે અને તેને વણી ખાદી બનાવે આગર બનાવરાવે. તે કપડાંનાં સંબંધમાં દરેક કુટુંબ કેવી રીતે સ્વાશ્રયી બને તે સમજાવવામાં આવતું હતું. આ પ્રમાણે કરવાથી દરેક કુટુંબ કપડાં માટે દર વર્ષે પચાસથી સો રૂપીયા સુધીનો ખર્ચ જચાવી શકે તેની સમજણ આપવામાં આવી હતી.

તાલુકા સમિતિઓ તથા વિશ્વગ્રીષ્ઠ સમિતિઓ તથા ગામ સમિતિઓની યાદી પરિશિષ્ટ 'જ' માં આપવામાં આવી છે; તે ઉપરથી રહેજે સમજશે કે બધું કામ કરનારાઓનો સાથ મેળવવા તમજીજ કરવામાં આવી હતી. એ પરથી ખ્યાલ આવશે કે જિલ્લાના બધા જિન-અધિકારી જાહેર કાર્યકર્તાઓનો સાથ મેળવવામાં આવ્યો હતો; પશુ તે ઉપરાંત સરકારી તંત્રનો પશુ સાથ મેળવવામાં આવ્યો હતો. મદામભાએ પ્રાંતોમાં પોતાનાં પ્રધાનમંડળો બનાવ્યા પછી સરકારી તંત્રનો સાથ લેવામાં ગાંધી દત્તો નહિ. તેથી પ્રથમ તો આ યોજના નામદાર સરકાર પાસે મોકલવામાં આવી હતી અને પ્રથમ આ યોજનાને સુરત જિલ્લાની પ્રજાના પ્રતિનિધિ અને મહેસુલી ખાતાના પ્રધાન ગાનનીય મોગરજીભાઈ તરફથી ટેકા મળ્યો અને ખાતાના દરેક અમલદાર તથા નોકરને યોજનાને મદદ કરવાના હુકમો આપવામાં આવ્યા. ત્યાર પછી બીજા ખાતાના ગાનનીય પ્રધાનોએ પશુ યોજનાને અપનાવી અને પોતપોતાના ખાતાના અધિકારીઓને યોજનાને મદદ કરવાને હુકમો કાઢ્યા. જણાવનાં ખુશી થાય છે કે સુરત તથા તમામ નાના મોટા અમલદારોએ અને ગામ નોકરોએ બનતી મદદ આ યોજનાને આગળ વધારવાને આપી છે ગામના રસ્તા બનાવવામાં મુખ્ય અડચણ જૂનાં દળાણો કાઢવાની હતી, આ દળાણો તાકીદે કાઢવામાં તાલુકાના મામલતદારોએ અને ઇન્સ્પેક્ટરોએ સારી મદદ કરી છે. એગની સહાનુભૂતિ અને મદદ મિલાવ દળાણો કાઢવાનું કામ સુરેક્ષ બંધુ હોત, પશુ લોકોની સારી સમજ તથા ઉત્સાહને લીધે અને સરકારી નોકરોની સહાનુભૂતિથી જુગજૂનાં અનેક દળાણો નીકળી ગયાં છે અને સાંકડા રસ્તાઓ પહોળા થયા છે.

ગામડાંમાં ચેનન લાવવા માટે ગામ સુધારણા સંસ્થાદની ઉત્તરવણી પહેલાં ગુજરાતી નિશ્ચાયોના શિક્ષકો મારફત પ્રભાતેરીઓ આવું કરવામાં આવી હતી અને આ આખા કાર્યને ફોલોઅપ બનાવવાને જિલ્લાના શિક્ષકોએ ખૂબ રસપૂર્વક સાથ આપ્યો હતો. પ્રભાતેરીઓમાં ગામ સુધારણાનાં સારાં ગામગીતો ગવાય તે માટે જલાલપોર તાલુકાના આવરસીયર શ્રી. પ્રાણભાઈએ પાંચ પાંચ રૂપીયાનાં સાત છનાળો જે કોઈ સારાં ગીત બનાવી આપે તેને આપવા માટે જાહેર કર્યાં હતાં. ગીતોની પસંદગી કરવાનું કામ એક સમિતિને સોંપવામાં આવ્યું હતું અને જેવટે સાત ગીતો એ સમિતિએ સુધારો વધારો કરી પસંદ કર્યાં હતાં. પ્રભાતેરીઓમાં ગવાતાં આ ગીતો મારફત લોકોમાં સારી જાગૃતિ આવી હતી.

આ ઉપરાંત રસ્તા કેમ બનાવવા તેનું વ્યવહારુ જ્ઞાન પ્રજાને આપવા માટે, સ્વચ્છતા કેવી રીતે જળવાય તે વિષે અને ગામસુધારણા બીજા વિષયો પર લોકલ બોર્ડ તરફથી

પત્રિકાઓ કાઢી આખા જિલ્લામાં વહેંચવામાં આવી હતી. ગામસુધારણા માટે કામો શી રીતે કરવાં તેનું વ્યવહાર જ્ઞાન ન હોય તો લોકો સુધારણાનાં કામો વ્યવસ્થિત રીતે કરી શકે નહિ એ દેખીતી વાત છે, તેથી આ પત્રિકાઓ કાઢી લોકોને યોગ્ય સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી. આ પત્રિકાઓ પરિશિષ્ટ “ક” માં આપવામાં આવી છે.

લોકોમાં ગામસુધારણાનાં કામો માટે વધુ ઉત્સાહ રહે એ હેતુથી જિલ્લા લોકલ બોર્ડે એક ઇનામી યોજના ધડી હતી. જિલ્લાના આઠ તાલુકામાંથી જે તાલુકામાં ગામસુધારણા અંગે સર્વશ્રેષ્ઠ કામ થાય તે તાલુકાને માંદીનું ચાંદીનું પૂતળું અને દરેક તાલુકાના જે ગામમાં સર્વશ્રેષ્ઠ કામ થાય તે ગામને માંદીનું કોદળી, પાવડો અને જહનું એકત્રિત પ્રતીક આપવા ઇરાદાનું છે. આ ઇનામોના ખર્ચ માટે જિલ્લાના ઉદાર ગૃહસ્થો પાસે મદદની આશા રાખવામાં આવી છે અને કેટલાક સત્કર્મીઓએ નાણાં આપ્યાં પણ છે. જુઓ પરિશિષ્ટ “ડ”.

એ ઉપરાંત સાગ્ર કાર્યકર્તાઓને યોગ્ય પ્રમાણપત્રો પણ આપવામાં આવનાર છે.

આ યોજનાને ફતેહગંદ જનાવવામાં સાળાના શિક્ષકોએ સુંદર ફાળો આપ્યો છે, તેમજ જેટલો ધન્યવાદ આપવામાં આવે તેટલો જોડો છે. પ્રખાતદેરીઓ ઉપરાંત ગામ-સંસ્કારના કાર્યમાં શિક્ષકો અને શિક્ષિકાઓ તેમજ મોટી ઉમરના વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓએ સુંદર કામ કર્યું છે.

ગામસુધારણા સમાહની વિધિસરની ઉજવણી તા. ૬-૪-૩૯ થી તા. ૧૩-૪-૩૯ સુધી કરવાની હતી, પણ લોકોએ તો ગામસુધારણાનાં કામો આ મુકરર કરેલા અઠવાડિયા પહેલાંથી દુરસદ પ્રમાણે શરૂ કરી દીધાં હતાં, અને સમાહના અઠવાડિયા પહેલાં લગભગ રૂ. ૭૮૦૦૦ નાં કામો તો થઈ ગયાં હતાં. સમાહ દરમ્યાન અને પછી રૂ. ૫૪૪૫૨ ની કિંમતનાં કામો થયાં છે.

સમાહ દરમ્યાન પ્રગળે આ સ્વાસ્થી કામમાં ઉત્તેજન અને પ્રેરણા આપવા માટે નામદાર મુંબઈ સરકારના બધા ગાનનીય પ્રધાનો તથા બન્ને ધારાસભાના ગાનનીય પ્રમુખોને જિલ્લાની મુલાકાતે આવવા આમંત્રણો આપવામાં આવ્યાં હતાં, અને આ આમંત્રણ સ્વીકારીને ચાર પ્રધાન સાહેબો તથા ઉપની ધારાસભાના પ્રમુખ સાહેબે સપ્તાહના કાર્યક્રમમાં ગામ લીધે હતો. મુંબઈની એસેમ્બલીના પ્રમુખ સાહેબે પણ આમંત્રણ સ્વીકાર્યું હતું અને તેમનો કાર્યક્રમ પણ ગૌરવવામાં આવ્યો હતો પણ તેમના ધરમાં એકએક બીગારી આવી પડવાથી તેઓ સાહેબ છેલ્લી ધડીએ આવી શક્યા ન હતા.

ગામસુધારણા સમાહની ઉજવણી પહેલાં નામદાર વડા પ્રધાન સાહેબ તમકૂરી આવેલો સદેશો સપ્તાહની બધી સભાઓમાં વાંચવામાં આવ્યો હતો અને તે પરિશિષ્ટ “ઈ” માં આપવામાં આવ્યો છે.

સરત જિલ્લાની પ્રગળે માટે મુંબઈ સરકારના ચાર પ્રધાન સાહેબોનો અને ધારાસભાના પ્રમુખ સાહેબનો એક જ અઠવાડિયામાં જિલ્લામાં પ્રવાસ થાય એ એક અનન્ય પ્રસંગ હતો.

આને લીધે પ્રજામાં અતિશય ઉત્સાહ આવ્યો હતો અને પ્રવાસ દરમિયાન આ લોકપ્રિય નેતાઓનું પ્રગ્નએ જાદુશાલી સ્વાગત કર્યું હતું. પ્રજાસ દરમિયાન પ્રમુખ અને પ્રધાન સાહેબોને લોકોમાં આવેલી જાગૃતિ અને તેમણે સ્વાસ્થ્યથી કરેલાં કામો નિદાનવાની સારી તક મળી હતી અને લોકોએ સુધાનુભાવ કરેલાં કામો જોઈ તે સાહેબોએ પ્રસન્નતા દર્શાવી હતી અને બાળજો માનકે લોકોને અમૂલ્ય પ્રેરણા આપી હતી. આ પ્રવાસનું પૂરું વર્ણન કરવા માટે એક સ્વતંત્ર લાંબા લેખની જરૂરિયાત પડે એમ છે અને તેને માટે અત્રે સ્થાન નથી; તેથી ટૂંકમાં જોટલું કહેવું બમ થશે કે આ પ્રવાસથી લોકોને બારે ઉત્તેજના મળ્યું હતું અને સરકારના પ્રધાન સાહેબોને લોકોની જરૂરિયાતો તથા થયેલાં કામોનો સારો પરિચય થયો હતો.

કાર્યસિદ્ધિ:

આ યોજનાને ફળીભૂત બનાવવાને અનેક કાર્યકર્તાઓએ પ્રયત્ન કરવામાં જે જહેમન ઉઠાવી છે તેના પરિણામનો ટૂંક હેતુ આપવો આપરવક છે.

(૧) આ યોજનાના પ્રચારથી લોકોમાં અજ્ઞ જાગૃતિ અને ચેતન આવ્યાં હતાં. સામાન્ય રીતે ગામગુપ્ત રહ્યા માટે લોકોમાં નિરાશાની યુત્તિ હતી, એ નિરાશાની યુત્તિ નાશ પામીને લોકોમાં આશાનો બારે સચાર થયો છે. કોઈ પણ માર્ગ માટે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન તો તે માટે આશા ઉત્પન્ન થવી જોઈએ, એ આશા અને શ્રદ્ધા લોકોમાં જાગૃત થઈ અને તેઓ કોઈ પણ જાતની જાદુરની મદદ ગમર કામો કરવા મંડી ગયા. લોકોની જાગૃતિ અને ચેતન એ આ યોજનાનું પહેલું પરિણામ.

(૨) જિલ્લા લોકલ બોર્ડની આવક અને ખર્ચ સંબંધી લોકોનો મોટો સમૂદ અજાત હતો. યોજનાના પ્રચાર મારફતે લોકલ બોર્ડને દર વર્ષે કેટલી આવક આવે છે અને તેનો લોકલ બોર્ડ કેવો ઉપયોગ કરે છે તેની વિગતસાર માહિતી પત્રિકા દ્વારા તથા બાળજો મારફતે આખા જિલ્લાની પ્રગતને આપવામાં આવી હતી. આજે તો હજારો લોકોને બોર્ડની આવકના તથા ખર્ચના આંકડાઓ ગોઠડે થઈ ગયા છે અને આ આંકડાઓ ઉપરથી લોકોને પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે કે બોર્ડનાં સાધનો ઘણાં સંકુચિત છે અને લોકલ બોર્ડને હરતક હાલ જે રકમોએ વિગેરે મિલકતો છે તેની મર્યાદા કરાવવા જોઈએ સાધનો પણ તેની પાસે નથી. એટલે કે તેની આધિક રિયલિટી દેવાળીઆ જેવી જ છે. જ્યાં સુધી આ બધી રિયલિટીને જાન લોકોને ન હતું ત્યાં સુધી પેતાના ગામની નાની મોટી જરૂરિયાતો લોકલ બોર્ડ પૂરી પાડશે એવી આશાથી તેઓ હાથ બેડીને બેસી ગોઠતા હતા તેમાં મોટું પરિવર્તન થયું. પહેલી જ વખત લોકોના જાણવામાં આવ્યું કે લોકલ બોર્ડે લોકો કર આપે છે તેના વડે જ કામ કરે છે અને બોર્ડ મારફત વધુ કામ કરાવવાં હોય તો લોકોએ વધુ કરો આપવા જોઈએ. પણ બેડૂન વર્ગની આજે વધુ કરો આપવાની રિયલિટી સ્વીકારી નથી એટલે ગામસુધારણા કરવાનો ખરો માર્ગ સ્વાસ્થ્યથી થઈ લોકોએ સમૂદમાં કામે મંડી જવાનો છે. અને લાગે છે કે યોજનાનું મોટામાં મોટું પરિણામ લોકોમાંથી પરાવર્તીત થઈ જીવનના નાશ કરી સ્વાસ્થ્યથી થવાનું શિક્ષણ મેળવવાનું છે. આ યોજનાનો પ્રચાર થતાં પહેલાં લોકો

તરફથી જિલ્લા લોકલ બોર્ડ એક્ઝિમમાં દરરોજ અનેક અરજીઓ આવતી હતી, આને તેમાં મોટા ફેરફાર થયો છે અને હવે ખાસ જરૂરિયાતવાળી જ કોઈ અરજી આવે છે. લોકામાં કુટલી શક્તિ જરૂરી છે તેનું જાણ તેઓને પહેલી જ વખત થયું. પહેલાં જે કામો સોંપે અસાધ્ય માનતા હતા તે જ કામો આજે લોકાએ સ્વાયત્તથી સમૂદયમાં કામ કરવાથી પાર પાડ્યાં છે અને આવેલું ચેતન કાયમ રહે તો ચાર પાંચ વર્ષમાં જ ગામડાઓ રહેવા સ પક ગની જાય.

(૩) પ્રાથમિક કેળવણીના કાયદો સને ૧૯૨૩ માં થયો ત્યારથી ને અત્યાર સુધીમાં પ્રાથમિક કેળવણીનો કોઈ પણ જાતનો વિકાસ થયો નથી એમ કહીએ તો ચાહે બી એ સમયને પ્રાથમિક કેળવણીના કળીસુગ તરીકે ઓળખાવીએ તો બોલું ન કહેવાય. શાળાઓમાં આ પંદર વર્ષ દરમિયાન પાંચથી સાત હજાર વિદ્યાર્થીએ વધ્યા હતા પણ જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ તરફથી પંચાગના શિક્ષકો પેકવામાં આવ્યા ન હતા. શાળાઓમાં ખુરતા આવા શિક્ષકોની સંખ્યા લગભગ સો સુધી કહેવાય. ખુરતા રિટાકો નદિ નીમવાનું કારણ એ કે સ્કૂલ બોર્ડને ખર્ચના ૧/૩ પ્રમાણે આપવાના પોતાના ફળના પૈસા ન હતા. તેજ પ્રમો જિલ્લામાં લગભગ ૨૫૦ ગામે એ શાળાઓ જ ન હતી, છતાં આ પંદર વર્ષના ગાળામાં એક પણ નવી શાળા ખોલી શકાય ન હતી. આ ગંધી ઉચ્ચે દૂર કરવાને માટે તા.યુ.ની ભારે જરૂર હતી અને તે માટે કોઈ પણ જાનતાં કર પ્રજા પાસે લેવાની જરૂર હતી થઈ હતી. સરન જિલ્લા લોકલ બોર્ડે આ માટે લોકલ ફંડમાં એક પૈસાનો વધારો કરવાનું ઇચ્છ્યું હતું પણ સરન જિલ્લા લોકલ બોર્ડે એક મદાસભાવાદી બોર્ડે તરીકે એક નવીન પ્રથા આ સંગ્રહમાં સ્થાપના માગતી હતી અને તે એ કે પગની સમત મિત્રાપ આવો વધારો કરે લઈ શકાય નહિ. આ સંમતિ મેળવવા માટે ગામ સુધારણા સંપાદની યોગના પ્રચારનો લાભ લેવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રચાર વખતે પ્રાથમિક કેળવણીની હાલની સ્થિતિ પ્રજા આગળ બાંહેધ દ્વારા મૂકવામાં આવી હતી અને સમજાવવામાં આવી હતી. જિલ્લાનાં લગભગ ૨૦૦ મેંદાં ગામોએ જાહેર સભામાં આ જાણત મૂકવામાં આવતી હતી અને વધારાના લોકલ ફંડ સેવનો એક પૈસો આપવા માટે લોકા સમત છે કે કેમ તે પૂછવામાં આવતું હતું. જણાવતાં આખંદ યાય છે કે આ જમ્માં ગામોની જાહેર સભાઓએ કોઈ પણ અપવાદ સિવાય આ કર લેવાની સંમતિ આપી હતી. કોઈ પણ કર આપી શકે એવી સ્થિતિ ખેડૂનોની મહી નથી છતાં આ સંમતિ મળવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આ કરના પૈસા ફક્ત પ્રાથમિક કેળવણીના વિકાસ માટે વાપરવાની લોકોને ખાતરી આપવામાં આવી હતી અને પ્રાથમિક કેળવણીની હાલની અસતોષકારક સ્થિતિનું લોકોને જરાબર જાણ થયું હતું.

(૪) ગામસુધારણા સમિતિનો કાર્યક્રમ નીચે પ્રમાણે નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો :—

પહેલા ચાર દિવસ જાનગહેનકારી ગામના કાયમી ઉચ્ચેગતું કોઈ પણ કામ કરવું.

પાંચમો દિવસ “સ્વચ્છતા દિન”. તે દિવસે ગામનાં બધાં ભાઈઓ અને બહેનોએ મળી ગામમાંથી બધી કચરો તથા અસ્વચ્છતા દૂર કરવાનાં હતાં.

છઠો દિવસ “ઉદ્યોગ દિન”. તે દિવસે યશ્વરોપણ અગર રેંટિયાં ચલાવવાનાં કામો કરવાનાં હતાં.

સાતમો દિવસ “ઉત્સવ દિન”. તે દિવસે સવારે છોકરાઓકરીઓની રગતગમતની દરિદ્રાર્થ કરવાની હતી અને બપોર પછી સભા બરી કરાવ કરવાના હતા. સાંજના ગરબા અગર નાટ્યપ્રયોગો અગર બજાનો કરવાનો પ્રગથ રાખ્યો હતો.

ઉપરના કાર્યક્રમ પરથી જણ્યારો કે મુખ્ય કામ પહેલા ચાર દિવસોમાં જાત ગહેનથી કરવાનું હતું. ગામ લોકોની ખાસ જરૂરીયાત રસ્તાઓની છે અને તેથી મુખ્યત્વે તે લોકોએ સપ્તાહ દરમિયાન અને તે પહેલાં રસ્તાઓ કરવાની તગવીજ કરી છે. સપ્તાહ પહેલાં થયેલી આવા કામોની અંદાજ કીમત રૂ. ૭૮૦૦૦ થવા જાય છે અને સપ્તાહ દરમિયાન અને પછી રૂ. ૫૪૪૫૨નું કામ થયું છે એટલે ગામ સુધારણા અંગે રૂ. ૧૩૨૪૫૨ની કિંમતનાં કામો લોકોએ જાત ગહેનથી કર્યા છે. ચાપુ વર્ષમાં તે માટે ભાગે કાચા રસ્તાઓ જ કરવામાં આવ્યા છે, પણ કોઈ કોઈ ગામે આ રસ્તાઓ પર રેતી, બાલુ અગર એવો કોઈ પદાર્થ રસ્તો પાકો કરવા વાપરવામાં આવ્યો છે. આ રસ્તાઓની ખરી હાલેજિના તે તે પાકો કરવામાં આવે ત્યારે જ હોઈ શકે અને લોકો આગળ આદર્શ સુધરેલા ગામની વ્યાખ્યા કરવામાં ગામને કાઢવ મુક્ત કરવા ઉપર જ બાર મુકામાં આવ્યો હતો. ચોખાસામાં ગ્રામમાં નકરયાન જેવાં બની જાય છે તે સ્થિતિ સુધારવાનો ગામ સુધારણા સપ્તાહનો એક મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. સામાન્ય રીતે લોકોને સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે સુધરેલું ગામ તે જ ગણી શકાય કે જ્યાંના ખેડુતો બર ચોખાસામાં પાવડી પહેરી પોતાના ખેતરે જઈ શકે આવી આદર્શ સ્થિતિ લાવતાં તે વખત લાગશે પણ આ આદર્શને પહોંચવાને માટે હીક ચર્યાપત થઈ કહેવાય. જ્યાં લોકો આજ સુધી હાથ જોડીને ગામ સુધારણા માટે ખેંચી રહ્યા હતા ત્યાં લોકો જાત ગહેનથી રૂ. ૧૩૨૪૫૨ રૂપિયા સુધીના કામો કરે તે માટે આપણે સતેષ માનવો જોઈએ. જે તમનાથી આ વર્ષે કામ કરવામાં આવ્યું હતું તે આવતે વર્ષે ચાલુ રહે તે અને ખાત્રી છે કે આવતે વર્ષે લોકો બે લાખ રૂપિયાનું કામ કરશે જ. જિલ્લાના ગામોમાંથી લગભગ પીરનાલીમ દકા ગામોમાં ગામ સુધારણા સમાવની યોજના પ્રમાણે કામો થયાં છે. આવતે વર્ષે વધીને પેલોસો દકા ઉપર ગામોમાં કામો થશે એવા આશા રાખીએ છીએ. તાલુકાવાર થયેલાં કામોની વિગત પરિશિષ્ટ ‘ક’ માં આપવામાં આવી છે.

રસ્તાનું માટીકામ કરવા ઉપરાંત તેને અંજ જે અમલતની સાધના થઈ છે તે તે સાંકડા રસ્તાઓને બદલે પહોળા બનાવવાની છે. જ્યાં એક ગાડી જતાં પણ અડચણ પડતી હતી ત્યાં આજે બે ગાડાં જઈ શકે રસ્તા પહોળા થયા છે. જુની હરકતકર્તી ગાડીઓનો નાશ કરવામાં આવ્યો છે. જેમને પહેલાંની સ્થિતિનો ખ્યાલ હોય તેમને જ સુધારણા મારફતે રસ્તાઓમાં જે ફેરફાર થાય છે તેના મહત્વને ખ્યાલ આવી શકે, એ સંદર્ પરિચામ લાવવામાં ગામ લોકોને ઉત્સાહ તથા સરકારી તંત્રનો સહકાર એક કારણરૂપ છે. રસ્તાઓ સુધારવાનો લોકોમાં એવો અપૂર્વ ઉત્સાહ આવ્યો હતો કે અનેક વ્યક્તિ પોતાની કિંમતી

ખાનગી જમીનમાંથી રસ્તાઓ પહોળા કરવા માટે ભારે ઉદારતાથી જોઇતી જમીનો મંદી આપી છે. મામલતવાનો જેને અનુભવ છે તેને ખબર છે કે ઘણી નજીવી જમીન માટે ભારે કંકાસો થાય છે અને પૈસાની ભારે બરબાદી કરવામાં આવે છે. છતાં આ સાર્વજનિક હિતને માટે લોકોએ જે ભોગ આપ્યા છે તે આશ્ચર્યકારક ગણી શકાય. મામલતદારો, મહાલકારીઓ અને સરકાર હરપેક્ટરોએ પણ દગાઓ હોડવામાં પૂરતી ગદદ આપી હતી. એકદરે રસ્તાઓ બનાવવાની મહેનત કરતાં રસ્તાઓ પહોળા કરવાં માટે સ્વેચ્છાથી લોકોએ ખાનગી જમીનો આપી તે વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવી ખીના છે.

રસ્તાઓ ઉપરાંત ફેટલાંક ગ્રામોમાં લોકોએ તળાવો ખોદીને દુરસ્ત કર્યાં છે અને ફેટલાંક ગામોમાં ચોતરા વગેરે કરવામાં આવ્યા છે.

ગામની સ્વચ્છતા માટે સપ્તાહનો પાંચમો દિવસ રાખવામાં આવ્યો હતો. આ વિધિ ગાટે સપ્તાહમાં એક દિવસ રાખવામાં આવ્યો હતો પણ તે પહેલાં ગામનો કચરો કાઢવાને લોકો દિવસો પહેલાંથી કામે લાગી ગયા હતા આ કામ કરવામાં મુખ્ય ફાળો શાળાના શિક્ષકો તથા શિક્ષિકાઓ તથા મોટી ઉંમરના વિદ્યાર્થીઓએ આપ્યો હતો. અનેક જગ્યાએ શિક્ષિકાઓ તથા બાળાઓને હાથમાં ઝાડુઓ લઈ ગામ સફાઈનું કામ કરતા મેં જાને જોયા છે અને એ દૃશ્ય કોઈને પણ પ્રફુલ્લ કરે તેવું હતું, સ્વચ્છતાનો વિષય હમેશની ચાલુ કાળજી માંડે છે પણ ચરઆતથી લોકો સ્વચ્છતાની કીમત બરાબર આંકતા થયા છે અને ક્રમે ક્રમે આદર્શ સ્વચ્છતા માટે સતત કામ કરતા લોકોને આપણે જોઈશું. સ્વચ્છતા સંબંધમાં ગામ જીવનની જાન માંડિતી ધરાવનારને ખબર હશે કે ગામડાઓમાં જાનર જવા માટે હજુ કોઈ પણ વાસ્તવિક પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો નથી. ગામ સુધારણા સપ્તાહના પ્રચાર દરમ્યાન આ વિષય ઉપર દરેક સભામાં લોકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવતું હતું અને ખાસ જાનરો જે જીજ કિમતે બનાવી શકાય એમ છે તેની સમજ આપવામાં આવતી હતી. આવા જાનરોઓની ગેરહાજરીમાં લોકો જાહેર રસ્તાઓ ઉપર જાનર જાનર અને રસ્તાઓ દુર્ગંધવાળા બને એ ખરેખર શોચનીય છે. ચોમાસામાં અને ઉનાળામાં આ બાબતની લોકોને ભારે ખુસ્કેલી હોય છે. લોકોએ જીજ પ્રમાણમાં આ બાબતને સંદેશ સ્વીકાર્યો છે પણ આ વર્ષમાં હાલમાં મોટા પ્રમાણમાં ખાસ જાનરો યથ જવાની આજ્ઞા રહે છે. સ્વચ્છતા દિન સંબંધી હકીકત પરિશિષ્ટ 'ગ'માં આપવામાં આવી છે, સપ્તાહનો છઠ્ઠો દિવસ "ઉદ્યોગ દિન" તરીકે મુકરર કરવામાં આવ્યો હતો. એ દિવસે લોકોને વૃક્ષરોપણ અથવા રેંટીયા ચલાવવા વિ. બીજી પ્રવૃત્તિ કરી લોકોની આવકમાં વધારો કરવું માર્ગદર્શન કરવાવાળો હેતુ હતો. વૃક્ષ રોપવાને માટે એપ્રિલ મહિના પ્રતિફૂળ હોવાથી લોકોને ચોમાસામાં આ કામ કરી લેવાની સમજૂત આપવામાં આવી હતી * રેંટીયાના કાર્પને જોઈએ તેવો વેગ મળ્યો નથી પણ આ બાબત સારો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો હતો. હવે તાલુકામાં આ કામ ઉપાડી લેનાર કાર્યકર્તાઓ

● ઓગસ્ટની પહેલી તારીખ લોકમાન્યની પુણ્ય તિથિ હોવાથી એ દિવસને 'વૃક્ષરોપણ દિન' તરીકે ઉજવવાનો પાછળથી નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો.

નીકળી આવે તો આ કામ હીક આગળ ચાલે તેમ છે. આ બાબતની પૂર્વબુધિ તૈયાર થઇ છે અને હવે તેનો લાભ લેવાનો જોઇએ.

સપ્તાહનો સતમો દિવસ “ ઉત્સવ દિન ” તરીકે પાળવાનો હતો. ગામડામાંથી ઉત્સાહ અને આનંદ લગભગ નાશ પામવા આવ્યાં છે તેને ફરીથી સજીવન કરવા માટેનો આ પ્રયત્ન કે, એ દિવસે લોકોએ વહેલા ઉઠી પોતપોતાનાં આંગણું સાફ કરી સ્વચ્છ પુરી રાખ્યાં કરવાની હતી, સવારે રમતગમતની દરીદ્રાઈ યોગ્ય જાળકોને આનંદ આપવાનો હેતુ રાખવામાં આવ્યો હતો. જાણે સમાજ બરી ગામ સુધારણાને લાગતી જુદી જુદી બાબતો પર ઠરાવો કરવાના હતા અને સાંજે ગરબા, ભજન અગર નાટ્યપ્રયોગો કરી આનંદ મેળવવાનો હતો. આ દિવસની ઉજવણી માટે પરિશિષ્ટ “ ૬ ”માં દર્શાવેલ આપવામાં આવી છે.

ઉપરના હેતુસથી ગામ સુધારણા સપ્તદની યોજના કેટલા પ્રમાણમાં ફળીભૂત થઈ તેનો ખ્યાલ દરેક વાંચક કરી શકે એમ છે. પરીણામ મેળે તે હોય પણ એક વાન સ્પષ્ટ છે અને તે એકે ગામડાંએ રહેવા જેવાં સ્વચ્છ, સુંદર અને કાર્યમુક્ત બનાવવાં હોય તો લોકોએ સ્વાસ્થી થઈ બધા વર્ગોએ ભેગા થઈ સમૂદમાં કામ કરવું જોઈએ.

ગામ સુધારણા સપ્તાહનું એક આડકતરું પરિણામ માદોમાહેના જગડાઓમાં ઘટાડો કરવાનું છે. ગિલ્લા લેકસ બોર્ડના પ્રમુખના નિર્દેશના ગામડાંઓના પ્રવક્તા દરમિયાન બાપજીમાં એક બાબત ઉપર ખામ બાર મુકવામાં આવ્યો હતો અને તે સમૂદમાં કામ કરવાની જરૂરીયાત ઉપર. ગામડાંમાં જુદા જુદા વર્ગોના લોકો હોય છે, કેટલાકો ઉચ્ચ વર્ણના હોય છે. કેટલાક કારીગરો હોય છે આ દુબળા તથા દરિયનો હોય છે. આ બધા વર્ગોના લોકોમાં ઉત્સાહના ભેદો હોવા જોઈએ નહિ. સમાજવાની ભાવના કેળવવામાં સમૂદમાં કામ કરવાની પદ્ધતિથી ધણું સાફ પરિણામ લાવી શકાય અને ધણું માત્રમાં પદ્ધતિથી નાશ પામ્યાં છે અને સમાજતા તરફ લોકોનું વલણ વધતું જાય છે. જે માત્રમાં પહેલાં હોય ત્યાં ગામ સુધારણા સપ્તાહનું કાર્ય ચાલી શકે જ નહિ. જે ગામમાં સત્તાદસંધ હોય ત્યાંજ સારાં કામો થઈ શક્યાં છે. આ રીતે પહેલાં અનિષ્ટ તત્ત્વ દૂર કરવામાં ગામ સુધારણા સપ્તાહની યોજનાએ સારો ભાગ ભજવ્યો છે.

કોઈને પણ રાજાસરિક જીજ્ઞાસા થાય કે આખા ગિલ્લાનું આવું જાગીરય કામ કરવા માટે બોર્ડને શો ખર્ચ થયો હતો? પ્રથમ બોર્ડે પત્રિકાઓ વિગેરે છપાવવા માટે રૂ. ૩૦૦ મંજૂર કર્યા હતા. તેમાંથી આજ સુધી રૂ. ૧૮૩ ખર્ચ થયો છે. તે ઉપરાંત બોર્ડના પ્રમુખના પ્રવાસ માટે દરેક તાલુકામાં જમ ભાડે રાખવામાં આવતી હતી, તેનો ખર્ચ રૂ. ૧૮૯ આજ સુધી થયો છે. એટલે છપામણી ખર્ચ તથા પ્રવાસ ખર્ચ મળી એકંદરે રૂ. ૪૮૨ નો ખર્ચ થયો છે પણ આ સંબંધમાં જણાવવાની જરૂર છે કે પ્રમુખના પ્રવાસ દરમિયાન સપ્તાહના પ્રચાર ઉપરાંત બોર્ડનાં કમીની તથા બોર્ડનાં દવાખાનાઓ અને બીજી શીક્ષકોની તપાસણી પણ કરવામાં આવતી હતી, એટલે ખરી રીતે તો છપામણી ખર્ચ રૂ. ૧૮૩ નો થયો છે તેટલા જ ખર્ચથી સપ્તાહનો કાર્યક્રમ કરવામાં આવ્યો છે એમ કહી શકાય. કોઈ પણ બીજા કાર્ય કરનારે સુસાફરી અગર બીજા ખર્ચની માગણી કરી નથી.

ગામ સુધારણા સંપ્રદાઈની યોજનાને પૂરત્ય મહાત્મા ગાંધીજીએ એમના “દરીજન બંધુ”માં જિલ્લા લોકસ બોર્ડ ઉપર લેખ લખી કેટલીએક સૂચના સાથે આવકારી હતી અને તેજ પ્રમાણે આપણા લોકપ્રિય સરદાર વલ્લભભાઈએ બારડોલી તાલુકાના મોતા ગામે સભામાં આ યોજનાને આશિર્વાદ આપ્યા હતા. આ જન્મે નેતાઓના આશિર્વાદ મળવાથી કામ કરનારાઓમાં ખુબ ઉત્સાહ આવ્યો હતો. આ તકે હું નમ્રપણે એમનો આભાર માનું છું. આ ઉપરાંત આપણી નામદાર સરકારના પ્રધાન સાહેબોએ પ્રથમથી જ આ યોજનાને ટેકો આપ્યો હતો અને જિલ્લાના તમામ અમલદારો તથા નોકરોને આ યોજનાને સદકાર આપવાના હુકમ કર્યા હતા. એ જદસ હું હૃદયપૂર્વકે એમનો જિલ્લા લોકસ બોર્ડ તરફથી આભાર માનું છું. જિલ્લા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. કાનડભાઈએ તો તાલુકે તાલુકે રખડી સાથે પ્રવાસમાં આવી આ યોજનાને સંપૂર્ણ ટેકો આપ્યો હતો. તાલુકા સમિતિઓ અને ધીન મહાસબાના બધા કાર્યકર્તાઓએ ખુબ ઉત્સાહપૂર્વકે આ યોજનાને ફતેહમંદ જનાવવામાં ભાગ લીધો છે. એ સર્વ બાઈઓનો હું ઉપકાર માનું છું. આ યોજનાને જિલ્લા લોકસ બોર્ડે પ્રજા આગળ મૂકી ત્યારથી જ બોર્ડના બધા સભ્યો ઉપર કામનો પુષ્કળ બોલે મુકવામાં આવ્યો હતો અને ખાસ કરીને બોર્ડની તાલુકા કમિટીના ચેરમેનોએ વખતનો મોટો ભોગ આપીને ગામડે ગામડે રખડી આ યોજનાને ગતિમાન કરી હતી. ગામોની સુધારણા સંપ્રદાઈ સમિતિઓએ પણ સુંદર કાર્ય કર્યું છે. એ જદસ છેવટે આ બધા બાઈઓનો જિલ્લા લોકસ બોર્ડ તરફથી આભાર માનવાની હું આ તક લઉં છું.

દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ

પ્રમુખ, જિલ્લા લોકસ બોર્ડ સુરત.

અનુક્રમ નંબર	કયા મહિનામાં પ્રવાસ કર્યો	કઈ કઈ તારીખે પ્રવાસ કર્યો	તાલુકાનું નામ	કેટલા દિવસ પ્રવાસ કર્યો	ગામેની સુલાકાત લીધી તેની સંખ્યા	મુલાકાત મેળાકાદરી માફિયાની સંખ્યા	કોશ
૧	ઓક્ટોબર ૧૯૩૮	૬, ૭, ૮	ચીખલી	૩	૫	૭૭	
૨	"	૧૩, ૧૪, ૧૫	વલસાડ (પરેલો પ્રવાસ)	૩	૧૦	૬૩	
૩	"	૧૯, ૨૦, ૨૧	પારડી (પરેલો પ્રવાસ)	૩	૮	૬૯	
૪	"	૨૭, ૨૮, ૨૯	નવાસપોર (પરેલો પ્રવાસ)	૩	૧૦	૧૧૫	
૫	નવેમ્બર ૧૯૩૮	૧૭, ૧૮, ૧૯	ચોખાંચી	૩	૧૬	૧૩૮	
૬	"	૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭	બારડોલી	૪	૨૧	૧૬૨	
૭	"	૧, ૨, ૩	માંડવી	૩	૧૦	૬૫	
૮	ડિસેમ્બર ૧૯૩૮	૬, ૧૦, ૧૧	ઓલપાડ	૩	૧૬	૧૦૦	
૯	"	૧૫, ૧૬, ૧૭	પારડી (બીન્ને પ્રવાસ)	૩	૧૦	૧૯	
૧૦	"	૨૨, ૨૩, ૨૪	વલસાડ નાલુકાનો કેટલોક ભાગ અને ચીખલી (બીન્ને પ્રવાસ)	૩	૯	૮૫	
૧૧	જાન્યુઆરી ૧૯૩૯	૫, ૬, ૭	નવાસપોર (બીન્ને પ્રવાસ)	૩	૧૨	૧૦૦	
૧૨	ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૯	૯, ૧૦, ૧૧	નવાસપોર (ચીન્ને પ્રવાસ)	૩	૧૧	૮૮	
૧૩	"	૧૬, ૧૭, ૧૮	નવાસપોર (ચીન્ને પ્રવાસ)	૩	૧૮	૭૭	
૧૪	"	૨૩, ૨૪, ૨૫	વલસાડ (બીન્ને પ્રવાસ)	૨	૬	૨૬	
૧૫	માર્ચ ૧૯૩૯	૯, ૧૦, ૧૧	નવાસપોર (પાંચમે પ્રવાસ)	૩	૧૭	૧૧૮	
૧૬	"	૧૬, ૧૭, ૧૮	પારડી (ચીન્ને પ્રવાસ)	૩	૫	૪૩	
૧૭	"	૨૩, ૨૪, ૨૫	વલસાડ (ચીન્ને પ્રવાસ)	૩	૧૨	૭૯	
				૫૧	૧૯૬	૧૧૧૪	

ફર્લિમજી પરાગજી

પ્રમુખ, નિવૃત્તા લોકલ બોર્ડ, મરાઠ

પરિશિષ્ટ “બ”

૧. તાલુકા સમિતિઓ
૨. વિભાગીય સમિતિઓ
૩. ગ્રામ સમિતિઓ

તાલુકા નામ	તાલુકા સમિતિઓની સંખ્યા, ચેરમેન તથા મનોના નામ	વિભાગીય સમિતિઓની સંખ્યા	ગ્રામ સમિતિઓની સંખ્યા	શેરા
૧. ઓલપાડ	ચેરમેન -શ્રી બાનુભાઈ કાલીદાસ મંત્રી -શ્રી કુમેરભાઈ દાદરભાઈ	૬	૧૩	
૨. ઝોર્ણાલી	ચેરમેન -શ્રી અણેનાન દયાળજી દેમાઈ તા ૨૭-૭-૩૮ થી તા ૧૬-૧-૩૯ સુધી. શ્રી લાલુભાઈ દરિવાઈ પટેલ તા ૧૬-૧-૩૯ થી મંત્રી -શ્રી. વલ્લુભાઈ દરિમાઈ પટેલ તા ૧૬-૧-૩૯ સુધી શ્રી છોટુભાઈ બીમભાઈ શ્રી. કેમભાઈ મીરાભાઈ	૪	બાદિતી મળી નથી	
૩. બારહેલી	ચેરમેન -શ્રી કપીવરામ સન્નુખરામ વ્યાસ મંત્રીઓ -શ્રી ડાહ્યાભાઈ લલ્લુભાઈ મહેતા શ્રી દાહ્યાભાઈ પ્રભુભાઈ પટેલ	૭	૨૮	
૪. જલ્લાવચેર	ચેરમેન -શ્રી પરાગજી ખડુભાઈ મંત્રી -શ્રી. હીકુભાઈ શુભાળભાઈ નાયક	૭	૨૩	

પરિશિષ્ટ “ક”. (પત્રિકાઓ નંબર ૧ થી ૧૧)

સૂરત જિલ્લાની ગ્રામ જનતાને—

વિભાગ પહેલો—જિલ્લા બોર્ડનું કાર્ય

ડી. લો. બોર્ડનું તંત્ર જિલ્લાના મતદારોએ મહાસભા પસંના સમયેને મોંઘ્યું છે અને એ પસંની આ સંસ્થામાં ભારે વધુમતિ છે એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ જિ. લો. બોર્ડની સંસ્થા તરફ ધ્યાન ખેંચાયું છે. કેટલાએક ભાઈઓ એ પસંના સંસ્થાના મારફતે ખોટી ખોટી આશાઓ સેવના હોય તે તે અશ્વર્થકામ ગણાય નહીં. તેથી હાલના મંત્રોગોમાં જિલ્લા બોર્ડ પ્રજાની કયા પ્રકારે ઉપયોગ સેવા કરી શકે તે વિચારવાનું રહે છે. જિલ્લા લોકલ બોર્ડ ત્યારે જ સાફ કામ કરી શકે કે તે પોતાની સ્થિતિથી પ્રજાને પૂરેપૂરી વાકેફ કરે અને પ્રજાને પોતાના વિષામમાં લે. તેથી એ ખાસ જરૂરનું છે કે આ સંસ્થાની દ્વારની આર્થિક સ્થિતિ કેવી છે અને એ સ્થિતિમાં હવેના બોર્ડને માટે શું કરવું શક્ય છે અને શું કરવું અશક્ય છે તથા મહાસભા પસંનો કાર્યક્રમ શો છે તે જાતાવવું જોઈએ. આ વિવેક તે હેતુથી જ આપ્યું છે.

સૂરત જિલ્લાનું ક્ષેત્રફળ ૧૬૫૧ ચો. મા. છે અને તેમાં ૭૭૭ ગામડાં છે. જિલ્લાની કુલ વસ્તી ૫૬૮૬૪૮ છે. આ વસ્તીમાં મ્યુનિસિપાલિટી તથા યહુરેલી વસ્તીનો સમાવેશ થતો નથી.

જિલ્લા લોકલ બોર્ડ મુખ્ય નીચેનાં કાર્યો કરે છે :

૧. તાલુકાના મોટા રસ્તાઓ કરવા તથા તેને દુરસ્ત રાખવા, ૨. જિલ્લામાં ગાયુસોનાં દવાખાનાંઓ ચલાવવાં, ૩. જિલ્લામાં દોરના દવાખાનાઓ ચલાવવાં, ૪. શીતળાખાનું ચલાવવું, ૫. કુવાઓ તથા અન્ય જળાશયો કરાવવા તથા તેને દુરસ્ત રાખવાં, ૬. દોરનાં કબાઓની વ્યવસ્થા રાખવી, ૭. એપી રોમ ફાટી નીકળે ત્યાં જરૂરી ઉપાયો લેના, અને ૮. પ્રાથમિક કેળવણી આપવી. હેતુ કામ રહ્યોઈ નામની અમ્મળ સંસ્થા મારફતે આવે છે પણ તેની નાણાંની જોગવાઈ જિલ્લા લોકલ બોર્ડને કરવાની હોય છે.

આવકનાં સાધનો

જિ. લો. બોર્ડને આવકનાં મુખ્ય સાધનો નીચે મુજબ છે :

૧. એક આનો લોકલફંડ ચેસ, ૨. દોરડાની ઉપજ, ૩. રેલી કાંકરીની ઉપજ અને ૪. સરકારી ઓટા.

એક આનો લોકલફંડ ચેસના રૂ. ૧,૬૦,૦૦૦ આવે છે, તેમાંથી ત્રીજા ભાગની રકમ કેળવણીમાં જાય છે. રેલી કાંકરીના રૂ. ૧૮,૦૦૦ આવે છે. દોરડાની ઉપજ લગભગ રૂ. ૧૧,૦૦૦ ની છે. સરકારી ઓટામાં મુખ્ય રસ્તા રીપેર માટે રૂ. ૩૦,૦૦૦ આવે છે.

મુખ્ય ખર્ચ

દોર ડખાના	૩૧.	૫૩૦૦
દવાખાનાં (માણસનાં)	"	૩૧૦૦૦
શીતળાખાતાનો ખર્ચ	"	૧૨૩૦૦
શહેરના દવાખાના જેનો લોકલખોડ વિસ્તારના લોકો લાભ લે છે તેની આંટના	"	૮૦૦૦
દોરના દવાખાનાના	"	૬૫૦૦
પ્રોવીડન્ટ ફન્ડ	"	૪૦૦૦
મકાનો ગારે	"	૧૫૦૦
રસ્તાઓ ગારે	"	૧૧૬૦૦૦
પાણીનાં સાધનો	"	૧૧૫૦૦
લો. બોર્ડના નોકર પગાર વિ.	"	૧૮૫૦૦
એન્ટ્રનિયરોંગ એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ	"	૨૦૦૦૦

વિભાગ બીજો-બોર્ડ સંગીન કેમ બને ?

ઉપરના આંકડા ઉપરથી જણાશે કે વહીવટી ખર્ચ બાદ કરતાં બોર્ડને પોતાના રસ્તાઓ દુરસ્ત કરવા ગારે ૮૦,૦૦૦ થી ૧,૦૦,૦૦૦ ની રકમ રહે છે, બોર્ડ પાસે હાલ જુદા જુદા પ્રકારના ૪૬૬ માર્શિનના રસ્તાઓ છે. તેને સાધારણ સ્થિતિમાં રાખવા માટે પણ એક માઇલે ૩૫૦૦ ગણીએ તો ૩૬,૨૩૦,૦૦૦ જેટલો, એટલે હાલ એ રસ્તાઓ પાછળ ૪૬૨ કરતા ત્રીજા ભાગનો-એક રૂપિયાને બદલે માત્ર પાંચ આનાનો ખર્ચ કરવામાં આવે છે. તેનું સીધું પરિણામ એ આવ્યું છે કે બોર્ડના લગભગ દરેક રસ્તા ખરાબ સ્થિતિમાં આવી ગયા છે અને એ રસ્તાઓ પાછળ કરવામાં આવેલો ખર્ચ બરબાદ જાય છે. આ સ્થિતિ સુધારવાના બે ઉપાયો છે, એક તો કર નાંખી બોર્ડની નાણાં સંબંધી સ્થિતિ સુધારવી અગર ખાસ જરૂરી રસ્તાઓ મિલાયના બીજા રસ્તા કરી કરવા, હાલ વધુ કર નાંખવાનું પગલું, લોકમત તેની તરફેણમાં કેળવી શકાય ત્યાં સુધી બરી શકાય નહીં એટલે કેટલાએક રસ્તાઓ કરી કરવા. પછી એ બાબત બોર્ડ વિચાર કરી રહી છે હાલતો બોર્ડનો વહીવટી ખર્ચ પણ વધારે છે, તે બાબત પણ બોર્ડ તજવીજ કરી રહી છે અને એજે સમિતિ નીમી તેની સ્વપ્નઓ માંગી છે, પણ આ જાનની કરકસરીથી પણ નાણાં સંબંધી સ્થિતિમાં સંગીન સુધારો થઇ શકશે નહીં.

પહેલી ફરજ-કરકસરી વહીવટ

પ્રથમ તો એ વહીવટી ખર્ચમાં શક્ય એટલી કાપકુપક રસો, ઉપર જણાવ્યું તેમ આ કાપકુપથી કંઈ સુધારો થઇ શકશે નહીં પણ તેણે બોર્ડનો વહીવટ કરકસરીથી ચલાવવો જોઈએ એ તેની પહેલી ફરજ છે.

ખીનું અગત્યનું પગલું બોર્ડનાં કામે ઉપર ચાંપતી દેખરેખ રાખવાનું છે અને તે માટે બોર્ડ તાલુકા કમિટીઓ અને તેના ચેરમેનોની નીમણૂક કરી છે અને એ કમિટીના દરેક સભ્ય પર પોતપોતાના ગામમાં થતાં કામે ઉપર દેખરેખ રાખવાની ફરજ નીખવામાં આવી છે. ઉપરાંત કમિટીના ચેરમેનોને કામે જરાજર ચાલ તેની સામાન્ય દેખરેખ રાખવાની ખાસ ફરજ સોંપવામાં આવી છે.

સ્વાશ્રયની કિંમત

આ તો જિલ્લા લોકલ બોર્ડના વહીવટની વાત થઈ, પણ એ બધી વહીવટ ગામડાંઓને નહીં જોવોજ સ્પર્શ કરે છે. પ્રાથમિક કેળવણીની શાળાઓ, શીતળા ખાતું અગર જ્યાં પાસે દવાખાનાની સ્થાપના થઈ છે ત્યાં, તે પુરતો જ લોકોને બોર્ડના કામને ખ્યાલ આવે છે. એટલે વર્ષો થયાં બોર્ડ કામ કરતી હોવા છતાં ઘણાં ખર્ચાં ગામડાંઓ તો તેનાથી અવિજ્ઞાન રહ્યાં છે. ગામડાંની રસ્તા સંબંધી સ્થિતિમાં કંઈજ ફેર પડ્યો નથી. આ સ્થિતિ ખરેખર ખેદજનક છે. લોકલ બોર્ડ બંધ કેટલીક જાળતમાં લોકોની સેવા કરી હોય પણ એક દિશામાં તો તેનાથી લોકોની કુમેવાજ થઈ રહી છે અને તે લોકોને પરાવલંબી બનાવવાની. લોકલ બોર્ડ જેવી સસ્થા હોવાથી લોકો એવું સૂઝી જાય છે કે જ્યાં રસ્તાઓ કરાવવાનું કામ બોર્ડનું છે અને તેથી એ જાળત લોકોએ પોતે કંઈજ કરવાનું નથી. આવી પરાવલંબી બાવનાને લીધેજ ગામડાંઓએ કંઈ પણ પ્રગતિ કરી નથી જે ગામડાંઓને સ્વાશ્રયનો પાઠ શીખવ્યો હોત તો આ સ્થિતિ રહેત નહીં. ગામડાંને ખરેખર સુધારવાં હોય તો લોકોએ સ્વાશ્રયી થવું જ જોઈશે અને તે માટે દરેકે દરેક ગામે ગ્રામપચાલન સ્થાપવાની જરૂર છે. આ હેતુને માટે અપણી મદાસત્તા સરકાર નવો ગ્રામપચાલનો કાયદો કરી રહી છે. જે ગામડાંઓ સ્વાશ્રયની કિંમત સમજે અને યોગદાન યાવ 'તો ગામડાંઓના રસ્તાઓ દુરસ્ત કરવાનું મુશ્કેલ નથી. ગામ લોકો જોને મહેનતથી ગામની દૃઢમાં આવેલા રસ્તાઓનું કામ કરી શકે છે. તે પાસા બનાવવાનું કામ મુશ્કેલ છે ખરું પણ તે માટે હાલ સરકાર તરફથી ગામ રસ્તાઓ માટે જે ગ્રાંટ મળે છે તેને માટે થાંગણી થઈ શકે અને ડિ. સો. બોર્ડ પણ નાણાંની જોગવાઈ પ્રમાણે મદદ કરી શકે, પણ સરકાર તથા બોર્ડ તેવાંજ ગામોને મદદ આપી શકે કે જેમણે સ્વાશ્રયથી પોતાના ગામના રસ્તાઓનું માટીકામ કરી લીધું હોય. તે સિવાય આવી બહારની મદદ મળવાનો સંભવ નથી.

વિભાગ ત્રીજો-સપ્તાહની ચોળના

ઉપરની બધી જાળના ધ્યાનમાં રાખી ડિ. સો. બોર્ડ ગ્રામ સુધારણા સપ્તાહ દર વર્ષે ઉજવવાનો કાર્યક્રમ ચોળ્યો છે. આ સપ્તાહનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે જ્યારે આખા વર્ષના જાવન અંવાદિયાં જીવનના નિશ્ચય માટે અપણે ઉપયોગમાં લઈએ છીએ, તો તેમાંથી એક અંવાદિયાની જાતમહેનત દર વર્ષે અપણે આપણા ગામના સુધારા માટે આપવી જોઈએ. આ ગામ-ધર્મ દરેકને સમજાવવો જોઈએ. આ મુકરર કરેલા અંવાદિયાના સાત દિવસોમાંથી ચાર દિવસ ગામનાં દરેકે દરેક સ્ત્રી પુરુષ પોતાના ગામના રસ્તાઓ પૈકી એક રસ્તાનું માટી-કામ કરે, એક દિવસ ગામને સ્વચ્છ કરવામાં આવે, એક દિવસ વૃક્ષારોપણ અને ઉદ્યોગના વિકાસ

માટે ઘટતું કરે અને હેલ્થે દિશે હસવા પામે. આ આકાંક્ષામાંના કાર્યક્રમની નિમન ડિ. સો. બોર્ડ નક્કી કરે છે અને તે લોકોની વચ્ચે માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. તે ઉપરાંત આખી ચે.જી.ના અમલમાં લાવવા માટે બોર્ડે જે યોજના કરી છે તે પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. ઉપરનો કાર્યક્રમ અમલમાં લાવવા માટે ડિ. સો. બોર્ડના પ્રમુખ, ઉપ-પ્રમુખ તથા અન્ય સભ્યો ગામેગામ ફરી સંગઠિત કરશે અને મહાસભાની દરેક તાલુકા સમિતિ તથા સરકારી અમલદારો પણ આ કાર્યમાં દરેક દરેક મદદ આપશે એવી આશા રાખીએ છીએ. ડિ. સો. બોર્ડ માને છે કે જે આપણને આપણું જાત વઢાવું હોય અને તે રહેવા લાયક સ્વચ્છ અને આદર્શ અને એવી લાગણી આપણા મનમાં હોય તો આપણે દરેક આ મામ સુધારણા સંપ્રદાઈના કાર્યક્રમો પૂરેપૂરી અમલ કરવો જોઈએ. ધનમાં વળી સુધી આપણે આપણા માથે સુધારવા તરફ બેઠકારી બતાવી છે તે દબે દૂર કરી આ કાર્યક્રમ અમલમાં મુકવાનો દરેકનો ધર્મ છે એમ સમજી આ ચે.જી.નામે જપ્તા સાથે આપશે તો અમને ખાતરી છે કે પાંચ વર્ષમાં આ જીલ્લાની ગામડાંઓની રિયલિટી તદ્દન બદલાઈ ગઈ હશે તેમાં નવું જીવન આવશે અને- ગામડાંના લોકોને પણ સારી રીતે રહેવાનો દક છે અને તે પ્રભાણે તે રહી જાણે છે તે આપણે પુરવાર કરી આપીશું. મધ્યસ્થ સરકાર અગર પ્રાંતિક સરકાર અગર ડિ. સો. બોર્ડ ગામોના સુધારો કરશે એ આશા આકાંક્ષાક્રમુખવત્ છે અને તેથી જ આ સ્વાશ્રયની યોજના ડિ. સો. બોર્ડે સરત જિલ્લાના ગામડાંઓના સુધારા અર્થે ઉપાડી છે-અને તેમાં દરેક દરેક માઈ તથા ખેડેનને પૂરતો સાથ આપવાની પ્રજા પ્રેરણા કરે એ જ પ્રાર્થના.

મામ સુધારણા સંપ્રદાઈ સમિતિ

પરા-પૂર્વથી લગભગ સ્વાયત્તરામન ભોગવનાં આવેલાં આપણાં ગામડાંઓમાં અગ્રેજી જીવદીવરના અમલ પછી નજીપ્રાય યદ્ય ગણેલી સામુદાયિક જીવનની લાવના ફરીથી જીવંત બને, તેનામાં પોતાના વહીવટ અને પ્રાથમિક જરૂરીયાતો સંમધમાં આત્મજ્ઞાન પ્રકટે અને દરેક બાબતમાં સરકાર કે લોકલ બોર્ડ તરફજ માઈ માંડીને બેસી રહેવાની પરાવધંબીવૃત્તિ નાબૂદ થઈ તેને સ્થાને સ્વાધીનતાનો જુસ્સો દાખલ થાય એ ગામડાંઓની સુધારણા અર્થે અત્યંત જરૂરતું હોવાથી સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડે “મામ સુધારણા સંપ્રદાઈ” ઉજવવાની યોજના કરી છે.

આ સંપ્રદાઈનો કાર્યક્રમ આખા જિલ્લામાં અમલમાં લાવવા માટે જિલ્લા લોકલ બોર્ડે ૧૨ સભ્યોની “મામ સુધારણા સંપ્રદાઈ સમિતિ” નીમી છે. એ સમિતિને આ યોજના અમલમાં મુકવાની બધી સત્તા આપવામાં આવશે. આ યોજના સંબંધી પત્રિકાઓ અને સંભાઓ ગારંદેત જરૂરી પ્રચાર કરવા માટે રૂ. ૩૦૦ ની રકમ જિલ્લા લોકલ બોર્ડે મંજૂર કરવી ને જરૂર જણાય તો પાછળથી એ રકમમાં વધારો પણ કરવો.

યોજનાને અમલમાં લાવવા માટે પ્રથમ તો આ સમિતિએ દરેક તાલુકાની મુલાકાત લેવી અને લોકમત કેળવવા જરૂરી સંભાઓ ગોઠવવી તથા તાલુકાદીઠ એક એક પેટા-સમિતિ સ્થાપવી. આ પેટા-સમિતિ તે તાલુકાના જી. લો. બોર્ડના સભ્યો, તાલુકા મહાસભા સમિતિના

સભ્યો તથા તાલુકાના આગેવાનોની કે બહાર સમાજમાંથી પસંદ કરેલા સભ્યોની બનશે. તાલુકાના દરેક ગામે આ યોજનાનો અમલ કરાવવાનું કામ આ સમિતિનું રહેશે. એ માટે તેણે દરેક ગામ માટે સમિતિ નીમાવવી અને સપ્તાહનો કાર્યક્રમ તેની મારફત અમલમાં મૂકાવવો. જે ગામે 'મામ પંચાયત' હોય ત્યાં જુદી સમિતિ નહીં રચાવનાં મામ પંચાયતના જ આ કામ કરાવવું.

કાર્યક્રમ

પહેલા ચાર દિવસ :- (કાયમી ગમ દિન) આ દિવસોમાં ગામની ખરી જરૂરિયાતનું કાર્ડ એક કાયમી ઉપયોગનું કામ ઉપાડવું; જેનું કે ગામ રસન. ઉપરનું માટી કામ, તળાવનું ખોદાણકામ કે રસ્તા ઉપર રેતી કાંકરા નાંખવાનું કામ.

પાંચમો દિવસ :- (સ્વચ્છતા દિન) આ દિવસે ગામના તમામ બહાર ન્હાઓ વાળીઓડી સાફ કરવા, કુત્રાઓ ઉપરની ગંદાશ દૂર કરવી અને ત્યાં રેતી કાંકરા કે ઊંચું પથરો તથા ઢગણું પાણી દૂર આણું નાખ તે માટે મદદ કરવી, સોડો ગમે ત્યાં ફાંજો ન બેસે તે માટે સમજુત કરવી અને ખાડાના ફરતા બહાર દાખલ કરાવવા.

છઠ્ઠો દિવસ :- (ઉલોગ અને જલસોપણ દિન) આ દિવસે ગામની મર્વજનિક જગ્યાઓમાં આરોગ્યવધક અને હાંપડો આપે એવા લીમશ વગેરેના અમુક ઝાડો રોપવાં અને તે ઉપરાંત ઘર દીઠ એક ઝાડ રોપાવવું. આગા જેવા આગક આપનાર ફળ ઝાડને ખાસ પસંદગી આપવી. જલસોપણ ઉપરાંત આ દિવસે આપણી કાપડની મુખ્ય જરૂરિયાતને પૂરી પાડવાની અને સોડોની આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારો કરનારી રેંટીયા પ્રવૃત્તા કે એવી બીજી અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ ઉપાડવી અને તે ચાલુ રહે એની તજવીજ કરવી.

સાતમો દિવસ :- (ઉત્સવ દિન) આ દિવસે બધા આનંદ કરે અને રહવારમાં પોતા પોતાનાં અંગણાં સાફ કરી સારીયા પૂરે, મેકેરિયાનસક તુલસીનો કથારો કરે જે પ્રભાતરેરી કાઢીને રાષ્ટ્રગીતો ગાઈ તે પછી બપોર સુધીના વિવાર્ધાઓની રમતગમતની હરિકાર્ષ ધાય અને સાઈ કામ કરનારને દાનમો અપાય.

રહાંજે પાંચ વાગે ગામની સભા ય.ય તેમા નીચેના જેવા દરોજો કરવામાં આવે.

(અ) તાલુકા...ના...ગામના સોડોની 'મામ સુધારણા સપ્તાહ'ના છેલ્લા હિત્તવ દિને મળેલી આ સભા દાવ કરે છે કે અમને 'મામ સુધારણા સપ્તાહ'ની પાલન રહેલી ભાવના સમગ્ર છે અને તે એ છે કે આમંઓના ઉદ્ધાર માટે સામ્ય જેવો બીજો એકે ઉપાય નથી અને તેથી આ વર્ગની પેઠે અમે દર વર્ષે આવું સપ્તાહ ઉજવીશું અને ગામને આદર્શ બનાવવાની બનવી તજવીજ કરીશું.

(બ) પ્રજાની અધીનશક્તિમાં અને ઝંઝૂની મરીયાલમાં ફરેતાડી વગેરે મદક પદાર્થો મોટા મામ બનવે છે, તેથી આ કૃષી વચ્ચેના ધનિયજને અમે દારિ ઉકે આપીએ

છીએ અને અમારા ગામમાંથી એ બધી સદંતર નાબૂદ થાય તેને માટે અમે બનતી કાર્યો કરવાને સંકલ્પ કરીએ છીએ અને ઉમેદ રાખીએ છીએ કે નામદાર સરકાર અમારા તાલુકામાં દારૂબંધી તરતજ દાખલ કરવાની કૃપા કરશે.

(૪) આ સભા ઠરાવ કરે છે કે ગામની જરૂરિયાતો સંબંધમાં લોકો સ્વાશ્રયી થઈ ગામનો કારભાર પોતેજ કરી શકે તે માટે આમ પંચાયતની સ્થાપના કરવી અને એની મારફત ગામના દિવાની ફાજદારી ટંકાઓનો નિકાલ ધરમેળે કરવો.

(૫) આ સભા ઠરાવ કરે છે કે ગામના દરેક સ્ત્રી પુરુષે હાથે કાનિસી અને વણેવી ખાદી વાપરવી. ગરીબાઓને લીધે જે લોકો ખાદી વાપરી શકે એમ ન હોય તેઓ દેશમાં બનેલું જ કાપડ વાપરે ને બીજી ધર ઉપયોગી ચીજો પણ સ્વદેશીજ વાપરે.

(૬) આ સભા ઠરાવ કરે છે કે અમારા ગામમાં નિરક્ષરતા દૂર કરવા માટે આળા, શત્રિયાળા, અગર પુખ્ત ઉમરનાં સ્ત્રી પુરુષો માટે વર્ગ અને પુસ્તકાલય સ્થાપીશું અગર સ્થપાવીશું.

સભા બરખસ્ત થયા પછી લોકો સામુદાયિક પ્રાર્થના કરે અને રાત્રે ગરજા તથા બજારમાંથી વગેરેનો કાર્યક્રમ ગયો.

પત્રિકા નં. ૨.

‘ગામ સુધારણા સપ્તાહ’ને સફળ બનાવો

સપ્તાહ સમિતિના અગત્યના ઠરાવો

સરત જિલ્લા બોર્ડે ‘ગામ સુધારણા સપ્તાહ’ ઉજવવાની યોજના ઘડ્યા પછી જિલ્લાના ગામડાઓમાં ઠીક ઠીક રસ પેદા થયો છે. એ સપ્તાહ ઉજવવા માટે નીમાલસી ‘ગામ સુધારણા સપ્તાહ સમિતિ’ની એક સભા ગઇ તા. ૨૨-૧૧-૩૮ ને રાજ સરત જિલ્લા બોર્ડની નકલેરીમાં મળી હતી. એ સમિતિએ જિલ્લાની પ્રજાને પ્રેરતાહન ગયો તે માટે નીચેના અગત્યના ઠરાવો કર્યા છે:—

(૧) સરત જિલ્લાના તાલુકા પૈકી જે તાલુકા ગામ સુધારણા સપ્તાહ દરમ્યાન ગામ સુધારણાનું સર્વશ્રેષ્ઠ કામ કરે તેને પ્ર. ગાંધીજીનું એક ચાંદીનું પુતળું આપવામાં આવશે.

(૨) ગામ સુધારણા સપ્તાહ દરમ્યાન દરેક તાલુકા પૈકી જે એક ગામ ગામ સુધારણાનું સર્વશ્રેષ્ઠ કામ કરે તેને એક ચાંદીનું, કાદાળી, પાવડા ને ઝાડનું એકત્રિત પ્રતિક આપવું.

(૩) ઇનામો માટે પસંદ કરનાર કમિટીને જે ગામનું સપ્તાહ દરમ્યાનનું સુધારણાનું કામ ધણું સંતોષકારક લાગે તે ગામને જિ. લોકલ બોર્ડ તથા વીલેજ અપ્પીકેટ એસોસીએશન

(Village Uplift Association) તરફથી યોગ્ય મદદ કરવાને ભલામણ પત્ર આપવામાં આવશે.

(૪) સખ્તાદ દરમ્યાન સારું કામ કરનાર કાર્યકર્તાઓને 'ગામ સુધારણા સેવક'નું પ્રમાણપત્ર આપવું. આ કામ બોર્ડની સખ્તાદ કમીટીએ કરવું અને પ્રમાણપત્ર પર મથાળે એક ખુણા પર ગાંધીજીના પુતળાનું તથા બીજા ખુણા પર કોદાળી, પાવડા અને ઝાડનું એકત્રિત પ્રતિક હાવવું.

(૫) દરેક તાલુકામાં જે ગામની તૈયારી ઉત્તમ હશે અને જે ગામની આખી વસ્તી, ખેડેનો સાથે (નાનાં બાળકો અને અસક્ત સિવાય) સખ્તાદના કાર્યક્રમમાં વ્યવસ્થિત રીતે ભાગ લેવા તૈયાર હશે, તે ગામે યાનવત પ્રધાનો તેમજ એ કાર્યમાં રસ લેતા લોકનાથકો અગર સ્ત્રી કાર્યકરો અથવા મુખ્ય અધિકારીઓને હરને ગામ સખ્તાદની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરાવવી.

(૬) સખ્તાદની પૂર્ણાહુતિ પછી જે તાલુકો સર્વશ્રેષ્ઠ કામનું ઇનામ મેળવવા ભાગ્ય-શાળી થયો હશે, તે તાલુકામાં અત્યંત જિલ્લાએ એક ભવ્ય સમારંભ કરવામાં આવશે અને તેમાં સર્વશ્રેષ્ઠ કામ કરનાર તાલુકાને ગાંધીજીનું ચાદીનું પુનઃ તેમ જ ઇનામો અને પ્રમાણપત્રો પણ તે જ સમારંભમાં અર્પણ કરવામાં આવશે. આ સમારંભની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા સરદાર વલ્લભભાઈના હસ્તે કરાવવી અને ઇનામો વિં. નં. વડા પ્રધાનને હસ્તે અપાવવાં.

(૭) સખ્તાદના છેલ્લા દિવસે મીટીંગમાં જે ઠાવો પસાર કરવાને અગાઉ પ્રગટ થયેલા કાર્યક્રમમાં સુચન થયું છે તે ઉપરાંત વધારાનો નીચે મુજબનો એક ઠાવ પસાર કરવો:—

"આ સભા ઠાવ કરે છે કે હમારા ગામના લોકો જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં સહકારના ધોરણે કાર્ય લેશે અને એવી સહકારી સરઘાઓ જોગ અને તેમ સ્થાપવા પ્રયત્ન કરશે "

ઉપરના ઠાવોની પ્રતને નજીક યતાં ગામ ગામને તાલુકા તાલુકા વચ્ચે મીટી હરીફાઈ આવી રહ્યાના સમાચાર મળી રહ્યા છે, એ આનંદદાયક વસ્તુ છે.

સ્વાત્મ્ય વિના કોઇપણ દેશની પ્રજાની ઉન્નતિ નથી એ મહાન સુત્રને આપણે દેશ વિસરી ગયો છે એ ખેદની વાત છે. પણ 'મમ્યા ત્યાથી સવાર' ગણી આપણે સાચે સ્વાત્મ્યના પાઠો જોટલા જલ્દી પચાવીશું તેટલા જલ્દી આ દેશની સ્વરાજકુંચને આગળ-ધપાવી રાકીશું; અને મને શ્રદ્ધા છે કે સૂરત જીલ્લાની પ્રજા જિલ્લા લોકસ બોર્ડની સ્વાત્મ્યની આ મહત્વની યોજનાને પુરેપુરી વિનયી જનારો.

આ મહત્વની યોજના કેવાં કેવાં સુદર ને અમલદારિક પરિણામ દાવે છે તેના જીવતા જાગતા દાખલા આ દેશમાં જ બન્યા છે, એ અરેઅર અનુકરણીય છે. એક બંગાળમાં તે એક બિહારમાં થોડા જ વર્ષ પર બનેલા આ બે બનાવો આ જિલ્લાની પ્રજાની મજા માટે નીચે આપવામાં આવે છે.

ચંદ્રનાથનો પ્રયોગ

બંગાળના ફરીદપુરા જિલ્લાની વાત છે. ત્યાં એક પુરાણ જગાની મોટી નહેર હતી. એ નહેર પુરાઈ ગઈ. ૪ થી ૫ હજાર એકર સરસ જમીન તદ્દન નકામી થઈ પડી. વ્યાપાર ઉદ્યોગ માટે એ નહેરનો પહેલાં અરમ ઉપયોગ થતો; પરંતુ હવે તે પુરાઈ જવાથી ત્યાં વેપાર દુષ્કરને બારે દાનિ પહોંચી છે પ્રજાએ એ નહેરને સમારી દેવા સરકારને બહુ અરજીઓ કરી અને ઘણીએ યોજનાઓ નિર્મારી. ત્યાંના ચીફ એન્જનીયરે તો એવો અંદાજ કાઢ્યો કે ૫૦૦૦૦ રૂપિયાનો ખર્ચ થશે; પરંતુ નાણાના અભાવે કશું થયું નહિ. આખરે ત્યાંના એક ગાંધીમંત્ર ઉત્સાહી યુવાનમાં સમ વચ્ચે; અને એને ઘેરથી થઈ આવી કે આ અરજીઓથી અને ખર્ચાળ યોજનાથી કરું વળવાનું નથી એણે પ્રજાને સ્વાશ્રયનો માર્ગ સેવા કાઢ્યો કરી અને બહુ જ યોગ્ય સમયમાં ચંદ્રનાથની સરદારી હેઠળ ૧૪ થી ૧૫ હજાર માનવ મસુદાએ એ નહેર સુધારણાનો મહાન સ્વાશ્રયી કાર્યક્રમ રચી કાઢ્યો. ચંદ્રનાથે પ્રજા પાસે સાગમી અને જનમહેનતની ગાંધણી કરી અને સ્થાનિક ગામ અધિકારીઓનો મદકાર માંગ્યો. કોલોની પાલક અને રોપવાઓ ઉચકી ઉચકીને ૧૪ થી ૧૫ હજાર માણસો મમે લાગી પડ્યા. રાષ્ટ્રીય ધ્વજ પનાકાઓના આશ્રવ હેઠળ અજગ ઉત્સાહથી એ કાર્ય શરૂ થયું અને કુંકે વખતમાં જ પૂરું થયું. ચંદ્રનાથના સ્વાશ્રયના સમારંભને પરિણામે:—

(૧) ૩ માઈલની નહેરની સંપૂર્ણ મરામત થઈ ગઈ અને હજારો એકર જમીનનો ઉદ્ધાર થયો.

(૨) ત્રણ માઈલનો સરસ રસ્તો ત્યાં બની ગયો.

(૩) આમ ૫૦૦૦૦ રૂપિયાનું કામ યોગ્ય વખતમાં સ્વાશ્રયને પ્રતાપે ૧૪-૧૫ હજારના માનવ મસુદાએ સાંઘાપાંગ પાર ઉતાર્યું.

(૨) પ્રાણુવાન તેવારીની કથા

ગિદારના આ નવજીવાને કરેલા સ્વાશ્રયના ચમત્કારની રસિક વિગતો આ પ્રમાણે છે:—

આ પ્રાંતના સરાન જિલ્લામાં વારંવાર નદીઓમાં મોટાં પૂરો આવ્યા કરે છે અને તેમાંથી ૧૯૩૪ ના ધરતીકંપ બાદ આ પૂરો ત્રણ ત્રણ માસ સુધી ચાલે છે. આજીવ્યાજીવના પ્રદેશને તે ખેદાન મેદાન કરી મકે છે. આ આફતગાથી બચવા લોકોએ જિલ્લા બોર્ડને તથા ગિદાર મંધ્યસ્થ રિલિફ કમિટીને ૧૯૩૫ માં અરજીઓ કરી હતી. ૨૫૦૦૦ રૂપિયા મળુર થયા હતા, પણ સરકારની કામ શરૂ કરવાની મંજુરી ન મળી શકી ૧૯૩૬ માં તો મોટાં ઘોડાપૂરો આવ્યાં અને આખા જિલ્લાનો કચ્છરપણ વળી ગયો. છેવટે તેવારીમાં ગમ વચ્ચે. એ નવજીવાને સરાન જિલ્લાના નાજા, અને પુલો સમારવા અને જરૂર લાગે ત્યાં નવા પુલો, નાળાં અને પાણી બંધ કરીને છોડી રાકાપ એવા દરવાજા બનાવવાનું કામ લોકોની મદદથી ઉપાડી લીધું. ૧૧૩૮૦૦ માઈલોનો આ ભગીરથ કાર્ય કરવા માટે બાંધ તેવારી સાથે સેવાભાવે જોડાયા. ગિદાર મંધ્યસ્થ રિલિફ કમિટી તરફથી ત્યાં રેલ સંકેત

નિવારણ માટે માત્ર ૧૨૦૦ રૂપિયા જ આપવામાં આવ્યા અને જીવંતાના દાતાઓએ બીજા ૮૦૦ રૂપિયા બેગા કર્યો. આ બે હજાર રૂપિયાની માસુલી મદદથી જ્યાં માધ્યમના લાંબા બંડ, પુલો ને નળાં સમરાની સકાયાં ૩૦ હજાર રૂપિયા ખર્ચતાં જે કામ ન થત, તે લેજોની મદદથી, સરકારી ઈજનેરો પશુ કરી સક્યા ન હોત એવું ગજાસુત કામ થઈ સક્યું. લોકો જાણ્યાં અને કુદરતના પ્રદોષમાંથી જીવંતાને બચાવી લીધો.

ઉપરના બે દાખલા ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે પ્રજામાં છૂટી જવાઈ વિખરાયલી જે કિંગ્મી શક્તિ પડી છે તેને એકત્ર કરવામાં આવે તો કેવા કેવાં મહાન કાર્યો થઈ શકે છે.

આ જીવંતાના પ્રવાસ દરમ્યાન કેટલાંક એવાં ગામો પશુ એવામાં આવ્યાં છે કે જે ચોખ્ખાની ઋતુમાં બેઠા જેવાં થઈ જાય છે. ગામની આરે બાજુ પાણી ભરાઈ રહે છે ને ચોખ્ખામાં તો જાણે દુનિયાથી ત્યાંના લોકો દૂર થઈ જાય છે. એવી તો ગામેગામ એક નહિ ને બીજી એમ અનેક જાતની મુશ્કેલીઓ આજે છે બગાળ ને બિહારના લોકોએ જે કરી બનાવ્યું તે મૂળ નિર્દશાની પ્રજા કેમ ન કરી શકે ?

મારી ઉમેદ છે કે મહાત્મા ગાંધીજી અને મરદાર વલ્લભભાઈના વધુમાં વધુ સંમર્ગમાં આવેલી આ નિર્દશાની જનતા નિર્દશા બોડની આ 'ગામ સુધારણા સપ્તાહ'ની યોજનાને સંપૂર્ણ રીતે ક્ષેત્રમંદ બનાવશે.

પત્રિકા નં. ૩

આદર્શ સ્વચ્છતા કેવી હોવી જોઈએ.

[લે. જીગતરામ દવે, સ્વચ્છ આશય-વેડાળી (વાલોડ)]

સ્વચ્છતાનું આપણું ધોરણ ધણું જ ઉતરી ગયું છે તે તનનોડ પ્રયત્ન કરી ઉચું ચડાવ્યે જ છુટકો છે. આપણી વ્યક્તિગત રેવો ગંદી છે અને આપણી મગાજિક રેવો તો મનુષ્યને ન રોએ એવી ગંદી અને એવી જડતાભરી છે.

મેમાં થૂંક આવ્યું કે આપણે થૂંકી નંખીએ છીએ, પછી ધર હોય, કે જાહેર સ્તો હોય, નવાણુ હોય કે રેલગાડીની ડો હોય, સજાસ્થાન હોય, ધર્મશાળા હોય કે મંદિર હોય !

નાક છીંકવાનું પશુ તેમજ અને વધારામાં પોતિયાનો છેડા લપ્પને કે હાથથી લૂંછી શકીએ !

પેશાબ માટે ધર બહાર, જઈ સ્તામાં બેસી જઈએ, યોગ્ય આથે ચાલીએ તો પડોશીના ધરના ખુણામાં બેસીએ !

મળત્યાગ માટે ધર પાસે બેમતા નથી એટલું સારું છે, પણ બાળકોને તો રસ્તામાં બેસાડીએ છીએ જ અને આપણે પોતે સોટો લઈ પદરે જઈએ છીએ અને આપણી જેમ ગામના બધા જ લોકો પાદરે આવે છે, તેથી પાદર મંધાર્થ ઉઠે છે.

ધરનો કચરો અને એકવાડ પણ દાસવા-આસવાના રસ્તામાં જ !

આપણે ધર્મ પાળવા ખાતર નદાઇએ છીએ, પણ પાણી એટલું થોડું કે તેનું નામ નદાવું નહિ પણ પાણી એપડવું. પછી શરીર લૂંચ્યા વિના મેલું લુગડું વોરાળી લઇએ છીએ, અથવા ગંધાતા મેલા કુવાસથી ભૂંછી વધારે મેલા થઇએ છીએ. વળી નદાવાનું પાણી ક્યાં ગયું અને તેનાથી શરીર વચ્ચે કાદવ ને ગંદકી થઈ કે કેમ તે જોવાનું તો આપણને સહેજ શાનું ?

ધરની ચોકડીમાં ઘણી વાર પેશાબ પણ કરીએ છીએ.

ધરની ચોકડીને વિચાર ન કરીએ ત્યાં ગામના કૂવાનો વિચાર તો શેનાજ કરીએ ? ત્યાં પાણી ફાવે તેમ દોળાય છે. પાણીનાં ખાખડાં બરાઇ ગંધાતો કાદવ પડે છે, તેમાં ગામનાં દોર પોંદીને વધારે કરે છે.

દોર માટે દવાડો બાંધીએ છીએ, પણ ઘણી જગ્યાએ તેમાં લીસ અને કાદવ જામેલાં રહે છે. પીવાના પાણીના કૂવાને પણ સભાળીએ નહિ ત્યાં દોરના દવાડાની દશ સારી ? દોષ ?

તળાવના એવારાઓ અને પાણીની પણ એવી જ દુર્દશા. તેમાં પાણી ગંધાય છે, ગંધાતા પાણી દોર પીએ છે અને તેમાં દોર સાથે આપણે નદાઇએ છીએ

આ બધું અવિચારનું પરિણામ છે, તે માણસની માણસાઇને એગરપ છે. આપણે નિશ્ચય કરી લેવો જોઇએ કે અમે મનુષ્યને શોભે તે રીતે જ રહીશું. ગંદું શરીર, ગંદું ઘર, ગંદો રસ્તો, ગંદા પાદર, ગંદા તળાવો એ બધું અપણે અસલ લાગવું જોઇએ.

ધરમાં ધરનાં માણસો મળી વિચાર કરો કે ક્યાં ક્યાં ગંદકી થાય છે અને તેનો કેમ નિકાલ કરવો, કેવાં સાધનો રાખવા, ગદી ટેવો ઊંડવા કેવા નિયમો પાળવા.

ગામોના પંચના કાલા માણસો મળી વિચાર કરો કે લોકોએ પેશાબ માટે ક્યાં બેસવું, મળત્યાગ માટે ક્યાં જવું, ગામના રસ્તાઓ અને પોળો ક્યારે અને કોણે વાળવાં, લોકોએ ધરનો કચરો ક્યાં નાંખવો, ગામના કુવા ફરતો કાદવ ન પડે, તળાવના એવારા ન જમડે તે માટે શું પગલાં લેવા એ માટે પાળવાના નિયમો ધડો, તે લોકોને સજા કરી સમજાવો, બહેનોને ઘેર ઘેર ફરી સમજાવો, નિશાળોમાં બાળકોને એ નિયમો મળત્યુદીમાં જ પાઠ્યો

થોડી અસ્વચ્છ આદતો આપણા હાડમાં ઉતારી ગઇ છે તે કાદવા વિના આપણું સ્વાસ્થ્ય ધોરણ કદિ ઉંચે ચઢવાનું નથી.

જ્યાં ત્યાં થૂંકવાની ટેવ જવી જ જોઈએ. તે માટે ઘરનાં ફળીઆમાં રાખનાં ફૂડાં કે ખાડા રાખવા જોઈએ; રસ્તાને પણ દેવ મંદિર જેવો પવિત્ર ગણી ત્યાંયે થૂંકવું નહિ. કપડાનો કંકડો સાથે રાખી તેમાં થૂંકી પૈર જઈ ધોઈ નાંખવો, પણ સૌથી જરૂરતું એ છે કે ખોરાકમાં અતિ મસાળા ન વાપરો, તંજાકુનું વ્યસન ન રાખો, કારણ તે થૂંકવાની ટેવ વધારે છે.

મળની આપણને કોઈ અજ્ઞાન સરા બંધાઈ ગઈ છે. આપણે ખીજું કંઈ ન કરીએ અને પાવડો કે કોણળી લઈ ખેતરમાં જઈએ અને ખાડો ખોદી મળત્યાગ તેમાં કરીએ અને પછી ઉપર માટી ઢાંકી દઈએ તો ગામ ગંધાવ નહિ અને ખેતરનો કસ વધે પણ આપણને પાછા ફરીને મળ સામે જોતાં જ ચીતરી ચડે છે. ધણાં ગામોના પાદરમાં લોકો આવવા જવાના રસ્તા પર બેસી જાય છે. પછી તે જ રસ્તેથી તેમને જ ચાલવું પડે છે ત્યારે તેઓ મળ જોઈ મો બગાડે છે, નાકે ફૂંચે મારે છે અને ફૂદી ફૂદીને ચાલે છે તે જ ભાઈ ખેતરો ખેતાના મળ ઉપર માટી ઢાંકવા તૈયાર થતાં નથી. ખેતરમાં ખાડો કરી મળ દાટવો એને ગૂંજરાતના હોંશિયાર ખેડૂનો પણ ખેતર બગાડવું ગણે છે. આવી વિચાર વિનાની સરા આપણે કાઢવી પડશે અને ગામના રસ્તા બગાડવા એ પાપ છે તેમ જ શુદ્ધો છે એ સમજવું જ પડશે.

ઉપર જણાવેલી પાવડા કોણળીની પદ્ધતિ નાનાં ગામો માટે ઉત્તમ છે પણ મોટા ગામોમાં ગામ પંચે વિચાર કરી ભાગોળો પર અનુકૂળ જગ્યાએ ખાડા નાજરોની વ્યવસ્થા કરી આપવી જોઈએ. તેવાં સાધનો વિના લોકોને રસ્તા બગાડવાની ટેવ ન પડે તો ખીજું શું થાય? સાધનો ન હોવાથી ધણાં ગામોનાં લોકોને છોડ્યોક બેસી જવાની ટેવ પડી ગયેલી આપણે જોઈએ છીએ ખેતરો ખિચારી ધણી વાર અધાર' થતાં સુધી દાનત દબાવે છે. તેમના કંટલા રોગો એના પરિણામરૂપ હશે તે કાણ જાણે છે!

હવાડી આંખે દેખાતી ગંદકી આપણને અસહ્ય લાગતી ન હોય ત્યાં સૂક્ષ્મ ગંદકીનું તો આપણને ભાન પણ શાનું હોય? નિરાળોમાં આપણને કારકુની મજૂર મળ્યું છે; વિદ્યાનું શિક્ષણ મળ્યું હોય તો આ વસ્તુ સમજીએ. માખી, મચ્છર, ચાંચડ વિગેરે રોગ ફેલાવનાર જનુઓ આપણી ગંદકીમાં જ પેદા થાય છે એ ધણીએ સાંભળ્યું હશે. તેમના પેદા થવાનાં કારણો જાણી તેનાથી કોઈ પણ ભોગે ધર અને ગામને યુક્ત રાખવાની ચીવટ આપણને થવી જોઈએ.

ત્યારે જો આપણે માણસને શોભે તેવા સ્વચ્છ રહેવું હોય તો પ્રથમ જરૂરતું એ છે કે ગામપંચે વિચારપૂર્વક સફાઈનાં સાધનો ઉઠાં કરે અને તે નિયમિત સ્વચ્છ રાખવાની પાકી વ્યવસ્થા કરે.

મળ વિગેરેની સરા પ્રજામાંથી કાઢવા માટે ખીજું જરૂરતું એ છે કે મોટાઓએ જાને સફાઈનું અને મળના નિકાલનું કામ કરવામાં ભાગ લઈ લોકોને દાખલો આપવો. જમાનાની ટેવો કંઈ કપડો આપવાથી જાય નહિ. જે જે શ્રેષ્ઠનો કરે છે તે તેમનું જોઈ ધતરજો કરતાં થાય છે.

ત્રીજી વાત જરૂરી એ છે કે આપણે દરેક પોતાની જાનનો જ વિચાર ન કરતાં બીજાનો વિચાર ધર્મબુદ્ધિથી કરતાં થઈએ. મોમાં થૂંકે આવ્યું ને રસ્તામાં થૂંકી પોતાનું મોઢું ચોકખું કર્યું, પણ તે થૂંકે રસ્તાની માટીમાં બચ્યું, ત્યાંથી ચાલનારાઓના પગમાં ચોટ્યું, રમતાં અને ધૂળમાં આજોટતાં બાળકોનાં શરીરે ચોટ્યું, રજ સાથે ઉડી લોકોના શ્વાસમાં ગયું, આપણા શરીરમાં ક્ષયનો કે બીજો કેલ્ડ એવી રોગ હોય તો તેનાં જન્મ લોકોનાં ફેફસાંમાં લેવું ગયું! આમ વિચારનાં આપણે શીખીએ તો આપણી પ્રભુ બહુ ટૂંકા વખતમાં સ્વરાજ્ય ભોગવતી પ્રજાને રોએ તેવી સ્વચ્છ થઈ જાય.

ગામ ઉપયોગી જાહેર કુવાઓની પાસેની ગંદકી વિશે પણ એમ જ કહી શકાય. ઘણાં લોકો આવે અને ગંદકી થાય અને કોઈ બીજાને કાંઈ પડી નથી તો મારે શું એવું અનિચ્છનીય માનસ બધાં જાણે છે. પરિણામ એ આવે છે કે દરેક એ ગંદકી માટે ફરિયાદ કરતું રહેશે પણ તેના ઉપાયનો વિચાર કરશે નહિ અને કરશે, તો પણ તે માટે પગલાં લેશે નહિ. આમ હવે ચાલવા દેવું જોઈએ નહિ અને સગવડ લોકોએ આગળ પડી બીજાને ધોડે આપવો જોઈએ. કુવાની પાસે પાણી ટોળાય અને પાસે જ ગંદકી થાય તેને માટે એક નીક કરી દોઢાં પાણીને કુવાથી અનુકૂળ રીતે દુર લઈ જઈ તે જગ્યાએ કેળ જેવાં ઝાડો રોપાય તો દોઢાં પાણીને, આપોઆપ નીકાલ થઈ જાય અને કુવા પાસે ગંદકી થાય નહીં. ઉપર કહ્યું તેમ શ્રેષ્ઠ જગ્યાએ આગળ અ.વી. હોડા બેસાડવો જોઈએ અને એની ધતર જનો પર અસર વહેલી મોડી થવાની જ.

પરદેશીઓ આ દેશમાં પહેલા વહેલા આવે છે તેઓની નજર પહેલી કંઈ બાબત ચાલી દશે? આપણે અમલમાં અમલ્ય લોકો રાગાપણ મહાભારતની કથાઓ જાણીએ છીએ અને આત્મા અને માયા અને કર્મની વાતો ડહોળી શકીએ છીએ એ તેઓ ન જોઈ શકે. તેઓ તો એ જ જુએ છે કે આપણે ત્યાં ત્યાં થૂંકીએ છીએ, ત્યાં ત્યાં પેશાબ કરીએ છીએ, આપણા રસ્તા ઉકરડા જેવા અને ગાયો નરક જેવાં છે. આપણે ગુલામીમાં છીએ તે યોગ્ય જ છીએ એમ એમનો અભિપ્રાય થઈ જતો હોય તો તેમનો હોય ન ગણાય.

સ્વરાજ્યનો સ્વર્ગ પાસે આવતો જાય છે, અને તે નજીક આવે છે તેમ આપણા મેલ અને અશક્તિઓ અધારાની જેમ નાસવા લાગ્યા છે. સોનેરી સ્વર્ગ ઉગશે ત્યાં સુધીમાં આપણી આદતો સુધરી ગઈ હશે. ધરના આંગણમાં ઉકરડા નહીં રજા હોય. પણ, ધુલ, ખીલતાં હશે અને ગામની લાગોળો નરકમામ નહિ રહી હોય પણ ત્યાં સ્વચ્છ સુંદર કીડાંગણોમાં બાળકો રમતાં હશે.

સ્વરાજ્ય સારું છે, પણ તે માટે દશે દિશાએથી મથવું પડશે.

સૂરત જિલ્લાના મહાસભાના કાર્યકર્તાઓને વિજ્ઞપ્તિ

મહાસભાના સહકાર્યકર્તા લાઇઓ

આ પરિપત્રદ્વારા એક ધણો અગત્યનો સંદેશ આપવા માગું છું. આપ સર્વ બાઇઓ જાણો છે કે સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડે ગ્રામ સુધારણા સંસ્થાકર્તી યોજના મંજૂર કરી છે. આ યોજનાથી આપ સર્વે વાકેફકાર છો. આ યોજનાની પાછળ રહેલા મુદ્દાઓ તથા બાવના સમજાવવા મેં આડે તાલુકામાં મુખ્ય મુખ્ય સ્થળોએ સભા કરી સમજાવવા કોશિષ કરી છે. આ યોજના મારફતે ગ્રામ જનતાને સ્વાસ્થ્યી બનાવી દરેક ગામને મનુષ્યો રહેવા લાયક બનાવવાનો હેતુ રાખવામાં આવ્યો છે. ગામતળમાં મેળામાર્ગ કાઢવ પડે નહિ તથા ગામની સરહદ સુધી આશુબાબુના મનોએ જતા બધા રસ્તાઓને પાકા બનાવવા તથા ગામમાંથી અસ્વચ્છતા દૂર કરવા વિગેરે કાર્યો ગ્રામલોકો મારફતે કરાવવાનો આ યોજનાનો આશય છે. તેથી તા. ૬ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૯ થી તા. ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૯૩૯ સુધીના અઠવાડિયામાં બધા ગામલોકોએ ખાનગી કામ બંધ રાખી આ એક અઠવાડિયાની પોતાની જાત મહેનત આ સુધારાઓના કામો કરવા આપતી એ આ યોજનાનું મુખ્ય સાધન છે. સ્વાસ્થ્યી ચર્ચ સમુદાય ગામદિનના કાર્યો કર્યા સિવાય આપણાં ગામો બીજી કોઈ રીતે સુધરી શકશે નહિ એ નિર્નિવાહ છે. તેથી આ કામ માટે ગામ લોકોમાં પ્રાચુ રેડી આત્મશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી ગામ સુધારણાની આ યોજનાને સફળ બનાવવાનો દરેક મહાસભાવાદી કાર્યકર્તાઓનો પ્રવિત્ર ધર્મ છે.

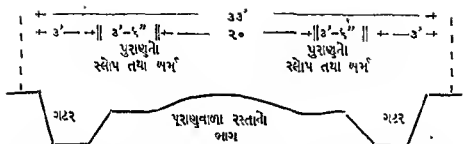
લાઇઓ વખત થયા ગામડાઓ અને તેમાં વસનારા બાઇઓની સેવા કરવાનો આપણો દાવો છે. એ દાવો સાચો કરી બતાવવા માટે આપણને આ અમુલ્ય તક મળી છે તે તકનો લાભ સેવાને કોઈ પણ સાચો કાર્યકર્તા ચુકશે નહિ એવો મને વિશ્વાસ છે. આજ સુધી કેટલાક બાઇઓ તરફથી ફરીયાદો મળવામાં આવતી હતી કે મહાસભા પાસે કોઈ રચનાત્મક કાર્યક્રમ નથી. સૂરત જિલ્લાના દરેક દરેક ગામમાં લોકોને કાલથી ચુકત કરવાની તથા ગામોને રહેવા લાયક બનાવવાની આવી ભવ્ય અને વ્યાપક યોજના આપણને સાપડી નથી. એ યોજના મારફતે ખંચ ચર્ચમાં જિલ્લાની સીકલ ફરી જવાનો દરેક સભા છે. તેથી એ યોજના સફળ કરવાની શું મહાસભાનું કામ કરનાર દરેક બાઇની ફરજ નથી? અનાથી વધુ આકર્ષક અને ગામડાંઓને વધુ કાયદાકારક બીજો કયો રચનાત્મક કાર્યક્રમ હોઈ શકે? આવી વિચાર યોજનાની સફળતાનો આધાર બધા કાર્યકર્તાઓના સ્થાય પર રહે છે માટે એમાં સાચા આપવામાં કોઈ ચુકશે નહિ એવી આશા રાખું છું.

આ તો લોકલ બોર્ડની યોજના છે. એટલે મહાસભા સાથે એને શું સંબંધ એવો મિથ્યા ભય મને વિશ્વાસ છે કે, કોઈ ઉત્પન્ન કરે નહિ. આજે તો જાને લોકલ બોર્ડ અને

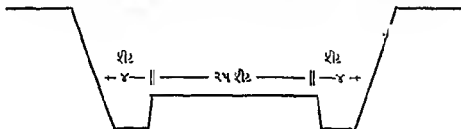
તાલુકા સમિતિઓ ગદાસભાનાં તંત્રી છે. એટલે એ સંસ્થા ભારતે પ્રગતિવાતું કાર્ય થાય તેમાં જ્યાં ગદાસભાના કાર્યકર્તાઓએ જોડાઈ તેને સફળ બનાવવાનો તેઓનો ધર્મ છે. આ ધર્મ બજાવવામાં કોઈ ચુકશે નહિ એવી હું આશા રાખું છું.

પત્રિકા નં. ૫

પુરાણવાળા ૨૦ ફીટનો રસ્તાનો ભાગ છે, તેની બંને બાજુ દરેક તરફ ૩૩ ફીટ જમીન રસ્તાની પુરાણની માટીના ઢોળાવ મારે તથા ઢોળાવ અને ગટર વચ્ચે સરખી ખુલ્લી જમીન તરીકે (જેને અંગ્રેજીમાં 'બર્મ' કહે છે) છે, જેથી માટી પુરાણ ધોવાઈને એકદમ ગટરમાં ધસી ન પડે અને બંને તરફ સરહદે મથાળે ત્રણ ત્રણ ફીટ પહોળાઈની ગટરો છે, જે માર્ગે વરસાદનું પાણી સહેવાઈથી વહી શકે અને રસ્તાના પુરાણને ઢરકત ન કરે. 'બર્મ' વાળી જગ્યા જેમ બંને તેમ વધુ પહોળી હોય એ ઇચ્છના યોગ્ય છે, જેથી રસ્તો પાકો કરવો હોય તો તે માટે જરૂરી માથ 'બર્મ' ઉપર રીતમર નાખવાની સગવડ પડે. રસ્તો પાકો થયા પછી તેની મરામત વાર્ષિક કરવી પડે છે, એટલે પાકા રસ્તા માટે થોડો ઘણો માસ જુદી જુદી જગ્યાએ વર્ષોવર્ષ લાવીને નાંખવો પડે છે. તેવો માસ ખુબ રસ્તાના ૨૦ ફીટ પહોળાઈવાળા ભાગમાં જ નાંખવામાં આવે તો રસ્તો સાકડો બની જઈ વ્યવહારને ઢરકતરૂપ થઈ પડે છે; એટલે જ્યાં જ્યાં રસ્તા માટે ૩૩ ફીટ કરતા વધુ જમીન મળી શકે તેમ હોય ત્યાં ત્યાં 'બર્મ' વાળી જમીન વધારવી ખાસ ઇચ્છના યોગ્ય છે. રસ્તાની ગટરો રસ્તાની જમીનની બંને સરહદ પર જોઈએ; ગટરની સામી બાજુ બે જાગી પડી રહે તો તે તદ્દન નિરૂપયોગી થઈ પડે છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. ઉપરાંત ગટરની સામી બાજુ નકામી પડેલી જમીન વખતના જવા સાથે દળાણ તરીકે ખાનગી કબજામાં જતી રહેવા સંભવ છે, એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. જો કોઈ જગ્યાએ રસ્તા માટે ૩૩ ફીટ પહોળાઈની જમીન હોય ખુલ્લી ન હોય તો ગામના લોકોએ બાજુના ખાતેદારને સમજાવતી કરી, પ્રગ્નના કાયમગા કિતને ખાતર બંને શેઠા પરથી થોડી થોડી જમીન સ્વેચ્છપૂર્વક રસ્તા માટે મેળવી લઈ પહોળાઈ ૩૩ ફીટની બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કોઈ અપ્રમાદરૂપ દાખવામાં નેનીસ ફીટ પહોળાઈ નજ મળી શકે તેમ હોય તો તેના સન્નેગોમાં રસ્તાની માટી પુરાણની પહોળાઈ વીસ ફીટ કરતાં જુગજુગ જોઈ કરવી પડશે જ્યાં રસ્તો નાખના સ્વરૂપમાં હોય અને તેની બંને બાજુ ઉંચા કરાડા હોય ત્યાં રસ્તાનો આકાર નીચે મુજબ રાખવો અનુકૂળ થઈ પડશે.

આવા રસ્તા પર રસ્તાનો વહેવાર જ્યાં આવવાનો ભાગ અને તેને અંગે 'અર્થ' ના પ્રકારની ખૂટકી જમીન એક સેવસે રાખવાનાં હોઈ વચસા રસ્તાની પહોળાઈ ૨૫ ફીટની આબુખાલુ રાખવી ઇચ્છવા યોગ્ય છે, અને તેની બંને તરફ આશરે ચાર ચાર ફીટ પહોળાઈની ગટરો હોય તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે. આવા નાળના રૂપના રસ્તામાં વરસાદમાં પાણીની જમાવટ વિશેષ થાય તે સ્વભાવિક છે. જેથી ગટરો પહેળી હોવી જોઈએ, અને વચસા રસ્તાની પહોળાઈ પણ વિશેષ જોઈએ. જેથી રસ્તાના બંને છેડેના થોડા ભાગ પર પાણી ફરી વળે અને કાલ્પ થાય તો પણ રસ્તાનો પૂરનો ભાગ વહેવાર માટે ખુલ્લો અને લાયક રહે. બંને પ્રકારના રસ્તામાં રસ્તાનો વચસો ભાગ બંને તરફ સારી રીતે ઢળતો હોવો જોઈએ. જેથી તે પરથી પાણી સહેલાઈથી બને જાણુ વહી જાય અને રસ્તા વચ્ચે પાણીના ખાળોચીયાં બનાઈ રસ્તો ગિરગાર થતા પાળે નહિ. ગટરોની ઉંડાઈ સામાન્ય રીતે બે ફીટ જેટલી હોય એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે, પરંતુ પુરાણુવાળા રસ્તામાં જરૂરી માટી મેળવવા માટે કાંઈ કાંઈ જગ્યાએ વધુ ઉડી ગટર લેવી પડે તેવાં સંજોગો ઉપરિચિત થશે. તથા ફીટ કરતાં વધુ ઉડી ગટર ખીલકુલ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. પુરાણુવાળા રસ્તામાં પુરાણુની બંને જાણુ માટીનો ઢોળાવ (સાઇડ સ્લોપ) જેમ બને તેમ વધુ, અને કુદરતી રીતે હોઈ શકે તેટલો પહેલેથી જ રાખવો યોગ્ય છે. સામાન્ય રીતે ઉચ્ચાઈ કરતાં દોઢો જાણુનો ઢોળાવ હોવો જોઈએ. દાખલા તરીકે ૨૦ ફીટ પહોળાઈનો અને ૨ ફીટ ઉંચાઈને રસ્તો જમાવવો હોય તો તે રસ્તાનું પુરાણુ નીચેની ૨૦ વત્તા ૨x૩ એટલે ૨૬ ફીટ પહોળું હોવું જોઈએ, અને મથાળે ૨૦ ફીટ જોઈએ. જેથી પુરાણુની ધાર પહેલેથી જ વ્યવસ્થી ઢળે અને ચોમાસામાં પુરાણુને વધુ પડતું ધોવાણુ થઈ નુકસાન ન થાય. જ્યાં રસ્તો કરાડામાં જતો હોય ત્યાં ગટરની જાણુના બંને કરાડાઓને યોગ્ય રીતે ઢોળાવ આપી પ્રથમથી જ 'છોટી નાંખવા' જોઈએ. દાખલા તરીકે જો રસ્તાનું સેવસ કરાડાના મથાળા કરતાં પાંચ ફીટ નીચું હોય તો, કરાડા પાંચ ફીટ અંદરની જાણુ ઢળતો કરવો જોઈએ આ મુજબ વ્યવસ્થા કરવાથી રસ્તો સરળ અને ટકાઉ બનશે, અને વરસાદમાં તેને વધારે પડતું ધોવાણુ કે પુરાણુ લાગશે નહિ. કોઈ પણ રસ્તા પર કામ કરતાં અગાઉ તે પરથી તેમ જ તેની જાણુની વાડો પરથી જંગલી ઝાડનાં વિ. મૂળ મહિન કાપી સાફ કરી, ત્યાર જાદ જોદાણુ અથવા પુરાણુ કરવું, નહિ તો ચાણુ કામમાં વચ્ચે નાદક વિશંજ થવા તથા દરકત પાડતા સંભવ રહે છે. રસ્તા પરનું માટી પુરાણુ પ્રથમથી જ ઢેફાં ઝીણું ફેડીને, જમી શકે તો માટી ટીપીને, છ છ ઈંચના ધરથી જોળાઈમાં કરવું જોઈએ. જે પુરાણુ પર બારથી બરેલાં ગાંઝાં, મોટરો, વિ. તથા ગ્રામના ઢોર જવાના છે, તે પુરાણુ જો સખત ન હોય તો તેમાં ખાડા, ચીના રહેલાઈથી પડે અને રસ્તો બગડી જાય એ રહેજ સમગ્ર શકાય તેમ છે. રસ્તાના પુરાણુના મથાળે કાળી માટીને બદલે છ થી નવ ઈંચ જેટલી ઉચ્ચાઈમાં યોગ્ય ઢોળાવ આપી, પીળી માટી, સોફ્ટ મુરમ કે બાફું જો પૂરવામાં આવે તો રસ્તો વધુ ટકાઉ અને ઉપયોગી બને એ પણ સહેલાઈથી સમગ્ર શકાય તેવી વાત છે. એકલું કાળી માટીનું પુરાણુ વરસાદમાં કીચડપ થઈ જાય છે એવો કાળી માટીનો સ્વભાવ છે. માટે રસ્તા પર કાંકરા કે મેટલ નાંખવાનું ન બને તો પછી ઉવટે છ થી નવ ઈંચ પીળી માટી, સોફ્ટ મુરમ, રેતી કે બાફું આવશ્ય નાંખવા તગવીજ કરવી.

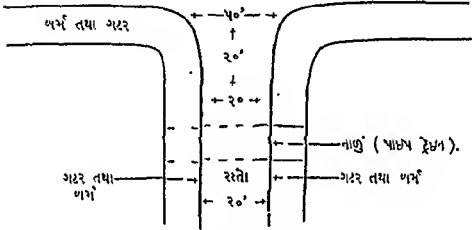
(૨). રસ્તાના પુરાણને મધ્યે ઉપર જણાવ્યા મુજબ જોજામાં જોણું પીળા માટી, સોફ્ટ મુરમ, રેતી કે બાહું છ થી નવ ઈંચ જણાઈમાં નાખવામાં આવે એ આવશ્યક છે. તેમ કામ કરવામાં આવે તો રસ્તાની વીસ શીટની પહોળાઈ પૈકી વચ્ચા બારથી ચૌદ શીટમાં પીળા માટી, સોફ્ટ મુરમ અગર બાહું ચોખ્ખ જોજાઈ કરી નાખવું અને બાકીનો રસ્તાના પુરાણનો ભાગ બને તરફ આશરે ચાર ચાર શીટ જેટલી પહોળાઈમાં માટી પુરી ટીપી વચ્ચા ભાગ માથે મેળવી લેવો જોઈએ; પીળા માટી, બાહું વિ. પાંચમાં પછી તેના પર ચૌદ ફેરવી તેને ઘણી રસ્તો સખત પ્રથમથી જ બનાવવો જોઈએ. આ કામ કુદરત ઉપર ન છોડવું જોઈએ, નહિ તો કીમતી બાહું વિ. ચોડા ઘણા પ્રમાણમાં ધમકાઈ જઈ કે ફેલાઈ જઈ જગડવા સંભવ રહે છે અને રસ્તાનો હેતુ જર આવતો નથી. જો અમુક એક જ જગ્યાએથી (ખાડી અથવા નદીમાંથી) બાહું અથવા આવજ અગર અમુક એક જ ખાણમાંથી સોફ્ટ મુરમ તથા હાડ મુરમ મળી શકતાં હોય તો માત્ર વહેવડામણની મહેનત બાકી તથા આવજ અગર સોફ્ટ મુરમ તથા હાડ મુરમ માટે સરખી ધાય છે; તો પછી ચોડી વધુ મહેનત કરી આવજ કે હાડ મુરમના કેમ ન લાવવા જેથી રસ્તાની સપાટી વધારે પાછી અને ટકાઉ થાય? રસ્તાને માથે આવજ અથવા હાડ મુરમને છ ઈંચનો થર જે પ્રથમથી જ મુકવામાં આવે તો પીળા માટી કે બાકાં કરતાં ઘણો વધુ ઉપયોગી અને ટકાઉ રસ્તો થાય, એ હકીકત ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. આ મુજબ આવજ અથવા હાડ મુરમથી જે રસ્તો બનાવવો હોય તો આવજ અથવા હાડ મુરમ પર પાણી છાંટી મજબુત રીતે રોજ કરી સપાટી મખત બનાવવી જોઈએ; આવજ, હાડ મુરમ અથવા મેટલના ટુકડાઓ વચ્ચેના પોતાણને બરવા માટે રોક્કિંગ વખતે કંકર, રેતી, પીળા માટી, અથવા સોફ્ટ મુરમ દર ફર્કાંગે દમ વાસની આજુબાજુ પ્રથમથી જ ભેગા કરી જરૂર મુજબ વાપરવા જોઈએ. કંકર, રેતી, પીળા માટી, અથવા સોફ્ટ મુરમથી જ ટુકડાઓનું અનુસંધાન યોગ્ય રીતે થઈ શકે છે; ક્રમમાં રોક્કિંગ વખતે કાળા માટી માત્ર ઢાકવામાં કઠોપણ વાપરવી નહિ બાર શીટની પહોળાઈમાં છ ઈંચ હંથાઈમાં કોઈ પણ માત્ર (બાહું, હાડ મુરમ અથવા વિ.) નાખવો હોય તો દરેક ફર્કાંગે ૪૯૦૦ ધનપુટ અથવા ચાલીસ વાસ માત્ર જોઈએ. પુરેપુરું ગાડુ ભરી માત્ર જે લાવવામાં આવે તો આઠ ગાડીથી એક વાસ માત્ર આવી શકે, પરંતુ સામાન્ય અનુભવમાં એક વાસ માત્ર દમ ગાડામાં આવે છે. જે ગાડાં વધુ પ્રમાણમાં જોજાં બરવામાં આવે તો એક વાસ માટે ત્રણ ગાડાં જરૂર જોઈએ ત્રણ પુરતા પ્રમાણમાં ગાડાં ભરી માત્ર આવે તો જાણત શામ કમિડીએ સાવધાની રાખવી જોઈએ જેથી કામનો સારો અને જલ્દી નીકાલ આવે.

(૩) જ્યાં ગામ રસ્તો નજીકના મુખ્ય રસ્તાઓને મળે ત્યાં આગળ તેની પહોળાઈ જોજામાં જોઈતી પચાસ શીટ રાખવી અને જોજાણી નીચે મુજબ કરવું :—

બર્મ તથા ગટર

રસ્તાનો વહેવાર
જવાનો માર્ગ

મુખ્ય રસ્તો

નકશામાં જણાવેલ કે મુખ્ય રસ્તાને મળતા અગાઉ વીસ ફીટ આગળથી ગામ રસ્તો બંને બાજુ જોળાકારમાં વળવા લાગે છે અને જ્યાં તે મુખ્ય રસ્તાને મળે છે ત્યાં તેની પહોળાઈ ૨૦ ફીટથી વધીને ૫૦ ફીટ જેટલી થાય છે. આમ કરવાથી વાદળો સરળતાથી વળી શકે છે તેમ જ મુખ્ય રસ્તાના ઝડપી વહેવાર સાથે ગામ રસ્તાનો વહેવાર અકસ્માત અથવા ઘડવાનો સંભવ નાબૂદ થાય છે. વધુમાં જ્યાં આવું જોડાણ થાય ત્યાં બની શકે તે બે થી ત્રણ ફીટ વ્યાસની એક પાઇપ ગામ રસ્તા પર પાકે ચતા અગાઉ મુકવામાં આવે એ જરૂરી છે, જેથી મુખ્ય રસ્તાની ગટરનું પાણી ગામ રસ્તાને વરસાદમાં તોડી નાખે નહિ. આવું કામ જો કરવું હોય તો તે બોર્ડના આ. ઓવરસીવરની સુચના મુજબ પાઇપ મંચાવી ચોક્કસ રીતે આ. ઓવરસીવરની દેખરેખ નીચે જ કરવું. નહિ તો કામ બગડવા સંભવ રહે છે. પાઇપ ગામ રસ્તા તરફ અંદરથી લેવી. જેથી રસ્તો જોળાકારે મુખ્ય રસ્તા સાથે જોડવામાં સરળતા થાય.

(૪) રસ્તા ઉપર નાખવાનો મેટલ, દોઢ ઇંચથી એ ઇંચ સુધીના માપનો, હાર્ડ મુરમ દોઢ ઇંચથી અઢી ઇંચ સુધીના માપનો અને માવલ ચોણા ઇંચથી દોઢ ઇંચ સુધીના માપનો હોય એ ઇંચવા યોગ્ય છે. તેમ જ સવધો માલ પાકે તથા લખાઈ, પહોળાઈ તથા લંબાઈમાં લગભગ એક સરખો હોવો જોઈએ. નળેલો માલ તથા નાની ગોટી સાઈઝનો માલ રસ્તાની સપાટીને કમતાકાત તથા ખડખડી બનાવે છે, એ ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. સામાન્ય રીતે પહેલ પહેલાં માટી પુરાણ પર ત્રણ ત્રણ ઇંચના એ ઘરમાં બધું મળી ૬ ઇંચ જાડાઈમાં અને ૧૨ ફીટ પહોળાઈમાં આવલ અથવા હાર્ડ મુરમ નાખવામાં આવે તે ઇંચવા યોગ્ય છે. જો મેટલ નાખવો હોય તો પહેલા ત્રણથી ચાર ઇંચ હાર્ડ મુરમ નાંખી તે રેલ કરી ત્યાર બાદ તે પર ત્રણ ઇંચ મેટલ નાખવો ઇંચવાયોગ્ય છે.

(૫) માટીકાંચ પર મથાળે-રે ધી, ૯ ઈંચ પીળી માટી, બાહુ અથવા સોફ્ટ મુરમ બની શકે ત્યાં સુધી પ્રથમ પાયરી ત્યાર પછીજ તે પર હાર્ડ મુરમ અથવા આવલ નાંખવો ઇન્ડુસ્ટ્રિયલ છે. પીળી માટી, બાહુ અથવા સોફ્ટ મુરમ ઉપરના કોમતી માલને મજબુત આધાર આપે છે. સીધા કાળી માટીના કામ પર આવલ અથવા હાર્ડ મુરમ જે નાંખવામાં આવે તો નાહક ધણે માલ નીચેની કાળી માટી જે વરસાદમાં કાદવ જેવી યઈ જાય છે, તેમાં પેક્સી જઈ નિરર્થક નીવડે છે અને રસ્તો બનાવવા છતાં નહિ બનાવ્યા જેવોજ જલદી બની જાય છે. માટે રસ્તાને આધાર આપવા માટે (બેઝિંગ તરીકે) પહેલાં પીળી માટી, બાહુ અથવા સોફ્ટ મુરમનો ચોખ્ખો થર નાંખી તે પછી સારો માલ રસ્તા પર પાયરવો લેખજો.

પાકો રસ્તો બનાવવામાં મથાળે નાંખવા સર ગામડાના વહેવાર માટે રોાથી- વધુ અનુકૂળ નદીનો ગોળ પાકો આવલ છે, બીજે નંબરે હાર્ડ મુરમ છે અને ત્રીજે નંબરે સાઈ' બાહુ બાહુ અથવા મરડીઓ કાંકરો છે. આવલતો રસ્તો એકવાર બનાવ્યા પછી તે પર ખાડા ખીસામાં દર વરસે ચોમાસામાં જે થોડો થોડો આવલ નાંખવામાં આવે તો રસ્તો ધણે સુંદર રહે છે. ગાડાં તથા બળદ માટે પણ આવલ રસ્તો બીજા ટોણ પણ રસ્તા કરતાં વધુ અનુકૂળ રહે છે. સામાન્ય રીતે ફક્ત ગામ વહેવારના રસ્તા માટે પાકો મેટલ ધણી રીતે અનુકૂળ પડતો નથી. મેટલને જરૂર વિશેષ ધાય છે, તેથી જાંધકામ તથા નિબાવ બન્નેમાં મુશ્કેલી આવે છે. તેમજ મેટલ ફેલાવવા માટે ખાસ જખુકાર મજુરોની તથા દાડ બતી પરાઈ વિ. ખાસ સાધનોની જરૂર પડે છે, જે ગામડા માટે મેળવવાં સહેલાં નથી. જ્યારે આવલ, બાહુ વિ. તો ગામ લોકો સહેલાઈથી જાતમજુરી તથા પોતાના ગાડાં બજાનો ઉપયોગ કરી રસ્તો સુધારવા માટે વખતેવખત લાખી શકે છે. ઉપરાંત બેદરકારીથી મેટલ રસ્તા ઉપર ખાડા પાડવા દેવામાં આવે છે, તો રસ્તાની સપાટીનો અમુક ભાગ અતિ સખત અને અમુક ભાગ અતિ નરમ બની જવાથી વહેવારને માટે તેવો મેટલ રસ્તો અત્યંત મુશ્કેલ બને છે, જ્યારે આવલ કે જાડાના રસ્તા પર તેવી અતિ વિષમ પરિસ્થિતિ સામાન્ય રીતે ઉપસ્થિત થતી નથી.

ગામ સુધારણા સંસ્તાદ દરમ્યાન ચોખ્ખો રીતનું માટીકામ કરી તે પર બાહુ, પીળી માટી કે સોફ્ટ મુરમ પુરવામાં આવે અને રસ્તો પાકો કરવા માટે સારો આવલ અથવા હાર્ડ મુરમ લેખતા પ્રમાણમાં રસ્તાની જાગુ પર એકેડો કરી લેવામાં આવે તે ઇન્ડુસ્ટ્રિયલ છે. તામ ગાડીપુરાણ પર પુરતો વરસાદ પડી જાય અને પુરાણ ફરી જાય ત્યાર પછીજ એટલે જાદરવા માલમાં અથવા તે જીતે ચર્ચે પાકો જાલ નાંખી તે જગાએ જ્યાં રેલ્વેમાં આવે તો રસ્તો મારો ધાય છે, તે ધ્યાનમાં રખજું.

(૬) રસ્તા પર કોઈ જગ્યાએ પથ્થરોવાળી ખાડી આવતી હોય તો તે પરના અરબચડા પથ્થરો તો અવસ્થ જરૂર મુજબ પરાઈથી ખોદી સરખા કરવાજ લેખજો. થોડી મહેનતના અભાવે આવી ખાડીઓ પર ચડના ઉતરવા ગરીબ બજારો પારાવાર દુઃખ સહન કરે છે, અને અંદર બેસનારને પણ ધણા ધડકા લાગે છે, એવે ઉપાય કરવાની દરેક ગામની ફરજ છે. ખાડીના અથવા નાળાના કે સપાટીના ચડાવ ઉતાર જેમ બને તેમ સરળ હોય તો હમે-

(ખ) રસ્તાને બહારે કોઈ ગામ ને તળાવ સુધારણાનું કામ કરવા હિતકરું હોય તો નીચેની સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લઈ તેમણે કામ કરવું :—

(૧) તળાવની પાળનો ઢોળાવ જ્યાં તળાવના તળીયાને અડે તે જગ્યાએથી ઓઢામાં ઓઢી સો શીટ જમીન હોડી ત્યાર પછી જ ખોદાણુ શરૂ કરવું. પાળની નજીકમાં જે ગણુ કરવાથી પાળનું ગહેલું જલદીથી ધોવાઈ તથા ઢોરના અવરજવરથી ધસાઈ તળાવમાં ધસી પડવા સંભવ રહે છે, તેમજ પાળ નજીકમાં વધુ ઊંડાણુ હોય તો અણુધાર્થી અકસ્માત થવા સંભવ રહે છે. બનના સુધી તળાવના મધ્ય ભાગેથી ખોદાણુ શરૂ કરી ધીમે ધીમે વિસ્તાર વધારી પાળ તરફ આગળ વધતું જોઈએ. તળાવના અમુક ખૂણાને ખોદવાથી તળાવ બેડોળ અને સાંકડું બને છે અને ઉપયોગ માટે જોઈએ એટલું અનુકૂળ બનતું નથી. ખોદાણુ કરેલું તળાવું બને તેટલા સરખા લેવડે રાખવું હિતકારીય છે. નકામા ખાડા ટેકરા તળાવમાં ન રહેવા જોઈએ.

(૨) તળાવમાં ખોદેલી માટી મજબૂત ટીપીને પાળ પર રીતમર પાથરવી જોઈએ. તળાવની પાળ સરખી લાકડાનાં ગોળાકાર તળાવની આલુચાટુ જવી જોઈએ. તેના મથાળાની પહેળાઈ તથા ઊંચાઈ બંધી તરફ આશ્રય રીતે સરખી હોવી જોઈએ તેમજ પાળના બન્ને તરફના ઢોળાવ ચોખ્ખ પ્રકારના સરખા દેખાવના હોવા જોઈએ. તળાવમાંથી ખોદેલાં મોટાં ઢેંકાં અવ્યવસ્થિત રીતે ઝીણું ફોડ્યા સિવાય પાળ ઉપર ગમે ત્યાં પાથરવાથી ખોદેલી માટી ધસી જઈ તળાવમાં પડે છે અથવા ખીજી તરફ નાશ પામે છે અને પળને જોઈની મજબૂતી ગળતી નથી. પાળને માથે પાળની વચલી લાઈન (મધ્ય રેખા) નક્કી કરી તે પર થોડે થોડે અંતરે ખીંટીઓ મારી તેની બન્ને તરફ મજબૂત પહેળાઈમાં ઢેંકાં ફોડીને તથા માટી ટીપીને અને સરખી ઊંચાઈ આવે તે દિશાએ માટી પુરાણુ કરી પાળ સુધારવી જોઈએ. રીતસર બનાવેલી પાળને જરૂર પડે થોડે ખર્ચે સારી રીતે સુધારી શકાય છે; જ્યારે અવ્યવસ્થિત પાળને સુધારતાં યુરકેલી તથા ખર્ચ વધુ પડે છે. વધુમાં વધુ વરસાદમાં તળાવમાં જે ઊંચાઈએ પાણી ચડતું હોય તેનાથી આશરે બેથી ત્રણ શીટ વધુ ઊંચાઈની પાળ હોવી જોઈએ, તેથી વિશેષ ઊંચાઈ કરવી નિરર્થક છે, તેમજ પાળના અમુક જ ભાગને ખાસ વધુ ઊંચો કરવો એ પણ નિરર્થક છે, કારણ કે પાળનો નીચામાં નીચો અને નમળામાં નમળો ભાગ એજ પાળની સાચી મજબૂતીનું પ્રમાણ છે. વધુ માટી મળતી હોય તો ઘટતી ઊંચાઈ ક્યાં પછી પાળની પહેળાઈ વધારવામાં જ તે ચોખ્ખ રીતે વાપરવી જોઈએ.

(૩) તળાવમાં પાણી આવવાનો માર્ગ અથવા વધારાનું પાણી તળાવમાંથી વહી જવાનો માર્ગ ને પૂરઠું થયે હોય તો તે પણ ચોખ્ખ ખોદાણુ કરી મથારી લેવો જોઈએ.

(૪) જે ખાતાનું તળાવ હોય (દેવનું અથવા લોકલ બેડ) તે ખાતાને જણાવી ગામસપ્તાહ દરમ્યાન તે ખોદવા માટે ચોખ્ખ પરવાનગી વેળાસર ગામલોકોએ મેળવવી સલાહકારક છે.

નેહએ. દરેક ઘર દીઠ ઓછામાં ઓછું આવક આપે એવું એક જાડ પશુ રોપવું નેહએ. એથી માલીકને આવક થાય અને ગામની એકંદર શોખમાં પશુ વૃદ્ધિ થાય છે. વૃદ્ધરોપણ ઉપરાંત કોઈ એક પશુ ઉદ્યોગ પ્રવૃત્તિ પશુ દાવ્યપર લેવી. રેડિયા પ્રવૃત્તિ એ માટે ઉત્તમ છે. એ પ્રવૃત્તિ સહેલાઈથી દરેક માણસ દાવ્યપર લઈ શકે છે અને કાપડ જેવી મુખ્ય જરૂરિયાતની વસ્તુની ઉત્પત્તિને મદદ કરે છે અને એકંદરે આર્થિક ફાયદો પુખ્ત થાય છે. જાડ રોપવા માટે એપ્રિલ મહિનો અનુકુળ નથી તેથી આ બાકી કામ ઓગાસામાં કરી લેવું નેહએ.

મખાદનો સાતમો દિવસ એ છેલ્લો દિવસ છે અને તે ઉત્સવ દિન તરીકે પાળવાનો છે. એ દિવસે દરેક ઘરનાં આગણાં રાક્ષ કરી સાધિયા પૂરવા. સવારે પ્રમાનફેરી કાઢવી અને રાષ્ટ્રીય ગીતો ગાવાં. પછી શાળાનાં બાળકોની રમનમગતની દરિદ્રાર્થ રાખવી અને ઉત્તેજન ખાતર સાર કામ જનવતાર છોકરાને છનામ આપવા. સાંજના ગામની જાહેર સભા રાખવી અને એ સભામાં બોર્ડ તરફથી કાઢવાના આવેલી પહેલી પત્રિકામાં સરાવેલા ઠરાવો પસાર કરવા.

ઉપરના સઘળા દિવસોના કાર્યક્રમ જરૂરજરૂર વ્યવસ્થિત રીતે પાર પડે એ જોવું નેહએ. ગામ માટે એક વગદાર કમિટી હોય તો સહેલાઈથી સઘળા દિવસના બધા કાર્યક્રમો અમલ થઈ શકે. એ માટે ગામનું બાંધુ આઢનારા દરેક ઉત્સાહી પુરુષે આગળ આવી કામ દાવ્ય પર લેવું નેહએ અને ખીજાઓનો સહકાર મેળવી તે પાર પાડવું નેહએ. જે જે ગામોમાં શાળાઓ છે ત્યાં શાળાના માસ્તર આ સપ્તાહના કાર્યક્રમના અમલમાં સંગીન ફાળો આપી શકે છે, માટે દરેક શાળાના માસ્તરોએ એ બાબતમાં ખાસ ઉત્સાહ રાખી ગામલોકોને ન્યાં ન્યાં જરૂર જણાય ત્યાં દેરવણી આપવી નેહએ. આ સપ્તાહ પાછળની બાપના એ રથાશ્રય અને જન મહેનતની કિંમત અને આવરકક્તાનું બાન કરાવવાની છે અને એ એક જાતનું શિક્ષણ પશુ કહી શકાય દરેક માસ્તરનો ધર્મ છે કે આ કામ ખોનાવું જાનવું સમજવું નેહએ અને જાનવો બધા પ્રયાસ તેણે એ પાછળ કરવો નેહએ.

[પત્રિકા નંબર ૭ 'લોકગીતો' ની છે. ખીજા લોકગીતો તૈયાર થનાં હોવાથી આ પત્રિકા અગ્રે આપવામાં આવી નથી]

પત્રિકા નં. ૮

ગામ સુધારણા સપ્તાહ

આવું સામે ગામ સુધારણા સપ્તાહમાં સરત જિજ્ઞાસાનાં ધણાં ગામોએ ઠીક ઠીક કામ કર્યું છે, એ સંતોષની વાત છે; પરંતુ એમ જોવામાં આવ્યું છે કે પત્રિકા નંબર ૫ માં ગામના રસ્તાઓ, તળાવો, કાંઠાઓ વિગેરે કેવી રીતે સુધારવાં એ બાબત જે સાદી અને બિગતવાર સૂચનાઓ આપવામાં આવી છે તેનો માગડાંની પ્રભાવે પુરો અભ્યાસ અને અમલ કર્યો નથી, જેથી થયેલા કામમાં કેટલીક ખામીઓ રહી જવા પામી છે. આમ પ્રજાને અને ખાસ કરીને ગામ આગેવાનોને આગ્રહપૂર્વક વિનવતી કરવામાં આવે છે કે તેમણે પત્રિકા નં. ૫ ખાસ ધ્યાનથી વાંચી સમજી લેવી અને તેને અમલ કરવા જાનવો તમામ પ્રયત્ન કરવો.

કે જેથી ગામ અંગેનાં કામો સારાં, મજબુત અને ઉપયોગી થશે. પત્રિકા નં. ૫ તી બે કોર્ષ સુધીના બરાબર સમજમાં ન આવે તો તાલુકાના લોકલ બોર્ડ ઓવરસીયર અગર મીઝીને પુછી સમજ લેવી જ નોંધજે. કોર્ષ ગામે આ પત્રિકા નં. ૫ ન હોય તો જિલ્લા લોકલબોર્ડમાં લખાણ કરવાથી મળી શકશે. આ પત્રિકાનો જેટલો અધુરો અમલ થયો દરેકે તેટલી થએલા કામોમાં નગણાઈ રહેશે અને તેથી તે કામો સમયસાળા થશે નહિ તેમજ કરેલી સઘળી મહે- નત નફાથી અગર અર્થ વગરની ગણાશે. આ મુજબની હકીકત હોઈ પત્રિકા નં. ૫ માં આપેલી સઘળી સુચનાઓ સમજ લઈ તેનો કાળજીમયે અમલ કરવા ગામ લોકોને ખાસ તિનિતિ છે.

૨. ગામ સુધારણામાં આપુ વર્ષે મોટે ભાગે માટીપુરાણના રસ્તાઓ કરવામાં આવ્યા છે. આ જિલ્લાને મોટા વિસ્તાર કાળી માટીનો હોઈ માટી પુરાણ મોટે અંશે કાળી માટીનું છે. કાળી માટીના પુરાણની વરસાદમાં થયેા કાદવ થાય છે અને વળી તે ઉપર ઢોરોના અવર જવરથી રસ્તાની સ્થિતી એટલી બધી ખરાબ થાય છે કે ચોમાસાના લગભગ બધા દિવસોમાં માથુસો તેમજ ઢોરને તે પર આધવાને ઘણી દાડમારી તથા નાસ વેકવે પડે છે. આ સુરક્ષા- માંથી બચવા માટે માત્ર એક ઉપાય છે કે યજ્ઞેલા માટી પુરાણ ઉપર ચીના વીગેરે પુરી તમાગ ઢોરને છથ્થા ફેંકી રસ્તાની સપાટી ગોળાઈમાં લાવી સંપતું કામ ધણીજ મજબુત રીતે પ્રથમ ટીપી નાંખવું નોંધજે અને તેના પર ૬ ૭ ઈંચની જાડાઈમાં પીળી માટીને પાથરી તેને ગોળાઈમાં લાવી તે ઉપર કાંકરા, એવમ, બાહું અથવા મુરમનો ૬ ૭ ઈંચ જાડો થર અવશ્ય નાંખવે, અને તેને ટીપી મજબુત બેસાડવો અગર જને તો રોલ ફેરવવો. આ કામ માટે જરૂરી કાંકરા, બાહું કે પીળી માટી બેગી કરી રસ્તાપર વહી લાવી બધાં ચોક્કસ રીતે સ્વચ્છ રહે તેવી જગ્યાએ તે નાંખવાનું કામ જે તે મામના લોકોએ બિસરૂલ વિશ્વંજ કપી સિવાય તાબડોળ દાચપર લેવું નોંધજે. બાર પુરની પહેગોળાઈમાં ૬ ઈંચ જાડો થર માંખનાનો હોય તો દર ફરસાંગના કામ માટે ૪૦ થાસ ગાલ નોંધજે, તો આ મુજબ ગણતરી કરી રસ્તાની લંબાઈના પ્રમાણનો જરૂરી માત્ર તાકીદે બેગો કરવાનું કામ તુરંતજ પુરૂ થઈ જવું નોંધજે. રસ્તાની બાજુમાં ઉપર પ્રમાણે સાચવી રાખેલો માત્ર, યજ્ઞેલા માટી પુરાણ પર વરસાદ પડી તે પુરાણ મજબુત રીતે ચોંટી જાય અને ચોક્કસ બેરી જાય ત્યાંજના પાથરવો નોંધજે અને તેના ઉપર રોલ ફેરવવો નોંધજે. રસ્તા પર માત્ર લાવવાનું કામ ચોમાસામાં બની શકે નહિ. તેથી માત્ર રસ્તાપર એકલ કરવાનું કામ ચોમાસાની સરખાવ થાય તે પહેલાંજ અવશ્ય પુરૂ કરી નાંખવું જ નોંધજે. રસ્તાપર માત્ર પાથરવાનું કામ વરસાદ પડી ગયા પછી સુકું નીકળે ત્યારે કે વરસાદનું જોર ઓછું થાય ત્યારે બાદવા માસમાં માટી પુરાણ પ્રથમ રીતસર સુધારી તે પર કરવું નોંધજે. કામ્ય સુધારણા અંગે જનાવેલા રસ્તાની સપાટી મજબુત અને પાકી તો કરવી જ નોંધજે કારણ કે તેમ ન થય તો કામ જાણુર જ ગણાય અને ફક્ત માટી કામનો રસ્તો સમયસાળા આપતાને બન્ને અમલદાર તથા નાલમચક થઈ પડે રસ્તાની સપાટી મજબુત બતાવવામાં પહેરે નંબરે ફેવજ, બીજે નંબરે હોયો કાંકરો અને ત્રીજે નંબરે બાહું આવે છે બાહું તો લગભગ દરેક ગામની નજીક ખાડી ખરાબમાંથી સુધારણ રીતે મળી આવે છે તો આ સુચનાને ગામ લોકો પુરતા ઉત્સાહથી વધાવી લઈ આ સુચનાને

અમલ કરવા લક્ષમાં લેશે એવી ખાસ આશા રાખવામાં આવે છે. આ બાબતમાં એક વધુ સૂચના કરવાની એ છે કે ન્યાં ન્યાં બની શકે ત્યાં તાજાં માટી પુરાણ પર ઢેરને ચોમાસામાં જતા ન દેતાં બીજા કોઈ અનુકૂળ માર્ગ દોર નિ. ને માટે ચોમાસા પુરનો ગોઠવવામાં આવે તે ખાસ જરૂરી છે.

૩. જિ. લો. બોર્ડની આર્થિક રિયલિ પહેલી પત્રિકામાં આપવામાં આવી છે, જે પરથી ગ્રામ્ય લોકો સમગ્ર શક્ય કે સપ્તાહ અગિયે યજ્ઞેશ સેંકડો માઈલના રસ્તાઓ માટે ગામેગામ ઉપર મુગ્ધતા નોંધતા કાંકરા, બાફું, કે પીળી માટી માટે કંઈ પણ મદદ આપવી બોર્ડ માટે હાથ બીલકુલ શક્ય નથી. વધુમાં લગભગ બધે ગામે ગ્રેવલ, બાફું, કે પીળી માટી થોડી કે વધુ મહેનતથી જો ગામ લોકો ધારે તો રસ્તા માટે પોતાના માટી બળદથી લાવી શકે તેમ છે. આ સંલેગોમાં આશા રાખવામાં આવે છે કે રસ્તાની સપાટી ઉપર, ઉપર મુગ્ધતાને માત્ર નાંખવાનું કામ ગામ લોકો પોતેજ તુરત ઉપાડી લેશે.

૪. યજ્ઞેશ માટીપુરાણનો કોઈ જાગ નાળામાં હોવાને કારણે ધોવાઈ જવાનો ન્યાં ન્યાં સંભવ હોય ત્યાં ત્યાં બાજુપર પુરતા માપની મટરો ખોદી પાળીને યોગ્ય રીતે નિકાલ કરવો જોઈએ, જેથી રસ્તાના માટીકાગને ધોવાણ ન લાગે.

૫. જો કોઈ જગ્યાએ રસ્તાની આરપાર પાળીનું વહેણ આવતું હોય તો આવી જગ્યાએ રસ્તાનું ધોવાણ અટકાવવા તથા રસ્તાના દ્રવીકની સમયક્રમને માટે કોઈ પ્રકારનું કાચું નાણું બાંધી યજ્ઞેશ કાગને તુકસાન ન થાય તેમ કરવું જોઈએ. થોડી બેરકારીને કારણે વરસાદનું પાળી ધણું મોટું તુકસાન કરી નાખે છે માટે આ સૂચના ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા બહામણ છે. લાકડાના મજબુત ખુરા જમીનમાં ઉંડા દારી તેની બાજુમાં ખજુરાના તુંબા અથવા અજોડાં ગોઠવી તેમજ મથાળે પણ અજોડાં અથવા ખજુરીના તુંબા જડી છંદ તે ઉપર જરૂરી માટીપુરાણ કરવાથી ધણી જ ઓછી રકમે તેમજ ઓછી મહેનતે કાચાં નાળાં બનાવી શકાય છે આવા કાચાં નાળાં જિઆદી ગામ લોકો જરૂર બનાવી શકે તેમ છે. માટે આવા કાચાં નાળાંને ઉપયોગે તે જગ્યાએ અજમાવી જોવા પણ બહામણ કરવામાં આવે છે.

૬. જો જો ગામે ગામ સપ્તાહનું કામ થયું છે તે દરેક કામમાં વરસાદને લીધે યજ્ઞેશ તુકસાની ચોમાસા બાદ ખાસ કાળજીથી સુધારી લેવા ગામ પ્રજાને આગ્રહપૂર્વક વિનંતી છે. એક ચોમાસા પછી જરૂર મુગ્ધ સુધારેણું કામ લાંબો વખત જવાગ આવે છે. ચોમાસા બાદ યજ્ઞેશ થોડું તુકસાન જો વેળાસર સુધારી લેવામાં ન આવે તો થોડા વખતમાં યજ્ઞેશ કાગને વધુ તુકસાન પહોંચી જાય છે. અને કામની ઉપયોગીતા નાશ પામે છે. માટે આ બાબત આમ પ્રજા ખાસ લક્ષ આપશે એવી આશા છે.

૭. સારો રસ્તો બનાવવા માટે પૂરતી પહેલાઈની જમીન એ ધણીજ આવશ્યક અને પ્રથમની જરૂરીયાત છે. હલ્લામાં રથે રથે સરકારી જમીનોમાં દમાણે થયાં છે આવા દમાણો દરેક ગામલોકોએ પોતેજ સંગ્રહી અને સલાહ સંપત્તિ તુરત જ ખુદશા કરાવી દેવાં જોઈએ, અને દરેક સમગ્ર નાગરિકે આવાં જાહેર હિતનાં કામમાં સાથ આપવો જોઈએ.

પરંતુ જો કંઈ ખાસ દાખલામાં ધરમેજે આવા દયાણુ ખુદ્શા કરવાનું નજ બની શકે તેમ હોય તો પૂરતી વિગત સાથે જિ. સો. બોર્ડમાં અરજી દાખલ નજાવવાથી રેવન્યુ ખાતા મારફત દયાણુ ખુદ્શા કરવાના જનતો પ્રયાસ કરવામાં આવશે.

પત્રિકા નં. ૯

ગામ તળ અને પાદર

ગામ તળ

સામાન્ય રીતે ગામડાંની બધી વસ્તી ગામ તળમાં જ રહે છે. ગામડાંઓ ધણી જુના વખતથી બંધાયેલાં છે અને તેથી ગામ તળની પસંદગી ક્યા ધોરણે કરતી એ પ્રશ્ન આવે ચર્ચાનો વિરથક છે. જે ગામોમાં ગામ તળની જમીન વગડાની જમીન કરતાં ઉંચી હોય ત્યાં ચોગાસામાં જાડારતું પાણી આવતું નથી અને ખાડીઓ પડી જતી નથી અને એવા ગામ-તળનું પાણી જાડાર સારી રીતે વહી જાય છે. પણ યરત જિલ્લામાં કેટલાએક ગામોમાં ગામ-તળ વગડાની જમીન કરતાં નીચાં આવેલાં હોય છે અને તેથી જે ગામોમાં વગડાનું ધણું પાણી ગામ તળમાંથી વહી જાય છે એવા જાણીતા દાખલા બારડોલી તાલુકાનું ગામ મેતા અને જાંજાંપેર તાલુકાનું ગામ ખરસાડ છે. એવા જીન ગામો પણ છે, જ્યાં ચોગાસામાં સ્થિતિ મુશ્કેલ અને છે. જે ગામોમાં ગામતળમાં ખાડી પડી ગયતી હોય છે અને તેથી તેઓ બદલુરત થવા ઉપરાંત ત્યાં વરસતા વરસાદે ખાડી ઓળંગવાનું મુશ્કેલ અને છે. બાકા ગામોને સુધારવાનો પ્રશ્ન જરા મુશ્કેલ હોય છે કારણ કે વગડાનું પાણીને માર્ગ બદલી ગામ તળની બહારથી લઈ જવાય તો જ મુશ્કેલી ટળે અને એવાં કામ લોકોથી જાને જાની શકે એમ નથી. એવા ગામો સુધારવા સરકારે એક ખાસ ઈન્જનેર નીમી યોજના કમિશનરી એ યોજનાનો ખર્ચનો મોટો ભાગ સરકારે આપવો જોઈએ, આવું કામ લોકલ બોર્ડ પણ કરાવી નજ શકે.

જે ગામતળો વગડા કરતાં કંઈક ઉંચી સપાટી પર આવેલાં હોય છે તે ઉપરની મુશ્કેલીમાંથી મુક્ત છે પણ એવા ગામોમાં પણ ભુતકાળની બેદરકારીને લીધે અને ચોગાસાના પાણીના વર્ષોના બેહુને લીધે જરા આવજાના રસ્તા ગાય સપાટી કરતા નીચા થઈ ગયેલા હોય છે અને જે રસ્તાઓના દેખાવ પણ ખાડીઓ જેવો જ હોય છે. જિલ્લામાં આવા અનેક ગામો છે. અહિંઆ એક જ જાણીતો દાખલો જસ થરો બારડોલી તાલુકાનું વરાડ એક સુંદર અને મોટું ગામ છે પણ ત્યાં ગામની વચ્ચેને રસ્તે ઘણો ઉડો થઈ ગયો છે. આવા બધાં ગામોએ ગામ સુધારણા માટે ગાડાથી જાડારની માટી લાવી રસ્તાઓ ગામની સપાટી સુધી પુરી લાવવા જોઈએ આટલું થાય નહિ ત્યાં સુધી એવા ગામો આદર્શ કહી શકાય નહિ. તેથી એવા બધા ગામોના જાણીતા મહારી નામ પણ બારપૂર્વક વિનંતિ છે કે તેમણે ગામ સુધારણા સંપાદક અંગે સ્વશ્રવથી ઉંડા યદ્ય ગયેલા રસ્તાઓ પુરી નાંખી ગામતળની સપાટી બરાબર બનાવવી જોઈએ. બલિષ્ઠમાં બેદરકારીથી પાછી એવી સ્થિતિ ન થાય તે માટે રસ્તાની બંને બાજુએ મટર બનાવવી જોઈએ અને તે મટરો ઉડી ન થઈ જાય તે માટે મટર પુરી થતી હોય ત્યાં નાનો સરખો ધોરો કરી લેવો જોઈએ.

ગામ રસ્તાઓની સપાટી જરાગર કરી લીધા પછી બીજું કામ ગામ લોકોએ કરવાનું એ છે કે ગામતળમાં મોગાસામાં જે કાદવ પડે છે તેમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ. પ્રથમ તો ગામતળમાં ઉંચી નીચી જગ્યાઓ હોય તેને પુરી અગર ખોદી સરખી બનાવી જોઈએ. અને ગામના મહેલદાઓ તથા ગામતળના રસ્તાઓ પાસે બનાવવા જોઈએ. એ માટે પાસે નદી અગર ખાડી આવી હોય તેમાંથી રેતી, માલ અગર બાકું લાવી જોઈતા પ્રમાણમાં પુરવું જોઈએ. ધણી ગામોમાં લોકોએ આ પ્રયત્ન કરી પેલપેલાનાં અંગણમાંથી કાદવ દૂર કર્યો છે પણ રસ્તાઓની નિયતિ તો લગભગ બધી જ જગ્યાએ કાદાવાળી જ છે. એ રસ્તાઓ ન્યાં નીચા પડી ગયા હોય તો તેને મહેલ પુરવા જોઈએ અને પછી તેના પર રેતી, કાંકરી, માલ અગર બાકું પાચરી પાસે બનાવવા જોઈએ. રસ્તાનું કામ સામાન્ય હેઠ આપણે એના પ્રત્યે બેદરકારી બતાવી છે અને આપણા ગામડાની સ્થિતિ શોચનીય થઈ પડી છે. તેને આદર્શ બનાવવા માટે આટલી પ્રવૃત્તિ તો દરેક ગામે પડેલી થવી જ જોઈએ.

ધણું ગામો તો પેલાનાં ગામની સ્થિતિ તરફ એટલા બેદરકાર છે કે ગામના પાદર-માંથી ધર ઉપયોગ માટે માટી ખોદી લાવી ખડઓ કરે છે. આ ખાડાઓમાં મોગાસામાં પાણી ભરાઈ રહે છે અને ઢોરો તેને માથાની જગ્યા તરીકે વપરે છે આવા ખાડાઓમાં મોગાસા પછી પણ લાખા વખત સુધી કાદવ રહે છે. આવા ગામો બેડોળ લાગે છે અને ગામની તંદુરસ્તીને પણ હાનિ થાય છે ગામના બાળકોને રમવાની અને લોકોને ભેગા થવાની જે જગ્યા છે તેને આ રીતે આપણે નકામી કરી મૂકી છે. આવી તમામ જગ્યા પુરી સરખી બનાવવી જોઈએ. આ કર્યા સિવાય આપણે ગામ સુધારણા કરી કહેવાય નહિં.

પાદર

દરેક ગામના એકાદ હેક્ટર પર ખુલ્લી જમીન આવેલી હોય છે. એ જગ્યાએ ધણુંખણ ગામનો કુવો પણ હોય છે. આવી જગ્યા ચૂરડાનના દરેક ગામે હોય છે. અને તે ગામના પાદર તરીકે ઓળખાય છે. આ પાદરનો ઉપયોગ ઢોરો બેસવા માટે, લોકોને ભેગા થવા માટે અને છાંશરોના કિર્કાગણ તરીકે કરવામાં આવે છે. પાદર એ ગામનો પ્રવેશદ્વાર છે અને તે ધણે સુંદર રાખવો જોઈએ. પાદરમાં કાંઈ જગ્યાએ ખાડા ટેકરા હોવા જોઈએ નહિ. હોય તો તે જરૂરીયાત પ્રમાણે પુરાણ અગર ખોદકામ કરી આખી જગ્યા સપાટ કરવી જોઈએ. આટલું કર્યા પછી એ જગ્યા કાદવ મુક્ત બને તે માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પાદરની જગ્યામાં રેતી, કાંકરી, બાકું, માલ વિગેરે સાગ પ્રમાણમાં નાંખવામાં આવે તો પાદરમાંથી કાદવ નાશ પામશે અને ગામના છાંશરોને રમવા માટે સારામાં સારી જગ્યા બને.

મહેલોમાં મહેલ સમા ભરવા માટે મકાનો બાંધવામાં આવે છે પણ ગામડાને માટે એ કરવું શક્ય નથી. ગામનો પાદર અગર બીજી કોઈ ચોગ્ગ જગ્યાએ લોકો સારાં હાંપડો આપનાં ઝાડો રોપે તો છાયાવાળું સમારથન બનાવી શકાય. હાલના વખતમાં આવા સમારથનની ખાસ જરૂર રહે છે. તો દરેક ગામના ભાઈઓ પાદર સુધારી ચોગ્ગ રચણે ધણદાર ઝાડો રોપશે તો સુંદર અને સગવડનાં વળું સમારથન બનાવી શકશે.

આશા રાખવામાં આવે છે કે ઉપરની સૂચનાઓ પ્રમાણે ગામતળ તથા પાદરની સુધારણા કરવા જિલ્લાના બધા ગામોમાં જનતા કોશિય કરવામાં આવશે.

પત્રિકા નંબર ૧૦

વૃક્ષારોપણ

ગામ સુધારણા સંપાદના સાત દિવસો પેઠી એક દિવસ ઉદ્યોગ દિન તરીકે મુકર કરવામાં આવ્યો હતો. એ દિવસે લોકોએ ફળ આપનાર ઝાડો રોપવાનું કામ કરવાનું હતું. અગર આગકમાં વધારો થાય એવું રેડીઓ વધાવવાનું અગર બીજું કામ કરવાનું હતું. સંપાદના દિવસો એવિસ ગદિનામાં રાખવામાં આવ્યા હતા અને આ મદિનામાં ઝાડો રોપવાનું જાની શકે નહિ માટે આ સંગ્રહમાં સૂચના આપવામાં આવી હતી કે આ કામ ચોમાસામાં કરવું. આ પત્રિકા લખવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગામ જીવનમાં ઝાડોની ઉપયોગીના સમન્વયવાનો તથા એ કામને ઉત્તેજન આપવાનો છે. એ તો જાણીતી વાત છે કે જે પ્રદેશમાં ઝાડો સારા પ્રમાણમાં હોય છે ત્યાં વરસાદ પણ સારા પ્રમાણમાં આવે છે. ઝાડો વિદિન પ્રદેશમાં સામાન્યતઃ અનાજાદિ જ હોય છે, તેથી દરેક જાણે સંપાદ દરમ્યાન વૃક્ષારોપણ ક્ષેત્રે અગર જ્યારે ઋતુ અનુકૂળ હોય ત્યારે ઝાડો રોપવાં જોઈએ. આ ઝાડો પમંદ કરવામાં જનતા સુધી ફળાઉં ઝાડોની પસંદગી કરવી, કારણ કે તેમાંથી લાભ મળે છે ફળાઉં ઝાડ ઉગાડનાર ફળોનો ઉપયોગ કરી શકે છે અગર તેમાંથી આર્થિક લાભ ઉઠાવી શકે છે. સૂરત જિલ્લાના ધણા ગોરા બાગમાં ફળાઉં ઝાડો ઘણાં શકે છે. આમાં ઉપયોગી ઝાડોમાં મુખ્ય આંબા, ચીકુ, તથા ખાટા લીંચુ છે દરેક ખેડૂતનો વધતો ઓછો ધરની પછાત વાડો હોય છે. એ વાડામાં દરેક ખેડૂતને બે ખાટા લીંચુના ઝાડો ઉછેરવાં જોઈએ કારણ કે ખાટા લીંચુના અનેક ઉપયોગ થઈ શકે છે. રોજના બોરાકમાં ઉપયોગ થઈ શકે છે તે ઉપરાંત ખાટા લીંચુના રસનું સરખત પણ જાનવી શકાય છે. લીંચુનું અથાણુ લગભગ દરેક ઘરે કરવામાં આવે છે. આવી જરૂરી બીજાને માટે ખેડૂતોએ પરાવલબ્ધી રહેવાની જરૂર નથી. આ ઉપરાંત વાડામાં થોડાં ફૂલના છોડ પણ ઉગાડી શકાય. ચુકાળ, મોગરો, તથા જીરું-જાવના છોડાઓ સહેલાઈથી ઉગાડી શકાય. થોડીક કાળજી અને મહેનતથી આ બધું જાની શકે છે, પણ આપણી બીન-કાળજી તથા ઉદાસીનતાને લીધે આપણે આ દિશામાં કંઈ કર્યું નથી એ ખરેખર દિશ્વહીર થતા જેવું છે. એ જાણ્યો હોય તો વાડામાં આંબાના ઝાડ પણ ઉછેરી શકાય. ખેડૂનબાઇઓને લણખરા વાડામાં મીઠા ખાણીને કુતો હોય છે. જેમની પાસે આ સાધન હોય તે તે પોતાનું શાકભાજી પણ પેટા કરી શકે અને તે માટે બજારમાં જવાની જરૂર પડે નહિ. ધરના મુખ્ય ગાણુઓને આ કામમાં રોકવાની જરૂર નથી ધરની બહેનો તથા છોકરાં પણ આમાં રસ લઈને વાડામાં ફૂલ, ફળાઉં ઝાડો તથા શાકભાજી ઉમાં કરી શકે છે. આપણે બેદરકારી છોડી દઈને દરેક જે પોતપોતાના કામમાં મંડી પડીએ તો ખેડૂતભાઈનું દરેક ઘર, એક બગીચો જાની નવ. આ પ્રમાણે બનાવવાની દરેક બાઈ તથા બહેનોને પ્રજા સક્ષિત આપો એવી પ્રાર્થના છે.

પરિશિષ્ટ “૬”

‘ગામ સુધારણા સંમિતિ’ અંગે વડા પ્રધાનનો સંદેશો

(તા. ૬ ફી એપ્રિલથી શરૂ થતા “ગામ સુધારણા સંમિતિ” માટે આપણા વડા પ્રધાન માનનીય શ્રી. બાબા સાહેબ ખેર નીચેનો સંદેશો મોકલી આપ્યો છે.)

“મુંબઈ સરકારની ગામડાંઓનો પુનરુદ્ધાર કરવાની અને તેમાં નવચેતન પ્રગટાવવાની નીતિને અનુસરીને સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તા. ૬ ફીથી તા. ૧૩ મી એપ્રિલ સુધી “ગામ સુધારણા સંમિતિ” ની ઉત્ખણી કરે છે એ જાણીને મને ઘણો આનંદ થાય છે.

આપણા સમાજ સુધારણાની નવરચના માટે આપણી સક્તિનું સમર્પણ કરીએ એ કરતાં આ ઉત્ખણીનો ખીન્ને કોઈ ઉત્તમ માર્ગ નથી.

દેશની આગાહી અને કલ્યાણનું માથે ગામડાંઓનાં સુખમંડપિત અને કલ્યાણ ઉપરથી જ નીકળી શકે. કારણ કે આપણે દેશ સુખ્યત્વે ગામડાંઓને જાગેશો છે, અને આપણું શહેર અને કસ્બાઓની વસ્તી પણ મોટે ભાગે ત્યાંથી જ ખેંચાઈ આવેલી છે. એટલા માટે સરકાર નહું ગામડાંમાં જાતું જોશીને અને ગામ પંચાયતોની રચના કરીને તે ગારહત ગામડાંઓની ઉન્નતિ કરવાની યોજના અનિમાન કરી છે.

પરંતુ આ યોજનાની સફળતાનો આધાર કેવળ પ્રજાના અને પ્રજાના આગેવાનોના સહકાર ઉપર જ અવલંબે છે. ‘સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ’ ખરી તમન્નાથી આ કામ ઉપાડી લાઈને અત્યંત સુંદર દૃષ્ટાંત રજૂ કર્યું છે. હું આના શરૂ થઈ જાય તે જીવન જિલ્લાઓ આ દૃષ્ટાંતનું અનુકરણ કરશે. આપના ‘ગામ સુધારણા સંમિતિ’ને સુંદર અને સંપૂર્ણ સફળતા મળે એવી શુભેચ્છા પ્રદર્શિત કરતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે.

આપનો
બા. મં. ખેર

પરિશિષ્ટ “ક”

તાલુકાવાર થયેલા કામોનું પત્રક

અનુક્રમ નંબર	તાલુકાનું નામ	તાલુકાના ગામેની મજૂર (કિન્નર ગામે સાથે)	તા. ૨૦-૧-૩૯ નુપામ જેલે ગામેએ બંત મહે- નતી કામે થયા તેવાં ગામેની સંખ્યા	આશરે ફરતી દીધેલના કામે થયા			કુલ
				મીટ્રીકમ	રસ્તા બનાવવાના	નાળા	
૧	ગોધાંશી	૯૯	૧૦	૧૩૫૧૪	૩૨૫૪	૫૭૪૯	૨૨૫૧૭
૨	ઝોલપાડ	૧૧૭	૧૭	૮૨૦૦	૫૭૦	૭૦	૮૮૪૦
૩	બારડોલી	૧૩૭	૪૦	૧૩૦૩૩	૧૫૦૦	૫૯૦	૧૫૧૨૫
૪	મોડી	૧૩૬	૬	૯૯૨	—	—	૯૯૨
૫	જલાલપોર	૯૯	૭૨	૪૫૦૧૩	૭૧૬૨	૩૩૬૦	૫૪૫૬૫
૬	વીંખલી	૯૧	૩૮	૭૦૦૯	૩૧૭૬	—	૧૦૧૮૫
૭	વસસાડ	૬૫	૫૪	૮૧૧૨	૨૫૨૦	—	૧૦૬૩૨
૮	પારડી	૮૨	૩૫	૫૭૦૧	૨૭૬૩	૧૩૨	૮૫૯૬
		૮૨૬	૩૬૨	૧૦૧૫૭૬	૨૦૯૪૫	૯૯૩૧	૧૩૨૪૫૨

ફર્લિસાલ પરાગાલ ફેસારિ પ્રમુખ,
ગિરવા લોમસ એડ્, મરત

પરિશિષ્ટ “ ગ ”

“ સ્વચ્છતા દિન ” ને ને ગામોએ ઉજવવામાં આવેલો તેવાં
ગામોની તાલુકાવાર સંખ્યા

તાલુકો	તાલુકાનાં ગામોની સંખ્યા	સ્વચ્છતા દિન ઉજવાયેલો એવા ગામોની સંખ્યા	શેરો
૧ ઝોલપાડ	૧૧૭	૬૮	ગામ સફાઈના કામો નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યા હતા. ૧ કુવાઓ આગળની ગંદકી દૂર કરવી ૨ શેરીઓ વાળી સાફ કરવી ૩ ગામ દરતાઓની ગંદકી તથા કચરો સાફ કરવો ૪ પાદર પિ. રથજો સાફ કરવા
૨ ચોર્ધારી	૯૯	૫૯	
૩ બારડોલી	૧૩૭	૨૯	
૪ માંડવી	૧૩૬	—	
૫ જાસાલપોર	૯૯	૪૨	
૬ ગીખલી	૯૧	૪૦	
૭ વલસાડ	૬૫	૩૮	
૮ પારડી	૮૨	૨૯	
	૮૨૬	૩૦૫	

દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
પ્રમુખ, જિલ્લા લોકલ બોર્ડ, સુરત

પરિશિષ્ટ “ હ ”

“ ઉત્સવ દિન ” ને ને ગામોએ ઉજવવામાં આવેલો તેવા ગામોની
તાલુકાવાર સંખ્યા

તાલુકો	તાલુકાના ગામોની સંખ્યા	ઉત્સવ દિન ને ગામોએ ઉજવવામાં આવ્યો તેવા ગામોની સંખ્યા	શેરો
૧ ઝોલપાડ	૧૧૭	૫૯	આ દિન નીચે પ્રમાણે ઉજ- વવામાં આવ્યો હતો (૧) સાથીઆ અગર રંગેળા (૨) પ્રભાત ફેરી (૩) ભજનો (૪) સભાઓ
૨ ચોર્ધારી	૯૯	૪૯	
૩ બારડોલી	૧૩૭	૨૯	
૪ માંડવી	૧૩૬	—	
૫ જાસાલપોર	૯૯	૪૨	
૬ ગીખલી	૯૧	૪૯	
૭ વલસાડ	૬૫	૩૭	
૮ પારડી	૮૨	૧૧	
	૮૨૬	૨૭૬	

દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
પ્રમુખ, જિલ્લા લોકલ બોર્ડ, સુરત

લોક તંત્ર

[૧]

આ મધ્યમાં નીચે આ માસિકમાં લેખમાળા પ્રગટ કરવામાં આવશે. અહીંની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની તથા પ્રાંતિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ લોકશાસન પદ્ધતિએ ચાલે છે અને હિંદુસ્તાનની બધીધ્મની સરકાર પણ આ તંત્ર અનુસર હશે માટે લોકતંત્ર અને તેની પદ્ધતિ, ખીજી જાનનાં શાસનતંત્રો સાથે સરખાવતાં કંઈ કંઈ જાળોમાં જુદી પડે છે અને તેની શી શી વિશેષતાઓ છે તે આ લેખમાળા મારફતે બતાવવામાં આવશે. જે લોકોને આ વિષયોની માહિતી નહિ હોય તો આવા તંત્રમાં તેઓ રસ અને જુદિપૂર્વક ભાગ લઈ શકે નહિ.

દુનિયાના બધા દેશોમાં જુદા જુદા પ્રકારની શાસન પદ્ધતિઓ ચાલે છે. દરેક દેશ પોતાની પરિસ્થિતિને અનુસરીને પોતાની સરકારનું બંધારણ ધરી લે છે. હિંદુસ્તાનમાં વિદેશી રાજ્ય હોવાથી એની સરકારનું તંત્ર ઈંગ્લાંડની પાર્લામેન્ટ ધરે છે. પણ હિંદુસ્તાનની મધ્યસ્થ તથા પ્રાંતિક સરકારો અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાં વત્તા એછા અશે લોકશાસનની પદ્ધતિ અપભ્રંશ કરવામાં આવે છે અને બીજા આપણા દેશે સંપૂર્ણ સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હશે ત્યારે તેની શાસન પદ્ધતિ આપખુદ નહિ પણ લોક શાસન તંત્ર પ્રમાણેની હશે અને તેથીજ આવી જાનના તંત્રોમાં શી વિવિધતાઓ હોય છે તે આપણે જાણી લેવી જોઈએ.

પ્રથમ તો આપણે દુનિયાના મુખ્ય મુખ્ય દેશોમાં કેવી જુદા જુદા પ્રકારની રાજ પદ્ધતિ ચાલે છે તેનો વિચાર કરીએ. સામાન્ય રીતે આ પદ્ધતિઓના ચાર પ્રકાર પાડી શકાય. (૧) આપખુદ સરમુખત્યારીવાળી પદ્ધતિ - Totalitarian States - જેવાં કે જર્મની ઇટલી, રશિયા (૨) લોકસત્તાક પદ્ધતિ-અમેરિકા, ફ્રાન્સ, તુર્કસ્તાન (૩) રાજના વડપણ નીચે આવતું લોકશાસન તંત્ર-ઈંગ્લાંડ, જાપાન (૪) રાજચાલી તંત્ર-જેવાં કે અફઘાનીસ્તાન, ઈરાન વગેરે. આ વિભાગો ઉપરથી જલ્દીએ કે દુનિયાના બધાજાન અંગે સુધરેલા દેશોમાં પહેલાં અણુ પ્રકારની રાજપદ્ધતિ ચાલે છે.

(૧) આપખુદ સરમુખત્યારી તંત્ર

આ તંત્રમાં પ્રજાએ પોતાનો એક નેતા પસંદ કરી લીધેલો હોય છે અગર એવા નેતાએ જ સત્તા પ્રાપ્ત કરી લીધી હોય છે. આખા રાજ્યની મુખ્ય સત્તા એક જ નેતાના હાથમાં હોય છે, અને ખરી રીતે તે કોઈ એક પક્ષનો વડો હોય છે. જે કે ખરી સત્તા એક વ્યક્તિ પાસે હોય છે છતાં પ્રજાનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓ પણ હોય છે અને એ સંસ્થા પણ એકજ પક્ષની હોય છે. દાખલા તરીકે આજે જર્મનીમાં ફક્ત “ફેઝર” પક્ષ છે. તેજ પ્રમાણે ઇટલીમાં નાઝી પક્ષ સત્તા પર છે અને રશિયામાં સામ્યવાદી પક્ષજ સત્તા ઉપર છે. આ જાનના તંત્રમાં વિરૂદ્ધ પક્ષને સ્થાન નથી અને કોઈપણ વિરૂદ્ધ પક્ષને બળજબરીથી દબાવી દેવામાં આવે છે. આ તંત્રમાં લોક પ્રતિનિધિત્વવાળી સંસ્થાનો અભાવ હોવાથી કોઈ પણ રાજનીતિનો

અમલ ધણો જલદી ચાલ છે. આ રાજ્યોમાં આવા તંત્ર સામે પ્રગ્નનો બળવો જાગતો નથી કારણ કે તે તે દેશના સરમુખત્યાર સંસ્કૃત તંત્ર પ્રમાણિકપણે અને દેશના હિત માટે ચલાવે છે. એ દેશોને પણ મોટા આદર્શો સિદ્ધ કરવાના હોય છે અને તેની પછવાડે આખો દેશ પદ્ધતિસર કામ કરે છે. આવા તંત્રમાં વ્યક્તિગત-સ્વાતંત્ર્ય ધણું ઓછું હોય છે,

(૨) લોક શાસન તંત્ર

આ તંત્રમાં પ્રગ્ન પોતાના ચૂટેલા પ્રતિનિધિઓ મારફતે રાજ ચલાવે છે. રાજ્યનો મુખ્ય વહિવટી અમલદાર પણ પ્રગ્નએ જ ચૂટેલો હોય છે અને તેને પ્રગ્નએ ધોવા બધારણ પ્રમાણે વહિવટ ચલાવવાનો હોય છે. અમેરિકા, ફ્રાન્સ અને ટર્કીમાં રાજ્યને બદલે પ્રગ્નએ ચૂટેલો પ્રમુખ મુખ્ય વહિવટી અમલદાર છે.

(૩) રાજ્યના વડપણ નીચે લોકશાસન તંત્ર

બીજા અને ત્રીજા વિભાગના તંત્રમાં ઝાઝો તફાવત નથી. પ્રગ્નના ચૂટેલા પ્રમુખને બદલે આ પ્રકારના રાજ્યોનો મુખ્ય વહિવટી અમલદાર વંશપરંપરાના ગાદીના હકવાળો રાજ હોય છે. આ રાજ પાસે નામની જ સત્તા હોય છે. કારણ કે તે પ્રગ્નએ પસંદ કરેલાં પ્રધાન મંડળની નીચે વિશ્વ કંઈ પણ કામ કરી શકતો નથી. આવા તંત્રમાં ખરી રીતે પ્રધાનમંડળનો વડો પ્રધાન મુખ્ય સત્તાધારી હોય છે, પણ મહત્વની બાબતમાં તેને પોતાના પ્રધાન મંડળની સલાહ લેવી પડે છે.

(૪) આપખુદ રાજશાહી તંત્ર

એકલા રાજ્યના હાથમાં રાજ્યની બધી સત્તા હોય તેવાં તંત્રો. આવાં તંત્રો દુનિયામાં નહીં જોવાં રહ્યાં છે, અને જે બાકી હશે તે મોડાં બ્લેલાં લોકશાસન તંત્રમાં બદલાઈ જશે. હવે પછીના લેખમાં આ જુદી જુદી જાતની રાજ્યપદ્ધતિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે.

કુર્લકશ પરાગશ દેસાઈ

સૂરત જિ. બોર્ડનું કામકાજ

સૂરત જિ. બોર્ડની ત્રિમાસિક સામાન્ય સભા તા. ૮-૭-૩૯ ને શનિવારે સાંજે શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈને પ્રમુખપદે ગણી હતી તે વખતે નીચેનું કામકાજ થયું હતું.

(૧) પારડી રેશનથી ઉમરસાડી મહીનાક રસ્તા માટે ત્યાંની રસ્તા કમિટી તરફથી રૂ. ૫૦૦૦ આપ્યા છે તે અનામત રાખવા ને અથેલા કાગળો ખર્ચ લોકોએ આપવો (૨) દેગામ (મીખલી)ની ભો. બોર્ડ ધર્મશાળાનું મકાન જીવુ મઈ મથેનું હોવાથી તેના કાટ ગાલની દરરાજી કરવી. (૩) એરવાણુ (એરપાડ) માં પૂરૂ બાધવા માટે સરકાર તરફથી રૂ. ૧૯૨૦ની રકમ તેની સરને સ્વીકારવી ને રૂ. ૭૦૦ ગામ મદદ ને જાણીની રકમ રૂ. ૧૦૦૦) બોર્ડ તરફથી આપવી. (૪) દિહેણુ-ખરબોધન રસ્તાના અનામત રાખવા પાછા લોકોને આપવા ને રસ્તાનું કામ પૂરૂનું મૂકવું. (૫) મુખર્ધ મુનિવરસિટી સેનટની ચૂટણીમાં 'ગૂજરાત યુવ' તરફથી જિ. ભો. બોર્ડે તરફથી એક બેઠક માટે શ્રી. જીવજીલાલ હ. દિવાને પેતાનો પ્રથમ મત આપવાનું આ બોર્ડે કરાવે છે ને પ્રમુખશ્રીને મનપત્ર કરીને મોકલી આપવાની સત્તા આપે છે. (૬) અસહકારક અંગે રાજનામું આપી છૂટા થએલા શિક્ષક ખુશાલભાઈ કસનજી નાયકનું પેન્શન કોન્ટ્રીબ્યુશન બરગાની રકમબોર્ડની જવાબજી મળુર. (૭) વાઘા ગામના લોકોને બોર્ડની જમીનમાં જાહેર ચોતરો બાધવાની સરત પ્રમાણે પરવાનગી આપવી. (૮) રદિર મ્યુ. એ રકમબોર્ડની ટ્રાંઝ વિષે હાથકોર્ટમાં આપીલ કરી છે તે કેસ ચલાવવાની તરફેણમાં જિ. રકમબોર્ડ નથી એવા તેમના મન સાથે આ બોર્ડ સંમત થાય છે. (૯) ધટોલી (મંડવી) માં સર પી ટી. ચોખતા મુજબ બાધાલી સાબા અંગે માપ કરતાં ૩૧ શુકા વધારે જમીન રોકાવલી હોવાથી તેની મહેસુલ મારી કરવા કલેક્ટરને જાણમણુ કરવી. (૧૦) નિરક્ષરતા નિવારણુ અંગે રૂ. ૩૦૦ ના ખર્ચનું જિ. રકમ બોર્ડનું બજેટ મંજુર કરી સરકારની જવાબી મેળવવી. (૧૧) ગામ મુધારણા કામ અંગે વ્યક્તિગત 'ગામસેવક' નાં પ્રમાણપત્રો નહિ આપવા પણ ગામવાર આપવાં. (૧૨) હરિજન (શીડમુલ) વર્ગમાંથી વેકસીનેટરની જગ્યા માટે કામ શીખવા ઉમેદવાર નીમવાની સરકારની આવેલી સૂચના અંગે ઠરાવયું કે હાલ તરત એવી કોઈ જગ્યા ખાલી નથી. (૧૩) નવસારી-પૂર્ણેશ્વર રસ્તા ઉપર તથા નવસારી-આંટ રસ્તા ઉપર તા. ભો. બોર્ડની પરવાનગી લઈ નદાના કચ્છવતથી ખાનગી લોકોએ પાકી ગટર ખાંધી તેના ઉપર કુટપાય કરી પગથીયાં મૂક્યા છે તે વિષે કલેક્ટરે નદાનાં કચ્છવત રદ કરવા લખી મોકલ્યું છે તે પ્રમાણે તે કચ્છવત રદ કરી લોકોએ મેણું પાણી વહેવડાવવું નહિ એવી તાકીદ આપવી અને આ હુકમનો અમલ ચોખાસું વીચેથી તરત જ કરવો, નહિ તો ચોખાસા બાદ કાયદેસર પગલાં લેવામાં આવશે એમ જણાવવું, રસ્તાની જમીનનો કોઈ પણ ભાગ બોર્ડ પટે આપવા ગાંધતી નથી. રેલ્વે કંપનીને પણ મેણું પાણી ડ્રેઈન મારફત વહેવડાવે નહિ તેવી વિનંતિ કરવી. (૧૪) બોર્ડનું ઓફિસીયલ વરસ રેવન્યુ વરસ પ્રમાણે કરવા સંબંધી બોર્ડે તા. ૧૯-૧-૩૯ ને રોજ ઠરાવ કરી લખી મોકલ્યું હતું તે જાળનમાં હાલની પ્રથા આણુ રાખવા સંબંધી કલેક્ટર સાહેબનો પત્ર આવ્યો છે તેની નોંધ લઈ કાગળો દફતરે

કરવા. (૧૫) તાલુકાના નાના રસ્તાઓ કે બાંધકામ માટે લેવા દેવા ન હોય તેવા રસ્તાઓનું કાર્ય બોર્ડની માંડવીથી જ કરવાની પ્રમુખશ્રીએ આપેલી મંજૂરી બદલ રાખતી ને હવે પછી તેવા કામ માટે પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવી. (૧૬) પારડી તાલુકામાં વૈદ્યકીય સેન્ટર માટે 'રોહીણી' ગામ પસંદ થયું છે તેને બનેલાં સુધી કાયમ રાખવું ને માંડવી તાલુકામાં કસ્ટાસ સેન્ટર કાયમ રાખવું. (૧૭) રેતી કાંકરીની હરણજી રેવન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ દસ્તાક થાય છે તે પ્રમાણે બોર્ડના દિનમાં ધ્વજવાજાએ છે એમ જણાય છે તેથી ચાલુ વર્ષથીયેટમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર નથી. (૧૮) ખરોડી (ગીખલી) ગામના લોકોને પોતાને ખર્ચે ધસું થયું કરવાની ને તેને અંગે ૪૦૦ ચો. ફુટ જમીન નિયત કરવા કલેક્ટરને બહામણ કરવી. (૧૯) ગામ સામાનના વેપારી શ્રી હીરાલાલ બાપુભાઈના રૂ. ૨૫ ડિપોઝીટ પાછા આપવા. (૨૦) નવા વરસ માટે નીચેની કમિટીઓ નીમવી:—

અ સ્ટેન્ડીંગ કમિટી

શ્રી દુર્લભજી દેસાઈ (પ્રમુખ) ડૉ. ઉત્તમરામ મહેતા શ્રી. ગોપાળજી ગજાભાઈ, શ્રી. હોડુભાઈ શુભાંગભાઈ, શ્રી. પરમજી ખંડુભાઈ, શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ દરિયાઈ, શ્રી. બાપુભાઈ કાલીદાસ, શ્રી. પ્રેમરામજી બટ્ટ.

ચ. પંચાયત કમિટી

(૨૧. કમિટી તેજ પંચાયત કમિટી રહેશે)

જ. પ્રેમીકાંટ દેડ કમિટી

શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈ (પ્રમુખ), શ્રી. કલ્યાણજી વિ. મહેતા, શ્રી. મકનજી પટેલ, શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ પટેલ.

ઢ ગામ મુધારણા સપ્તાહ કમિટી

શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈ (પ્રમુખ), શ્રી. પ્રેમરામજી બટ્ટ, શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ પટેલ, શ્રી. બાપુભાઈ પટેલ, શ્રી. બાપુભાઈ વિદ્યુતભાઈ, શ્રી. પરમજી ખંડુભાઈ, શ્રી. હોડુભાઈ શુભાંગભાઈ, શ્રી. ડૉ. ઉત્તમરામ મહેતા, શ્રી. ગોપાળજી ગજાભાઈ, શ્રી. કલ્યાણ મહેતા, શ્રી. મકનજી પટેલ, શ્રી. ભગવાનજી સરજરામ, શ્રી. કપિલરામ વ્યાસ, શ્રી. આદમજી દાવજી પટેલ. ર્દ તાલુકાના ચેરમેનો

તાલુકા કમિટીઓના ચેરમેનો તરીકે નીચેના સભ્યોની નીમણુંક કરવી:—

ચોર્યાસી શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ દરિયાઈ, ચોરપાડ શ્રી. બાપુભાઈ કાલીદાસ, ખારડોલી શ્રી. કપિલરામ વ્યાસ, માંડવી શ્રી. પ્રેમરામજી બટ્ટ, જલાલપોર શ્રી. પરમજી ખંડુભાઈ, ચીખેલી શ્રી. હોડુભાઈ શુભાંગભાઈ, વલસાડ શ્રી. ગોપાળજી ગજાભાઈ, પારડી ડૉ. ઉત્તમરામ મહેતા. (૨૧) ગામ મુધારણા, સ્થાનિક સ્વરાજ્ય વિ. ઉપર પત્રિકા, માસિક માટે રૂ. ૧૦૦ મંજૂર કરવા. (૨૨) વલસાડ મ્યુ. નો તોલ ગામના અમલના જોડણીમાં કાયમને માટે ફરવું આવ્યો છે. પણ દાસ તરત જ વર્ષ માટે જોડણી રાખવાનું આ બોર્ડ ફરવે છે. (૨૩) તરસાડ હોડીયાદ પર મોટી હોડીની જરૂર નથી ને નાની ચાલુ છે કે કેમ તે વિષે તપાસ કરાવવી. (૨૪) ગોરાઈ (પારડી) ગામની શાળાનું મકાન ચાર્જમાં લેવાને સૂક્ષ્મબોર્ડનો ફરવ બદલ. (૨૫) કોસાડ ગામે અગ્રેજ વર્ગ કાદવાનો સૂક્ષ્મબોર્ડનો આવેલો ફરવ મંજૂર. (૨૬) સાંકળી (ખારડોલી)ના લોકો શાળાનું મકાન બાંધવાની જવાબદારી લેવા ખુશી છે

તો બોર્ડની ચરનો પ્રગણે તે કામ તેમને સોંપું. (૨૭) પુનસાણા (પારડી) ગામના ભગવાનજી અખખુભાઈ જોશી પોતાના અર્થે કુલો જમીની હાથરેટ મૂકાવી આપવા ગાગે છે તેમ કરતા રફલબોર્ડે આપેલી પરવાનગી જાહેસ રાખવી (૨૮) ચાલુ વરસમાં રૂ. ૨૫૦ ઉપરનાં નીચેનાં ખાસ મસમતનાં કમિશની રફલબોર્ડની આવેલી ભજામણ મંબુર કરવી:—

અગ્રામા નિશાળ—(પારડી) રૂ. ૩૮૦

સમવાન નિશાળ—(પારડી) રૂ. ૫૬૦

(૨૯) સંદેર અગ્રેજ કલ્સલો વકીલ રફલબોર્ડના હરાવ જોતાં બોર્ડની ચરત પ્રગણે લેવો. (૩૦) જિ. બોર્ડ ને રફલબોર્ડ તરફથી એક એકત્રિન માસિક કદવાની પ્રમુખશ્રીએ રજુ કરેલી યોજના મંબુર કરી તેની બોર્ડના રફલબોર્ડના અર્ધા ફાળાના રૂ. ૪૦૦ સુધી પ્રાપ્તગરી એન્જ્યુકેશન ફંડમાંથી આપના તેમજ બાકાની બોર્ડના અડસટ્ટે રૂ. ૪૦૦ ડી. લો. બોર્ડ રિઝર્વમાંથી રિજોપ્રોપ્રીએશન કરવા. (૩૧) બોક્સ કલવડ અને લુમપદ્મ બનાવવામાં રૂ. અર્થ આવે તે માટે બોર્ડના એન્જનીયરનો રિપોર્ટ મંગાવવો તે પછી બોર્ડના રજુ કરવો. (૩૨) ગામ સુધારણા કમિટીએ આદર્શ ગામની વ્યાખ્યાઓ મોકલી છે તે સંકીરવામાં આવે છે. (૩૩) આસહકારને અગે સંસ્થાનું અપનાવ શિક્ષક લાલકાસ મંજારાગ વિશે ડિ. પી. અધ. ના આવેલા જવાબ અગે એ અગે વધુ કંઈ કરવા જેવું નથી એવી રફલબોર્ડની આવેલી ભજામણ જાહેસ રાખવી (૩૪) મુંગલ હજાકાની નાના બંદોલી તપાસ કમિટીએ જ્યાં જેટીઓ જાંબાય તે ડિ. બોર્ડેએ નીમાવરી નોંધણે એવી ચરત જણાવી છે તે સ્વીકારવા આ બોર્ડ સંગત નથી. (૩૫) લો. માન્ય બાળમંગાધર નિમકો તા. ૧-૮-૩૯નો સંવત્સરીનો દિવસ જુદારોપણ ગિ તરીકે ઉજવવાનો નક્કી કરવો ને એ વિશે યોગ્ય કરવા પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવામાં આવે છે. (૩૬) ચાલુ વરસમાં ગામ સુધારણા અગે રૂ. ૩૦૦ની ગ્રાંટ મંબુર. (૩૭) ચરત મવીયર રસ્તા ઉપર મગાન્ટુન ગળજરને યોગ્ય નોટીસ આપવા છતાં મંદ પાણીનો હિકાલ માય છે તે માટે તેમની સામે કામદેસર પગલાં લેવાની પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવી. (૩૮) વેડલી સિદ્ધક તાલીમ વર્ગમાં જધી વડિલ વેડલી ઉદ્યોગ વિચારલખને સોંપી દેવાનો રફલબોર્ડનો હરાવ જાહેસ રાખવો ને તે અગે આવેલું સપ્તીમેન્ટરી બજેટ મંબુર કરવું. (૩૯) નિરક્ષરતા નિવારણની રફલબોર્ડની યોજનાને સરકારની મંબુરી મળે ત્યાં સુધી રૂ. ૧૦૦૦૦ અનામત તરીકે એડલ્ટ એન્જ્યુકેશન ફંડમાંથી સરકાર પાસે માંગવાનો જ. રફલબોર્ડનો હરાવ જાહેસ. (૪૦) પારડી તાલુકાના વાપી ગામની લો. બોર્ડ ધર્મશાળાનું હવેથી ભાડું લેવું (૪૧) બાળતર્ગમાં, પરીક્ષા ચલાવ પછી એ મહિનાની ગ્રાંટ દાખવું કરવા અગે ડી. પી. અધ. ના આવેલા પત્રના જવાબમાં જિ રફલબોર્ડે જ મહિના સુધીની મુદત માટે ગામણી કરવા કરેલા હરાવને બદલી આપવી. (૪૨) બારડોલી તાલુકામાં મદી (એલોપથીક) અને ગોડધા, (આયુર્વેદિક) મચકે દવાખાનાં ખોલવાં. (૪૩) વાઝા ગામની શાળાનું મકાન ચાળમાં લેવું.

જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી

સરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની સભા ગઈ તા. ૨૯ મી જુલાઈએ થી. કલ્યાણુજી વિ. મહેતાને પ્રમુખપદે મળી હતી તે વખતે નીચેનું કામકાજ થયું હતું.

ઠરાવો:—(૧) કેળવણીના પ્રચાર માટે નીચેની ત્રણ બક્ષામણે સરકાર પાસે મંજૂર કરાવવા લેા. એ. ને બક્ષામણે કરવામાં આવે છે. [જ] શિક્ષકોની તંગીવાળી શાળાઓ માટે વધારાના શિક્ષકો આપવાની [ચ] ૪૦૦ થી ૭૦૦ સુધીની વસતીવાળા શાળા વિનાનાં ગામોમાં શાળા ખોલવાની [ક] લેા એ. શાળાઓમાં પૂરાં ધોરણુવાળી ૨૦૦ શાળાઓમાં રૂ. ૨૦ સુધીનાં અને બાકીની શાળાઓમાં રૂ. ૧૦ સુધીની કિંમતનાં શિક્ષકોને ઉપયોગી થઈ પડે એવાં પુસ્તકો અને સામયિકો આપવાની. [૨] જલ્લાલપુર તાલુકામાં ફરજયાત કેળવણી દાખલ કરવાની એ. એ તરફથી ૨જી સયેલી ચોજના હાલ તરત મુલતવી રાખી તે વિષે વિચાર કરવા નીચેના સભ્યોની સજા કમિટી નીમવામાં આવે છે:—[૧] શ્રી. કલ્યાણુજી વિ. મહેતા (ચેરમેન), [૨] શ્રી. જ્યોત્સ્નાજીહેન શુક્લ (વાઇસ-ચેરમેન), [૩] શ્રી. ઈશ્વરલાલ નાગરજી નાયક, [૪] શ્રી. બાલુભાઈ કાસિદાસ પટેલ, [૫] શ્રી લક્ષ્મીભાઈ દરિભાઈ પટેલ, [૬] શ્રી. પ્રિતમલાલ મજમુદર. (૩) લેા. એ. ની મંજૂરીની અપેક્ષાએ એ. એ. તરફથી જિલ્લાની શાળાઓમાં ત્રીજા ધોરણુ સુધી શીફ્ટ પદ્ધતિ દાખલ કરવાની ૨જી સયેલી બક્ષામણ મંજૂર કરવામાં આવે છે. એનો અમલ તા. ૧-૮-૩૯ થી શરૂ. હાલમાં શાળામાં વધી ગયેલી સંખ્યાને પહોંચી વળવા હાલ તુરત ૧૦૦ માનક શિક્ષકો લેા. એ. ની મંજૂરીની અપેક્ષાએ નીચેની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. (૪) એક શિક્ષકવાળી ૫૦ કરતાં વધુ સંખ્યાવાળી ૪૮ શાળાઓમાં અને જુલાઈ ૧૯૩૯ ના આંકડા મળ્યા પછી તેમાં જેટલી શાળાઓ ૫૦ કે તેથી વધુ સંખ્યાવાળી હોય તેમને માટે પણ વધારાના શિક્ષક તાકીદે રાખવાની મંજૂરી આપવા લેા. એ. ને બક્ષામણ કરવામાં આવે છે ને તેની સરકારી મંજૂરી તાકીદે મેળવવા પણ બક્ષામણ કરવામાં આવે છે. (૫) જ ને ગામલોકોએ પોતાના ગામમાં વર્ગ કઢાવવા વિના શાકાનું મકાન આપવાની કબજીત આપી હોય તેવા ગામોના વર્ગોના બાડા માટે માગણી કરવામાં આવે તો તે મંજૂર ન કરવાનું આ બોર્ડ ઠરાવે છે. તે પ્રમાણે પીપળોદ (ચેર્યાસી) તથા નવા ફળીઆ [જલ્લાલપોર] ના ગામલોકોને જવાબે આપવા. [ચ] ગોઝવડ (ચીખલી) ના ગામલોકોને શાળાના મકાન અંગે હતું છે, તેમણે બાકાતી માગણી કરી છે પણ ઉપરના ઠરાવ પ્રમાણે શાકું આપી શકાય નહિ પણ ગામલોકો એ મકાન બોર્ડને સોંપવાને રાજી હોય તો તેને ચાલુમાં લેવા અને આર્થિક રીતિ અનુસાર મરામત કરવાની જવાબદારી લેવા બોર્ડ યોગ્ય કરશે. [ક] ઘાંડી (જલ્લાલપુર)ની શાળામાં શીફ્ટ પદ્ધતિ દાખલ કરવાની હોવાથી વધારાના મકાનની જરૂર નથી તેથી જુના મકાનનું આસિક બાકું રૂ. ૨ તા. ૧-૮-૩૯ થી માટે ઠરાવ આપ્યા છે. પણ જામખમલોકોએ જરૂરી અંતરમત કરવી પડશે ને બાકાતી રકમ (૨૩) તરસાડ હોડીયાટ પર મોટાં જ કરવે. (૬) ગમખીઆ (વાલોડ)ની શાળા માટે તપાસ કરાવવી. (૨૪) મોરાર્થ (પારડ રૂ. ૨ ના બાકાતી તા. ૧-૭-૩૯ થી રાખવાની ઠરાવ જલ્લાલ. (૨૫) કોમ્પાડ ગામે અમ સાહેબે આપેલી પરવાનગીને બહાલ રાખવામાં (૨૬) સાંકળી (આરડોલી)ના લોકો રા

આવે છે. (૭) સો. જો. શાળાઓમાં ભણના મરીજ વિદ્યાર્થીઓની વાર્ષિક આર્થિક જોઈ શી માફ કરવાની સત્તા ચેરમેન સાહેબને આપવામાં આવે છે. (૮) ગેરસંખ્યા કન્યા છાત્રાવધુનું મકાન બાંધવા માટે રૂ. ૧૬૫૦નું સપ્લીમેન્ટરી જાહેરથી પ્રાપ્તિ કરવામાં આવેલું છે, માટે જો પૈસાનો ખર્ચ રૂ. ૬૩૫૦૦૦ કરતાં વધારે થાય તો, જો. ને બચાવવું કરવી. (૯) જીલ્લાની સો. જો. શાળાઓમાં હિંદી દાખલ કરવા વિષે ડી. પી. આઈ. ના આવેલા પત્ર પરથી દેશવર કરવામાં આવ્યો કે જે જે શાળાઓમાં હિંદુસ્તાની ભણનારા શિક્ષકો હોય અથવા જ્યાં જ્યાં દાખલતાવાળા સેવાભારી ગૃહસ્થો આ વિષય શીખવવા તત્પર હોય તેવી શાળાઓમાં હિંદુસ્તાનીનું શિક્ષણ દાખલ કરવાનું ધોરણ આ બોર્ડ સ્વીકારે છે એમ ડી. પી. આઈ. ને જણાવવું. (૧૦) નાના તાલિયા (વડવાડ)ની બોલેમદી મહેશીવે ઇસ્લામના સેક્ટરીએ રાત્રિશાળા ચાલુ કરી તેમાં અરબી, ઉર્દુ અને અંગ્રેજીનું શિક્ષણ આપવાની પરવાનગી માગી છે, તે વિષે દરખાસ્તમાં આવે છે કે પ્રાથમિકશાળાનું કર્ચ અગત્યમાં રૂ. ૩૩૫૦૦૦ પોતાની સીધી દેખરેખ નીચે ઉપરોક્ત હોવાથી અને સદરજૂ મકાનોમાં ત્યાંના મુનશીઓએ રાત્રિશાળા ચાલુ કરી દીધી હોવાથી ને સરકારની પ્રાથમિકશાળા સમિતિએ નક્કી કરેલા અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે જ શિક્ષણ આપવાનું હોવાથી તેમાં ધાર્મિક ને અંગ્રેજી શિક્ષણનો મમાવેશ થતો ન હોવાથી માંગવા મુજબની પરવાનગી આપી શકાય નહિ. (૧૧) તા. ૧૦ મી ઓક્ટોબર ૧૯૨૪ થી તા. ૨૭ મી ઓક્ટોબર ૧૯૩૩ સુધીમાં વડોદરા ને રાજકોટ ટ્રે. કોર્પોરેશન સર્ટિફિકેટવાળા શિક્ષકોને રાખ્યા હોય તેમના વરસવાર પગારના વધારા વિષે દરખાસ્તમાં આવ્યું કે આવા શિક્ષકોને નોકરીમાં દાખલ થતા વખતે કોર્પોરેશન શિક્ષક તરીકે પગાર આપવાનું નક્કી કરેલું હોવાથી આ બોર્ડ તેમનો પાઠશાળા વધારાને જોઈ આપવાની જવાબદારી સેવા તૈયાર નથી એમ ડી. પી. આઈ. ને જણાવવું. (૧૨) તા. ૨૭ મી ઓક્ટોબર ૧૯૩૩ કન્યાશાળાના મકાનનું માસિક ભાડું તા. ૧-૮-૩૯ થી રૂ. ૪)ને બદલે રૂ. ૫) મળ્યું. (૧૩) વેડજી (વાલોડ)ની સો. જો. શાળા માટે હાલના મકાનમાં વધારાની ગળા રૂ. ૧)ના માસિક ભાડાથી સેવાની ચેરમેન સાહેબે આપેલી પરવાનગીને બદલી આપી. (૧૪) ખડમુખા (જલાલપુર)ગામના સો. જો. શાળાને બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિ અને વિદ્યાર્થીઓની વધતી જતી સંખ્યાને લીધે ભાડું નહિ સેવાનું ચાલુ રહેલું ધોરણ ચાલુ રાખવાની વિનંતિ કરવી. (૧૫) સસ્તો જુના મુસ્લીમોએ ઉર્દુ વર્ગ જોડવાની અરજ કરી હતી તે વિષે નીચેની યરને ઉર્દુ વર્ગ જોડવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. [૧] ઉર્દુ વર્ગ માટે અગત્યની વગર ભાડાનું મકાન તથા ફરનીયર આપવું. [૨] એ વર્ગમાં ૪૦ કે તેથી વધારે સ્થાનોની સંખ્યા કરી આપવી ૧૪રો ને તે નિભાવવી પડશે. (૧૬) તીતવા વર્ગને સ્થાપના તા. ૧૯૩૩ ને જુલાઈ ૧૯૩૩ ને જુલાઈ ૧૯૩૩ ને તા. ૧-૮-૩૯ થી જોડવા. (૧૭) પ્રિન્સિપલ કુ.ડને અગે કામ થયું વધી જવાથી એ ખાતે રૂ. ૨૫-૨/૫-૫૫ ના કોડની એક કન્ટ્રાક્ટની જગ્યા મંજૂર કરવા ને તેના ખર્ચ માટે સરકારી મંજૂરી મેળવવા સો. જો. ને બચાવવું કરવામાં આવે છે. (૧૮) બીજા કન્ટ્રાક્ટના બાજકોની રમતગમન માટે સરકારી સર્વે નં. ૧૦૧ જા.માંથી ૧૪ ચુંકા ૪૨ ચો. વાર જમીન રેવન્યુ સી મેળવવા સો. જો. ને બચાવવું કરવી. (૧૯) રૂ. ૩૩૫૦૦૦ એડિશનના કન્ટ્રાક્ટ મી. ચુ.ખ.માંથી દલપતભાઈ દેસાઈનું રાજનાથ રૂ. ૩૩૫૦૦૦ની મંજૂરીની અપેક્ષાએ મંજૂર કર્યું હતું તેને બદલી

સફાર્થ ગીત

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ,
નાનાં ને મોટાં બહેનો ને ભાઈ.

કચસનો પાર નહીં,

પૂલે અપાર અહીં,

ભૂંડું તે ભૂખ જેવું ના દે સહેવાય.

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ.

આંગણીઆં વાળીએ,

શેરીએ ઉઘાળીએ,

રંગોળી રંગ ઘેર ઘેર સોડાય,

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ.

અ મે   અ મા રા,

ભં ગી   થ ના રા,

ખંખેરી નાંખી ખોટી મોટાઈ,

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ.

મા તા   બ ધાં ની,

ભં ગી   સ દા ની,

તોયે એની રજ માયે લેવાય,

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ.

વા યુ યે   ભં ગી,

વ ર સા દે   ભં ગી,

મોટા ભંગી દાદા સૂરજ સોડાય,

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ.

અં ધા રાં   કા પ વાં,

અ જ વાળાં   વે ર વાં,

સાચો ધરમ એ સાચી સફાર્થ,

ચાલો ઉઠોને આજ કરીએ સફાર્થ.

શ્રીમનલાલ ભટ્ટ

કાયદાનું સામાન્ય જ્ઞાન

Ignorance of law is no excuse “ કાયદાની અજાનતા એ બચાવ નથી ” એ કાયદાનો સામાન્ય સિદ્ધાંત છે. કાયદાઓની લોકોને ખબર છે એમ માની લઈને જ કોર્ટો કામ કરે છે. સરકાર તો કાયદો પોતાના એજેન્ડામાં પ્રમિદ્ધ કરે છે અને તે લોકો વાંચે છે એ ગાંધીતા ઉપર આ સિદ્ધાંત રચાયો છે. તેથી જ ગામડાના લોકોને બ્યવહારમાં ઉપયોગી થય એવા કાયદાઓ વિશે સામાન્ય માદિની આપવાની જરૂર લાગે છે. આપણા ગામ સમાજનો મોટો ભાગ અસિક્ષિત હોવાથી દેશમાં અનેક કાયદાઓ ચાલે છે, તેનું તેમને જ્ઞાન ન હોય એ સ્વાભાવિક છે. ગામડામાં જે લોકો મૂળરસતી પાંચ સાન ચોપડી બણી ખેડૂતનો ધંધો કરે છે તેમને પણ આવા કાયદાઓના મૂળનસ્તવું જ્ઞાન હોવું નથી. અને તેથી તેમને સરકારી કચેરીનું કંઈ કામ પડે એટલે બીજા પાસે સલાહ માટે જવું પડે છે. આ પરિસ્થિતિને લીધે લોકોને અનેક મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડે છે અને તેમના આ અજ્ઞાનનો બીજાઓ અધારિત લાભ પણ થાય છે અને લીધે વધારે અનિષ્ટ તો એ થાય છે કે લોકોમાં એક જાતની ન સમજી શકાય એવી ગણતરી લાગણી રહે છે. ધામધામ તરીકે આજે ધણી ગરીબ વર્ગો તરફથી એવી ફરિયાદ સાંભળવામાં આવે છે કે ગામડાના ઠેકાણાએ પડેલા તેમને ત્રાસ આપે છે. આ ત્રાસ અને ગણતરી લાગણીનું કારણ લોકોની અજ્ઞાનતાનો છે. થોડું ધણું અજ્ઞાન આજે ગણતરી પ્રગતિ રહેલો છે. જે તેમનું કાયદાવિષયક જ્ઞાન વધે તો તેઓ જાણુકત યશો બધી પડવાડે ગરીબાર્થ અને અજ્ઞાનતા રહેલાં છે. આવા વાચવાળા જીવનને સાચું જીવન કહી શકાય નહિ. સાચા સ્વરાજ્યમાં પ્રગતિ કોઈ પણ માણસને વાપ ન હોવો જોઈએ. આ ગણતરી લાગણીને અને સરકારી તંત્રને નિકટનો સંબંધ છે. કોઈપણ વિદેશી સરકાર બીજી પ્રગતિ ઉપર બાધથી જ રાજ કરી શકે છે. અને તથી ઉપરથી તે નીચે સુધીના બધા અગત્યના સત્તા અને રાજાઓની જ પ્રગતિ સાથે કામ લે છે. અને જદો સાચું સ્વરાજ્ય હોય તો સરકારો દરેક નાનો મોટો નોકર પોતાને પ્રગતિનો સેવક માને છે અને તે રીતે પ્રગતિ સાથે વર્તે છે. આજે દિલ્હીસ્તાનના ૧૨ પ્રતિભાંથી ૮ પ્રાંતોનો વહિવટ મહાસભાની સરકારો ચલાવે છે. તેમનો હેતુ સાચું સ્વરાજ્ય સ્થાપવાનો છે. આ સાચું સ્વરાજ્ય એક બાજુએ લોકો નિર્ભય બને, અને બીજી બાજુએ સરકારી નોકરો પોતાનો ધર્મ પ્રગતિ સેવક તરીકે કામ કરવાનો છે એમ સમજે તો જ આવે. સરકારી તંત્ર સાથેના કામકાજમાં લોકો નિર્ભય અને બહારની સલાહ ઉપર આધાર રાખ્યા સિવાય સ્વાવધાની યદિ જીવે એ સ્થિતિ જાણવી હોય તો રોજના ઉપયોગી કાયદાઓનાં મૂળનસ્તવું જ્ઞાન તેમને આપવું જ જોઈએ. ગામડાના લોકો માટે આજે જરૂરી કાયદાઓ પૈકી મુખ્ય મુખ્ય નીચે પ્રમાણે છે. (૧) ફ્રાન્સદારી કાયદામાંથી ફ્રિલિત થતા નાગરિક તરીકેના હક્કો (૨) જમીન મહેસુલનો કાયદો (૩-૪) લેા. બેર્ડ અને ગામ પંચાયતના કાયદાઓ (૫) મહાસુ રાહતનો કાયદો (૬) ગણતંત્ર નિયમનનો કાયદો વગેરે, તેથી “ કાયદાનું સામાન્ય જ્ઞાન ”ના ગયાળા નીચે દેવે પછીના આ આસિકના અંગેમાં જુદા જુદા કાયદાઓનાં મૂળનસ્તવો સમજાવવાની કોશિષ કરવામાં આવશે.

મારી નિશાળમાં

[આવો રમારણ હો, મારે નેમથો.....રાહ]

આવો માહેલડી હો, મારી નિશાળમાં
લણુતરનાં પાઉં અમીડાં રે

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

મારી નિશાળનું નિશાન ગામને છેડે માહેલડી
બણે છે કોક બણુનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

મારી નિશાળમાં હો કે દેજ ઘંટ વાગે સાહેલડી
સૂણે છે કોક સૂણુનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

મારી નિશાળમાં હો કે રંક રાય આવે સાહેલડી
આવે છે કોક આવનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

દેલાવે રેંદિયો હો કે માશં લણુતર સાહેલડી
કાંતે છે કોક કાંતનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

ઉડાં અધારિયાં હો ઉલેચવા ધૂમે સાહેલડી
ધૂમે છે કોક ધૂમનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

સ્વાદ અણુમૂલો હો લણુતરના રસનો સાહેલડી
ચાખે છે કોક ચાખનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

બગો, બગાવે જ્ઞાન-જ્યોત, યેર ઘેર હોંસે સાહેલડી
બગે છે કોક બગનાર

સાહેલડી હો - મારી નિશાળમાં.

મકનજી પટેલ

સુરત જિલ્લાની રાત્રિશાળાઓ

સુરત જિ. રફ્ફ બોર્ડની નિરક્ષરત નિવારણ યોજના અંતર્ગે તાલુકાવાર નીચે પ્રમાણે રાત્રિશાળાઓ આવું થઈ ચૂકી છે :—

	તાલુકો	શાળાની સંખ્યા	મળુવાર		કુલ
			પુરૂષ	ઝી	
(૧)	ઝોલપાડ	૪૧	૧૨૫૦	૨૫૦	૧૫૦૦
(૨)	ચોર્ધાસી	૬૩	૧૬૫૦	૨૪૪	૧૮૯૪
(૩)	માંડવી	૪૧	૧૨૨૫	૭૪	૧૨૯૯
(૪)	બારડોલી (વાલોડ)	૭૧	૨૦૩૦	૨૩૧	૨૨૬૧
(૫)	જલાલપોર	૪૮	૧૨૨૩	૨૭૪	૧૪૯૭
(૬)	મીખલી	૩૧	૮૯૬	૧૯૮	૧૦૮૪
(૭)	વલસાડ	૩૬	૯૨૧	૭૬	૯૯૭
(૮)	પારડી	૩૪	૧૧૯૭	૮૨	૧૨૭૯
		૩૬૫	૧૦૩૯૨	૧૪૨૯	૧૧૮૨૧

સુરત જિલ્લા નિ. નિ. ફંડ

સુરત જિ. નિ. નિ. ફંડમાં રૂ. ૫૦૬-૬-૦ મળ્યા છે. તે આભાર સાથે સ્વીકારવામાં આવે છે.

નંબર	નામ	ટકાણું	કિંમત રૂ. આ. પા.
૧	શ્રી. ચૈતન્યપાલ એસ. દક્કર, સુરત,		૧૦૦-૦-૦
૨	„ શેઠ હસાભાઈ ફેચુલાભાઈ સુરત,		૨૫-૦-૦
૩	„ ધનરાજ જે. પરમાર સુરત,		૨૫-૦-૦
૪	„ એન. મંગલદાસ પકવાસા. મુળઈ,		૨૫-૦-૦
૫	„ કેશરીચંદ બાણુભાઈ બીલીમોરા		૨૫-૦-૦
૬	„ મોરારભાઈ બીખાભાઈ રાંદેરીયા, રાંદેર.		૨૫-૦-૦
૭	„ વલ્લભભાઈ ગોપાળજી પટેલ આમતા. ચોર્ધાસી		૨૫-૦-૦
૮	„ પરશુદાસ ગંગાદાસની પેઠી, રામપુરા, સુરત		૧૫-૦-૦
૯	„ સુનીલાલ રામચંદ્ર શેખત, પહેલો હપનો. પુના		૧૧-૦-૦
૧૦	„ સુનીલાલ રામચંદ્ર શેખત, બીજો હપનો. વીસેપાર્યે		૧૧-૦-૦
૧૧	„ હસનઅલી અબ્દેઅલી મલગારી, સુરત,		૧૦-૦-૦
૧૨	„ મણુભાઈ જમનાદાસ કાપડીયા, ગણુદેવી,		૫-૦-૦
૧૩	„ ચંડુલાલ જમનાદાસ કાપડીયા, ગણુદેવી.		૫-૦-૦
૧૪	„ ડૉ. એન. એ. યુધી, મુળઈ,		૫-૦-૦
૧૫	„ મણીભાઈ ડી. દેસાઈ, આમલીરામ સુરત		૫-૦-૦

૩૧૭-૦-૦

(અ)

સમાચાર સંગ્રહ

જીલ્લાઈ-ઓગસ્ટની રોજનીશી

તા. ૧-જીલ્લાઈ—મુખર્દી સરકારે પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવા ને પસંદ કરવા એક સમિતિ નીમી છે. એ કમિટીએ પહેલી તકે પોતાને હેવાસ સરકાર સમક્ષ રજુ કરવાનો છે. એ સમિતિમાં શ્રી. પાવટે (ચેરમેન), શ્રી. સૈયદ નરહલા, મીસ એમી. ફરીમન, મીસ મુખમા પવંદીકર, શ્રી. એમ. આર. તાવટે, અમદાવાદની પી. આર. ટ્રેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સીપાલ, અને ધારવાર ટ્રેનીંગ સ્કૂલના પ્રિન્સીપાલ એટલા સરકારી ગણાયો છે. બીન સરકારી સભ્યોમાં શ્રી લીલાવતી મુનશી, શ્રી. કરડીકર, શ્રી એમ. કે. વોગ, શ્રી. બ્રેજવી, શ્રી. નરહરિ પરીખ, શ્રી. નરસિંહપ્રસાદ બટ્ટ, શ્રી રાંકર દત્તાત્રય જ્ઞવરકર, શ્રી. કારખનીસ, શ્રી. લીમચે અને શ્રી. જગતાપ છે સમિતિના મંત્રી શ્રી લાલબાઈ દેસાઈ છે.

—આયાગ માટેનાં સાધનો માટે સરત જિલ્લામાં સરકાર તરફથી આશરે ૩૦૦૦ ની ધોંટ મળનાર છે જે ગામના લોકોને વ્યાયામનાં સાધનોની જરૂર હોય તેમણે જે ગામના પૈમા ગામ મદદ તરીકે આપવાની કમીશન સાથે સરત જિ. સ્કૂલબોર્ડના ચેરમેનને અરજી કરવાનું જાહેર થયું.

તા. ૬—જારડોહી તાલુકા નિરક્ષરતા નિવારણ સંઘની સભા શ્રી. કલ્યાણજી વિ. મહેતાના પ્રમુખપદે મળી હતી તે વખતે તાલુકામાં પ્રૌઢ શિક્ષણની પ્રગતિને વધુ વેગ મળે તેવા કાર્યક્રમ ધડથો હતો.

—જારડોહી તા. સો. બોર્ડ કમિટીની સભા મળી હતી. તે પ્રસંગે તાલુકાનું વિગતવાર કામ સમજાવે સોંપાયું હતું.

તા. ૭—તમારીઓ અને સર્કલ ઈન્સ્પેક્ટરોએ અક્ષરજ્ઞાન માટે અમલ પહાત લોકોને સમજાવત આપરી અને જ્યાં જ્યાં પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગો ચાલતા હોય ત્યાં તે લોકો જઈ શકે ને અક્ષરજ્ઞાન મેળવી શકે તે માટે પ્રયત્ન કરવો એવો હુકમ મુખર્દી સરકારે બહાર પાડ્યો છે.

—સરકાર વલ્લભભાઈ મુખર્દી સરત આતી જારડોહી મળ્યા હતા. તેમણે જારડોહીમાં એક ઇસ્પતાન બાંધવા માટે જામીન વિ. ની તપાસણી કરી હતી.

તા. ૮—સરત જિ. બોર્ડ ને સ્કૂલ બોર્ડના પ્રમુખોએ એક નિવેદનદ્વારા લોકોને પોતાની ફરિયાદની અરજી નવામી નહિ પણ નામ સાથે કરવાની અપીલ કરી.

તા. ૯—સરત શહેર પ્રૌઢ શિક્ષણ સમિતિએ આજથી એક અરવડિયા સુધી સર-ધસો કાઢી પ્રૌઢ શિક્ષણની પ્રગતિને વેગ આપવાનો કાર્યક્રમ ધડથો હતો.

—મુખર્દી ઇલાકા પ્રૌઢ શિક્ષણ સમિતિની સભા સરત જિ. સો. બોર્ડની કચેરીમાં મળી હતી. તે પ્રસંગે સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. લક્ષ્મણવત ઉપરાંત બીજા સભ્યો પણ હાજર હતા જિ. બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી. દુર્લભજી દેમાઈ ને સ્કૂલબોર્ડના ચેરમેન શ્રી. કલ્યાણજી-ભાઈ પણ હાજર હતા. સમિતિએ સરત જિ. સ્કૂલ બોર્ડની નિરક્ષરતા નિવારણની યોજના વિશે ચર્ચા કરી હતી.

લોકસ સેવક ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (મુંબઈ) તરફથી પ્રગટ થતા ત્રૈમાસિક “સ્થાનિક સ્વરાજ્ય”ના સંપાદનશ્રી શ્રી પ્રાણુભાઈ કીરપરાગ દેસાઈની જગ્યાએ શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈએ કામ કરવાનું સંકલ્પ્યું.

તા. ૧૫—મુંબઈ સરકારે ઇમાકાના જાધા જિલ્લાઓ માટે ફરજિયાત ડેવલપમેન્ટ ઓર્ડરો રજાવવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૧૬—સરત જિ. લો. બેડેના પ્રમુખ શ્રી દુર્લભજી દેસાઈએ નિવેદનકાર જિલ્લાની પ્રગતિ તા. ૧ લી ઓગસ્ટે નિતક મહારાજની સંવત્સરી દિને ‘જ્યોતિષીય દિન’ ઉજવવાની અપીલ કરી.

તા. ૧૮—સરત જિ. બેડે ને રફલબેડેના પ્રમુખોએ સરત રહેલા પત્રકારો સાથે જિલ્લામાં ગામ સુધારણા ને નિરક્ષરતા નિવારણના માલી રહેલા કાર્યને વધુ વેગ કેમ અપાવ તે વિષે જિ. બેડેની કચેરીમાં મંત્રણા કરી હતી અરજાવાદના ડિપુટી રજાકર એસેસીએસના ઓર્ગનાઇઝર શ્રી. ખાત્રપત્રજી જય જીને પ્રમુખોની સુનામત લીધી હતી ને રજાકરિંગ વિષે મસલત કરી હતી.

તા. ૨૨—ગુજરાતની લોકસેવકો ને રફલબેડેના પ્રમુખોની સભા બરચ સુકામે મળી હતી.

તા. ૨૫—સરત જિલ્લા ગ્રામ વિકાસ મંડળમાં સરકારે નીચેના સરકારી-ખીનાસરકારી સભ્યો બે વરસ માટે નીમ્યા છે:—

સરકારી સભ્યો : (૧) કલેક્ટર (હેદાની રૂએ પ્રમુખ), (૨) પ્રાંત અધિકારીઓ, (૩) ઉપર વિભાગના ખેતીવાડી ડે. ડિરેક્ટર, (૪) રાજ્ય વિભાગના આસી. રજીસ્ટ્રાર અને ગ્રામ વિકાસ અધિકારી. (૫) માર્કેટિંગ ઓફિસર (નીચાશે ત્યારે) ખીનાસરકારી સભ્યો : (૧) શ્રી. કનૈયાલાલ દેસાઈ (વર્ધમન ચેરમેન), (૨) સરત જિ. બેડેના પ્રમુખ, (૩) સરત જિ. રફ. બેડેના ચેરમેન, (૪) સરત જિ. સેન્ટ્રલ સહકારી બેંકના ચેરમેન, (૫) શ્રી. હેતુભાઈ મારફતીયા, (૬) શ્રી. મેરઘનાથસ યોગાવાળા, (૭) શ્રી પ્રમેદ કનૈયાલાલ દેસાઈ, (૮) શ્રી. પ્રેમચંકર બટ્ટ, (૯) શ્રી જુગતરામ દવે, (૧૦) શ્રી કીકુભાઈ સુલાગમાઈ નાયક, (૧૧) શ્રી જુલામભાઈ નારજીજી, (૧૨) શ્રી. ગોપાળજી અલાભાઈ, (૧૩) શ્રી. અંબાલાલ એમ. પટેલ, (૧૪) શ્રી. ઈલાહીય પટેલ, (૧૫) શ્રી. પી. જી. તાલીવારખાન, (૧૬) શ્રી રામચંદ્ર હેતુભાઈ દેસાઈ, (૧૭) શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ દરિભાઈ પટેલ.

તા. ૩૦—રત્નાગીરીમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વધી પડી ને શિક્ષકો પૂરી જગ્યાથી ત્યાંની જિ. લો. બેડે સરકાર પાસે વધારે ગ્રાંટ માંગી.

ઓગસ્ટ તા. ૧—મુંબઈ રહેવામાં દારૂબંધીનો અગત્ય શરૂ થયો. જાધા પ્રધાનો હાજર હતા. પ્રચંડ સરખસ નીકળ્યું ને સરખર વલ્લભભાઈને પ્રમુખપદે જાહેર સભા મળી.

અમદાવાદ જિલ્લાના દસકોઈ તાલુકામાં સંપૂર્ણ દારૂબંધી શરૂ થઈ.

સરત નિવ્ધાનાં ગામડાઓના લોકભાન્ય મંવરસરી ને વૃક્ષરોપણ દિન દામદાગ ઉજવાયો.

તા. ૨—મુંબઈ સરકારે પ્રાંત માટે એક મહેસુલી ટ્રીબ્યુનલ નીમી, તેના પ્રમુખ તરીકે સર જોર્જિંગ મડ્યાંવકર અને સભ્ય તરીકે સરતના દિ. બા. ચૂનીલાલ ગાંધીને નીમ્યા છે.

તા. ૩—ગૂજરાત લો. બો. મધ્યસ્થ સમિતિની અને ગૂજરાતની લો. બોર્ડ ને રૂઢબોર્ડોના પ્રમુખોની સભા અમદાવાદમાં ગળી. ખૂટતા શિક્ષકો ને નવી શાળાઓના ખર્ચ વગેરે માટે સરકાર સાથે ગંતણા કરવા એક ડેપુટીશન મોકલવાનું કયું.

તા. ૮—સરત નિ. લો. બોર્ડોની હદગા રહેતા પ્રમુખનો જોગો રૂ. ૫૦ થી ઓછું જમીન મહેસુલ ભરતા હોય અથવા રૂ. ૩૦ થી ઓછી આવક હોય તેમને હકકાંઈ કુતર કરકાંઈ હોય કે બીજું જનનવર કરચ્છ હોય તેની સારવાર સરત મિલીક હેસ્પીટલમાં મકત કરવામાં આવશે એમ નિ. બોર્ડના પ્રમુખ શ્રી. દુર્લભાજી દેસાઈએ જાહેર કયું.

તા. ૯—મુંબઈ સરકારે વીરગમાગ તાલુકામાં દુકાળ માટે રૂ. ૧ લાખની માંદ મંજૂર કરી. મહેસુલી પ્રધાને. જધા કચેકટરેને ઉપરના હુકમની ગડ જ્ઞેયા વિ. તાત્કાલિક પગલાં ભરવા જણાવ્યું છે.

તા. ૧૨—દુકાળને અંગે ગૂજરાતના ઉત્તર વિભાગમાંથી ધામ ચારાની બધી થઈ.

તા. ૧૫—ગામઉલોગની શક્યતા મુંબઈ રોધખોળ કરવાના પ્રશ્ન અંગે તપાસ કરવા મુંબઈ સરકારે એક કમિટી નીમી છે.

તા. ૧૬—સરત નિ. બોર્ડ ને રૂઢબોર્ડના પ્રમુખો શ્રી દુર્લભાજી દેસાઈ ને શ્રી. કલ્યાણજી મહેતાએ વેકંટી સ્વરાજ આગમમાં શિક્ષકોના તાલીમ વર્ગની મુલાકાત લીધી હતી. તેમણે ત્યાં રાત ગાળી શિક્ષકોના વર્ગની રાજનીશીનું નિરીક્ષણ કર્યું હતું. વેકંટીથી પાછા વળતાં તેમણે વર્ધા ચોળનાની વાલોડ, યુરગાડ, જાહપુરા, સ્યાદલા, તીનચા ને મઢી વિ. રચબોલી શાળાઓનું પણ નિરીક્ષણ કર્યું હતું.

તા. ૧૭—દુકાળને અંગે લામચારા ને અનાજ અંગેનો ઓર્ગેનન્સ સરત હલ્લાને લાગુ થયો. અગાવાદ, જોધરા ને પૂર્વ ખાનદેશને ‘અજન પ્રદેશો’ તરીકે મરકારે જાહેર કર્યાં.

તા. ૨૩—વર્ધાના હિંદી તાલીમી સઘના મત્રી શ્રી. આર્યનાયકમ્ અને વર્ધા કેળાણીના મુંબઈ ઈલાકાના ખાસ અમલદાર શ્રી. લાગમર્ક દેસાઈએ થી કલ્યાણજીમર્ક અને ના. એ. ઓ. શ્રી દાકોર સાથે વાલોડ મહાલની મઢી, સ્યાદલા, તીનચા, જાહપુરા, યુરગાડ ને વાલોડની શાળાઓનું નિરીક્ષણ કર્યું.

પ્રાસંગિક નોંધ

સ્વાત્રયનો સાદ :

સુરત જિલ્લા લોકલ યોડીંગો કમળે મદાસનવાદીઓએ લીધો ત્યારે ધણુને લાગ્યું હતો કે આપકમાં અદ્ય સાધનોવાળો અને દેવાળિયાની દશામાં આવી પડેલી સંસ્થાનો કમળે લાંબને એ લોકો શું કરી શકશે ? પરંતુ સદ્ભાગ્યે યોડીંગે અનુભવી, કાર્યકુશળ, અને સેવાની ધમસવાળા પ્રમુખ મળી ગયા. તેમણે આ વિષય પરિશિષ્ટિમાં સ્વાત્રય અને જાત મહેનતથી ગામ મંસ્થાઓની સુધારણાનો માદ સમાજવ્યો. તે માટે પંચતર્પિય યોજના ધડવામાં આવી અને રાષ્ટ્રીય સપ્તાહને 'ગામ સુધારણા સપ્તાહ' તરીકે ઉજવવાનું ઠરાવ્યું. પરંતુ જિલ્લામાં તે પહેલાં અને પછી પણ આપ કમળે કરવાનું વાતાવરણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. આવાં કમળોની દરજ્જા તો સરકાર, લો. યો. કે ગામ પચાયતની જ હોય, લોકોને એમાં કંઈ લેવા દેવા નથી, આ જાતની મનોમસા વગેરેથી ચાલી આવી હતી તેથી આ સપ્તાહની સફળતા વિશે ધણુને શ્રદ્ધા ન હતી. પરંતુ એના ચોજકમાં શ્રદ્ધાનો અખૂટ ઝરો અને તેને સફળ બનાવવા ગામે ગામ રખડવાની તત્પરતા હતી. એના . સુપરિચુમેનો સવિસ્તર અહેવાલ આ અંકમાં આપવામાં આવ્યો છે તે ધ્યાન પૂર્વક વાંચવા અમે મદુને બાસમણુ કરીએ છીએ,

રાષ્ટ્રીય સપ્તાહ સક્રિય રીતે ઉજાવાની સુરત જિલ્લાની આ અંગેની રીત તરફ દેશના જાહેર પુરોગામી અને અનેક સંસ્થાનુ હીકરીક ધ્યાન ખેંચાયુ છે

આપા જિલ્લામાં વધારેમા વધારે કામ જવાબદાર તાલુકામાં ૫૫૫૬૫ રા.નું થયું છે. અને હંગેશા આવાં કામોમા મોળો મળ્યાનો ચોર્વારી તાલુકા બીજો નંબરે આવ્યો છે. આ ગામના પ્રમાણે ગામ સુધારણાનુ ગંગસાયરણુ કરવાની પડેલ જારડોલી તાલુકાના સેન્યાડ ગામે કરી હતી અને વર્ષના ૧૦ મહીના પાળી ઝરતી, કીચડવાળી અને કુર્મંધ મારતી ગામ લખ્યેની ઉડી સાંકડી નાળને પૂરીને તેને રથાને સપાટ અને વિસાળ સડક બનાવી દીધી છે. આ કામમાં બારે ઉત્સાહ કુશળ વ્યવસ્થા, અને કામનું પરિણામ જોતાં નીચેનાં ગામે અનુકરણીય નીવડ્યાં છે; અને તે માટે તેમને અભિનંદન થતે છે.

જારડોલી :—સેન્યાડ, મગેકપુર, મુણી, રીયોદ, લાખણપુર, મોતા અને શાહપુર નગસાડ.
ચોર્વારી :—કાસાડ, વાંજ. મોટ.વરાછા, લણીપાહેમદ, કુંભારિયા, ચોલપાડ :—પરિયા, મહમદપોર, મૂળદ, મીરમપોર, જસાલપુર :—વેગામ, છાપર—કલમ્હા, કનેરા, સીસોદરા. ચીખતી :—વાંજણા, રાનવેરીકલ્લા, ખરોલી, રાનકુવા, નેગામા, યોડવાંક. વડસાડ :—અટગામ, ખાપરવાડા, ચીખલા, મેલ, હરવાડા. પારડી :—તીધરા, દુકવાડા, વઘાર, હુંગરી, પચસાણા.

આ યોજના અંજે મોટામાં મોટું કામ તો લોકમાનસમાં ગારે પવટો લાવવાનું બન્યું છે. સામાન્ય રીતે રસ્તાઓનું કે પડતર જમીનનું એકાદ વેંત પણ દગાણુ કરવાની શક્તિ જોઈએ તો પરાપૂર્વથી ચાલતી આવેલી હોય છે. અને એક વેંત જમીન માટે સેંકડો અગદાવાદ હંદસાની દાખલો બાકો પણ લડવાના અનેક દાખલાઓ મોજુદ છે. લોકોએ પણા યોજે જુગજુનાં દગાણો રાજપુત્રીથી

કાઠી નાખ્યાં એટલું જ નહિ પણ અનેક ઠેકાણે લોકોએ પોતાની માલકીની કિમતી જામીને પણ કાઠી આપી છે. આ રીતે મોકળા થયેલી જામીનોની કિંમત જે ગણવામાં આવે તો તે હજારો રૂપિયાની થતા જાય. લોકોના આ ત્યાગ અને ગામ સેવાની વૃત્તિ બદલ તેમને જેટલાં અભિનંદન આપીએ તેટલાં જોઈ છે.

ક. વિ.

શ્રી. ભટ્ટની વિદાય

સૂરત જિલ્લા રફૂલખોડના એ. એ. શ્રી. ગૌરીચંદ્ર જટાસંકર ભટ્ટની બદલી પંચ-મહાસંના સિનિયર આ. ડે. એન્યુ ઇન્સ્ટ્રુક્ટર તરીકે થઈ છે. આ ખોડની ૭ મહિનાની ટુંકી કાર્કીર્દીમાં એમણે ખોડ સાથે સુમેળ સાધીને અને શિક્ષકો પ્રતિ સૌજન્ય દર્શાવીને જે કાર્યદક્ષતાથી પોતાની ફરજ અદા કરી છે, અને આ ખોડની નિરક્ષરતાનિવારણ પ્રવૃત્તિને અંતિમાન કરવામાં જે કામગીરી ફોજો આપે છે તેથી એમની વિદાય ગામને વસમી થઈ પડી છે.

કેળવણીનો નવો માધ્યમ એ. એ. ને મળે એટલી સત્તા આપેના હોય પરંતુ એ સત્તા તંત્રની શુદ્ધિ અને સુધારણા કરવાના હેતુથી જ આપાયેલી છે. એ હેતુની મિદ્ધિ ખોડના સહકાર અને સુમેળ વિના કદી પણ સંકુળ નથી એમ શ્રી. ભટ્ટ પ્રામાણિકપણે માનના હતા. એ માન્યતાને અનુસરીને તેમણે પોતાની કાર્યનીતિ ધડી હતી, અને એમાં જ તેમની સફળતાની આવી હતી. જિલ્લા રફૂલ ખોડ શ્રી ભટ્ટની સેવાઓને ખાસ ફાવેલી અનુભવિ આપી છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે તેમની બાવિ કાર્કીર્દી પણ યશસ્વી નીવડે અને એમને સ્થાને આવેલા શ્રી દોકર પણ આ ખોડની જિલ્લામાંથી નિરક્ષરતા નાશ કરવાની અને તંત્રને સુવ્યવસ્થિત કરવાની નેમને પોતાનું ધ્યેય બનાવી નિશ્ચિત પહેલાંની અડોળાં પોતાની કાર્કીર્દી ઉપર યશસ્વિતાનો ફળસ ચલાવે.

ક. વિ.

મહા મંગલ કાર્ય

પહેલી ઓગસ્ટનો દિવસ હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં મુનશ્વૈક્ષરે અંકિત થયો છે, કારણ કે એ દિવસે હિંદુસ્તાનની પ્રજાએ મહાદેવ ગાંધીજીની સરકારી નીચે એક મહાન સામ્રાજ્યની સામે ન્યાય અને સ્વાતંત્ર્ય મેળવવા અસહ્યરનો ધનુષ્યકાર કર્યો હતો. ૨૦ વર્ષ પછી મહાસત્યાગ્રહી પ્રધાન મંડળે મુગ્ધમાં દારૂખંધી અમલમાં મુકવાનું મહા મંગલકારી અને અસાધારણ દિગ્ગતનું પગલું ભરીને એ પુણ્ય દિનના મદદમાં ચિરસ્થાયી ઉમેરો કર્યો છે.

સરકારે તો આવરો અને જરો, પરંતુ આખી પ્રજાએ કાપાવસટ અને તેની નૈતિક, આર્થિક અને સાંસ્કારિક સત્યવૃત્તિ સાથે એવું આ દારૂખંધીનું મહાન અને પવિત્ર કાર્ય તો યુગ યુગના ઇતિહાસમાંની પ્રશંસા જ પામશે.

વિવિધ હેતુઓથી થતા અનેક વિરોધ છતાં મુંબઈ સરકારે દૃઢતાથી દારૂખંધીની નીતિ અમલમાં મૂકી છે. તે ગાટે સૂરત જિલ્લાના લોકો તરફથી અમે સરકારને અને ખાસ કરીને ડૉ. ગીલ્ડને અભિનંદન આપીએ છીએ.

ગયા એપ્રિલ પહેલાં આ જિલ્લામાં ૨૦૦ ગામડાંઓમાં મળેલી સભાઓમાં સરકારની દારૂખંધીની નીતિને લોકોએ-ખાસ કરીને કેળા, રાનીપરજ, હળપતિ વગેરે કોમો જે આ બસનથી પાલખાલ થઈ ગઈ છે તેમણે હૃદયપૂર્વક વધારી લીધી છે તેના અમે સાક્ષી છીએ.

ક. વિ.

નિરક્ષરતા નિવારણ પ્રવૃત્તિ

સૂરત જિલ્લાની નિરક્ષરતા નિવારણ પ્રવૃત્તિ એકંદરે ઠીક પ્રગતિ કરી રહી છે. જિલ્લાની

૩૬૫ રાનિશાળાઓમાં ૧૦૩૯૨ પુરુષ અને ૧૪૨૯ સ્ત્રીઓ મળી ૧૧૮૨૧ પ્રાંતે શિક્ષણ લઈ રહ્યાના આંકડા આ આંકમાં પ્રકટ થયા છે. આ પ્રકૃતિમાં શિક્ષક અને શિક્ષિકાઓએ પ્રશંસાપાત્ર ફાળો આપ્યો છે, અને તેમની એ સેવાની મોંઘ તા. ૨૨-૮-૩૯ ને 'રાજ' મળેલી નિ. નિ. રાંધની કાર્યાવાહક સમિતિએ ખાસ દર્શાવથી લીધી છે. અમે પણ શિક્ષક બાઈબ્લેનોને અભિનંદન આપીએ છીએ; પરંતુ હજી શાળાવાળાં કેટલાંક ગામેમાં રાનિશાળા શરૂ થઈ જણાતી નથી, શરૂ થઈ હોય તો તેના અહેવાલ મળ્યા નથી, તે તથા કેટલેક રચે શાળાઓ ખુલવા છતાં ત્યાંના કામમાં હિસાબની ખામી છે એવી ફરિયાદો આવે છે તે જુદી દૂર કરવા અમે શિક્ષક બાઈબ્લેનોનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

જે આંકડા પ્રકટ થયા છે તેમાં બહેનોની સંખ્યા પ્રમાણમાં ઘણી ઓછી છે. મોટી વયની બહેનો રાનિએ શાળામાં આવતાં અચકાય એ એનું કારણ છે. એટલે બહેનોની સગવડ ખાતર શાળાને બદલે કેટલાંક ગામેમાં આવે છે તેમ ફળિયાવાર વર્ગો વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓની મદદ મેળવી કાઢવા બેઠીએ.

‘ધરધરની શાળા’

બહેનોને પરોંચવાનો અને ઓછા ખર્ચે નિરક્ષરતા નિવારણનું કામ આગળ ધપાવવાનો સદુચી સારો ઉપાય થી ભાગવતની વિદ્યાર્થીઓ મારફત ‘ધરધરની શાળા’ શરૂ કરવાનો છે. ગુજરાતમાં આ પ્રયોગ મરાઠા હિલ્લામાં કરવાનું પ્રાંતિક પ્રેમશિક્ષણ બોર્ડે મંજૂર કર્યું છે, અને તે માટે રૂ. ૩૩૦૦નું અંદાજપત્ર મંજૂર કરવા સરકારને બક્ષામણુ કરી છે. આ રકમમાંથી ૨૨૦૦ સરકાર તરફથી મળે અને ૧૧૦૦ ગિલ્ડાએ આપવાના છે. હાલ તરત ૨૦૦૦ની ઉપરની વસતિનાં ગામેમાં તે તે ગામની શાળાના શિક્ષકની દેખરેખ નીચે આ અખતરો શરૂ કરવાની ધારણા છે, અને તે માટેની યોજના ધમાઈ રહી છે. જનતા અને વિદ્યાર્થીઓ તેને સ્વેચ્છ કરવામાં પૂરતો સાથ આપશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. ક. વિ.

શિક્ષકોની ભરતીનું ધોરણ

સરકારે હવે પછી નવા શિક્ષકોની ભરતીના સંબંધમાં નીચેનું ધોરણ દર્શાવ્યું છે:—

	આગળ પડતી કોમ	મધ્યમ કોમ	પછાત કોમ
સરત	૨૦	૪૦	૪૦
બરૂચ	૧૫	૬૦	૨૫
પંચમહાલ	૧૫	૬૫	૨૦
ખેડા	૧૫	૭૦	૧૫
અમદાવાદ	૨૦	૬૦	૨૦
વ. કા. નાં માર્ક	૫૫ ટકા	૫૦ ટકા	૪૫ ટકા

શાળાઓનાં નવાં મકાનો

સરકાર તરફની ૨૫ હજારની મદદમાંથી શાળાઓનાં નવાં મકાનો બંધાવવા સંબંધમાં હિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડે અને જી. લોકલ બોર્ડે નવું ધોરણ દર્શાવ્યું છે.

હાલના એક જ જાતના પ્લાનને બદલે ગામડાની રિયલિટ પ્રમાણે ૩ જાતના પ્લાન રાખવા. એ દરેક પ્લાનમાં વિદ્યાર્થી દીઠ ખર્ચ અને સરકાર મદદ તથા ગામ મદદનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે રહેશે.

ખર્ચ	નિવાર્યા દોડ	નિવાર્યા દોડ	નિવાર્યા દોડ
	ખર્ચ રૂ.	સરકારી મદદ રૂ.	ગામ મદદ રૂ.
૧ લો.	૩૪-૦-૦	૧૭-૦-૦	૧૭-૦-૦
૨ નો.	૨૫-૦-૦	૧૫-૦-૦	૧૦-૦-૦
૩ નો.	૧૮-૦-૦	૧૨-૦-૦	૬-૦-૦

ઉપલા ધોરણ પ્રમાણે આ વર્ષની મંદિમાંથી નીચેનાં ગામોની શાળાઓ બંધાવવા માટેની બજામણ સૂક્ષ્મ બિર્યાગ કમિટિને કરવાનું સૂક્ષ્મબોર્ડ અને જિલ્લા બોર્ડે મંજૂર કર્યું છે.

કેટલાં છોડરાં ખેરી
નં. ગામનું નામ શકે તેનું મકાન કુલ ખર્ચ સરકારી મદદ રૈયત મદદ શેરો
બાંધવાની જરૂર છે.

અ વર્ગ

૧ સાવણ તા. ઓઝાપાડ	૨૪૦	૪૦૮૦	૪૩૦૦	સરકારી કામ કરકસરી બચાવી લેવા. * રૂ. ૨૦૦ માટે	
૨ સરોણ તા. વલ્લમાડ	૧૦૦	૮૩૮૦	૧૬૦૦		
૩ મોતા તા. બારોણી	૧૦૦	૩૪૦૦	૧૭૦૦		
૪ મહેલી કન્યા તા. વલ્લમાડ	૧૦૦	૩૪૦૦	૧૭૦૦		
૫ પારનેરા તા. વલ્લમાડ	૧૧૦	૪૮૦૦	૨૨૦૦		
કુલ	૬૫૦	૨૩૩૮૦	૧૧૨૮૦	૧૧૮૦૦	૨૦૦

બ વર્ગ

૧ ખેરી ફળીયા તા. જલાલપોર	૨૪૦	૫૦૦૦	૩૦૦૦	૨૦૦૦	સરકારી મદદ રૂ. ૬૨ માટે કરકસરી બચાવી લેવા.
૨ હેલવાડા તા. વાલોડ	૮૦	૨૦૦૦	૧૨૦૦	૮૦૦	
૩ સોલક તા. ઓઝાપાડ	૬૦	૧૫૦૦	૮૦૦	૬૦૦	
૪ સુખનાથ તા. પારડી	૮૦	૨૦૦૦	૧૨૦૦	૮૦૦	
૫ હાંતેજ તા. જલાલપોર	૬૦	૧૫૦૦	૮૦૦	૬૦૦	
૬ કુંભાર ફળીયા તા. જલાલપોર	૬૦	૧૫૦૦	૮૦૦	૬૦૦	
૭ સ્માલસા તા. ઓઝાપાડ	૬૦	૧૫૦૦	૮૦૦	૬૦૦	
૮ ભટવાડ તા. ચોયાંશી	૮૦	૨૦૦૦	૧૨૦૦	૮૦૦	
૯ ચંદ્રવાસણ સુપા તા. જલાલપોર	૮૦	૨૦૦૦	૧૨૦૦	૮૦૦	
૧૦ કુંગરી ખેરવાડ તા. પારડી	૭૫	૨૧૮૦	૧૩૬૦	૭૩૮૧	
કુલ	૮૭૫	૨૧૧૮૦	૧૨૭૬૦	૮૩૩૮	૬૨

ક વર્ગ

૧ વેડાડી તા. વાલોડ	૮૦	૧૪૪૦	૬૬૦	૪૮૦	૨૬૨
એકેન્દ્ર કુલ	૧૬૦૫	૪૬૦૧૦	૨૫૦૦૦	૨૦૭૧૮	

ઉપરના ગામ લોકોએ પોતાને આપવાની રકમ સપ્ટેમ્બર આખર સુધીમાં સૂક્ષ્મબોર્ડમાં જમા કરાવી દેવી જોઈશે. જોમની રકમ જમા આવી હશે તેવાં ગામોને પહેલી પસંદગી મળશે. ઉપરનાં ગામો ઉપરાંત ઉંટડી કન્યાશાળા માટે રૂ. લાલચરંદ મોતીચંદની વિધવા બાઈ કંકુ બહેને પોતાના નામનું મકાન બંધાવવાની સરતે રૂ. ૨૦૦૦ જ. લો. બોર્ડે આશિર્વાદ તા. ૨૮-૮-૩૯ ને રાજ જમા કરાવ્યા છે.

ક. વિ. મહેતા

પ્રમુખ, જ. સૂક્ષ્મબોર્ડ, ડે. સુરત

શુભેચ્છાના સંદેશાઓ

માન. ડી. ખાલાસાહેબ ખેર

“ સરત જિલ્લા લોકલખોર્ડે અને જિલ્લા સ્કૂલખોર્ડે ‘ સરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ’ નામનું માસિક પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે, અને એ મારફત ગામ મુદ્યારણુ અને નિરક્ષરતા નિવારણુ જેવાં રચનાત્મક કામો વિષે ગામલોકોમાં પ્રચાર કરીને એ કામોમાં તેમને રમ લેતા કરવામાં આવશે એ નિશ્ચીને મને ખુશી ઉપજે છે. એ બન્ને કાર્યક્રમનો વ્યવસ્થિત અને તીવ્ર અમલ આમલોકોને તેમની હાલની લાચારી અને ગરિબાઈની સ્થિતિમાંથી બચાવી તેમને નિરાશી અને સુખી કુટુંબીજનો બનાવશે ગામલોકો સાથે જે સહાનુભૂતિ અને વિવેકથી કામ લેવામાં આવે તો તેઓ જરૂર સહકાર આપશે, અને આવું વાતાવરણુ પેદા કરવા માટે બેધદાયક માસિક ઉત્તમ સાધન છે. હું તમારા માસિકને જ્વલંત કૃતેદ ધન્યજી છું.”

પૂના, તા. ૧૯-૭-૩૯

માન. ડી. લક્ષ્મી

“ તમે એક ગૂજરાતી માસિક કાઢવાના છો એ બાબતે હું ખુશ થયો છું, એ માસિક મારફતે જિલ્લાના ખૂણે ખૂણામાં તમારા વિચારોની રોશની ફેલાશે એવી હું આશા રાખું છું અને તમારા માસિકને પૂર્ણ સફળતા ધન્યજી છું.”

પૂના, તા. ૧૭-૭-૩૯

માન. ડી. ગોરાનંદ દેસાઈ

“ તમે બોર્ડ તરફથી એક માસિક પત્રિકા કાઢવાનું નક્કી કર્યું તે બહુ સારું કર્યું. એ પ્રયોગ સફળ થાય એવી મારી શુભેચ્છા સ્વીકારશે.

આપણી બોર્ડોની આજની સ્થિતિમાં લોકોએ સ્વાત્મપથી કરેલું કાર્ય એજ લોકકેળવણીનું એક માત્ર સાધન છે. લોકોની કેળવણી અને શક્તિ વધે નહીં ત્યાં સુધી તેમની સ્થિતિ અને ખામ કરીને સ્થાનિક નિરક્ષરતાનો વિરોધી સ્થિતિ મુધરવાની નથી. પોતાથી બને એટલું બહુ કરી છૂટવાનો અને ચોડા થયું વખત આગસમા ન કાઢવાનો સકલ્પ લોકોએ કરવો જોઈશે, એ નહિ થાય ત્યાં સુધી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના વહીવટનું કશું પરિણામ દેખાવાનું નથી. તમારું માસિક આ સંકલ્પને મજબૂત કરવામાં મદદ થાય એવી આશા રાખું છું.”

પૂના, તા. ૨૦-૭-૩૯

માન. ડી. દનેયાલાલ મુન્શી

“ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય બંધાં સુધી પ્રામાણિકપણે ને કાર્યદક્ષતાથી ન ચલાવાય ત્યાં સુધી યોગોદાર શક્ય નથી. એ બાબતમાં સરત જિલ્લો જે સ્તુત્ય પ્રમાણ કરી રહ્યો છે તેને ધન્યવાદ ધરે છે.”

મુંબઈ તા. ૨૧-૭-૩૯

માન. ધી. પાટીલ

“નિવૃત્તા સમક્ષ આપે રસ્તુ કરેલાં મહાન કાર્ય માટે આત્મચર્યા અને સહકારનો સંદેશો નિવૃત્તાના છેક ખૂણામાં આવેલા ગામ સુધી પહોંચાડવા માટે આપ ગૂજરાતમાં એક માસિક પ્રસિદ્ધ કરનાર છો તે જાણીને મને આનંદ થયો છે. ખરાબ રસ્તાઓને લીધે ગામડાઓમાં જવું સામાન્ય રીતે મુશ્કેલ છે. મંદવાડને લીધે રોગોથી બારે મરણ્ય પ્રમાણ આવે છે. વળી સોડોનો મોટો ભાગ અજ્ઞાનતામાં ફૂલી રહેલો છે. સુવ્યવસ્થિત યોજના થી તેને જોશબંધ અમલમાં મૂકાય નહીં ત્યાં સુધી આપણા ગામલોકો સમાજમાં પૂર્ણ જવાબદાર નાગરિકો બની શકે નહીં. આપના મહાન પ્રયત્નને હું અંતઃકરણપૂર્વક સફળતા ઇચ્છું છું.”

મુંબઈ, તા. ૧૮-૭-૩૯

માન. ધી. નૂરી

“આમ્ય પ્રગતને તેમની સમક્ષ ઉપસ્થિત થયેલા પ્રત્યેકી માહિતગાર બનાવવા તમે ગૂજરાતીમાં એક માસિક પ્રસિદ્ધ કરનાર છો તેથી મને આનંદ થયો છે. ગામ સુધારણાના તમારા મહત્વના સંદેશને લગભગ અડધી સપ્તાહના ગામોએ વધારી લીધા છે એ મગરખીખર્ચો સતોતની વાત છે. તેઓએ રસ્તા બનાવ્યા છે, તળવરું ખોદાણ કામ કર્યું છે અને ગામતળની તંદુરસ્તીમાં સુધારો કર્યો છે. આપણાં ગામડાંનો મોટો ભાગ અજ્ઞાન અને અમણ્ય છે અને તમેને જે જવાબ મળ્યો છે તે ધ્યાનમાં લેતાં પાંચ વર્ષમાં નિરક્ષરતા નાશ કરવા તમેએ જે નિર્ધાર કર્યો છે તે પાર પાડવામાં મુશ્કેલી નામે નહીં. આ દિશામાં સુરત નિવાસી ગામો ખીલ નિવાસને અનુકરણ કરવા લાયક થશે એવાં મને શંકા નથી.”

મુંબઈ, તા. ૨૨-૭-૩૯

માન. ધી. હો. ગીશ્વર

“સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય” માસિકને હું સફળતા ઇચ્છું છું. જે નિરક્ષરતા નિવારણ અને ગામસુધારણાના હેતુ માટે તમે માસિક કાઢો છો એ હેતુએ દરેક સ્વદેશપ્રેમી હૃદયથી આહ્વા છે.

તમારું માસિક સમૃદ્ધ અને અને તમારા હેતુઓ પાર પડે એમ ઇચ્છું છું.”

મુંબઈ, તા. ૨૬-૭-૩૯

ધી. શુનીલાલ ડી. ખરફીવાલા,

(મુંબઈ લોકલ સેફ્ટ ગવર્મેન્ટ હાઈસ્કૂલના ડાયરેક્ટર)

“તમારા નવિન માસિકને હાર્દિક સફળતા ઇચ્છું છું.”

મુંબઈ, તા. ૧૮-૭-૩૯

આ માસિકનો પહેલો-બીજો અંક સાથે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. હવેથી આ માસિક અંગ્રેજી મહિનાની દર ૧૫મી તારીખે નિયમિત પ્રગટ થશે. આ માસિકના આદક બની તેમજ એ અંગેની કોઈ સૂચના-સામગ્રી મોકલી નિવૃત્તાની જગ્યાને અમારા કાર્યમાં સક્રિય ફાળો આપવાની વિનંતિ છે.

• વ્યવસ્થાપક
શ્રી દાકોનાર્થ મણિભાઈ દેમાઈ
ચિદ્ર એવરેસ્ટ
સત્ત જિલ્લા પે પ્રોડે

卐

તંત્રી મંડળ

શ્રી દુર્લભભાઈ પરાગભાઈ દેમાઈ
શ્રી દયાલાલભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા
શ્રી જયેશભાઈ પટેલ શુક્ર
શ્રી ગુણેશભાઈ પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લગુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

卐

સુન્દર
હરિશ્ચંદ્રન દેમાઈ
સેક્રેટરી મુન્સુમ દેર
મીટિંગ રૂમ

અ તુ ઠ મ

વિષય

પૃષ્ઠ

૧	માર્ગદર્શન	શ્રી મોગરજી દેસાઈ	૮૫
૨	દૈનિક એક કલાકનો યજ્ઞ	શ્રી જુગનગમ દવે	૮૬
૩	અભિપ્રાય	શ્રી. ચૂડીનાન રામચંદ્ર જોનત	૮૯
૪	બારણા ગદ્ય કેમ છે ?	શ્રી દિલખુરા પિંતાનજી	૧૦૦
૫	અભિપ્રાય	શ્રી ચૂડીવાપ કી બન્નીરાણા	૮૨
૬	આગાદી ક્યારે આરે ?	શ્રી પ્ર	૯૩
૭	લોકતત્ત્વ	શ્રી. દુર્ભંજી દેસાઈ	૮૭
૮	ગામડામાં રૈદકીય ગદ્યન		૯૮
૯	ગામસુધાગણા મખતાદ	મં	૧૦૧
૧૦	શાપદાનુ આમાન્ય ગાન	શ્રી દુર્ભંજી દેસાઈ	૧૦૮
૧૧	રમતગમત વિની પેગમભિતિનો હેવાન		૧૧૦
૧૨	સાર્વજનિક જમીનો ૧૧ દાણુ	શ્રી દુર્ભંજી દેસાઈ	૧૧૪
૧૩	પ્રામગિક નોંધ		૧૧૭
૧૪	ગજાળી		૧૧૮

તંત્રી મંડળ

શ્રી દુર્ભંજી પગગજી દેસાઈ
 શ્રી કવ્યાણુજી વિકુલભાઈ મહેતા
 શ્રી જ્યોત્સ્ના જ્ઞેન શુક્લ
 શ્રી મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
 શ્રી લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

શ્રી હાથેગભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ
 ચિદ્ર ઝોદિમર
 સુગત જિજ્ઞાસા જોડા

મુદ્રક

કમ્પોઝિટીંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટ દેસાઈ
 'નોંધપાત્ર' મુદ્રણમ દિર
 ચૌરાપૃથ સુગત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ મી તારીખે પ્રગટ થશે.

વાર્ષિક લઘાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૧]

ઓગસ્ટ ૧૯૩૬

[અંક ૩

માર્ગ દર્શન

આપણા લોકો સ્થાનિક સ્વરાજની સરચાઓ અને એના વહીવટમાં જોડાઈને તેવો રસ નથી લેતા એવો આપણો અનુભવ છે. ન્યારે ચૂંટણીઓ આવે છે ત્યારે લોકો બહોલ તરીકે માનવેલી વાતો અને જુના સંધિ વગેરેનો ધ્યાન કરીને પોતાના મના આપીને પછી પાછા ત્રણ વરસ સુધી સુષ્કળ છે આ પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર નહીં થય અને લોકો માત્ર પોતાપોતાને ગામે લોકન કડમાંથી કાઢી બેસી શકાય છે એનો જ વિચાર ન કરતા એ સમ્યાઓ ॥ વહીવટમાં થોડા રમ લેતા નહીં થય ત્યાં સુધી તેમનો લોકતાત્રની પદ્ધતિની જરાજર કેળવણી મળવાની જાણી અને આપણો સ્વરાજની સ્થાપનાનો અભિમ હેતુ મિલક થવાનો નથી હું આશા રાખું છું કે મેં નિર્દેશ કર્યો છે તેવી લોકમતની કેળવણીમાં તમારી પત્રિકા જરાજર ફાળો આપશે.

આવી પત્રિકાઓ નીકળે છે ત્યારે તેમનો હેતુ બહુ શુભ હોય છે પણ પત્રિકા મદનાર સરચા ન્યારે સગીન કાર્યમાંથી પાછળ પડે છે ત્યારે એનો માત્ર ધ્વજા પ્રચારને માટે અને પોતાની જાનની જાહેરાતને માટે ઉપયોગ કરે છે એવી તમારી પત્રિકાની સ્થિતિ ન થાય તે માટે તમને સાવધાન કરી રાખું છું.

એને માટે ઉપયોગ એ છે કે આ પત્રિકા પ્રચારનું (Propaganda) નહીં પણ કેળવણીનું સુધન બનવું જોઈએ એ કેળવણી કેમ કરવી તે તમને વિગતે સમજાવવાની જરૂર હું જોતો નથી, કારણ એ વિશે તમારો આશ્રય હું જાણું છું તમારી પત્રિકા એ હકીકતો આપતી રહેશે અને લોકોએ જાણવાની મર પર ઓસિયળા થઈને એસી ન રહેતા જાન મહેલતથી જોઈશું બને તેમજ સ્થાનિક જરૂરીઆતોને માટે કરી સેવાની જરૂર જાર મૂકે તે એ હેતુ જરૂર પાર પડશે.

આ ઉપરાંત આજ વરસે એક બીજી બાબત પર હું તમારું ધ્યાન ખેંચવાની તક લઉં છું આપણા લોકોની કેળવણીની રિથિતિ એવી છે કે છાપેલા અક્ષરો કરતા મોઢાથી એસેવા સંબંધોની તેના પર વધારે અમર થય છે તમારા જાન સુધારણા સંપ્રદાના પ્રચારને અંગે એ તમે અવગમનું દરો આગ પણ જાણેલા સમ્મ કમતા વ્યક્તિએ ઉચ્ચારેલા શબ્દનું

મદદ ન વધારે જ છે કારણ કે તે હવંત હોય છે. તેથી જો પાણી, આ પત્રિકાને લીધે પડતી ન મુશ્કેલી જો વિશે તમને સાવધ કરી ગયું છે.

આખરે તો કાર્ય જો પ્રચારનું અને કેળવણીનું સર્વ શ્રેષ્ઠ સાધન છે અને તેમાં પણ આપણી બોર્ડની આજની સ્થિતિમાં લોકોએ સ્વાશ્રયથી કરેલું કાર્ય જોઈ લોકકેળવણીનું એક માત્ર સાધન છે. લોકોની - કેળવણી અને શક્તિ વધે નહીં ત્યાં સુધી તેમની સ્થિતિ અને ખાસ કરીને સ્થાનિક જરૂરિયાતોને વિશેની સ્થિતિ સુધરવાની નથી. લોકોએ પોતાથી બધું અને તેટલું કરી છૂટવાનો અને થોડો પણ વખત આજસમાં ન કાઢવાનો સંકલ્પ કરવો જોઈશે. એ નહીં થાય ત્યાં સુધી સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓના વહીવટનું કશું પરિણામ દેખાવાનું નથી. તમારી પત્રિકા આ સંકલ્પને મજબુત કરવામાં સફળ થાય એવી આશા રાખું છું.

વળી સૌથી મહત્વની વાત તો એ છે કે લોકતંત્રમાં એટલે કે વ્યક્તિગત મતની ગણતરીથી બ્યારે રાજ્યનો કારભાર ચલે છે તેવી વ્યવસ્થામાં દરેક વિષય પર દરેક મતદાર પોતાનો સ્વતંત્ર મત બાંધવાની શક્તિ નહીં ધરાવે ત્યાં સુધી જનરામ્યુદને લાભ કરે એવા કારભારની આશા ફેલે છે. તેથી સ્વતંત્ર મત બાંધીને નિર્ણય અને મત આપવાની લોકોની શક્તિ કેળવાય એ વિશે તમારી પત્રિકા ખૂબ ધ્યાન આપે જોવી આશા રાખું છું. આખરે તો સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓને અંગે જ કેળવણી લોકો મેળવે છે તેનો જ ઉપયોગ રાજકારભારને અંગેના નિર્ણયો કરવામાં થાય છે !

ગોરારજ દેસાઈ

દૈનિક એક કલાકનો યજ્ઞ

શાળાઓ માટે સૂચના *

વેડછી આશ્રમમાં અમે ઘણા વર્ગોથી એક નિયમ પળતા આખ્યા છીએ અને તે એ કે રોજ સવારે એક કલાક પ્રત્યેક આશ્રમવાસીએ આશ્રમનાં સરકારી વગેરે કાર્યોમાં આપવો.

વેડછી આશ્રમમાં આજકાલ અમારી ઉચોગશાળાના ૩૦ વિદ્યાર્થીઓ, અધ્યાપન વર્ગના ૫૦ શિક્ષકો અને શિક્ષણ તથા ખાદ્યકામના કાર્યકર્તાઓ મળી ૧૨ જણ, જેમ એકંદરે ૯૨ જણની વસ્તી છે. તેઓનો દૈનિક એક કલાક સામાન્ય રીતે અમે નીચે પ્રમાણે ઉપયોગમાં લઈએ છીએ:-

૧૨ બાગ અને શાકભાજીની વાડી, ૧૫ પાણીનો કુંડ ભરવો, ૬ ગૌશાળાની સફાઈ, ૬ ગાયો માટે ચાર કાપળી, ૧૪ જળજરુ સરકારી, ૬ નીકો વગેરેની સરકારી, ૫ જાડુ લગાવવું, ૧૮ સ્વયંપાક, ૧૦ અનામત ટુકડી.

આ રીતે યતા દૈનિક એક કલાકના યજ્ઞના પરિણામે આશ્રમભૂમિમાં સ્વચ્છતા, સગવડ તેમજ શોભા કીક પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે.

આશ્રમનો એક એ આશ્રદ છે કે આશ્રમભૂમિને સ્વચ્છ અને શોભામય રાખવી, પણ તે પૈસા ખર્ચાને નહિ, પરંતુ આશ્રમવાસીઓના દૈનિક એક કલાકના યજ્ઞથી

સંસ્થાની સ્વચ્છતા અને શોભા ખાતર દૈનિક એક કલાકનો યજ્ઞ કરવાનો નિયમ નાની મોટી બધી જ શાળાઓમાં પણ પાળવા જોઈએ છે જેમ હું આ અનુગ્રહ પરથી સૂચવું છું.

આપણી શાળાઓની સ્થિતિ, સ્વચ્છતા, શોભા અને સગવડોની જાળવણી સંતોષકારક નથી એ આપણે કબ્જ કબ્જ નોંધ્યો. શાળાના ઓગડાઓ રોજ વળાય છે ખરા, પણ સ્વચ્છતાની સૂક્ષ્મ નજરવાળાને મતોષ આપે તેમ તે ન કહેવાય. ઓરડા કરતાં શાળાનાં યોગાન વધારે મેઘાં હોય છે, અને શાળાની હદની જહાજના રસ્તાઓની તો વાત જ ન પૂછવી.

ધણી શાળાઓને અંગે શૈલ્ય અને લઘુશક્તિ કદી સગવડ હોતી નથી. શાળા નાચકના રસ્તાઓ અને ખૂણાઓ જાળકોના પેશાબથી મધાના રહે છે. કોઈ શાળાઓની સાથે મતરડી કે જમરડની વ્યવસ્થા હોય છે તો તે એટલા મદદ રહે છે કે તેનાથી શાળાનું વાતાવરણ જમડે છે એટલું જ નહિ, પણ ધણી વાર તે પડોરામાં રહેતા લોકોને બારે તકલીફ-રૂપ થઈ પડે છે.

શાળાને અંગે ધણીવાર નાનું સરખું યોગાન હોય છે, પણ તેગા ધણું ખર્ચ ધારા ઉગે છે. કોઈ ઠેકાણે જમીનો કરવામાં આવે છે. પણ તે વ્યવસ્થિત જોવામાં આવતો નથી અને તેમાંના રોપ પાણી, ખાતર પિ. આવજત વિના સૂકા હોય છે.

શાળાઓની પાસે શિક્ષકમંડળ અને જાળક બાલિકાઓની સેના હોવા છતાં તેમણે આવી સ્થિતિ શા માટે સહન કરવી નોંધ્યો? તેઓ જ્યાં શાળાનો શરૂઆતનો એક કલાક પોતાની વડાવીસરેયા ખાતર યત કરવામાં ગયો તો શાળા સ્વચ્છ અને સુંદર બની જાય અને પોતાની આમપાસ સુગંધ અને આનંદ ફેલાવે. શિક્ષકમંડળ આ સૂચના ઉત્સાહથી વધાવી લેશે એમ હું આશા રેવું છું.

આવાં કામો કરવાનો તે જે સરચાઓમાં નિયમ રાખવામાં આવ્યો છે ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ તો તે કરવામાં બારે આનંદ અને ઉત્સાહ લેતા જોવામાં આવ્યા છે માત્ર તેમને શિક્ષકો તરફથી પ્રેરણા મળતી નોંધ્યો, અને આ પ્રેરણા મોડેથી બોલીને ચડાવી શકાતી નથી, પરંતુ જાને આગળ પડી કામ કરાવી જ ચડાવી શકાય છે.

આપણી શાળાઓના શિક્ષકો શુ તે રીતે આગળ પડીને કામો કરશે અને પોતાના વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરણા આપશે? આજ સુધી શિક્ષકે પોતાને ઉત્તમો ધર્મ કરનારો ગાન્યો છે, હાથ ધસાય અને કપડા ખરડાય એવો ધર્મ પોતાની પ્રતિજ્ઞાને ગંધ લગાડનારો માનતાં તે શીખ્યો છે. મહેનતનાં કામોને તે હવકાં અને આમજુ ચબૂરને લાવનાં મણતાં શીખ્યો છે. છતાં હું ધર્મ છું કે મદાગાજના વિચારો ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ફેલાઈ ચૂક્યા છે. એ વિચારોને ઝીલવાનો પ્રયત્ન કરતા શિક્ષકો છૂટા છવાયા જોના મળે છે. આ આગ્રમમાં આજકાલ તાલીમ લઈ રહેલા શિક્ષકો એ વિચારોને રમતી ઝમિ છે. તે જોવા પછી મારી આશા દૃઢ થઈ છે અને આ સૂચના સર્વ શિક્ષકો પાસે મૂકનાની અને હિતન આવી છે.

શાળાને સ્વચ્છ અને સુંદર જનાવવાને યત્નના એક કલાકમાં કયાં કયાં કામો રોજ કરવાં નોંધ્યો તે સૂચના રૂપે અર્દા નોંધુ છું.

(૧) પેશાબજાળાં અને જમરડની વ્યવસ્થા એ સૌથી અગત્યનું કામ છે. શિક્ષકો આ કામ માટે જોજામાં જોજા તૈયાર હોવા સંજવ છે, પણ મદરડની દૃષ્ટિએ એ કામ પહેલું મૂકવું ધરે છે, અને એની વ્યવસ્થા સારી ન થાય ત્યાં સુધી શાળાના નામને ગંદકીનું કંઈક લાગ્યાં જ કરવાનું.

હું એમ માનું છું કે દરેક વિદ્યાર્થી પાસે અમુક ચોપડીઓ હોવાનું આવશ્યક મનાયું છે તેના કરતાં પણ તેની પાસે કેટલાંક ઓળખેલાં હોવાં એ વધારે આવશ્યક મનાવું જોઈએ. તેવાં ઓળખેલાં વિદ્યાર્થીઓને પોતાનાં ઘેરથી સહેજે ગળી શકે, ખરીદવાં પડે તો પણ ગાળાપ સહેજે તેટલું ખર્ચ કરી શકે.

આમાં ઓળખેલાં હું નીચેનાં ગણવું છું:-

૧. નાળિયેરીની સળીનો અથવા કરાંડીનો સાવરણો. ૨. નીંદણી, ૩. કાઠાળી, ૪. પાવડો, ૫. ડાઘ-કે ઝરી, ૬. તકલી, અટેરણુ.

આમાં વ્યક્તિગત ઓળખેલા ઉપરંત શળાએ સામુદાયિક પણ કેટલાંક સાધનો રાખવાં પડશે. શિક્ષકોએ શળાકુટુંબી યોજના અણતી રાખવી અને ટાણે પ્રસંગે તેમાં ઉમેરો કરતા રહી આવી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવું રહ્યું.

મને વિશ્વાસ છે કે સાધનો વિના અટકશે નહિ પણ શિક્ષક ભાઈ બહેનોનાં હૃદયો આ સૂચના ઝીંકવા તૈયાર થશે ? તેઓ બાળકો સાથે મળી પેશાબની ટોસો ઉપાડશે અને ધોરો ? શળાઓને ઢોરનાં કોદિમારો મટાડી વિદ્યાના મંદિરો જાનવરા હોય તો તેઓએ આ પવિત્ર દરજ્જા જાળવવી ઘટે છે.

આ ગદ્ય માત્ર શળાના શબ્દગાર તરીકે સૂચવવામાં આવતું નથી, પણ કેળવણીના એક પરમ આવશ્યક ભાગ તરીકે જ સૂચવવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓ એ એક કલાકના યશ-હાર એટલું શીખશે કે જે તેમના બાકીના કલાકના શિક્ષણને વડી જશે.

આપણે જિજ્ઞાસી દમ પદર શળાઓમાં વર્ધાપેશાબનું શિક્ષણ દાખલ કર્યું છે. આપણે છત્તીએ છીએ કે જિજ્ઞાસી રૂર્વ શળાઓમાં તે જેમ અને તેમ જલદી દાખલ માય. હું ખાત્રી આપું છું કે જે શળા આ એક કલાકનો યશ દાખલ કરશે તેણે ખરી રીતે વર્ધા પેશાબનો એક ચતુર્થાંશ તો પોતાને ત્યાં દાખલ કરી દીધો દશે.

સ્વૈચ્છિક આશ્રમ, વેડછી.

લુગતરામ કવે

અભિપ્રાય

[૧]

‘સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’નો પ્રથમ અંક મળ્યો. ઉપર ઉપરથી જોતાં તે કદાચ નાટકો, નાની નવલિકાઓ અને ગ્રેમકા ગ્રેમલીની કવિતાઓ વાંચવાને ટેવાયેલાને ગિરસ કે અનાકર્ષક લાગે પણ તેમાં હંડા ઉતરતાં તેને પાને પાને વિચાર સામગ્રી અને કાર્ય તેમજ કર્તવ્ય-સામગ્રી બારેલી લાગે છે અને આ સર્વાંગ સુંદર આમિકને પ્રકટ કરવા બદલ આપના સમય તંત્રીમંડળને ધન્યવાદ ઘટે છે. મને તેમાંના બધા જ લેખો—“કામલ વિને સંગાન્ય રાત”, “ગામ મુધારણાની પત્રિકાઓ”, “લોકતત્ત્વ” વગેરે બધા લેખો મનનનીય લાગ્યા છે; અને એ માસિક બારે લોકસેવા કરવા હુંક મુદ્દનમાં સક્તિમાન થશે એવી આગાહી કરું છું.

વીસેપાર્લે

મુનીલાલ રામચંદ્ર શેલત

બારણાં બંધ કેમ છે!

વર્ધા-કેળવણીને પરિણામે ઉપરિચિત થયેલા આંદોલનોને લીધે આપણી પ્રાથમિક કેળવણીને આખોયે પ્રશ્ન ખૂબ ચર્ચાનો નિયમ થઈ પડ્યો છે. આજની કેળવણીમાં બધે જ ફેરિગતા વ્યાપી રહી છે અને પરિણામે એ પાછળ ખર્ચાનાં નાણાં, શક્તિ અને સમયનો બચાવર દુર્વ્યય થઈ રહ્યો છે. કેળવણીના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં ખર્ચા પુષ્કળ થાય છે અને પરિણામ લગભગ શૂન્ય આવે છે. પ્રગતિના સંસ્કારો અને તેમની જરૂરિયાતો તરફ આજની કેળવણી દિવસે દિવસે વધુ પ્રતિનિદાન થતી જાય છે. આજની કેળવણીમાં આ બારેમાં બારે હોય હોવાને લીધે કેળવણીમાં આપણે બહુ જ ઝોટી પ્રગતિ કરી સફાએ છીએ. બ્રિટીશ સરકારના ૭૫-૧૦૦ વર્ષોના કેળવણીના પ્રયાસોમાં એ ગતિ આગળ ગોઠવ ગાયની ગતિ પશ્ચાત્ અડધી ગણાય. પ્રગતિ આજની કેળવણી અનુકૂળ જ આવતી નથી. અને જાળકો બાણ છે છતાં એમનું કષ્ટાણ થતું નથી.

પ્રાથમિક કેળવણીના આંકડાની વિગતો તપાસીએ તો એક ભયાનક વસ્તુ એ નજરે પડે છે કે બાળવર્ગમાં દાખલ થતા બાળકોની સંખ્યા પ્રાથમિક શાળાના ચોથા અથવા સાતમા ધોરણ સુધી પહોંચતાં ખૂબ જ ઘટી જાય છે. આ આંકડા તપાસવા જેવા છે.

વર્ગ	બાળકો	બાળાઓ	વર્ગ	બાળકો	બાળાઓ
બાળવર્ગ	૩૦૭	૪૨૪	૫ મું ધોરણ	૫૨	૨૦૯
૧ હું ધોરણ	૧૭૩	૧૮૯	૬ હું "	૩૩	૨૦૩
૨ હું "	૧૫૮	૧૫૦	૭ મું "	૩૧	૦૧
૩ હું "	૧૩૧	૧૦૮			
૪ થુ "	૧૧૫	૭૬			
કુલ નીચલા ધોરણ	૮૮૪	૯૪૭	કુલ ઉપલા ધોરણ	૧૧૬	૫૩
			એકંદર	૧૦૦	૧૦૦

આ આંકડા ૧૯૩૫-૩૬ના મુંબઈ મહાકાના અહેવાલમાંથી લીધા છે. વડા પ્રધાન ખેર સાહેબે વર્ધા કેળવણી પ્રારંભ પરિષદમાં આ આંકડા દર્શાવેલા. આ પરથી સ્પષ્ટ દેખાય છે કે પ્રાથમિક શાળાના દર ૧૦૦ બાળકોમાંથી લગભગ ૩૧ બાળવર્ગમાં હોય અને ચોથા ધોરણ સુધી પહોંચતાં તેની સંખ્યા ૧૧ થઈ જાય છે. સાતમા ધોરણ સુધી તો ત્રણ જ પહોંચે છે. બાળાઓમાં તો એ સ્થિતિ વધુ ભયાનક છે; કારણ કે ૧૦૦ બાળામાંથી લગભગ ૪૨ બાળાઓ બાળવર્ગમાં હોય છે. તે ચોથા ધોરણ સુધી પહોંચતાં એમની સંખ્યા સાતની થઈ જાય છે અને સાતમા ધોરણમાં તો બાળા બાકે જ રહે છે.

આનો અર્થ રહેજ વધારે વિગતથી વિચારીએ. પ્રાથમિક શિક્ષણ એ તો મનુષ્યની કેળવણીનું ફક્ત પહેલું પગથિયું છે. એમાં ઉત્તીર્ણ થનાર બાળકે તો હજી કેળવણીમાં પ્રવેશ

કરેલો ગણાય અને છતાં એ પ્રવેશમાં પણ એની કેળવણી કેટલી બધી અપૂર્ણ રહી ગય છે ! પરિણામ એ આવે છે કે ધણાં જાળકોને નદિ જેવી કેળવણી મળે છે અને આમ દર વર્ષે પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ ખર્ચાના કરોડો રૂપિયાનું પરિણામ શૂન્ય જેવું આવે છે.

અહીં કરોડી-મહાવાડના કાંતાનાં ગામોમાં આ બપોરે બગાડ હાલતાં ચાલતાં નગરે પડે છે. ૧૩-૧૪ વર્ષ ઉપરના અમખ્ય વિદ્યાર્થીઓ જિયારા ઘેર ભેડા હોય છે એમને માટે કેળવણીનાં જામણાં બંધ થઈ ગયાં હોય છે. હેરણા ૧૦-૧૨ માસથી આ વિભાગમાં રેડિયાંની પ્રદત્તિને ખૂબ વેગ મળ્યો છે અને અગાઉ કર્ણાટકમાં આવા કિશોર વયના અંસખ્ય જાળકો વેચાતું ચતુર કાંતી આપી ગયા છે અને એમાંથી યોડી ધણી કમાણી કરે છે. કેટલીકવાર એવા વિદ્યાર્થીઓની હુ વધુ તપાસ કરે છું તો જણાય છે કે એમાંના ૯૦ ટકાએ શાળા છોડી દીધી હોય છે અને મળ્યા કિસ્સામાં તો દુઃખદ કથા એ હોય છે કે હોંસ છતાં એમને એમની કેળવણી અધવચમાં સંકેતી લેતી પડે છે.

આ વિદ્યાર્થીઓનું કેળવણીનું ગાંડું પ્રવેશદારમાં જ કેમ ખુંચી ગય છે ? પ્રાથમિક શિક્ષણમાં યથે રહેલા આ બપોરે બગાડનું કારણ શું ? એ વિદ્યાર્થીઓના વધુ પરિચયમાં આવીએ છીએ અને એમની કૌટુંબિક સ્થિતિની વિગતો મેળવીએ છીએ તો ખબર પડે છે કે એમની ગરીબાઈ એમને માટે વધુ કેળવણીનાં કાર સહા માટે બંધ કરી દે છે. કિંદ અતિશય ગરીબ દેશ છે, પરંતુ એ ગરીબાઈની કથા વધુ દુઃખદ એટલા માટે બને છે કે એ દેશની ભૂખે મરતી પ્રજા પર જે યોડી ધણી નદિ જેવી કેળવણીની વ્યવસ્થા દોષ્ટો બેસાડે છે તે એટલી બધી ખર્ચાળ છે કે એનો મેળ જ ગરીબ પ્રજાના સંભોગ સાથે બેસતો નથી. મેં આવા કેટલાક વિદ્યાર્થીઓની વધુ જીજ્ઞાસુથી તપસ કરી તો એમ સ્પષ્ટ દેખાયું કે વધુ અભ્યાસની હોંસ તો છે; પરંતુ શી અને પુસ્તકોના પૈસા જ નથી. એ જિયારાને રોડશાના સંઘા હોય તો મહિને ૦-૪-૦, ૦-૮-૦ ની શી તો કપાંથી જ ભરી શકે ? અને આને તો કેળવણી પુસ્તકોનાં પાનામાં ગોંધાઈ ગઈ છે એટલે પ્રત્યેક વર્ષ માટે ખરીદવાનાં પુસ્તકોની સંખ્યા તેમ જ કીમત વધતી જ ગય છે.

પ્રાથમિક શિક્ષણ સરજાતમાં જ અપૂર્ણ રહી ગય છે તેનું એક કારણ આ છે. ખીજું મહત્વનું કારણ એ છે કે કેળવણી ખર્ચાળ છે. તે ઉપરાંત તેની આખી પદ્ધતિ કૃત્રિમ, કડંગી અને ગામપ્રજાની પરિચિતિને પ્રતિકૂળ છે. ગામપ્રજાને મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી છે અને એ સાથે જ કેટલાક ગામડોચોગા એ પ્રજા મુંઝવેલી રહી શકે છે. દહે આગરની શાળાના આખાથે અભ્યાસક્રમમાં ખેતી કે ગામડોચોગેને કશું સ્થાન નથી. શાળાનો સમય એવો છે કે એને લીધે ગરીબ ગામપ્રજાનાં જાળકોને પોતાનાં ઉપયોગી ગૃહકામ છોડી શાળાની પુસ્તકોવા કેળવણીની ગોખણપટ્ટમાં અને તેમાંથી ઉપજતી નિષ્ક્રિયતામાં અટવાઈ જવું પડે છે. શાળામાં ઉત્પાદનનું તો નામનિશાન હોતું નથી અને જે જાળકો ખેડૂતોને પરકામમાં ગદારૂપ થઈ પડે એ જાળકોને કેવળ નિષ્ક્રિય કેળવણીમાં પોતાનો કામતી સમય વેડતી દેવો પડે છે. એ જાણે બહુ કામતી કેળવણી હોય તેમ એ માટે શ્રી-પુસ્તક-વ્યાયામ વગેરેના બારે ખર્ચોનાં દંડ શાળાને જાવો પડે છે. એ શાળાઓમાં જે જાળકોની ઉત્પાદન શક્તિને વિકાસ થઈ શકતો હોત-એમના ગૃહકાર્ય અને ખેતી ધંધામાં એ શાળાની

કેળવણી કર્મ ઉપયોગી થઈ પડતી હોત, તો માળાપ ગરીબાઈની વિશેષ તંગી ભોગવીને પણ એમાં પેતાનાં જાળકોને મોકલી શકત. પરંતુ સાળાની કેળવણીમાં અધથી ઇતિ સુધી ગામ પ્રમુખના સંસ્કારો અને વ્યસાયોના બખાનક દોડ પ્રવર્તી રહ્યો છે એટલે એ પ્રાથમિક શિક્ષણનાં-બારણાં ગામ જાળકોની મોટી સંખ્યા માટે બંધ ન રહે એમાં શી નવાઈ? એવી ખર્ચાળ કેળવણી જાળકો સેનાં હોય તે દરમ્યાન એનાં ગરીબ માળાપોને એમના ધધાગાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા જાળસાથીઓ શુભાવી દેતા પડે છે, અને કેળવણી પુરી થતાં જાળકોને બેકારીનો ન સામનો કરવો પડે છે. સાળાની કેળવણી એટલી બધી નિષ્ફુર છે કે તે પુરેપુરી અનુભાદક હોવા ઉપરાંત ગામ જાળકોમાં જે કંઈ થોડા ધણા ઉદ્યોગ અને પરિશ્રમના સંસ્કારો રજા હોય છે તેને પણ તે ઢિલાભિન કરી નાંખે છે. બેકારીમાં અટવાતો વિદ્યાર્થી હાથપગમાં પડેલી ઉત્પાદક શક્તિને પણ ઉપયોગ કરવા નાલાયક બની રહે છે. પરિશ્રમ આખરે એ આવે છે કે ગામપ્રમુખની ગરીબાઈ વધારે ઘેરી બનતી જાય છે. આજની કેળવણીની આ કારખી કથા છે. એમા યત્ન સમય, શક્તિ અને સંપત્તિના દુર્વ્યયની એ કહેણ ગાયંકરતા છે.

ત્યારે કરવું શું? આવી પ્રમુદોલી અને નિષ્ક્રિય કેળવણીના ત્રાસમાંથી પ્રમુખને કેમ ઉઘારી લેવી? માંધીજીએ એ કોપડનો ઉકેલ વર્ધકેળવણીની પદ્ધતિમાં આપી દીધો છે, હાલ તરત તો એની કક્ષના ૭ થી ૧૪ વર્ષનાં જાળકો પુરતી ન કરી છે. પરંતુ જન્યત, સમજીને શ્રદ્ધાવાન શિક્ષકો તો એમાં ૧૨-૧૩ વર્ષથી ૧૭-૧૮ વર્ષના વિદ્યાર્થીઓના સાવા-ઉત્પાદક અને બીનખર્ચાળ શિક્ષણને માર્ગ કાઢી શકે છે. આગે લાખે રૂપિયાનો ખર્ચ કરી પ્રાથમિક શિક્ષણની જવાબદારી ઉપાડી સેનારા સંચાલકો આ શિક્ષકોએ એમાં થઈ રહેલા બપંદર બગાડનો ઉકેલ વહેવી તક આજીવે જોઈએ. હજારો જાળકો માટે પ્રાથમિક શિક્ષણનાં બારણાં અકાળે બંધ થઈ જાય છે તેની આવી માંધીજીએ આપી છે તો તેનો ઉપયોગ કરવાની આવશ્યક ઝંટ થવી જોઈએ.

દિલખુરા દિવાનજી

અભિપ્રાય

[૨]

‘સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’નો પ્રથમ ઉત્તમ અંક પ્રકટ કરવા બદલ હું આપને અભિનંદન આપું છું. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની જાળનના જ્ઞાનમાં એની મારફત તમે કેટલો સુંદર ફાળો આપી શકશો! બીજી જિલ્લાઓએ પણ આનું અનુકરણ કરે એમ ઇચ્છું છું. આવાં માસિકો પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂરિયાત બ્યારે સર્વત્ર સ્વીકારારો ત્યારે સ્થાનિક સ્વરાજ્યના ધ્યેયની વધુ નજીક આપણે આવીશું.

ચૂનીલાલ ડી. બરફીવાલા

તંત્રી : સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[લોકલ સેક્ષ ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ-મુંબઈ]

મુંબઈ

તા. ૨૨-૯-૩૬

ગા.- એ ગંદકીને ટાળું નો,
કચરો પૂંજો વાળું નો,
ફવા, ફૂડી ગાળું નો.

આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો,
એકવાર આવો નો.

આ.- હા, હવે હું આવું નો.

૨૭ પરી- મોરી પર કર ચાડી બહેન!

ગા. શાક ઉગાડી બહેન!

આ.- નાઓ, નજલદી આવું બહેન!

આપી કાયમ રહેવું બહેન!

[એ ગામદેવી નમ છે, અન્ય આવે છે]

ગા.- આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો!

મારા ઘર પર આવો નો!

આ.- ના, નહિ આવું નો.

૧ લી પરી.- તારે પાંધર કાદા નો,

કાચમાં છે કીચ્ચા નો,

એ કીચ્ચામાં કાંદા નો.

આ.- કેમ કરીને આવું નો?

આવું તો નહિ રહેવું નો.

ગા.- ખોદાવું મદરિયા નો,

પુરાવું પાંધરિયા નો,

પયરાવું કાંકરિયા નો,

આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો,

એકવાર આવો નો.

આ.- હા, હવે હું આવું નો,

૨૭ પરી- પાકા પથળાવો બહેન!

તે પર જલ છંટાવો બહેન!

આ.- નાઓ નજલદી આવું બહેન!

આપી કાયમ રહેવું બહેન!

[એ ગામદેવી નમ છે, અન્ય આવે છે]

ગા.- આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો,

મારા ઘર પર આવો નો.

આ.- ના, નહિ આવું નો.

આ.- કેમ કરીને આવું નો?

આવું તો નહિ રહેવું નો.

ગા.- એ કોતરના પૂરે નો,

તાગ પાર ઉતારે નો,

દોરી તૂંબડે તારે નો,

આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો.

એકવાર આવો નો.

આ.- હા, હવે હું આવું નો.

૨૭ પરી - ઝોઝારા બધાવો બહેન!

પાકા પૂલ ચણાવો બહેન!

આ.- નાઓ, નજલદી આવું બહેન!

આપી કાયમ રહેવું બહેન!

[એ ગામદેવી નમ છે, અન્ય આવે છે.],

ગા - આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો,

મારા ઘર પર આવો નો.

આ.- ના, નહિ આવું નો.

૧ લી પરી. તારા વગડા બળતા નો,

પથી તડકે તરફડતા નો,

ઝંઝપ જલ ખેતરતા નો.

આ.- કેમ કરીને આવું નો?

આવું તો નહિ રહેવું નો.

ગા.- બાધું પથવિસામા નો,

વગડે વગડે સામા નો,

પરખ, પરખડી એમાં નો.

આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો,

એકવાર આવો નો.

આ.- હા, હવે હું આવું નો.

૨૭ પરી.- વાડી વન વિસ્તારો બહેન!

ફળ ફૂલ, ઝાડ ઉછેરો બહેન!

આ.- નાઓ, નજલદી આવું બહેન!

આપી કાયમ રહેવું બહેન!

[એ ગામદેવી નમ છે, અન્ય આવે છે]

ગા.- આઝાદી! આઝાદી! એકવાર આવો નો,

મારા ઘર પર આવો નો,

આ.- ના, નહિ આવું નો.

૧ લી પરી- તુજ ધર જમરો ચેધો જો,
મરકા ને કાગળિયો જો,
તાવ, દુશિયો, તરિયો જો.
આ.- કેમ કરીને આવું જો ?
આવું તો નહિ રહેયું જો.
ગા.- કહું, કરિયાતું પીશું જો,
સ્વાદ અટાકા તજશું જો,
બાધિને વશ કરશું જો.

આઝાદી ! આઝાદી ! એકવાર આવો જો,
એકવાર આવો જો.

આ.- હા, હવે હું આવું જો.
૨ છ પરી- એસડ ધરનાં કરજો બહેન !
જડીબુટ્ટીઓ સંધરજો બહેન !
આ.- જાઓ, જલદી આવું બહેન !
આવી કાયમ રહેયું બહેન !

[એ ગામદેવી નય છે, અન્ય પ્રવેશે છે.]

ગા.- આઝાદી ! આઝાદી ! એકવાર આવો જો,
મારા ધર પર આવો જો.
આ.- ના, નહિ આવું જો.

૧ લી પરી- તુજ ધર વસ્તી માંડી જો,
પીય દાર ને તાડી જો,
હુડાવે ધર વાડી જો.

આ.- કેમ કરીને આવું જો ?
આવું તો નહિ રહેયું જો.
ગા.- દારૂમા દારૂ દેશું જો,
પીશું તો પય પીશું જો,
ધર વખરી નહિ ખોશું જો.

આઝાદી ! આઝાદી ! એકવાર આવો જો,
એકવાર આવો જો.

આ.- હા, હવે હું આવું જો.
૨ છ પરી- પકવો તાડે સાકર બહેન !
ખુટ્ટીએથી ખુટ્ટી રબહેન !

આ.- જાઓ, જલદી આવું બહેન !
આવી કાયમ રહેયું બહેન !

[એ ગામદેવી નય છે, અન્ય આવે છે.]

ગા.- આઝાદી ! આઝાદી ! એકવાર આવો જો,
મારા ધર પર આવો જો.
આ.- ના, નહિ આવું જો.

૧ લી પરી- વસ્તી અરધી અધી જો,
એને માનની બંધી જો,
જીવન એમનાં બંદી જો.
આ.- કેમ કરીને આવું જો ?
આવું તો નહિ રહેયું જો.

ગા.- એ અંધાપો ટાળીશ જો,
બંધી, બંધન બળીશ જો,
વિદ્યા ભૂખ જગાડીશ જો.

આઝાદી ! આઝાદી ! એક વાર આવો જો,
એકવાર આવો જો.

આ.- હા, હવે હું આવું જો.
૨ છ પરી- ધરધર માંડ નિશાળો બહેન !
કર પારી પરસાળો બહેન !

આ.- જાઓ, જલદી આવું બહેન !
આવી કાયમ રહેયું બહેન !

[એ દેવી નય છે, અન્ય આવે છે.]

ગા.- આઝાદી ! આઝાદી ! એકવાર આવો જો,
મારા ધર પર આવો જો.
આ.- ના નહિ આવું જો.

૧ લી પરી- ધર ધર જુદા ચોકા જો,
ધરમ ધરમના તોખા જો,
બાઈ બાઈથી વાંકા જો.

આ.- કેમ કરીને આવું જો ?
આવું તો નહિ રહેયું જો.
ગા.- તકાં ગામનાં તોડું જો,
કોને નહિ તરછેડું જો,
બાઈ કહીને તોડું જો.

આઝાદી ! આઝાદી ! એક વાર આવો જો,
એકવાર આવો જો.

આ.- હા હવે હું આવું જો.
૨ છ પરી- બિજાઓ ધરને ઓરસ બહેન !
ગોરા, ગરજાઓ ઝવ બહેન !

આ.- જાઓ જલદી આવું બહેન !
આવી કાયમ રહેયું બહેન !

[દેવી આસનેથી ઊઠે છે. બધાં નય છે.]

પડદો પડે છે.

(સમાપ્ત)

ધડાચી જ ક્ષેત્રમાં યઈ શકતું નથી. આ બનના તંત્રની સફળતાને માટે શું શું જરૂરું છે તેનો આપણે વિચાર કરીશું.

ન્યાં પ્રજા અશિક્ષિત હોય ત્યાં લોકશાસન તંત્ર બનાવવાનું મુશ્કેલ બને છે કારણ કે આવા તંત્રમાં મતદારોના ઘણી મદત્તની બાજોમાં નિર્ણયો લેવા પડે છે અને પ્રજા અશિક્ષિત હોવાને લીધે પ્રશ્નોના ગુણુદોષની તેમને સમજ ન હોય તેો આવા તંત્ર ગારફતે ગારે તુકસાન પણ યઈ શકે. અને તેથી જ લોકશાસનનો પાયો મજબૂત બનાવવા માટે સામાન્ય સમજશક્તિ વિકાસ પામેથી હોવી જોઈએ. જે દેશના મતદારો બુદ્ધિ પૂર્વક અને દેશના હિત માટે જ મન આપવાની વિવેકબુદ્ધિ ધરાવતા હોય ત્યાંજ આવાં લોકશાસન ક્ષેત્રમાં યઈ શકે જે દેશના મતદારો પોતાના મતની જવાબદારી સમજતા ન હોય તે દેશનું લોકશાસન લોકોના હિતનું હોવાને સંભવ નથી એવા લોકશાસનમાંથી ફાયદા કરતાં ગેરફાયદો વિશેષ થવાનો. લોકોની એવી સમજ હોવી જોઈએ કે જેમાં દેશનું હિત છે તેમાંજ પોતાનું પણ હિત રહેલું છે. વ્યક્તિના હિત કરતાં દેશનું હિત ઝાઢું છે અને તેથી લોકોએ નિસ્વાર્થ રીતે પોતાના અધિકારનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

કોઈ પણ લોકશાસનનો પાયો મતાધિશર છે અને મતના અધિકાર પાછળ શી શી અંતે કંઈ જવાબદારી રહેલી છે તેનો ઉદ્દેશ્ય હવે પછીના ભાગમાં કરીશું. હવે બાકી પરાગણ દેસાઈ

ગામડાંમાં વૈદકીય રાહત

ગામડાંઓમાં વધુ પ્રમાણમાં વૈદકીય રાહત મળે એ હેતુથી સરકારે સને ૧૯૩૬ના ઓક્ટોબર મહિનામાં ખાતગી રીતે વૈદકનો ધધી કરનારને આર્થિક મદદ આપી દવાખાનાં ખોલાવવાની એક યોજના મંજૂર કરી હતી. પરંતુ આ યોજના પ્રમાણે એસોપથી-પશ્ચિમની વૈદક પદ્ધતિ પ્રમાણે ધધી કરનાર ડોક્ટરોની નીમણુંક કરવાની હતી અને શરૂઆતમાં પ્રાંતનાં છ જિલ્લાઓમાં ન્યાં ન્યાં વૈદકીય રાહતની વધારે જરૂર હતી ત્યાં દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ છ જિલ્લાઓમાં સરત જિલ્લાનો સમાવેશ થયો ન હતો.

સરકારે ત્યારબાદ સને ૧૯૩૮માં આ યોજનાને વધુ વિસ્તૃત બનાવી અને એમ દર્શાવ્યું કે વિસ્તારની અનુકૂળતા પ્રમાણે જ. બોર્ડો તરફથી જણાવણ મંગાવી એસોપથીક, આયુર્વેદિક કે યુનાની કોષપણ પદ્ધતિનાં દવાખાનાં ખેલવાં અને એ અંગે આગતો ખર્ચ સરકારે અને જી. બોર્ડોએ અનુક્રમે રૂ. અને રૂના પ્રમાણમાં ભાગવવો. દવાખાનાંનાં રથોની પસંદગી તેગજ ડાકટર, વૈદ અગર હકીમની નીમણુંક વિ. અંગે સરકારે નિયમો પણ બનાવ્યા જેમાંનાં મુખ્ય નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) સરના જનરલ દવાખાનાઓનાં કેન્દ્ર અને કામ કરનાર ડાકટર, વૈદ કે હકીમે વીઝીટ કરવાનાં આમપાસનાં રથો જી. કલેકટર, સીવીલ સરજન અને જિલ્લા બોર્ડના પ્રમુખની સલાહ લઈ નક્કી કરશે.

(૨) જી. બોર્ડના પ્રમુખ અને સીવીલ સરજન સાંચે ગણી ડાકટર, વૈદ અંગર હકીમની પસંદગી કરશે અને તે સરજન જનરલની બહાલીને ખાત રહેશે.

(૩) પસંદ થયેલા ડાક્ટર, વૈદ અગર હકીમે દવાખાનાના કેન્દ્રે પોતાના ખર્ચે જવું પડશે એકાધારીક ડાક્ટરને આર્થિક મદદના મદિનાના રૂ. ૫૦), એકથી વધુ ગામે કામ કરવાનું હોય ત્યારે પ્રવાસ ખર્ચના માસિક રૂ. ૨૫) અને દવાઓ અંગે વાર્ષિક રૂ. ૩૫૦) આપવામાં આવશે. વૈદ અગર હકીમને આર્થિક મદદના મદિનાના રૂ. ૩૦), એકથી વધુ ગામે કામ કરવાનું હોય ત્યારે પ્રવાસ ખર્ચના માસિક રૂ. ૧૫ અને દવા માટે વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦) આપવામાં આવશે દવાના ઇન્ડેન્ટ સીરીઝ સરજન ગારફ્ટ મોકલવાં.

(૪) દવાખાના માટે ચોખ્ખા મકાનની સવક છ. બોર્ડ ને ગામે દવાખાનું હોય તે ગામ લોકના ખર્ચે કરવી.

(૫) ડાક્ટર, વૈદ અગર હકીમે મરીગ દરદીની સારવાર મફત કરવાની છે અને એ માટે ને માણસની માસિક આવક રૂ. ૩૦ અમર તેથી ઓછી હોય તે તથા તેના પર આધાર રાખતાં તેના કુટુંબનાં ખીજા માણસોને મરીગ માણસમાં આવશે.

(૬) ડાક્ટર, વૈદ અગર હકીમ ખાનગી ધંધા કરી શકશે અને મરીગ ન હોય તેવા દરદીઓને ઘેર જઈ તપાસ કરવા વિ. માટે નાએના ધોરણે શી લઈ શકશે.

(અ) ને ગામમાં દવાખાનું હોય તેજ રૂ. ૧ વિઝિટ દીઠ ગામમાં દિવસ દરમ્યાન વિઝિટ માટે

(બ) ને ગામમાં દવાખાનું હોય તેજ રૂ. ૨ વિઝિટ દીઠ ગામમાં સ્થાસ્ત્રી સર્વોદય દરમ્યાનની વિઝિટ માટે

(ક) ને ગામમાં દવાખાનું હોય તે ગામની દબી બહાર વિઝિટ માટે

દિવસ અગર રાત્રિનો સમય હોય તે પ્રમાણે ઉપર (અ) અને (બ)માં જખાવેલી શીથી ભેવડી શી અને એ ઉપરાંત ને મફત વાહનની જોગવાઈ ન હોય તો મળતના દરેક માર્ગિ દીઠ બે આના.

(૭) ઇન્જેક્શન

ઇન્જેક્શનની દવાની કીંગન અને વિઝિટ શી ઉપરલ ઇન્જેક્શન દીઠ એક રૂપીયો.

ઉપરું ધોરણ વધુમાં વધુ કેટલી શી લઈ શકાય તે માટેનું છે અને ને કેસોમાં શી ઓછી લેવાને જરૂરી અગર ઇન્જેક્શન લાગે એવા કેસોમાં ડાક્ટર, વૈદ અગર હકીમ તેમ કરી શકે છે.

ને વિસ્તાર ડાક્ટર, વૈદ અગર હકીમને સોપાયો હોય તેની બહાર તેને સાધારણ રીતે જવાનું નથી.

(૮) રોગચાળા દરમ્યાન મીવીત સરજન અગર છ. બોર્ડના પ્રમુખ ને ફરજો જાનવાનું જખાવે તે ફરજો ડાક્ટર, વૈદ અગર હકીમે જખાવવી પડશે. આ ફરજો જખાવવાના બદલામાં આર્થિક રીતે તેમને કશું મળશે નહિ પરંતુ આવા રોગચાળાના સમય દરમ્યાન તેને આખા વખત માટે ફરજ જખાવવી પડે તેમ હશે તો રોગચાળા દરમ્યાન ખામ ડાક્ટર નીમવામાં આવે તેને આપાનું વેતન આપવામાં આવશે.

(૯) દવાખાનાનો વહીવટ છ. બોર્ડના પ્રમુખ કરશે અને એ અંગે સીવીલ સરજનની વખતો વખત જોઈતી સલાહ લેશે.

ઉપરની યોજના પ્રમાણે સરકારે મરત જિલ્લામાં નીચે પ્રમાણે દવાખાનાં યોજવા નવેમ્બર ૧૯૩૮ માં મંજૂરી આપી હતી.

તાલુકો	ગામ	દવાખાનાની જાત	તાલુકો	ગામ	દવાખાનાની જાત
ઓલખાડ	પીંજરત	આયુર્વેદિક	પારડી	રોડીયા	આયુર્વેદિક
જલાલપોર	નાગધરા	"	ખારડોલી	સરભેષુ	"
ચીખડી	હરણગામ	યુનાની	ચોર્ખાલી	ખમરોલી	"
વલસાડ	ઉટડી	"	ગાડવી	કસાવ	"

ઉપરની મંજૂરી મળ્યા બાદ ચોક્ક વૈદ અને હકીમની પસંદગીનું કામ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું અને કસાવ અને ઉટડી સિવાય બીજી જગ્યાએ દવાખાનાં શરૂ થઈ ગયાં છે. કસાવ અને ઉટડી સંબંધમાં વધુ વિચારણા ચાલે છે.

વૈદ અને હકીમને પોતાનાં દવાખાનાં ઉપરાંત નીચેનાં ગામોએ નિયમિત વિઝીટ કરવા જણવવામાં આવ્યું છે:—

દવાખાનું	દવાખાનાના વૈદ અગર હકીમે વિઝીટ કરવાના ગામો,
પીંજરત	ગાડવી, તેના, ખરભેધન, દીહેણ
નાગધરા	પુણી, ડમઝાઈ, મહુડી, સરપોર
હરણગામ	સુરખાઈ, માણેકપોર, દેણા સાદડવેલ
રોડીયા	પરીયા, ગોહા, સોનાવાડ, અંબાચ
સરભેષુ	ગોગામા, વડોલી, અગત્રસાડી
ખમરોલી	ખુડીયા, પાડેસરા, વડોદ

આ યોજના અંગે સરકારે સને ૧૯૩૯-૪૦ માં એટલે ચાલુ વર્ષે પણ ૧૩ દવાખાના વા ખેડૂની બલામણો માગી છે અને તે ઉપરથી ખેડે તા ૨૮-૮-૩૯ ને રાજ દરાવ કરી નીચે પ્રમાણે દવાખાના યોજવા મંજૂરી માંગી છે જે મંજૂરી મળ્યા બાદ જેમ અને તેમ જલાલદી દવાખાનાં યોજવા પગલાં લેવામાં આવશે. ચાલુ વર્ષની બલામણોમાં સરકારની સૂચના અનુસાર એલોપેથીક દવાખાના માટેની બલામણો પણ કરવામાં આવી છે.

તાલુકો	ગામનું નામ	દવાખાનાની જાત	તાલુકો	ગામનું નામ	દવાખાનાની જાત
વલસાડ	ગાલવણ	આયુર્વેદિક	ખારડોલી	મદી	"
ચોર્ખાલી	કપથેથા	યુનાની	પારડી	વાધછીપા	"
માંડવી	સાંવાવ-દેવગઢ	એલોપેથીક	જલાલપોર	ખોરીફળીયા	આયુર્વેદિક
	(સાકરે જનો		ઓલખાડ	સ્પાદલા	"
	જગ્યાએ એક		જલાલપોર	અંબાડ	એલોપેથીક
	એક દિવસ દવા-		પારડી	દેગામ કરાયા	આયુર્વેદિક
	ખાનું ચલાવવાનું છે.)		ખારડોલી	ગોડધા	"
ચીખડી	ખોડવાંક	એલોપેથીક	ચીખડી	ખુડવેલ	"
			ચોર્ખાલી	સણીયા કણુદે	એલોપેથીક

ગામ સુધારણા સંસ્તાહ

બીજા વર્ષનો (૧૯૩૬-૪૦) કાર્યક્રમ.

નિવેદન

ગામ સુધારણા સંસ્તાહની ગયા વર્ષની યોજનાનો હેવાલ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. એ પરથી માલમ પડશે કે યોજના ઠીક રીતે ફલદર્શક નીવડી છે. યોજનાનો અમલ કરતાં આપણને મીઠા તેમજ કડવા બન્ને અનુભવો મળ્યા છે. ગયા વર્ષમાં જે કામ થઈ શક્યું છે તેની વિગતો હેવાલમાં જણાવવામાં આવી છે.

ગામ સુધારણા સંસ્તાહનો કાર્યક્રમ પાંચ વર્ષનો છે, અને તેથી બીજા વર્ષના કાર્યની શરૂઆત કરીએ તે પહેલાં આ યોજનાની શરૂઆત, તેના હેતુ આ એ માટેની કાર્યપદ્ધતિ અર્થે દુકાણમાં જણાવરી ઉપયોગી થઈ પડશે.

યોજનાનો જન્મ

કેંગ્રેસ પક્ષ બેઝમાં આવ્યો ત્યારથી જાણતો હતો કે બોડીનાં સાધનો એટલાં બધાં મર્યાદિત છે કે પોતાના વહીવટના રસ્તાઓ સારી સ્થિતિમાં રાખવા પાછળ જે ખરેખર ખર્ચ કરવો જોઈએ તેનો ફક્ત ૨૫ ટકા જોડવો જ ખર્ચ બોડી કરી શકે એમ છે. ગયા વર્ષના નિવેદનમાં બોડીની જે આર્થિક સ્થિતિ જણાવવામાં આવી છે એ સ્થિતિમાં બોડી જનતાની સેવા માટે જે જાગ્યત મિત્રાચ બીજી ખામ કરી શકે એમ નહોતું. એક તો વહીવટ કરકમરી બનાવવો અને બીજું તેને વધારે સગીન બનાવવો. બોડી વહીવટમાં કાષ્ટક્રુષ માટે દરખાસ્તો કરી દીધી છે અને મધ્યસ્થ સમિતિના આખરી નિર્ણયની રહ જોવાય છે. વહીવટ વધુ સગીન બનાવવા માટે પણ જરૂરી પગલાં લેવાયા છે. આ પગલાંના પરિણામ માટે અભિધાય તો લોકો પોતે જ સારી રીતે આપી શકે. પણ બોડીને આટલાથી સતોષ નહોતો. બોડીમાં દાખલ થવાનો કેંગ્રેસ પક્ષનો ખામ ઉદ્દેશ તો નિરક્ષાના લોકની શક્ય હોય તેવી સગીન સેવા કરવાનો હતો. તેથી બોડી એ જાગ્યત પર જુલ જુલ દલિદિંદુથી વિચાર કરી નીચે પ્રમાણે નિર્ણયો પર આવી હતી:—

(૧) બોડીનાં સાધનો એટલાં બધાં મર્યાદિત છે કે પોતાની ચાલુ ફરજો યોડે અંશે પણ પાર પાડવાને એ શક્તિમાન નથી. હાલ સાધનોમાં સુધારો થઈ શકે એમ નથી, કામજુ કે ગામડાંના લોકો પર કરવો બોલો એટલો બધો ભાર છે અને પોતાનો ખેતીનો સુખ્ય ધંધો એવી ખરામ હાલતમાં આવી ગયો છે કે એમના પર વધુ દર નાખવો એ બીજક્રુષ ગેરવ્યાજબી કહેવાય. ને છતાં પ્રાથમિક કેળવણી જેમાં વર્તો થયાં કોઈ પણ પ્રગતિ થઈ શકી નથી અને પ્રાથમિક કેળવણીનો કાયદો થયા પછીનાં પંદર વર્ષનો મગજ જેને 'અંધકાર યુગ' તરીકે ઓળખાવી શકાય તેનો વિદાસ કરવાના હેતુથી લોકલેડ સેક્ષમાં એક પૈમાના વધારા માટે લોકોને સમગ્રની સંમતિ લેવાનું મુશ્કેલ કામ હાથ પર લીધું. લોકોએ આ જાગ્યત અમજવાનું સાણ્ણુ પતાવ્યું અને નિરક્ષાના સુખ્ય ગામેમાં મલેવી હમમમ ૨૦૦ જાહેર સમાજોમાં આ

વધારાના એક પૈમાના કર માટે સંમતિ આપી. આ વધારા માટે સરકારની મંજૂરી મળી ગઈ છે. અને પ્રાથમિક ક્ષેત્રણી માટે જે જુદા જુદા સુધારા આવશ્યક હતા તે હવે હાથ પર લેવાશે. બોડની આવક સુધારવાનું બીજું સાધન સરકારી ગ્રાન્ટ છે. આ દિશામાં અમે બહુ આશા રાખી શકતા નથી. કારણ કે સરકારે એટલા બધા અગત્યના સામાજિક સુધારા હાથ પર લીધા છે કે બોડને તે મદદ કરી શકે એવી આશા રાખી શકાય નહીં.

વસ્તુસ્થિતિ આવી હોવાથી બેડે બંધી પરિસ્થિતિની સંભાળપૂર્વક તપાસણી કરી છેલ્લા દોઢમે વર્ષ દરમિયાન ગામ સુધારણાના મુશ્કેલ અનેલા સવાલોને ઉકેલ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને બોડે એવી માન્યતા પર આવી કે ગરીબાઈને લીધે ગામડાંના લોકો તમામ આત્મવિશ્વાસ ગુમાવી બેઠા છે, અને છેક નિરાશાજનક અને દયાપત્રી મનોદશામાં રહે છે. લોકો સામાજિક જીવન પ્રત્યેની પોતાની ફરજ જૂલી ગયા હતા અને બીજાની મદદ પર આશા રાખવાને ટેનાઈ ગયા હોવાથી પોતાના સધમાં સુખમગવડ માટે કાતો સરકાર કે લોકલ બોર્ડ જેવી સંસ્થા પર આધાર રાખી બેસી રહેતા હતા. જિલ્લા લોકલ બોર્ડે કાર્પ સેવા કરી દશે પથ્થુ એક બાબતમાં તો ચોખ્ખી લોકોની કુસેવા જ થઈ છે. અને તે લોકોને બીજાના આધાર પર બેસાડી રાખતા કરવાની. ગામડાના લોકોમાંથી સ્વાશ્રય નાશ પામ્યા જેવો જ હતો અને બ્યવસ્થિત પ્રયત્નો એ એક બૂનકાળની જ વાત બની ગઈ હતી. બોર્ડ તેથી એવા નિર્ણય પર આવી કે જનતાની જે ખરેખર સેવા કરતી હોય તે જ મૂળ કારણોને સર્જ ગામડાંમાં સુધારો થઈ શક્યો નથી તે નાપુન થવાં જોઈએ, પહેલાં તો નિરાશા તે નિરાસાહની લાગણી દૂર કરવી જોઈએ અને તેઓમાં રહેલી શારીરિક શક્તિનું બાન કરાવવું જોઈએ. જે આ શક્તિનો ખરેખર ઉપયોગ કરવામાં આવે તો થોડા વર્ષોમાં ગામડાઓની સ્થિતિમાં અમ્મયબંધી બપોં ફેરફાર થઈ શકે.

યોજનાનો હેતુ

ઉપર જણાવેલા સામાન્ય નિર્ણયો પર આવ્યા પછી ગામ સુધારણાની યોજના ઘડવા માટે લક્ષ્યાંક રાખવાના ઉદ્દેશ નક્કી કરવાનું બોર્ડે માટે સહેલું હતું. ગામ સુધારણા સંભાદની સ્વાશ્રયની યોજના ઘડવી વેળા નીચેના ઉદ્દેશ લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યા હતા.

(અ) પહેલાં તો લોકોમાં ધર કરેલી નિરાશા અને નિરાસાહની લાગણી દૂર કરવી જોઈએ. પહેલા વર્ષના કાર્યક્રમમાં આમાં થોડે અંશે અમે ક્ષેત્રદર્શક થયા છીએ. આ બીજા વર્ષમાં એવે માટે કશું વધુ સાચું અંગ્રેજ પ્રજાજુલા પ્રયત્નો કારણત્વ વધારતા કરેકે કરતા પડશે જિલ્લાનાં ધણાં નાના ગામોમાં હજી આપણો આધારનો સદેશો પહોંચાડવાનો છે. એક વેળા લોકોને જે આશામય જીવન જીવતા કરી શકાય તો કાર્યક્રમના બીજાં પગથીયાં અદનાં બહુ સહેલાં થઈ પડે. હાલની ગિરિધિયા અને નિરાસાહી માનસની જગ્યાએ, આશા અને શ્રદ્ધા પેદા કરવાં જોઈએ અને એમ થાય તો ગામ લોકોમાં ખારે જનશક્તિ લાવી શકાય.

(બ) બીજો ઉદ્દેશ લોકોને સ્વત્વલંબી બનાવવાનો છે. બધા સુધી લોકો સરકારની તેમ જ લોકલ બોર્ડની ખરી અર્થિક સ્થિતિથી અચાત હોય ત્યાં સુધી તેઓ પોતાનાં દરેક સુખ સગવડ અને સુધારા માટે તેના પર આધાર રાખ્યા કરશે. ગામ લોકોને પ્રાંતિક સરકારનાં

તેમ જ નિઃસ્વા લોકક ષેડનાં ત્રણાદિન આધનોની પૂરી જલ્લ કરવી જોઈએ અને આ સાધનોને હાલ કેવી રીતે ઉપયોગ થાય છે તેનાથી પણ વાકેફગાર કરવા જોઈએ. આ જાગૃતતા ખરી વસ્તુસ્થિતિ જાણનાથી પોતાના ગામના સુધારા માટે જરૂરની મદદ પર આધાર રાખવાની હાલની વલ્લ નાખુદ થશે અને જાન મદદ અને સ્વચ્છની કિંમત તેમ જ જરૂરીઆત લોકો સમજી શકશે.

(ક) વર્ષો થયાં ગામડાંના સંઘઘવનામાં જે હિન્નબિન્નાનું તત્વ દાખલ થયું છે તે અટકાવવું જોઈએ. સંઘઘવની કિંમત લોકોને સમજાવવા જોઈએ અને ગામ સુધારણા કામ સમૂહમાં કરવાની જરૂરિયાત પર ખાર મૂકવો જોઈએ. સંઘમાં સંગત સ્ત્રીપુરોને ગામ સુધારણાનાં કામ થોડા દિવસ પછી સમૂહમાં લ્લગિયન થઈ પાર પાડવા જણાવવું જોઈએ.

(ક) ગામડાના ગંધપ વર્ગનાં જે જમીનના માલીક છે તે અને ખસ કરીને તેમાંને બહેલો વર્ગ શારીરિક મહેનતની જરૂર પડે તેથી મધળી પ્રતિભા તરફ ધીમે ધીમે ઉતારીન જાતો જા રહે. એક વખત એવો દનોજ્યારે આજ વર્ગના વડતાએ ખેતીવાડીના અને ઢેર ઉછેરના કામમાં જોડતી શારીરિક મહેનત કરવામાં ગર્વ લેતા હતા. પરંતુ હવે આ કામ આ વર્ગ પોતાના નોકમે મારફત લે છે. ખેડુનોના ખરા લાભ માટે આથી વલ્લ થણી જ તુકશાનકારક છે અને તેથી આપણે શારીરિક મહેનતમાં રહેલુ ખેડવ પાણું રથાપીન કરવું જોઈએ. એમ થશે ત્યારે જ આપણા ગમડાંમાં ચેનન અને નવજવન આવશે.

(ઈ) એ કલુપ કલુપ જોઈએ કે ગામડાંઓમાં હલુ ગામ તરફની નાગરિક ફજની આવના જાગૃત થઈ નથી અને તે ફજવાની જરૂર છે. આ આવના સિવાય કોઈપણ પંચયત ફતેહમંદ થઈ શકે નહિ. અને સારી રીતે કામ કરી શકે નહિ. ગામ સુધારણા સમાજની થોજના મારફત ગામ લોકોમાં આ આવના સજવન કરવાનું ધાયું છે. ગામ સુધારણા સમાજની થોજના હુંક વખતમાં રથાનાર ગામ પંચાયતોને કામ કરવા માટે થોજ લેન પૂર પાડશે.

(ફ) ગામમાં આસપાસની જગ્યા જોખળી અને સાફ ન હોય ત્યાં સુધી લોકો તંદુરસ્ત અને રોગમુક્ત જાની શકે નહિ. ગામતેજા થણી જાગૃતતાં સુધારવાં પડશે. પહેલાં તો થોમસમાં પાણી બરાઈ રહે અને તેથી મજર પાણી મેલેરીઆ પ્રસારે એવા ખાડાઓને મારીથી પુરી ગમતજાની સપાટી સરખી કરવી જોઈએ. પછી મધળી જાહેર જગ્યા પર આવવ, રેની, કંકર કે માફુ પાયરી ગામજાને કાદમુક્ત જાનાવવા લોકોને સમજાવવું જોઈએ. ગામ પાદરો તરફ આજકાસ ધ્યાન અપાવું નથી અને જોને લાધને તે નકામા અને પાણીથી બરાઈ રહેલાં ખાડાઓવાળાં થઈ ગયાં હોય છે. જેમાં સામાન્ય રીતે બેસો પડી રહે છે. આ પાદરો જુવાન લેગજ ધરડાંઓ માટે રમત ગમત અને અનંદ લેવાની ઉત્તમ જગ્યા તરીકે વપરાઈ શકે. આ પાદરોમાં જે વ્લવસ્થિતિની ઝાડો રોપવામાં આવે તો જાહેર મજાઓ માટે પણ ઉત્તમ રથાન થઈ શકે અને ઉન્હાજાના દિવસોમાં લોકોને જાંયડો પણ આપી શકે.

(ગ) જાહેર રસ્તાઓ પર પામેની જમીનના ખાનગી માલીકોએ ફરેલાં દળલો ગામ સુધારણાના કામમાં મોટામાં મોટી દરકત આપે છે. લોકોની આ ફરીઆદ તરફ સરકાર બેદરકાર રહી છે. સરકારી અમલદારો આ દળલો દૂર કરવાને જાગ્યે જ આગળ પડી પગમાં

લે છે. એ મિલાય એ કામ માટે પુરતા સરકારી માણસો પસંદ હોતા નથી. જ્યાં સુધી સરકાર આ પ્રશ્નોના સંતોષકારક રીતે નીકળ કરે નહિ ત્યાં સુધી મોટા પાયા પર સ્વામ્યથી ગામ રસ્તા સુધારવાનું કામ મુરકેવી બરેલું રહે છે. જિલ્લા લોકલ બોર્ડે આ બાબતમાં યોગ્ય કરવા સરકારને લખ્યું છે. એ દરમ્યાન લાભના વળગના લોકોની વિવેક પ્રુદ્ધિ અને રેવન્યુ અગત્યદારોના હાર્દિક સહકારથી થોડે અંશે એનો ઉપાય થઈ શકશે. અનેક દબાણોની હયાતિ ગામ લોકોની ગામની સામાન્ય જરૂરીયાત તરફ ઉદ્ધસિનતા મૂકવે છે અને તેટલે અંશે નાગરિક ફરજનો અગાધ બતાવે છે.

(હ) જ્યાં સુધી મનદારો પોતાની જવાબદારી સમજે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ પણ પ્રયત્નશાસનતંત્ર ક્ષેત્રમાં બનાવી શકાય નહિ. આ જવાબદારીનું બાન કરાવવાનો આ યોજનાનો હેતુ છે.

(આમ) કેઈપણ મહેર વહીવટ બારે પ્રમાણિકપણું અને શુદ્ધિ માગે છે. આજના વહીવટમાં અનેક અશુદ્ધિઓએ ધર ક્યું છે. એને માટે લોકો પણ જવાબદાર છે, એ જવાબદારીનું પણ બાન કમવ્યું એ આ યોજનાનો એક હેતુ છે.

“ગામ સુધારણા સપ્તાહ” યોજના

આ ઉદ્દેશો પાર પાડવા માટે બોર્ડે નીચેની યોજના ધડી છે. યોજનાનું તાર્પણ એ છે કે જિલ્લાના દરેક ગામના સશક્ત સ્ત્રી પુરુષોએ ગામ સુધારાનાં કામ માટે સાત દિવસ માટે પોતાની જાત મહેનત મફત આપવી જોઈએ. આ સપ્તાહની વિધિસર ઉજવણી માટે તા. ૬ ફૂી એપ્રિલથી શરૂ થયું ૧૨ મી સુધીનું અઠવાડિયું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ જારી રીતે લોકો એમાસા સિવાય વર્ષના બધા દિવસોમાં પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે ગામ સુધારણાનું કામ કરે છે. એ પ્રમાણે ગામ સુધારણાના સામાન્ય ઉદ્દેશ માટે દરેક સશક્ત સ્ત્રી પુરુષે પોતાની સાત દિવસની જાત મહેનત આપવાની છે. એ ઉપરાંત રસ્તાઓ પાકા કરવા માટે જોઈએ ગાલ લાવવાને પોતાના ગાડી બળદ પણ સાત દિવસ માટે મફત આપે એવી આશા રાખવામાં આવે છે. જન મહેનત ગામ રસ્તાને સુધારવા માટે જરૂરી ગાડી કામ કરવા પાછળ કામ લાગે છે. આ પ્રમાણે કરેલાં માટી કામની સપાટી આવક, રેતી, કંકર, બાકુ કે મુરગ નાંખી પાકી બનવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી નકામી થઈ પડે છે. અને તેથી ગાડી બળદનો ઉપયોગ આ બીજા કામ માટે લેવાય છે. આ બધું થયા છતાં જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં પાણીના ગાર્ગનું સંધન જેવું કે ગરનાળું, કેઝવે, હાથ પાછપ વિ. ન હોય ત્યાં સુધી રસ્તાનું કામ અધુરું રહેલું કહેવાય. પણ એ માટે ધણો ખર્ચ કરવો પડે અને લોકો તેમ કરી શકે નહિ આ માટે સરકાર જરૂરી નાણાં આપશે એવી બોર્ડે આશા રાખે છે.

ગામ સુધારણા સપ્તાહની ઉજવણી માટે નીચે પ્રમાણે કાર્યક્રમ છે:—

સપ્તાહના અઠવાડીયાના પહેલા ચાર દિવસ કોઈ ગામ રસ્તા થા ગામતળ સુધારવાનું અગર બીજું કાંઈ ઉપયોગનું કામ કરવું. એ દિવસો દરમ્યાન ગામ લોકો જરૂરી સુધારા માટે પોતાની જાત મહેનત આપવી જોઈએ. અને એ કામ સમૂહમાં રહીને કરવું જોઈએ તમામ જરૂરી સલાહ અને સૂચના જિલ્લા લોકલ બોર્ડના એન્જનીયર તથા આવરસીયરો તરફથી આપવામાં આવશે.

અહવાડિયનો પાંચમો દિવસ “સચ્ચના દિન” તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. આ દિવસે પણ ગામના દરેક સભ્યને ફરી પુરૂષે આખા ગામને સાફ કરવાના કામ માટે ભતમહેનન પુરતી આગવી જોઈએ પહેલાં તે દરેક ઘરવાસીએ પોતાના ઘરનું આંગણું તથા પાછળનો ભાગ સાફ કરી દેવાં જોઈએ. ત્યારપછી સામાન્ય જાહેર જગ્યાઓનું સફાઈકામ હાથ પર લેવું. ગયે વર્ષે અનેક ગામોમાં આ સામાન્ય કાર્યનું કામ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું, અને એને પરિણામે જમાના થયાં જમા થયેલો ગંદવાડ અને કચરો એકઠો કરી માળી નાંખવામાં આવ્યો હતો. આ દિશામાં આ વરસે વધુ મજતુન પ્રયત્ન કરવો પડશે કે જેથી બાકી રહેલાં ગામો આ કામ ખગ હિસાબથી હાથ પર લે.

છઠ્ઠો દિવસ “વૃક્ષરોપણ અને ઉદ્યોગ દિન” તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. આ દિવસે દરેક ઘર માલીક પોતાના વાડામાં અથવા બેતરમાં ઓઝમાં ઓછું એક, ફળ આપતું નવું ઝાડ રોપે એવી આજ્ઞા રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ એપ્રિલ માસ ઝાડ રોપવા માટે અનુકૂળ ન હોવાથી હવે વૃક્ષરોપણ માટે દર વર્ષે ૧ લી ઓગષ્ટનો દિવસ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. તેથી હવે આ છઠ્ઠો દિવસ “સદાકાર દિન” તરીકે ઉજવાશે. અને એ દિવસે જાને તેટલા ગામોમાં સમાજો રાખી સદાકારના સિદ્ધાંત પર યના કામના તથા જુદા જુદા હેતુ માટે સ્થપાતી સદાકારી મંડળીઓના કાયદા સમજાવશે. આ વિષય પર સદાકારી ખાતા તરફથી પત્રિકા તૈયાર કરાવી દરેક ગામમાં બહેચવામાં આવશે. આ ઉપરાંત નાના મૃદ ઉદ્યોગો સંબંધી પત્રિકાઓ મારફતે લોકોને જરૂરી ગાદિતી આપવામાં આવશે.

સાતમો અને છેલ્લો દિવસ ખીજા દિવસો જેટલો જ મહત્વનો છે. આ દિવસ બે હેતુ માટે રાખવામાં આવ્યો છે, એક તો આનંદ કરવાનો. ગામ જીવન હમણાં હમણાં ખીજકુલ શુષ્ક થઈ ગયું છે, પહેલાંનાં ગામમાં આનંદ અને કસોબ કરતાં જાણનાં દતાં તે આનંદ અને કસોબ આજે નાશ પામ્યાં છે. ફરીથી આવું આનંદી જીવન સચેત કરવું જોઈએ, ખીજો હેતુ થયેલા કામની સમીક્ષા કરવાનો છે. લોકો સજા જાહેર સભા બરી એકઠા થઈ વર્ષ દરમિયાન ગામ સુધારણા માટે જે જો કરવામાં આવ્યું હોય તેના પર દ્રષ્ટિપાત કરી ખીજા વર્ષ દરમિયાન શું કાર્યક્રમ રાખવો એ નક્કી કરશે સ્વસુધારણા જાગત સભામાં ખીજા મંગલો પણ કરવામાં આવશે. આ દિવસે ‘ઉત્સવ દિન’ તરીકે ઉજવવાના પ્રયત્ન ચિન્હ તરીકે ન્યાં ન્યાં લોકલ બોર્ડની શાળા છે તે દરેક ગામમાં તે દિવસે સવારે નાનાં મેડાં ઓકરા છોડરીઓની રમત રમતની હરિફાઈ રાખવી. સ્કૂલના હેડ મારનર એ સજા સ્વચ્છતા કરશે અને છોડરાંઓનાં માથાપને આ હરિફાઈ વેળા હાજર ગુદવા નિર્ધાર કરવામાં આવશે. ખની શકે ત્યાં ઉત્સાહી ગામોમાં સાંજની જાહેર સભામાં હરિફાઈમાં જીતનારાઓને ધન્ય આપવા જાગત ગોદવણ કરી શકશે.

આઠમો વર્ષના કાર્યક્રમમાં એક નવી પ્રવૃત્તિ ઘાખવ કરવામાં આવી છે. દરેક તાલુકામાંથી નમુનેદાર ગામ જનાવવા માટે એક ગામ પસંદ કરવામાં આવશે. પાંચ વર્ષના કાર્યક્રમના ગાળામાં દરેક તાલુકામાં એક નમુનેદાર ગામ જનાવવામાં આવે તો તેનો ઘણો લાભ અનુકરણ કરવા બાકીનાં ગામો પ્રેરણ આ પ્રગણે ગામડાંની હાલની સ્થિતિમાં મોટા ફેરફાર લાવી શકાય.

આ બોડના મત મુજબ નીચે પ્રમાણે જે ગામમાં સિદ્ધ થઈ હોય તે નમુનેદાર ગામ કહી શકાય:—

- ૧ ગામની હદમાં તગમ રસ્તા કાલમુકત હોવા જોઈએ.
- ૨ આખા ગામમાં પૂરેપૂરી સ્વચ્છતા જળવાયેલી જોઈએ.
- ૩ ગામમાં કોઈપણ ગિરફતર હોયું જોઈએ નહિ.
- ૪ ગામમાં કોઈ નશાખાજ હોયું જોઈએ નહિ.
- ૫ ગામમાં દરેકે ગામમાંજ કાનેયા સુતરના ખાદીનાં કપડાં વાપર્યાં જોઈએ અને ખીજી વસ્તુઓ સ્વદેશમાંજ જાનેલી વાપરવી જોઈએ.
- ૬ પાદરની જગ્યા જાહેર અથવા તેમજ જાળકોને રમવા લાયક જુએની છયાવાળી તેમજ મપાટ બનાવેલી હોવી જોઈએ.
- ૭ ગામની ખાનગી તકરારેના નિકાલ માટે ગામ પંચ હોવી જોઈએ.
- ૮ ગામમાં લગ્ન પાછળ બોટા ખર્ચ થવા ન જોઈએ તેમજ મરણ પાછળ ખીલકુપ ખર્ચ થવા જોઈએ નહિ.
- ૯ ગામના દરેક ઘર માટે ખાડા જગરની વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ.
- ૧૦ ગામમાંથી અસ્પૃશ્યતા નાશ પડેલી હોવી જોઈએ.
- ૧૧ ગામના દરેક ઘરમાં હાથછડા એ અ. તેમજ હાથે દબોલા લોટનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.
- ૧૨ ગામના કુવાઓ પરસગા જે વાર મળાય તો જ જોઈએ.
- ૧૩ દરેક ઘરની ઓઠામાં ઓછી ઘરના ઉપયોગ માટે એક ગાય પાળેલી હોવી જોઈએ.
- ૧૪ ગામ અંગે વ્યાયામ સઘ હોવા જોઈએ.
- ૧૫ ગામમાં એક પુસ્તકાલય તથા વાચનાલય હોયું જોઈએ.

કાર્યપદ્ધતિ

આ નિશાળ અંગે ગદત્વની યોજના પાંચ પાડવા માટે શારે પ્રચાર અને વ્યાખ્યાની જરૂર રહે છે.

પ્રચાર

(૧) જિલ્લા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખ, ઉપ-પ્રમુખ, અને સ્કુલ બોર્ડના ચેરમેન ગયા વર્ષની માફક આખા જિલ્લામાં વ્યવસ્થિત પ્રવાસ કરશે અને એ માટે દરેક અઠવાડિયાના ત્રણ દિવસ અખવામાં આશે. આ પ્રસંગે કાર્યક્રમ લોકલ બોર્ડની તાલુકા કમિટી અને તાલુકા કોમિસ સચિવની સતહ સ્થ નક્કી કરવામાં આવે છે. એક તાલુકાના રોજના ચાર પાંચ ગામ મુલાકાત માટે નક્કી કરવામાં આવે છે, અને જાહેર સમાજોના સમય પછી આગળથી ની કરવામાં આવે છે એ ત્રણ નિસંગે કાર્યક્રમ છપાવી જે ગામોની મુલાકાત લેવાની હોય તમાં તથા તેની આસપાસના ગામોમાં લોકોની ભાથ માટે બહેનમાં આવે છે. જિલ્લા લોકલ બોર્ડના સ્થાનિક સભ્યો પ્રમુખના પ્રવાસમાં સામેલ થાય છે. એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ દરમ્યાન એક તાલુકાનો પ્રવાસ પૂરો કરવામાં આવે છે અને બીજા અઠવાડિયામાં બીજો તાલુકો લેવાય છે. એ રીતે આખા જિલ્લાનો એક પ્રવાસ જે મહિનામાં પૂરો કરવામાં આવે છે.

(૨) ગામ સુધારણાના બુદ્ધિશીલ નિયમો પર પત્રિકાઓ તૈયાર કરાવી ગામોમાં બહેનવામાં આવશે. એવી અગીઆર પત્રિકાઓ તૈયાર કરાવી, છપાવી, ગયે વર્ષે ગામોમાં બહેનવામાં આવી હતી. આ વરમે પણ લેખના એક રીતે શિક્ષણ આપવાની આ પદ્ધતિ ચાલુ રાખવામાં આવશે.

(૩) રવિવારોએ અને બીજા વજના દિવસોએ પ્રથમ તહેરી કાઢવા માટે રફૂલ મારતરોને જણાવવામાં આવ્યું છે, અને પ્રથમ તહેરીઓમાં ગામ સુધારણાને લગતા ગીતો બાળકો ગાશે. ગયે વર્ષે આ ગીતો રફૂલ મારતરો પાસે રચાવ્યાં હતાં. પરંતુ આ વરમને માટે વધુ આરાધનાવાળા, નાણીતા લેખકોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

વ્યવસ્થા

નિશ્ચય કમિટી:—આ વિશાળ યોજનાને અમલમાં મૂકવા માટે નિશ્ચય લેવા બેઠે ડિ. જોર્ડ સભ્યોની ગામ સુધારણા સપ્તદ સમિતિ નીમી છે. અને આખી યોજનાને અમલમાં મૂકવા માટે આ સમિતિને મત્તા અપાઈ છે

તાલુકા સમિતિઓ:—દરેક તાલુકા માટે ગામ સુધારણાના કામ માટે એક તાલુકા સમિતિ નીમવામાં આવે છે. જે તે તાલુકાના ડિપ્ટીકમિટી જોર્ડના સભ્યો અને તાલુકા કોમિસ સમિતિના સભ્યો આ સમિતિના હોદ્દાની રૂએ સભ્યો હોય છે. એ મિતિય આ કામમાં રસ લેતા હોય એવા તાલુકાના બીજા કાર્યકર્તાને સભામદ તરીકે લેવામાં આવે છે. આ સમિતિનું મુખ્ય કામ ગામ સમિતિઓ રચાવવાનું અને યોજના કસ્ટોડિયન રીતે પાર પાડવા લોકોને ઉત્તમ આપવાનું છે. ડિપ્ટીકમિટી જોર્ડની તાલુકા કમિટીના ચેરમેન આ સમિતિના હોદ્દાની રૂએ ચેરમેન હોય છે. અને સમિતિ માટે બે કે વધારે મંત્રી નીમવામાં આવે છે.

ગામ સમિતિઓ:—ગામ સુધારણાના કામ કરાવવા માટે ગામ સમિતિઓ જનાબદાર હોવાથી આ સમિતિઓ વ્યવસ્થામાં સૌથી વધારે અગત્યનું યતન લેવાય છે ગામ સુધારણાના કામ જાતમહેનતથી તેજ ગામોમાં ચર્ચ શરૂ કે બધા પક્ષે હેય નદિ અને અંધ હેય આ ગામ સમિતિના સભામદ લોકોએ જ ચૂંટી કાઢવા હશે. એ માટે તાલુકા સમિતિના કોઈ વ્યવસ્થાપક ગામ લોકોની એક જાહેર સભા બોલાવશે અને આ સમિતિના ચેરમેન પણ આ સભામાં જ પસંદ કરવામાં આવશે. ગામના પોલીસ વટેવ, તવારી અને નિશાળ હેય તેના હેડ માસ્ટર હોદ્દાની રૂએ આ ગામ સમિતિના સભાસદ રહેશે, સમિતિના ઓછામાં ઓછા બે મંત્રી રહેશે. જેમાંના એક ગામના રફૂલ મારતર હોદ્દાની રૂએ મંત્રી રહેશે, અને તેમનું કામ સમિતિ તરફથી પત્રવ્યવહાર કરવાનું રહેશે. સમિતિએ પસંદ કરેલા બીજા મંત્રી બીજું કામ કરશે.

આખી પ્રવૃત્તિ વિશાળ દૃષ્ટિએ રચવામાં આવી છે અને જે કોઈ પણ કાર્યકર્તા આ કામમાં રસ લેતા હોય તે સભાસદ ચર્ચ શરૂ. પછી ગમે તે ન્યાય, ધર્મ કે પક્ષનો હોય. સરકારે ગયે વર્ષે આ યોજના અમલ કરી હતી અને નિશ્ચયમાં અગત્યદારોને, ગામ સુધારણાના કામમાં બને એટલો મદદગાર અપવા સચન મરતામાં આવી હતી. સર્વે લાગતા વળગતાઓએ આ સદકાર ખુશીથી આપ્યો હતો અને આશા રાખવામાં આવે છે કે એવોજ સદકાર આ અનિ અગત્યના કામ માટે સરકારી અમલદારો ચાલુ રાખશે.

કાયદાનું સામાન્ય જ્ઞાન

[२]

ગયા અક્રમાં આપણે કાયદાઓના સામાન્ય જ્ઞાનની આવશ્યકતા માટે વિચાર કર્યો. આ અક્રમાં આપણે કાયદાઓ કેવી રીતે અને શા માટે કરવામાં આવે છે તેનો વિચાર કરીશું. જનમંગલના વિકાસને ઇતિહાસ આપણે તપાસીએ તો જાણીશો કે જનમંગલ પ્રથમ વ્યવસ્થિત થયો હશે ત્યારે કાયદાઓ ધરાવતાં અને તેનો અમલ કરવાનું સામગ્રી જેવું વ્યવસ્થિત તંત્ર નહીં હોય. વ્યવસ્થિત બધારણપૂર્વકની સરકારે સ્થાપિત ગયા પછી જ કાયદાઓ કરવાનું કામ હાય ઉપર લેવામાં આવ્યું હશે આ સામાજિક વિકાસનો ઇતિહાસ ધણે સ્પષ્ટ છે પણ તેનો ઉદ્દેશ્ય આ સ્થળે અપ્રગત છે. સમાજ વ્યવસ્થાની શરૂઆતમાં લોકોનાં સાધનો અને જરૂરિયાતો સ્વાભાવિક રીતે જ ધણા થોડાં હશે અને તે જમાનામાં કાયદાઓ પણ થોડા જ હશે પણ એક પાત આપણે યાદ રાખી જોઈએ અને તે એ કે કાયદો ત્યાં જ સમજે છે કે જ્યાં તેનો અમલ કરનાર વ્યવસ્થિત સરકાર હોય એટલે સ્થાપિત સરકારોના જમાનાથી જ કાયદાઓનું આગમન શરૂ થાય છે. કોઈ પણ સરકારને પોતાનો વહીવટ વ્યવસ્થિત ચલાવવો હોય તો તેણે બધારણ પૂર્વક કાયદાઓ ધાર્યા જોઈએ અને તે કાયદાઓનો અમલ કરવા માટે વહીવટી તંત્ર સ્થાપવું જોઈએ. આ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે કોઈપણ સરકારની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ-કાયદાઓ ધરાવતા અને તેનો અમલ કરવામાં-દેશમાં વ્યવસ્થા જાળવવા અને તેને લકાઈના આક્રમણોથી અટકાવ રાખવામાં અને આ બંધી પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે જોઈતા ને કરો ગળી તેને માટે જોઈતા નાણાં ધરૂં મારફતે ઉપગ્રામવાની હોય છે. આજની આ બંધી પ્રવૃત્તિઓ પૈકી કાયદા ધરાવતી પ્રવૃત્તિને જ ઉદ્દેશ્ય કરાવેલો આ લેખનો હેતુ છે. કાયદાઓ કેવી રીતે અને કેણુ ધરૂં છે તે જાણીશો માટે આપણે હાલના આપણા રાજ્યમાં રણની કંઈ ઝાંખી કરવી પડશે. આપણે જાણીએ છીએ કે આપણા દેશ ઉપર બહારની પ્રભુત્વ જોટલે કે અંગ્રેજ પ્રભુત્વ શાસન ચલાવે છે. એ શાસન ચલાવવા માટે બ્રિટીશ સરકારે સને ૧૮૩૫ નો કાયદો ધરાવે છે અને એ કાયદા અન્વયે હિંદુસ્તાનનું શાસન ચલાવવામાં આવે છે, આ શાસન ચલાવવા માટે આપણા દેશના અગ્રીયાર પ્રાંતો બનાવવામાં આવ્યા છે. એ અગ્રીયાર પ્રાંતોને વહીવટ દરેક પ્રાંતના બ્રિટીશ સરકારે નીમેશા ગવર્નર ચૂંટાયલા પ્રધાન મંડળની મદદથી ચલાવે છે. આ અગ્રીયાર પ્રાંતના આવા જુદા વહીવટ ઉપરાંત આખા દેશને માટે એક મધ્યસ્થ તંત્ર ચલાવવામાં આવે છે. તે તંત્રને વડો અમલદાર હિંદુસ્તાનનો પદમરોય છે. આ અમલદાર ના શહેનશાહનો સીધો પ્રતિનિધિ છે અને ઇંગ્લેન્ડનું પ્રધાનમંડળ તેની નીમણુંક કરે છે અને હિંદુસ્તાનના વહીવટ માટે તે બ્રિટીશ પ્રધાનમંડળને જવાબદાર ત લેવાની હાય તર્કો લેવા તેની આસ બ્રિટીશ સરકાર નિયુક્ત એક પ્રધાન મંડળ હોય છે. બ્રિટીશ લોકલ બોર્ડના સ્થાનિક સભ્યોનારે તંત્રને મધ્યમ અગર વડી સરકાર દહેવામાં આવે તે સ દરમ્યાન એક તાલુકાનો પ્રવાસ પૂરો કરે એ ધારાસભાઓ હોય છે. એકને એમેમ્બલી કહેવામાં આવે છે. એ રીતે આખા બ્રિટીશનો એક પ્રતિનિધિઓની બનેલી છે. ઉપલી ધારાસભા બાને

રમતગમતો ઈ. માટેની પેટા સમિતિનો હવાલો

આ નિદેશમાં આપતી આવેલી રમતગમતો, ગરબા, શિક્ષણ, સાધિયા વગેરેની હરિફાઈને અમે આવશ્યક અને આવકારદાયક માનીએ છીએ; પરંતુ 'ફળવણી પરિપદ' દ્વારા જે રીતે અને જેટલા સમયમાં આટોપવામાં આવે છે તે એમાં તેનાથી કંઈ ઉપયોગી અર્થ સરી શકતો હોય એમ અમને લાગતું નથી, તેથી એ પરિપદ બંધ કરવી અને તેને ઠેકાણે 'તાલુકા શિક્ષક સંમેલન' ચોજવું. આ સંમેલન માટે વાસોડ મહાલમાં એક અને બીજા તાલુકામાં બન્ને સંમેલન સમયમાં શિક્ષક તાલીમ વર્ગ જે સ્થળે ગોઠવવામાં આવે ત્યાં જ ઉદ્દેશ દિવસે આ સંમેલન સમયમાં અને તાલુકાના જે સ્થળના સંમેલનમાં ભાગ લેવાનું પોતાને અનુકૂળ હોય તે સંમેલનમાં જવાની શિક્ષકશિક્ષિકાઓને છૂટ રહે છે.

શિક્ષક સંમેલન

(અ) રમતગમત, ગરબા ઈ. હરિફાઈઓ અને ફળવણી પરિપદો એક જ દિવસે ગોઠવાય છે તેથી એ કામોને માટે પૂરતો સમય મળી શકતો નથી, અને બધાં કામો ઉતારવે સંકેતમાં પડે છે તેથી તેના હેતુની સિદ્ધિમાં ખાસ કરીને ફળવણી પરિપદની બાબતમાં-મધુ વૂદી રહેવા પામે છે તેથી હવેથી આ પરિપદને રમતગમત અને ગરબા ઈ.ની હરિફાઈથી છૂટી પાડવી અને શિક્ષકોના તાલીમ વર્ગો ગોઠવાય છે તેના ઉદ્દેશ દિવસે બરાબરી. વળી આ પરિપદને ફળવણી પરિપદને બદલે હવેથી શિક્ષક સંમેલન તરીકે ઓળખવી. (બ) આખા તાલુકાની ફળવણી પરિપદ એક જ સ્થળે બરાબર છે તેને સ્થાને હવેથી વાસોડ પેટા મહાલમાં એક સ્થળે અને બાકીના તાલુકાઓમાં બન્ને તાલીમ વર્ગો બરાબર છે તેની સાથે બે સ્થળોમાં શિક્ષક સંમેલન બરાબર. બેમાંથી ગમે તે એક પોતાને અનુકૂળ પડતા સ્થળે સંમેલનમાં શિક્ષક શિક્ષિકાઓને ભાગ લેવાનો રહેશે. આથી શિક્ષક શિક્ષિકાઓને બહુ દૂર જવાની મુશ્કેલી ધણે ઓછી થશે. (ક) આ સંમેલનના પ્રમુખની પસંદગી રફલ બોર્ડના પ્રમુખશ્રીની સંમતિથી એ. એ. એ કરવી.

(૨) તાલીમ વર્ગો

અ. દરેક તાલુકાના શિક્ષક તાલીમ વર્ગો તાલુકાના એક કે બે અનુભવી અને ઉત્સાહી શિક્ષકની દેખરેખ અને દેરવણી નીચે બરાબર. એ માટે તે તે શિક્ષકોને એક અધિકારિયું તાલીમ આપવાની વ્યવસ્થા નવેમ્બરના છેલ્લા અઠવાડિયામાં કરવી. આ વર્ગોમાં એ. એ. બોર્ડમાં બોર્ડ એક બે દિવસ હાજર રહે, તેમ જ બીજા ફળવણીમારોને પણ નિમંત્રણ. બ. શિક્ષક તાલીમ વર્ગોના કાર્યક્રમ સામાન્ય રીતે નીચે પ્રમાણેનો રાખવો.

(૧) વર્ધા શિક્ષણ પદ્ધતિ-સામાન્ય પરિચય.

(૨) પ્રૌઢ-શિક્ષણ-પ્રૌઢોને લેખન, વાચન, ગણિત કેવી રીતે શીખવી શકાય? પ્રૌઢની હાજરી નિયમિત શી રીતે કરાય? તેમના જીવનમાં સ્વચ્છતા શી રીતે ઉતારાય? આહાર સ્વચ્છતા બાબતોની અને રોજના બનાવોની ખબર તેમને કેવી સાદી રીતે સમજાવી શકાય? તે લોકોને ગ્રામ સ્ફર્ષિ જેવા કાર્યમાં કેવી રીતે ખેંચી શકાય? તેમની આર્થિક મુશ્કેલી દૂર

કરવા તેમનામાં કાંતણુ પ્રચાર વગેરે કેવી રીતે કરી શકાય ? હજીપતિ ઓગોને અક્ષરના આપવા અને તેમાં રમ લેતાં કરવા કેઈ પદ્ધતિ અજમાવવા જેવી છે ? ' ધરધર શાળા ' નો પ્રચાર કરવા શિક્ષકોએ કેવી રીતે કામ કરવું ?

પ્રદર્શન :-

(૩) વર્ગમાં મુખની શાળાના કામનું પ્રદર્શન બંધાય. તેમાં બાળકોની નોંધપોથી, ચિત્રો, નકશા, વગેરે રખાય.

(૪) વર્ગ બરનાર શિક્ષક અને મુખના શિક્ષક નમુનાના પાઠ આપે.

(૫) બા. વ. અને ધા. ૧-૨ નાં બાળકોને સાધનો વિનાની કઈ કઈ રમતો રમી શકાય તે બતાવવામાં આવે.

(૬) શિક્ષક પદ્ધતિ પ્રમાણે કામ શી રીતે કરી શકાય તેના નમુનાના પાઠો. બે ધોરણુ લેતાં ધરે. એક આખો દિવસ ' માનનાર ' ધોરણુ. એક અર્ધો દિવસ ' માનનાર ' ધોરણુ. બે ધોરણુ આખો દિવસ અને એક શિક્ષકનું. બે શિક્ષકના ધોરણુ અને એક કે બે આખા દિવસના ધોરણુ.

(૭) શાળાઓમાં અભ્યાસક્રમ બદલેની કેળવણી વિષયક પ્રશ્નિઓ દાખલ કરવા વિશે:-

(૧) મોટી શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની ચર્ચા મંડળી.

(૨) અઠવાડિયે એક દિવસ આખા અઠવાડિયાના ચાલુ બનાવે વિષે ચર્ચા વિગત બાળકે ભેગી કરવાની હોય. શિક્ષક માત્ર સૂચના આપે અને કુદશીક બાળન વધારે સ્પષ્ટ કરે.

(૩) દરેક શાળામાં વિદ્યાર્થીના સફાઈ સંધો શાળા અને કમ્પાઉન્ડ નિર્મિત સાફ કરે. આ સામાજિક જોખમગરી સેવાની ટેવ બાળકોને પાડવી ધરે.

(૪) ધા. ૬-૭ નાં કન્યાશાળાનાં ધોરણુમાં નવો અભ્યાસક્રમ છે. તે કેવી રીતે શીખવવો તે પ્રાથમિક શાળાની પરીક્ષાના બાંધનાં વિષય માટે નમુનાના પાઠો.

(૩) રમત ગમતોની હરિદ્વાર્ધ:-

રમત ગમતોની હરિદ્વાર્ધમાં હવેથી કન્યાઓની હરિદ્વાર્ધ પણ ગોઠવવી આ હરિદ્વાર્ધમાં દોડની અને દોરડી ફૂલવાની રમત રાખવી. (ગ) દોડની રમત-૧૫ વર્ષની અંદરની બાળાઓ માટે ૧૦૦ વાર, ૧૦ વરસની અંદરની બાળાઓ માટે ૭૫ વાર. દોરડી ફૂલવાની હરિદ્વાર્ધ ૧૦ વર્ષની અંદરની બાળાઓ માટે રહે ફૂલવાની દોરડી સાથે લાવવી. ઉપથી હરિદ્વાર્ધ માટે કન્યાશાળા અને મિત્ર શાળાઓએ કન્યાઓ ઉત્તરવી. હરિદ્વાર્ધમાં ભાગ લેનાર બાળાનાં નામ છેલ્લી હરિદ્વાર્ધના આઠ દિવસ અગાઉ તા. મા ને જણાવવાં. આ હરિદ્વાર્ધો માટે તાલુકા દીઠ ત્રણ ત્રણ નવાં ધનામ મેળવવાં (વ) ઓકરાઓની રમતોમાં વિનિધના દાખલ કરવી. દા. ત. ગજાકાંઠ (ટગ ઓફ લોડ, દોરડું જે ચલાવી રમત) પછે કાચળા બાધીને ફૂલવું, હવુમાન કુદકો (લોંગનમ્પ લાંબું કુદકું) અગર કુદકો (હર્ષમ્પ-ઉચું ફૂલવું) વગેરે.

(૪) ગરબાં, શિવજી, સાથીબા, અને કાંતણુની હરિદ્વાર્ધ:-

(ગ) આજ સુધી ગરબા, શિવજી, સાથિયાની હરિદ્વાર્ધ યની તેમાં કાંતણુની હરિદ્વાર્ધ ઉમેરવી. અગે દરેક વિષયમાં વધારેમાં વધારે ગુણ મેળવનાર માટે વિષયવાર જુદાં જુદાં

દર વર્ષે થાય છે તે પ્રમાણે એ વર્ગોમાં વર્ગના સ્થળની આસપાસના ૩ ગામના વિસ્તારમાં આવેલી શાળાના શિક્ષકો હાજરી આપશે. વર્ગમાં હાજરી આપનાર શાળાના શિક્ષકોએ પોતાની શાળાનો સમય વર્ષ દરમિયાન સવારે ૭ થી ૧૧૧ થી રાખવો. ૧૦ મી એપ્રિલથી ૧૦ મી જુન સુધીમાં જે વર્ગો બગવાના હોય તે વર્ગો માટે શાળાઓના સમયમાં કેઈ પણ પ્રકારનો ફેરફાર કરવાનો નથી.

૩ માઈલથી દૂરની શાળાના જે શિક્ષકો એ વર્ગમાં હાજરી આપવા ઇચ્છતા હોય તેમણે એ. એ. ની મંજૂરીથી શાળાનો સમય ઉપર મુજબ બદલી હાજરી આપવી.

વર્ગમાં મધ્યસ્થળથી ૩ માઈલના વિસ્તારમાં આવેલી શાળાના નાગ તે મધ્યસ્થળની શાળાના મુખ્ય શિક્ષકો એ. એ. સાહેબને મોકલવાં અને તેને શાળાના શિક્ષકોને એ વર્ગમાં હાજરી આપવા જણાવવું.

ટ્રેનીંગ ગર્લ બરનાર તાલીમ પામેલા શિક્ષકો એ વર્ગ પૂરો થયે એ. એ. ને વર્ગની કામગીરીનો રિપોર્ટ કરવો અને વર્ગમાં કેટલા શિક્ષકોએ હાજરી આપી અને કેટલાએ ન આપી તે સકારણ જણાવવું.

તાલીમ લેવા જનાર શિક્ષકો એ વર્ગ સમાવમનો કાર્યક્રમ તાલીમના સ્થળેથી નિગતવારે મેળવવો અને તે કાર્યક્રમ માટે એ. એ. ની મંજૂરી મેળવી વર્ગ બરવો. ૨ થી ત્રણ અંતુ પ્રમાણે બધા શિક્ષકો સાતે ઘેર પહોંચી જાય તે પ્રમાણેનો બપોર પછી ૨ થી ૨૧ કલાકનો કાર્યક્રમ એ વર્ગમાં ગળવો, વર્ગ બરનાર શાળાના શિક્ષકો સમય નક્કી કરવો અને મધ્યસ્થળની બધી શાળાઓને એ સમયની ખબર મધ્યસ્થળના હે. મા. મારફતે આપાવવી.

મોટા સાર્વજનિક રસ્તાઓની અગત્યના આપણે જુલો ગયા છીએ. આ સાર્વજનિક જમીનોનાં, બારેબાર દયાણો દરેક ગામે જોવામાં આવે છે અને તેથી ગામ લોકોને અનેક દુઃખગારીઓ વેડવી પડે છે. ગાયર, ગાંધી, અગ્નિ જેવી સાર્વજનિક જમીનોનાં દયાણોને લીધે ગામના દોરોને અરવા અને કરવાની જગ્યા સંકુલિત થાય છે. પણ સૌથી વાઘા વારેલાં અને વધુ દરકન કર્તા દયાણો તો મહેસાણાઓની અને નાના પેટા રસ્તાઓની સાર્વજનિક જમીનોનાં છે. મહેસાણાઓની જમીનોનાં દયાણુ ઓટલાઓ વધારી અડારીઓ ઉનારી અને વંડીઓ બાંધીને કરવામાં આવે છે અને નાના મોટા રસ્તાઓનાં દયાણુ ખેતરોની કે ઘરક મના વાડાઓની વાડ અસેડીને કરવામાં આવે છે. બારે આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે ખેડૂતો પોતપોતાની જમીન સુધારવા મહેનત કરવાને બદલે આમાં દયાણો કરવામાં પોતાની શક્તિને દુર્વ્ય કરે છે. આ દયાણુ કરવાની વૃત્તિ એટલી સામાન્ય થઈ ગઈ છે કે ઘણા યોગ્ય ખેડૂતો આ દોષમાંથી સુકા દરો જિજ્ઞાસો. જોની ગામ સુધારણા સંસ્થાની યોજનાના અમલ વખતે આ દોષ કેટલો સાર્વજનિક છે અને તેનાથી લોકોને કેવી બારે દુઃખ વેડવી પડે છે તેનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ બધાને થયો. ગામડામાં વસતી પ્રજા સામાય રીતે પ્રથમથી હોય છે છતાં આ દોષ શા માટે મારો સાર્વજનિક બને છે તે વિચારવા જેવું છે. વિદેશી શત્રુ આગમને લીધે લોકો આવી સાર્વજનિક મીલકતોને સરકારી માનવા લાગ્યા, અને આવી જમીનોનાં દયાણુ કરવામાં નીતિનો ભંગ થાય છે તે ખ્યાલમાં રહ્યું જ નહિ, સમુદાયના કમેકમે નાશ થવાનું જ આ સીધું પરિણામ છે આવી સાર્વજનિક જમીનોનો ઉપયોગ કરવાનો બધાનો દક્ષ છે અને તેથી તે બંધાની માપકોની છે એ વાત લોકો જુલો ગયા લાગે છે. જ્યારે કોઈ ઇક્તિ દયાણુ કરે છે ત્યારે તે સમુદાયની વાત જુલો ગયા છે પણ જ્યારે બધી જ વ્યક્તિ અથવા દયાણુ કરે ત્યારે સહુની સાથે દરેક દયાણુ કરનારને પણ દરકન વેડવી પડવાની જ. સમુદાય તરફની ખેતરકારીને લીધે આજે ગામડાના લોકોને રસ્તાઓના અને ખીજા દયાણોથી થતી બારે દરકન લોગવતા આપણે જોઈએ છીએ. આ દયાણો આટલા મોટા પાયા ઉપર થવાનું ખીજું કારણ સરકારની આ બાજત તરફની ઉમસીવતા પણ છે. આવાં દયાણો કદાવવાની અને તે થવા નહિ પામે તે જોનાની મુખ્ય ફરજ મહેસુલી ખાતાના અમલદારોની છે આ કામની ફરજ સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરો ઉપર મૂકવામાં આવેલી છે, દરેક તાલુકામાં ખેતી તથા સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરો હોય છે. તેમનાં કામે ઓટલાં બારે હોય છે કે આ દયાણુ જોવાની ને તે તમામ કદાવવાની ફરજ તેઓ અદા કરી શકતા નથી. આ બાજતમાં મોટા લોકો અંગત અનુભવ જાણવા જેવો છે. લગભગ ત્રીસ વર્ષ ઉપરની વાત છે. હું બરડા જીલ્લામાં સ. ઇન્સ્પેક્ટરના કામ ઉપર દત્તો સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરને દર વર્ષે દરેક ગામના તુમની તપાસણી કરવી પડે છે. આ તપાસણી વખતે દરેક ગામ તરફથી સ. ઇન્સ્પેક્ટરને પદરથી વીસ રૂપિયાની ગણીમ આપવામાં આવતી હતી. અને પણ એવી બક્ષીસ કરવામાં આવી હતી. મેં 'પૂછ્યું' કે આવી બક્ષીસ તમે શા માટે આપો છો ? લોકોએ જવાબ આપ્યો કે સ. ઇન્સ્પેક્ટર તેમનાં દયાણો કદાવે નહિ અને તેમને દંડ વગેરે મરવું પડે નહિ તે માટે આ રકમ આપવાનો રિવાજ અમે કાઢ્યો છે એક અનિષ્ટમાંથી ખીજા દેહલાં અનિષ્ટ ઉમાં થાય છે તે આ ઉપરથી માલમ પડે છે. દયાણુ કરનારને હમેશાં પડેલ તલાટી અને ખીજા સરકારી નોકરોની બીક રજા કરે છે અને તેમનાથી દયાણું પણ

પરે છે આ સિધિભાથી દરેક ખેડુને સ્વેચ્છાથી સુકન થઈ જવું જોઈએ દયાણુ એ એક જાતની ચોરી છે. અને સામાન્ય ચોરીમાં જે ગુંદો રહેલો હોય છે તેના કરતાં આવી સરકારી અગર સાર્વજનિક જમીનના દયાણુની ચોરીમાં વધારે ગુંદો રહેલો છે કારણકે ખાનગી ગિલકતની રખેવાળી તેનો માની કંરે છે પણ આપી મરકારી અને સાર્વજનિક ગિલકતનો માલીક તેની રખેવાળી કંવાને પણ દાગર હોનો નથી આપણે ત્યાં વિદેશી વાજતન હોનાથી પ્રજા અને સરકાર બુદ્ધ છે એવી મન્યતા થઈ ગઈ છે અને સરકારી મીવકન ની ચોરી કરવી એ જાણે ગુંદો ન હોય એવી માન્યતા ચાલે છે ત્યાં પ્રજાનું પોતાનું જ રાજ્ય હોય છે ત્યાં આવી માન્યતા ઉભી થતી નથી અને સરકારી મિનકત એવે કોઈ જીવન ની મિનકત એવી જાવનાનો નાશ થાય છે. વિદેશી મરકાર હોય ત્યાં પણ આ જાન ની ચોરીમાં હોય જોઈએ થનો નથી આ જમી જમીનો સરકારી અગર સાર્વજનિક હોય તો પણ તે ગદાના સામાન્ય ઉપયોગ માટે રાખવામા આવી છે એ આપણે સમજવું જોઈએ, કોઈ કુટુંબનો છોકરો પેતાના જાપના પૈમાની ચોરી કરે તેવી જ ચોરી માવજતિક જમીનોના દયાણુમાં રહે છે સાર્વજનિક જમીનો જમીની માલીકની છે અને તે જમીના સામાન્ય ઉપયોગ ની હોય છે. એથી જમીનનું દયાણુ કંવુ તે ચોરી છે એટલું જ નહિ પણ તે સમાજ પ્રત્યેનો દ્રોહ છે. આપણા ગામડાના સીપા, સાર અને પ્રમાણિક જીવન ઉપર આ એક મળો ગાય છે અને તે દૂર કરવા ની આપણા જમીની કરજ છે સંભર છે કે ધણા દયાણુ કરના રાએને આ કૃપના દોષો ઉડે ખ્યાન ન હોય પણ આ લેખ વાચ્યા પછી જાણે અજાણે સરકારી અગર સાર્વજનિક જમીનના થએલા દયાણો સ્વેચ્છાથી કાઢી નાખવા આ જીવનની ગામ જનતા દરેક કે જિર કંચે એવી આશા આ આત્મશુદ્ધિ ન જગાનમા વધારે પડતી નહિ ગણાય આપણી સરકારને દુ નમ વિનનિ કર. આ પ્રથમ પ્રત્યેની આવતી આવેલી ઉદાસીનતા દૂર કરી, દરેક જીવના માટે અને ગામ સુધારણા ની સ્વાશ્રય ની યોજનને મદદરે

૧૨ મરી સરત જીવના માટે દયાણો કઢાવવા માટે વધારાના મર્વેયને નીમવા જોઈએ આવી રીતે એક બાલુગી લોકમત જાગૃત કરીને સ્વેચ્છાથી લોકો દમણો કાઢે અને સિધિય નીતિવાળા દયાણુ કરનારાઓ પમે મરકારી તન મારફતે દયાણુ કઢાવનાની સરકાર તરફથી ગોઠવણુ કરવામા આવે તો લોકો વખતમા ગમડાનું એક મેટુ અભિષ્ટ નાશ પામે આ પછી સરકારે બાંધકામા દયાણુ થવા ન પામે તે માટે ચેચ એકદમ કંચી જોઈએ. ગયા વગે ગમસુધારણા યોજના અગે અનેક ગામના અનેક જોડેએ આવા દયાણો સ્વેચ્છાથી ઝપાગમ થ કાઢી નાખ્યા હતા તે માટે તેમને ધન્યવાદ થતે છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે સરકાર દયાણુ કઢાવે અને દરે તે કરતા બાકી રહેલા દયાણો લોકો પોને જ સ્વેચ્છાથી કાઢી પોતાના જમાના જુના પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરે

દર્શિભર પરાગજી કેશાઈ

પ્રાસ ગક નોંધ

ગાંધી જયંતિ

ગાંધીજીએ પોતાનો જન્મ દિવસને-રેડીઆ વારમ તરીકે જાળવવાનું સૂચન કર્યું હતું પરંતુ 'દિ' દુસ્તાનના સેવા માટેની ગાંધીજીની તપશ્ચર્યા જાણીતી છે. 'દિ' દુસ્તાનને ખૂણે ખૂણે વમતા ઉદ્યોગધંધા વિનાના નિર્ગદાર ગામવાસીઓને રોડસે મેળવતા કરનાર રેડીઆ જેવું બીજું કોઈ સાધન આજે તો આપણી પાસે નથી જ એ અર્થ એ સૂચનમાં હતો, અને વર્ધાપોજના પ્રભાણે 'પાયાની કેળવણી' માં રેડીઆ તકનીકે મુખ્ય સ્થાન મળવાથી આ અર્થ વધારે સ્પષ્ટ થયો છે.

પ્રાથમિક શાળાઓ એ સાચી રીતે કે ખોટી રીતે પણ પાયાની કેળવણીની મર્યાદાઓ છે. ગાંધી જયંતિ એ માત્ર આનંદ ઉત્સવ કરવાનો જ પ્રસંગ નથી પણ અતિ મહત્વનું પર્વ છે, એ મહત્વ આ સંસ્થાઓ જેમના હાથમાં સુધત થઈ છે તે શિક્ષક અને શિક્ષિકાઓ મમજી જાય તો એ સંસ્થાઓનું જીવિ જીવનપલ છે એમાં કરી શકા નથી.

જિજ્ઞાસુ મુકુ બોડની શાળાઓમાં આ વર્ષે ગાંધી જયંતિ ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવવામાં આવી છે એના સમાચાર રોજ રોજ અમાની પાસે આવતા જાય છે મજાદા હમ્યાન ખાદી ફેરી, કાંતવાનું, પ્રભાતફેરી, મરમસ, મલા, રાષ્ટ્ર દવજાનન નગેરે વિવિધ કાર્યક્રમો યોજાયા હતા. ધણી શાળાઓમાં ગાંધીજીની છબી પણ મૂકવામાં આવી છે તેમ કેટલેક સ્થળે ધ્વજ પણ ચડાવવામાં આવ્યો છે આ બધું શાળાના શિક્ષક તથા શિક્ષિકાઓએ, ગામ સોડકોએ, તથા શાળા સમિતિઓએ કાર્જના પે સૂચન વિના આપમેળે અને પૂર ઉપકારી કર્યું છે એ પ્રત્ન માનમનો પૂરાવો છે. ગાંધીજીની જયંતિ એ આજે તો ગાંધીય પરંબલ છે. પાંચીમ કશોક જનતાના હવાયમાં કગાડયવા માનમને પ્રદુષિત અને નિહર બનાવનાર મુક્તાભાની એ જયંતિ છે અને જિજ્ઞાસુની જે શાળાઓએ એ રાષ્ટ્રીય પરંબલ મહત્તર પિઝાનીને જીવિ પ્રત્નને એની પિઝાન કગાવાને પ્રસન્ન કર્યો છે એ જો શાળાઓને અને કાર્યક્રમના યોજકોને તેમજ પ્રતોજનોને ધન્યવાદ ધટે છે

સ્કાઉટીંગ પ્રવૃત્તિ

સ્કાઉટ એસોસિએશનની પ્રવૃત્તિ પરંબલ જે રીતે ચાલતી હતી તેમાં હવે ફેરફાર થયો છે અને એ સરથા 'દિ' દુસ્તાન સ્કાઉટ એસોસિએશન' નામની રાષ્ટ્રીય મર્યાદામાં ફેરવાઈ ગઈ છે. એ જો જાણે છે. સરત જિ. સ્કૂવ બોડ દમનકમાં સ્કાઉટ દુષો હવે એ એમેમિએશન માયે જોડકા થયાં છે. દરેક સ્કાઉટ સેવા, બટુકટ વગેરે જોએ નવેસરથી 'દિ' દુસ્તાન સ્કાઉટ એસોસિએશન, 'નું' નામ 'જોડકા' નામ 'નોંધાયું' રહ્યો એસોસિએશન 'જોડકા' રોમ 'જોડકા' ન મળ્યા હોય તેમજો જિ. સ્કૂવ બોડનો કચેરીમાયી અવર મંગાની, મહી મી, બોહિમમાં મોકલી આપ્યાં કે જેથી કામની રાગ્યાત થઈ શકે.

જિજ્ઞાસુ પ્રાથમિકશાળાના શિક્ષકો અને શિક્ષિકાઓને એના નિયમો અને નવો અભ્યાસક્રમ મોકલવામાં આવ્યો. તે પ્રભાણે 'કમ માલવરો', 'મ્મક્ટ માલવરો', 'ગવ' માલકડની બેનો વગેરે સોજો ઉત્સાદપૂર્વક પોતપોતાનાં વિભગમાં એ કામની રાગ્યાત કરી દેવી જોઈએ.

વેડાંજી અધ્યાપન વર્ગના ગિલકોને સ્કાઉટ એસોસિએશન શ્રી. યુધ્ધતગલ બટે તા. ૨૬મી મપ્ટેમ્બરથી ૫ મી ઓક્ટોબર સુધી સ્કાઉટીમની તાલીમ આપી હતી. એ તાલીમ લીધેલા શિક્ષકો ત્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં એ તાલીમનો ઉપયોગ કરશે એવી આશા રહે છે

અ નુ ક્ર મ

વિષય

૧	સ્થાનિ સ્તરાન્ય	શ્રી હર્ષભાઈ પરાગભાઈ દેસાઈ	૫૪૬
૨	ગામ મુધાગળા મસાહ		૧૧૭
૩	તોલમાપ અને તેનો કાયદો	શ્રી દાકારભાઈ દેસાઈ	૧૨૦
૪	પશુ દવાખાનાં		૧૨૨
૫	મ. જિ. લો. બો. નું કામગીરી		૧૨૬
૬	સુ. જિ. રૂ. ન બોર્ડનું કામગીરી		૧૨૮
૭	લોકતંત્ર	શ્રી. હર્ષભાઈ પરાગભાઈ દેસાઈ	૧૩૧
૮	ભારેબો અમિ (કવિતા)	શ્રી જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૧૩૩
૯	પાગેલા પ્રાણીની માવજત	શ્રી મેનીશમ બા.	૧૩૪
૧૦	કામદાનુ સામાન્ય માન	શ્રી હર્ષભાઈ પરાગભાઈ	૧૪૦
૧૧	સૂરત જિલ્લા નિ. નિ. ૬૩		૧૪૨
૧૨	ગાય રૂઝ કમિટીઓ		૧૪૫
૧૩	ગ્રામ ગિક નોંધ		
૧૪	સમાચારસમ્રદ		

તંત્રી મંડળ

શ્રી હર્ષભાઈ પરાગભાઈ દેસાઈ
 શ્રી કન્યાણુલુ વિક્રમભાઈ મહેતા
 શ્રી જ્યોત્સ્ના જલે ન શુક્લ
 શ્રી મનભાઈ પુરુષોત્તમ પટેલ
 શ્રી લક્ષ્મણભાઈ હરિશાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

શ્રી દામોદરભાઈ ગણિભાઈ દેસાઈ
 ચિફ ઓફિસર
 સૂરત જિલ્લા લો. બોર્ડ

મુદ્રક .

ધર્મિગ નાથ ધર્મજાગર દેસાઈ
 'લોકવાણી' મુદ્રણમ દિરે
 ચૌગામ્લ, સૂરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રકાશ થશે.

વાર્ષિક લેવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[ભાસિક]

વર્ષ ૧]

નવેમ્બર ૧૯૨૯

[અંક ૪

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

(૧)

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ ઉપરથી સ્થાનિક સ્વરાજ્યનો અર્થ સમજવાનું સહેલું પડશે. ગામડાંઓ માટે આ સંસ્થાનું નામ ગામપંચાયત છે. આખા જિલ્લાની આવી સંસ્થાનું નામ જિલ્લા લોક સેવક બોર્ડ છે અને શહેરો માટે આવી સંસ્થાનું નામ મ્યુનિસિપાલિટી યાને મુખરાજ છે.

કોઈ પણ દેશની મરકારને પ્રતિદિનનાં અનેક કામો કરવાનાં હોય છે. દેશમાં શાન્તિ જાળવવી, બહારના આક્રમણનો સામનો કરવો, પ્રજાની માલગાહોની તકરારોનો ન્યાય કરવો, હુન્નર ઉત્તીર્ણ વધારવા, રાજતંત્ર સ્થાપવા માટે જરૂરી કરો લેવા વગેરે અગત્યની ફરજો જાળવવાની હોય છે. તે સાથે સ્થાનિક જરૂરિયાતો જેવી કે રસ્તાઓ કરવા અને નિર્માણવા, ગામડાંની અને શહેરની સ્વચ્છતા જાળવવી અને પ્રજાની આરોગ્યની માટે પ્રયત્ન કરવો વગેરે કરવાની ફરજ પણ દરેક મરકારની રહે છે. આ કામ સરકાર પોને કરે તેના કરતાં સ્થાનિક આજેવાનોની દેખરેખ નીચે તમારે આવી રીતે થઈ શકે એ ધારણાથી સરકારે આ ફરજ જાળવવાને માટે સ્થાનિક સંસ્થાઓ ચોંટાળવાનો કરી સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. દરેક મુખરેલા દેશમાં આવી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં છે અને તે પ્રમાણે પ્રશિક્ષિત દેશોના મોટા ભાગે આપણા દેશમાં પણ સરકારે કાવળાઓ કરી આ જાગતની ખેતાની મનો સ્થાનિક સંસ્થાઓને આપી છે. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની નાનામાં નાની સંસ્થા આપણાં ગામ પંચાયત છે, અને આખા જિલ્લા માટે જિલ્લા લોક સેવક બોર્ડની સંસ્થા છે, ને શહેરો માટે મ્યુનિસિપાલિટી છે. આ સંસ્થાઓ સ્થાપતાં પહેલાં શાહી સરકારે જ આ કામો કરતી હતી પણ બ્રિટીશમાં આપણાં ગામડાંઓમાં પણ આ જાતનાં કામો ગામની પંચો મારફતે થતાં હતાં અને તેને માટે સરકાર તરફથી પૈસાની મદદ પણ મળતી હતી. ઉપરના ક્ષણભૂમિ સમજાવું, હવે કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાનું અસ્તિત્વ કાયદા મારફતે થયેલું હોય છે. એટલે સરકારની પોતાની સત્તાઓ આવી સંસ્થાઓને આપવામાં આવે છે. ગામડાંની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાનું નામ ગામ પંચાયત રાજવામાં આવ્યું છે. અને આખા જિલ્લામાં ગામોની સામાન્ય સંસ્થાનું નામ જિલ્લા લોક સેવક બોર્ડ રાજવામાં આવ્યું છે. દરેક માટે જે પંચાયત હોય તે આવી

આંખા જિલ્લા માટેની સંસ્થાની ગી જરૂર છે એ સ્થાનાત્મિક પ્રશ્ન થય છે. પંચાયતો પોતા-પોતાનાં ગામનાં જલાલયો, રસ્તાઓ, સ્વચ્છતા, ગેરે બાળો ઉપર ધ્યાન આપે પણ જિલ્લાના મોટા રસ્તાઓ, માણસો, માટેનાં, અને પશુનાં દવાખાનાઓ અને શીતળાખાતું વગેરે કામો કરવા માટે એક મધ્યસ્થ સંસ્થાની જરૂર રહેજે સમગ્રશે. મુળર્ષિ સરકારે પંચાયતો માટે ગામ પંચાયતનો કાયદો કર્યો છે અને એ કાયદાને અનુસરીને પંચાયતો સ્થાપવામાં આવે છે અને તેનો વહિવટ જિ. લો. બોર્ડની દેખરેખ નીચે કરવામાં આવે છે. તેજ પ્રમાણે જિલ્લા લો. બોર્ડને માટે સરકારે જિલ્લા લો. બોર્ડનો કાયદો કર્યો છે. આ દરેક કાયદામાં જેને તે સંસ્થાનું અધારણ, તેની ફરજો અને તેના વહિવટ સખધી નિયમો આપવામાં આવ્યા છે. આ બંને કાયદાઓ ગામ જગતને ધણા અગત્યના હોઈ ગામ પંચાયત અને જિલ્લા લો. બોર્ડ ઉપર જે જુદા લેખો આ માસિકમાં હવે પછી આપવામાં આવશે પણ આજના લેખને હેતુ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની અગત્યના તથા તેના સચાલન માટે જનતામાં અને આગેવાનોમાં કેવી યોગ્યતા જોઈએ તે જતાવવાનો છે.

પ્રાન્તિક અને મધ્યસ્થ સરકારો જે ફરજો બજાવે છે તે પ્રમુખત્વન માટે જરૂરી હોવા છતાં ગામમાંની જનતાની દરેકજગની સુખ સવડ તથા તેમના સુખ દુઃખનો આધાર આ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ ઉપર રહે છે. સરકારી ખાતાંઓનો આશ્રય તો માણસને જરૂર હોય ત્યારે જ લેવો પડે છે પણ આપણી હમેશની સુખ સગવડોનો આધાર આ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ ઉપર રહે છે અને તેથી દરેકે આ સંસ્થાઓમાં સક્રિય રસ લેવો જોઈએ, એ સંસ્થાઓની ચૂટણીઓમાં સમાજના ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળા ગૃહસ્થોને જ પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલવા જોઈએ કારણ કે તેમ કરવાથી આ સંસ્થાઓને આપણે આશ્રય બનાવી શકીએ.

કોઈ પણ દેશની પ્રગતિનો ખ્યાલ તે દેશની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના વહિવટ ઉપરથી મળી રહે છે. જે આપણે આપણી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓનો વહિવટ પ્રમાણિક પણે ચોખ્ખો અને સંઘીનતાથી ચલાવી શકતા ન હોઈએ તો આનાથી અનેકગણી વધારે જવાબદારીવાળી પ્રાન્તિક સરકારો અને મધ્યસ્થ સરકારો વહિવટ આપણી લોકશાસનની પદ્ધતિથી કેવી રીતે ચલાવી શકીએ? આ સંસ્થાઓના અત્યાર સુધીના વહિવટ માટે ધણી ઠડવી ફરિયાદો થતી આવી છે. એક ફરિયાદ તો એ છે કે એ સંસ્થાઓમાં મોટા પ્રમાણમાં પક્ષપક્ષી હોય છે અને ખટપટ કરીને સભ્યોના નાના મોટા જથ્થા રચાયા, બહુમતિ મેળવી, સભ્યો પોતાપોતાનાં અંગત હિતો માટે તગવીજ કરે છે. બીજી ફરિયાદ એવી છે કે નોકરો રાખવામાં મુશ્કેલી ન જોતાં લાગવગ અને બરમસામણીનો ઉપયોગ થાય છે અને આમ ચલાવી આ સંસ્થાઓના નોકરો થણુ લાંચ લેનારા થઈ જાય છે. આ સંસ્થાઓ લોકશાસનવાળી સંસ્થાઓ હોવા છતાં એમાં પક્ષપદ્ધતિ દાખલ થઈ ન હતી પણ મદાસભાએ એ સંસ્થાઓનો ઠગજો લેવાનો નિર્ણય કરવાથી હવે પક્ષપદ્ધતિ દાખલ થઈ છે એટલે એ સંસ્થામાં મદાસભા પક્ષના સભ્યો અને ઈતર પક્ષના સભ્યો હોય છે. લોકશાસનમાં પક્ષપદ્ધતિ અનિવાર્ય છે પણ એ પદ્ધતિમાં એક દોષ રહેલો છે અને તે વિશે આપણે બરાબર ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. એ દોષ એ છે કે આ સંસ્થાઓનો વહિવટ પક્ષને મજબૂત કરવા માટે કરવો એટલે કે સત્તા ઉપર હોય તે પક્ષે પોતાના જ પક્ષના માણસોને નોકરીમાં રાખવા અગર ચેલ્યાચોવવો અને ન્યાય અન્યાયનો ખ્યાલ રાખ્યા

ગર સંસ્થાનો વહિવટ પદ્ધતિ દિનને માટે જ ચલાવવો, લોકશાસનમાં આવી જતાના દોષની કંઠી ફરિયાદ થવા સંભવ રહે છે. લેખકના માનના પ્રમાણે પદ્ધતિ દિનનો ખ્યાલ રાખ્યા વિના સંસ્થાનો વહિવટ પ્રમાણિકપણે અને ન્યાયયુક્ત હોવો જોઈએ.

આ સંસ્થાને અર્થ જનાવવા માટે નીચેની બાબતોની આપસ્યતા રહે છે :—

૧. સંસ્થાના મતદારોએ સંસ્થાના વહિવટમાં સક્રિય રસ લેવો જોઈએ. તેમના પ્રતિનિધિઓ સંસ્થાનો વહિવટ પ્રમાણિકપણે અને કાર્ય માધકતાથી કરે છે કે નહિ તે જાણવાની કોશિષ કરવી જોઈએ. મત પત્ર અને તે પોતાને ચોખ્ખા લાગે એવા મિદ્ધાનવાળા પદ્ધતિ ઉમેદવારને જ આપવો જોઈએ એ મતદારોએ સમજવું જોઈએ. મતદારોની ફરજ બાબત લોકતાંત્રના લેખમાં આ જગ્યાદારીઓ માટે વિગતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે એટલે એનો ઉલ્લેખ આ સ્થળે જરૂરી નથી. દરેક વાંચકે એ લેખ ગરામર વાંચી લેવો જોઈએ.

૨. જે ઉમેદવારો પોતાના ખાનગી કાર્યમાં સંસ્થાના વહિવટ માટે પૂરતો વખત ફાજલ પાડી શકે તેમજ જે ઉમેદવારો કરવી જોઈએ, ઉમેદવારોની પમ દમી તો પદ્ધતિ મેનડીઓ જ કરે છે તેથી તેની બીજી કામગીરી માટે મતદારોને જોવાનું રહેતું નથી. એક વખત સંસ્થામાં દાખલ થયા પછી દરેક સભ્યે પોતાના મતવિભાગના વિત પ્રતી જ દાખલ રાખવાની હોતી નથી. પણ તેણે આખી સંસ્થાનો વહિવટ પ્રમાણિકપણે ન્યાયયુક્ત થાય તે જોવાનું છે.

૩. પદ્ધતિ ઓધિદારોની જગ્યાદારી તો સભ્યોની જગ્યાદારી કરતાં અનેકગણી વધારે હોય છે. સંસ્થાનો વહિવટ ચલાવવાની જગ્યાદારી એ ઓધિદારોની છે એ ઓધિદારો પ્રમાણિક અને આદિચર્યાન હોવા જોઈએ એટલું જ નહિ પણ કોઈ પણ અંગત સ્વાર્થથી તે પર હોવો જોઈએ અને તેમજ પરતો વખત સંસ્થાના મંચાસન માટે આપવો જોઈએ. આ ઓધિદારો શોભાના ન જનતાં મોટી જગ્યાદારી અદા કરવાના સ્થાન તરીકે ગણાવા જોઈએ. ઓધિદારો પદ્ધતિ, લાભગ અને બરગલામણથી પર હોવા જોઈએ. આવી ચોખ્ખતાવાળા ઓધિદારો આપણે ન મેળવી શકીએ તો તે આપણી કમનસીબી છે. આ ઓધિદારો શક્તિશાળી અને જરૂર પડે મિદ્ધાન પ્રતિષ્ઠાને માટે નારાજ બેઠો લેવાની તાકાતવાળા હોવા જોઈએ.

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના વહિવટમાં જેટલે અંશે આપણે પ્રમાણિકપણે, કાર્યદક્ષતા અને વિસ્તૃતતા લાવી શકીએ તેટલા પ્રમાણમાં સાચું લોકશાસન આવશે.

દાહતની આપણી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ જોઈએ તેવું કામ કરી શકતી નથી તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે એ સંસ્થાઓને મોટી ફરજોના પ્રમાણમાં અવકાશ સાધન આપવામાં આવ્યાં નથી અને બીજું કારણ એ છે કે આપણે સુધી મતદારો આ સંસ્થાઓ પ્રત્યે ઉદારીનૃત્તિ બતાવતા આવ્યા છે. હું તો આશા રાખું છું કે આ રિયલિટી જલદી જાણી જશે. લોકો મગા જશે કે આ સંસ્થાઓના સારા વહિવટ ઉપર પ્રગતી પ્રગતિનો મોટો આધાર રહેતો છે અને તેથી તેઓ એમાં રસ લેતા થઈ જશે. મતની જગ્યાદારીનું બાન પણ દરેકને દશે અને આપણે દુનિયને બનાવી આપી શકીશું, કે સાચું લોકશાસન હિંદુસ્તાનના લોકોના ચલાવનાં આવડે છે.

વિચાર કરતાં જણાશે કે જિલ્લા લેઝ બોર્ડ અને પંચાયતોના મુખ્યચાલન ઉપર આપણાં

મુખ્ય સવડો આ હવનનો કેટલો મોટો આધાર રહેતો છે ! આપણા ગામડાઓ મોળાસામા કાન્વમુત ૧ થાય સ્વચ્છ ન રહે તેના જળાશયો મોખખા ન હોય ત્યાં મુધી આપણી તદુરસ્તી અને સવડો જોખમમા રહે છે આપણી નણુ પ્રાથમિક જરૂરિયાતો હા, પાણી અને ખોરાક પૈકી પહેલી બે જરૂરિયાતનો આધાર આપણી સ્થાનિક સ્વરાજની સમ્યા ઉપર રહે છે. તેજ પ્રમાણે આપણી તદુરસ્તીનો આધાર પણ એ સમ્યાઓ ઉપર આવલબે છે આવી જરૂરી સમ્યા માટે અત્યાં મુધી આપણે ગમે તેટલી ઉલારીતા સેરી હોય પણ હવે આપણે જનગૃહ થઈ જઈ આપણી શહેરી તરીકેની ફરજ આદ્ય પ્રસંગ પાછા પડતુ ન જોઈએ દરેક મતદાર પોતા પી આ સમ્યાઓ પ્રત્યે પી ફરજ સમગ્ર પોતાની જાગૃત્વરી આદ્ય દરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરે એટલી પ્રાર્થના

હ. પ.

ગામ સુધારણા સપ્તાહ

ગામ સુધારણા સપ્તાહ અને શિક્ષકો

ગામ સુધારણા સપ્તાહ ૧૧ પચ્ચર્ચિય મર્ચકમ ૧૧ ખીન વર્ષમા આપણે નવેશાંએ છીએ ગયા વર્ષમા જિલ્લાના બધા કાર્યકરોના અને ખસ કરીને લો મોડે શળાઓના શિક્ષકોના સહકારને લીધે આપણે ઠીક ઠીક કામ કરી શક્યા હતા મપ્તાજના વારિષ્ટ રીપોર્ટમા આ જાગૃતનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે અને જિલ્લા લોકન બેડે તરફથી આ સહકાર માટે શિક્ષકોનો અભાર પણ ગાનવામા આવ્યો છે સપ્તાહ પી સમીક્ષા પી પત્રિકા ન ૧૩ મા આપણી ઉણપો સ પધી અર્ચા પ્રવામા આવી છે એ ઉણપો દૂર કરી આગળ વધુ વેગપૂર્વક નધનાનુ આ વર્ષનુ આપણુ કાર્ય છે

આપણા ગામોના પુનર્જીવન માટે બે મત રહ્યા નથી આપણા ગામોને રહેવા લાયક અને સુધરેલી નળો યોગ્ય ખાવડાનો ઉપય આપણુને ગામસુધારણા સપ્તાહ પી યેજના પૂરો પાડે છે પહેલા વર્ષના કાર્યથી હવે દરેક કાર્યકરોમા પૂરેપૂરી શ્રદ્ધા આવવી જોઈએ આ સુધારણાના કાર્યમા શિક્ષક અને શિક્ષિકાઓએ ગયે વર્ષે સુદર કામો આપણે હતા આ વર્ષે પણ એ બધાંએ તથા જોનો તેનાથી પણ વિશેષ સુદર કામો આપણે તે પી હમને ખાત્રી છે શિક્ષકોને અત્યાર મુધી પોતાની શક્તિના ઉપયોગનો પૂરતો અવકાશ નહતો પણ મહાસભાવાડી પ્રાન્તિક સરકારની સ્થપના થયા પછી આ અવકાશ તેમને મળી ગયો છે અને તેમના કામ ઉપરથી આપણે જોઈ શક્યા છીએ કે તેમનામા કેટલી બધી ખીનવપગએની શક્તિ પડી હતી તક મળના એ શક્તિ આપણે જોઈ શક્યા છીએ દરેક દેશમા બને છે તેમ દેશના ધડનમા શિક્ષકોનો મુખ્ય કામો હોવો જોઈએ આપણી બારિ પ્રજાનુ ધડતર ઓમના હાયમા છે સામાન્ય રીતે ગામડાઓમા શિક્ષકો જ વધારે કેળાયલા હોય છે, અને તેથી આ ગામોની દોરવણી કરવાની ફરજ ઓમના ઉપર જ રહે છે અત્યાર મુધી અધર્મિત અકુશો લીધે આ ફરજ તેઓ જાગૃતી શક્યા ૧ હતા હવે ગમોને દોરવાનુ તથા તેનો વિકાસ કરવામા કામો આપણાનુ કાર્ય શિક્ષકો બાઈઓ અને જોનોએ કળવાનુ રહે છે આ કાર્ય કરવામા સૌ શિક્ષકો ખીન કાર્યકર્તાઓને મોખરે જ રહેશે એવો હમને વિશ્વાસ છે

ગમે વર્ષે થએલું કાર્ય જોઈએ તેનું વ્યવસ્થિત નહેતુ. આ વર્ષે નિશ્ચય સારી વ્યવસ્થાથી આપણે કામ કરવું જોઈએ. ગમે વર્ષે ગામ સમિતિઓ રથાપવામાં અસાધારણ વિકાસ થયો હોય. આશા રાખવામાં આવે છે કે આ વર્ષે વેળાસર દરેક ગામેગામ સમિતિઓ સ્થપાઈ જશે.

પ્રત્યેક ઘડનરના આ અગત્યના કાર્યમાં શિક્ષકો કેવી રીતે પેનાનો ફાળો આપી શકશે તે નીચે દર્શાવવામાં આવ્યું છે :—

- (૧) નિરક્ષા લોકોને બોર્ડ તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલી ૧૪ પત્રિકાઓને દરેક શિક્ષકોએ બચાવર અભ્યાસ કરી લેવો જોઈએ.
- (૨) આપુ વર્ષથી દરેક ગામ સુધારણા સમિતિમાં ત્યાંની શાળાના મુખ્ય શિક્ષક ઓદ્યાની રહેશે મંત્રી રહેશે પત્રવ્યવહાર વિગેરે દફતરી કામ કરવાની એની ફરજ રહેશે. બીજા મંત્રી ગામના રહેશે અને તે સુધારણાની વ્યવસ્થાનું બીજું કાર્ય કરશે.
- (૩) ગામના આગેવાનો સાથે મસલત કરી આજીવનના કેઈ કાર્યકરોના પ્રમુખપણા નીચે તારીખ મુકરર કરી ગામની સભા બોલાવવી અને તે સભામાં નીચેનું કામ કરવું :—
 જ. ઝોજામાં એક પાચ અને વધુમાં વધુ અગિયાર આગેવાનોની સમિતિ નીમી અને એ સમિતિના પ્રમુખ પણ એજ સભામાં ચૂંટાવવા. એ સાથે બીજા મંત્રીની પમદગી કરી.
 ઘ. વર્ષ દરમિયાન કામની ઉપયોગના સ્વાચ્છતા જે કામે કરવાનાં હોય તેની વિગત-વાર યાદી નકકી કરવી. જેમકે ગમે વર્ષે થએલા રસ્તાના માટીકામ, ડુંગર, ઝેવમ, રેતી, કાકરી, મુરમ વિગેરે લાગી રસ્તો પાકે બનાવવો અને બીજો રસ્તો જે સભામાં મુકરર કરવો જોઈએ તેનું માટીકામ કરવું.
 ઘ. ગામ તળમાં ખાડા ટેકરા હોય તો તેને પૂરી ગામતળ સરખું કરવા શું કરવું તેનો નિર્ણય કરવો અને તેમાં કાલ્વ રહેતો હોય તો તે ઉપર ઝેવમ, રેતી, વિગેરે પાચરવા પ્રમુખ કરવો.
 ઘ. સભા નકકી કરે તે દિવસેએ આખા ગામની બધી ગરતીએ સમૂદમાં મુકરર કરેલું કામ કરવાનું નકકી કરવું. સમૂદમાં કામ કરવાની વાત એ ગામ સુધારણા સમિતિનું મુખ્ય અંગ છે.
- (૪) ગામની સ્વચ્છતા માટે દરેક શિક્ષકો પેતાના મોટી ઉમરના વિદ્યાર્થીઓ સાથે કલાક એ કલાક ગામમાં મફતનું કામ કરે.
- (૫) સમિતિ નીમવાની તારીખ, તેના સભ્યોના નામ તથા મુકરર કરેલાં કામોની વિગતો રીપોર્ટ નિરક્ષા લોકોને બોર્ડના પ્રમુખને મોકલવો.
- (૬) ગામમાં ઉત્સાહનું વાતાવરણ જગાવવામાં પ્રજાતંત્રી સારું પરિણામ લાવે છે. માટે શિક્ષકોએ સ્વિચાર અગર કમના દિવસોએ વિદ્યાર્થીઓ ગારફત પ્રજાતંત્રી કાઢવી જોઈએ. આપુ વર્ષમાં એ ફરીઓમાં ગામનાં બીજાં તથા યોગ્ય શિક્ષકો ઉપર મોકલી આપવામાં આવશે.

દરેક શિક્ષક ઉપર પ્રમાણે આપુ વર્ષમાં બચાવેલું કાર્ય કરશે એવી આશા છે.

તોલમાપ અને તેનો કાયદો

મુળ્ય પ્રાતઃગા આપતા હાલના તોલમાપ મુળ્ય સરકારના સો ૧૯૩૨ના તોલમાપના કાયદાથી નિયન થયેના છે આ કાયદાનો અમલ સને ૧૯૩૫મા કરનામા આવ્યો તે પહેલાં આપણા પ્રાતઃગા એક જ નાગથી ઓળખાતા તોલમાપનો અર્થ જુદો જુદો જગ્યાએ જુદો જુદો હતો હવેના દાખલા તરીકે “શેર” આપણા જીવનમાં ડાહ્યા તોલાનો, મુળ્યમાં ૨૮ તોલાનો તે. “મણ” પણ જુદો જુદો વસ્તુ માટે જુદો જુદો ગણાતો અને એ માટેનું તોલ ૪૨ શેરનું, ૪૪ શેરનું એમ ઓળખાતું. આમ સામાન્ય રીતે ૪૦ શેરનો મણ પ્રચલીત હોના છતાં યારશેર, પાચશેરનો વધારો એકૂતને ૬૨ મણે આપવો પડે. આવો વધારો ખાધ, સુક તોલ, નમણ, ધરમ વિગેરેના બહાના નીચે લેવામા આવે.

ઉપરની પરિસ્થિતિમા અમુક જગ્યાની એક વસ્તુ બીજી જગ્યાએ થુ કિમતે પડશે એ સામાન્ય જનતાની સમજ બહારની વાત હતી, અને તેથી આની અધાધુધી રાખી પરિસ્થિતિનો ખંત લવવા સરકારે તોલમાપનો કાયદો કર્યો અને આખા પ્રાંત માટે એક જ જાતના તોલ અને માપો નક્કી કર્યા. કાયદાને અમલમા લાવવા માટે એક ખાતુ પણ ચાલુ કર્યું અને એ ખાતુ નીચે તોલમાપના કાયદાનો અમલ કરવાને દરેક જગ્યામા તોલમાપના ઇન્સ્પેક્ટરો નીમવામાં આવ્યા છે. કારણ ખાતુ મારફતે કડક તપાસ રાખવામા ન આવે તો વેપારીઓ ચોતપોતાને કાવના ફેરફારો કરી થોડા સમય બાદ ફરી પાછા જુદો જુદો જગ્યાએ જુદાં જુદાં તોલમાપો બનાવી દે

સરકારે હાલના કાયદામા બે જાતના વજનો નક્કી કર્યા છે.

(૧) શેર, મણ અને એને લગતા અને

(૨) રતન (પાઉન્ડ) હાઇડ્રેટ અને એને લગતા

પહેલા પ્રકારમા ૧ શેર=૮૦ તોલા અને ૪૦ શેર=૧ મણ

બીજા પ્રકારમા ૧ રતન=૩૮ તોલા + ૧૬૦ ગ્રેન

(૧ તોલા=૧૮૦ ગ્રેન) (૭૦૦૦ ગ્રેન=૧ રતન)

ચાલુ કાયદો અમલમા આવ્યા પછી પણ સામાન્ય જાતના નવા અરધા શેરને શેર કહે છે કારણ કે એ જુના શેરની નજીકનું વજન છે (નવો અરધા શેર ૪૦ તોલાનો અને જુનો શેર ડાહ્યા તોલાનો) અને આથી ઘણા વેપારી નવા અરધા શેરને બદલે રતનથી તોલી આપે છે કારણ કે એમ કરવાથી વેપારી માલ વજનમા ૧ તોલો અને ૨૦ ગ્રેન ઓછો આપી શકે આ જાતમા થોડી કાળજી રાખવામા આવે તો કોઈ પણ વેપારીનો ખરામ હેતુ થર આવી શકે નહિ સરકારે શેર અને તેને લગતા કાટનનો આકાર ‘ગોળ’ નક્કી કરેલો છે જ્યારે રતન અને તેને લગતા કાટનનો આકાર ‘ચોરસ’ નક્કી રાખ્યો છે. કાટનાં વજનમાં બરાબર હોય તો પણ નક્કી કરેના આકારના ન હોય તો જાપમામા આવતા નથી. અને તેથી વેપારમા કાયદેસર ગણાય પણ નહોં એમને કેઈ પણ વેપારી પામે ઉપર જણાવ્યા પ્રમણેના બે આકાર સિવાયના બીજા આકારના વજનો હોઈ શકે નહિ અને હોય તો કાયદેસરના નથી એમ જાણી લેવું. એ સાથે એક વાત બીજી જાણવા રાખવી જોઈએ કે વેપારી જે વજનમા

નથી આ લાકડાંની દાડીઓથી માન ગમે તેમ વધતો જાય છે ખરી રીતે કાયદામાં લાકડાંની દાડીની છૂટ નથી અને તે લોખંડીની છાત્રની હોની જોઈએ માટે જે કોઈ ખેડૂતની જમીનમાં આ વસ્તુસ્થિતિ આવે તેણે એ દફતરમાં તો નમાવવાની જરૂર પડે છે અને આપણે જોઈએ

કપામ ૥ તેના આપણે તમા ધણી યુક્તિઓ થાય છે એમ સાબળામાં આવે છે એક બાર કપામ ગોળે ૮ હદ્રવે અને ૧ ક્વાર્ટર અથવા ૮૨૪ રતન એમ વેપારીઓએ નક્કી કર્યું છે પરંતુ સામાન્ય જનતાને સમજાવવામાં આવે છે ૫ ૮૨૪ રતન (અંક એકતું તોન) જતા ૧૨ ૨૪ મણુ અને ૧૨ એર (જુ ૥ સુરતી) થાય છે, પરંતુ એ અત્યંત વેગળું છે ખરી રીતે ૮૨૪ રતન જરામર ૨૩ મણુ અને ૩૮ શેર (જુના) થાય છે એટલે આ પ્રમાણે માલિકી ૥ અમારે ખેડૂતો ધણી વેળા ૧૪ શેર (જુ ૧) કપામ વધારે આપે છે આ પ્રમાણે ૧૪ શેર જન વધુ જવા છતાં ધણી વેળા જનમાં તોન જરામર ન ઉતરતાં દાખલા જનના સમજાય છે આ દેશ તો ખેડૂતને જ નીકળે છે કે તેણે એકાં ધારણ જૂનાઈ ગઈ હો જાગર ગણીએ જમ ૧૨ ૧ દશે જે ત્રેક મમે કપાસ તેના એક ૫૬ રતન અને એક ૨૮ રતન ૥ એમ બે પેલા કાપના અને એક સાથે મારો હોય તો આ વસ્તુસ્થિતિથી ૧૨૧ સમય ૫૬ રતનથી ૧૬ મણુ અને ૨૮ રતનથી એક એમ આંક એકતું તોન ખરી કપામ આપણે અને આવી રીતે તોન કર્યા પછી માન જાય છે ઉતરે તો કોઈ પણુ ખેડૂત છાત્રાજની પ્રગણિકતા ૧૨ સકા લાવે તો વ્યજગી મણુ ૫ ખેડૂતે દયાનને ૨૮ રતનની ૩૩ મણુ આપવા કરતા ૫૬ રતનની ૧૬ મણુ ૨૮ રતનની એક પ્રમાણે તોન આપણે કાગળુ એમ મગથી અમય અને મનો જમાન થશે જે રતની વજનો ન હોય તો ૧૨૧ તોનના ૧૧ મણુ અને ૮ શેર પ્રમાણે તોન આપણે (૮ હદ્રવે + ૧ ક્વાર્ટર = ૧૧ મણુ + ૮ એર) ગેમ કરવાથી આવશે ૧૧૫૩થી વધારે ફેર પડશે ૧૬

કેવીક વેળા દલાલો ખેડૂતોના ઘર બેઠા તોન કરી જાય છે એવા કેસોમાં દલાલ પાસેના વજનો તથા કાગે હાથેના અને આપણા છે કે કેમ તે તપાસી લેવા જોઈએ કારણ કે કેટલીકવાર વજન ઉપર મીણુ જેવા પદાર્થ લગાડી તેને બારે જન વવામાં આવે છે અથવા તો મગની ધરી નીચે કોઈ પોલી વસ્તુ મૂકી કાગળે અથવા રીતે કામ આપણે (Dull) ફરી દેવામાં આવે છે

ખેડૂતો જ્યારે કપામીઆ ખરીદે છે ત્યારે તોનમાં એક માડી જાહેર (૩૦ મણુ જુના) તેમને ૧૦ હદ્રવે અને ૨૦ રતન આપવામાં આવે છે જે દસ સુન વીસું તોનના નામે જોળખાય છે આ પ્રમાણેના તેથી ખેડૂતને લગભગ ૧૮ શેર (જુના) કપાસીઆ જોળા મળે છે તેથી ખેડૂતે કપાસીઆ ક્યા તો ૧૨૧ તોનના ૧૪ મણુ ૨ શેર પ્રમાણે આગર તો ૧૦ હદ્રવે ૧ ક્વાર્ટર અને ૮ રતન પ્રમાણે તોનની લેવા જોઈએ

પ્રવાહી પદાર્થોના બરતન મારેના મારે પણુ સરકાર તરફથી નમકી કરવામાં આવ્યા છે જેટલા શેરના એ મારે હોય તેટલા શેર પાણી એ મારેમાં સમાશે એમ સમજાવવાનું છે

દરેક જાતનાં તેલ, ધી, માખણ વિ. પાણીથી દલકા પદાર્થો વજનના પ્રમાણમાં માપમાં ઓછાં ઉતરશે, જ્યારે દુધ જેવા પાણીથી ભારે પ્રવાહી પદાર્થો માપમાં વધારે ઉતરશે. આ કારણને લઈ કિંગ્મન ટેરવતી વેળા ભરતલની અને તોલની કિંગ્મન સ્પષ્ટ કરી નક્કી કરવી જોઈએ, અને જે ધોરણની કિંગ્મન ટેરવી હોય તે પ્રમાણે માપ લેવો જોઈએ. દાખલા તરીકે જે વેપારી સાથે તેલનો માપ તોલના ધોરણ પ્રમાણે કર્યો હોય અને તેલ ભરતલથી અપામ તો માપ લેનારને નુકસાન વેડું પડશે કારણ કિંગ્મનના પ્રમાણમાં માપ ઓછો મળશે. ભરતલ અને તોલની કિંગ્મન વેપારી એક જ કહે તો તેલ તોલથી લેવું જોઈએ કારણ કે તોલમાં વધારે આવશે, જે પ્રવાહી પાણીથી ભારે હોય અને તેની કિંગ્મન ભરતલ અને તોલમાં સરખી કહેવામાં આવે તો તે ભરતલથી લેવું જોઈએ.

હાકોરભાઈ દેસાઈ
લે. જો. તોલમાપ ઈન્સ્પેક્ટર

પ્રેસ નોટ

[તા. ૧૭ મી એપ્રિલ '૩૯ ને રોજ તોલમાપના કાયદાની માહિતી માટે મુંબઈ સરકારે નીચેની પ્રેસ નોટ પ્રગટ કરી છે, તે જાહેર જનતાની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.]

નંબર ૧૯૦૭/૩૩—આ પ્રાંતના જરૂરિયાત વેપારમાં જુદી જુદી જાતના શિરસ્તા છે, અને તે શિરસ્તાને લઈને જરૂરિયાત વેપાર કરનારા વેપારીઓ ખેતીવાડીની પેદાશ ખરીદ કરતી વખતે ખરેખરા વજન અથવા માપમાં કેટલીક કાપકાપ કરે છે અથવા ખરીદ કરેલ માલના ખરેખરા વજન અથવા માપ કરતાં વધારે લે છે અને નાણાં ચૂકવતી વખતે, વડાવને બંદાને જે ઓછું હોય તે પ્રમાણે મૂક્ય આપે છે. એ હકીકત સરકારનાં ધ્યાન પર લાવવામાં આવી છે. આમાંના કેટલાક શિરસ્તા હેઠળ જણાવ્યા છે અને આ શિરસ્તા તેમના ગેરકાયદેશી માં જ છે એ વસ્તુ ઉપર સામાન્ય લોકોનું અને ખાસ કરીને ખેડૂતોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. આ શિરસ્તા દૂર કરવાને હેઠળની રીતો સચવામાં આવી છે:—

ખારદાન—માસ જે ગુણમાં વેચવાને માફ લાવવામાં આવે તે ગુણનું વજન વળતરમાં ગણવા સાર, એક ચોક્કસ વજન હવાવામાં આવ્યું હોય છે, અને તેને ખારદાન કહેવામાં આવે છે. ઘણા વેપારી મથકેથી ખાસ મળ્યા મુજબ, આ નિયતિન રીતે નક્કી કરેલું વજન ગુણના ખરા વજનના કરતા વધુ હોય છે. તેથી ખેડૂતોને સલાહ આપવામાં આવે છે કે તેમણે આ વજનને ખૂબ માનવું નહિ પણ જરૂરી વજન જાદ કરતી વખતે તેમણે ગુણનું ખરેખર વજન કરી લેવું. કેટલીક વખતે જ્યારે ઘણી ગુણોનું વજન કરવાનું હોય ત્યારે આ રીત વ્યવહાર યથાં પણ ન પડે. તેથી એવે પ્રસંગે થોડીક ગુણોનું વજન કરી લેખને એક ગુણનું સરેરાશ વજન કાઢવું અને તે પ્રમાણે વજન જાદ કરવું.

નમણુ—આ કાયદો અમલમાં આવ્યો તે પહેલાં જુદી જુદી જાતનાં વજનો હોવાને લઈને તથા ત્રાજવાંઓ ખોટા હોવાને લઈને ખરીદ કરનારને માલનો અમુક ભાગ મફત આપી દેવાનો શિરસ્તો પ્રચલિત હતો. આ કાયદાની રૂએ કાટકાં, ભરતલો તથા ત્રાજવાંઓ સાચાં હોય તો જ તેમના પર જીપ મારવામાં આવે છે અને તેથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનો શિરસ્તો આહુ સંખ્યાથી ઠાંકી જરૂર નથી.

તેથી ખેડૂતોએ એકત્ર મર્નને કામ કરીને આ શિરસ્તા બંધ કરવા જોઈએ અને માલના ખરા વજન ઉપર જ કિંગ્મન લેવી જોઈએ.

તોલ—ગૂજરાતમાં 'તોલ' નામનો દિવાજ પ્રચલિત છે અને તે મુજબ ખરીદ કરનાર શખસ એક મણ માત્ર ઉપર ૧ થી ૭ રોડ સુધી વજન વધારે લે છે આનાથી રાજાસિક રીતે ઝોરી ખોટી થાય પડે છે કે જુદી જુદી જાતના માલને માટે મણનું વજન પણ જુદુ જુદુ હોય છે, જ્યારે મદરહુ કાયદા અનુસાર મગમાણુ ઠરાવેલા મણથી જ માત્ર વેચવો યા તો ખરીદવો માલમાના કાઈ પણ કચરને લઈને અથવા શાકભાજી ખરીદ્યા પછી સુકાઈ જવાને વધુને અથવા તબાકુમાં કાપળાઓ આપતા હોવાને લઈને ખોટા આવે તેના બદલા સાર કાઈ પણ તડબેક કરી પડે તો તે તોલમા કે માપમા ન થઈ શકે પણ આવમા થઈ શકે છે.

આવા શિસ્તતા બીજા જિલ્લાઓમાં પણ જુદા જુદા નામથી પ્રચલિત છે. વળતર, ધરમ, મણપતિ, સુક, કડક, સુટ, મતિ વગેરે જેવા શિસ્તતા ઉપર જણાવેલા તોલના જેવા બીજા દિવાજો છે, અને તે શિસ્તતા માલ ખરીદ કરનાર શખસને કાઈ ને કાઈ રીતે બદલે આપવાને માટે છે એમ ધારણાં આવે છે.

કાંઠા તથા વારતણના કાયદાનો આશય યોગ્ય રીતે અમલમાં મૂકી શકાય અને વેપારમાં ઠગવેલા વજનો અને ભરતલો અખત્યાર કરી શકાય તેટલા માટે, મલખાં વેપારી મડળો તેમજ મનુષ્ય ધગવતા સોશોએ સહકાર સાધીને વેપારને તુલસાનકર્તા છે એવા આ અનિષ્ટ શિસ્તતા અટકાવવા જોઈએ.

જો ઠરાવેલા વજનો, વારતલો વગેરે અખત્યાર કરવામાં કાઈ પણ શખસને કાઈ પણ જાતની હરકત પડતી હોય તો તેણે પાસેમાં પાસેના વજન અને ભરતલોના ઈન્સ્પેક્ટરની સલાહ લેવી. વજન અને ભરતલોના ઈન્સ્પેક્ટર તમને તે બાબતમાં જરૂરી મદદ અને મલાદ આપશે.

પશુ દવાખાનાં

જિલ્લામાં પશુઓની સારવાર માટે સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ દોરના દવાખાનાં ચલાવે છે—

તાલુકો	દવાખાનાનું સ્થળ	તાલુકો	દવાખાનાનું સ્થળ
(૧) ચોર્યાશી	સૂરત	(૪) જલાલપોર	જલાલપોર
(૨) ઝોલપાડ	ઝોલપાડ	(૫) ચીખલી	ચીખલી
(૩) બારડોલી	બારડોલી	(૬) વલસાડ	વલસાડ

જિલ્લાના આઠ તાલુકા પૈકી હાલ ઉપર પ્રમાણે ૬ તાલુકામાં દવાખાનાં ખોલવામાં આવ્યા છે. દિનગીરીની વાત છે કે માંડવી અને પારડી તાલુકામાં નાણાના અભાવે હજી દવાખાના ખોલી શકાયા નથી.

દરેક દવાખાનામાં એક દોરના ડાક્ટર અને તેની હાથ નીચે ૬ પાઉન્ડર યા ડ્રેમર હોય છે અને દવાખાનામાં આવેલા દોરોને સારવાર કરવાનું કામ એઓ કરે છે. સાધારણ રીતે દવાખાનામાં દોર આવે તેની સારવાર કરવામાં આવે છે, મિત્રાપ કે કોઈ ગામમાં કાઈ એપી દોરનો રોગ ફાટી નીકળ્યો હોય તો ત્યાં ડાક્ટરને રીપોર્ટ મળે રોગના ફેલાવાનો અટકાવ

કરવા પગલા લેવા માટે ફરજત તરીકે જવાનું હોય છે. આથી જે સ્થળે દવાખાનું હોય ત્યાંથી દૂર છેડે આવેલા ગામોને પોતાના દોરોને સામવાર માટે દવાખાનામાં લાવવાનું અગત્યનું હોય એ અનિવાર્ય છે. એ માટે દવાખાના મિલાયતુ કોઈ બીજું સ્થળ જે દૂરના ગામોથી મધ્યસ્થ હોય અને એવા સ્થળે દર અસ્વાકીઆના મૂરર દિવસે ડાક્ટર નિયમિત મુલાકાત આપે તો દૂરનાં ગામોને વધુ મદત મળે. એ હેતુથી જ્યાં સકમ હોય ત્યાં દવાખાના ઉપર તબીબા એક મધ્યસ્થ સ્થળે ડાક્ટર નિયમિત દર અસ્વાકીયે અમુક દિવસોએ મુલાકાત આપે અને ત્યાં લાવવામાં આવેલા દોરોને મારવાર કરવામાં આવે એવી ગેઠવણ કરવા બોર્ડ તરફથી તજનીત કરવામાં આવે છે.

બોર્ડના દરેક દવાખાનાના કામકામ પર દેખરેખ રાખવા માટે દવાખાના દીડ બોર્ડ તરફથી એક કમિટી નીમવામાં આવે છે. એ કમિટીના એક ચેરમેન પશુ હોય છે. જ્યાં જ્યાં બેઠકને દવાખાના સંબંધી કાર્ડ મુદ્રીત નહીં હોય તે તે કમિટીના ચેરમેનના ધ્યાન પર લાવવાથી વાજબી ઉકેલ કરવામાં આવશે.

જિલ્લા લોકલ બોર્ડ પોતાના ઉપર દવાખાના પાછળ દાન વર્ષિક વગમગ રૂ. ૭૦૦૦ને અર્થ કરે છે ગયા વર્ષ મુધી દવાખાનાઓમાં મરીત ન હોય એવા ગામોમાં પામે મારવાર માટે લુગજીંગ દોર અને પશુ પ્રગણે પાંચ આથી એક આના મુધી રૂ. ૧૧ લેવામાં આવતી હતી. પરંતુ આ સાવથી હાલની બોર્ડ સુરત મિલાય બીજા બધા દવાખાનામાં મારવાર માટે રૂ. ૧૧ લેવાનું બંધ કર્યું છે. ફક્ત જે મારવાર માટે દોરને દવાખાનામાં મળવામાં આવ્યું હોય તે બોગસ આપવાનું તેમ જ માવજત કરવાનું કામ માવીફને શીર આગળ મુખ્ય રાખવામાં આવ્યું છે. સુરત દવાખાનામાં સુરતના રહીશો પાસે આવું આવેના દોરો પ્રમાણે રૂ. ૧૧ લેવામાં આવે છે પરંતુ એમાં ફરક કરવાની જરૂરીયાત જણાવાથી એ દવાખાનાની કમિટીએ હાલની રૂ. ૧૧ બદલી કરી નીચે પ્રમાણે રૂ. ૧૧ નિયમે રાખવા જિલ્લા લોકલ બોર્ડને બલામણ કરી છે. એ બલામણ બોર્ડ મંજૂર કરી છે તે દરે તેનો અમલ કરવામાં આવશે.

સુરત દવાખાના માટે કમિટીએ કરેલી બલામણ - ફક્ત મૂળ રાદેરના રહીશો પાસે નીચે પ્રમાણે રૂ. ૧૧ લેવી અને એ સિવાયના પાસે રૂ. ૧૧ નહિ.

જનવરનું નામ

પહેલાં લેવાની રૂ. ૧૧ લેવાની રૂ. ૧૧

૧. દર ઘેડા અથવા ઘેડી દીડ દરોજના	રૂ. ૦-૫-૦	રૂ. ૦-૩-૦
૨. બળદ વિ દરેક દોર દીડ રોજના	„ ૦-૩-૦	„ ૦-૨-૦
૩. બીજા જનવરો માટે દરોજના જનવર દીડ	„ ૦-૨-૦	„ ૦-૧-૦

રૂ. ૩૦ અગર તેથી વધુ રકમ દાન આપનારના જનવર માટે કોર્ટ પશુ રૂ. ૧૧ લેવી નહિ

નાના બચ્ચા અને વાહરડા વાહરડી (calf and calves) પાડાપાડી માટે રોજનો દર ગાથા દીડ ઉપરના દરથી અડધો દર લેવો.

જ્યારે કોર્ટ કેસના દોરના ડાક્ટરને એમ લાગે કે દોરનો માલીક ખરેખર મરીત એટલે કે રૂ. ૨૦૦ અગર તેથી ઓછી વર્ષિક આવકવાળો છે તો એવા કેસમાં રૂ. ૧૧ માફ કરવાની ડાક્ટરને છૂટ આપવામાં આવે છે.

સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડનું કામકાજ

સૂરત જિલ્લા બોર્ડની સભા ગઈ તા ૨૩-૧૦-૩૯ ને રાજ શ્રી કુલબલ્લ દેસાઈના પ્રમુખપદે ગળી હતી તે વખતે ચર્ચેલા અગત્યના કાગળોના સાર નીચે આપવામાં આવે છે -

(૧) નીચેના ગામોએ ગતવખત તેજાજી શાળાના મકાનો માટે રૂબરૂ સ્ત્રી જમીન આપવા કનેક્ટરને લખામણ કરવી તળાવનોરા, આફવા, લગસાડા, મોરા પટાલી, અમલસાડી, કડોઈ, મગદલા, ચંદ્રવાસણ (પારસોવ), બાકા (ધર્મશાળા), તડકેશ્વર, તડકેશ્વર (કુડી), બાકા અબાય વાઝણા, જલાલપોર નીચર, (૨) હવરા ગામની શાળાનું મકાન બિરગાર હાલતમાં હોવાથી તે મકાન હરાજ કરી જમીન ખુશી કરવી, (૩) વલસાડ પશુ દવાખાનાના બજાર પાછળ કુડી બાધવાનું રૂ. ૩૮૦૦ એસ્ટીમેટ મળુર, (૪) સૂરતગઢેરના પશુ દવાખાનામાં ગઢેરની હદના બનવરો માટે લેવાતી ફી ધરાવતા ધોરણે ચાલુ ગળી, (૫) વનમાડ નીખરી પી ડબલ્યુ ડી રસ્તાને જોડતા લીનાપુર ગામ પાસે માટે તે ગામની સ ન ૨૩૬-૧, ૨૨૪-૬ ૨૨૬-૫ અને ૨૨-૬ ની અનુક્રમે ૩ ૧/૨ ૬-૧/૨ ગુડા અને ૨૨ રૂ વાર અને ૧ ગુડા જમીન એકત્રીય કરવા કનેક્ટરને લખામણ કરવી (૬) માધર (જોડાડ) ગામની શાળાને રૂ. ૧૦૦૦ માં ખાસ રિપેર કરવાનું કામ ગામલોકોએ આપણ ખૂટતી રકમ કેવલ ગદ્દ તરીકે ભોગવવા ગામજનોની પ્રમુખશ્રીએ સ્વીકારેલી કબુલતે બહાલી ગામની (૭) જોરપાડ અથેલ કલાસના શિક્ષક શ્રી જ્ઞાનધ્યાયનુ પેન્શન પેન્ડીંગ્સન અથેલ મનાસના ફંડમાંથી આપવા વિશે ઓફીસ આવેલ હોવાથી તેમજ મનાસ જોડામાં આવતો હોવાથી તેમને ગળતુ માસિક રૂ. ૧૬૦૦ પેન્શન તા ૧-૧૦-૩૯ થી બધ કરવું ને તેમનું સર્ટિફિકેટ જોનાવનમ અડધું કાપી લઈ આપ્યું છે તેને બહાલી આપવી (૮) મુઘાવાડી (જીખરી)ની વડતી ૭૦૦ હપર હોવાથી ત્યાં આવતી શાળા બોર્ડના ચાજમાં લેવી (૯) જોરલ (પાગડી) ગામે હો. બો. શાળા બોલવાની રફતેમાંની બહામણ મળુર (૧૦) દુકવાડા (પારડી) વિરોજ એથેલ નાટ કપામાં આવ્યા છે તેની ખૂટતી સરકારી માટ હળ મળુર થઈ નથી તેથી કોન્ટ્રાક્ટરનું રૂ. ૫૨૦ ૭-૦૦ નું બીવ બોર્ડની રિફર્ રમમાંથી આપવું (૧૧) રફવબોર્ડ જોડિસમાં કામનું દલાલું હોવાથી તા ૧-૮-૩૭ થી ૭ માસ માટ એક કારકૂન તેજાજી તા ૧-૧૦ ૩ થી ૩ ૧૦ના પગારથી બોય પીયુન (Bos Poon) ગામનાની કામચલાહ જગ્યા કાઢવાની રફવ બોર્ડની માગણી મળુર (૧૨) મલેકપુર-પુલી રસ્તા પગાળુ બાધવાનું કામ ગામલોકો તરફથી લલ્લુભાઈ રામભાઈને આપવામાં આવ્યું છે તેને બહાલી આપવી (૧૩) દવાખાના માટે રોલીણા (પારડી) દેન્દ્ર મયમ રાખવું ને વેલની બીજ ને મુરકેલી હોય તે વિષે તપાસ કરી ચોખ્ખું કરવા પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવી (૧૪) જોરપાડના અથેલ કલાસ માત્રરનું સને ૧ ૩૬-૩૭, ૧૮૩૭-૩૮, ૧૬૩૮-૩૯ અને ૧૬૩૬-૪૦ નું પેન્શન કોન્ટ્રીબ્યુશન શાળા ફંડમાંથી બચત પ્રમાણે બરવું (૧૫) કવમડા (જવાલપુર) ગામના લોકો ન હાવા કબુલત લખી આપે તો હા બોર્ડ તળાવ પર જોવાડે બાધવાની પરવાનગી આપવી (૧૬) સીમોદરા ગામે ધર્મશાળાના કુલો જોવારસીઅરની સૂચના મુજબ રિપેર વરવાની શ્રી ડાહ્યાભાઈ નીલાભાઈને પરવાનગી આપવી (૧૭) મનાડા ગામે મોરવી ફળીઆનો કુલો ૪ ફીટને બદલે ૬ ફીટ જોડવાની પરવાનગી આપવી (૧૮) તીધરા (જલાલપુર) ગામે ખાડી ના પૂલ બાધવાનું પેન એસ્ટીમેટ રૂ. ૧૨૦૦ નું મળુર કરવું આ કામ બોર્ડ તરફથી ગામજનોને રૂ. ૮૫૦ આપવામાં આવે તો બાકીની રકમ હમેરી કામ પુરુ કરી આપે તે શરતે તેમને આપવું

(૧૨) આ બોર્ડે તા ૧-૪ ૩૬ પછીની રમ માટે પી રી એસ આગ ના નિયમે લાગુ પાડવાનું નક્કી કરેલું હોવાથી એ ૧૯૩૬ ની વેકેશન નહિ બાગવનાર શિક્ષકોને નિયમ પ્રમાણે જ પૂરા પનારે રત્ન મળી શકતી હોય તે બોર્ડસભા ને લાગુ રાનીપરજ વિદ્યાલયના શિક્ષકોને આપવી અને હવે પછી વિદ્યાલયના મુખ્ય શિક્ષકો બની શકે ત્યાં સુધી વેકેશન દરમ્યાન વિદ્યાલયની દેખરખ માટે રહેલું અને તેમને જે નિયમ પ્રમાણેના લાભ આપવો માટે સભાએ મુખ્ય શિક્ષકથી વેકેશન દરમ્યાન રહી ન શકાર તેમ હોય તે તેમને પોતાના આસી ને રાખના માટે એ આ ની અગાઉથી પરવાનગી મેળવવી (૧૩) દર માસની તા ૧૦ મી સુધીમાં પ્રા શાળાના શિક્ષકોને પગાર આપનાની રી થી આઈ ની સુચવેલી પદ્ધતિ તાકીદે અમલમાં નક્કી એ એ એ ઘટતી વ્યવસ્થા કરવી (૧૪) જોગવાઈ (બીજી)ની ઉર્દુ સાળ માટેના મંતવનુ ૩ ૪ બાહુ ગાપી સંકાય નહિ, જે માસિક રૂ ૨ ના જોડાના મકાનની સગવડ આમયોગે ન કરી શકે તે સરકારી યોજના પ્રમાણે સરતી કિંગ્ડમનું મકાન બાધવા માટે ૧/૩ રકમનો ફાળો રૂ ૩૦૦ સુધીનો આમયોગ તરફથી મેળવવા તરફની મરવા રૂકવ બોર્ડના મુખ્ય શ્રી નૂરમીયા ને શ્રી બુલામીને વિનંતિ કરવી તે દરમ્યાન બાહુ નક્કી કરવાની પણ તેમને વિનંતિ કરવી (૧૫) સુરખાઈ (બીજી) ની ઉર્દુ સાળને આમયોગોની માગથી મુખ્ય શ્રી રાતીમા ફેરવરી (૧૬) બીજી સ્થાપનાના કમ્પાઉન્ડિંગ શ્રી કામરદાસ બુખાલુદાસને બોર્ડની મરત મુખ્ય પરબનું મકાન બાવવાની પરવાનગી આપવી (૧૭) પરીઆ (તા પારડી) ની ઢો બો શાળા માટે, પારડી એન્ડ્રુ ઝોગાવડીના પ્રમુખનીને મળીને માસિક રૂ ૧ નું બાહુ આલુ મળવાની વ્યવ થા કરા નકલોના સભ્ય ડો ઉત્તમલાલ મહેતાને વિનંતિ કરવી (૧૮) હિંદુધોર (ચાંપાસી) ગામના લોગને ત્યાંની જુની ગાળાનું મકાન લાયસેરી તરીકે વાપરવાની પરવાનગી આપવી છે પરંતુ માપદાલિક વાયસેરી માટે સરકાર મકાનનો ઉપયોગ વાય એ હિંદુશા જોગ નથી તેથી ચાર્જ વાયસેરીની વાકસ યોજના ને તેના વલીવટ અંગેનું બધારણ થી મોકલવા આમયોગેને જણાવવું (૧૯) નીચેના આમના લોકોને ત્યાંના સ્થાપના વિદ્યાર્થીઓની ઝોળી સખ્યા હોવાથી આલોગ એ ગ ૧૦ વિદ્યાર્થીની સખ્યા તા ૩૧-૧૨-૩૬ સુધીમાં કરી આપવા બવામલ કરી ઝોરખાઉ સીમનયુ વસારી, હેવાડ દાદી સેમવા માંડવી અળા, ખજેરી રાસરા જોગલી, આમતલાલ ચોર્યાસી - જુના આમ ખારડોલી - સમથાલ બોલ વાચ પારડી ગયમ વાયોડ મજીનેડ તીતવા, નરા, રૂળીઆ શાહપુર જલાલપોર એથાલ ઉન, વરવાડ ચીખલી - મજીદરા, પટેલ ફળીયા) વલસાડ - દાદીવડની પે સરા બેદરોસ પાવણ, ઝોગર પાસલ જે આમે વિદ્યાર્થી સખ્યા વધરી નહિ ત્યાંના કવાસ બધ કરા પગલા લેવારો (૨૦) નીચેના વગેરે તા ૧-૧૨-૩૬ થી રતત્ર શાળામાં ફરવવાનું મંતુ કરવું ઝોરખાઉ - રોરડી એરથાલ, ટકારમા, કન્યાસી ઝોગમા ખારડોલી વાલોડ - આમણી, નીજુત, કરચકા, હેલવાડા, ઝોર આમ જુડવાડા, બાગડોરી (ન્ટરાન), મોડી ફોલ નાની ફોલ માંડવી - ઉસા તાવળ જલાલપોર વાગા, સરપોર મદિર (ઉર્દુ કવાસ) ચીખલી - સરથા, રાનવેરી ખુરદ વાવ વલસાડ - કાજીહરિ કકરવાડા પારડી - ખજાઈ, પંડોર વાપી (ઉર્દુ), આરુમા

મારા જીવનમાં કશું છૂપું નથી માત્ર જીવન અને મારા તમામ કાર્યો સૌની આગળ ખુલા છે એ જીવનમાંથી જો તમને કંઈ સંદેશ ન મળી શકે તો મારા લાપજમાંથી શું મળવાનું હતું ? જેને જોવું હોય એને જોવા માટે, લેવું હોય એને લેવા માટે આમથી બરપૂર પડી છે

ગાંધીજી

લો ક તં ત્ર

[૩]

મતાધિકારની જવાબદારી

મતાધિકાર મારફતે આપણી ધારાસભાઓ અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ ઉભી થાય છે. એટલે કે લોકશાસન શુદ્ધ અમર અશુદ્ધ હોવાનો મુખ્ય આધાર મનુષ્યોની પોતાના મતના અધિકાર પાછળ રહેલી જવાબદારીના જ્ઞાન ઉપર રહે છે. આપણે કબૂલ કરવું જોઈએ કે આપણું જ્ઞાન આજે મતદારોમાં પુરતા પ્રમાણમાં નથી દરેકે દરેક કાર્યકર્તાનો ધર્મ છે કે આ જવાબદારીનું જ્ઞાન મતદારોને કરાવવું જોઈએ. આપણે મતદારોને આ વિષે પુરતી સમજ આપવામાં નિષ્ફળ જઈએ તો આ લોક હિતકારક માયું લોક-શાસન કાવવામાં પણ નિષ્ફળ જ જવાના.

પ્રથમ તો આપણે સમજી લેવું જોઈએ કે મત એ આપણી ખાતરી મીઠવત નથી કે તેનો આપણે ગમે તે રીતે આપણા અગત હિતને માટે ઉપયોગ કરી શકીએ. મતનો અધિકાર મારે કાશિય અને અનેક ભોગો પછી પ્રાપ્ત થાય છે અને તે અધિકાર દેશના હિતને જ માટે વાપરી શકીએ. એ આપણે પુરેપુરું સમજી લેવું જોઈએ, ઉમેદવાર પોતાનો મિત્ર અગર સંબંધી છે અગર પોતાની કોમનો છે એટલા કારણે તેને મત આપી શકાય નહિ.

લોકશાસનમાં મુખ્ય વિશેષતા પક્ષ પદ્ધતિની છે. આ પક્ષ પદ્ધતિ શુ છે અને એની શા માટે જરૂર છે તે સમજાવવાનો આ ભેખનો હેતુ નથી. પણ દરેક મનદારે જાણવું જોઈએ કે લોકશાસનમાં વ્યક્તિને અગત રીતે મત આપવામાં આવતા નથી પણ મતદારને થાણ હોય એવા મિદાંતરાળા પક્ષ તરફથી ઉમેદવાર પસંદ થએલા છે મારે તેને મત આપવામાં આવે છે એ સમજી લેવું જોઈએ. પક્ષ પદ્ધતિમાં ઉમેદવારની પસંદગી પક્ષના ચૂંટાયેલા આગેવાનો તરફથી થાય છે મતદારને જે પસંદગી કરવાની રહે છે તે તો કયા પક્ષના ઉમેદવારને મત આપવો તેનીજ છે. દરેક પક્ષને પોતાના સિદ્ધાંતો હોય છે અને તે સિદ્ધાંતો બાબતનું નિવેદન પક્ષ તરફથી ચૂંટણી પહેલાં બહાર પડવામાં આવે છે. દરેક મતદારે જુદા જુદા પક્ષો તરફથી બહાર પડવામાં આવેલા આવા નિવેદનોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અગર ચૂંટણી વખતે ઉમેદવારો અને પક્ષના આગેવાનો તરફથી જે સલાહો બોલાવવામાં આવે તેમાં હાજર રહી એવા મિદાંતો જાણી લેવા જોઈએ. મત આપવામાં મતદારોએ જે ખાસ ધ્યાન આપવાની વાત છે તે એ છે કે કયા પક્ષના મિદાંતોથી દેશનું વધુમાં વધુ હિત થાય. જે પક્ષના સિદ્ધાંતો દેશરિત માટે વધુ યોગ્ય જણાય તે પક્ષ તરફથી પસંદ થએલા ઉમેદવારને મતદારોએ મત આપવો જોઈએ. આ ઉપરથી સમજશે કે આપણી પસંદગી પામેલા મિદાંતરાળા પક્ષને આપણે મત આપીએ છીએ. ઉમેદવારની અગત લાયકાત જોવાનો મતદારને પ્રશ્ન રહેતો નથી. અને લાયકાત જોવાની ફરજ પક્ષના મેમ્બરોએ જાણે છે અને મતદારો આની અગત થે અત્યા બરાબર તપાસી શકે પણ નહિ. મુખ્ય વાત તો એ છે કે મતદારોએ પક્ષોના સિદ્ધાંતો બરાબર સમજવા કાશિય કરવી જોઈએ કાળજી તરીકે ગઈ ધારાસભાની ચૂંટણી વખતે ગદાગમા પક્ષ તરફથી પોતાના મિદાંતો બાબત એક ગદસ્તનું નિવેદન મરગમા આપ્યું હતું. મતદારોએ આ નિવેદનને કું તો અભ્યસ કરવો જોઈએ અગર ચૂંટણી પ્રચાર માટે સભાઓ થાય ત્યાં જઈ આ સમજી લેવું

જેમજે, આવી ચૂંટણીની સમાજોમાં પક્ષના ઉમેદવારોએ અગર પક્ષના પ્રચારકોએ પક્ષના સિદ્ધાંતો ઉપર જ નિવેદનો કરવાં જોઈએ. પણ પદ્ધતિનો પુરો ખ્યાલ ગામડાંના મતદારોને ન હોવાને લીધે, મતદારો જોડી રીતે ઉમેદવારોની અંગત લાયકાતની ચર્ચામાં ઉતરી પડતા જોવાનો આપણો અનુભવ છે. આવી ચર્ચા અસ્થાને છે કારણ કે ઉપર કહ્યું તેમ એ યોગ્યતા જોવાનું કામ પક્ષના મોવડીઓનું છે અને નહિ કે મતદારોનું. સારા શિક્ષિત મતદારોમાં પણ આ બાબતની અજ્ઞાનતા જોવામાં આવે છે થોડી ચૂંટણીઓ બાદ આવી અજ્ઞાનતા જતી રહેશે એ નિઃસંશય છે.

મતનો અધિકાર અમૂલ્ય હોવા છતાં આપણે જોયું છે કે અજ્ઞાન મતદારોએ તેનો ઉપયોગ એક માના ખ્યાલ માટે અગર કસાર-લાપરવાની ભાવના માટે અગર એવી જ કંઈ કુલ્લક લાયક માટે કર્યો છે. કેટલાએક મતદારો ઉમેદવાર પોતાનો મિત્ર છે અગર સંબંધી છે અગર ન્યાનનો છે એટલા ખાતર જ પોતાનો મત તેને આપે છે, આ પ્રમાણે કરવામાં નથી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલો કે નથી દેશનું હિત વિચારવામાં આવતું. મતાધિકાર એ ખાનગી મિલકત ન હોવાથી જે તેનો ઉપયોગ આવી રીતે કરે તે દેશનો દોષ કરે છે અને તે પગલું સાચા લોકશાસનનો તે બાધક છે, આવી રીતે મતનો દુરુપયોગ કરવાથી પોતાનું અગર દેશનું હિત થતું નથી પણ દેશનું બારે અહિત થાય છે એ વાત દરેક મતદારે બરાબર સમજ લેવી જોઈએ. જ્યારે લોકોને મતની પુરેપુરી કિંમત સમજાય છે ત્યારે આવી નાની નાની લાલચો મારફતે ઉમેદવારો કેવી રીતે તેમના મતો ભૂતકાળમાં ખરીદી ગયા હતા તેની તેમને સમજ આવે છે અને આવી રીતે પોતાની અજ્ઞાનતાનો લાભ ઉઠાવનાર તરફ તેમને સ્વાભાવિક તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થતો જોવામાં આવ્યો છે. ચૂંટણીના દોષોનો વિષય એટલો અગત્યનો અને સસાધક છે કે તેને અજના લેખમાં ઇન્સાફ આપી શકાય નહિ, એ માટે દરેક પછીના અંકમાં ખાસ લેખ લખવાનો ઇરાદો રાખવામાં આવ્યો છે.

મતનો અધિકાર અમૂલ્ય છે એટલું જ નહિ પણ તે પવિત્ર છે એ દરેક મતદારે હૃદયમાં કાતરી રાખવું જોઈએ જેવી રીતે હિંદુ સંસ્કૃતિમાં કન્યા વિક્રયને મહા પાપ ગણવામાં આવ્યું છે તેવી રીતે લોકશાસનના હિત ખાતર મતવિક્રયને પણ-મહા પાપ ગણવું આપણે થઈ જવું જોઈએ.

પક્ષોના સિદ્ધાંતોની સમજ મેળવી ચોખ્ખા સિદ્ધાંતોવાળા પક્ષ તરફથી બહાર પાડવામાં આવેલા ઉમેદવારોને જ મત આપવાની મતદારોમાં આવી સમજ આવે તો કોઈ પણ દેશ કરતાં હિંદુસ્તાનની પ્રજા સાચું લોકશાસન લાવી શકે.

એક ન્યાયાધીશ અગર અગમદારને આપણે લાચ લેતાં જોઈએ છીએ ત્યારે તેના પ્રત્યે આપણને સ્વાભાવિક રીતે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય છે કારણ કે તે પ્રભુનો ગુન્હો કરે છે એટલું જ નહિ પણ પોતાની સરકારને પણ ગુન્હો કરે છે ન્યાયાધીશ અગર અમમદારના અધિકાર કરતાં પણ મતદારનો અધિકાર વધુ મહત્ત્વનો અને વધુ પવિત્ર છે અને છતાં જો આપણે, કુલ્લક લોકચર્યો નશ થઈ તેનો દુરુપયોગ કરીએ તો તે કેવું અધમ કૃત્ય બને છે તેનો આપણે વિચાર કરી લેવો જોઈએ.

આપણે જાણવું જોઈએ કે લોકશાસનવાળું સ્વરાજ્ય આપણા દેશમાં આવશે જ પણ આપણે સાચું લોકશાસન સ્થાપી શકીએ તે માટે આ લેખ લખનામાં આવ્યો છે તે વાંચકોને સમજશે.

ભારેલો અગ્નિ

ભારેલો અગ્નિ - શી છૂપી
યસતણી ધીકતી ચીનગારી,
ઝબકી ઝબકી માતા ! હૈયે
જવાલા મગટાવે.
શૂંખલા કેમ ન એ તૂટે ?
મા ! તવ જાંધન ના છટે.

રક્તવાહિની થડ થડ થડકે,
લક્ષ કોટિ હૈયાં મા ! ધબકે;
પ્રાણ સમર્પણ કરવા માટે
માનવ કેં તલસે.
શૂંખલા તો ય ન એ તૂટે,
મા ! તવ જાંધન ના છટે.

મા ! તવ જંજિરના ઝબકારે,
ધિર વાંચિત મુકિતના સૂરે;
ગર્ભિત અગ્નિના ઝબકારે
નિદ્રિત જન જાગે.
શૂંખલા તો ય ન એ તૂટે,
મા ! તવ જાંધન ના છટે.

મા ! તવ ચણે સંતો ઝૂકે,
સિંહ સમા શૂર પુત્રો ઝૂકે;
સંન વીર પડિતો ઝૂકે
ઝૂકે સર્વ સમાજ.
શૂંખલા તો ય ન એ તૂટે,
મા ! તવ જાંધન ના છટે.

મા ! મુકિતની પાવક જવાલા,
રત્ન અમોલાં ઝડપે તહારાં;
ને કંચન શા સ્વચ્છ સ્વરૂપે
જગને આકર્ષે.

શૂંખલા તો ય ન એ તૂટે,
મા ! તવ જાંધન ના છટે.

મા ! એ યજ્ઞ મહીં જલિ ધાવા,
જોગણીનું મા ! ખાપર ભરવા;
જીવન ધન ન્યોછાવર કરવા,
સંય શક્તિ ઉલટે.

શૂંખલા તો ય ન એ તૂટે,
મા ! તવ જાંધન ના છટે.

હુછ ત્યાગની આંધી ચઢશે,
અગ્નિની રખ્યા એ ઉડશે;
માનવ સાગર ઉછળી ઉછળી
એ યજ્ઞ પડશે.

શૂંખલા તડ તડ એ તૂટશે,
મા ! તવ જય જયકાર યશે.

૨૦ ના શુકલ

ખીચોખીચ છુટા ઢોર આવી કોઢમાં એટલી સંખ્યામાં પૂરવામાં આવે કે મર શિયાળામાં કોઢનું બારણું ખેલી અદર દાખવ થઈએ તો અંદરની ખરાબ મધાતી ગરમ હવાથી આપણે ગમસાર્થ જઈએ જે કોઢમાં આખી રાત આવી રીને ખીચોખીચ ઢોર રહેતા હોય તેની તંદુરસ્તી શી રીને સારી નહી શકે? આ વસ્તુસ્થિતિ સુધારવામાં ઢોર પળનારને કાંઈ ખામ વિશેષ ખર્ચ કરવો પડતો નથી નહિવા ખર્ચથી કોઢમાં હવા ઉત્તરતો તથા બેયનળીઆનો જરૂર પૂરતો ફેરફાર કમળી પોતાને પાને પડેલાં પ્રાણીને આરામથી રાખી શકે છે. સારી અને સ્વચ્છ કોઢની પરીક્ષા કરવા માટે કોઢનું બારણું ખોલી તુરત અદર જવું અને કોઢની અંદરની હવા અને કોઢની બહારની હવામાં કાંઈ ફેરફાર માત્ર નહિ પણ પડે ને કોઢમાં મળમૂત્રની વાસ ન આવે તો સમજવું કે ઢોરને રહેવા લાયક એ જગ્યા છે.

પાણી

પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ પ્રાણી માત્ર માટે પૂરતું પાણી વિના મૂલ્યે પૂર પાડ્યું છે છતાં આપણે કેટલીકવાર એમને તેનાથી પણ વધારે રાખીએ છીએ. ઉનાળામાં ત્રણ ચાર વખત અને શિયાળામાં દિવસમાં બે ત્રણ વાર નિયમિત રીતે સ્વચ્છ તાજું પાણી આપવું જોઈએ. તેને જલ્દી આપણે શુ કરીએ છીએ? કોઈ પણ ગામે જઈ ઢોરને પાણી પાત્રાને સાર્વજનિક હવાડા જુઓ. પાણીની સપાટી પર લીલ બાજેલી કે ધાસ પાનનો કચરો તરતો જણાયો. પાણીને તળીએ લીધ, કાલ કે સડેલા પાદડા જણાયો. ધનધનના ઉનાળામાં પાણી ગરમ થઈ ગયું દશે અને આંતું દુષિત પાણી પણ નિયંત્રે પીનારે ઢોર મરમયહુ નહીં હોય તેમ જ ગાંડેથી બળદ છૂટા કરી પાણી પવાને જલ્દી આજણ, અચાન કે એદરકાર માનીક મરેલા માડાની ઝુંસરીના બાર જળદને ખાધે કાયમ રાખી પાણી પાશે પછી ગમે હવાડામાં પાણી જોડું હોવાને લીધે તે પીવા જતાં બળદને આમવા પગ દીધણુમાંથી વાળવા પડતા હોય કે હવાડાનું પાણી ઉચી સપાટી પર હોવાથી બળદને ગમે દુષો આવતો હોય. ||| ધરત જિવનના કેટલાક ગામમાં હવાડાની ઉપર પતરાનું છપરું રાખવામાં આવે છે કે જેથી ઉનાળામાં પાણી ગરમ થતું ચાટકે પણ તે સાથે પાણી રોજનું રોજ તાજું અંગવવાની તેમજ હવાડામાંથી લીલ, કચરો બહાર કાઢી નાંખવાની પણ કાળજી રાખી જોઈએ.

ગામમાં મેવાસો કે શીળાને રોગ ઢોરમાં આવું હોય તે વખતે ઘણા બાઈએ સાર્વજનિક હવાડામાં માંદા ઢોરને પાણી પાઈને તથા માંદા ઢોરનાં મોઢા હવાડામાં ઘેઈને એ પાણી દુષિત બનાવી તે પીનારા તમામ ઢોરને એ રોગના ભોગ બનાવે છે. એમાંસમાં ખેતરમાં બળદ કામે લાગેલા હોય ને ઉત્તર, ચિત્રાના તાપથી તપેલા હોય તે વખતે નહકના ખાએલીયામાં એ તાપથી તપેલુ લીધવાળું અને મધાતું પાણી પીવાથી ધણા ઢોર એ વખતે ખિમાર પડે છે. કેટલાક ગામે આ રીતમાં ગળસુડાના રોગથી ધણાં ઢોર મરણ પામે છે. એ રોગની મેક્ષમ અગાઉ એટલે જુન મહીનામાં તમામ સામન ઢોરને રમી મૂકવવાથી તથા ઘેર સ્વચ્છ પાણી પાત્રથી અને ચોખ્ખાસાની ચરખાનામાં એકદમ લીધું ધાસ ન ખવડાવનાં ઘોડા સ્વિમ સુકા પા, કડવો બોરાક આપવાથી દર વખતે સેંકડો ઢોર ગળસુડાના રોગના ભોગ થતા અટકાવી શકાય છે.

ખોરાક

હા અને પાણી ની માફક ખોરાકની જાગતમા પણ જો આપણે કાળજી રાખીએ તો થોડે ખર્ચે ઢોરને ઘણા રોગમાથી બચાવી શકીએ છીએ ઢોરને ખોરાક તરીકે આપવામા આંતરા કપાસીયા, ગુનરમા તેમજ ગોનરમા માગી ના કાકરા દૂર કરવા ની કાળજી નહીં રાખીએ તો ઢોરને પેશાબ બધા થવાનો તેમજ હેન્ટરીમા મટાકુ ભગતા તેને કુબાસા જેવા રોગ થવાનો સંભવ રહે છે શિયાળામા ઢોરો પુષ્ટ કરવા ચીમડી ઉખેડી કણસના સાથે ખવરાવીએ ને છોકરાના મોમાથી કાઢી ઢોરને તેન પર્ષએ પણ જો એ ચીમડીના મૂળીયામા મટાકુ ચોટતુ રહેવા દધી ને તેવી મટાકા મિશ્રિત ચીમડી ખવરાવીએ તો તેન ચીમડીનો ખર્ચ નકામો જાય છે આ ઢોરને કાયદો થવાને બદલે નુકસાન છે ખારકમા થાય મટાકુ કાકરા દૂર કરવામા ઢોરના માનીકો કાઢીને પણ ખર્ચ નથી માત્ર અજાન ને બેઠકારી દૂર કરવા ની જ જરૂર છે બોયર્સિંગતુ ગોતર ઢોરને ધણુ બવે છે, તે ગોતરમાથી કાકરા મટાકુ વણવાની બાગ્યે જ કોઈ દરકા કરતુ જોવામા આવે છે કહે છે કે ઉપર ઉપરનુ ગોતર ઢોર ખાઈ જશે ને નીચે કાકરા, મટાકા પડી રહેશે આવુ માની બેમવાથી કોનપાડ તાતુક માં ઘણુ ઢોર મટાકા મિશ્રિત બોયર્સિંગતુ ગોતર ખઈને માલ પડેલા મારા જોવામા આવ્યા છે

આ સિવાય ઢોરને ખોરાક આપવા જાગત ઘીજી પણ ધણી જાત ની સભાળ રાખવાની જરૂર રહે છે ખોગકમા એકદમ ફેરફાર કરવો હા જોઈએ સુકા ધાસ પર રહેતા ઢોરો ધીમે ધીમે હીનુ થ સ વધારે આપતા જતુ જોઈએ થાકી આવતા બળને બૂખ્યા સમજ એકદમ બારે ખોરાક નહીં આપવો જોઈએ ખાધેલા ખોરાક વાગોળાનો સમય આપ્યા સિવાય ઢોરને વારવાર ચારો નીરનીર કરવા ની રીત સારી નથી વગેળામા પ્રાણી જેવા કે ગાય બળદ ને બેસને તેમજ બિન વાગોળાગ પ્રાણી ઘોડા ખોગક આપવાની એક સરખી રીત ન ચાલે ઢોરો ચાર હોન્ટરી હોય છે ને આતરડા નાના હોય છે તે ખાધેતો ખોરાક પહેની હેન્ટરીમા બરી નિરાતે વાગોળે છે જ્યારે ઘોડાને એક હેન્ટરી નાની ને આતરડા મોટા હોય છે જેથી ઘોડાને ઘોડા ઘોડા ખોરાક વારવાર નીરવાની જરૂર રહે છે ઘોડાને દણો ખવરાવના પછી તુરંત પાણી પીવાથી તેના પર હોન્ટરીના પાચક રસની ક્રિયા થતા પહેલા ખાધેના દણો આતરડા તરફ ધસડાઈ જાય છે જેથી ધણીવાર ઘોડા ચુકાય છે માટે ઘોડાને ચદી અપના પહેના એક કવાક અગાઉ પણી પાતુ અથવા તો ચદી ખવરાવ્યા પછી બે કવાક પછી પાણી પાતુ એ સારી રીત છે

દૂધા ઢોર દૂધ આપતા હોય ત્યા સુધી આ જોતી ના કામના બળદો તે કામે ફરતા હોય તે દરમ્યાન જેવી કાળજી તેને ખોરાક આપવામા રહે છે તેવી અથવા સમયે ન રાખીએ તો તેની અવનશકિત ઓછી થતી જાય છે માટે જે ખૂસો ખોરાક હરેક જ સમયે આતુ રહેવો જોઈએ

આપણે ઘેર રહીને જમીએ તે ના કરતા ખુલ્લી હવામા ઉભાઈ કરવા નીકળીએ ત્યારે આનંદથી રોજ કરતા વધારે ખોરાક ખાઈ શકીએ છીએ ને પચાવી શકીએ છીએ ઢોરો માટે પણ એવુ જ સમજવુ. ઢોરને ખીતે બાંધી રાખી ખોરાક ખવરાવીને તેના ડરતા કોને રોજ ઘોડા વખત ખીડમા છૂટા ચરવા દેવામા આવે તો તેમની તદુરસ્તી સુધરે છે કુખી વાત

ખોરાક

હવા અને પાણીની માફક ખોરાકની જાગતમાં પણ જે આપણે કાળજી રાખીએ તો થોડે ખર્ચે ઢોરને ઘણા રોગગ્રાથી જવાની સફીએ છીએ. ઢોરને ખોરાક તરીકે આપવામાં આવતા કપાસીયા, ગુવારમાં તેમજ ગોનરમાં માટીના કાંકરા દૂર કરવાની કાળજી નહીં રાખીએ તો ઢોરને પેશાબ બધ થાનો, તેમજ હોજરીમાં મટોડું જમતાં તેને કુબલા જેવા રોગ થાનો સભવ રહે છે. શિયાળામાં ઢોરને ઘુટ કરવા ચીમડી ઉમેડી કણસનાં સાથે ખવરાવીએ ને છોકરાના મોંમાંથી કાઢી ઢોરને તેજ પાઈએ પણ જે એ ચીમડીના મૂળીવામાં મટોડું ચોટિયું રહેવા દઈએ ને તેવી મટોડા મિશ્રિત ચીમડી ખવરાવીએ તો તેજ ચીમડીનો ખર્ચ નફાનો જાય છે અને ઢોરને કાયદો થવાને બદલે તુકસાન છે. ખોરાકમાં ધાતુ મટોડું, કાંકરા દૂર કરવામાં ઢોરના માલીકને કાઢીનો પણ ખર્ચ નથી માત્ર અમાન ને બેદરકારી દૂર કરવાની જ જરૂર છે. ભોંયસીંગનું ગોતર ઢોરને ઘણુ બાવે છે, તે ગોતરમાંથી કાંકરા, મટોડું વણવાની બાંધે જ કેઈ દરકાર કરતુ જોવામા આવે છે. કહે છે કે ઉપર ઉપરનું ગોતર ઢોર ખાઈ જશે ને નીચે કાંકરા, મટોડી પડી રહેશે. આવું માની બેસવાથી કોલપાક તાલુકામાં ઘણા ઢોર મટોડા મિશ્રિત ભોંયસીંગનું ગોતર ખાઈને માંદા પડેલા મારા જોવામાં આવ્યા છે.

આ સિવાય ઢોરને ખોરાક આપવા જાગત ખીજ પણ ઘણી જાતની સંભાળ રાખવાની જરૂર રહે છે. ખોરાકમા એકદમ ફેરફાર કરવો નહીં જોઈએ. સુકા ધાસ પર રહેતા ઢોરને ધીમે ધીમે લીધું ધાસ વધારે આપતા જવું જોઈએ. માકીને આવતા બળદને બૂખ્યા સમય એકદમ બારે ખોરાક નહીં આપવો જોઈએ. આધેલો ખોરાક વાગોળવાનો સમય આખા સિવાય ઢોરને વારંવાર ચારે નીરનીર કરવાની રીત સારી નથી. વાગોળનારાં પ્રાણી જેવાં કે ગાય, બળદ ને-બે-સને તેમજ બિન વાગોળનારાં પ્રાણી ઘોડાને ખોરાક આપવાની એક સરખી રીત ન ચાલે ઢોરને ચાર હોજરી હોય છે ને આંતરડાં નાનાં હોય છે. તે આધેલો ખોરાક પહેલી હોજરીમાં ભરી નિરાંતે વાગોળે છે. જ્યારે ઘોડાને એક હોજરી નાની ને આંતરડાં મોટાં હોય છે જેથી ઘોડાને ઘોડો ઘોડો ખોરાક વારંવાર નીરવાની જરૂર રહે છે. ઘોડાને ઘણો ખવરાળ્યા પછી સૂરત પાણી પીવાથી તેના પર હોજરીના પાચક રસની ક્રિયા થતા પહેલા આધેલો ઘણો આંતરડા તરફ ધસડાઈ જાય છે જેથી ઘણીવાર ઘોડો ચુકાય છે. માટે ઘોડાને ચંદી આપના પહેલા એક કલાક અઘાઉ પાણી પાતુ અથવા તો ચંદી ખવરાવ્યા પછી બે કલાક પછી પાણી પાતું એ સારી રીત છે.

દુધમાં ઢોર દૂધ આપવા હેતુ ત્યાં સુધી અને ખેતીનાં કામનાં બળદો તે કામ દરમિયાન હોય તે દરમિયાન જેવી કાળજી તેને ખોરાક આપવામાં રહે છે તેવી જાન્ય સમયે ન રાખીએ તો તેની જીવનશક્તિ ઓછી થતી જાય છે માટે પેટ પૂરતો ખોરાક હરેક જ સમયે ચાલુ રહેવો જોઈએ

આપણે ઘેર રહીને જમીએ તેના કરતાં ખુલ્લી હવામાં ઉઘાણી કરવા નીકળીએ ત્યારે આનંદથી રોજ કરતાં વધારે ખોરાક ખાઈ શકીએ છીએ ને પચારી શકીએ છીએ. ઢોરને માટે પણ એવુ જ સમજવું. ઢોરને ખીંચે ખાંખી રાખી ખોરાક ખવરાવીએ તેના કરતાં જોને રોજ થોડો વખત ખીંચમાં છૂટા ચરના દેવામાં આવે તો તેમની તકુરતી સુધરે છે. દુઃખની વાત

ગોપાલન

જ્યાં સુધી ખેડૂત બાઈઓ ગોપાલનમાં પોતાનું દિલ સમગ્ર ઘેરેઘેર ગાય પળતા નહિ થશે ત્યાં સુધી ખેડૂતનો અને તેની માથે દેશનો ઉદ્ધાર થવો મુશ્કેલ છે. ખેતીમાં જે થોડી ઘણી બચત રહે છે તે સીધી લોકો પસેથી તેમજ ખીમ વહેપારીઓ પાસેથી બળદ ખરીદનારા ગાય છે એકલા અકલેશ્વર તાલુકામાંથી જ દર વરસે એક લાખ રૂપિયા બાવા બળદની ખરીદી પેટે ખેડૂતના ધનમાંથી નબ છે એવી મચ્છરી કરવામાં આવી છે એ દિસાએ મૂજગતના ખેડૂતોના કેટલા નાણા ગોપલને અમાલે જતા હશે તેનો મિચાર કવો જોઈએ સાચી વાત છે કે વર્ષોથી ગોપાલન તરફ આપણી ખેતકારીને લીધે બેસ કરતા ગાયની દૂધ આપનાની તાકાત ઓછી થઈ ગઈ છે અને તેને લીધે ખેડૂત દૂધની લાવચમાં ગાયને બદલે હવે બેસ પાળતો થઈ ગયો છે. પણ એકદર રીતે જોઈએ તો બેસ કરતા ગાય ખેડૂતને વિશેષ ઉપયોગી છે. તે પૂરવા કરતાં આવધાડ તાલુકાના દીહેણુ ગામના અનાવિલ બધુએ આપેલો એક જ દાખવો જસ છે તેમને ત્યાંના ઢોરને રસી મૂકવા ગયો ત્યારે એક ગાય બતાડી કહ્યું કે એ ગાયો વેલો તેમને ત્યાં ત્રણ પેઢીથી ચલેનો આવે છે અને એ મુત દમ્યા. ખેતીમાં કામ માટે એક પણ બળદ તેમને વેચાતો કોઈ પડ્યો નથી. બે ગળદ બેગી ગાયને પેપનામાં ઝાણું ખર્ચ આનતુ નથી. દુધની વાત છે કે મક્કત અને માર્વજીક ગેયર ઓછા થઈ જવાથી ગોપાલનને જોઈતું ઉત્તેજન મળતુ નથી પ્રાચીન કાળમાં મક્કત મહારાજાઓ અને ધણોગો ગાયર માટે જમીન અવગ કાઢી આપતા આવી રીતે એકવાર વપરાતી ગાયરની જમીન ખેડો ખેતીના કામમાં લેનારનું નિકલન જાય છે એવી માન્યતા હતી, માથે સારાને પુષ્કળ જમીન ગામે ગામ દોડાથી ઘેરે ઘેર ગાયો પાવવામાં આવતી, ખેડૂત વર્ગને જોઈતા બળદ મરતી કીમતે મળી રહેતા, જનસંગાજને ઓછી કીમતમાં સારા ચોખ્ખા ધી, દૂધ પુષ્કળ પ્રમાણમાં મળી રહેતા ને પુષ્કળ ઢોર તા પુષ્કળ ખાતરથી જમીનની મમદૂર વધી ધરતી ગાતા ફળદ્રુપ બનતી. પણ વર્ધન માટે સૈથી પ્રથમ પૂરતા ગૌચરની વ્યવસ્થા કરવાને બદલે ગામે ગામ આવના પવા નીકળતુ એ મને તો ગાડા પહેના સામેન તૈયાર કરતા જેવું અઅહવાર લાગે છે. આગમ જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ સરકારે નહીં તો પ્રજાએ જેગ બને તેમ વધારે પ્રમણમાં ગૌચરની વ્યવસ્થા કરવા મિત્રાય છૂટકો થવાને નથી

માંદા ઢોરની સારવાર

ખેડૂતને ગન ગળદ એ કમાઈ દિકરા જેવો વહાલો હોય છે છતાં તેમના અગાનથી કે આજમથી ખેતકાર રહી ઢોરની સાધારણુ મિમરીને મંજીર રૂપમાં લાડી નામે છે દાખવા તરીકે એક સાદો જખમ ઢોરને થયો હોય તેને વારવાર સાર રાખીએ ને દવા લગાડીએ તો માખી એસન મકે નદી ને બેચારો દિવસમાં જખમ રૂઝાઈ જાય, એજ જખમ તરફ ખેતકારી રાખીએ તો ત્યાં વગરનું પ્રાચી પોતાનું દુખ લાલીકને નહોર કરવાનું નહીં. છતાં જખમમાં ઉડા ને ઉડા ઉતરી જતા પશુએ સાધારણુ જખમથી એનું મોત નીપજવાનું. કેટલાક જખમ એવા-હોય છે કે જેને રોજ ધોઈ સાફ કરી દવા લગાવવી જોઈએ, દર દર રહેવારને રોજ જખમ ધોવાવવા ઢોરને દનાખાને લઈ જવાનું પાલવનું થી. તમા ઢોરને થોડો વધુ ખોરાક

ખૂંચે વેરીતે પણ દયાખાનામાં નાખી દેવા મુશ્કેલી જોઈએ. આપણી જોગ દાદ તકાથી મુશ્કેલીની જગ છે તેમ દોગો પણ મંદરાડ વખતે બહુ શઘી કે હનાજામાં તોપ ન લાગે તેની કાળજી રાખવી જોઈએ. ગરે નકાચુ ધામ તમેલામાં પાચરી દોરને ચાંતુ પીઝનુ બનાવવું જોઈએ જેથી સરીરે જાહા પડે નહીં આલ દોર ઉગી ન રહે તેના પામાં વારંવાર બદલવા જોઈએ અને ઝાડા પેલાજથી અગાધેતુ ધામ મદી તેને બદલે સુકા ધાસની પધારી આપવી જોઈએ. માં દોર ધામ કકા ખાઈ રહે નહીં તો તેને કાજ કે રામડી પાછ તેની સકિત દકાવી રાખવી જોઈએ.

ગાહ દોર પાસે દરમીઠી જ કામ ન લેતુ જોઈએ એથી હનરો રોગ વધે છે ન વખતે દોરનુ મરણુ નીપજે છે. મોવાસો અથવા ખરવાના રોગમાં બળને પગે આલ હોય જામમગા જીવડા પડ્યા હોય અને બળદ લૂચા ચાનલ હોય તો પણ ધણી લખને તેમની પમેથી મગ લેવામાં આવે છે. બળદને ખાધે આદી હોય કે ગાંઠ હોય તો પણ તે જિય નો અધિધી કુસરી છૂટતી નથી. કોઈપણ ગામે જામ મો દોર તપાસો તે પૈકી ૨ માથી ઉપનાન દોરના પાળ્યા ધાપા, કે લગભગ આખા શરીર છાણ પેલાજથી ખરડાયેલા જણાગે, ધણાને શરીરે છતરડી, ચામડા કે જુ પડેલી જણુ સે અને તેના માલીકો મામને ચોતરે બેગ મળી વતોની ગપાટા મારવામાં કે દુકો ગગડાવવામાં વખત કાઢતા દરો આજમ છોડીને પેતના દોરને નવરાણી, મળીસ કરી સાફ રાખે તો ચામડીના ધણુ રોગ ઓછ થઈ જાય

એથી રોગો

ગૂજનમમાં એક જ પ્રકારના ચિન્હવાળા રોગથી એકી વખતે ધણા દોન મિતાર ધધ જાય તો જાણવું કે કોઈ જાતનો એથી રોગ ફેલાયો છે. ગૂજનમમાં દોનમાં મોવાસો, શીળી ને ગળમુડાના રોગ અતે ઘોડામાં અહેન્નાજ, બકરા ઘેટામાં હુકારાધું નામે રોગ, ફૂંતનામાં હકકવા ને મરધામાં કાકેન કોલેસ નામે ઓળખાતો કોલેગનો રોગ આધારણુ દેય છે ઉપર જણાવેલા રોગ પૈકી મોવાસો-ખરવાના રોગ મિવાય, બીજા રોગો ધણા પ્રાણુધાતક છે માટે તેની ઉપચારના કરતા અગ્રકાવન તરફ વધારે ધ્યાન આપવાની જરૂર છે

એથી રોગના લક્ષણો - ઉપર જણાવેલા એથી રોગો દરે દોનના માલીકો સ્ટેજે ઓળખી શકે છે જોમકે મોવાસોના રોગમાં દોરને મોમાથી ચીંછી લાળ પડે પગે ચામ પડી જતાથી જીવા ચાલે, શીળીના રોગમાં મજે સોજો આવવાથી ચામ લેતા મૂકતા ગળામાંથી મોરો અવાજ નીકળે ઘોડાને અંદરજાજના રોગમાં ઘેડો દિવસે દિવસે સુકાને જાય અને પેરે ને પગે સોજા આવે બકરાના હુકારીયાના રોગમાં ધણા અમરના નાકમાંથી ચીસો પડ્યું નીકળે અને મિતાર બકરા દુખથી એક પ્રકારનો મુશ્કેલી અવાજ કરે, ફૂતરાના હકકામાં રોગમાં તેના મોમાથી લાળ પડે. ગાડાની માફક નમ જાગ મરી ધણાને જાય કરે, નહીં ખાત્રા જેવી વસ્તુઓ ખાય, મજે હકકવા હેય તોપ તો મોદુ પડોજી રાખે તે ખોરાક નેવાય નહીં ને ચાલ બેસી રહે મરધાના કોલેસમાં મગવાર લીના ઝાડા થયા કરે. આવા આવા રોગના મુખ્ય મુખ્ય ચિન્હો તો દરદી પ્રાણીના માલીક જાણના દેય છે એમલે આવા રોગમાં સૌથી પ્રથમ તો માલીકે મિતાર પ્રાણીના ઝાડા પેલાજ રોગ ફેલે નહીં તે માટે તેને બાળી નાખવા, મિતાર પ્રાણીનો એકો એનાક કોઈ પ્રાણીના ઉપયોગમાં લેવો નહીં,

દરદી જનવરને સાર્વજનિક તળાવ કે હવાડામાં પાણી પાવા ન લઈ જતાં તેમને ઘેર પાણી પાવું અને ગૌચરમાં ચરવા ન મોકલતાં ઘેર બાંધી ખવરાવવું કારણ કે માંદા ઢોર પોતાની લાજથી ને છાણથી કે પગના જખમથી ગૌચરનું ઘાસ દુષિત કરે છે અને સાજા ઢોરમાં રોગ ફેલાવે છે. એથી રોગથી જે જગ્યાએ દરદી પ્રાણી મરણ પામે તે જગ્યાએ ફીનાઈલનું પ્રવાહી કે યુનાનું પ્રવાહી કે જંતુ નાશક દવાનું પ્રવાહી છાંટવું. તળેણમાં જની શકે તો આછું આછું નકામું ઘાસ પાચરી સળગાવી ઈર્ષ પાગડથી એચર આંગળ જળીન ઉતરી કાઢી બહાર ફેંકીદેવી ને તળેણા યુનાથી ઘોળાવી નાંખવા. એથી રોગથી મરણ પામેલા ઢોરને ચગાર પાસે ઉકેલાવવું નહીં પણ દટાવી દેવું કારણ ઉકેલવા દેવાથી ચામડા ગારફત તથા માંસના દુકડા લઈ જનાર કુતરા કે પક્ષી મારફત રોગ ફેલાવાનો સંભવ છે.

જે ગામે ઢોરમાં મોવાસો કે શીળાનો રોગ ચાલુ હોય તે ગામે જનતા સુધી જળદ જોડી જતુ નહીં. અગિવાર્ય કારણે જતુ પડે તો ગામથી દૂર ગાડી છોડી ગામમાં કામ હોય તે કરી આવવું. રોગ ચાલુ હોય તે ગામમાં હવાડામાં કે તળાવમાં જળદને પાણી પાવું નહીં.

એથી રોગ વધુ ફેલાતો અટકાવવા માટે તેમજ માંદા ઢોરની સારવાર માટે ને સાજા ઢોરની સલામતી માટે ઢોરના માલીકે ગામના પોલીસ પટેલની મારફત નજીકના ડાકરને ખબર આપવી. કોઈપણ કારણસર પટેલ રોગનો રીપોર્ટ કરવાની આનાકાની કરે તો ગામના પાંચ માણસની સહી સાથે ડાકરને પરબાર્પે રીપોર્ટ કરવો જે ગામ પર જતે આવી જનનું કંઈકે, શીળી ને ગળસુડાના રોગમાં રસી મૂકાવવાથી તેમજ ઝેરબાજ થયો હોય તેવા ઘેડાને દવાથી રોગમુક્ત કરી શકાય છે.

મોતીરામ ભટ્ટ

વેદરનરી સરખમન

સૂરત લો. બો. પશુ દવાખાના

કાયદાનું સામાન્ય જ્ઞાન

[૩]

ગયા અકામાં કાયદાઓ કેવી રીતે લડવામાં આવ્યા છે તેની સમજણ આપવામાં આવી હતી. આ લેખમાં આ કાયદાઓનો અમલ કરનારી કોર્ટોનો ઉદ્દેશ કરવામાં આવશે. કાયદાના જ્ઞાનનું ક્ષેત્ર એટલું વિશાળ છે કે આખી જીંદગી સુધી એક માણસ એનો અભ્યાસ કરે તો પણ તે પુરું કરી શકે નહિ તેથી લેખમળાને હેતુ જુદા જુદા કાયદાઓની વિગતો સમજાવવાનો નથી પણ ગામડાની પ્રજાને હર દરેક જે જે વાતની વારંવાર જરૂર પડે છે તેને લગતા કાયદાઓનું સામાન્ય જ્ઞાન મંદાપ રીતે આપવાનો છે. આ હેતુ નજર બહાર રાખવાથી આ લેખગાળા માટે ખોટો અભિપ્રાય બધાવા સંભવ છે. આ લેખમાં દીવાની અને ફાજલદારી કાયદાઓનો અમલ કરનારી કોર્ટો માટે ઉદ્દેશ કરવામાં આવશે. ખાસ બાબતોના કાયદાઓ સિવાય ફાજલદારી ગુન્હાઓને લગતા કાયદાને-હિંદુસ્તાનનો ફાજલદારી કાયદો કહેવામાં આવે છે. એ કાયદો અ.ખા હિંદુસ્તાનને લાયક પડે છે અને તે મધ્યમ સરકારે

કરેલો છે. આ કાયદામાં ફેજાલરી ગુન્હાઓ અને તેની સજા બતાવવામાં આવી છે. આ ફેજાલરી કાયદામાં ફેજાલરી કોર્ટમાં આવે છે. અને એ કોર્ટો વિંદી સરકારના ફેજાલરી કાયદામાં વધારી રીતના કાયદા (કિમીનલ પ્રો. કો.) પ્રમાણે સ્થાપવામાં આવે છે. આવી કોર્ટો કહ કહ હોય છે તે નીચે બતાવવામાં આવ્યું છે:-

૧ હાઈકોર્ટ	૪ પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ
૨ કોર્ટ ઓફ સેશન	૫ બીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ
૩ પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ	૬ ત્રીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ

૭ જિલ્લા મેજસ્ટ્રેટ

સામાન્ય રીતે દરેક જિલ્લા માટે એક સેશન કોર્ટ હોય છે અને તે કોર્ટના ન્યાયાધીશને સેશનસ જડજન કહેવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે જિલ્લાના વડા મથકે આ કોર્ટ હોય છે. પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ સુબર્બ જિલ્લા સહેરાંજ હોય છે. પહેલા, બીજા અને ત્રીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ સરકાર નીમે છે અને તેઓ જિલ્લા મેજસ્ટ્રેટ જે જિલ્લાને કલેક્ટર પણ હોય છે તેના તાબામાં રહી કામ કરે છે.

૧ હાઈકોર્ટ કાયદામાં નિર્દિષ્ટ કરેલી કોષ્ટકો સજા કરી શકે છે. ૨. સેશનસ કોર્ટ કાયદામાં નિર્દિષ્ટ કરેલી કોષ્ટકો સજા કરી શકે છે. પણ ફાંસીની સજા માટે હાઈકોર્ટની મંજૂરી મેળવવી જોઈએ. ૩. પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ અને પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ એ વર્ષ સુધીની કેદ અને રૂ. ૧૦૦૦ સુધી દંડ અને ફટકાની સજા, ૪ બીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ છ મહિના સુધીની સજા અને રૂ. ૨૦૦ સુધી દંડ, અને ૫. ત્રીજા વર્ગના કોર્ટો, એક મહિના સુધીની સજા અને રૂ. ૫૦ સુધી દંડ કરી શકે છે.

જિલ્લા મેજસ્ટ્રેટ પણ પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ છે અને તેમને પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ જેટલી સજા કરવાનો અધિકાર છે. તે ઉપરાંત ત્રીજા અને બીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટના ફેસલા ઉપર અપીલ પણ સાંભળે છે. પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટના ફેસલા ઉપર સેશન કોર્ટને અપીલ થઈ શકે છે, કયા કયા ગુન્હા માટે કેટલી સજા થઈ શકે તે ફેજાલરી ગુન્હા તપાસવાની રીતના કાયદામાં આપવામાં આવ્યું છે.

ફેજાલરી કોર્ટો ગુન્હા સંબંધી તપાસ કરે છે જ્યારે દીવાની કોર્ટો, મીક્ત, વારસા, લેણદેણ અને હકો સંબંધી ઇન્સાફ આપે છે.

દરેક જિલ્લામાં જુદી જુદી સત્તાવાળી દીવાની કોર્ટો સ્થાપવામાં આવે છે. જિલ્લાના મુખ્ય દીવાની ન્યાયાધીશને જિલ્લા જડજન કહેવામાં આવે છે. તેમના હાથ નીચે પહેલા અને બીજા વર્ગના પેટા ન્યાયાધીશો કામ કરે છે અને તેમને સજા જડજન કહેવામાં આવે છે.

બીજા વર્ગના સજા જડજને રૂ. ૫૦૦૦ સુધીની કિંમતના દાવા માંમળવાની મત્તા છે.

પહેલા વર્ગના સજા જડજને રૂ. ૫૦૦૦ ઉપરની કિંમતના દાવા માંમળવાની મત્તા છે.

ઇન્સાફ આપવાની કોર્ટો સંબંધી જાદુ જ સંશ્લિષ્ટ હકીકત ઉપર આપવામાં આવી છે. ગામડાંની પ્રગતને વધારે રાજના ઉપયોગના કયા કયા કાયદાઓ છે અને તે આપણાં જીવન સાથે કેવો સંબંધ ધરાવે છે તે હવે પછીના લેખમાં વિચારીશું.

દરદી જનવરને સાર્વજનિક તળાવ કે દવાડામાં પાણી પાવા ન લઈ જતાં તેમને ઘેર પાણી પાવું અને ગૌચરમાં ચરવા ન મોકલતાં ઘેર બાંધી ખવરાવવું કારણ કે માંદા દોર પોતાની લાજથી ને છાજથી કે પગના જખમથી ગૌચરનું ઘાસ દુષિત કરે છે અને સાત દોરમાં રોગ ફેલાવે છે. એવી રોગથી જે જગ્યાએ દરદી પ્રાણી મરણ પામે તે જગ્યાએ શીનાઈનું પ્રવાહી કે યુનાનું પ્રવાહી કે જંતુ નારાક દવાનું પ્રવાહી છાંટવું. તમેલામાં જની રાકે તો આજી આજી નકામું ઘાસ પાથરી સળગારી દઈ પાવડાથી બેચાર આંગળ જમીન ઉત્તરડી કાઢી બહાર ફેંકી દેવી ને તમેલા યુનાથી ધોળાવી નાંખવા. એવી રોગથી મરણ પામેલા દોરને ચગાર પાસે ઉકેલાવવું નહીં પણ દલાવી દેવું કારણ ઉકેલવા દેવાથી આમગ્ર મારફત તથા માંસના હુકમ લઈ જનાર કુતરા કે પક્ષી મારફત રોગ ફેલાવાનો સંભવ છે.

જે ગામે દોરમાં મોવાસો કે શીળીનો રોગ ચાલુ હોય તે ગામે બનતા સુધી બળદ બેડી જવું નહીં. અનિવાર્ય કારણે જવું પડે તો ગામથી દૂર ગાડી છોડી ગામમાં કામ હોય તે કરી આવવું. રોગ ચાલુ હોય તે ગામમાં દવાડામાં કે તળાવમાં બળદને પાણી પાવું નહીં.

એવી રોગ વધુ ફેલાતો અટકાવવા માટે ટેમજ માંવ દોરની સારવાર માટે ને સાત દોરની સલામતી માટે દોરના માથીકે ગામના પોલીસ પટેલની મારફત નજીકના ડાક્ટરને ખબર આપવી. ડાક્ટર પશુ કારણસર પટેલ રોમનો રીપોર્ટ કરવાની આનાકાની કરે તો ગામના ખાંચ માથુસની સહી સાથે ડાક્ટરને પરખાર્મે રીપોર્ટ કરવો જે ગામ પર જાતે આવી બનવું કરશે. શીળી ને ગળસુકાના રોગમાં રસી મૂકવાથી તેમજ ઝેરખાન થયો હોય તેવા પોણા દેવાથી રોગમુક્ત કરી શકાય છે.

માતીરામ ભટ્ટ

વેટરનરી સરખાન

સૂરત રો. બો. પશુ દવાખાના

કાયદાનું સામાન્ય જ્ઞાન

[૩]

ગયા અકામાં કાયદાઓ કેની રીતે ઘડવામાં આવ્યા છે તેની સમજણ આપવામાં આવી હતી. આ લેખમાં આ કાયદાઓનો અમલ કરનારી કોર્ટોને ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે. કાયદાના જ્ઞાનનું ક્ષેત્ર એટલું વિશાળ છે કે આખી જીંદગી સુધી એક માથુસ જોનો અભ્યાસ કરે તો પણ તે પૂરું કરી શકે નહિ. તેથી લેખકોનો હેતુ જુદા જુદા કાયદાઓની વિગતો સમજાવવાનો નથી પણ ગામડાની પ્રજાને હર દમેશ જે જે વાતની વારંવાર જરૂર પડે છે તેને લગતા કાયદાઓનું સામાન્ય જ્ઞાન મંદાપ્ત રીતે આપવાનો છે. આ હેતુ નજર બહાર રાખવાથી આ લેખગાળા માટે ખોટો અભિપ્રાય બંધાવવા સંભવ છે. આ લેખમાં દીવાની અને ફોજદારી કાયદાઓનો અમલ કરનારી કોર્ટો માટે ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે. ખાસ ખાખતોના કાયદાઓ સિવાય ફોજદારી ગુન્હાઓને લગતા કાયદાને-હિદુસ્તાનનો ફોજદારી કાયદો કહેવામાં આવે છે. એ કાયદો આખા હિદુસ્તાનને લાગુ પડે છે અને તે મધ્યસ્થ સરકારે

કરેલો છે. આ કાયદામાં ફાજદારી ગુન્હાઓ અને તેની સજા બતાવવામાં આવી છે. આ ફાજદારી કાયદાજ ફાજદારી કોર્ટોમાં ચાલે છે. અને એ કોર્ટો હિંદી સરકારના ફાજદારી કાયદા વચાવવાની રીતના કાયદા (ક્રિમીનલ પ્રો. કો.) પ્રમાણે રચાયવામાં આવે છે. આવી કોર્ટો કદ કદ હોય છે તે નીચે બતાવવામાં આવ્યું છે:-

૧ હાઇકોર્ટ	૪ પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ
૨ કોર્ટ ઓફ સેશન	૫ બીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ
૩ પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ	૬ ત્રીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ

૭ હલ્લા મેજસ્ટ્રેટ

સામાન્ય રીતે દરેક હલ્લા માટે એક સેશન કોર્ટ હોય છે અને તે કોર્ટના ન્યાયાધીશને સેશન્સ જડજ્ઞ કહેવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે હલ્લાના વડા મથકે આ કોર્ટ હોય છે. પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટો મુબમ્બે જેવા શહેરોમાં જ હોય છે. પહેલા, બીજા અને ત્રીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટો સરકાર નીમે છે અને તેઓ હલ્લા મેજસ્ટ્રેટ જે હલ્લાનો કલેક્ટર પણ હોય છે તેના તાબામાં રહી કામ કરે છે.

૧ હાઇકોર્ટ કાયદામાં નિર્દિષ્ટ કરેલી કોષ્ટકો સજા કરી શકે છે. ૨. સેશન્સ કોર્ટ કાયદામાં નિર્દિષ્ટ કરેલી કોષ્ટકો સજા કરી શકે છે. પણ ફક્તની સજા માટે હાઇકોર્ટની મંજૂરી મેળવવી જોઈએ. ૩. પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ અને પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટો બે વર્ષ સુધીની કેદ અને રૂ. ૧૦૦૦ સુધી દંડ અને ફટકાની સજા, ૪ બીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટો ૭ મહિના સુધીની સજા અને રૂ. ૨૦૦ સુધી દંડ, અને ૫. ત્રીજા વર્ગની કોર્ટો, એક મહિના સુધીની સજા અને રૂ. ૫૦ સુધી દંડ કરી શકે છે.

હલ્લા મેજસ્ટ્રેટ પણ પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ છે અને તેમને પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટ જેટલી સજા કરવાનો અધિકાર છે. તે ઉપરાંત ત્રીજા અને બીજા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટોના ફેસલા ઉપર અપીલ પણ સાંભળે છે. પહેલા વર્ગના મેજસ્ટ્રેટના ફેસલા ઉપર સેશન્સ કોર્ટને અપીલ થઈ શકે છે. કયા કયા ગુન્હા માટે કેટલી સજા થઈ શકે તે ફાજદારી ગુન્હા તપાસવાની રીતના કાયદામાં આપવામાં આવ્યું છે.

ફાજદારી કોર્ટો ગુન્હા સંબંધી તપાસ કરે છે જ્યારે દીવાની કોર્ટો, ખીલત, વારસા, ભેલુદેશ અને હકો સંબંધી ઇન્સાફ આવે છે.

દરેક હલ્લામાં જુદી જુદી સજાવાળી દીવાની કોર્ટો રચાયવામાં આવે છે. હલ્લાના મુખ્ય દીવાની ન્યાયાધીશને હલ્લા જડજ્ઞ કહેવામાં આવે છે. તેમના હાથ નીચે પહેલા અને બીજા વર્ગના પેટા ન્યાયાધીશો કામ કરે છે અને તેમને સજા જડજ્ઞ કહેવામાં આવે છે.

બીજા વર્ગના સજા જડજ્ઞને રૂ. ૫૦૦૦ સુધીની કિંમતના દાવા સાંભળવાની સત્તા છે. પહેલા વર્ગના સજા જડજ્ઞને રૂ. ૫૦૦૦ ઉપરની કિંમતના દાવા સાંભળવાની સત્તા છે.

ઇન્સાફ આપવાની કોર્ટો સંબંધી જડજ્ઞ સહિત દરેક ઉપર આપવામાં આવી છે. ગામડાંની પ્રજાને વધારે રાજ્યના ઉપયોગના કયા કયા કાયદાઓ છે અને તે આપણા જીવન સાથે કેવો સંબંધ ધરાવે છે તે હવે પછીના લેખમાં વિચારીશું.

સૂરત જિલ્લા નિ. નિ. ફંડ

[આ ફંડમાં કુલ રૂ. ૫૦૬-૧-૦ ગળ્યાં હતાં તે પૈકી રૂ. ૩૧૭ ની યાદી પ્રગટ કરવામાં આવી છે તે પાત્રનાં ફાન અપનારાઓની યાદી અહીં પ્રગટ કરવામાં આવે છે.]

નામ	ઠેકાણું કિંમત રૂ. આ.	નામ	ઠેકાણું કિંમત રૂ.
શ્રી. તાપીદાસ એલારામની કું. રાંદેર	૧-૦	રતિલાલ જોડીસનદાસ	રાંદેર
શાહ પ્રેમચંદ વીરચંદ	૧-૦	કેશવરામ કમળાચંકર પાઠક	"
શાહ ગગનલાલ નાથાભાઈ	૨-૦	જગલાલ બ. મદ	"
દેવજીભાઈ રણુજીભાઈ કાઝી	૧-૦	દાજીભાઈ ભગવાનદાસ	"
શેઠ આત્મારામ નારણદાસ ગાંધી	૧-૦	મગનલાલ ખડુભાઈ દેસાઈ	"
જગન્નાથ મંછરામ પાઠક	૧-૦	ગદવભાઈ રામુભાઈ	"
દેવજીભાઈ બીખાભાઈ	૧-૦	ભાળચંદ્ર રામચંદ્ર ઇમેજ	"
મગનલાલ ગોવનદાસ ભોધાનવાલા	૧-૦	ખીમચંદ ઉત્તમચંદ	"
ઝે. અરદેશર આદરજી દીપરી	૨-૦	ભગવતીચંકર દરજીવન ઇમેજ	"
નવલસાં નરસવાનજી કાપડીયા	૨-૦	બ્હાલીબેન ભગવાનજી	"
ભુખણુભાઈ કલ્યાણજી શાહ	૧-૦	મોહનભાઈ બાણુભાઈ	"
ગોરધનભાઈ નાથુભાઈ પટેલ	૧-૦	લખી જીરામ	"
રતિલાલ ઘેલાભાઈ દેસાઈ	૧-૦	મગનલાલ નિંકુલદાસ	"
ઝીણુભાઈ બીખાભાઈ દેસાઈ	૧-૦	છગનલાલ પ્રાણજીવનદાસ	"
ઝે. સીકંદરખાન હુસેનખાન પઠાણુ	૨-૦	એસ. કે. પાનગલા	"
નરભેરામ કેશવરામ મદ	૩-૦	રમણલાલ હીરાચંદ	"
સુનીલાલ વીરચંદ	૨-૦	પરસોત્તમભાઈ લાલભાઈ	"
છગનલાલ વગળચંદ	૧-૦	મંગાભાઈ યેત્રાભાઈ	"
કૃત્તદાસ શ્રીજલાલ	૧-૦	ગાંડાભાઈ ડાબાભાઈ પટેલ	"
ગીતદાસ નારણદાસ	૧-૦	ફકીરભાઈ લાલજીભાઈ	"
ફરામજી જહાંગીરજી રવાલા	૧-૦	ઝે. જમીયતરામ લક્ષ્મીરામ	"
મંછરામ જગજીવન પટેલ	૧-૦	ધનુજીપુરીયા	"
ખંદે ખુદ	૧-૦	શાહ નાથુભાઈ લક્ષ્મીચંદ	"
નવરોજજી હોરમજીજી	૧-૦	મકનજી નાનાભાઈ	"
હોટાલાલ નવલચંદ નગરશેઠ	૧-૦	ઝે. ઝીણુભાઈ લક્ષ્મીદાસ	"
ઘેલાભાઈ રતનજી	૧-૦	મળનંદ કાશીનાથ પાઠક	"
નિંકુલભાઈ ભુરાભાઈ	૧-૦	જીવજીભાઈ હીરાભાઈ	"
નાથુભાઈ મોતીચંદ	૧-૦	છગનલાલ તારાચંદ	"
નગીનચંદ નાનચંદ	૧-૦	રવિચંકર નરોત્તમ મદ	"
ખાણુલાલ નાથુભાઈ	૦-૮	છીજીભાઈ મુળજી	"

નાથાભાઈ સોમચંદ	રાદેર	૧-૦	નગીનદાસ અંગારાગ મોદી નાના વરાછા	
લક્ષ્મણ રામજી ધોળી	"	૧-૦	પ્રુચાલભાઈ વસનજી પટેલ	"
રમણલાલ છોડુભાઈ દેસાઈ	"	-૮	મગનભાઈ દુર્લભભાઈ પટેલ	"
વાલાભાઈ કુવરજી પટેલ	ખાટપોર		ભાઈચંદભાઈ નાથાભાઈ પટેલ	"
તા. ચોર્વાસી		૧-૦	રામભાઈ જીવજીભાઈ ગાળગર	"
જીતાભાઈ ભુલાભાઈ પટેલ	"		જીવજીભાઈ ઉકાભાઈ પટેલ	"
આ. આ. ૮		૧-૦	નરસિંહભાઈ કેશવભાઈ પટેલ	"
જીવજીભાઈ છીતાભાઈ	"	૧-૦	ઈશ્વરલાલ પ્રુચાલભાઈ ધોળી	"
નરસિંહભાઈ વાલજી	"	૧-૦	વનમળીદાસ અમલદાસ પટેલ	"
નાથાભાઈ નારજી	"	૧-૦	છોડુભાઈ મોરારજી પટેલ	"
મુલાભાઈ રામભાઈ	"	-૮	નરોત્તમભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ	"
કેશુરભાઈ ડાલાભાઈ	"	-૮	ગોવિંદભાઈ વનમળીભાઈ પટેલ	"
નારજી હીરજી	"	-૮	નરોત્તમ ઉકાભાઈ પટેલ	"
ગોપાળ ધનજી	"	-૮	નાથુભાઈ નથુભાઈ પટેલ	"
દીવાળીબેન હરિભાઈ	રાદેર	૧-૦	વિક્રમભાઈ ઉકાભાઈ પટેલ	"
ઐરતરબેન રેડિયાભાઈ	"	૧-૦	ફકીરભાઈ કલાણુભાઈ	"
ગંગાબેન ઝીણુભાઈ	"	૨-૦	લલ્લુભાઈ રણજીડજી પટેલ	"
મગનલાલ વલ્લભભાઈ	"	-૮	રમણભાઈ દાજીભાઈ	મેરવાડા
લક્ષ્મીબેન રણજીડભાઈ	"	૨-૦	છમીલદાસ ફકીરભાઈ	"
છીતાભાઈ વિશ્રામભાઈ	"	૧-૦	વલ્લભભાઈ ભાણુભાઈ	"
નાનાભાઈ હાસજીભાઈ	અંબેડા		કીકુભાઈ હરિભાઈ	"
તા. ઐરવાડ		૨-૦	મગવાનદાસ મોરારભાઈ	રાદેર
અંબેલાલ દુર્લભભાઈ	વરીઆવ		લાલાભાઈ ફકીરભાઈ	મેરવાડા
કાંતાબેન નાનાભાઈ	"	૩-૦	બાણુભાઈ ઝીણુભાઈ	મેરવાડા
દલપતભાઈ ભુલાભાઈ નાથક દોડેજી	"	-૮	છોડુભાઈ જી. પટેલ	રાદેર
ચંકરલાલ એચ. જોષી સેવકપરા,			મગનભાઈ અમલદાસ	"
ચોક્કાશરીચરન		૨-૦	ઈશ્વરરાગ નરસિંહભાઈ	"
નથુભાઈ રણજીડદાસ દાળીઆ શેરી			દલપતરામ જગજીવન પટેલ	"
સરત		૨-૦	રામભાઈ કાળીદાસ પટેલ	"
હંદરલાલ મોનીલાલ દેશાઈ મુંબઈ		૨-૦	ડાલાભાઈ રેવાભાઈ પટેલ	"
છોડાલાલ હરગોવિનદાસ સરાઈ મુંબઈ		૨-૦	મગ.ભાઈ ગોવિંદભાઈ	"
લાલ ચંદુલાલ મંછારામ સરત		૨-૦	દુર્લભભાઈ અલ્લભાઈ	"
પ્રાણુલાલ જ્ઞાનંદ દાકર અગદાવાડ		૨-૦	પરજીભાઈ ઇશ્વરરામ	"
કુબેરભાઈ પ્રુચાલભાઈ પટેલ			દેવજીભાઈ નરોત્તમભાઈ	"
નાના વરાછા		૧-૦	ગીરમરભાઈ જગજીવનભાઈ	"
પરજીભાઈ વમનજી પટેલ	"	-૮	જેકીશન ઇશ્વરરામ	"
રણજીડભાઈ મોરારજી પટેલ	"	-૮	રણજીડભાઈ પરસોતમ	"

શિવનારાયણ દરિયાઈ	રંદેર	-૮	દેસાઈ ચોમનલાલ ગણીલાલ બીલીમોરા
છોટાલાલ નવનયંદ	"	-૮	ગોવનભાઈ જગાભાઈ "
શાહ ચંદનલાલ કરતુરચંદ	"	-૮	દલસુખરામ બાઈશંકરની કું. "
હીરાચંદ ગુલાબચંદ	"	-૮	એ. રામજીભાઈ "
મગનલાલ વિઠ્ઠલદાસ	"	૧-૦	દિનકરરાય નાનુભાઈ "
હીરાચંદ ધનલાલ	"	-૮	વિઠ્ઠલભાઈ પરાગજી "
બાઈ અંબા.	"	-૮	જુસદ્ભાઈ રંગપરીઆ "
કુલચંદ અમીચંદ	"	૧-૦	વલ્લભભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ મિત્તી "
જેભાઈ છીઆભાઈ	"	૧-૦	બ્લેક મેર્ડ નંગ, ૧
મોરારભાઈ દાજીભાઈ સરગ	"	૧-૦	કૃષ્ણલાલ ત્રીભોવનદાસ દરિયુગ, સરત
ગોવિંદભાઈ જેભાઈ	"	૩-૦	દિરાલાલ યુનીતાલ મેવલી સરત
દાજીભાઈ ભગવાનદાસ	"	૨-૦	મંચેરજી હીરજીભાઈ કાવરાણા મુંબઈ
લીંબજીભાઈ લાલુભાઈ	"	-૮	ભીખુભાઈ લુખણુદાસ મોદી સરત
બાબરભાઈ નારજીભાઈ	"	૧-૦	જયુભાઈ મગનલાલ ગોર "
લાલભાઈ કીકાભાઈ	"	૧-૦	અંબાલાલ છગનલાલ સાવલી
નારજીભાઈ રામાભાઈ	"	-૮	હીરાજી રસ્તમજી કાપડીઆ દેવલાલી મુંબઈ
લાલભાઈ ઝીણુભાઈ	"	૧-૦	મંચેરશા સોરાળજી મોદાશા સરત,
લક્ષ્મીભાઈ અમથાચંદ	"	-૮	મુંબઈ
મ જીવલેખ નેમચંદ	"	૧-૦	મંચેરશા સોરાળજી મોદાશા સરત,
કીકીબેન	"	૧-૦	મુંબઈ
કોકેરલાલ પ્રાણજીવન	"	-૮	જે. એ. કાનુગા "
અમીચંદ લખમીચંદ શાહ બાટપોર.	"	-૮	દીપકલાલ મગનલાલ "
દલીચંદ પાનાચંદ શાહ	"	-૮	પાટીઆ નંગ ૩
ભીગભાઈ પરસોતમ	"	-૮	મમનભાઈ કાશીભાઈ બીલીમોરા
રાગજીભાઈ લીંબાભાઈ ગોરવાડા.	"	-૮	પાટીઆ નંગ ૬
બ્રીજલાલભાઈ દાજીભાઈ	"	-૮	નાનુભાઈ એન્ડ રજુછોડજીની કું. "
નાયુભાઈ દાજીભાઈ સુતરીઆ	"	-૮	પાટીઆ નંગ ૮
ભગવાનભાઈ દેવજીભાઈ	"	૧-૦	મોરારભાઈ દિરાભાઈ "
નાયુભાઈ ફકીરભાઈ	"	૧-૦	ચંકરલાલ હ. જોષી સરત સૈયદપરા
મોરારજીભાઈ નારજીજી	"	૧-૦	હેકકાઈ ડી. લો બો.
દાજીભાઈ નારજીદાસ	"	-૮	જીજીભાઈ હરજીવનદાસ ગઈંદર સરત
રામજીભાઈ કેશવભાઈ	"	-૮	ચાર આના ફંડનો સરવાળો
મોરારભાઈ ગોવિંદજી પંચાળ બીલીમોરા	"	૨-૦	
પાટીઆની ઘડાઈ માટે	"		
પારેખ અમૃતલાલ કેવળદાસ	"	૧-૦	

ગામ સ્કૂલ કમિટીઓ

[પ્રાથમિક કેળવણી કાયદાના હેઠા સુધારા પ્રમાણે ગામડાઓની શાળાઓ માટે નીમવામાં આવતી 'ગામ સ્કૂલ કમિટીઓ'ના બંધારણ અને ફરજોના નિયમો નીચેના મુજબ મારે ધોળે ગામેથી ગામણી આવતી હોવાથી તે અહીં આપવામાં આવે છે:—]

સ્કૂલ કમિટીઓ

- ૯૪ (૧) મુ'અર્ધ આમ પંચાયત એક્ટ, ૧૯૩૩, ના આધારે જે ગામેમાં પંચાયત બનાવવામાં આવેલી હોય, તે ગામેમાં પંચાયતને પોતાના પંચાયતવાળા ગામેની અંદર સંબોમાંથી ઓછામાં ઓછા ત્રણ અને વધારેમાં વધારે સ્કૂલ કમિટીઓ બનાવવા વિશે સાત સંબોની એક સ્કૂલ કમિટી, દર વર્ષે નીમતી પડશે.
- (૨) જે જિલ્લા લોકલ બોર્ડના મત પ્રમાણે ગામની મુમલમાન વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના દસ ટકા કરતાં વધારે હોય અને પેટા નિયમ (૧) ના આધારે બનાવવામાં આવેલી સ્કૂલ કમિટીમાં એકે મુસલમાન સભ્ય હોય નહિ તો સ્કૂલ કમિટીને ગામના પુખ્ત વયના મુસલમાન પુરુષ વતનીઓમાંથી એક મુમલમાન સભ્યને પોતાની સાથે કામ કરવા પસંદ (કો-ઓપ્ટ) કરવો પડશે.
- (૩) જે જિલ્લા લોકલ બોર્ડના મત પ્રમાણે ગામની અંત્યજ, જીલ્લ અને પહાડી જાતો અને ખીજી પછાત કોમ પૈકી કોઈ પણ એક કોમની વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના પાંચ ટકા કરતાં વધારે હોય અને જે આ દરેક વર્ગોના કે જેની વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના પાંચ ટકા કરતાં વધારે હોય તેઓ એકે સભ્ય પેટા નિયમ (૧) ના આધારે બનાવવામાં આવેલી સ્કૂલ કમિટીમાં હોય નહિ તો સ્કૂલ કમિટીએ ગામના પુખ્ત વયના તે તે કોમના પુરુષ વતનીઓમાંથી એક એક સભ્યને પોતાની સાથે કામ કરવા પસંદ (કો-ઓપ્ટ) કરવો પડશે.
- (૪) પેટા નિયમ (૧) પ્રમાણે નીમાયેલી સ્કૂલ કમિટી ૯૫ થી ૧૦૮ ના નિયમોને આધીન રહેશે.

૯૫. જે ગામેની અંદર લોકલ બોર્ડની શાળાઓ હોય પણ પંચાયત હોય નહિ તેવાં ગામેમાં શાળા કમિટીનું બંધારણ, ફરજ અને એવી ખીજી બાબતો સરકારની મંજૂરીથી જિલ્લા લોકલ બોર્ડ ઘડેલા નિયમ પ્રમાણે રહેશે.

નોંધ—આ બાબતના મોડેલ નિયમો આ લખતના પરિશિષ્ટ 'જ'માં આપવામાં આવેલા છે.

(ક) સ્કૂલ કમિટીની મુક્ત પંચાયતની મુક્ત જેટલી રહેશે. સ્કૂલ કમિટીના સભ્યો જ્યાં સુધી ખીજી સ્કૂલ કમિટી નીમવામાં આવે ત્યાં સુધી કમિટીના સભ્યો તરીકે ચાલુ રહેશે, અને નવી સ્કૂલ કમિટી નીમવા કે તરતજ નુતી સ્કૂલ કમિટી ગરખાસ્ત થયેલી ગણાશે.

(ગ) જે ઉપર જણાવેલી સ્કૂલ કમિટીની મુક્ત દરમ્યાન કોઈ પણ સભ્યના મરણ, શુદ્ધનામું અમર નેના બરતરફ થવાથી અમર ફરજે બગાડવા અસકત થવાથી કોઈ જગ્યા ખાલી પડશે તો તે બાબતની ખગર સ્કૂલ કમિટીના ચેરમેન તરફથી પંચાયતના સરપંચને આપવામાં આવશે, અને સરપંચ તરફથી સર્ફુ જગ્યા જાને તેટલી જલદી પૂરવા માટે પગલાં લેવામાં આવશે. ખાલી પડેલી જગ્યાએ જે શુદ્ધરચની નિમણૂક કરવામાં આવશે તે, જે સભ્યની ખાલી જગ્યા ઉપર નીમવા તે જેટલી મુક્ત રહેત તેટલી જ મુક્ત માટે સભ્ય તરીકે રહેશે.

(ક) જે કોઈ પણ સભ્યની, ફરજ બજાવવા બાબતની ગેરવર્તણૂક અગર નામોશી-બરેશી અલચત્રગત માવજત પડે અગર તે સભ્ય તરીકે, ફરજ બજાવવામાં અસક્ત થયો હોય તો શાળા કમિટીની અગર એકમીનીસ્ટ્રેટીવ ઓફિસરની બાંધામણ પરથી પંચાયત તેને યોગ્ય લાગે તો તે સભ્યને બરતરફ કરશે. પરંતુ તેમ ક્રમ પહેલાં તેને શા માટે બરતરફ ન કરવા તે બાબતનો ખુલાસો કરવાની યોગ્ય તક આપવામાં આવશે.

૯૬. સ્કૂલ કમિટીને પોતાના સભ્યોમાંથી એક ચેરમેન ચૂંટી કાઢવો પડશે અને એક ચેરમેન અને વાઈસ ચેરમેન ચાઈસ ચેરમેન પણ ચૂંટી કાઢવો પડશે. ચેરમેનની ગેરહાજરીમાં વાઈસ ચેરમેને ચેરમેનનાં કામકાજ કરવાં પડશે.

સ્કૂલ કમિટીએ કરવાનાં કામ: ૯૭. સ્કૂલ કમિટીએ:—

(અ) નિશાળને માટે મકાન સંબંધી યોગ્ય સમગ્ર કરવામાં સ્કૂલ બોર્ડને મદદ કરવી પડશે.

(બ) જે નિશાળનું ચાલુ સમારકામ જિલ્લા સોફલ બોર્ડને કરવાનું હશે તો તે કામ કરાવી આપવામાં મુખ્ય શિક્ષક અગર જિલ્લા સોફલ બોર્ડને મદદ કરવી પડશે.

(ક) તેની દેખરેખ નીચે રાખેલી બધી નિશાળોની મહિનામાં ઓછામાં ઓછી એક વખત મુલાકાત લેવી પડશે.

(ડ) નિશાળનું હાજરીપત્રક પૂરેપૂરું પુરેલું છે કે કેમ તે જોવું પડશે. મુલાકાત વખતે નિશાળમાં હાજર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા નિશાળના હાજરીપત્રકમાં પૂરેલી સંખ્યાની બરાબર છે કે કેમ તે નોંધવું પડશે, અને નિશાળમાં કઈ અનિયમિતપણું જણાય તો તે સંબંધી સ્કૂલ બોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને રિપોર્ટ કરવો પડશે.

(ઈ) નિશાળ નિયમિત અને વખતસર ઉધાડવામાં તેમજ બંધ કરવામાં આવે છે કે કેમ અને શિક્ષકો પણ એ પ્રમાણે હજર રહે છે કે કેમ તે વિષે સ્કૂલ બોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને રિપોર્ટ કરવો પડશે.

(ફ) નિશાળના મકાનને અને તેના લગતા બાગને દુરસ્ત કરાવીને સારી સ્થિતિમાં રાખેલા છે કે કેમ અને આરોગ્ય જળવાઈ રહે તેવી સ્થિતિમાં છે કે કેમ તે જોવું પડશે.

૯૮. સ્કૂલ કમિટીનો કોઈ પણ સભ્ય નિશાળની મુલાકાત લઈ શકશે, અને જે ક સ્કૂલ કમિટીના સભ્યોએ મુલાકાત લેવા વિષે ટીકા તેને કરવી હોય તેનો રિપોર્ટ સ્કૂલ કમિટીને કરી શકશે. પણ ઉપરનો કોઈ પણ સભ્ય શિક્ષક વર્ગને માટે કંઈ પણ હુકમ કાઢી શકશે નહિ.

૯૯. સ્કૂલ કમિટીએ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં વધારો કરવા ખાસ કરીને મધ્યમ વર્ગ અને અત્યંત વર્ગ, બીચ અને પડાડી નતો અને સ્કૂલ કમિટી વિદ્યાર્થીઓની બીજા પછત કોમના વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં વધારો સંખ્યામાં વધારો કરવા અને હાજરીમાં સુધારો કરવા પ્રયત્ન કરવો.

૧૦૦. જે કોઈ બાગમાં ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવે

ફરજીઆત કેળવણી દાખલ
કરવામાં રૂઢલ કમિટીએ
મદદ કરવા વિષે

તો તે ભાગમાં આવેલી નિશાળોની રૂઢલ કમિટીએ
ફરજીઆત કેળવણીના ધારો છોડનાં ગાળાપને સમજાવે
પડશે, અને જો તેને રૂઢલ બોર્ડ તરફથી કહેવામાં આવે
તો નિશાળે જવા લાયક ઉમરના છોકરાંનું વસ્તીપત્રક

ખનાવવામાં મદદ કરવી પડશે.

૧૦૧. જ્યારે કોઈ પણ ભાગમાં ફરજીઆત ધારો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે
રૂઢલ કમિટીએ ફરજીઆત રૂઢલ કમિટીએ તેને અગત્યમાં મૂકવામાં મદદ
ધારો અમલમાં મૂકવા વિષે કરવી પડશે.

૧૦૨. ગરીબ માળાપેનાં ક્યાં બાળકોને ચોપડીએ, રહેતા અને નિશાળમાં ભેળવી
રૂઢલ કમિટીએ મુખ્ય શિક્ષ- બીજી વસ્તુઓ પૂરી પાડવાની જરૂર છે તે નહીં કરવામાં
કને મદદ કરવા વિષે રૂઢલ કમિટીએ મુખ્ય શિક્ષકને મદદ કરવી પડશે.

૧૦૩. કેળવણી અગર બીજી રત્ન પર જતાં પડેલાં મુખ્ય શિક્ષક પોતાના
મુખ્ય શિક્ષકની રત્ન સંબંધી ઇસલ સંબંધી રૂઢલ કમિટીના ચેરમેનને લેખીત અગર
ચેરમેનને રિપોર્ટ કરવા વિષે આપવી પડશે.

૧૦૪. મુખ્ય શિક્ષકની અણચિંતવી માંદગી વખતે અગર તેના નજીકના સગાના
મુખ્ય શિક્ષકની રત્ન આપવા મરજી જેવા ધણા અગત્યના કારણ વખતે મુખ્ય શિક્ષકને,
વિષે ચેરમેનની સલાહ આપી રત્ન પર જતીની પરવાનગી આપવાની સત્તા
રૂઢલ કમિટીના ચેરમેનની રહેશે. અને ચેરમેનને યોગ્ય
લાગશે તો તેની રત્ન આપી શકશે; પરંતુ ચેરમેને તે સંબંધી રૂઢલબોર્ડના વહીવટ કરનાર
અમલદારને એકદમ રિપોર્ટ કરવો પડશે.

૧૦૫ જો કોઈ પણ મુખ્ય શિક્ષક અગર મદદનીશ શિક્ષક વગર રત્નએ ચેરહાજર
રત્ન સિવાય ચેરહાજર રહેવા નજીક તો તે સંબંધી રૂઢલ કમિટીના ચેરમેને રૂઢલ-
સંબંધી રિપોર્ટ કરવા વિષે બોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને એકદમ રિપોર્ટ
કરવો પડશે.

૧૦૬. જો મદદનીશ શિક્ષક હોય નહિ તો શિક્ષકના મરજી પ્રસંગે રૂઢલ કમિટીના
અણકે પ્રસંગોમાં ચેરમેને ચેરમેને નિશાળનો આજ્ઞ લેવો પડશે, અને તે સંબંધી
નિશાળમાં આજ્ઞ લેવા વિષે રૂઢલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને એકદમ રિપોર્ટ
કરવો પડશે.

૧૦૭ કેળવણી અગર રેવન્યુ ખાતાનો કોઈપણ અમલદાર અગર લોકલબોર્ડ અગર
અણકે પ્રસંગોમાં રૂઢલ કમિ- રૂઢલબોર્ડનો કોઈપણ સભ્ય અગર અમલદાર નિશાળની
ટીએ હાજર રહેવા વિષે મુલાકાત લેતા હોય તે વખતે ચેરમેન અને રૂઢલ કમિ-
ટીના સંબંધે બની શકે તો હાજર રહેવું પડશે.

૧૦૮. કેાષપણ મુખ્ય શિક્ષકની જગ્ની વખતે નિશ્ચયનો દિનાખ, પત્રક, સામોન

અમુક પ્રસંગેમાં સ્કૂલ કમિટી અગર ખીજા સાદિત્ય વિષે ચાન્ આપનાર અને ચાન્ લેનાર શિક્ષકને કછ તકરાર હોય તો સ્કૂલ કમિટીના બે અથવા વધારે સભ્યો જેની અંદર, જો હાજર રહી શકે તો, ચેરમેનનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે, તેમની મગફ ચાન્ આપવો પડશે. હાજર રહેલા સભ્યો ચાન્ રિપોર્ટ વિષે ચોખ્ખા સાગરો તેવી ટીકાઓ કરી શકશે.

પરિશિષ્ટ 'જ'

જે ગામોમાં પંચાયત ન હોય તેવા ગામોની સ્કૂલ કમિટીના મોડેલ નિયમો:-

(૧) જે ગામોમાં લોકલ બોર્ડની શાળા હોય પણ તે ગામે પંચાયત ન હોય તો સ્કૂલ બોર્ડ પોતાની હસ્તીમાં આવ્યા પછી તરત જ મુસલમાન, મધ્યમ વર્ગ, અંત્યજ વર્ગ અને બીજા અને પદાડી જાતો અને ખીજા પછાત કોમો કે જેની વસ્તી ગામમાં ચોખ્ખા પ્રમાણમાં હોય તેના પ્રતિનિધિઓ રાખીને ઝોજામાં ઝોજા ત્રણ અને વધારેમાં વધારે નવ સભ્યોની દરેક શાળા માટે સ્કૂલ કમિટી નીમશે.

(બ) જે જિલ્લા લોકલ બોર્ડના મત પ્રમાણે ગામની મુસલમાન વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના દશ ટકા કરતાં વધારે હોય અને ચેટા નિયમ (૧) ના આધારે બનાવવામાં આવેલી શાળા કમિટીમાં એકે મુસલમાન સભ્ય હોય નહિ તો શાળા કમિટીએ ગામના પુખ્ત વયના મુસલમાન પુરુષ વતનીઓમાંથી એક મુસલમાન સભ્યને પોતાની સાથે કામ કરવા ૨૦ (કો-ઓપ્ટ) કરવો પડશે.

(ગ) જે જિલ્લા લોકલ બોર્ડના મત પ્રમાણે ગામની આંધજ, બીજા અને પદાડી જાતો અને ખીજા પછાત કોમો પૈકી કોઈ પણ એક કોમની વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના પાંચ ટકા કરતાં વધારે હોય અને જે આ દરેક વર્ગોનો કે જેની વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના પાંચ ટકા કરતાં વધારે હોય તેનો એક એક સભ્ય ચેટા નિયમ (૧) ના આધારે બનાવવામાં આવેલી સ્કૂલ કમિટીમાં હોય નહિ તો સ્કૂલ કમિટીએ ગામના પુખ્ત વયના તે તે કોમના પુરુષ વતનીઓમાંથી એક એક સભ્યને પોતાની સાથે કામ કરવા પસંદ કરવો પડશે.

૨. સ્કૂલ કમિટીની મુન્ત સ્કૂલબોર્ડની મુન્ત જેટલી રહેશે. સ્કૂલ કમિટીના સભ્યો જ્યાં સુધી ખીજા સ્કૂલ કમિટી નીમવામાં આવે ત્યાં સુધી ચાલુ રહેશે. અને નવી સ્કૂલ કમિટી નીમાય કે તરત જ જુની સ્કૂલ કમિટી બરખાસ્ત થયેલી ગણાશે.

૩. નિયમ ૯૫ બ મુજબ (પરંતુ-પ્રચાપતના સરપંચની જગ્યાએ જિ સ્કૂ બો. ના ચેરમેન

૪. નિયમ ૯૫ ક. મુજબ " " " " વાંચવું.)

૫ નિયમ ૯૬ મુજબ

૬. શાળા કમિટીની ફરજ ઉપર જણાવેલા ૯૭ થી ૧૦૮ના નિયમોમાં જણાવ્યા પ્રમાણેની રહેશે.

પ્રાસંગિક નોંધ

તાવની મફત ગોળીઓ:—સરત જિ. લો. બોર્ડ તરફથી એક દેશી વૈધ પામે તાવને માટે

પ્રાસ ગોળીઓ જનાવરાવવામાં આપી છે તે તે ગોળીઓનો જથ્થો. ગામેગામ પહોંચાડવાની અવસ્થા દરેક તાલુકા કમિટીના ચેરમેન મારફતે કરવામાં આવી છે. એ ગોળીઓનો ગામના પ્રખાણમાં પરતો જઈએ દરેક શાળાના શિક્ષક પાસે રાખવામાં આવ્યો છે. એ ગોળી કવીનાઈનની નથી પણ દેશી વનસ્પતિની છે અને તે મેમેરીઆ ઉપરાંત બીજા માધારણ તાવ ઉપર પણ અકરીર છે. બપોળે ગોળી સવાર, બપોર તે સાંજ પાણી સાથે લેવાની છે. જિલ્લાની મરીગ ગામ જનતાને જિ. બોર્ડ કરેલી આ અવસ્થાનો પૂરનો લાભ લેવા વિનંતિ છે.

મકનજી પટેલ

વેડછી શિક્ષક તાલીમ વર્ગ:—ઓક્ટોબરની આખરે સરત જિ. સ્કૂલબોર્ડ વેડછીમાં

ચારે કરેલા શિક્ષક તાલીમ વર્ગની પૂર્ણાવૃત્તિ જિ. લો. બોર્ડના હપત્રમુખ શ્રી. પરમજીભાઈના પ્રમુખપદે થઈ છે. આનાંદની વાત છે કે એ વર્ગને અને લેવાપણી પરીક્ષામાં સડવા ઉતરતા નાંબરે બધા જ શિક્ષકો પાસ થયા છે. તેમને અનુક્રમે ખાતાંની અનુક્રુણતાએ કાયમ કરવા તજનીજ ઘરો નેં દરે આપતા હિસાબરતી તા. ૧લીથી બીજા તાલીમ વર્ગની શરૂઆત કચ્છામાં આવનાર છે. આ તાલીમવર્ગ એક અખતરા રૂપ હતો તે અનુભવે એ વર્ગને ધારવા કરતાં પણ સારી સફળતા મળી છે. શિક્ષકોએ એ વર્ગમાં ઉદ્યોગનું મેળવેલું શિક્ષણ ધણું મનોવકારક જણાયું છે. અડધા કલાકમાં તકતી ઉપર ૯૦ તાર કાનવાનું ધોરણ છે અને બધા જ શિક્ષકો એ કરતાં વધારે ઝડપ મેળવી શક્યા છે. એક શિક્ષક નો તકતી ઉપર અડધા કલાકમાં ૧૬૦ તાર, એટલે કે રેડિયાની ઝડપે કાંતી શકતા થયા છે. આ શિક્ષકોએ પોતપોતાની રસેષ તેમજ સફાઈનાં કામો પણ અને જ ઉમંગથી કર્યા છે. અનેકાએ બીડી ત્રિ નાં વ્યક્તનો છોડ્યાં છે. નિમ્નમિત કાંતવાનાં તથા વિદ્યાર્થીઓને શારીરિક સગ્ન નહિ કરવાનાં વન લીધાં છે. અને વેડછીની શાળામાં જઈને શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિયે પણ હીક હીક અનુભવ લીધો છે. વળી સ્કાટ્ટરીંગની પણ તેમણે તાલીમ મેળવી છે. આમ એ બાઈઓએ મારૂ બાથું વેડછીમાંથી આધીને પોતાની લાયકાતમાં ઉમેરે કર્યો છે, અમે એ સૌ શિક્ષક બાઈઓને અભિનંદન આપીએ છીએ અને ધબ્બીએ છીએ કે વેડછીમાં જે ઇલન ઇલવાનો એમણે અનુભવ કર્યો છે, તેનો પોતપોતાનાં ગામેમાં એપ લગાડશે. ત્યાં ગમેતા શિક્ષક બાઈઓના ઇલનમાં પચડો થએલો સૌ કોઈ જોઈ શકશે. એ પચડાવમાં હજીવન, જિલ્લામાં જ્યાં જ્યાં એ શિક્ષક બાઈઓ જશે ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓમાં પચડે લાવશે— નથી ભવિના પ્રગરાવશે એ વિશે ચક્ર નથી. બીજા તાલીમ વર્ગમાં જિ. સ્કૂલ બોર્ડ એક ડગલું આગળ જવા મારે છે તે ૨૦ શિક્ષકો ને ૨૦ શિક્ષિકાઓને પણ એ તાલીમ વર્ગમાં લેવાનું નક્કી કર્યું છે. આ બીજો વર્ગ સરકારની સચવાથી ૫ ને ગડલે ૨૧ મહીનાનો રાખવામાં આવ્યો છે આ તાલીમ વર્ગમાં જનાર શિક્ષક બાઈઓનો પૂરા કુમાદથી ત્યાં જઈને તેમને મળેલા આ અમૂલ્ય અવસરનો પૂરેપૂરો લાભ લેશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

ઓક્ટોબર : તા. ૧૬—ગિદારની ધારાસભાએ યુરોપી યુદ્ધનો વિરોધ કરનો ને લડાઈના હેતુની તેમ જ હિન્દુસ્તાનના સ્થાનની ચોખ્ખવટ કરવા ને હિન્દને સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર નહેર કરવાની માગણી કરતો ઠરાવ મોટી બહુમતિથી પસાડ કર્યો

તા. ૧૭—વાઈસરોયે મહાત્મા ગાંધીથી માડી બીજા દેશનેતાઓની લીધેલી મુલાકાત અંગે નિવેદન પ્રગટ કરી લડાઈ અંગે સલાહ આપવા એક સલાહકાર મંડળ નીમવાની બહેરાત કરી.

તા. ૧૮—પં. જવાહરલાલ નહેરુ અને મૉ. આઝાદે વાઈસરોયના નિવેદન અંગે નિવેદન પ્રગટ કરી સૌ હિન્દીઓને એક થવાની અપીલ કરી રાષ્ટ્રપતિ રાજેન્દ્રનાથુએ તેમ જ ગાંધીજીએ અવગ નિવેદનો પ્રગટ કરી હિન્દની હાલતની ચોખ્ખવટ કરી.

તા. ૨૦—વર્ધામા મહાસભાની કારોબારીની બેઠક હિન્દની પરિસ્થિતિ પર ચિંચા કરવા મળી.

તા. ૨૭—યુક્ત પ્રાતની ધારાસભામાં વડા પ્રધાન શ્રી. પતે લડાઈ અંગેનો ઠરાવ રજુ કર્યો

તા. ૨૮—દક્ષિણ હિન્દના જરૂરી પદો મહાસભા પ્રધાનમંડળો રાજ્યમાં આપે તે તેમણે ઓઢા ન લેવા એમ ઠરાવ્યું.

તા. ૨૮—પૂનામાં અખિલ હિંદ વર્ધા કેળવણી પરિષદ અને પ્રદર્શનની ઉદ્દઘાટનાક્રિયા આચાર્ય કૃપયાનીના હસ્તે યર્થ, પરિષદના પ્રમુખ તરીકે કાસ્તીરવાળા ડૉ સૈયદન હતા. પરિષદમાં મદ્રાસ, મુમબ, ગધ્ય પ્રાત, યુક્ત પ્રાત, ગિદાર, વિ પ્રાતોના વર્ધા કેળવણી ખાતાના અમલદારે તેમજ એમા રમ લેનારાઓની સારી હાજરી હતી. કામ કાયેયકર, આર્યનયકમ, તેમજ હિન્દુસ્તાનના કેળવણી ખાતાના વડાએ પણ ભવજો આપ્યા હતા વર્ધા તારીખી શાળાએ ૧૦ વર્ધા યોજના અનુમારની શાળાઓના કામોના નમુનાઓનું પ્રદર્શન પણ સુદર ગોઠવાઈ હતું. પરિષદમાં થયેલા ઠગવો પૈકી એક અમલદારે ઠગવ એ દત્તો કે —સાત વર્ષ સર્ધ દશી બાપાની કેળવણી લીધા પછી જ અંગેજી બાપાનું શિક્ષણ આપવું (જેમની માતૃભાષા અંગ્રેજી ન હેય તેમને) બીજા ઠગવમાં વર્ધા યોજનાની શાળા માટે શિક્ષક તૈયાર કરવાની તાલીમ આપવાની ઓળખા ઓઢી મુસ્ત ૫૧ વર્ષની હોતી જોખએ એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું

નવેમ્બર : તા. ૧—ના. વાઈસરોયે ગાંધીજી, રાષ્ટ્રપતિ રાજેન્દ્રનાથુ અને જનાનગ ઝીંજાને હિન્દની રાજકીય પરિસ્થિતિ અંગે મસખત કરવા ફિલ્હીમાં બોલાવ્યા

તા. ૧—હવાકાના કેળવણી ખાતાના ડિરેક્ટરે, છવાકાની રફસ બોર્ડોમાં ચેરમેનો, એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટરો, સીનીઅર ડેપુટીઓ, એડ ઓ વિની મના બોલાવી હતી તેમાં ખાસ કરીને વર્નાક્યુલર શાયનન પરીક્ષાનું ધોરણ સિદ્ધકની વ્યાપકતા મટે અખૂટનું હોવાથી માત્ર ધોરણ પૂરા કર્યો પછી તથા વર્ધાના અગ્રયામકમવાળી ચોક્કાણા કાદાની સગકારની યોજનાને સમતિ આપવામાં આવી હતી.

—૫ જવાહરલાલ નહેરુ ને મૉ. આઝાદ ફિલ્હી ગયા તેમણે જનાનગ ઝીંજા સાથે કોમી પ્રશ્ન અંગે મત્રણા કરી

તા. ૬—ના વાઈસરોય તરફથી ગાંધીજી. રાજેન્દ્રનાથુ ને ઝીંજા સાથે થયેલી મુલાકાત અંગેનું એક મોટું નિવેદન પ્રગટ કરવામાં આવ્યું. તેમાં તેમની વચ્ચે ચાલેલા પત્રચલદાર

અ તુ ઠ મ

નિપય

૫૦૬

૧ લાસ યાગે જ્વનખેરી	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૧૪૯
૨ જિજ્ઞાસા મનવિકાસ મહાગોશ્વર શુભ શક્તિ	શ્રી અમાનાન પટેલ	૧૫૨
૩ ગામકુંડ તથા તોળા વહીવટ	શ્રી તુભર્તિ દ. પટેલ	૧૫૫
૪ વહરડા ખગી દાવાના જાત	શ્રી મોતીરામ હગિરા કર જાદ	૧૫૭
૫ લાસતન	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૧૫૮
૬ ર્ધા કેળવણીના પ્રયોગા નાયરથનો	શ્રી દિવ્યજી દિવાનજી	૧૬૦
૭ જીઓ મારફત સ્વચ્છતા	મજાતના ગાંધીજી	૧૬૪
૮ સ્વાસ્થ્યો સદેશ	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી	૧૬૫
૯ અવકારો કાન કામે	શ્રી સ્વામીજી વિ. મહેતા	૧૭૧
૧૦ વિદ્યાર્થીઓ મારફત પ્રેમ શિક્ષણ	શ્રી જીવનરામ દવે	૧૭૩
૧૧ એક મુદ્રી આલ્ત	શ્રીમતી જ્યોતિષી શુભ	૧૭૬
૧૨ સુ. જિ. રૂ. નો. ની કાવવારી		૧૭૭
૧૩ પ્રાસંગિક નોંધ		
૧૪ સમાચારસમૂહ		

ગ્રાહકોને

જોમના લવાજમના પમા બાકી હોય તેમને હવે તે તાકીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે

ત ની મ ડ જ

શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
શ્રી જ્યાજીજી વિદ્યુલભાઈ મહેતા
શ્રી જ્યોત્સ્ના જાહેન શુભ
શ્રી મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લગુભાઈ હગિરાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

શ્રી લગુભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

ચિફ્ટ ગોદામિર

અગત નિ ના નો બોર્ડ

મુદ્રક

— હમિરનાન હમિરનામ દેસાઈ

લોકનોશી મુદ્રાલય દિરે

ચૌદાપુલ અગત

આ માતિ દર મહિનાની ૧૫ તારીખે પ્રગટ થશે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૧]

ડિસેમ્બર ૧૯૩૬

[અંક ૫

લાંચ યાને રૂશવતખોરી

[૧]

કોઈ પણ સરકારી નોકર પોતાની ફરજ બજાવવામાં સોડો પાસેથી પૈસા અગર કંઈ બક્ષીમ લે છે તેને આપણે સાધારણ રીતે લાંચ કહીએ છીએ સમાજમાં અનેક અનિષ્ટો 'પૈકી લાંચનું' અનિષ્ટ વધુ બમ્બર છે કારણ કે એને નાબૂદ કરવામાં ખારે મુશ્કેલીઓ રહેલી છે. દુનિયાનો કોઈ પણ દેશ એવો ન દરો કે જ્યાં આ બદી બીનકુલ ન હોય. દરેક દેશમાં વત્તાઓજ પ્રમાણમાં આ બદી ચાલતી જોવામાં આવે છે. જે દેશનું નૈનિક અધઃપતન ખડે થયું હોય છે ત્યાં આ બદી વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. આપણા દેશમાં તો આ બદીનાં મૂળ એટલા ઊંડા ગયાં છે કે તેને નાબૂદ કરવાને માટે આપણી મલાસમાની પ્રાન્તિક સરકારોએ એકાધિપતી જે પગલા લીધા દત્ત તેનું સંતોષકારક પરિણામ આપી શક્યું નથી. એના કારણેની સમાસેચના કરવાની આવશ્યકતા છે. આ સમાસેચના માટે પ્રથમ તો આપણે આ બદી શથી ચાલે છે તે જાણવું રહ્યું લાગતી પ્રથમ મૂળ પછા ઊંડા હોય છે અને સમાજ-રચના સાથે તેનો સંબંધ હોય છે જે સમાજ રચનામાં અપ્રમાણિક દ્રવ્યપ્રતિની સામે 'સમાજનો' કડક વિરોધ હોતો નથી, ત્યાં દરેક ધધામાં અપ્રમાણિકપણુ દાખલ થઈ જાય છે. અપ્રમાણિકપણું એ નીતિ વિરુદ્ધનો ગુન્હો છે અને તેનો સમાજ તરફથી વિરોધ યરો જોઈએ આ સ્થિતિ જ્યાં સુધી સમાજમાં આવે નહિ ત્યાં સુધી ધધાઓમાં અપ્રમાણિકપણું રહેવાનું; અને ખીજા ધધાઓમાં જેમ અપ્રમાણિકપણું રહે છે તેમ નોકરીના ધધાનું અપ્રમાણિકપણું એ લાય છે. લાયની પ્રથમે માટે એકલા નોકરો જ જવાબદાર છે એ માન્યતા બૂલભરેલી છે જેટલા પ્રમાણમાં લાય સેનાર જવાબદાર છે તેટલાજ પ્રમાણમાં લાંચ આપનાર પણ જવાબદાર છે અને તેથીજ રેન્જદારી કાયદામાં લાય સેનાર અને લાય આપનાર બન્નેનાં ગુન્હેગાર ગણ્યા છે જો સોડો લાય આપે જ નહિ તો નોકરોથી બળજબરીથી લાય લઈ શકાતી નથી કદાચ એવી ફલીસ કરવામાં આવે કે લોખંડે લાંચ ન આપે તો નોકરો તેમને હેરાન કરે છે અને આવી

હોરાનુગતિથી જાયવાને માટે લોકો લાંચ આપ છે અને તેથી લોકોની જવાબદારી ઓછી થાય છે. ન્યાં સરકારી નોકરો લોકોની સત્તામણી કરીને પૈસા કઢાવે છે ત્યાં લાંચ માટેની મુખ્ય જવાબદારી નોકરોની હોવા છતાં આવી લાંચ લોકોની નજળાઈ અને અજ્ઞાનતાને જ આભારી છે. લાંચ આપીને કોઈ પણ પ્રકારની ખોટી સત્તામણીમાંથી બચી જવાની કોશિષ કરવી એ આપણી નજળાઈ બતાવે છે. લાંચ આપવી એ લાંચ આપનાર માટે નૈતિક ગુન્હો છે એ વાત દરેકના હૃદયમાં જડાઈ જવી જોઈએ અને એમ થાય તો સત્તામણીથી નહિ કરતાં લોકો તેની સામે માનવો કરતાં શીખશે. દરેક નોકરનો ઉપરી અધિકારી હોય છે. આવી રીતે ખોટી સત્તામણી કરનાર નોકરના ઉપરી અધિકારી પાસે સત્તામણીની ખરી હકીકત મૂકી દરેક દાદ મેળવવા કોશિષ કરવી જોઈએ. હાવના રાજતંત્રમાં કદાચ આની દાદ મેળવવાનું મુશ્કેલ પણ પડે; છતાં જો લોકો નક્કી કરી લે કે કોઈ પણ જોખમે લાંચ આપવાનો ગુન્હો તેઓ કરશે નહિ અને તેમ કરવાથી નોકરો તરફથી સત્તામણી કરવામાં આવે તો તેનો સામનો કરવામાં આવે તો નોકર વધુ વખત સત્તામણી કરવાની હિંમત કરશે નહિ.

સરકારી અને અર્ધ-સરકારી વહીવટીતંત્રના દરેક નાના મોટા નોકરની પવિત્ર દુરજ છે કે તેણે પ્રમાણિક રહી નિષ્પક્ષતા રીતે ન્યાયપૂર્વક પક્ષકારો વચ્ચે નિર્ણયો આપવા જોઈએ. પણ જો નોકર અપ્રમાણિક હોય તો તે નિષ્પક્ષતા રહી શકે નહિ અને ન્યાય પણ આપી શકે નહિ, તેથી જ લાંચને ગંભીર ગુન્હો ગણવામાં આવ્યો છે. નોકરોનું અપ્રમાણિકપણું પણ જુદી જુદી જાતનું હોય છે આના સંબંધમાં મને મ્હારા અનુભવની એક જુની વાત માદ આવે છે. હું ન્યારે સરકારી તંત્રનો એક અમલદાર હતો ત્યારે મ્હારા ઉપરી અધિકારીએ એક ખીજા નોકરના પ્રમાણિકપણા વિશે મ્હારો અભિપ્રાય પૂછ્યો. મેં એ ગોરા ઉપરી અધિકારીને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે પ્રમાણિકપણું એટલે શું? આ સવાલથી તેમને આશ્ચર્ય થયું અને મને જવાબ આપ્યો કે પ્રમાણિકપણું એ સાદો શબ્દ છે અને તેનો અર્થ બધા સમજે છે. જો નોકર લાંચ ખર્ચ ખોટો ઇન્સાફ કરે તે અપ્રમાણિક કહેવાય. મેં કહ્યું કે અપ્રમાણિક-પણું જુના જુલા પ્રકારનું હોય છે. પહેલી જાતના અપ્રમાણિકપણામાં સરકારી અમલદાર પૈસા લઈને ગેરઇન્સાફ કરે છે, આ તો લાંચનો પ્રત્યક્ષ દાખલો છે અને તેને બધા જાણે છે. ખીજા પ્રકારના અપ્રમાણિકપણામાં નોકર લાંચ લેતો નથી પણ બર ભલામણ અને ચીઠ્ઠી ચપાટીથી ગેર ઇન્સાફ કરે છે. મ્હારા સમજવા પ્રમાણે આ જાતનું અપ્રમાણિકપણું પહેલા પ્રકારના અપ્રમાણિકપણા કરતાં વધુ દોષવાળું છે. પૈસાની લાંચ લેનાર તો પૈસાની લાલચથી સત્તામણી કરે છે જો ખોટો ઇન્સાફ કરે, પણ ચીઠ્ઠી ચપાટીથી ઇન્સાફ કરનાર અમલદારને ખોટો ઇન્સાફ કરવાના વધારે પ્રસંગો પ્રાપ્ત થશે. આની માનસિક નજળાઈવાળા અમલદારોને જાહેર નોકરીમાં રથાન હોવું ન જોઈએ, કારણ કે ચીઠ્ઠી ચપાટી લખી બર ભલામણ કરવામાં કંઈ પણ ભોગ આપવો પડતો નથી અને તેથી આના નજળા મનના અમલદારો વધુ પ્રમાણમાં ગેર ઇન્સાફ કરે છે અને જાહેર હિતને વધુ નુકશાનકારક છે. હવે ત્રીજા પ્રકારનું અપ્રમાણિક-પણું જરા વધારે સ્પષ્ટ પ્રકારનું છે. કોઈ જાહેર નોકર અગર અમલદાર નોકરીમાં ચઢતીની આસાએ પોતાના ઉપરીને સાફ સાગશે એ ખ્યાલથી ખર્ચ ખોટાની ખ્યાલ રાખ્યા સિવાય ઇન્સાફ કરે છે ત્યારે પશ્ચ પશ્ચિમ લાંચ ખાનારના જેવું જ આવે છે. આના નોકરો પણ પ્રજાને વાસ્તવિક ઇન્સાફ

આપી રાકના નથી. આ ત્રીજા પ્રકારનો દાખલો મુદત અનુભવના આપ્યો છે એ દાખલામાંના અમલદાર લાંચથી તદ્દન મુક્ત દતા એટલું જ નહિ પણ કે છત્રી'બર બવામણથી પણ ખોટું કરતા નહિ. પણ એમનામાં એવી નગણાઈ દત્તી કે નિર્ણયો લેવામાં તેમનો પ્રયત્ન પ્રયામ એ રહેતો કે એ નિર્ણયથી તેમના કિપરી અમલદાર રાજ યગે કે નારાજ થયે. અમ જે કોઈ નોકર નિર્ણય કરે છે તે દમેણાં ખરા નિર્ણયો કડી રાકેતો નથી. આ ત્રણે પ્રકારના અપ્રમાણિકપણામાં પરિણામ તો એક સરખું જ આવે છે અને તે ખોટા ઇનમ હતું. ઉપર વર્ણવેલાં દોષોમાંથી મુક્ત એવા કેટલાક અમલદારો મારી લામચળ ધગવના અગર ઉચો સાગાજીક દરખો ધરાવનાર ગૃહસ્થથી દગાતા બેવામાં આવે છે. એવા અમલદારે પણ આવા ગૃહસ્થની સામે સચો નિર્ણય આપવામાં નિષ્ફળ નિવડે છે. આ જુદી જુદી જાતના અપ્રમાણિકપણાથી ચઢી જાય એવું અપ્રમાણિકપણુ ગળામણુને લઈને આવે છે. આપણા દેશમાં વિદેશી અમલદારો હોવાથી જે વિદેશીઓ આ દેશના રાજવહીવટમાં ભેખમગર ઓઢાઓ ધગવે છે, તેમની કુચાળતા અને આમાન્ય પ્રમાણિકપણુ રિગે બાળે જ બે મંત હોઈ શકે. આવા ધણા વિદેશી અમલદારો પણ પોતાના રાજ્યના દિનની વિરહના સામા પક્ષેને ન્યાય આપવામાં નિષ્ફળ નિવડયા છે એ ખરેખર દીવગીર ધના જેવી ઘટેના છે. ન્યાયામન ઉપરથી રાજકારણને ખાતર જ ખોટો ઇન્સાફ કરેતો એ લાચ લઈને ખોટો ઇન્સાફ કરવા કરતાં ઓછું દોષગાત્ર નથી. આવા ન્યાયના ઉચ્ચ સ્થાન ઉપરથી રાજકારણને લઈને ખોટો ઇન્સાફ થતો જોઈ મનુષ્યમાં કેવી કેવી નજાબતો રહેતી છે તે જાણીને આપણને દુઃખ થાય છે.

હવે આપણે ત્યાં લાંચની પ્રથા વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે તેનાં કારણો તપાસીએ. એક મુખ્ય કારણ તો લોકોની અજ્ઞાનતાનું છે. ગામના તક્ષાટીઓ અને પટેલોની સામે આપણે વારંવાર લાંચની ફરિયાદ સાબળીએ છીએ. તક્ષાટી તથા પટેલને કોઈ પણ પ્રકારની સત્તા હોતી નથી, તેમના તરફ કોઈપણ પ્રકારનો ગેરઇન્સાફ થવાનો સંભવ નથી, છતાં લોકો આ બે વર્ગ સામે વારંવાર ફરિયાદ કરે છે તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આ વગના અપ્રમાણિક નોકરો લોકોની બાંધેર અજ્ઞાનતાનો લાભ ઉઠાવે છે. બરૂચ છટકામાં તક્ષાટીઓને વાર્ષિક ઇનામ આપવાની પ્રથા ચાલતી હતી. આ પ્રથા પ્રમાણે ખેડૂનો ન્યારે જમીન મહેસુલ ભરવા આવે ત્યારે દરેક ખાતેદાર તક્ષાટીને એક રૂપિયાથી દશ રૂપિયા સુધી જક્ષીસ આપે છે. આ પ્રથા એટલા લાંબા વખતથી ચાલતી આવે છે કે અજ્ઞાન ખેડૂતોને તો એવો જ ખ્યાલ થઈ ગયો છે કે જાણે આ પ્રથા મરકારને માન્ય દરજે અને તેથી એની સામે કંઈ વિરોધ પણ થતો નથી.

હવે જુદા જુદા સરકારી ખાતાઓમાં નોકરો કેવી રીતે લાંચ લે છે તે તપાસીશું. મહેસુલી ખાતું ખોટું હોવાથી અને એ ખાતાં સાથે ગામમાંના લોકોને નિકટનો સંબંધ હોવાથી પ્રથમ આપણે એનો વિચાર કરીએ. એ ખાતાના હેત્વી પાપરીના નોકરો તક્ષાટી અને પટેલ છે. આ બંને વર્ગોના નોકરોમાં મોટા પ્રમાણમાં આ જાતી ચાલે છે. ગામમાંના જુવનનો જંગમો દરેકજાનો અનુભવ છે તેમને તો ખબર છે કે ગામમાં ગરીબ અને અજ્ઞાન લોકો જ આ જાતના ભોગ થઈ પડે છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આ નોકરોને કોઈપણ

સત્તા હોતી નથી, છતાં આવા નોકરો કેવી રીતે લાંચ લઈ શકતા હશે તે અજ્ઞાત જેવું છે. આ પ્રમાણે યવાતું મુખ્ય કારણ પ્રજામાં ભયંકર અજ્ઞાનતા અને ગરીબઈ હોવાથી, તેમને પોતાના સરકાર સાથે સબંધ ધરાવતા કામને માટે કોની પાસે કેવી રીતે દાદ મેળવવી તેની ખબર હોતી નથી. આવા લોકોને માટે તો ગામના પટેલ અને તલાટી જ સરકાર હોય છે આ પરિસ્થિતિમાં અજ્ઞાન અને આવા લોકો પાસેથી અનેક રીતે લાંચ લઈ શકાય છે. આ નોકરો સામાન્ય રીતે દુશિયાર હોય છે અને તેથી સમાજના સિક્કિત અને હંચી કામના લોકો પાસે લાંચ લેવામાં આવતી નથી. લાંચના બોગ તો ગરીબ અને ઉતરતી વર્ણોના લોકો ને મોટે ભાગે અજ્ઞાન હોય છે તેજ બને છે. મહેસુલી ખાતાનો મહારો લાંચો અનુભવ ભર્ય જીવદાનો છે, કારણ કે, એ જીવદામાં મેં વીસ વર્ષ ઉપરાંત એ ખાતાનાં નવા મોટા ઓદ્યાઓ ઉપર કામ કર્યું છે. આજથી ૩૦-૩૫ વર્ષ ઉપર ન્યારે રેકર્ડ ઓફ રાઇટ્સ ન હતું ત્યારે જમીન મહેસુલ, કબજેદારો પાસે લેવાતી નહતી પણ જેમનું નામ સરકારી દફતરે ખાતા ઉપર હોય તેવા ખાતેદારો પાસે જ લેવાતું હતું. ત્યાં ભાગવારી પદ્ધતિ ચાલતી હોવાથી એક ખાતામાં, અનેક માણસોએ પૈસા ભરવાના હતા. આ પૈસા ભરનારને ખજર પણ નહિ કે તેમને કંઈ જમીનના, કેટલા પૈસા ભરવાના હતા. તેથી અપ્રમાણિક તલાટીઓ આવા જુદા જુદા પૈસા ભરનારાઓ પાસે તેમની પાસે લેવી જોઈતી રકમ કરતાં વધારે પૈસા લઈ તે ઉચાપત કરતા હતા. આ પ્રમાણે દરેક ગામમાંથી અપ્રમાણિક તલાટીઓ સોથી પાંચસો રૂપિયા સુધીની રકમ પકડાવાની ધારતી સિવાય ઉચાપત કરી શકતા હતા. આ ઉપરાંત વાર્ષિક ધનામ તો જુદું; અને તેથી જેમ આજે રેલ્વે સ્ટેશનોની નાની મોટી કિંમત હોય છે તેમ ગામડાંઓની પણ કિંમત અંકાતી. કોઈ ગામ પાંચસો રૂપિયાની આવકનું ગણાતું અને કોઈ ગામ સો રૂપિયાની કિંમતનું ગણાતું. મોટી કિંમતવાળા ગામે જવા માટે તલાટીઓ પકાપડી, અને અનેક ખટપટો કરતા હતા. અને આ દરિદ્રાદિની લીધે ચિરેસ્તદારોને પણ સારો જેવો તણકો પડતો.

દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ

જિલ્લા ગ્રામવિકાસ મંડળો શું કરી શકે ?

હિંદુસ્તાનમાં ખેતી એ નફાકારક ધંધો નથી, ન્યારે ખીજા દેશોમાં તે નફાકારક સાબિત થઈ ચૂક્યો છે. અમેરિકા, જાપાનના ખેડૂતો મોટરોમાં ફરે છે, તેમનાં જાળકાને ભણાવી શકે છે, અને દરેક પ્રકારના આધુનિક સુધારાનો લાભ લઈ શકે છે અને મનુષ્ય જીવન સુખી રીતે, શુભરી શકે છે. એ જ પ્રમાણે હિંદુસ્તાનના ખેડૂતો પણ સુખી થઈ શકે પણ તેમ ન બનવાનાં, ધણું કારણ છે, જે આપણે એક પછી એક તપાસીશું.

૧. ખેતીનું ઉત્પન્ન વધારવામાં જમીન મુખ્ય અને ઘણો જ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

૨. ખીજું કારણ વરસાદની અનિયમિતતા અને અભાવ છે. જે માટે પાણી મેળવવાનાં સાધનો વગેરેની જોગવાઈ થવી પડે છે. તેમ યવાથી પાકતું ઉત્પન્ન વધશે, પાક તૈયાર થવાની ચોક્કસતા થશે અને દુષ્કાળ તામે રક્ષણ મળશે.

૩. જુના કુવા દુરસ્ત થવા જોઈએ, નવા કુવા વધુ ખોદાવા જોઈએ, એન્જન પંપ મુકાવા જોઈએ અને તે માટે જરૂરી તમામ વગેરે આપવી જોઈએ.

૪. શક્ય હોય ત્યાં નદીઓમાંથી નદેરો સેવાની યોજના દ્વારા પર લેવી જોઈએ

૫ વસ્તી પ્રમાણ વધવાથી દરે વધુ જમીનને ખાદ્યે થોડી જમીનમાંથી વધુ પાક સેવાય ને પ્રકાંતી ખેતીની યોજના (Intensive agriculture) દ્વારા ધરની જોઈએ. તે માટે પાણીની સગવડ હોવી જોઈએ.

૬. જમીનના નાના ટુકડા યર્ષ ગમેલા છે. વળી એક જ ધણીની જમીન ચારે પ દિશાએ છુટી જવાઈ અર્થાત્ નદી દ્વારા છે. જેથી ખેડ. મજુરી, દેખરેખ વગેરે બાબતોમાં અવિરોધને ધણું જ સોસનું પડે છે. તે માટે કોઈ ચોક્કસ ધિગમ્યર યોજના ધડવાની જરૂર છે. પળવળા આ દિશામાં પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે અને સરકારી ધારણે ૧૯૩૭ સુધીમાં લગભગ ૭૯૧૩૫૮ એકર જમીનનું જોડાણ કરવામાં આવ્યું છે. નાનાં નાનાં ખતા એકાં કરવા માટેનું ખીલ ૧૯૨૭ માં મુખર્ષ ધારાસભામાં દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું, પણ વિરોધને લીધે પશુ મૂકાયું હતું.

૭. જંગલી જનાવરો જેવાં કે બૂંડ, ચિયાળ દગ્ધ, રોજ વગેરેથી ખેડૂનોના પાકોને લાખો રૂપિયાનું નુકસાન થાય છે. આ દિશામાં પણ જલ્દા આમનિકામ મંડળે ધણું કરી શકે. આ દિશામાં સરકારી ધોરણે દક્ષિણમાં કામ ચલુ છે. ૧૬ ફેબ્રુઆરી સોસાયટીઓ ઉભી થઈ છે. જે વડે ૧૯૬૬ એકરને પાકાં કંપાઉન્ડ થયાં છે અને રક્ષણ મળ્યું છે. ખાનદેશમાં પણ પાકનું રક્ષણ કરનારી ૨૩ મંડળીઓ ઉભી થઈ છે.

૮. ઉંદરો, સસલાં તથા ખીજાં જીવજંતુઓ દર વરસે લાખો રૂપિયાનું નુકસાન કરે છે, જે બાબતમાં ખેતીવાડી ખાતાની સહાયથી જિલ્લા મંડળે ઉપાયો યોજી શકે તેમ છે.

૯. જમીનનું ધોવાણ, જમીનમાં પાણી જરૂર રહેવું, જમીનમાં ખાડા, ટેકરા, કેતરા વગેરે જમીનની ખામીઓ પણ યોગ્ય જરૂરી પગલાં બરવાથી દૂર કરી શકાય અને ઉત્પન્નમાં વધારો કરી શકાય.

મજુરોના પ્રશ્ન

૧૦. ખેતીકાર અને મજુરો ઉપર ખેતીની સુધારણાનો મુખ્યત્વે આધાર રહે છે. જ્યાં સુધી તે સુધરે નહિ, તેનામાંથી અચાન દૂર થાય નહિ અને જુની ધરડા જાહે નહિ, ત્યાં સુધી ખેતીમાં સુધારા કરવા માટે પ્રયત્ન કરવા બર્થ છે. તેટલા માટે અનુકૂળ શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે આ દિશામાં પણ જિલ્લા મંડળે ધણું કરી શકે.

૧૧. ગામડાંમાં વમતા સોડોની તંદુરસ્તી અને સુખાકારી જળવાયી જોઈએ. જે માટે ગામડાંની અને રસ્તાની સફાઈ, પાણીનાં ખાખડાં બરાઈ રહેવાં, ખાનરના ઉકરડાં, જાજર, કોસેરા, પ્લેગ, મેલેરીઆ, વગેરે ફાટી નીકળે ત્યારે તાત્કાલિક ઝડપી મદદ, વગેરે બાબતોમાં પૂરતું લક્ષ અને મદદ આપી ઉપદ્રવો દૂર કરી તેમની તંદુરસ્તી જળવાઈ રહે તેમ કરવાથી ખેતીના ઉત્પન્નમાં આકાંક્ષા વધારો થશે.

૧૨. મોટા જમીનદારોમાં ખેતી અને બાગાયત માટે રસ ઉત્પન્ન કરવો. તેમ ધવાથી નવા સુધારા જે નાના મુરી વગરના ખેડૂનો દાખલ નહિ કરી શકે, તે તેઓ કરી શકશે; જેનો લાભ ખીજાંને આપોઆપ જ મળી રહેશે.

૧૩. વિંદુસ્તાનમાં એક એકર જમીનનું સરેરાશ ઉત્પન્ન રૂ. ૨૫ આવે છે, જ્યારે જાપાનમાં રૂ. ૧૫૦ આવે છે. જાપાન અને ચીનમાં ખેતી એવી દબે કરવામાં આવે છે કે

થોડી જમીનમાંથી વધુ ઉત્પન્ન ગળી રહે. આ પ્રમાણે હિંદુસ્તાનમાં પણ દાખલ કરવી જરૂરી છે. તે માટે ખાગયની પીતની ખેતી કરવી, વધુ ખાતર નાંખવું, સારું પસંદ કરેલું ખીંવાપરવું, સુધારેલી ઢોળ વાવેનર કરવું, વેચાણ પ્રમાણ સુધારવી વગેરે વગેરે સુધારા દાખલ કરવા જોઈએ. જિલ્લા મંડળોએ આ પ્રશ્નો વિચારવા જેવા છે.

૧૪. ખાતર અને મોકળા સારા ખીનો પ્રશ્ન ઘણો જ અગત્યનો છે. ખેતીનાં ઉત્પન્નનો મુખ્ય આધાર તે પર છે.

૧૫. શહેરો અને ગામડાંના રસ્તાનો કચરો ફેંકી દેવામાં આવે છે, તેને બદલે જો ખાડા કરી નાંખવામાં આવે અને તેને કાઢવા દેવામાં આવે તો ખીજો વરસે તેનું કિંમતી ખાતર બને છે. ગામડાંમાં જાનર હોતાં નથી તો ગામથી દૂર ખેતરોમાં ખાડા કરી ટટીઓ બાંધી કામચલાઉ જાનર હોમાં કરવામાં આવે અને અમુક અમુક વખતે જગા બદલવામાં આવે તો તે જગામાં તુલ કરવાથી ઘણો જ સારો પાક ઉત્પન્ન થાય છે તેમ કરવાથી ગદડી થતી નથી અને કિંમતી ગળતું ખાતર જમીનમાં બળી જઈ સારો જવાબ આપે છે. માગસેવકોએ આ પ્રશ્ન ઉપાડી લેવો જોઈએ.

૧૬. શહેરની મ્યુનિસિપાલિટીઓએ શહેરથી દૂર ખાડા કરાવી, તેમાં એક થર જાનરનું મેલું અને ખીજો થર રાખ અગર માટીનો કચાવવો. એ રીતે ખાડા ભરાઈ તૈયાર થશે. આ ખાતર ગંધ ગાળતું નથી અને પાકને સારો ગુણ આપે છે. તેમ કરવાથી મ્યુનિસિપાલિટીઓને આવક થશે અને ખેડૂનોને ખાતરના પ્રશ્નનો ઉકેલ મળશે.

૧૭. જ્યાં પાણીની પૂરતી સગવડ હોય ત્યાં કૃત્રિમ ખાતરો પણ છૂટથી વાપરી શકાય અને પોતાના ઉત્પન્નમાં વધારો કરી શકાય.

૧૮. સુધરેલાં ઢોળો, કળંગ, કરપી, કાતું, ગાડાં, એન્ડ્રન, પપો, ટ્રેક્ટરો, વગેરે વાપરીને ઓછા ખર્ચે વધુ ઉત્પન્ન મેળવી શકાય.

૧૯. ખેતીમાં ઢોર અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ઢોર ખેતી માટે બળદો આપે છે, જે વિના હિંદી ખેતી થતી અમંગલિત છે, ખાતર આપે છે અને માણસો માટે અત્યંત પૈથિક ખોરાક પૂરો પાડે છે. પ્રત્યેક જિલ્લામાં ઢોરો જરૂરિયાત કરતાં વધારે છે કે ઓછા છે, તે ખોડા નક્કી કરી જરૂરી પગલા ભરી શકે. તેમને માટે ધામચારો કમી છે કે કેમ અને તે માટે શું-શું ઉપાયો યોજના તેનો પણ વિચાર જિલ્લા મંડળો કરી શકે.

૨૦. પ્રત્યેક ગામે ઢોરોને ચરવા માટે પૂરતી ચરવાની જગ્યા છે કે કેમ તેનો પણ વિચાર કરી ઉકેલ લાવી શકાય.

૨૧. ઢોરની ઓછાદ સુધારણા માટે ઢોર ઉછેરનાં કેન્દ્રો ખોલી, સારા સાંઠ ગામડે આપી શકાય. મોપી રોગો અને ડોક્ટરી મદદનો પણ વિચાર કરી શકે અને જરૂરી ઉપાયો યોજા શકે. ઘરમથુ ઉદ્યોગો.

૨૨. ગામડાંના લોકોને ગારે ખામ ખેતીમાં પૂરતી ગજૂરી ગળતી નથી. જે માટે ગામડામાં હુલર ઉદ્યોગો સહેલાઈથી ચાલ શકે તેવા દાખલ કરવાની યોજના હાથ ધરવી જોઈએ. મોટર લોરીઓ વધવાથી ગામડાંમાં બળદ ગાડાથી માલ લઈ જવા લાવવાનો ધંધો પડી ભાંગ્યો છે. ગામડાંમાં સારી ગાયો, ભેંસો રાખી દૂધ ધીનો ધંધો ખીલવી શકાય તેમ છે.

૨૩. ખાદી અને રેંદીઆ પ્રવૃત્તિ આવું કરી શકાય અને ઉત્પન્ન વધારી શકાય. તે ઉપરાંત મરઘાં, બનકાં પાળી શકાય. ખાંડવાનું દાખવ કરી શકાય. દોરડાં. પાટી, વાણુ વણી શકાય. મધમાળી ઉઢેરી મધ ઉત્પન્ન કરી શકાય. ટોપવા ટોપણીઓ બનાવી શકાય. ફોના રસ, મુરખ્યા, ચટણી વગેરે બનાવી ડબ્બામાં બરી શકાય.

૧. વેમાણુ

૨૪. વેચાણ એ ખેતીની ઉત્પન્નમાં ઘણો જ અટપટો પ્રશ્ન છે. દાખની વેચણ પદ્ધતિમાં જે ખેડૂને મળવું જોઈએ તે મળતું નથી. તેના નફાનો બજે મહેનતનો મોટો ભાગ ખીજા લોકો - દલાલો અને નાણાં ધીરનારાઓ ખાઈ જાય છે. મલાઈ તે લોકો ખાઈ જાય છે, ને તે વિચારને બાજે તો ઘણાં પણ રહેતી નથી. આમ જનતાના ઘણાં કારણો છે. તેમની પાસે મુડી નથી, અજ્ઞાનતા છે, એક સંપત્તી જોડાતા નથી. જો તેઓ એક સંપત્તી જોડાઈ પ્રમાણિકપણે વર્ને અને વિવિધ હેતુવાળી મડળીઓ મદદકારી ધોરણે સ્થાપે, તો તેમને નરેરી તાત્કાલિક કામો માટે પૈસા મળે, તેમના માતૃત્વ વેચાણ એટલે ખર્ચે કરી શકે અને શાહુકાર તેમજ દલાલોના પંજામાંથી છૂટા થઈ શકે આ પ્રકારની મંડળીઓ ઘણી જ સામઘ્યક નીવડે. તેમની મારફત ગામડાના ઘણા પ્રશ્નો હાથ ધરી શકાય અને ગામડાંનો ઉત્કર્ષ માધી શકાય.

['ખેતીવાડી' માંથી]

અંબાલાલ પટેલ

સુધારો

'સ્થાનિક સ્વગમ્ય'ના નવેમ્બર '૩૯ના અંકમાં ૧૩૯મા પાનાના ઉક્તિ પરિશદમાં "શીળીના રોગમાં" ને બદલે "ગળસુડાના રોગમાં" વાંચવું અને ચોથી લીટીમાં 'અવાજ નીકળે' પછી 'અને શીળીના રોગમાં પાતળા કાંઈ જેવા કોઈવાર લોકીમિશ્રિત ઝાડ થાય' એમ વાંચવું. તેમજ એ પરિશદની પાંચમી લીટીમાં થોડાના અહેરગમના રોગમાં 'પેરે' છપાયું છે તેને બદલે 'પેટે' વાંચવું.

ગામફંડ તથા તેનો વહીવટ

સરત છલ્લાના લગભગ બધાં જ ગ્રામોમાં ગામના જાહેરકામમાં વાપરવા માટે સામાન્ય ફંડ હોય છે. એ ફંડ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થય છે તે વિચારીએ. મોટાં ગામો જ્યાં આશ્વપંચાયતો હોય છે તેઓ તેમને મળતા લોકલસેમન-જા કાળા ઉપરાંત ખીજાને કર નાંખી પોતાનું ફંડ બનાવે છે ઘણા ગામોએ ધર્માલ મિલકત કોઈ દાના આપી ગયા હોય તો તે મિલકતમાંથી આવક આવે છે. પરંતુ ઘણેખરે અરો ઘણા ગામોમાં આવકનાં મુખ્ય સાધન ભરવાડ અને ગામનું છાણુ હોય છે. ગામની સીમમાં ભરવાડ પોતાનાં ઘેરાંમકરાં ચતારે, ગામનાં ઝડપાન કાપી ખવરાવે તે બદલ તેણે ગામલોકોને રકમ આપવી પડે છે. તે ઉપરાંત ગામઘણુમાં દોરો બેસે તથા છૂટે તે વખતે જે છાણુ પડે તેની દરરાજ કરવામાં આવે છે અને તેથી પણ ગામને આવક મળે છે. આમ કેમ ને કોઈ રીતે દરેક ગામે આવું જાહેર ફંડ હોય છે.

પરંતુ એ ફંડોનો વહીવટ કેવો હોય છે? કોઈપણ ગામમાં તમે જાઓ અને આ વાત જોડો એટલે ગામના લોકોમાં કેટલાં પડે છે તે તરત આવમ પડશે. આ ફંડનો સારો સંતોષકારક

વહીવટ બહુ જ ઓછા ગામોમાં થાય છે. ફંડ રાખવાની અને વાપરવાની વ્યવસ્થા જ એવી બેઠ્ઠી છે કે તેનો દુરપયોગ થવા ધણો સંભવ રહે છે. ગમે તેવા સદર માણસને ત્યાં ગામનું ફંડ પડી રહે પણ જો દર વરસે તેનો હિસાબ તપાસાઈ બહાર ન પડે તો તે પૈસા સબિગાળે કઢાવવા બહુ જ અઘરા થઈ પડે છે. કોઈ ચોક્કસ હિસાબના ચોપડાના અભાવે કેટલી રકમ કોની પાસે છે તે જ જાણવું અઘરું થઈ પડે છે. આમ ફંડની વાત થાજે પડી જાય છે, નવાં ફંડો માટે નિરાશા ઉત્પન્ન થાય છે ને ગામનાં જાહેર કામો વણસી જાય છે અને ગામમાં કુસુપ અને અદેખાઈનાં ખીન્ને વવાય છે.

અને જો એ ફંડનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તો ગામની અગત્યની બાબત અદર રહી જાય છે અને 'શિયાળ તાણે રીંગ બણી ને કુતર' તાણે ગામ બણી ના રિવાજે ફંડનો ગમે તે ઉપયોગ થઈ જાય છે. ગામમાં ભીખ આંગવા આવનાર શ્રાદ્ધાળુની તેના દેશમાં દીકરી પરણનાર હોવાના કારણે તે ફાળામાં ગામફંડમાંથી ગામના આગેવાનો આપવા તૈયાર થાય છે જ્યારે ગામની નિશાળની સાયબેરી માટે ગામફાળા કઢાવતાં ગામના શિક્ષકને કે ઉત્સાહી યુવકોને નવનેળાં પાણી પડે છે.

ચોર્સીસી તાલુકાના ચોડાક ગામોનો દાખલો આપું:—

૪૫ શ. ની ગાલીકીની જમીન (ગામને ગરત નિશાળ બાંધવા નહિ મળી એટલા માટે) ગામના આગેવાનો સરકારી અથવા ગામની ગણતરી પરાણે કમજો લઈ, તેની પાછળ ફાળદારી ને દિવાની પ્રકરણે ઉભા કરી બન્ને પક્ષે ૫૦૦-૫૦૦ શ. ખર્ચ કરે છે. છતાં ૯૭ તકરારનો અંત નથી. નિશાળ બાંધવાની એમને એમ રહી ને ફંડ બહુય તકરારમાં પતી જવા આવ્યું છે.

ગામની આવકના પૈસા સરકારી ચોરાના ફાળામાં આપે છે. જ્યારે ગામની નિશાળના છપરાનાં કામડા નવા ન ખાવવા ગામના ઉત્સાહી શિક્ષકને નિરાશ થવાનું રહે છે.

ગામનું ફંડ અમુક આગેવાન પાસે છે તે પૈસા કાઢતા નથી, એટલે ગામનો રખો રાખવો બધ થયો છે તેમ જ ગામની ભરવાડની આવક પણ બધ થઈ ગઈ છે.

ગામનું ફંડ એક બે ગૃહસ્થને ત્યાં છે ગામના દિતના કામ માટે એ ફંડ વાપરવાનું જ્યારે કહેવામાં આવે છે ત્યારે સાથે બેરજો રાખી એમ કહે છે કે 'કામ' કરવું હોય તો કાઢો નવો ફાળો શું ગાદો વાગે છે જાંધાને કાઢતા, આમ ફંડ વપરાતું નથી ને ગામનું કામ થતું નથી.

આવું તો ઘણું ગામે છે. આનો શો ઉપાય ?

ઉપાય માત્ર એટલો છે કે એ ફંડની સદર વ્યવસ્થા થવી જોઈએ અને 'તેના' વાપર માટે જાહેર મત સાથે રાખવો જોઈએ. તે માટે નીચેની સૂચનાઓ અમલ થવો જોઈએ

(૧) ગામફંડ કોઈ વ્યક્તિ પાસે ન રહેવું જોઈએ. ગામડે ગામડે હવે તો 'ધણી પોષ્ટ ઓફિસો' હોય છે તેમાં ખાતું ખોલી એ રકમ રાખવી જોઈએ.

(૨) ભરવાડ પાસે જે રકમ લેવામાં આવે તે જાહેર રીતે લેવાવી જોઈએ ગામના આગેવાનોએ મળી એ રકમ નક્કી કરવી જોઈએ. જેથી ખાનગીમાં કોઈ ધી કે 'ઉન' પડવી ગામનો ફાળો ઓછો ન કરે.

(૩) છાત્ર વિ. ની જાહેર હરરાજી થવી જોઈએ.

(૪) ફંડની વ્યવસ્થા કરવા ગામનો વિશ્વાસ ધરાવી શકે એવી કાર્યવાહક સમિતિ ઠાવવી જોઈએ જે રોજગરોજનું કામ કરે.

(૫) ગામની સામાન્ય સભા વર્ષમાં એક વખત બોલાવી તેમાં ઑડીટ ચયેસો હિસાબ રજુ થવો જોઈએ તે ગામનાં અગત્યનાં કામો તે વખતે નક્કી કરવાં જોઈએ.

આનો જો અગત્ય કરવામાં આવે તો ગામડે ગામડે નવજીવન પ્રાપ્ત થાય. ખડીએર મંદિરો, ગિરમાર કુખાઓ, તૂટેલાં તળાવો તથા વેરન પાદરો ને શાળાનાં જર્જરિત મકાનો બધાં સારાં ને આકર્ષક બને અને ગામમાં કાષ્ઠમણુ માણુમને રહેવા માટે યોગ્ય બને.

લલ્લુભાઈ હ. પટેલ

વાહરડા ખસી કરાવવા બાબત

દર વરસે દિવાળી વીતે એટલે ધણા ગામોમાં વાહરડા ખસી કરાવવાની મોસમ શરૂ થાય છે. વાહરી લોકો ગામે ગામ વાહરડા દીઠ બે આનાથી આઠ આના સુધીનું મહેનતાણું લઈ વાહરડા ખસી કરી આવે છે. એ લોકો અઆથી કે છરીથી વાહરડાની ગોળી નીચેથી ચાગડી કાપી ગોળી ગહાર બેચી કાઢે છે અને જે જખમ થાય તે રકમ તો તેમાં હળવર ને મોહું ભરી આવે છે.

ફેટલીકવાર તોફાની વાહરડા ખસી કરતી વેળા ખૂબ ધમપઝાડ કરે તો જખમમાંથી ખૂંચ લોહી વહે છે અથવા એ જખમ વાટે આંનરડા ગહાર નીકળી આવે તો મરણુ શરણુ થાય છે, ગામડાંમાં જખમ રકમવા માટે જોઈતાં સાધનો તથા કાળજીનો અભાવ હોય તો જખમ રકમતાં લાંબો વખત લાગે છે ને વાહરડા હેરાન થાય છે.

દક્ષિણ પ્રદેશમાં વાહરડા ખસી કરવાની ધણી જ ધાનડી પ્રથા પ્રચલિત હતી. વાહરડાને જમીન પર પડકી, તેના ચારે પગ ગાંધી, લાકડાનાં પાટીઆપર બેઠુ ગોળીઓ રખી, તેના પર લાકડાના હથોડા ગારી ગોળી છુંદી નાખવામાં આવતી આ રીતથી પુષ્કળ દુઃખ થતુ હોવાથી વાહરડા ખૂબ બરાડા પાડતા અને ગોળીની ચામડી પર પુષ્કળ સોળો આવવાથી વાહરડા ધણા દુઃખી થતા.

વાહરડા ખસી કરવાની આવી નિર્દય રીતોને લીધે જ કહેવાતી ઉગ્રી કામના લોકોએ આવેને નિલાંજનિ આપી બેસો પાળવાનું શરૂ કર્યું દરો અને કહેવામાં આવ્યું છે કે આલપાડ તંત્રીની પરીહાર શતિમા વાહરડા ખસી કરાવનારને શતિ ગદિજીવનની સજા કરવામાં આવતી. દીહેણુ ગામના એક અનાવિધ બહુ કહેતા કે “વાહરડા ખસી કરાવવાથી થતું પાપ ખંખેરી કાઢવા તે તરફના બાપુઓએ નવી સુક્તિ અમલમાં મૂકી છે. ખસી કરવા જેવા વાંહરડાને સંવા રૂપિયાની નજીવી કીમતને બે દિવસ માટે હરિજનને વેચી દેવામાં આવે છે તે એવી રીતે કે તેમણે વાહરીને ચાર આના આપી ખસી કરાવી પાછા દમારે ત્યાં ગાંધી જવા. આમ હમારી ધમધેવજીનું પ્રદર્શન કરવા અમે હરિજનને એક રૂપિયો કમીશનનો આપી વાહરડા ખસી કરાવવાનું પાપ ખંખેરી મટીવે છીએ !!!”

ઉપર જણાવેલી સર્વ પ્રકારની ઉપાધિમાંથી મુક્ત થઈ શકાય એવી વાછરડા ખસી કરવાની રીત હાલમાં શોધવામાં આવી છે. જે નસના આધારે ગોળી લટકતી રહે છે તેને એક પ્રકારના સાણુમાંથી દબાવી દેવામાં આવે છે, જેથી ગોળીને 'મંજીતું' પેપણ બંધ થતાં તે નિર્જીવ થઈ થોડા દિવસમાં ઓગળી જાય છે. આ રીતે જખમ કયાં સિવાય અને જૂની રીતના કરતાં ખૂબ જ ઓછા દરદે વાછરડા ખસી કરાવી શકાય છે.

સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડની તમામ પશુદવાખાનામાં આવા સાણુસા રાખવામાં આવ્યા છે અને દરેક દવાખાને ડાક્ટર કાર્કપેણ જાતની શી લીધા સિવાય વાછરડા ખસી કરી આપે છે. વિશેષ લાભ એ છે કે આ રીતે ખસી કરેલા વાછરડાને દવાખાનામાં રાખવાની જરૂર રહેતી નથી. વાછરડા ખસી કરાવ્યા પછી માલીક વાછરડાને ચલાવી પોતાને ઘેર લઈ જઈ શકે છે.

સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડની હકુમત નીચેના કાર્ક પેણ ગામના ખેડૂત બંધુઓ પોતાના ગામમાંથી અથવા નજીકના ગામમાંથી ઓછામાં ઓછા દસ વાછરડા ખસી કરાવવા માટે એક રથજે એકઠા કરી જિલ્લા બોર્ડના નજીકના પશુદવાખાનાના ડાક્ટરને ખજર આપશે તો તેમની સગવડને ખાતર ડાક્ટર જાને તે રથજે જઈ કાર્કપેણ પ્રકારની શી લીધા સિવાય આ કાર્કમાં બનતી સહાય કરશે.

ખેતીના કામ માટે બળદ બનાવવા, વાછરડા ખસી કરાવવામાં પાપ થાય છે એવી માન્યતાથી જ જે ભદ્રપુરનો ગાયો પાળતા નથી તેમણે કૃપા કરી ગૌપાલન શરૂ કરી દેવું જોઈએ. લેખક ખાત્રી આપે છે કે તેમ કરવાથી તેમને પાપ લાગતું હશે તો, અનેકના દિત ખાતર, લેખક એ પાપ પોતાનાં શિરે વહેરી લેશે.

મોતીરામ હરિશંકર વાઠ્ઠી

વેટરનરી સરજન

સૂરત લો. બો. પશુ દવાખાના

લોકતંત્ર

પક્ષ-પદ્ધતિ

[૪]

ધારાસભા અને લો. બોર્ડની ચૂટણીઓના પ્રચારકાદ્ય દરમિયાન જે એક વાત મહારા ખાસ લક્ષમાં આવી હતી તે એ હતી કે સામાન્ય મતદારોમાં લોકશાસનતંત્ર સંબંધી અનેક ગેરસમજાતી ચાલતી હતી. ખાસ કરીને લોકશાસનતંત્રમાં પક્ષપદ્ધતિ શા માટે આવશ્યક છે તે સમજાવવાનું કામ મુશ્કેલ હતું. આ વિષયના આગ્રહા લેખોમાં આપણે જોયું છે કે લોકમતથી ચાલતાં તંત્રમાં કાયદાઓ ધડનાર ધારાસભા અને એ કાયદાઓને અમલ કરનાર મંત્રીમંડળ એ બે મુખ્ય બાજબો છે. ધારાસભાનો વધુમતી પક્ષ જ મંત્રીમંડળ બનાવી શકે, ધારાસભામાં જે ગૃહમતી પક્ષ હોય છે તે પોતાનો એક વડો (લીડર) નીમે છે અને આ વડાને પ્રાંતના ગવર્નર મંત્રીમંડળ બનાવવાની વિનંતિ કરે છે. જ્યારે ગવર્નરને ખાત્રી થાય કે અમુક પક્ષ પાસે વધુમતી છે તો જ તેના વડાને મંત્રીમંડળ બનાવવાનું કહેવામાં

આવે છે. આ પ્રમાણે કરવાનું કારણ સહેજે સમજાય તેવું છે. રાજ્ય અધિકારના મંત્રીમંડળ ધારાસભાને જવાબદાર છે અને જ્યાં સુધી આ મંત્રીમંડળ ધારાસભાની વધુમતીને વિશ્વાસ ધરાવે છે ત્યાં સુધી જ તે તેમના સ્થાન ઉપર રહી શકે છે. જો ધારાસભા મંત્રીમંડળ સામે અવિશ્વાસની દરખાસ્ત પસાર કરે તો એ મંત્રીમંડળે રાજીનામું આપવું પડે છે. આટલા વિવેચન થઈ એટલું સમજવું જોઈએ કે ધારાસભાના કાર્ક પશુ પક્ષની વધુમતી સિવાય તે પેતાની સરકાર ઉભી કરી શકે નહિ. એટલે પ્રજાશાસનવાળા તત્ત્વમાં પ્રજાનું સાચું હિત કરનાર વ્યવસ્થિત પક્ષ સ્થાપવાનું કાર્ય પ્રથમ કરવું પડે છે. આપણે ત્યાં મદાસભા પશુ એક પક્ષ છે પણ એ પક્ષની સ્થાપના પક્ષ તરીકે થઈ ન હતી. મદાસભા સ્થાપવાનો મુખ્ય હેતુ સત્ય અને અધિકારને માર્ગે દેશની સ્વાધીનતા અગર સ્વારાજ લાવવાનો છે. આ હેતુ જેને સ્વીકાર્ય હોય તેણે દરેક દિવસ પછી તે ગમે તે ન્યાન ગત અગર ધર્મનો હોય તે એનો સભ્ય થઈ શકે છે. એટલે મદાસભા સર્વદેશીય સંસ્થા છે અને તેની સ્થાપના સરકારી વલિવટ અધિકારવાળે પક્ષ તરીકે કરવામાં આવી ન હતી પણ આપણા દેશના રાજકારણમાં ન્યારે મદાસભાને લાગુ કે સ્વારાજ મેળવવાની પ્રજાની શક્તિ વધારવાને માટે મદાસભાએ પક્ષ તરીકે ધ્યાનમાં લેવા કળજે કરવી જોઈ એ ત્યારે જ મદાસભાએ હિંદુસ્તાનના રાજવહીવટમાં પક્ષ તરીકે પ્રવેશ કર્યો. જ્યાં સુધી પ્રજાહિતના એક જ કાર્યક્રમને માન્ય રાખનાર વ્યવસ્થિત પક્ષ હોય નહિ અને તે પક્ષ પેતાના પક્ષના પ્રતિનિધિઓની ધારાસભામાં જીતુમતી લાવી શકે નહિ ત્યાં સુધી સરકારી અતનું સ્થાન એટલે મંત્રીમંડળ બનાવી શકાય નહિ આસના ખુલાસા પછી પ્રજાશાસનતત્ત્વમાં પક્ષની આપરવડા સમાવરી જોઈએ એમ હું માનું છું. કાર્ક પશુ માણુમ પણ ગિલાય સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે ધારાસભા અગર લે. બોર્ડમાં આવના પ્રયત્ન કરે તેનો કાર્ક અર્થ હોનો નથી ધારો કે આવો સ્વતંત્ર ઉમેદવાર પોતાના મતવિગાગના મતદારો આગળ કાર્ક પ્રજાસિને કાર્યક્રમ મૂકે તો તેને પ્રશ્ન પૂછી શકાય કે પોતાના એક મતથી એ કાર્યક્રમનો અગમ તે કેવી રીતે કરાવી શકશે? ખરી વાત. એ છે કે આવી સ્વતંત્ર ઉમેદવારી લોકસભામાં જવડેજ હોઈ શકે અને મતદારોએ જાણી લેવું જોઈએ કે આવી સ્વતંત્ર ઉમેદવારીની નેમનુ કાર્ક પશુ પ્રકારનું દિન જમવાવાળો સંગત નથી. છતાં આપણે જોઈએ છે કે ઉડવી ધારાસભાની ચૂટણીમાં કાર્ક કાર્ક રથને આવો સ્વતંત્ર ઉમેદવારો પણ જલાર પડ્યા હતા અને તેમને જુન જુન ટેકો પણ મળ્યો હશે પણ તેવું કારણ મનદારોની પક્ષપદ્ધતિની અજાનવાનુ જ હતું.

હિંદુસ્તાન જેવા પરાધીન દેશનું મુખ્ય ધ્યેય સ્વાધીનતા જ હોઈ શકે અને એ ધ્યેય સિદ્ધ કરી શકે એવી વ્યવસ્થિત સરથા મદાસભા જ હોવા છતાં આપણા દેશની એ કમનસીબી છે કે આ સરથાની સામ પશુ નાની નાની સંસ્થાઓ હસ્તિમાં આવી છે અને મુખ્યત્વે સત્તાના મોહને લીધે ધારાસભાની ચૂટણીઓમાં આવી મંરથાઓએ મદાસભા સામે તેમના ઉમેદવારો મૂક્યા હતા. આવી મદાસભા વિરોધી સંસ્થાઓએ હિંદુસ્તાનની સ્વાધીનતા લાવવામાં શું શયો આપ્યો છે તે ખ્દારા જાણવામાં નથી તેમ છતાં તેમને કાણે ટેકો આપેલો હશે તે જાણવા જેવું છે. પ્રથમ તો આપણા દેશના મનદારોમાં બપડાં અજાનતા પ્રવર્તે કે અને તેથી લાઘવ માનસે અગર ખોટો પ્રચાર કરી તેમની

અગ્રાનના લાભ ઉઠાવવાની કોશિય કરવામાં આવે છે. બીજી એક કારણ એ છે કે દેશ બુદ્ધિ બુદ્ધિ કોમોમાં વહેંચાયેલો છે અને મતદારોમાં પૂરું રાષ્ટ્રરત જાગૃત ન હોવાથી કોમની લાગણીથી મતદારો દોરવાઈ જાય છે. આ વધુને આપણે 'કોમવાદ' કહીએ, છીએ. આ કોમવાદ રાષ્ટ્રત્વને હાનિ કરનાર ભયંકર એર છે અને સાચું લોકશાસન લાવવા માટે આપણે તેનો સફતર નાશ કરવો પડશે. કોમવાદ એટલી અમલની બીના છે કે તે એક સ્વતંત્ર અમલેખ ગણી લે છે અને આ નિયમ ઉપર તે બાબત બુદ્ધિ લેખ આપવામાં આવશે.

હવે પક્ષપદનિની કેટલીએક વિશિષ્ટતાઓ તપાસીએ :—

(૧) પક્ષની સંજ્ઞાતા માટે પડેલી જરૂર પક્ષના સભ્યોની પક્ષ તરફની વફાદારી. લોકશાસનની રીત અનુસાર પક્ષે જે જાહેરાતના નિયમો ધડયા હોય તે નિયમોનું પક્ષને કરવામાં દરેક સભ્યે સંપૂર્ણ વફાદાર રહેવું જોઈએ. કોઈ પણ નિયમ કોઈને અનુકૂળ ને લાગે તો જાહેરાતીય રીતે તે જાહેરાતવાની તે કોશિય કરે પણ બધાં સુધી તે પક્ષનો સભ્ય રહે ત્યાં સુધી તેનો જાગૃત થઈ શકે નહિ.

પક્ષપદનિના ધારાસભા અગર લો બોર્ડ જેવી સંસ્થાઓ માટે ઉમેદવારોની પસંદગી કરવાનું કામ પક્ષના મેમ્બરોએનું હોય છે અને નહિ કે પક્ષના સભ્યોનું. આ પ્રયાની અગ્રાનતાને લીધે મહાસભાના દુરમોઝો અનેક મતદારોમાં અનેક ગેરસભ્યોની ઉદ્ધાવવા ધારાસભા અને લો. બોર્ડની સુરક્ષાઓ વખતે કોશિય કરી હતી. મતદારોને એક તો એવું સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે મહાસભાએ ઉમેદવારોની પસંદગીમાં, મતદારોનો અવાજ ન હોવાથી મતદારોના મતનો હક છીનવી લીધો છે. આ ગેરસભ્યોની દૂર કરવાનું જરા મુશ્કેલ હતું કારણ કે લોકશાસન માટેની મતદારોમાં બારે અગ્રાનતા પ્રવર્તે છે. આ બાબત હવે પછીના અંકમાં વિશેષ વિમતો સાથે ચર્ચામાં આવશે.

ફુલભજ પરાગજ કેસાઇ

વર્ધા-કેળવણીના પ્રયોગનાં ભયસ્થાનો

હિંદુસ્તાની તાલીમી સઘ તરફથી પાયાની કેળવણી અંગેની પ્રથમ પરિષદ પૂનામાં ઓક્ટોબરના છેલ્લા અઠવાડિયામાં ગળી હતી. મુખર્મીની સરકારે એ પરિષદને આમંત્રણ આપેલું અને બધી વ્યવસ્થા સરકારનાં કેળવણી ખાતાએ સંભાળી લીધી હતી. તાલીમી સંઘના પ્રમુખ ડો. ઝકીર હુસેનની ગેરહાજરીમાં કસમીરના ડો. સૈમદીને પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું. આર દિરક્તો સ્વચ્છ કાર્પેટ્સ સરિષ્ટે રંગેત્રો સરિષ્ટ સાથે પ્રદર્શનની વ્યવસ્થા પણ થઈ હતી.

પરિષદમાં પ્રતિનિધિઓ તેમ જ પ્રેક્ષકો હાજર હતા. અત્યારે વર્ધા કેળવણીના પ્રયોગોનું સંચાલન મુખ્યનઃ સરકારી કેળવણીખાતા તરફથી થાય છે. આથી પરિષદમાં આવેલા પ્રતિનિધિઓ પૈકી ઘણા બુદ્ધિ બુદ્ધિ પ્રતિના કેળવણીખાતામાંથી આવેલા. મૂજરાત નિધાપીઠ, તિલક નિધાપીઠ, દિલ્લીની જાગિય મિનિયા વગેરે આપણી રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓના કાર્યકરો પણ આવેલા. પરંતુ નિગમવાચન, ભાવણ અને એ અંગે ઉપરિચન થતી ચર્ચાઓમાં મુખ્ય ભાગ કેળવણીખાતાના પ્રતિનિધિઓએ લીધેલો. પૂ. કાકાભાઈજી લખે છે તેમ, પૂ. ગાંધીજીના

વર્ધા-કેળવણીના પ્રયોગો રાખવા હોવા જોઈએ. આમટિ એટલે આમજીવનમાં રહેલી સાદાર્પ, સંયમ, પરિશ્રમ અને સગવડના, નેજાની સરકારે પ્રજાજીવનમાં વ્યાપક કરાવના પ્રયાસો, પરિપક્વી વ્યવસ્થામાં, તેના સંચાલનમાં તેમજ તેની ચર્ચાઓમાં આ આમટિના નર્શન જોઈએ જોઈ શકાય. પરિપક્વ પ્રથમ જ હતી, એવું સંચાલન કેળવણી ખાતા હરતક હતું, અને પ્રતિનિધિઓ પણ મુખ્યત્વે એવા કેળવણી ખાતાઓના હતા એટલે આ ક્ષતિ સ્વાભાવિક ભક્તે ગણાય પરંતુ જો એ ક્ષતિ 'વધે વર્ધા-પ્રયોગો કરનારા જામત નદિ રહે તો પદ્ધતિઓના જાણ ફેરફારોમાં જ એના આદર્શો ખોવાઈ જશે. જીવન અને કેળવણી વચ્ચેની ભિન્નતા એવી ને એવી જ રહેશે.

(૨) વર્ધા-કેળવણીના પ્રયોગોના વિધિવિધ અંગે પર ચર્ચાઓ થઈ, તેમાં પણ વિષયોનું શિક્ષણ કેમ આપવું, ઉદ્યોગોદ્ધાર અમુક અમુક શાસ્ત્રીના કૌશલો કેમ આપી દેવી, એ વિષે વધારે પડતો ભાર મૂકવામાં આવે છે. ગાંધીજીએ તો ઉદ્યોગોદ્ધાર કેળવણી આપવાના પ્રયોગો માટે એવો દાવો કર્યો છે કે, એમાં બાળકોનો સર્વોચ્ચ વિકાસ થાય છે. જીવનવિકાસ એ કેળવણીનો અતરંગી હોય તો વર્ધા-શિક્ષણના પ્રયોગોમાં એની સાર્થતા સર્વોચ્ચ રીતે થાય છે. પરંતુ અનુમધી અને અમનવ્યયોનો ઉદ્દેશ જો કેવળ વિષયોના શિક્ષણ આપવાનો રહેશે તો બાળકની સાચી શક્તિઓનો વિકાસ એ દ્વારા થશે જ એ સંકારપદ છે. સ્વામી ભારતના કે અનુમધીના યર્ષ રહે ॥ આ અતિરેક પર પરિપક્વ ધ્યાન ખેંચ્યું ત્યારે એમના વિચારો ધ્યાને આવે લાગે પરંતુ એમની ચેતનાઓમાં ધણું તથ્ય હતું. વાત એ છે કે આજની પુદ્ગિરિની કેળવણીમાં મોટું હિત નથી, અને ઉદ્યોગોદ્ધાર પણ એજ વિષયોની માત્ર કેળવણી આપવાના પ્રયત્નો થયા કરે છે આમાં બાળકોની પુદ્ગિરિના વિકાસ થશે જ એ નક્કી નથી. પરંતુ મોટો ભય તો એ રહે છે કે બાળકની અનેકવિધ બીજી શક્તિઓના તેમજ એના જીવનના અનેક સરકારોના વિકાસ માટે આવા વિષય-પ્રધાન અનુમધીમાં બહુ જોડો અવકાશ રહેશે. ગાંધીજી ઘણી વખત વર્ધા-યોજનાને કેળવણીના ક્ષેત્રમાં આદિસાના પ્રયોગ તરીકે ગણે છે. માનવજીવનમાં રહેલી ઉત્તમ ભાવનાઓ અને સરકારોનો વિકાસ કરવામાં આજની બધી કેળવણી નિષ્ફળ નીરડી છે. વર્ધા-યોજના એ સરકારોને કેળવણીનું મુખ્ય અંગ રાખવા માંગે છે, પરંતુ પરિપક્વી ચર્ચાઓમાં જાણે જ કેટલું આ અતિ મહત્વના વિષય પર સહેજ પણ ધ્યાન આપેલું. સ્વચ્છતા, સ્વચ્છતા, સેવાના, સમગ્રી જીવન, વ્યવસ્થિતતા અને સત્વનિષ્ઠા વગેરે અનેક સરકારોનું વાતાવરણ વર્ધા-શાળાઓમાં કેટલા પ્રમાણમાં ખીસે છે એ પ્રશ્નની તો કેટલું ચર્ચા જ કરી નહિ અને વર્ધા-પ્રયોગોમાં મોટો ભય એ રહે છે કે, નવી કેળવણીના આદર્શોને મધ્યમિન્દુમાં રાખવાને જલ્દે જૂની કેળવણીના મુખ્યત્વે ગાંધીજીના વિષયોને અનુકૂળ થઈ પડે એ રીતે વર્ધા-પ્રયોગોની રચના કરવાની ધમાલ થઈ રહી છે. ઉદ્યોગોદ્ધાર આપવાની કેળવણીમાં અનુમધીના જો આ અર્થ થતો હોય, તો આજના બૌદ્ધિક શિક્ષણમાં અને આવા વિષયવત્તી અનુમધીમાં ઝડપ ફેર નહિ રહે.

(૩) પાઠ્યપુસ્તકો વિષે પિપદમાં જો ચર્ચાઓ થઈ એમાં આ ભય વધારે સ્પષ્ટ થયો. વર્ધા-પ્રયોગોની ખૂબી જો છે કે, એમાં સ્વાભાવિકતા અથવા ઇતિ મુખી રહે છે,

પ્રસંગાનુસાર પરિવર્તનો કરવાનો પૂર્ણ અવકાશ આ પ્રયોગોના સંચાલનમાં રહે છે. એટલે જ એમાં સ્વામાચિંત્તા જળવાઈ શકે છે. આજની કેળવણીના મેટામાં મોટે દોષ એ છે કે, 'ચોકકા' અને વટહુકમો અને પરિપત્રોમાં એનો આત્મા ગુંગળાઈ જાય છે. શિક્ષકોની શક્તિ વિશે એમાં ભારેમાં ભારે અવિશ્વાસ રહ્યો છે. પરિણામ એ આવે છે કે, કેળવણીના એ ચોકકામાં તદ્દન સામાન્ય અને અપ્રશંસિતવળા નમાના શિક્ષકો નથી શકે છે. આથી જ આજની કેળવણીમાં શિક્ષકોની સ્વપ્રશંસિતનું અપમાન કરનારા હઠનાયક પાઠ્યપુસ્તકોના કિરતાઓમાં શિક્ષકો નિર્મોલ્ય કેળવણીના પડો બળકોના મગજમાં ઘુસાડી રહ્યા છે. પાઠ્યપુસ્તકો તો બાળકો, શિક્ષકો, વાતવરણ અને રોજ રોજ ઉપસ્થિત થતા પ્રસંગોને ભૂલી જાય છે. આ જ્ઞાન તેમ જ શિક્ષણને પાત્રિક બનાવી દે છે. વર્ધા-કેળવણીમાં શિક્ષક જ દર દરમેશ જીવત અને જાગૃત પાઠ્યપુસ્તક રહે એવી અપેક્ષા સખી છે. પરંતુ કેટલેક ઠેકાણે એવું વંચણ દેખાઈ જાય છે કે, અમુક શિક્ષકોના અનુભવોને પાઠ્યપુસ્તકોમાં લેખનપદ્ધતિ કરી દેવા અને બીજા શિક્ષકો એવું જડ અનુકરણ કરે એવો આગ્રહ રખો. પાઠ્યપુસ્તકો અને ચોકકાને અનુકૂળ એવા બીજા જડ સાધનો વર્ધા-પ્રયોગોમાં જે દિવસે પ્રવેશ મરજે તે દિવસે એ નવી કેળવણીના મૂલ્યુધંટ વાગી જરે એ વિશે શકા જ નથી.

(૪) શિક્ષકોની તાલીમ કઈ રીતે ગોઠવવી એ વિશે પશ્ચિમમાં કાંઈ વધારે ચર્ચા થઈ હતી. પરંતુ એમાં પણ તાલીમક્રમમાં મૂળ વસ્તુને તો ભૂલી જ જવામાં આવી હતી. શિક્ષકોને કેટલા વર્ષો સુધી તાલીમ આપવી, એમાં કદાચો સખરા કે નહિ, તાલીમક્રમમાં કેટલો સમય આપવો—વગેરે પ્રશ્નોને બહુ મહત્ત્વ આપવામાં આવેલું. પરંતુ શિક્ષકોનું ચારિત્ર—એમના જીવનની રહેણીતરની અને સરચારિતા વિશે તો કોઈને કશું સંજ્ઞું જ ન હતું. શિક્ષકમાં શિક્ષકતા, બાળકપ્રેમ, સત્યનિષ્ઠા, સેવાશ્રિતિ, સંયમી જીવનની રેલો, વગેરે વસ્તુઓ માટે થોડા વાતાવરણ તાલીમવર્ગોમાં કઈ રીતે બીનવસ્તુ એજ એમની બધી થે તાલીમનો મુખ્ય અને મહત્ત્વનો પ્રશ્ન છે. પરંતુ પરિપત્રમાં તો કોઈને એની પડી ન હતી. શિક્ષકોએ ખાદી અને આગઉલોગને પોતાના જીવનમાં કેવું રચાવ આપવું, કુટુંબમાં તેમજ શાળામાં પ્રેમધર્મના પ્રયોગો કરી વિશ્વાસ અને પ્રમાણિકતાનું વાતાવરણ કઈ રીતે પ્રગટાવવું—એ પ્રશ્નો જ વર્ધા શિક્ષણની તાલીમમાં પ્રધાનરચાવ ભોગવે છે, અને છતાં પરિપત્રે ઘણો વખત તાલીમની નજીવી વિગતોમાં જ આપી દીધી.

(૫) પરિપત્રની ચર્ચાઓમાં વર્ધા-કેળવણીના પ્રયોગોની બીજા મહત્ત્વની બાબત પર તો બિલકુલ દુર્લક્ષ રાખવામાં આવેલું. આજની કેળવણીએ કેળવણીના વર્ગને એના કુટુંબ અને ગામથી વિખૂટો પાડી દીધો છે એટલું જ નહિ, પણ એ વર્ગમાં કુટુંબદ્રોહ અને સમાજદ્રોહની જ મહિન દર્શના જ કેળવતી જાય છે. આગઉલોગો તેમ જ બાળકોના સામાજિક અને ભૌગોલિક વાતાવરણને કેળવણીના સાધનો રાખીને વર્ધા-પ્રયોગોએ બાળકોની વધુ ને વધુ અનુકૂળ રાખવા ખાસ આગ્રહ રખ્યો છે. શિક્ષકોએ બાળકોના માનવ સાથે વધુ ને વધુ સર્ગમાં આવવું જોઈએ એ વસ્તુ પર તો પરિપત્રમાં કોઈને કશું કહેવાનું હતું જ નહિ. વર્ધા-શાળામાં કેળવતાં બાળકો એમનાં ઘરોમાં કઈ રીતે વધારે ઉપયોગી થઈ પડે એ વિષય બહુ મહત્ત્વનો છે અને છતાં પરિપત્રે એ વિશે કશી ચર્ચા કરી નહિ.

પરિપક્વ વૃત્તાવરણ આવું હતું, અને એમાં સ્પષ્ટ દેખાઈ આવતું કે, વર્ધા-કેળવણીના આશીર્વાદે કેળવણીની નજીવી િમતોમાં ભૂલી જવામાં આવે છે. શિક્ષક અને શિક્ષકોના તાલીમવર્ગો ચવાવનારા સંચાતકો વર્ધા-કેળવણીનાં આ ગાયરથાનો વિષે ગમૃત નહિ રહે તો મહાત્માજીનો આ મહાન પ્રયોગ બાળ્યે જ સફળ થાય એમ છે.

['શિક્ષણ અને સાહિત્ય' માથી]

કિલખુરા દીવાનજી

સ્વામી મારકંડ સ્વરાજ્ય

કોંગ્રેસની વડી કારોગારીએ સવિનય બંગની એક અવિવાર્ય રીત તરીકે કંતણુને હવે સીકાર્યું છે. તેથી હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓને સ્વદેશસેવાની વળી એક મહામૂલી તક મળી છે. મીકાના સત્યાગ્રહે હજારો, લાખો બહેનોને ધરખૂણેથી બહાર કાઢીને બતાવી આપ્યું કે તેઓ પણ પુરુષોની જેમ જ દેશની સેવામાં બીજી શકે છે, આથી ગામડાંની સ્ત્રીને એવાં દરજ્જા અને પ્રતિષ્ઠા મળ્યા કે જે તેને અગાઉ કદી મળ્યા નહોતાં. સામ્રાજ્યવાદની ધૂંસરીમાંથી હિંદની મુક્તિ મેળવવાની શાંતિમય લડતમાં કાંતણુને તેના મધ્યવર્તી સ્થાને ફરી પાછું સ્થાપવાથી સ્ત્રીમતિને એક ખાસ દરજ્જા મળે છે. પુરુષમતિ ઉપર સ્ત્રીમતિને જે એક કુદરતી રીતે અધિયાનો અધિકાર છે તે લાભને રધાને કાતણુ તેને સ્થાપે છે.

માનવમતિના ગાવનર અદમ અને હવાથી માંડીને આદિકાળથી પુરુષ અને સ્ત્રી વચ્ચે કામની વહેચણી ચાલી આવેલી છે. કહેવાય છે કે બાબા આદમ વણતા અને હવા કાંતતી. આ ભેદ આજદિન લગી ચાલતો આવ્યો છે. પુરુષો કાંનનાર તરીકે અપવાદરૂપ જ ગણાય. પૂર્વજગા ૧૯૨૦-૨૧ ના આદેશન વખતે હું પુરુષોને કાંતવાનું કહેતો ત્યારે તેઓ મને સબળાવતા કે પુરુષો કાંતણુ કામને પોતાની મરજનગીના દરજ્જાને સારૂ હવડું ગણતા. કારણ એ તો સ્ત્રીઓનો જ ધધી કહેવાય અત્યારે હવે પુરુષવર્ગ 'દરજ્જા'ને કારણે કાંતવા સામે લાઘી નથી લેતો. દેશમાં આજે પુરુષવર્ગ હજારોની સંખ્યામાં ચડાર્યો કાંતે છે. પુરુષવર્ગ દેશસેવાના હેતુથી પ્રેરાઈને બ્યારે કાંતણુને અપવાદ્યું અને ઉપાડી લીધું ત્યારે જ ખીજ કાઢે પણ ભૌતિક શાસ્ત્રમાં થાય તેના મહાન શાસ્ત્રીય સુધારા અને શોધો કાંતણુશાસ્ત્રમાં થયાં.

આ બધું જતા અનુભવ એમ કહે છે કે કાંતણુ એ મોટે ભાગે સ્ત્રીનું જ ખાસ ક્ષેત્ર રહેશે. આ અનુભવ સગીન કાંચ ઉપર બધાપેસે છે એમ હું માનું છું. કાંતણુ એ મૂર્તિ ધામી અને પ્રગાણુમાં મૂર્તિ ક્રિયા છે સ્ત્રી એ ત્યાગની અને તેથી જ અદિસાની મૂર્તિ છે. તેથી તેના વ્યવસાયો પણ લગાઈના કરતા શાંતિના જ સૂચક હોય, અને તેમ જ છે. આજકાલ હિંસાથી ભરેલા ખૂનખાર મુદ્દોના કામોમાં સ્ત્રીઓને ધમકાવામાં અને વળગાડવામાં આવે છે એ આધુનિક મસ્ફૂતિના યુગને જરૂરે બૂલથરૂપ નથી જ મને લાગીરે શંકા નથી કે હિંસા એ સ્ત્રીમતિને સારૂ એટની બધી બેઢી આ તોની શોખા દરી લેનારી વૃત્તિ છે સ્ત્રીની સ્વર્ભાવગત પ્રકૃતિ ઉપર ધા કરનારાં આવા હિંસામાં કામો સામે યોડ જ સમયમાં તેની માગે સ્ત્રીઓ જળવે ક્યાં વિગ રહેશે નહિ. ગારૂ અતર કહે છે કે પુરુષવર્ગ પણ તેને આવાં કામમાં નાખવાની મુખાઈને સારૂ પરનારો. જાનીય સગાનના આર્થ કષ્ટ એવો નથી કે જાનોએ ધધા પણ એક જ કરવા, શિકાર ગારમાં તીકણું ખગર તો બાબાકે કમા પાવરધા થવું, એ સામે સ્ત્રીને

સારી સ્ત્રી તરીકે કાયદેમરની મનાઈ જલ્દે ન રાખવામાં આવે. પણ આંતરપ્રેરણાથી જ એવા કામથી સ્ત્રી મોં ફેરવશે. એવું કામ પુરૂષ જ કરે. કુદરતે સ્ત્રી પુરૂષ બેડને એકબીજાની અવેજી થવા સારી નહિ પણ એકબીજાનાં પુરૂષ થવા સારી સરખાં છે. તેમનાં કામો તેમના દેહના ધડનરની પેઠે જ કુદરતે નક્કી કરી આપ્યાં છે.

પણ સ્ત્રી પુરૂષનાં બેડ જાતિઓનાં અભાવમાં કામોની સામિતી અર્ધી રહી કરવાની જરૂર નથી. કંઈ નહિ તો દિંદમાં તો એટલી વાત મિલજ છે કે તેની કરોડો સ્ત્રીઓ કાંતણુને પોતાનો સ્વાભાવિક વ્યવસાય ગણે છે. કોએમની વડી કારેજારીનો ઠગવ અનાથસે પુરૂષવર્ગ ઉપરનો બોલો સ્ત્રીવર્ગ ઉપર નાંખે છે અને તેને તેનું હીર દેખાડી આપવાની તક આપે છે. ભાવિ લગનના મારા સૈન્યમાં પુરૂષોના કરતા સ્ત્રીઓની જ વિશાળ પ્રમાણમાં વધુ સંખ્યામરતી થાય એમ જોઈ તો હું રાજરાજ થાઉં. પછી જો લગત આવવાની જ હોય તો એ સ્થિતિમાં પુરૂષોની વધુ સંખ્યાવાળા સૈન્યમાં કરતાં સ્ત્રી સેનાના જ બળ ઉપર હું ઘણી વધુ દૈયાધારણ-પૂર્વક કદમ ઉઠાવું. પુરૂષોની જાગૃતમાં તો તેમને હાથે રખે હિંસા થઈ બેસે એવો ડર મને રહ્યા જ કરે. સ્ત્રીઓ જ જો મોટે ભાગે હોય તો હું તેમને એવી કશી દિંસા ફાટી નીકળવા સામે બાંહેધરીરૂપ ગણું.

સેંકડો વર્ષથી આપણે વિદેશી રાજ્યની હેઠળ રહ્યા છીએ તેનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જરાક કંઈ કામ હોય તો ચારજની જ વાન આવે. જાતમાદિતીની વાત કહું. ૨૫ વર્ષ ઉપર એક તાલુકાનો હું મામલતદાર હતો તે તાલુકાની લે. બોર્ડનો હું ઉપ-પ્રમુખ હતો. મેં એક ગામે જમને જરૂરીયાત પૂછી. લોકો કહે સાહેબ, હવાડો ફાટી ગયો છે ને મંદિનાઓ થયાં આમારાં દોરો તરસે મરે છે. મેં પૂછ્યું કામ કેટલા રૂપિયાનું? તો કહે કે ૫-૧૦ રૂપિયાનું. બીજી કંઈ જરૂરિયાત છે? કહ્યું ના. મેં કહ્યું—તમારે બીજી ધણી તકલીફ હશે, જુઓને તમારે ત્યાં ડાંગર પાકે છે તેમાથી ચોખ્ખા કાઢવા પડે એ પણ તકલીફ છે ને? જે પ્રજા પોતાનાં કાંઠાઆવડા ઉપર નહિ નબે તે ટકી નહિ શકે. જર્મનીની વાત તો જુઓ. જે દેશને ૧૯૧૮ માં જમીનદોસ્ત કરી દેવામાં આવેલો તે દેશ આ ૨૦ વર્ષમાં કેવી રીતે બળવાન થઈ ગયો કે આ બ્રિટીશ સહતતતને પડકાર કરી શકે? એ ૮ કરોડનો દેશ છે. એકે એક માણસ ત્યાં રોજના ૮-૮ કલાક કામે લાગી ગયા ને વધારામાં દાકલ કરી કે બપોળે કલાક વધારે કામ આપવું ને બધા મંડી પડ્યા, તેનું આ પરિણામ છે.

હિંદુસ્તાનની વસ્તી ૪૦ કરોડની છે ને દરરોજની સરેરાશ મજૂરી ૧૫ કલાકની હશે. આ દશા હોય ત્યાં હિંદુસ્તાનની દાક્લત બૂળે મરવાની ન હોય તો બીજું શું હોય? મેં એક કલેક્ટરને મોદરની નીચે સુધને પોતાનાં કપડાં બગાડીને મોદર સુધારનાં જોયો છે. યુરોપની કોઈ પ્રજા જાત ગજુરી કરવામાં નાનમ માનતી નથી. એટલે જિ. બોર્ડનો એક જ સંદેશ છે કે દરેક ગામે લોકોએ એકત્ર થઈ ગામની કમિટી નીમી-કામ નક્કી કરી-૭ દિવસની જાત મજૂરી આપવી બધાજ લોકો આપે, શેઠીઆ લોકોએ પણ પાવડો-કોદાળી લખને દોરવણી આપવી. તો તમને જણાશે કે પાંચ વર્ષમાં આ ગામમાં આજે મહે નકે નેનાં જાગે પણ સુદર જનાવી શકશે. ધણી લોકોને શહેરના ડામરના રસ્તા ને વિજળીના દીવા જોઈને અદેખાઈ ન હશે પણ આ ચોજના જરાજર અમલમાં મૂકે તો ૫ વર્ષમાં એ શહેરને અદેખાઈ આવે તેવાં તમે આ ગામ જનાવી શકશો.

પણ એક દુઃખની વાત છે કે આ સભામાં મેં તમને તો સંબળાવ્યું પણ અહીં કોઈ બહેનો આવી નથી. એ જરાજર નથી. સરદાર વલ્લભભાઈએ જારડોલીની લડતમાં શરત કરેલી કે બહેનો ભાગ લે, સભામાં આવે તોજ હું આવું. જર્મનીમાં તો આજસને ફાજદારી ગુનેહો ગણેલો છે ને એક માણસને ૨ કલાક નકામા ગાળવા માટે સજા પણ થયેલી. સૂરત જિ. બોર્ડ દર વર્ષે ૭૦ હજાર રૂ. રસ્તા પાછળ ખર્ચે છે. બધારે ગામ સુધારણાની ચોજનાથી લોકોએ સ્વાગ્રથથી ૧ લાખ ને ૩૦ હજાર રૂ. નું કામ કરેલું છે.

પ્રાઈ સિક્ષણની ચોજના પણ ગયા વર્ષથી શરૂ થઈ છે. બજાવવાનું કામ તો શિક્ષકો કરે છે. પણ તેગા લોકોની સલાનુમૂતની જરૂર છે. હવે ધરધરની શાળા ચોજના પણ હાથ ધરવામાં આવનાર છે. અત્યજે વિ. ને આપણે દનકા ગણવા છે તે ગાન્યતામાં ફેર કરવો પડશે. કારીગરો વિ ને આપણે ગામડામાં વસવામાં નામ આપ્યું છે વમવાયું એટલે બહુતો માટે મહેનત કરનાર પ્રાણી ને તેમાં અત્યજ દરિજનમાજીઓ તરફનું કેટલું ખરાબ વર્તન છે? કોઈ અંગ્રેજ આપણને અસ્પૃશ્ય ગણે, આપણુ. અડકવાથી તેની તંદુરસ્તી બગડે એગ તે માને તો આપણને કેવું લાગશે? અત્યજવાડો ગામો છેડે હોય છે તેગ તે લોકો હિંદુસ્તાનીઓ

ને આફ્રિકા જેવા દેશમાં છેવાડેના રાષ્ટ્ર છે પૃથ્વીએ તો તેઓ કહે છે કે તમરા દેશમાં તમે શું કરો છો ? વાન તો હીક છે

વર્ષોથી અખણપણે આપણી પેતાનીજ ભૂલથી આપણા જ ભાષાએને અચાલ કરતા આખ્યા છીએ તે દૂર ન કરીએ ત્યાં સુધી આપણે કંઈ સ્વજ મેળવી શકતાના નથી, સુખી થવાના નથી આ વિચારોગ. આપણે મૂળભાષી ફેરફાર કરવો જોઈએ હિન્દુન, હજીપતિ અગણ્ય રહે એ ગતિયર નથી ગામના દરેક જણેના સુનિશ્ચિત હોય તે ઉવાગ સારી રીતે કરી શકે ધણને લાગે કે હજીપતિ બજણે તો મજુરી કરશે નહિ આપણે એ લોકોને અમણ્ય રાખીને દર તાડી ની લતગા પડેના રાખીને ભારે દાનિ કરી છે એ આપણને મોઢો પડે છે ઝોઝામાં ઝોઝી મજુરી આપીને ધણ કામ લેવાની આપણે દનત રાખી છે

આજે તો હજીપતિઓને જા. જ નથી કે બલુવુ એ શું છે ? એટલે ગામના જે ભાષાઓ પરમેશ્વરે સુનિશ્ચિત બનાવ્યા છે તમણે આ પ્રવૃત્તિમાં ટેકા આપવો જોઈએ તમારે તમારા ગામને અર્થ બનાવવું જોઈએ ને તે કેવું ? ગામમાં એક પથ અગણ્ય ન રહે ગામમાં વાચનાલય હોય ગમ કાન્વ મુક્ત હોય ને એકેએક જણ હાથે સુતર કાતીને કપડા પહેરના હોય તે આર્થ ગામ કહેવાય

મહાત્મા ગાંધીજીએ અપણી મમક્ષ આશં મૂકી છે સાચ ને અહિંસા ઉપર તેમણે બાર મૂકી છે

આ નિ લો બેડ જેના માનીક તમે છો તેનો વહીવટ કેમ ચલે છે તેનો હિસાબ તમને આપવા માટે અમે સૂનમેડના ચેરમેન સાથે યતન કરી રહ્યા છીએ ધારામથાના સમ્યો કાયદા ધડે ને જે પામ વધુમતી ૫૫ હોય તેનું પ્રધાનમંડળ બને છે એવી રીતે લગભગ ૨૫ વર્ષ સુધી કોંગ્રેસનું પ્રધાનમંડળ ગ્યુ તેમણે ૧ મહિનાથી રાજીનમુ આપી દીધું છે, શા માટે તે તમે જાણના હશે

લોકો જાતમજુરીથી રસ્તાઓ કરે તેના ઉપર નુણા હલુમ પાછપ ખૂંસ માટે સરકારે મ. કરી જ જોઈએ ન તે માટે અમે યતન કરી રહ્યા છીએ

ગમડા જો પારકા પર આવાર રાખવું છોડે એટલે કે, સ્વાશ્રયી બને તો પચ વર્ષગા દરેક ગામ રહેવને લાયક ની રહે જોડૂનો તો જરૂર ખેતીનો ઉદ્યોગ કરના હશે પણ એક જોડો વિચાર આપણમાં ધુસી ગયો છે તે એ કે શરીરની મહેનત કરવી એ ચરમભરલું કામ છે જો હુનિયામાં વિશેષમાં વિશેષ ગૌરવગરેનું કામ હો. તો તે શારીરિક મહેનતનું છે એને હિંદુસ્તામાં શરમ માવામાં આવે છે ઇશ્વરની કૃપા હોય ને એ પૈમા પ્રથમ યથા હેથ તો આપણે એમ માનીએ કે કામ તો ચાલ જ નહિ એનો અર્થ ઇશ્વરની કૃ. નહિ પણ અવકૃષ્ટા ઉતરી કહેવા. કાણુ આપણે જોગ યજ્ઞ જઈએ તે તમિયન બગડીએ યૂરોપની પ્રજા કટલી મહેનતુ ને ઉલોગી છે તેની આપણને કલ્પના પણ નથી આપણે ત્યાં જાતમહેનત નથી ઝોઝામાં એ છી મજુરી છે એને પરિણામે હિંદુસ્તાન ગરીબ મહેનુ છે સ્વરાજ આવે તો જરૂર સ્વરાજની સરકાર નવા નવા-રસ્તા ચેજના ગતાવે પણ દ્રવ્ય પે કરવાનો મુખ્ય અધાર તો હિંદુસ્તા. ૫૫ ઉદ્યોગ પચ્ચ મહે છે વિલંબમાં ગમેગામ વિજગતિ જાતી ડાગરના રસ્તા ને પણીના જો છે

ગાંધીજીની સૂચનાને કેટલા જણા માને છે ? એ ચાર મામુલી સૂચના તેમણે પ્રજા આગળ મૂકેલી છે, એક તો જે વખત આપણે કાજલ જાય છે તેનો યોગ્ય ચેકું સત્તર કાંતવામાં ઉપયોગ કરવો જોઈએ ને નેમ કરતાં આપણાં કપડાં પૂરાં થઈ જાય. કંતામણ એ યજ્ઞ હશે. દેશને ખાતર એ કાંને છે. પહેરવેશની અસમાનતા દૂર થશે એવા અગણિત કાયદા એમાં રહેલા છે.

આપણા કોષપણ બાળક, પ્રૌઢ અશિક્ષિત ન રહે એટલું આપણે ન કરી શકીએ ૮૦ ટકા વર્ગ લખી વાંચી ન જાણે તો પછી એ પ્રજાને સ્વરાજ પવે કેમ ?

પરદેશી તત્ત્વો આપણી સામે અબજુતાનો આક્ષેપ છે, એ મટાડવા માટે જિ. સ્કૂલ બોર્ડે પ્રૌઢ શિક્ષણનું કાર્ય ઉપાડી લીધું છે. તેમાં આ જિલ્લાના શિક્ષક ભાષ્યબદ્ધોએ ઠીક ઠીક કાળો આપ્યો છે. આપણા ધરમાં પ્રૌઢ સ્ત્રીઓ, બહેનો લખી વાંચી ન જાણે એનો અર્થ શો ? પટ્ટીદાર બાઇઓમાં સાત ચોપડી સુધી બહેનનાં ધણા હશે પણ તેમને વાંચનાનો શોખ નથી. તમારા ધરમાં ૫૦૦-૧૦૦૦ ના દાગીના હશે પણ જાણેજ ૫-૨૫ રૂપિયાનાં પ્રુસ્ટકો હશે. આપણે આપણી બહેનોને ઓછામાં ઓછું લખતાં-વાંચતા તો કરી દેવી જોઈએ.

સરકારે ધાસનેશ વિ. નો ખર્ચ આપવો જોઈએ એ ઇચ્છવાનું છે.

આને આપણી પોતાની સરકાર તો ગાંધી છે. હવેની સરકાર કેટલે સુધી મદદ કરે છે તે કંઈ કહેવાય નહિ.

આ તો મહાન યજ્ઞ આરંભ્યો છે, એનો હેતુ તો એ છે કે જે સ્વરાજ હજી મળ્યું નથી પણ મળવાનું છે તેમાં કોઈ ભાઈ કે બહેન અશિક્ષિત હોય તેનો કંઈ અર્થ નથી. કંઈ નહિ તો બીજા અગત કાયદા કરતાં સૌકમતવાળા સ્વરાજને લાયક બનવા માટે આપણે આ પ્રવૃત્તિ જારાજર ચલાવવી જોઈએ. કેટલાકને બીતિ રહે છે કે મનુરો બજારો તો મનુરી કરતાં બંધ થઈ જશે. શું મનુરો જમીનદારો બની જશે ? એ સાવ બોટી વાત છે. એથી તો આપણે સારા પ્રમાણિક મનુરો મેળવી શકીયું.

સ્થાનિક સ્વરાજની સંરચાઓ કેમ ચાલે છે તેની સમજ બધાને હોતી નથી. પ્રજા-શાસન મારી માન્યતા પ્રમાણે નહીં છે એટલે એની વિશેષતા આપણને સમજાતી નથી. કોષપણ પ્રજાશાસન પક્ષપદતિથી ચાલે છે. આજની દિંદુસ્તાનની પરિસ્થિતિ એ છે કે મહા-સભા એ જ મોડાગાં મોટી સમજ પક્ષ ધરાવતી સંરચા છે. સામાન્ય રીતે પક્ષો એ રાજ-કારણમાં હેતુપૂર્વક ઉભા થાય છે. દરેક પક્ષોનો સિદ્ધાંત હોય છે. મહાસભાનો એક જ સિદ્ધાંત છે કે સ્વારાજ લાવવું. એનો બીજો વિશેષ વક્ષ હોઈ શકે કે જે કંહોતો હોય કે સ્વરાજ નથી જોઈતું ? પણ તેવો પક્ષ નથી. મુસ્લીમ લીગનો પક્ષ છે. હું એને રાજકીય પક્ષ નથી ગણતો તેને પણ સ્વરાજ તો જોઈએ છે. હિંદુ કોંગ્રેસ વધુગતીમાં હોવાથી તેને અવિશ્વાસ છે. ખરી વાત તો વધુગતી હોય તેનું જ શાસન ચાલે. જિ. બોર્ડમાં ૪૦ માં ૩૮ સભ્યો મહાસભા પક્ષના છે. બેજ મુસલમાન છે. પણ મહાસભાની રીતિનીતિ તો હિંદુ કે મુસ્લીમ કે બીજા હોય તે સૌને માટે એક જ સરખી છે. તેથી અત્યાર સુધીમાં એ બાઇઓને કંઈ ફરિયાદ કરવાનું કારણ મળ્યું નથી. પણ જ્યારે દેશમાં સ્વરાજ હોય ત્યારે તો આર્થિક દિવો ઉપર દરેક દેશમાં પક્ષો રચાયા છે. દરેક વર્ગી પોતપોતાના આર્થિક દિવો સંબાળવા પક્ષો રચે છે. એના સિદ્ધાંતો હોય છે. આને તો મહાસભા પાછળ આપી પ્રજા-દેશ છે. સ્વરાજ મળશે

તે દિવસે આ બધા પસોના પ યા-પક્ષની પદતિ જુદી દશે. પહેલાં આપણે મદાસભા તરફથી જિ. બોર્ડમાં જતા નહોતા પણ દવે જવા માંડ્યું છે. કારણ મદાસભાએ ફગવ્યું કે નવા કાયદા પ્રમાણેની ધારાસભા વિ. સંસ્થાઓમાં આપણે જવું. જિ. બોર્ડ જેવી આર્થિકસરકારી સંસ્થા પણ આપણે કબજે ન હોય તો આપણા પ્રધાનો એને લગતો કાયદો અમલમાં ન મૂકી શકે. અમે એ રીતે ૧૧ વર્ષથી જિ. બોર્ડનો કારભાર ચલાવ્યો છે. એનો દિસાખ ખરી રીતે પ્રજાએ માગવાનો છે. હું તો આ મનવિભાગમાંથી ચૂંટાઈને ગયા છું ને પ્રમુખસ્થાને છું તેથી મારી જવાબદારી બેઠી થાય છે. મનદારો એવો દિસાખ માગી શકે છે. આજે મતદારો દિસાખ લઈ શકે એટલી બધી તાકાત નથી કેળવી એથી કંઈ અમારી જવાબદારી એાઈ થતી નથી. અમારે અમારો દિમાખ પ્રજાને બતાવવો જોઈએ. એ ઉપરથી તમારે અગતે ભવિષ્યમાં ચાલુ રાખવા કે નહિ તેનો તમે ક્યામ કરી શકો. ત્રણ વરમના અમારા વહીવટથી અસતોષ થાય તો અમારી જગ્યાએ બીજાને મૂકવા જોઈએ પણ એ ક્યારે બને? પ્રજાએ આ તંત્રથી વાકેફગાર રહેવું જોઈએ.

જિ. બોર્ડે ને સ્કૂલબોર્ડે ગામ સુધારણા યોજના ને પ્રૌદશિકણની યોજના પ્રજા સમક્ષ મૂકી છે. તેમાં કેટલે સુધી આપણે ગયા છીએ તે તપાસવું જોઈએ. અમે ત્યાં કેમ જવા માંગીએ છીએ? એક તો એક પ્રત્યાધાતી તરફ કે જે વિદેશી રાજ્યને મળ્યુન બનાવે તે ત્યાં જવું ન જોઈએ. મદાસભાના ૩૮ સભ્યો છે તેમાંના કેઈનું વર્તન પ્રત્યાધાતી જણાય તો જરૂર પ્રજા તેને દૂર કરી શકે. આજે તમે બધા મતદારો વાસ્તવિક રીતે એમ માનો કે અમારો વહીવટ જરાખર નથી તો અમારે એ જગ્યા છોડી દેવી જોઈએ. જો કે મધારણુમરની રીત તો એ છે કે અમારી સામે અવિશ્વાસની દરખાસ્ત પસાર થઈ જોઈએ અગર ત્રણ વરસ પછી તમારે નવા સભ્યની ચૂંટણી કરવી જોઈએ.

બોર્ડના અમલદારો થતાં કામ પર જરાખર દેખરેખ રાખે છે કે નહિ તે પણ પ્રજાએ જોવાનું છે. એક વાત કરકસરની. અમે એક પગારનો નવો રકલ કર્યો છે. અમે કર્યો તેના કરતાં ગૂજરાતની દેખરેખ રાખનારી વરિષ્ઠ સંસ્થા છે—ગૂજરાત ગધ્યસથ સમિતિએ તે રકેલ કર્યો છે. પગારનું નવું ધોરણ હરેલું છે, તેમાં આ જિ. બોર્ડે અમલનો ભાગ ભજવેલો છે, પણ તેથી કંઈ આર્થિક સ્થિતિમાં સંગીન સુધારો થઈ શકવાનો નથી. હા, એટલું જરૂર કહી શકીએ કે કેઈને આપણે લખવૂટ રીતે પગાર આપતા નથી સંગીનતેના અભિપ્રાય માંધવાનું કામ મતદાર બાઈઓનું છે. એ મારા માટે બીનજરૂરી છે એટલે મારે એક જ વાત કરવાની છે તે એ કે ગમે વર્ષે બોર્ડની આવક-જવકની વિગતો બનાવી છે, પણ તે વિગત વારંવાર બતાવાય તો ઠીક.

અમારા ગયા વર્ષના પ્રવાસ પછી સોડો તરફથી અરજી બધે યહ ગઈ કારણુ લોકો જાણે ગયા કે જે મંસ્થા પાસે એક પણ પાઈ વાપરવાની નથી તેની પસે શું માગવું? કેટલીક ટીકા પણ યહ દશ પણ સેકેએ જણે કે આવી સ્થિતિમાં ટીકા પણ શું કરવી? ૩૮ જણ તો ત્યાં ફાજલ પડી ગયા. મદાસભામાં અવનારનો તો દાવો છે સેવાનો. તેથી મને ૩૦-૩૧ વર્ષના સરકારી અમલદાર તરીકેને ગામડાંઓનો અનુભવ હશે, એ ૨૫ વર્ષના વિચારને

અંતે હું જે નિર્ણય પર આવેલો તે નિર્ણય મેં જિ. બોર્ડ સમક્ષ મૂક્યો. જે કાલે સ્વરાજ આવે તે બધા ખાતા પીતા યથા જાત તો પણ આ જિ. બોર્ડ સારા રસ્તા નહિ બનાવી શકે. એ બધું કાગ, તો ૪ લાખ રૂ. ની આવક વધે નહિ ત્યાં સુધી યથા શકે નહિ. વૈદ્યકીય સહત પણ ન આપી શકાય. આજે તો ૭૦ ગામે એક દવાખાનું છે ને ગામડે ગામડે મેસેરીયા છે. જિ. બોર્ડ પાસે તંદુરસ્તી ખાતું જ નથી. કોઈ પણ સુધરેલા દેશમાં કોઈ મ્યુ. માં હેલ્થ ઓફિસર હોવાને જ. જિ. બોર્ડ પાસે હેલ્થ ઓફિસર નથી. શીતળાના ૧૨ વેકસીનેશન છે એ જ તેનું હેલ્થ ખાતું. જિ. બોર્ડે ૧ પૈસો કર વધાર્યો છે તો પણ એના આ કાર્યની બહાર એ જઈ શકે એમ નથી. આમાં જિ. બોર્ડ ને આપણી-પ્રજાની શી જવાબદારી છે તે વિચારવું જોઈએ. સરત મ્યુ. માં કામચલાઉ રસ્તા હશે, વિજળીના દીવા હશે-૫૦ લાખ રૂ.ની કૂંદનેગની યોજના તૈયાર કરશે પણ તેમાં સરકાર એક પાઇ નહિ આપે. ગામના દિનનું કામ ગામના લોકોને જ માથે હોવું જોઈએ એ દરેક ગામના લોકોએ સમજી લેવું જોઈશે.

જિ. બોર્ડ પાસે પૈસા નથી ને સરકાર કંઈ કરી શકે એમ નથી છતાં સારાજની રીતે આપણે રહેવું જોઈએ. જે ગામડાંની પ્રજા બરાબર જાણે તો કલેક્ટર કે કોષ્ટના પર આધાર રાખવો નહિ પડે. આપણો સૈન્ય એ ધર્મ છે, આજે આ પ્રવાસદ્વારા જિ. બોર્ડનો એક જ સંદેશ અમે પાઠવવા માગીએ છીએ. તે સંદેશ એક જ છે કે ઉદ્યોગ કરો. આપણે ઉદ્યોગ નથી કરતા એમ નથી જીવારના ખેતરે જઈ આવ્યા પણ જાત મજૂરી કોઈ કરતું નથી. મજૂરી કરવામાં નાનગ છે એવી માન્યતાના ધર બાત્રી ગયા છે. મહેનત વર્ષોથી છોડી દીધી હોય તો તે શરૂ કરી દેવી જોઈએ.

કોઈ મારતર ૧૫ રૂ.નો પગાર લઈ પેન્શન પર ઉતરે ત્યારે તેની પાસે ૫૦૦ કે કોઈ પાસે ૧૦૦૦ રૂ. હોય પણ કોઈ ખેડૂત ગરવા પડે ત્યારે ૫-૬ હજાર રૂં મૂકતો જાય. હજાર બે એક હેમચંદ શેઠના કે બીજા કોઈના ને દહાડો પાણી કરવા માટે લાવવાના તે જુદા. આવી હાલત છે.

વધતા ઓછા પ્રમાણમાં દરેક ગામોએ કામ કર્યું છે. પણ તેનાથી સંતોષ માનવાનો નથી. એથી વિશેષ કાર્ય કરવાની જરૂર છે. મને તો ક્યારે સંતોષ થાય કે જ્યારે યોગાસામાં પણ જોડા પહેરીને વગડામાં જઈ સડીએ એવા રસ્તા હોય. એક દિશામાં ગામડાંઓ બહુ પાછળ છે. આજે આ ગામોમાં ૮૦ ટકા અમણુ હશે. બહેનો પણ કંઈ જાણે નહિ કારીગરો પણ કંઈ જાણે નહિ. સાફ વચનાવય જોઈએ.

આજે તો બ્રિટીશ સરકાર પાસે આપણે એક માગણી કરી છે કે Constituent-Assembly પ્રજાની ચૂંટાયેલી સભા થડે તે પ્રમાણેનું બધારણુ અમને મળવું જોઈએ કરોડો ગાણુસ અમણુ ને તેને મત આપવા એ શું? અને તેથી અંગ્રેજ કહે છે કે તમે કરોડ અમણુ છો ને તેને મત કેવો? પણ તેથી મદાસભા ગજાતી નથી. એની પાછળ મદા બળ રહેવું છે. જે દિવસે માંગડાના દુગળા, કારીગરો વિ. ને મત મળશે તે દિવસે ઉમેદવારોને તેની પાસે જવું જ પડશે. સાચો ઉમેદવાર કંઈ તેમને દારતાડી પાછને મત નહિ માગે.

વિદ્યાર્થીઓ મારફત પ્રૌઢશિક્ષણ

વિદ્યાર્થીઓ એ, ખરેખર પ્રૌઢશિક્ષણના કામમાં ખડી ફેજ જેવા છે. ગૂંચરાનમાં પ્રાયગિક શાળાઓના ચોથા ધોરણથી ઉપરના વિદ્યાર્થીઓની મધ્યમાં એક લાખ ઉપરની છે. તેમાં માધ્યમિક શાળાઓ અને કોલેજો વગેરે બીજી શિક્ષણમંચોના વિદ્યાર્થીઓ ઉમેરીએ તો તે સંખ્યા અઢી લાખેક જેટલી થવા જાય છે. ૧૫ વર્ષથી ઉપરની ઉંમરના અમલુ પ્રૌઢોની સંખ્યા ૧૫,૬૪૦૦૦ ગણાય છે. એટલે કે એ વિદ્યાર્થીઓનું દળકટક નિઃશસ્ત્રતા ઉપર ઉતરી પડે, તો એક વિદ્યાર્થીને ભાગે છ અમલુ પ્રૌઢો આવે દર વર્ષે એક વિદ્યાર્થી બેજ જથ્થાને બચાવે તો પણ ત્રણ વર્ષમાં આખું કામ પાર પડી જાય. આવી સુદૃઢ સુન્યવસ્થિત અને ઉત્સાહી સેનાની સેવાનો લાભ ન હોવાનો એ તો ખોટોજ વેપાર છે.

પણ આ કામ ગમે તેટલું મદદરતુ હોય, અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓને ખેંચવાથી આપણું કામ સરે તેમ હોય, તો પણ શું એમાં વિદ્યાર્થીઓનું પોતાનું હિત છે? શું તેમ કરવાથી આપણે તેઓના અભ્યાસમાં વિશેષ પાડના નથી?

તેનો જવાબ તો અભ્યાસનો આપણે શો અથ કળીએ છીએ તેના ઉપર અવલંબે છે. આપુ કેળવણી બલેવાને અમલુ જનસમુદાયથી અનડો પાડી નાખે છે, એ હવે ચારે તરફ સ્વીકારાતુ જાય છે, એ કોપનું નિવારણ કંવાને સાથે ઉપાય એ જ છે કે, વિદ્યાર્થીઓને નાની ઉમરથી લોકોની સેવાના પ્રસંગે ઉભા કરી આપવા જોઈએ. લોકમેવાને એક આવસ્યક વિષય તરીકે તેમના અભ્યાસક્રમમાં જ સ્થાન આપવું જોઈએ.

આગસ્ટાર્થ અને પ્રૌઢશિક્ષણ એ બે એવી લોકમેવાઓ છે, તેમાં વિદ્યાર્થીઓના હૃદયને કેળવવાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ સામગ્રી હોવા સાથે નાનામાં નાના બાળકો સહેજે કરી શકે તેવાં તે કામો છે. શળાઓ પણ સહેવાર્થથી એ કામોને પોતાના સમયપત્રકોમાં સમાવી શકે છે.

આ બે સેવાઓમાંની પ્રૌઢશિક્ષણની સેવા મનુષ્યમાં વર્ગી એક પ્રકાર જીંદગી છોકરાને બજાવતાં કેમ કરીને આવડે? તે તો શિક્ષણશાસ્ત્રનો વિષય રહ્યો. પ્રૌઢોને બે અક્ષર શીખવવા એમાં શાસ્ત્રની ખટપટમાં બિનરીએ તો આપણે આ કામ કદી પાર પાડી શકીશું નહિ. આ કામ માટે વિદ્યાર્થીઓ ધણા લઘક શિક્ષકો છે. કદાચ મોગએ કરતા પણ તેઓ વધારે લાઘક શિક્ષકો છે ઘર ઘરના અનુભવો એ વાતની આશી પૂરો. ઘરોમાં, શળાઓમાં અને જંગલોમાં, શું આપણે રોજ નાના છોકરાઓને અલગ વિષયો સમજવામાં મદદ કરતાં મોટા છોકરાઓને નથી જોવા? તેમના જેટલી ધીમજ કદી ઘઈ મોટી ઉમરના શિક્ષકોમાં જોવામાં આવી છે? મદદ કરવાની તત્પરતા, ફરી ફરીને સમજાવવાને ઉમંગ, આ બાળકો જેટલા મોગએમાં કદી જોવામાં આવ્યા છે? પોતાની નવી નવી વિદ્યા બીજાને શીખવવામાં વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે તે જૂની ઘઈ ગયેલી વિદ્યા આપના મોગએને કેમ પડી શકે? મોટી ઉમરના વિદ્યાર્થીઓ કરતા નાના બાળકો બહુ ઉમરથી પ્રૌઢશિક્ષણનું કામ કરતા જોવામાં આવે છે, અને શીખનારમાં પણ તેઓ પોતાનો ઉત્સાહ અને રમનો ચેષ દખલ કરે છે.

વિદ્યાર્થીઓની સેવાને ઉપયોગ બે પ્રકાર વડે આપણે કરી શકીએ છીએ એક નો શિક્ષકો કે બીજા કોઈ મેટરમાં રતો વખતે પ્રૌઢના વર્ગો ચલાવવા માય તેમાં તેઓ

વિદ્યાર્થી સ્વયંસેવકોની ટાળીઓ પોતાની આંધે વર્ષ જઈ શકે એમને જો યોગ્ય ઉપાક્રમ અને પ્રેરણા આપવામાં આવે તો તેઓ જીવતા અમોહનના વાગ્દેવો કે જીવતા નિર્દોષ જ્ઞાનસોજની વર્ગનું ગાકપણ જરૂર વધારી મૂકે વર્ષા બચાવવાના કામમાં પણ તેઓ ધણ જ ઉપયોગી થઈ શકે એવો શિક્ષક એકલો મથ્યા કરે તે કરતા આ સ્વયંસેવકોની ટાળી બધાં અભ્યાર શીખન સંસ્થાઓ વહેંચી આપે તો કામમાં કેટલો રમ જશે ?

બીજો પ્રકાર તે વિદ્યાર્થીઓની મદદથી ધરધરમાં શાળાઓ માડી દેવી તે છે વિદ્યાર્થીઓના પોતાના ધરામાં મા આપ બાઈ, બોમ્બઈ કાક, કાકી વગેરે કેઈ ને કાઈ અમલજી જરૂર દરે જ ગાગડાઓમાં તો અમલજી વિદ્યાર્થી કેઈ ધર ભાગ્યે જ ખાતરી જ મે

સુશિક્ષિત શહેરોમાં પણ વિદ્યાર્થીઓ સેવા વિના રહેતું પડશે એમ માનવતું નથી અમદાવાદની એક પ્રખ્યાત બળસરયામાં હું થોડા માસ પર ગયેલા ત્યાં એ વાન મે સિદ્ધ કરી આપી હતી એ બાળકોના માતા પિતા, બાઈ બહેન, અમ, હેય એ તો ૧૦૦ જેને પણ જ્યારે મે એ બાળકોને એમના ધરની ખાણી બરનારી વામણ ગાંજનારી, પડાવાળા વગેરે નોકરવર્ગ ધરના માણસો હિંદુ એમ પૂછ્યું ત્યારે તેઓએ કબૂલ કર્યું કે તેઓ તો અમલજી છે જ એ સરયાનો એક નોકર પણ અમલજી મલૂમ પડ્યો સરયાએ તેને અક્ષર શિક્ષણ આપવાનું આ બાળકોએ પોતપોતાના ધરનાકરોને બધું વધતું ઉત્સાહથી કબૂલ કર્યું.

બાળકો પાસે એમના મોટેરોએ બધું જ નહિ એસે અને તેમને હુતકારી કંઠથી કે હસવામાં કાઢી નાખશે એમ મેની લેવું થયું નથી એમ કાંઈ તેવો પણ એક દિવસ હતો, પણ હવે અપરાધ તે વિસ જઈ નહોતો જાય કે પ્રોટેક્ટે બધું જાની ગરજ પેલા યવા ભાગ છે, આ દેશભરમાં જામતા જતા વાયુમડળમાંથી તેઓના મન શીખી લેવા તત્કાર થત મથ્યા છે કેટલાક વર્ષો પહેલાના સત્તરવર્ગીયા અમલજના વર્ગોમાં કાઈ સરખાવી જીએ તે તો આ વાતની ખત્રી યવા વિના રહેશે હિંદુ જ્યાં બાળકોને પોતાના ધરમાં બાળતરને દોલો ગાગડાની પ્રેરણા આપવામાં આવી છે ત્યાંના અનુભવ તો એવો સામાન્યોએ જીએ કે ગામ અને બીજા મોટેરો પોતાના પોતાના બાળકો પાસે દરખે દરખે શીખે છે એટલું જ નહિ પણ પોતાના જે પ્રેમપત્ર નાનકડા ગુરુને માટે તેમના હૈયા વેત વેત ફૂલે છે

વિદ્યાર્થીઓને આ સેવામાં જોડવાથી કેટલીક વસ્તુઓ સહેાઈથી બીકની શકે છે, કે જે બીજા કેઈ રીતે ઉઠતી શકીએ તેમ નથી

મેલા ગામની બહેનો, ગમે તેવો આર્થિક વર્ગ આનંદો હશે તો પણ ધરનો ઉમરો છોડી ત્યાં બધું જ નહિ જ જાય એ શિક્ષકોએ વર્ગો ચલાવતી હોય તો કેટલીક બહેનો તેમાં હાજરી આપે પણ તેમાં વર્ગો જૂજ જૂજ જ રહેતા ધરના બાળકો જ ઘેર બેઠા તેમને બાળતર પહેાચાડે તો બહેનોના પ્રેમશિક્ષકોનો પ્રત્યક્ષ દર રીતે બીકની જાય

બીજી પૂર્ણ સાધનસંગતમવાળી સત્વિશાળાઓ તમામ પ્રેમ પ્રજા માટે કાઢવાનું કરાવીએ, તે માટે ખરદાર શિક્ષકો રોકવાનું ઠગનીએ તો ગૂજરાતના ૧૫ લાખ અમલજી પ્રોટેક્ટ માટે એક કરોડ રૂપિયા જોઈએ એટલે પૈસા આ દેશની પ્રજા કે સરકાર ૨૫ વર્ષે પણ કાઢી શકે એવી આશા નથી વળી આપણી પ્રાથમિક શાળાઓનું કામ જો બધું જ વેગથી વધવતું હોય તો નિર્દયતાની ભરતી વર્ષોઈ ચડતી જ જાય એક તરફથી ઉત્તેજતા

સંગઠ નથી, એને સરકૂતમય બાણ કે આમ વર્મની ગાથા સથે મંગઠ નથી, એને સરળ કે ખડગચડી રીની સાથે પણ સંગઠ નથી, સાદિત્ય જગતી ગાનાગારીના એ પ્રશ્નો સાથે આ ગદવાડને કશો જ સંગઠ નથી પરંતુ ગાથાનો આ ગદવાડ તો ગદ્યતી, કીડાયી ખદમતી મોટી જેવો તાસજનક, અસહ્ય અને સમાજને માટે કમકરણ છે, અને સૌ સરકારી લોકોને એનો અનુભવ છે

એ ગદવાડ કયો તે કહું ? રસ્તે ચાલ્યા જતા બે માણસોને વાનો કરતા સામળો, દુકાનો પર વેચવા બેઠેના કે લેવા ઉભેના માણસને બેનતા સામળો, ઠેક ઠેકાણે બે ચાર કે વધતા ઓઢા માણસોની ટોળીઓને સામળો કે તરત આ ગદવાડનો ખ્યાન આવશે એ માટે કોઈ ચોક્કમ સ્થાળ કે સમય શોધવાની જરૂર નથી. એ સંબંધવા માટે ધ્યાન આપવાની પણ જરૂર નથી પડતી-બે, ધ્યા ! પણે કોઈ રસ્તેથી પમાર થતા હેંધએ, કે ટ્રેનમાં અથવા મોટર બસમાં કે માલવાગા મુસાફરી કરતા હોંધએ ને દુર્ગંધ મારતા રસ્તાઓ ને ગટરો જેમ પોતાનું અસ્તિત્વ બતાવી દે છે, તેમજ આ બાપાનો ગદવાડ કાન પર અચકાઈ જાય છે, અને માણસોની આ મનિતા પર ધૂણા છટે છે,

આ ગદવાડ એટલે અમર્ય માસો, ગામ માત્ર અમર્ય હોય છે છતાં કેવીકેવળો તો એવી હેપ છે કે એ વાપરવા કરતા માણસ પોતાની જામ કાપી નાખે તો સમાજ પર તેણે મોટો ઉપકાર કર્યો એમ કહેવાય ! વાક્યે વાક્યે અને શબ્દે શબ્દે એવી ગાળોનો છૂટથી ઉપયોગ કરીને જે અમિનતાનું પ્રદર્શન કરવામાં આવે છે એને માણસો કમ ચનારી લે છે એ સમજવું મુરકેવ છે ! મોટી કરવી શુંહો ગણાય છે, કોઈને એકાદ થાપડ લગાવી દેવી એને પણ શુંહો ગણવામાં આવે છે, પણ સુદર કવિના બોલતા હોય કે રામનામ જપતા હોય, શકર કે વિષ્ણુ કે ખુદા કે અન્યાદના પાક પરિત નામેનો ઉપયોગ કરતા હોય એવી સરળતાથી ને એવી લ્હનજતથી બિલાસ શબ્દો વાપરે એને શુંહો ગણવામાં નથી આવતો એકાદ થાપડ મોરવા માટે, કોઈની વાડીમાંથી એકાદ દુધી કે શેર બંશર કારવા મોરવા માટે કોઈકે જુએ મરતા મરીમ માણસને દડતી કે કેદની સજા કરવામાં આવે છે, પણ પચ્ચીસ પચાસ બિલાસ ગાળો બેનનાર માણસ સભ્ય માતા સમાજમાં પણ નિર્ભય રીતે ફરી શકે છે. આ કેવું નરાઈ જેવું છે ?

ખરી રીતે તો અથી ગાળો બેનનાર માણસ પોતાના એ ગદવાડનો આખા સમાજમાં ફેલાવો કરે છે અને તેથી ખેંગત જતુ જેવો એ આફત રૂપ-રોગચાળો ફેલાવનાર છે, અને તેથી જ એ સમાજને મોટો શુંહોગાર છે

આ ગદી ગાળો અને જિત્તમ શબ્દો ચોક્કસ માણસો જ બેને, ચેક્કમ રથોએ જ બેનાપ, કે અમુક ગુસ્તાના કે ઉરકેરતના પ્રમગે જ એનો ઉપયોગ થાય એવું કશું હોતુ નથી એને માટે સ્થળ, કાળ સંજોગો કશાનું બંધન નથી, એ ગદવાડ સર્વવ્યાપી છે અને જીવન ટકાવી રાખવા માટે બોગક, પાણી ને હવાની જેટલી જરૂર છે એવી જ જરૂર આ ગદવાડની પણ હોય એમ કેટલાક લોકો માનતા હોય એમ બાગે છે !

એમ ન માતા હોય તો આવી અધમતનું પ્રશ્ન શી રીતે થાય ? જાગતો આવો દુરુપયોગ કેમ કરી શકે ? જે જામ પ્રજામજન કમવા માટે કુરતની લીનાના શુભ્યાન કરવા માટે, માણસ વચ્ચે સહવાસ વધારવા માટે, માના સરસ્વતીની બક્તિ કરવા માટે અને જ્ઞાન પ્રચાર કરવા માટે છે, તે જાગતો ઉપયોગ આવો ગદવાડ ફેલાવવામાં કરવો એ પાપ નહીં તો બીજું શું છે ?

અને આવી ગાળો મોટી વયના પુરુષો જ બોલતા હોય છે, અથવા જોખને આપણે અભણ. અજ્ઞાન અથવા પઠાત ગણતરીએ છીએ તેજોજ બોલતા હોય છે એવું નથી. વૃદ્ધ ને યુવાન, કિશોર ને બાળક. બાળ્યો ને અભણ. ઉપવા વર્ગના ને નીચવા વર્ગના સૌની જીભ આવી ગદવાડ કરે છે અને ગદવાડ કરવામાં જોખને કરી જ અસમ્યતા નથી લાગતી. સરખ અને સફોળ, લાજ ને મર્યાદા વગેરે યુજી પોને જ એમનાથી તારીને દૂર નાસતા હોય એમ લાગે છે.

નાનાં નાના બાળકો, આઠ દશ વર્ષના કુમળા બાળકો પણ આવી ગાળોનો ઉપયોગ કરે છે, લડવામાં કે ગુસ્સામાં જ ફક્ત નહીં, પણ આનંદથી ! બે ત્રણ બાળકો દમતા દમતા વાનો કરતા હોય તેવાં આવી ગાળોનો ને આ અસ્તિત્વનાં છૂટથી ઉપયોગ થાય છે, બીડીનાં ઠંઠાં ફૂંકતા જાય ને ગાળોની મધ દેવાવતા જાય ! બાળકોને આ શિક્ષણ કોણ આપે છે ? બાળકો સમનામ પણ શીખી શકે છે, સુદર, મધુરા શબ્દો પણ શીખી શકે છે અને આ ગદવાડ પણ શીખી શકે છે, જોખને એ મંદગાળ પેલા મોટી વયના ગુન્હેગારો શીખવે છે, અને બાળકોને એવો ગદવાડ કરતા જોખને તેઓ એમથી આનંદ મેળવે છે.

શી મનેદશા ! કેવી અધમતા ! રસ્તાઓની અને પાટ્ટોની ગદવાડી દૂર થયે, પણ આ બતાવી ગદવી ક્યા ઉપાયે દૂર થશે ? જોખંથી મુક્ત થવાનો શું કોઈ જ ઉપાય નથી એમ ? ગાણસ જેવા માણસો આવી મલિનતા કેમ સહી શકતા હશે ?

સમાજના સ્વરૂપને બેરોજ બનાવતી અને કુમળા પ્રજાના ગાનસને વિકૃત બનાવતી આ મહા બયકર આદર્શી માણસોને કેમ બચાવી શકાય એ પ્રશ્ન સૌ કોઈએ વિચારવા જોવો છે.

જ્યોત્સ્ના શુક્લ

સુરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી

અહીં તા ૨૮-૧૧-૩૯ને રોજ શ્રી કલ્યાણજી વિ. મહેતાના પ્રમુખપદે સુરત જિ. સ્કૂલ-બોર્ડની સત્તા મળી હતી તેમાં થયેલા અત્યંત ઠરાવોના સારાસર આપનામાં આવે છે—(૧) પ્રાથમિક શાળાઓમાં લખતા વિદ્યાર્થીઓની શારીરિક તપાસ માટે સરકારી ઠરાવ ઉપરથી એ વિષે ચાલના ધડી એક મહિનામાં રિપોર્ટ કરવા નીચેના સભ્યોની એક કમિટી નીમવામાં આવી. ડૉ. હત્તમલાલ મહેતા (ચેરમેન), શ્રી. લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ, ડૉ. પરાગજી ઠાલાભાઈ, (૨) જુનિયર માસ્ટર બુવાનભાઈ પરાગજીને શાળાના સમય બાદ બ્રાચ પોસ્ટ બોર્ડિસનું કામ કરાવતી પરવાનગી આપવી. (૩) જેરમામ (ચીખલી)ના માસ્ટર મકનજી કુવરજીએ 'રાનીપરજ સેવામંડળ'ના માનદ્ મંત્રી તરીકે કામ કરવાની માંગેલી પરવાનગી આપવી નહિ (૪) પારડી મુજના આસી. જુવાનભાઈ લલ્લુભાઈને વવસાડ તા. શિક્ષક સોસા-યડીના માનદ્ મંત્રી તરીકે કામ કરવાની પરવાનગી આપવી. (૫) વવસાડ બ્રાચ નં. ૧ની શાળાના મકનજી કંપાઉન્ડ વવસાડના સેવામંડળે બ્યાચાગ પ્રવૃત્તિ માટે વાપરવા માંગ્યું છે એ બાળતર્માં ત્યના મ્યાનિક સભ્યો શ્રી. મનુભાઈ દેસાઈ તથા ડૉ. પરાગજીને એ બાળતર્ની તપાસ કરવાનું કામ સોંપવું. તેમના રિપોર્ટ પણ ચઢતાં પગવા લેવાની ચેરમેન સાહેબને સત્તા આપવી. (૬) કેપ્ટાયા તથા વેગી (મંડવી) આવે વિચેજ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ તફાળી મળતી માંડમાંથી શાળા ચાલે છે તે આટ બંધ થાય તે પણ અ જ ને ગમેો વચ્ચે ખાતાની સવડે કલાસ ખોલવો. (૭) વાંઝણ (ચીખલી) તથા ગોડસંજા (માડવી) રાનીપરજ વિદ્યાલયમાં ધોરણ ૫-૬ ને ૭ માં કાંતવા પંચવા વિ હલોમ દાખવ કરી તે માટે સરકારી પરવાનગી મંજૂર હતી પણ ડી. પી. આર્થ ની ના આવવાથી સદરુ હલોમ બોર્ડના ખર્ચે દાખલ કરવા

જિ. બોર્ડને ભલામણ કરવી (૮) તીથરા (વલસાડ)ની લો. બોર્ડે ગામનું મકાન જર્મનિરિત હોવાથી તે તેણી પાડી તેની જમીન રહેવા છઠ્ઠ, બીજી સરખારી જમીન સ નં. ૨૬૩૫ માથી રેવન્યુ ફી મેળવવા જિ. બોર્ડને ભલામણ કરવી (૯) અબાય (પારડી)ની લો બોર્ડે શાળા અંગે દોઢાયવી જમીન રેવન્યુ ફી કરવા જિ. બોર્ડને ભલામણ કરવી. (૧૦) નિરક્ષરતા નિવારણની પ્રવૃત્તિ માટે છાપકામ વિ માટે રૂ. ૩૦૦ રૂબરૂબોર્ડે મંજૂર કર્યા હતા પણ એ ખર્ચ પ્રાથમિક કેળવણી ફંડમાંથી પાડી ન સકાય એમ હી પી આઈ, ના જણાવ્યાથી એ ખર્ચ લો બોર્ડે ફંડમાંથી મંજૂર કરવા જિ. બોર્ડને વિનિતિ કરવી (૧૧) પ્રાથમિક શાળાઓમાં હિન્દુસ્તાનીનું શિક્ષણ દાખલ કરવા અંગે આવેલા હી. પી આઈ ના પત્ર ઉપરથી ઠરાવું કે આ જિલ્લાની શાળાઓ માટે ૩૦૦ જેટલા શિક્ષકોની તેમજ ૪૦૦ થી ૭૦૦ મુંદીની વરિતવાળાં ૭૩ ગામોમાં લો બોર્ડે શાળા ખોલવાની જરૂર આ બોર્ડે માની છે તેથી એ જ ને જરૂરીઆતો પૂરી પાડી ન સકાય ત્યાં સુધી હિન્દુસ્તાની શિક્ષણ અંગે કંઈ પણ ખર્ચ કરવાને આ બોર્ડે અશક્ત છે (૧૨) રહેરમા મુસ્લીમોની વસ્તી વધારે હોવાથી ત્યાંની મુ. ઉડું કન્યાશાળા ચોતાના ખર્ચે ચલાવતી હતી, અને ત્યાં બીજી કોઈ ઉડું કન્યાશાળા ન હોવાથી એ કરખાની ખાસ જરૂરીઆત ધ્યાનમાં વર્ષ એ ઉડું કન્યાશાળાનો ખર્ચ મરફારી માંટમાં મંજૂર કરવા સરકારને વિનિતિ કરવા જિ બોર્ડને ભલામણ કરવી (૧૩) રૂબરૂબોર્ડે કવાઈ મી. ડી. ડી-નાયક અને મી એમ આઝ નાયકે કવાઈની પરીક્ષા માટે બહેરી ફી તેમને બોર્ડના ફંડમાંથી આપવી (૧૪) કરોલ (ખારડોલી)ના આસી મોતીશમ ગોવિંદરાગને તા ૧૯-૧૦-૩૬ થી નિવૃત્તિના પેન્શન પર ઉતરવાની ચેરમેન સાહેબે આપેલી પરવાનગી બહાલ રાખવી (૧૫) એજલ (જલાલપુર)ના મામતર દયાળજી દુર્લભભાઈને તા. ૨-૨-૪૦ થી પેન્શન પર ઉતરવાની પરવાનગી આપવી (૧૬) સુલતાનપોર (જવાનપોર)ના ગામજોડોની 'મોહનભાઈ લાલભાઈ રમારક ફંડ' મીકારવાની આવેલી ચાંચળી ને યોજના મંજૂર કરવા જિ બોર્ડને ભલામણ કરવી (૧૭) નીચેની એપ્રુન્ડ 'બી' શાળાઓ બધ યથેથી હોવાથી તેની મંજૂરી પાછી બેંચી લેવી-ચીવવ (પારડી), દોહીણા, (રાત્રિશાળા-પારડી), ખેગ્રામ (રાત્રિશાળા-ચીવવી), રાનકુવા (રાત્રિશાળા-ચીવવી), મોડધા (રાત્રિશાળા-માડવી), (૧૮) કરાડી (જલાલપુર)ના ભારત વિદ્યાવધને એપ્રુન્ડ 'એ' રૂબરૂ તરીકે રજીસ્ટર કરવું અને એ ગામની લો બોર્ડે શાળામાં બોધા વિદ્યાર્થી હોવાથી આવતી પરીક્ષા પાછી તે બધ કરવી ને બીન કોઈ શાળા વિનાના ગામે શાળા ખોલવી (૧૯) ટાંકવ (ચીવવી)ના મહેતાજીને ત્યાંના સાર્વજનિક વાચનાલયના ગાનદ મંત્રી તરીકે કામ કરવાની મંજૂરી આપવી ઉપરાંત સાવ. વાચનાલયો, પુસ્તકાલયો, સહકારી મંડળો, ગામ પચાવનના મંત્રીઓ તરીકે તેમ જ જાંચ પોસ્ટ મામતરે તરીકે કામ કરવાની શિક્ષકોને પરવાનગી આપવાની નેચેન સા ને મત્તા આપવી (૨૦) હન્ગાપોર (ચોર્લાસી)ના ગામજોડોને લો બોર્ડે નિશાળનું જુનુ મકાન લાયસેરી તરીકે વાપરવાની પરવાનગી આપેલી પણ લોકો તરફથી ચોક્કસ યોજના મંજૂર થઈ ન હોવાથી તે રદ કરવા જિ. બોર્ડને ભલામણ કરવી (૨૧) વાલોડ કન્યાશાળાની વિદ્યાર્થીઓની મરજી પ્રમાણે તેમણે કાતેલા મુતરનો વણાયો પહેલો ખાલીનો તાકો મહાત્મા ગાધીજીને ભેટ આપવાની તેમને પરવાનગી આપવી અને તે માટે વર્ષા કેળવણીના ખાસ અમનદાખી મંજૂરી મેળવવી (૨૨) સૂરત જિ. રૂબરૂબોર્ડના મંજૂરે સરકારે તરીકે ગમી "સૂરત રૂબરૂબોર્ડે જિ. મકાન એસોસીએશન" સ્થાપણ ને તેના મંત્રી તરીકે એ. એ. ને નીમવા એગા રસ લેનાર સભ્યોને ઉમેરી સકારો. (૨૩) કુંભારફળિયા (જવાવપોર)ના આસી રજીસ્ટ્રાર વલ્લભભાઈને તા ૨-૬-૨૧ થી નિવૃત્તિના પેન્શન પર ઉતરવાની પરવાનગી આપવી (૨૪) હથલ (જવાવપોર) ગામની લો. બો. શાળા તાબે અંગ્રેજ વર્ગ ખોલવા જિ બોર્ડને ભલામણ કરવી (૨૫) બરબોધન (ઓરપાડ)ની એગ.

એ. અમલ મદરેશને ચાલુ વર્ષ માટે એમ્પ્લોઈ 'બી' ક્લાસ સ્ટૂડન્ટરી ફેલોશીપ (૨૬) મોંઢી દોતી (વલસાડ) ગામની લે. બોર્ડ' શાળાનું મકાન દરિયાના પાણીને લીધે ભેજામાં હોવાથી એ મકાન તોડીને નાની ફાંતી ગામે લઈ જવું (૨૭) ગિલ્દાની કન્યાશાળાઓમાં તા. ૧-૬-૩૯ થી સાતમું ધોરણ બોલવામાં આવ્યું છે, તે અને ૩૦ કન્યાશાળાઓમાં માસિક રૂ. ૧૫ ના પગારથી તા. ૧-૧૧-૩૯ થી નવી જગ્યાની મંજૂરી આપવા છ. બોર્ડને ભલામણ કરવી (૨૮) વલસાડ ધ્યાન નં. ૨ની શાળા માટે બીજું સારું ઘરા ઉભવવાનું મકાન મેળવવાની તમજીજ કરવા રજાનિક સભ્યો ડો. પરાવજીભાઈ ને શ્રી. ડાહ્યાભાઈ નારમ્પુછને વિનવિ કરવી (૨૯) નીચેની શાળાઓ માટે રમત ગમતની દેવન્યુ ફી જમીન મેળવવા છ. બોર્ડને ભલામણ કરવી. ધરમચોર (માંડવી), તરસાડા (માંડવી), બઢવાઈ (ચોર્ધાસી), ભેસાણુ (ચોર્ધાસી), અમલસાડી (માંડવી), સોનવાડા (પારડી).

પ્રાસંગિક નોંધ

કાંતવાનો ધર્મ :— " ગમે કાંતવાનું હેતુ, જે જે જૂઠામાં નહીં ગયું " એ કવિથી પ્રીતગસાસ મળ્યુંદરના ચન્દોની ૧૯૩૯ ની આશમાં સરત જીજ્ઞાની જગતાને ફરીથી યાદ આપવી પડે એ શોચનીય છે પરદેશી કાપડના પ્રચારથી આ દેશનું મત્તાનશ ઝૂલ્યું છે અને દેશના કરોડો લોકોની રોજી ગણ છે એ વાત જનમનજીવી છે, આખી દુનિયામાં બેનમુન જેવું હાથ કંતામણુ ને હાથપણાનું કાપડ પેદા કરનાર આ દેશ પરદેશના મોઢામાં તાણાઈને તારજા થયો છે અને દેશમાં કરોડો લોકોને વજ અને અન્નના સાંચા પડવા લાગ્યા છે, ખાદી જેવી અન્નપૂર્ણતા ત્યાગનું આ પગિણામ છે. આપણા દેશના સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિ માટે આજથી વીસ વર્ષ ઉપર જે કાર્યક્રમ મહાસભાએ ધડપો તેમાં કંતામણુને રથાન હતું અને આજે વીસ વર્ષ પછી પણ એનું એ સ્થાન કાયમ રહ્યું છે. દુઃખની વાત એ છે કે એ વર્ષોમાં આપણે રેડિયા ને ખાદીની વાતો તો કરી છે પણ તેનો ભોલોજો ને રીને અમલ કર્યો નથી. જીજ્ઞામાં અનેક રચને ગુંજાવ કરી રહેલા રેડિયા પાછા મળી પર ચડ્યા છે. લડત હોય ત્યારે જ એને યાદ કરવાની છે એ ભૂલ છે. લડત કે શાંતિના કાળમાં એ રેડિયા તો આપણે ચલાવવો જ રહ્યો છે. આપણે એમ નથી ઈચ્છીએ આજે આપણે હજી સ્વરાજથી દૂર છીએ. 'સુતરને તાંતણે સ્વરાજ' એ મહાત્માજીની વાત બલે કોઈ દરેક કાઢે, પણ એ સો દક્કા સાચી છે ને આજે પણ એનો અમલ હૃદય પૂર્વક ચાલે તો સ્વરાજની સિદ્ધિ સહેલ થઈ પડે એમ છે. આર્થિક સ્વતંત્રતા એના મૂળમાં રહેલું છે અને આર્થિક રીતે આઝાદ થયેલ પ્રજા રાજકીય આઝાદી ઝટ મેળવી લે એમાં કંઈ નવાઈ નથી. ધમધમાટ કરના મૂક કાર્યમાં વધારે શક્તિ છે. એ શક્તિ ખંદારથી ન દેખાય તેથી બરમાવાની જરૂર નથી. રચનાત્મક કાર્યક્રમ વિના આ દેશનો આરો નથી. મહાત્માજીએ ને મહાસભાની કારોબારીએ ફરી કાંતણામ ઉપર ભાર મૂક્યો છે તે પ્રસંગે આપણી ફરજ બેઠકય છે, એટલે આપણે આજાસ ને ઉગસીનતા છોડી રેડિયા પાછળ મંડી પડીએ, એ આજનો આપણો ધર્મ છે. આપણા જીજ્ઞામાંથી પરદેશી કે મીલના કાપડનો વાપર આટલે એવી પરિસ્થિતિ ઉભી થય એટલી દહે કાંતણુની પ્રવૃત્તિ સંગીન થઈ ભોલોજો. સરત જીજ્ઞાજોડે અને રજૂઓડે ગામ સુધારણા ને નિરક્ષરતા નિવારણના કાર્યની પહેલ કરી ઠીક ઠીક કાર્ય કરી સોનું ધ્યાન બેઝ્યું છે. તો એ ગમે બોર્ડના સભ્યો દેશના આ અતિ મહત્વના ને પ્રાસંગિક કાર્યને પણ એટલજ જ ઉત્સાહથી ઉજાડી લેશે એટલી

આશા વધારે પડતી નજ ગણાય, તે સાથે હૃદયની પ્રાથમિક શાળાનાં શિક્ષક-શિક્ષિકાઓ-
વિદ્યાર્થી બાદ ખેડે, તેમજ જિલ્લાના બહુલા ને અગણ ગ્રામ ખેડે, સૌ કોઈ આ ધર્મનું
પથચોગ્ય પાલન કરે એવો અમારો આગ્રહ છે. દુર્લભાચ દેસાઈ

આવકારદાયક પ્રવૃત્તિ:—ચોર્યામી તાલુકાના દુધ ઉત્પન્ન કરનારાઓની પહેલી સભા તા.
૭મી ડિસેમ્બરે સૂરતમાં મળી હતી. એ સભામાં લગભગ ૨૦ ગામના ગ્રામજનો હાજર હતા. તેમાં
ગામવાર પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરી હતી. પ્રતિનિધિઓની સભામાં શ્રી. કનૈયાલાલ દેમાધએ મંડું
ક્યા ધોરણે ચાલતું જોઈએ ને ક્યા મુદ્દા ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા તે વિષે સમજુત આપી હતી
શ્રી લક્ષ્મુભાઈ પટેલના પ્રમુખપદે એક કાર્યવાહક સમિતિ નીમાઈ છે. ઉપરાંત ખારડોલી તાલુ
કાના ખેડૂતોની તા. ૧૧-૧૨-૩૯ ને રોજ ખારડોલી પટેલ છનમાં મળેલી સભાએ તાલુકા-
ખેડૂતોનું ધી સારા ભાવે અને વ્યવસ્થિત વેચાય તે માટે સહકારી ધોરણે એક મંડળી સ્થાપ
છે. માછ મહેસુલી પ્રધાન થી. મોરારછ દેસાઈએ તેમજ શ્રી. કનૈયાલાલ દેસાઈએ એ પ્રસંગે
ચોગ્ય દોરવણી આપી હતી. વર્ષો પછી પણ ચોર્યાસી ને ખારડોલીના ખેડૂતો ઉંઘમાંથી ઉડાય
છે ને સહકારી ધોરણે પોતાના દિતનું કાર્ય આદર્યું છે તેને અમે આવકાર આપીએ છીએ
શહેરોમાં દુધ-ધી તેમજ ખીજે ગાય વેચના જનાર ખેડૂતોની હાથૂત દશાનું વર્ધન કરવ
જતાં પાનાં ભગઈ જાય એમ છે. એકલા દૂધ-ધીનું જ નહિ પણ ખેડૂતોના બધા જ ગાયનું વેચાણ
તથા ખરીદ પણ સહકારી ધોરણે ચાલે તો તેમને અનેકગણો ફાયદો થશે. અને તાલુકાના ખેડૂતો
તેમના જ દિતની આ પ્રવૃત્તિને પોતાની મણી આગળ ધપાવશે એવી અમે ઉમેદ રાખીએ છીએ

ગામમુખારણા સપ્તાહ—એમાંસ પૂરું થયું છે ને હવે ખેડૂતોનું ખેતીનું કામ પા
હળવું થયા અબધું છે, એ સમયે ખેતીમાંથી એ જાચના સમયનો તેમણે સારામાં સારો
ઉપયોગ કરવો જોઈએ. સૂરત જિ. લો. બોરે ગયા વરમથી ગામમુખારણા સપ્તાહની એ
મહત્વની યોજના રજુ કરી ગામજનતાને સ્વાશ્રયનો સંદેશ પહોંચાડવા માંડ્યો છે ને પરિણામ
શ. ૧ લાખ ને ૩૦ હજારનું પ્રગ્નએ જાતમહેનતથી કામ કર્યું છે, જે કે જિલ્લાની વસ્તી-
પ્રમાણમાં એ કાર્ય સંતોષકારક તો નજ કહેવાય પણ આ એક નવીજ જાનનો અખતરો
હતો ને તે પહેલ વહેલો હતો એ જોતા પ્રગ્નએ જે ઉત્સાહ જતાવી કાર્ય કર્યું છે તે, માં
જરૂર તેમને ધન્યવાદ થટે છે.—હિન્દુસ્તાન જેવો વિશાળ દેશ મોટાં શહેરોથી ના
પણ અનેક ગામડાંઓથી વમાયલો છે. એટલે એ દેશની ખરી ચડતી પડતી એ ગામડાંઓન
ચડતી પડતી પર અવલોકે છે. અને ગામડાંઓના ઉત્કર્ષ માટે આજે તો આ દેશના બધ
દિતચિંતકોનું ચિત્ત કેન્દ્રિત થયુ છે. મહામખાથી માંડીને દેશની ખીજ અનેક સરચાઓ
હકા હિન્દુસ્તાનના ગામડાંઓ તરફ દોરાયું ય એ સુખાચની વાત છે. સમાન્ય રીતે લોકો
બોર્ડ જેવી મરચાઓનું કાર્ય ગામડાંઓના સાચી દિશામાં દેરીને તેમને સ્વાશ્રયી ને સુખ
જનાવવાનું હેતુ છે. ગામ જાનના સુખદુઃખની માહિતી એ સરચએ એ હમેશા નજર આગળ
રાખવી જોઈએ સૂરત જિ. લોકલ બોર્ડમાં મહા-મા પક્ષની બહુમાત આવી ત્યારથી બધ
સંજોનું ધ્યાન એ તરફ ખામ દોરાયું છે ને વહીવટ કાર્યમાં લીધા કે તરત પ્રગ્નને બોર્ડન
આર્થિક કાર્યવર્તી મદિતગર કલકામાં આવી છે. અને એકથી લો. બોર્ડ કે કોઈ પણ
સરગર પ્રગ્નના દિતનું કોઈ કાર્ય પૈનાથી કરી રાઈ એમ નથી એ વસ્તુનું સચોટ બાન કમવામાં

નવેમ્બર તા. ૧૬—હિંદી રાષ્ટ્રીય મદ્યમજાની વકગિ કમિટી આ દા ૧૧ મા ગૌટ્રપતિ ગચ્છે ૧૧ મુજો પ્રમુખપદે યુરોપી લાર્ડ અને હિંદી ગવર્નારશુ પર વિચાર કરવા મળી મદાત ગાધીજી પશુ એ સમયે ત્યા ગયા હતા તેમજે આત્માદમ્યા કમળા હોરે રમાર હોરેપીનગા પયો માખવાની ક્રિયા કરી હતી

તા. ૨૦—પ્રધાનપ નુ રજીનમુ આપ્યા પછી મુળથી સગકાર ઇ માણ મહેસુલી પ્રવ
શ્રી મોરારજી સાઈ ત્રયમવાર મુગ્ત શહેર ને જિલ્લાની મુનાકાતે આન્ય રેશને સુગત જિ
સમિતિ, વાનુમ મમિતિઓ જિ લો મેડ મદામમા પક્ષ રજીનમુ મદામમા પક્ષ નરક
તેમજ મીન દિડ મુસ્લીમ, આગેરનો તરફથી તેમજ બન્ય સત્કાર થયો

તા. ૨૨—સગન જિન્ના ૨૫ થોડાં ઓફિસના કલાક મી દયાળજી કી નાથ
એકાન્તમ કનાડી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયા ૧ ખાતાની અદર કાયમ થયા છે

તા. ૨૫—શારીરિક કેળવણી માટેની બેઠે સાળ જોખા શારીરિક તાલીમ સમાર-
નના વાખ્યા પછી આપના જવાબજુ કરી છે તે પ્રમાણે અમન દરબા પી દ ક લો યો શાગીન
શિક્ષક શિશુમંગોને ગો જો જો સુચના આપી છે

તા. ૨૬—કુમળા શ્રી હજી પાપાની ૭૩ મી જયંતી ઉજવવા મેં જી જાહેર સભા મળી તે પ્રસંગે તેમને રૂ. ૧૧૭૦૦૦ ની થેની શ્રી રાજાજીના દમને અપવામાં બાઈ મદાગા ગાંધીજીને પણ એ પ્રસંગે ખાસ મહેશો મોકળી આપ્યો જો!

તા. ૩૦—સૂર્ય જિ પોઠ અને સૂર્ય જોડના પ્રભુએનો આ રસનો પ્રવાસ જતાનપ તાનુકાથી શા થયો નથુ સ્વિસ ॥ પ્રવાસમા તેમજે ધણા ગમેલી મુનકાન લીલી હતી તેમ લા પો ના કાગમને લી તપમ કરી હતી હતે રિસે જનાતકુ ધર્મશાળામા તાનુકા રિક્કકો ના માયમ્દ બાધ્યુલોલી સમા ગળી હતી જે પ્રમજે ગાગ સુધ છા પે નિશમગ નિરશુતુ કાંય આગળ મ્મ ધપે ને વિરે જાસણે આપ્યો હતો ૧

હિમેચ્છર તા. ૨-ગાદા મા ગાતી-૧ી સેખાવી બુપડીમાં આળી દુનિતા રાગે
ગીશિા નોડાયા પહેના અગેશ ૧ી અદમયમ પ્રતામા આતી

સર્વે ૨—વેડા (પેંગ મદાન ખોડા) મા સૂત્ર નિ રૂઢવોડ તરકથી આવતો બીન શિક્ષક તોયોમ મ તા થયો આ વખતે ગિજક ૧ શિષ્યમગો બ નો એ વચમા સમાગા આ મ

તો, ૩-મર વનજાણી શ્રી ગજજી અને ત્રી ગદાદેવ દેમાઈ વર્ષા પહેલાં
શ્રી ગજજીએ ગાધીજી સાથે લ ૧ યુ મમનત મરી દી. ૧ યુ જોડેમ પચુ વર્ષા ગયા ને મલી.
મથે અફ્રિકાની પશ્ચિમિ અમે ગજજી મરી જવાનપુર તાડુકાના મહામળાસગી કાર્યમે.
મળા મળી તેમા ૧ મેગરજી સ્વપ્નએ મુ. મળા ૧ દાવતી નીતિ ૧ ને ખરુ કડી

તા. ૭—ચોરખી તાલુકાના દુધરાજાને સમાગમી તે અને શ્રી વ. ગુપ્તા
દશિર્ધાને પ્રમુખપદે દરજીઓ, એ મુજબ નીમ્યુ

તા. ૧૮—વેડા ત તીગ ર્ગા ॥ શિક્ષ બાહ્યે હ સગદા ગાજ ગર્હમુતી ૫૫ ।
 મૂલશત નનિક મનિતિ ॥ ગત્રી શ્રી મેરા જ દમધગે ૫૫૫૫ ૫૫

વિષય

		પૃષ્ઠ
૧ એક ટહેન	શ્રી પ્ર	૧૮૧
૨ વેડછી અપ્યાપન વર્ગ	શ્રી જીગનરામ દવે	૧૮૬
૩ 'સ્વરાજ માટે કાતો'	મહાત્મા ગાંધીજી	૧૮૭
૪ આમના નાના નોકરોની ફરજો		૧૮૪
૫ લાય યાને રૂસ્વતખોરી	શ્રી દુર્લભજી પરમજી દેસાઈ	૧૮૭
૬ સોષ્ટીક ટેક'વાળા ગમર	શ્રી જશભાઈ પટેલ	૨૦૦
૭ પ્રાથમિક શાળાઓ અને ખાદી	શ્રી દિલ્લિપુત્ર દિવાનજી	૨૦૪
૮ ગામ મુધારણા સપ્તાહ	શ્રી દુર્લભજી પરમજી દેસાઈ	૨૦૬
૯ શિક્ષક-શિક્ષિકાઓને સરદારની અમૂલી સલાહ		૨૦૮
૧૦ સુ જિ રફૂનમોડની કાર્યવાહી		૨૧૨
૧૧ ગ્રામિક નોંધ		
૧૨ સમાચારસમ્રહ		

ગ્રાહકોને

જેમના લવાજમના પૈસા ગાફી હોય તેમને તે તાકીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે

તત્ત્વી મ ડળ

શ્રી દુર્લભજી પરમજી દેસાઈ
શ્રી કલ્યાણજી ચિત્રલભાઈ મહેતા
શ્રી જ્યોત્સ્ના પહેન ગુરુ
શ્રી મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

શ્રી હાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

ચિક્ર ઓફિસર

સરત નિલ્લા લો બોર્ડ

મુદ્રક

ધર્મજ્ઞાન ધર્મજ્ઞરામ દેસાઈ

લોકવાણી' મુલ્યુમ હિર

ચૌટાપલ સરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રબલ થશે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જલ્લા

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૧]

જાન્યુઆરી ૧૯૪૦

[અંક ૬

એક ટહેલ

મણે રે મો ગામના વારી ।
મારો એક સવાલ છે,
ધર નહિ મળું,
ગામ નહિ મળું;
માગીશ માત્ર
ખાવલું, પીવાલું, પહેરાવું
(નેપથ્યે : કોણ હો ?)
ટહેલિયો ધાણાણ,
જાણુ ! ટહેલિયો મહારાજ
બરી દે,
ટહેલિયાની એળી બરી દે,
(નેપથ્યે : પરદેશી હો ?)
ના રે જાણ ।
હું તો તમારા ગામનોજ,
ન મનો તો
પૂછો તમારા જાણુને,
ખોડિયાર માતાના ટોપરા
ને હવેમાન કાલા પૈમા
એ એવેમાનું મને કુંનહિ
નહિ તો પૂછો કોઈ દળપતિને,
તે ગણવિધ હતા ત્યારે
તે બધું તજીવે તરવા પડતા,
એમા હું હતો કે નહિ ?
(નેપથ્યે : હા ! મો અધીર)

હોરમો !
હું તે બહુપી છું
કે બધા તાળી પાડો હો ?
તમારા જાણુ ને જાણુના,
કેમવળા અમરખાં,
દીમડીચાળા બેડા,
હું તજી લગીની પોતડી
પહેરતા કે નહિ !
મણે રે મો ફળિયાનાં લોક !
ત્રીશ ત્રીશ વરસે આજે છું,
બહુ મામે ફર્યો છું,
આ ગામ ને તે ગામ,
સ્વદેશ ને પરદેશ,
પણુ વનનો મોડ
ન ગયો તે ન જ ગયો,
જાણુ ! ત્રીશત્રીશ વરસે
ફરી ટહેલ નાણું છું,
મારી એળી બરી દે,
ત્રીશ ત્રીશ વરસે ઉપર
પણુ માગતો તો પૈસો મળતો,
પૈસો માગતો તો ઉપિયો મળતો,
પણુ આજે
મારે પૈસા નથી મળતા,
ત્રીશ ત્રીશ વરસે પર
ને પરદેશી હવું, એ હવે હવું,

ખાધું હતું ને પીધું હતું,
એ બૂદ્ધે બુધાતું નથી.
એનો મારો સવાલ છે.
આપો જાણુ ! આપો.
એ કર્ણુદાનેસરીઓ આપો !
ટાંઢે મરું છું,
બૂબે મરું છું,
તરસે મરું છું.

જેને જે મળે તે આપો.
મને વસ્ત્ર ખપે છે, અન્ન ખપે છે,
દહીં ખપે છે ને દૂધ ખપે છે.
પશુ પધાતમારે ઘેરનાં હો કે ?
પરદેશીની મારે જાધા છે,
વિકાસતીની મારે માનતા છે.
પશુ આ તો ક્રાઇ બોલતુ નથી.

ચાલ જીવ !

આ કળિયું નહિ તો જીનું.

(પડદા પાછળ આંટો ખાધ આવી)

એ બૂધરા !

બૂધરા મરવાડ !

મારો બ્રાહ્મણનો સવાલ છે,
નાના સરખી ટહેલ છે.

એકજ સુમાળો ને એકજ કાંચલો.

ટાંઢે મરું છું બાઈ !

દે, દે, એક સુમાળો દે

પાંગરો બચે ન આપનો,

કાંચલો ન હોય તો ના કહે,

પશુ સુમાળો તો આપ

(નેપથ્યે

કાંચલા ને કામળા કેવા !

એ તો ગયા મદારાજ.)

ક્યાં ગયા ?

તમારો કાંડાનો કસખ તો કસખે કસખે ગયાલો.

(નેપથ્યે :

વિકાસતી ધાત્રીને ને ગંજીરાકે

અમારાં કાંડાં કાપી નાખ્યાં)

હાય ! હાય !

(પડદા પાછળ આંટો મારી આવી)

બાઈરે ! મોઝીડા !

ઉધાડ તારી દાટડી !

તારા જોડાનો મને અગરખો થયો છે.

કાંટા ને સોયા

ખીજા ને ખડક

જે પર ચાલે તે પર

તારા જોડામાં કાણું નહિ.

વસરામ મોઝી !

તારાં પગરખાં

સાચે જ પગ - રખા હતાં.

આપ એમાંની એક જોડ;

જૂની ને જ નીતી,

ટીલડીવાળી ને માંચવાળી.

(નેપથ્યે :

એ વારા વહી ગયા મદારાજ.

વિસરામે ગયો ને તેના જોડાય ગયાં.

હવે તો વિકાસતી મોજડી:

અમચમતી ને તગતગતી,

કાળી ને કચપડા જેવી.)

ના, જાણુ ! ના,

હું રહ્યો ધરડી ઘોડી,

મને લાલ લગામ ના શોભે.

(પડદા પાછળ આંટો મારી આવી)

એ ગામા તેલી ! ગાંગા તેલી !

એ તે સિંધા રાજ !

એ રાજ ભોજના જોડિયા !

જંગ ! જંગ !

તારી ધાણીએ ટહેલિયો મદારાજ

ટહેલ નાખે છે.

(જવાખ મળતો નથી.)

જાણુ ! ગબરા ના.

હું તેલથી ન્હાવાનો નથી.

મારે તો એક વાટકી બસ છે.

કેટલે વરસે ?

તારી ધાણીતું તેલ માથું છું.

ધરનાં ઝાડ વાં,

તેની કરી ધાણી:
 ને ધરની તક્લી
 તેનું પીણું તેમ,
 એ ધરના તેલનો
 દાઢમાં સ્વાદ રહી ગયો છે.
 દે, રાજા ! દે.
 (નેપથ્યે : એ ધરનાં તેલ તો
 ગયાં જ્યાં મારાખાપદાગયાં.
 જતર -- ધાણીનું તેલ જોઈએ !
 હો. આપો ડબ્બો હો.)
 એ તે કંઈ તેલ છે ?
 ખોડું ને કરાણું,
 વાસી ને બેળવાણું.
 (પડદા પાછળ જઈ આવી.)
 દીવો આપો માર્છી !
 કાંઈ અંગા ગાનો દીવો આપો,
 આપો, આપો, માર્છી આપો,
 વહુઓ આપો, બેરીઓ આપો,
 ગાઓ આપો, મારીઓ આપો.
 વાદીનથી માંગનો, ફૂડો નથી માંગનો
 માણુ છું કેવળ એક એક પળી.
 ધરની ગાય ને ધરનું ધી
 બીણું મારે ના ખપે.
 માર્છી ! તમારે ઘેર
 ત્રીસ ત્રીસ વરસો પર
 ધમ્મર વલોણા મૂજતાં
 તાંસળી તાસળી માખણુ બિતરતાં
 હાં ને દૂધની ગગા બેઠી,
 રેવમહેલ થતી.
 (નેપથ્યે :
 એ રેલહેલ આડી પાળ બધાઈ છે)
 કાણે બાંધી ?
 તમારાં છોકરાંનાં મ્હોડામાંથી
 ધી દૂધ કાણે ધીનરી લીધાં ?
 (નેપથ્યે : દૂધની ડેરીએ
 ને ગતાર્છી માવાના મંચાએ.)
 (પડદા પાછળ આટો મારી આવી)

તેલ ના મળ્યું, ધી ના મળ્યું.
 એક વાટકો આટો મારો તોય બસ છે,
 એ ગંગા ડોસી, રામી વહુ,
 સાંભળો છો કે ?
 એક મૂડી આટાની મારી ટહેલ છે.
 મોટે મળસકે દળણા દળાય ને
 ધટીઓ ધમ્મર ધમ્મર ધૂમે.
 ધંટી પાસે ધેડિયાં હોય,
 ને તેમા પોકયાં હોય તમારાં કુખનાં રત-
 તમે દળતાં જાય ને ધેડિયું દિવ્યકતાં જાય
 મોટ દળાનો જાય ને હાલરડાં ગતતાં જાય
 એ મોટગા અમી હોય છે અમી
 એ અમીરાળો આટો આપત્તે બહેન !
 મારી ટહેલ ટોપલીની નથી ટોપવાની નથી
 છે કેવળ કાચવી આટાની.
 મોટી વહુ બરડે ને નાની વહુ જડે,
 સાસુ બાઈ ઉપણે ને નણ્ડી સ્કોલે;
 જેવી તેમની મગઈ તેવી મોખામાં મીઠાઈ;
 જેવા એમના હેવા ચોકખાં તેવાં છે એ
 ચોખા ચોકખા.
 એ ચોખા આપત્તે બહેન !
 પાવબર આટા જૌર પાવબર દાવ,
 દુપેરકો ખીચડી જૌર માંવકો રોડી.
 ખાપરા ને દુવા દર્શિ. ન
 આપો બાઈ આપો.
 (દળવા ખાંડવાની મીઠતી સીસોડી વાગે છે
 અરે ! આ જવા અડી પણુ છે કે ?
 હાય ! હાય !
 એ તો ધંટ અને ધટી
 જધાને ભરખી મર્છ હરી.
 (પડદા પાછળ આટો મારી આવી.)
 એ હીરા શેઈ ?
 તમારી હાટડીએ મારી ટહેલ છે.
 બૂખો છું જાણુ વિવમ ભગનો.
 આપશે ?
 ખમ્મર ને ટોપરાં.
 મણુ એ મણુ નથી માગનો જાણુ !

છૂટા પડતી વખતે પોતાનું તે મત તાલુ કરી ગયા છે.

પ્રશ્ન ૪—વેડજીના નિવાસને પરિણામે બીડી અને ચઢાનાં વ્યસનો હોય તો છૂટ્યાં?

જવાબો—બીડી સંબંધમાં:—

૧૮ બાર્ડજોને વ્યસન મૂળથી ન હતું.

૩૦ બાર્ડજોને હતું, પણ હવે છોડ્યું છે.

૨ બાર્ડજો વ્યસન છૂટી શક્યા નથી.

ચઢા સંબંધમાં:—

૨૨ જણને પ્રથમથી ટેવ ન હતી.

૨૮ જણને ટેવ હતી, પણ દેવે છોડી છે.

આ જવાબો ઉપરથી વર્તનના ગુણ ગણવનું નજી નોંધે છે. આ બંધી બાળને પવિત્ર છે, નાનુક છે, માથુસની આત્મશુદ્ધિને સગતી છે. એક જણે બીજાની પરીક્ષા સેવાના આ વિષયો નથી, પણ તે આત્મપરીક્ષાના વિષયો છે.

શિક્ષકોના જવાબોને પ્રતિષ્ઠા ગણી કાઢી તેમને બાંધી સેવાની અગતી ઈચ્છા નથી તેઓએ બ્રહ્મભાવે અને પ્રામાણિકપણે જવાબો આપ્યા છે એટલું અમારે માટે ગણ છે.

૩. સત્રને અંતે લીધેલી ઉદાગમની

પરીક્ષા પરથી ૧૩૫ ગુણ

આ ગુણ બુદ્ધિ બુદ્ધિ ઉદ્યોગોમાં નીચે પ્રમાણે ફાળવવામાં આવ્યા છે:—

તકલી — સવળા હાથે ગુણ ૩૦

„ — અવળા હાથે ગુણ ૩૦

„ — સમાનતા „ ૨૦

„ — કસ „ ૨૦

પરીક્ષા માટે તકલી પર આવળા તથા સવળા હાથે ૧ કલાકની હરીશર્ધ સખવામાં આવી હતી. પોંજીની પરીક્ષામાં ૩ આપવામાં આવ્યું હતું. પરીક્ષામાં તકલીનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે આવ્યું હતું:—

ઉત્તમ મધ્યમ કનિક

કલાક ૧ ૧ ૧

તાર સવળા હાથે ૩૧૯ ૧૯૦ ૧૫૨

„ અવળા હાથે ૨૫૭ ૧૮૨ ૧૩૦

૪. સેખિત પરીક્ષા પરથી ગુણ ૩૦૦

સેખિત પરીક્ષામાં ત્રણ પ્રશ્નપત્રો આપવામાં આવ્યા હતા. જેમાં નીચેના વિષયોનો સમાવેશ થતો હતો:—

ખાદી વિદ્યા ૮૦ ગુણ

શિક્ષણ સાહ્ય ૭૦ „

હિન્દુસ્તાની ૩૦ „

સામાન્ય જ્ઞાન ૧૨૦ „

૩૦૦ „

ઉમેદવારો સામાન્ય જ્ઞાન વાંચન, રૂબરૂ ઉત્તરના વિષયોની મહિતી અને સામાન્ય અનુભવ વગેરે બાબતોમાં અતિ કાચા મધુમ પડ્યા ગયા ઉપરનો કાચુ ધણે જ કંગાવ જેવામાં આવ્યો. વર્ગની ટુંક મુતતમાં તેમાં મોટો મુદ્દારો કરવાની આશા ન રાખી શકાય.

અમે જે કંઈ આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો તે ધણી મહિતી આપવાનો ન હતો પરંતુ શિક્ષકોમાં અવગતી હતી, ગિર્યાસા પેદા કરવાનો હતો. હવે તેઓ વર્તમાનપત્રો, શિક્ષણ વિષયક પુસ્તકો વધારે પડી વાચશે. વિચારશે એવી આગને પાતી છે.

તેમને વર્ધા યોજના વિષે કામચલાઉ સમજ ને અનુભવ આપી શકાયો, તેમજ હિન્દુસ્તાનીનું આ પુસ્તક ભણાવી શકાયું એટલી મતોપતી વાત છે.

સામાન્ય જ્ઞાનનો વધારો કરવામાં અમને કેટલાક માનવતા વ્યાખ્યાનઓએ ધણી કિંમતી મદદ કરી હતી, તેની નોંધ આપાર સાથે અહીં સેવામાં આવે છે.

૨૭ પ્રમુખાઈ જગજીવન પટેલ	૮૨	૮૩	૧૦૪	૯૪	૩૬૩	૨૯૧	૩૯	૬૨	૬૪	૮૪	૮૬	૯૪	૩૩૭	૩૯૧
૨૮ દાદરાભાઈ મોરારજી મહેતા	૭૧	૬૬	૯૮	૧૨૭	૩૬૨	"	૪૦	૨૯	૨૭	૧૦૩	૧૫૮	૩૩૭	"	"
૨૯ પરમેશ્વર મો. પટેલ	૬૦	૭૧	૧૧૩	૧૧૭	૩૬૧	"	૪૧	૭૫	૭૫	૮૪	૧૧૬	૩૩૪	"	"
૩૦ દયાળજી મોહનભાઈ નાયક	૫૮	૫૭	૧૦૨	૧૪૪	૩૬૧	"	૪૨	૨૭	૨૭	૧૦૨	૧૧૮	૩૨૭	"	"
૩૧ બુધાભાઈ ડે. પટેલ	૭૬	૭૮	૧૦૭	૯૯	૩૬૦	"	૪૩	૭૪	૭૪	૮૦	૧૨૩	૩૨૬	"	"
૩૨ બા. દુભાઈ નાગરજી દેસાઈ	૭૪	૮૪	૯૪	૧૦૭	૩૫૯	"	૪૪	૪૩	૬૦	૮૮	૧૩૪	૩૨૫	"	"
૩૩ મંદાભાઈ વકાભાઈ પટેલ	૬૮	૮૦	૯૬	૧૧૫	૩૫૯	"	૪૫	૪૧	૬૮	૧૦૬	૧૧૦	૩૨૫	"	"
૩૪ બુલાભાઈ સોગાભાઈ	૭૯	૭૪	૧૧૧	૯૨	૩૫૬	"	૪૬	૭૪	૭૪	૮૮	૬૪	૩૦૫	"	"
૩૫ રતિલાલ મણીભાઈ નાયક	૭૨	૮૬	૮૬	૧૧૧	૩૫૫	"	૪૭	૭૦	૭૧	૮૭	૬૮	૨૯૬	"	"
૩૬ રઘુજીવજી નાથુભાઈ પટેલ	૪૩	૫૫	૯૦	૧૬૨	૩૫૦	"	૪૮	૫૮	૬૨	૭૮	૮૬	૨૮૪	"	"
૩૭ રઘુજીવજી પ્રેમાભાઈ	૮૨	૮૪	૯૬	૮૭	૩૪૯	"	૪૯	૭૧	૭૧	૮૧	૭૯	૨૮૦	"	"
૩૮ બીજીભાઈ વનમજી દેસાઈ	૫૪	૮૭	૧૦૭	૯૯	૩૪૭	"	૫૦	૪૫	૫૩	૯૭	૮૨	૨૭૭	"	"

સત્ર દરમ્યાન શિક્ષકોને ૧૦ દિવસની સ્કાલિટ માસ્ટર તરીકેની તાલીમ મળી છે તેની ખાસ નોંધ લેવી પડે છે.

તાલીમ પામેલા શિક્ષકો પાસે શુ' શુ' આશા રાખી શકાય ? આ અંબ્યાપન વર્ગમાં તાલીમ લઈ ગએલા બાઈઓ આપણા ગામડાંઓની શાળાઓ સુધારવાના બોર્ડના કામકામમાં અનેક રીતે ઉપયોગી થઈ શકે તેમ છે. તે સંબંધમાં પ્રસંગોપાત અમે તેઓને સૂચનાઓ આપવાનું રાખ્યું હતું. તેઓ માનદત શાળાઓમાં નીચેની સુધારણાઓ સારી રીતે લાખવ દરી શકાય.

૧. શાળાઓમાં શોચ, પેશાબ અને બીજા બાજતોમાં ઉત્તમ

વ્યવસ્થા કરી સફાઈનું ધીંગળું થાણું ઉચ્ચ બનાવી શકાય. કારણ તેમને સફાઈના કામમાં ઠીક રસ પેગ થયો છે.

૨. જ્યાં ચેબનારી આવતી શાળાઓમાં તેમને ગદદલીશો તરીકે મૂકવામાં આવે તો ત્યાર તકલી, પીંચણુ આદિ ઉચોગોનું શિક્ષણ થાણું મળ્યુંત બનાવી શકાય. તેઓને તકલી કાંતણુ સારું આવડવા ઉપરાંત તેઓ વર્ષ ચલાવવાને લાભતી માલિતી ઠીક પ્રમાણમાં મળી છે.

૩. સામાન્ય શાળાઓમાં તેઓ પાસે બાજ પ્રવૃત્તિઓ તરીકે કાંતણુ અને પ્રોલશિકણનાં કામો ચકળના સાથે લઈ શકાય.

૪. રમત ગમતો, ક્વાલત તથા સ્કાલિટમાં તેઓ રમી શકશે. બહુગતરામ દેવે

‘સ્વરાજ માટે કાંતો’

મેઘા નિવસ પહેલા કેન્દ્રાક છોકરાઓ અને બાળાઓ મારી પાસે આવ્યા અને તેમણે મારા હસ્તકાર માથા હસ્તાક્ષર ઉપગમ કંઈ સંદેશ પણ લખી આપવાની તેમણે મારી પાસે માગણી કરી એ જાણને મે સંદેશ લખી આપ્યો કે ‘સ્વરાજ માટે કાંતો’ કંઈ કે અત્યાગે મારા મગજ પર કાંતણ અને સ્વરાજ મિલક ધીક કાંઈ વસ્તુ નથી મેં તો ધારું’ હવે કે મારા મુલાકાતીઓ કંઈક મારા મગજના સ્વરસાકષેને જલ્દે તેમને કંઈક પેગ કરવાનો અને તે પણ કાનણ જેવી શુષ્ક અને નીરમ વસ્તુ ખીને સ્વતર પેગ કરવાનો મદેશ મને લખી આપેને જોઈને ડાચાસો. પણ મે પૂછી જોયું તો તેઓ કહે ‘અમે કંટીયુ’. શ્રી સીતારામ શાસ્ત્રી મને કહે છે કે લોકો રેડિયા ગરેની માગણી કરી રહ્યા છે. ખીજ એક મિત્ર જેઓ જેવપણ છે તેઓ મને કહે છે કે મારે કાંતણકાપને માટે, ખાદી ભવિષ્યપક જનાવવાને સાદુ યોગ્યસપણે એક વસ્તુ જુદું કાંતુ પણ મુખમ્મલ એક એકલોકેટનો લખેશો નીચેનો કાળ ઉપના જવા મરોદથી જીવડો મુઠ મટે છે

‘જે તમે મને હસી ન કાઢો તો હું વગર સકોચે કહુ કે એ કંઈકમ સર્વિયાપક કાંતણનો છે’ આ શબ્દોમા સમુક્ત પ્રાતના કોએમવાદીઓ આગળ તમે વાન મૂકી જેમનામા તમારા કહેવા મુજબ એવા કોએમવાદીઓ પણ હતા ‘જેમણે રેડિયાની અને અદિમાની હસી ઉઠાવી હતી.’ પણ ‘એમનામા એ બેડ વસ્તુઓ વિષે સદ્ગત્ત જન્મેશો લેઈ’ આપ ‘આશ્ચર્યમા ગરકાર’ થઈ ગયા! આ સ્થિતિ આપને મૂઝવણમરી લાગી

‘સમુક્ત પ્રાતના કોએમવાદીઓની પતી બોલવાનો દાવો કર્યો વગર હું આપને કહી દઉં કે શા મારે ધબ્બાખરા કોએમવાદીઓ આપના ‘જે લાખોકરોડો પ્રજા રસજાળે અર્થે’ અને અદિમાની જાવનાથી કાને તો કદાચ સવિનય મગની જરૂર પણ ન મહે’ એવા કથનોનો મક્કિષ વિરોધ કરતા નથી આવા આરા આપ મ કથનો અને રિચાર, વાણી અને વર્તનથી અદિસાપવન વિરોધ આપનો આશ્ચર્ય, જેતુ પાવન તેઓ અસાધ્ય મમજે છે, અને જેને આપ પોને પણ કપૂન કરી ચૂક્યા છે તે પ્રમાણે પહેલો શક્યા નથી, એ જાણો તેમના તરફથી વિરોધ થતો નથી એતુ કારણ કેવળ એમુજ છે કે આપ કોએમના માગથના પ્રતીકરૂપ જાની ગયા છે, અને આમ પ્રજાની આગળ ‘ગાધી’ અને ‘કોએમ’ બેડ શબ્દ એકજ અર્થ દર્શવનારા વર્ષ બેશ છે તેથી કોએમવાદીઓ આજદીની લડતની આગળી મળને આપકુ ચક્રિતગાળી હથિયાર શુભાવી બેમવા તૈયાર નથી, કોએમવાદી ગાંધીને જાન કરવામા આવે તો આગળી કોએમતુ આગળ ખજ પણ ન મહે નાના મેડા તમામ કોએમવાદી આ વાત સમજે છે, અને તેજ કારણથી તેઓ આપને ચાલુશીથી કોએમવાદી ખમવા ન દે પછી બવે તમે કહેો છો તેમ તેને માત્ર તેમને ‘આસ્થા વગરનું આજ પાવન’ કન્વા સુધીની કિમત તેને ચૂકવવી પડે આ તો થયુ પ્રાયમિક કારણ, એ ઉપગત કોએમ તત્તવા પાઠ ‘એક કોશમા જતીમ કોશ, તેમા રમે નાના મેગા’ વાળો ઘાટ છે, ‘જમણા’ છે, ‘કા’ છે, ખીજ પણ બાનગાતના ને અતમત પ અભિપ્રયોવાળા ને વિચારસરણીઆવાળા પડ્યા છે ‘જમણા’ ‘કોએમ’ થી અને તેમના સમાજવાદી સિદ્ધાંતથી

યથે છે પ્રજા આગળ આપના નામની મોહી કેવડી છે એની તેમને ખ્યાલ છે તેથી જનતા જોડે સંપર્ક સાધવાના 'ડાયા' એના પ્રયત્નો સામે તેઓ આબાદ રીને આપના નામને વગવે છે. આમ માવ સામાન્ય ધડતરના માણસો-દાખલા તરીકે મિલમ નિકો-પોતાના અગત દિનો સામે જર્જરે ખાદીને ટેકો આપતા એનાનો અજબ દેખાવ નજરે પડે છે. આમ કેમ ? એક જાણીતા અર્થશાસ્ત્રી જેમના પર આપની મીઠી નજર છે તેમણે અને કહેવું કે આપ મડીવાળાઓની છેત્રી અસા છે તેઓ જરાયર જાણે છે કે ખાદી આમરજને પોષાક એંગલી સરતી કદી થવાની નથી અને તેથી પોતાના હિત કદી જોખમાવાના નથી. એથી જીનદુ ખાદી અને 'અદિસા' પર ઝબતી ભક્તિ વરસાવેથી આપના 'વાલીપણા'ના સિદ્ધાંતની ખાસી એમ કાગદારો જોડેના વહેવારમાં તેમને મળી શકે, અને અગમવાદી નમૂનાનો નહિ એવા સામાન્ય ઢંગના મજૂર મહાજનો ચલવાનું અશક્ય કરી મેની શકાય મડીવાળા જમીનદારો અને રાજાઓ પણ (જ્યાં નહિ) 'અદિસા' અને 'સત્ય' વગેરે શબ્દોની તેમને ફાવતું આપતું હોય છે ત્યાં સુધી ધૂંધી ફેંકફેંક કરે છે બાકી રહ્યા 'ડાયા' તેઓ પણ આપનું નામ વગવવામાં 'જમણા' ઓથી ઓછા જિતરે એમ નથી, તેમને પણ જનસંપર્ક સાધવામાં આપનું નામ જોઈ એ તેથી જ તો તેઓ આપડી સપ્પામાં કેએસમાં પેસી રહ્યા છે અદિસાને ફાવતી વાત તરીકે સ્વીકારીને આપને રીઝવી લેવામાં તેમને વાધો નથી બદકે તેમનું કહેવું છે કે અદિસા એમને મળે જીનરી છે એમને સુધી તેઓ કહે તોયે તેમાં વાધો નહિ. કેઈ કેએસવદી એવાયે હશે જેઓ આપના સિદ્ધાંતમાં સાચેસાચ માતા હશે એ જાનની હું ના નથી પાડતો પણ મોટા જાગના કેએસવાદીઓ તો એના જ છે કે જેમને પોતપોતાના સ્વાર્થ સાધવાના હોય છે.

કેએસવાદીઓને હું આપના કરતા વધુ ઓળખું છું એમ કહેવાનું સાદસ તો ન કરું. પણ આપની પોંડે હુંયે આપની 'મંજાણુભરી રિયતિ'થી 'આશ્ચર્યમાં ગરકાવ' થઈ જાઉં છું સિવાય કે આપ કહો છો તેમ સેગાવમાં પુરઈને બેસી જના'થી આપનો 'જાતા જોડે કશો સીધો સંપર્ક રહ્યા નથી' એમ માનું વદાલા ગાંધીજી, હું આપને ખાતરી આપું છું કે જે આપ સામાન્ય કેમિના-બંકે સામાન્ય કરતા ચડિયાતી કેમિના પણ-માનનીઓ (અને કેએસવાદીઓ પણ સામાન્ય કેમિના જ માનવીઓ છે) ને રોજ વહેવારમાં પ્રેરનારા પ્રાથમિક હેતુઓને નિગાહમાં લે તો આપની બધી 'મંજાણુ' બડી બામદાદી ઝાકળ સહસ્તરશ્મિ સૂર્યના તપ આગળ ઉડી જાય તેમ તત્કાળ મટી જાય."

લેખકની દનીન સંમોગ છે એ વાતની ખાસથી ના પાડી શકાય એમ નથી પણ મારી આખી જિંદગી સાથીઓના શત્રુને, તેમની અપ્રમાણિકતા ખુલ્લી ન જણાઈ આવે ત્યાં સુધી, બારોબાર સાચા ગણીને હું ચાલતો આવ્યો છું મારા એવા વિશ્વાસથી મેં કદી યુગાવ્યું નથી જિલ્લો એવા દાખતા મને યાદ છે જેમાં આરબે અધકચરા લોકો અતે ખરી ધગશવાળા નીવડ્યા બધા મોટી સપ્પાઓમાં અનેક સ્ત્રીપુરુષો જોડે કાચ લેવાનું છે ત્યાં અણુવિશ્વાસથી જ આરબ કરવો એ જોગી નીતિ છે

જે વિનમાનિકો રેગિયા પ્રચાર માટે પણ મને પૈસા આપે છે તેઓ મને ખુશ્વા દિસે સગળાવે છે કે તેમને એની હરીશર્મના ડગ નથી જે કંઈ હેતુ તેમના મનમાં છે તે કદી

અમુક પ્રદેશમાં ખાદી કેટલે અંશે સાર્વત્રિક થઈ એ શોધી કાઢવું તો સાવ સહેન છે તેથી એકના ખાદી કાગ માટે એક ખાસ અનાયદો મુતી કાર્યક્રમ ઘડવની પેના ગિત્રી સૂચનાને મેં પૂર્વપણે સીકરી નથી હું તો પરિણામ તપાસીને જ એકદમ પ્રયત્ન ગામ કાપના માણ છું મેં તો ગણિતને દિસા । છંને પુરવાર કરી આપ્યું છે કે વચ્ચેનાવનના । રીતે કાતીને ગરી રમા ગરી । દેદાતી પછુ ખદી પહેરી શકે છે કતણુ અમે તેની પૂર્વક્રિયાઓમાં ઝોઠામાં ઝોઠી મૂઠીએ અને પ્રમથે અમખા દેદાતીઓના ગજનામાં આટલી કમાણી મકી દેવાની શક્તિ ખીમ કામ પચુ આમલોગમાં નથી

ક્રાએમનાદીઓ જાણી લે કે હિલ્લારમાં ખાદીકાગ સફળ થયાની નકકર સાબિતી મને ન મળે તા સુધી ખીજી મુશ્કેલીઓ બધી દૂર થઈ જાતોપચુ સગિય બગની લાડન ઉા ડવાને સાદ જોઈતો અત્માવિશ્વાસ આરા પેતને વિષે અમર તો તેમને વિષે મને આવનાનો નથી ક્રાએમનાદીઓ । નિશાળ મમુ મને પહે આકરા અવિરત અને બુદ્ધિપૂર્વકના પ્રયાસ થયા વગર આગ થનુ શક્ય નથી તેથી જ હું કહું છું કે 'સરકાર માટે કાતો'

('હરિજન' અથી)

મહાત્મા ગાંધીજી

ગામના નાના નોકરોની ફરજો

[ગામડામાં વમના વેઠિયા વરનનિયા વિ નાના નોકરો તો મને પેતાને શુ શુ ફરજો બજાવવાની છે તેની પૂરેપૂરી ખબર હોતી નથી વર્ષોથી એ નાના નોકરો, પટેલ, તનાગીઓ ને ખીમ અમનદારો તરફથી હડધૂત થતા આવનામાં એક પ્રમથે ઉમા થયા છે ઘણે ઠેકાણે જોનામાં આવે છે કે પોલીસ પટેલો વેઠિયાઓ વિ પાસે સરકારી મામ સિરાય પોતાના ખાનગી કામો-ખેતી-ઢોર ચલાવવાનું ગાદની હકાવ નું-કરાવે છે આ વિરે સરકારને ચાર ચાર અરજીઓ કરવામાં આવે છે કે તેમની ફરજો રખા રીતે દશવડી કે જેથી તેમને કપી ફરજો બજાવવાની છે તે તેઓ બગમર સગણ શકે અને સરકારી અમનદારોના ખાનગી કામ તેમને કરવી પડે નહિ તેથી મુમઈ સરકારે નાના ગામ ને કરોની ફરજ બજાવતું રીચેનું પત્રક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તે જાહેર જનતાની જાણ માટે અને રજુ કરવામાં આવે છે

તત્રી]

મહાર, ઢેઠા, વેઠિયા, લાગી અને આઠવીઓની ફરજો.

(૧) સરકારી બરજા પેગ-નિજેરીમાં પહોચતા કરવા (૨) સરકારી લેડા માણા બરમા માટે ગાગનોકો ચોરા પર બે નાવવા (૩) ગામના દફતરો તલુકા કચેરીને લખ જવા તથા ત્યાથી પાઠ લાવવા (૪) ગામમાં જે સરકારી નાણા અને ઓફિસના દફતરો હોય તે પર તથા સરકારી લેજા માણા વસુન કરવા સાદ જપ્ત કરેલી મિનકત પર દેખરેખ રાખવી (૫) સરકારી ટપન એફિસે તથા ત્યાથી લખ જવી અને સરકારી અમનદારો મુસાફરીને નીકળ્યા હોય ત્યારે જ્યાં ટપાલ મોકલનારા સગવડ ન હોય ત્યાં, તેમની સરકારી ટપાલ લખ જવી (૬) પંચી તથા હદનિશાનીના પદાણી વખતે ગામના અમનદારો તથા મુસાફરીએ નીકળેલા અમનદારોની સાથે જવું અને અમલદારો તેમજ ખીમ મુસાફરો રસ્તા

ખતાવવા (૭) ગામના અમનદારોને જન્મ અને મરણની ખબર પહોંચાડવી (૮) જન્મ કરેલી જન્મ મિનકત ગામના ચોસ પર લખ જવી (૯) જે અખસોપર તોપિસ વગેરે અમનવાના હોય તેમને ખેતારી લાવવા તથા મેજરટ્રે, પોલિસ વગેરેએ કઢાડેના સગનની અમનણી કપામાં પોલિસ પટેલને મદદ કરવી (૧૦) સરકારી કામ માટે, સાકળો અને કોમ-રમક, પોષ્ટન ટેન અને આપણી કરવા માટેના ખીજ માધ્યમે ખેતરે લખ જવા (૧૧) જવા જ્યાં જમનિયાઓ નીમનામાં આવ્યા ન હોય ત્યાં ત્યાં રતી રોન કરવા જતા, પોલિસ પટેલ અથવા પેનિસની સાથે જવું. (૧૨) ગામમાં દાહી પીળીને સરકારી હુકમે જાહેર કરવા (૧૩) જરૂર પડે ત્યારે કામમાં યુરેના ટેર હરસાજ માટે કમેરીએ લખ જવા (૧૪) કીતળા યાકવા માટે બાળકોને એકઠા કરવામાં શીનળા કઢાડના (વેસીનેગર)ને મદદ કરવી (૧૫) ગામમાં મળી આવતા બિન વારસી મહાઓને ઠેકાણે પાડવામાં મદદ કરવી તથા જ્યારે જ્યારે પોલિસ ફરમાવે ત્યારે મહાઓને મરણોત્તર તપાસ માટે લખ જવા પોલિસને મદદ કરવી (૧૬) અકરમાત મરણ થાય, આજ લાગે બી રોગચાળો તથા જનાવરોના રોગ ફી નીકળે તેવે પ્રસંગે પેનિસ પટેલને મદદ કરવી (૧૭) શુદ્ધા મરનારી જતો અને શુ હોયારોની હિનચાનની ખબર આપવી તથા શુદ્ધાની તપાસ કરવામાં બી તે તે થતા અમકાનની બાનનગા પોલિસને મદદ કરવી (૧૮) પોનિમ પટેલ દનાનામાના કેદીઓ પર પહેરો નાખવો (૧૯) ગામમાં મુકામ (કમ્પ) ઓફિસો તૈયાર કરવી

રામોશી અથવા રાવણિયા તથા વરતણિયાની ફરજો.

(૧) જમીન મહેસુલ વસુલ કરવામાં આવે તે વખતે ચોરાપર દાંજર મહેસુલ (૨) તાબુકાના સદર સ્ટેશને મરણ લખ જવામાં મહાર અથવા ઠેકાણોની સથે જવું (૩) સરકારી કામ માટે ગામમાં કપુડીપર હોય તેના અમનદારોને મદદ કરવી (૪) સરકારી લહેજા વસુલ કરવામાં જતા યથેલી મિલકત પર દેખરેખ રાખવી (૫) (જમીન મહેસુલ) વસુલ કરવામાં આવે તે વખતે જરૂર પડે ત્યારે લોકોને બેલાવી લાવવા (૬) રાતે રોન ફરવી અને પોનિમને રાતની કપુડી વખતે રોન ફરવામાં, શુદ્ધોયારોની ધરપકડ કરવામાં શુ હા શોધી કઢાડવામાં તથા અકરમાત યથેન મરણની બાનતમા ઇન્કવેસ્ટ વખતે મદદ કરવી (૭) ચોરી તથા ખીજ શુ હાઓ થતા અમકવામાં મદદ કરવી. (૮) શુદ્ધા કરારી જતી અને નામચીન શુ હોયારોની હિનચાનની તથા શુદ્ધાઓ અને અકરમાત વગેરે સગની ખબર પોનિસ પટેલને આપવી (૯) ગામના અમ દારોના દફતરે ઉચકી તેમની સાથે ફરવું (૧૦) જમીન મહેસુલ વસુલ કરતી વખતે મમતા અમનદારોને મદદ કરવી (૧૧) પાકની પડાણી વખતે ગામના અમનદારોની સથે જવું (૧૨) પેનિસ પટેલના હવ નામાના

જાગસિયાઓની ફરજો.

(૧) રાતે ચોકી કરવી, ગામમાં આવ્યા ગયા હોકા વિષે ખગર રાખવી, ગામમાં અગ્નિપ્રચ્છા રાખસો આવે તે વિષે ધ્યાન રાખવું અને શક પડતા સઘળા રાખસો વિષે પોલિસ પટેલને ખગર આપનાં (૨) ચોરોના પમલા કહાડવા (૩) ગુન્દાની તપાસ કરવામાં પોલિસને મદદ કરવી. (૪) ગામમાંથી તાલુકે મોકલવામાં આવતા બંરછુ લઈ જનારાની સાથે જવું (૫) પાકની તથા દહનિશાનની પહાણી વખતે ગામના અમલદારોની સાથે જવું.

તાળવાડીઓ અને કોળીઓની ફરજો.

(૧) ચોરા વાળી લીંપીને સાફ રાખવો તથા તેમાં દિલાનતી કરના. (૨) પાક તથા દહનિશાનની પહાણીને લગતા કામમાં ગામના અમલદારોને મદદ કરવી (૩) સરકારી અમલદારોના મુકામ ગામપર થાય ત્યારે એવા અમલદારોના સરકારી કામની દૃષ્ટિએ જરૂરી હોય તેવો બંદોબસ્ત કરવો.

સન'દી અથવા વાલિકર, તલવાર, કોળકર તથા ઉગરણીઓની ફરજો.

(૧) સરકારી મહેસુલ વસુલ કરવામાં ગામના અમલદારોને મદદ કરવી (૨) ગેલિરૂટે અથવા પોલિસે મોકલેલા સમન વિગેરે જામવવામાં પોલિસ પટેલને મદદ કરવી. (૩) ગામમાં, ગામના દફતર, તથા સરકારી નાણા, અથવા " મુદ્દામાલ " પર ચોકી રાખવાની જરૂર પડે ત્યારે તેમના પર ચોકી રાખવી (૪) તાલુકા કે મહાતંત્રી પેશ-તિજીરીમાં જામનો અથવા બંરછુ લઈ જવામાં આવે ત્યારે તેની સાથે જવું (૫) જ્યાં ટપાલ લઈ જવા લાવવાની ખીંછ સંગવડો ન હોય ત્યાં ગામના અને મુસાફરીએ નીકળેલા અમલદારોને એક ગામથી ખીંછે ગામ જવાનો રસ્તો, સ્પષ્ટ દિશા સુઝી આવે તેટલે દૂર સુધી તેમની સાથે આવતા જઈને, ગતાવશે. (૬) જન્મ અને મરણની ખગર પોલિસ પટેલને પહોંચાડવી. (૧૦) સરકારી કાગને ગાંટ, જરૂર પડે ત્યારે, ગામલોકોને ગામના ચોરાપર બોલાવવા. (૧૧) ખેતરની પહાણી માટે નીકળેલા ગામના અમલદારો અથવા તેવાજ ખીંચ કોષ્ટપણ અમલદારોની સાથે જવું. (૧૨) શીતળા ટાકરા માટે બાળકોને એકઠા કરનામાં શીતળા કહાડનારને મદદ કરવી (૧૩) ગામના દફતરો ગામથી તાલુકે અને ત્યાંથી ગામપર લઈ જવા. (૧૪) ગામની તપાસ માટે મુસાફરીએ નીકળેલા ગામના અમલદારોને તેમની સરકારી ફરજો જામવવામાં મદદ કરવી (૧૫) ગામમાં ચોરા સાફ રાખવા (૧૬) ગામમાં કેમ્પ એકિસો તૈયાર કરવી.

ચમારોની ફરજો.

(૧) ગામના ચોરા સાફ રાખના.

“ આ દેશમાં મુખ્ય સવાલ એ છે કે એ (ખેડૂત) આખી પ્રજાને વરસનો ચોથો ભાગ કશું જ કામ હોતું નથી તેને કામ કેવી રીતે આપવું. મહાભારી, કંઠાલીઅત અને ખુનામરકી અટકાવવાં હોય તો એને માટે ખાદી અને ખીંચ આગઉઘોગો સિવાય બીજો ઇલાજ નથી.”

ગાહોગાહે ગાળાગાળી અને સાધારણ મારામારી કરે અને તેમાંથી એક જણ પટેલ પાસે ફરિયાદ કરે એટલે પટેલ ખીજાને બોલાવી મગાવે અને લાલચુ પટેલ હોય તો સભેગ પ્રમાણે બંને પાસેથી કઢાવાય એટલી રકમ કઢાવી લઈ જાનેને રજા આપે છે. સભજન પટેલ આવા કેસમાં જાનેને મમજની પોતપોતાને ઘેર મોકલે છે. મામમાં કોઈ કુમારિકા અગર વિધવાને હરામ હમેય રહ્યા એવી ખરી કે ખોટી નનામી અરજ આવે તેગા પુષ્કળ પૈસાની બરખાદી થાય છે. આમજ જવાના ખોટા બચથી અગર સ્ત્રી વર્ગને કોર્ટમાં અથડાવુ પડશે એવા ખ્યાલથી આવા કાગોળા લોકો પુષ્કળ પૈસા લાય તરીકે આપે છે. કોઈપણ રેવન્યુ અગર ફાજદારી તપાસગા મામલતદાર અગર ફાજદાર તરફથી સગન્સ મલે એટલેજ પૈસાની આપ લે થણુ મદારા અનુભવમા આવ્યુ છે લાય લેવાના એટલા બધા અને અવનવા કિસ્માઓ હોય છે કે તેતુ પુર વર્ણન કરવામાં આવે તો આ લેખ ધણી લાભો થઈ ગય. મુખ્ય વાત વિચારનાની એ છે કે આ બદીમાંથી પ્રજા શી રીતે મુક્ત થઈ શકે. આ બદીની જવાબદારી બે પક્ષે રહેલી છે. અને તેને માટે બંને પક્ષો જવાબદાર છે. આ બદીને માટે એક વહિવટી તંત્ર જેટલુ જવાબદાર છે તેટલી જ જવાબદારી લોકોની પણ છે. આ રૂપત લેનારાઓ કંઈ પરદેશથી આવ્યા હોતા નથી. એ બાઈઓ આપણા સમાજના જ અંગો છે. અને તે માટે બાગે ઉચ્ચાર્યુંના અને કેટલાએક વિદ્યાપીઠની ઉચી ડીગ્રી ધરાવનારા પણ હોય છે. સમાજની ચોખ્ખા પ્રમાણેની જ તે સમાજની સરકાર પણ હોય છે. આ મુજબ ખરૂં લાગે છે. જે સમાજનું નીતિનું ધોરણ ઉચું હોય છે તે સમાજમાંથી આવતા નોકરો પણ ઉચી નીતિ વાળા હશે. એ આપણે સીકરી લેવુ પડશે. હાલની આપણી સમાજ રચના શોષણના ધોરણ ઉપર થયેલી હોવાથી લાય જેવા બચકર શુદ્ધ માટે આપણી સમાજને તિરકાર મેલા નથી

એનાથી ઉંડુ ધણાને આપણે કૃત્યમા ગૌરવ લેતા નેહએ છીએ. લાય લઈ પૈસાદાર થએલા માણસનું સમાજમા સાચું સ્થાન અને પ્રતિષ્ઠા જોવામા આવે છે અને તેથી જ રહેલે જેવા આ જાતની વધુ બદીવાળા આતાઓમા નોકરીઓને માટે પડાપડી થતી જોવામા આવે છે. એવુ પણ સામળવામા આવ્યુ છે કે એ નોકરીઓ મેળવના મોટી રકમો પણ અર્થવામાં આવે છે. જે શુદ્ધ કરવાથી સમાજમા પ્રતિષ્ઠા ઓછી થતી ન હોય તે શુદ્ધ ઓઠો કરવાનું કામ કેટલુ મુશ્કેલ છે તે સહેજે સમજાય એવી જાગત છે લાયના કૃત્યમાં ચોરી અને છેતરાના બંને શુદ્ધઓ સમાવ્યા હોય છે. લાય લેનાર તેના માલીકને ખીન પ્રાદાર થઈ તેનો દ્રોહ કરે છે અને હરામખોરીથી ગરીબ અને અછાન માણસ પાસે વૈભવ વડાવી લે છે. એટલા પ્રમાણમા તે ચોરી કરે છે વધુમાં ખરૂં ખોટુ સમજવી લાય આપનાર અછાન માણસને તે છેતરે છે. કોઈ પણ મારો માણસ ચોરી કરતારને પાસે ઉભો રાખે નહિ અને એવા માણસનુ સમાજમા કાઈપણ સ્થાન પણ હોતુ નથી. પણ લાય લેનાર ધોળે દહાડે ચોરી કરનાર હોના છતા તેની પ્રતિષ્ઠાને હાની થતી નથી એ ખરેખર દુઃખદ છે. વધારે કમનસીબીની વાત તો એ છે કે વિદ્યાપીઠમાંથી ઉચી ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરેલા માણસોને પણ ન્યારે લાય લેતા નેહએ છીએ ત્યારે જે કેળવણી આપી વિદ્યાપીઠોમાંથી મળે છે તેની નિષ્ફળતા પ્રત્યક્ષ થાય છે. આ બચકર અનિષ્ટનું કારણ પશ્ચિમના દેશોની સંસ્કૃતિ

સાચેનો આપણે સંપર્ક છે. આ મસ્કુનિ પ્રમણે જીવનનુ ધ્યેય-નૈમનો ભોગવવા માટે સાધનો પ્રાપ્ત કરવાં અને આ સાધનો પ્રાપ્ત કરવા એમને પૈમા પ્રાપ્ત કરવા બ્યારે આપણી સંસ્કૃતિ પ્રમાણે જીવવાનું ધ્યેય પ્રભુ પ્રાપ્તિ છે અને તે માટે ધર્મ અને નીતિ જીવનના પાયા બનવા બેઠાં પૈમા મેળવવાની યેનજમા આપણે આપણી શક્તિ અં. પરમસુખ આપનાગ આપણી સંસ્કૃતિનો નાશ કરી રહ્યા છીએ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરવું એ વ્યવહારનો જરૂરી ધર્મ છે પણ તે પ્રાપ્ત કરવામાં આપણે ધર્મ અને નીતિને જાન્યુએ મુખી રાખીએ નહિ. બ્યા મુખી સમાજમા સામાન્ય રીતે ધર્મ અને નીતિને ઉચ્ચ સ્થાન મળે નહિ ત્યા મુખી આગી અનિદ બનીએ સમાજમાથી નાશ થવી અશક્ય છે અને તેથી જ મદદમાજીએ આપણને અધ્યક્ષશુદ્ધિ કરવાનો સંદેશ આપ્યો છે

આ બદી સમાજમાં ફેટવી એ તથાન યર્ષ મર્ષ છે તે મહાન અનુગામના એક દાખવાથી જણાયો મહેસુલી અમનદાર તરીકે ભર્યજીવ હામા બ્યારે હુ કામ કરનો હતો ત્યારે એક ગામ મા પરિચિત એક સજ્જનો મને કહ્યું કે અમનદાર તરીકે તમે કંઈ જ મગના નથી. તમારી પદ્ધતિ તો 'મહેતાજી મારે નહિ અને બણાવે નહિ' તેના જેવી છે મે પુછ્યું કે 'એમ શા માટે કહો છો' તો તેમણે જવાબ આપ્યો કે 'તમારા વખતમા હમે કંઈ કામ કરાવી શકના નથી પહેલા તો હમારુ કામ અમનદારને યોગ્ય પૈમા આપીને યધ જવું બ્યારે તમારા વખતમા આવું યર્ષ રાખવું નથી માટે તમે શુ કામના' એ સજ્જનો વધુમા કહ્યું કે હમને તો પૈમા લઇને પણ હમારુ કામ કરી આપે એવા અમનદારો વધુ પમદ છે. આ વાર્તાનાપ આપણા સમાજનુ કેવું નૈતિક અવધનન યધ રહ્યું છે તેનો ખ્યાલ આપવા બમ યશે.

ફેટવીએક વખત વહિવટિ તત્તની જડતાને વીરે પણ કસ્તનખેરીને ઉત્તેજન મળે છે. આ જાગતમા મદાગ અનુમરનો ત મોજ દાખવે આપીય આ પ્રકન્સુ મારે મબધ ધરાવનારા અમનદારો પ્રમાણિક અને મલ્યા હતા એક ગામના લાઈના હોકગના હોકરાનુ નામ જન્મ મરણ પત્રકે જુવથી જોડુ વખતુ હતુ આ ગમના પટેલને કંઈક લાનચ આપી હોત તો આ સુધાગે ઘુરત જ યધ જન. પણ આ જાઈને એ પ્રમાણે કરવાનુ અપેક્ષ લાગુ. એમણે તો પટેલને જરૂરી સુધાગે કવાની વિનવિ કરી પણ એક શા બીજુ બહાનુ કાઢી પટેલે વાત ઉઠ્ઠ્યા કરી કાલજુ કે તેની દાદ ગળા યધ ન હની પરિણામે એક બે મદિયા યધ ગયા અને પત્રમનો હિનારો મેકવતા પહેલા સુધારો યથો નહિ એટલે આખરે ઉપરી અમનદારને અરજી કરવની જરૂર પડી આ અમનદારે તપાસ કરી અને અગ્નની ગાગણી સાચી જણાઈ પણ સુધારો કરવનો હુકમ આપાને બદલે તેમણે ખરી હકીકતને ઉપરી અધિકારીને રીપોર્ટ કર્યો પણ એમણે અરજદારની ગાગણી ના મજુર કરી. આટલુ વિરહનુ પરિણામ લાવવામાં પણ અનદારને તપુમાના અનેક ધક્કાઓ થયા. મોટર બડાઓ રિગેરેનો સારો જેટલો ખર્ચ થયો હતા સાચી બૂલ પણ મુખારી શકાઈ નહિ આ અમનદાર લેખકને ઝોળખતા હતા અને તેમણે બધી હકીકત તેને કહી. આટલી સારી અને સચ્ચી વનનો નિર્ણય કવવાને માટે ફેટવી બારે મુલાબત આ પરિણામ શુ થયા આ બધી હકીકત મે ક્યેકટર સાહેબના ધ્યાન ઉપર આણી આે નેમરુ કાળો મગાવી બમનો સુધારો કરવાને હુકમ આપ્યો, આ હકીકત

ઉપરથી રસ્તવખોરી કેમ આવે છે તે બાબત ઉપર એ કસ્ટોમર સા નું ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું છે. અરજદારે પટેલો પટેલેથી એ પાચ રૂપિયા એકી ફેરીમાં આપ્યા હોત તો પૈમાની અને ખાતરી જે બારે જહેમત અરજદારો ઉપરની પડી તે ઉપરની પડત નહિ આ ઉપરથી મળવા મળે છે કે ન્યાય સુધી નહિવતી તરફની જડતા ઓછી થય નહિ ત્યાં સુધી રસ્તવખોરીની બધી ધમકવાનું મમ ખરેખર મુશ્કેલ છે

(અપૂર્ણ)

૬. ૫.

“સેપ્ટીક ટેંક” વાળા જાળરૂ

શહેરોમાં ગામડાઓમાં કે કોઈ પણ જગ્યાએ માણસોના દરેક વ્યવસ્થાની સાથે જાળરૂની આવરણતા હોય છે જ અને તે માટે જાળરૂમાં મેનાનો પદ્ધતિમર અને શારીરિક તદ્દરસ્તીનો નુકસાનકારક ન થાય તથા સુધક નિકાન કરવો એ ધણુ જરૂરું છે હિંદુસ્તાનમાં ધણુ ખરા શહેરો અને ખામ ખરીને તમામ ગામડાઓમાં આ પ્રશ્ન તરફ પૂરતું લક્ષ્ય આપવાને કાલે બીજા દેશો કરતાં હિંદુસ્તાનમાં શહેરો તથા ગામડાઓમાં કે તેશ, ટાઈફોઈડ વિ ગંભીર પ્રકારના રોગો વધુ પ્રમાણમાં ખરી નીકળે છે આના પ્રકારના રોગો અમારામાંથી મળીનું પ્રમાણુ ઓછુ થાય એ દેખાતી વાત છે ઉપરાંત ગામડાના સ્ત્રી પુરો વરસાદ, ઠંડી તાપ કાંચ કીચડ કાઠા વિ વિદગ્ધાઓ પેદી, મર્યાદા ન જળાય તે રીતે વખત ક્યવખત ગામને પહોંચી પુરના પોતાની દૈનિક હજતનો ધણીજ ગદી રીતે નિકાન કરે છે આ પોતે બેસુગરુ દુખ તથા બેશરમી બેગરના ઉપરાંત ગામના પાલને મનિન કરી મૂકે છે આ પરથી એ ચોક્કસ સમજશે કે જાળરૂ મેનાનો નિકાન શારીરિક તદ્દરસ્તીને હનિકારક ન થઈ પડે તે પ્રમાણે સીવ અને સુધકતથી કરવો એ સામાયિક ગદરની નહિ પરંતુ જીવન ગરજ જેવી ધણીજ ગંભીર આ વિચરના લાયક બાબત છે આ લેખમાં મુખ્યત્વે ગામડાઓની સ્થિતિનો વિચાર કરી ગોઠા ખર્ચે તેમનાથી અગરના મૂકી શકાય તેમજ વ્યવહારમાં અનુકૂળ થઈ પડે તેવા પ્રકારના જાળરૂ આપે તે સાથે બાંધવાના સેપ્ટીક ટેંકની વ્યવસ્થા માટે સદી સગજ આપવામાં આવી છે

જાળરૂઓના સામાન્ય પ્રકાર અને તેની ટુકડી સમજાવીએ આપ્યા છે —

૧. પામ ચણતરમાં અગર કાચી જનાનટમાં જાળરૂ જેમાં ગાત્ર મેલુ જાળરૂ નીચે તગરામાં અથવા ડોનમાં ગોકુ કરવામાં આવે છે અને પેસા તો તેમજ ગદા ધણીનો પાકી અગર કાચી ગર ગારકત ખાણકુના વિ મા નિકાન કરવાનો ગદે છે એનું ઉદ્ધારી તેના છેવળો થે અ નિકાન કરના અના પ્રકારના જાળરૂ માટે ભગી વિ રાખવાની જરૂર રહે છે આના પ્રકારના જાળરૂ ખાસ ખરીને ખાતી મ્યુનિસિપલ નીગમના કરમાં માગેને થોડે ધણે અરો અનુકૂળ થઈ પડે છે આ પદ્ધતિ ખર્ચાળ આ ગદી છે તે ઉપરાંત મિદાતની દૃષ્ટિએ પણ એક સરકાત ગતુખ્યનું મેનુ બીજા ગાણુસ હરહમેશ પોતના હાથથી સાફ કરે તેમાં મેનું સાફ કરનાર ગણુસ બા ૨ રોગોના જતુઓના દંડના પાન થાય છે ગેનુ જ નહિ પણ એ વસ્તુ ગતુખ્ય જતને હીણુપતભરી છે અરપૂરનો ગદી સાફ કરવાનું કામ કરે છે એ જો

કે સમાજની મોટામાં મોટી સેવા છે, પરંતુ ને કાંજી પણ તેઓને સ્પર્શ કરવામાં સુગ માનવામાં આવે છે એ વસ્તુ ઘણી જ દુષિત, અન્યાયી, તદુપરાંત અસ્પૃશ્યતાના દૂષણને ટેકા આપનારી છે એ બીના ખામ લક્ષમાં રાખવા જોવી છે. ઉપરના કાંજી ને લઈ આ પદ્ધતિ જનતા માટે અનુકૂળ તેમજ વ્યાજબી જણાતી નથી.

૨. વોટર ફેરેજ સીસ્ટમ :—આ પદ્ધતિ કેવળ મોટા શહેરોને ઉપયોગી થય તેવી છે તેમજ શરૂઆતના ખર્ચમાં ઘણી જ ખર્ચાળ અને બધાં પાણીના નળ હોય, વધુ પાણી સહેલાઈથી ગળા શકે તેમ હોય તેવા શહેરોને જ અનુકૂળ છે. આ પદ્ધતિથી મેયુ, પેશાજ તથા ગંદુ પાણી વિ. તમામ ચીજ પાર્ષિય દ્વારા દરિયાના પાણીમાં અગર તેને શુદ્ધ કરી મોટી નદીઓમાં છોડવામાં આવે છે, અથવા શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી મેયાં વિ ને અમુક દરજ્જે શુદ્ધ કરી “મુએજ કાર્મ” પર ખેતીના ઉપયોગના લેવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિ પણ ગામડાંઓ માટે હાનિના સંસ્ત્રોમાં અનુકૂળ નથી.

૩. વસવાટવાળી જગ્યાઓથી થોડે દૂર ખાડા ખોદી તે ઉપર એક જગ્યાઓથી બીજી જગ્યાએ ફેરવી શકાય તેવા કાયા જાગરૂ : જો કે ઓછા ખર્ચાળ છે, પરંતુ હર વખતે જાગરૂનો ઉપયોગ થયા બાદ, મેયાં ઉપર માટી ઢાંકી વળવા માટે જોઈએ તેવી ચીજ સામાન્ય માણુમે રાખતા નથી. ઉપરાંત, ચોમાસામાં આવા જાગરૂઓ અનુકૂળ પડતા નથી, છતાં જો લોકો સેપ્ટીક ટેંકવાળા જાગરૂ-ખર્ચના કારણે જનતાવા તૈયાર ન હોય તેમજ આવા કાયા જાગરૂ જનાવવા જોઈએ કે જેથી ખુદશામા જાગરૂ જવાતી પ્રથા બંધ થાય અને ખુદશા જમીનચણ ગળ ઉપર બોટવી માખો આપણા મોટાકા ઉપર ભેમવાનો સમવ રહે નહિ. દરિયા મહાસાગરા અધિવેશન વખતે આવા કાયા જાગરૂઓ જનાવવામાં આવ્યા હતા અને તે દરેક જણુ સહેલાઈથી પોતાના વાડામાં જનાવી શકે છે. કોઈ પણ સંસ્ત્રોમાં ખુદશામાં જાગરૂ જવાતી પ્રથા બંધ કરવી જોઈએ એ જાગરૂ જણુ દૂર ખેનરીમાં જવામાં આવે તો કઈ હાનિત નથી પણ સ્ત્રી ગમ અને જાળકોને માટે તેમ કરવું મુશ્કેલ હોવાથી આના કાયા જાગરૂની ખાસ જવાગણુ કરવામાં આવે છે. પણ જેઓ પાકા જાગરૂ જનાવી શકે એવી સ્થિતિના હોય તેમને માટે નીચે જતાવેલી “સેપ્ટીક ટેક વાળા જાગરૂ”ની ચોજના ખાસ આવકારદાયક થઈ પડશે.

૪. સેપ્ટીક ટેંકવાળા જાગરૂ :— આ પદ્ધતિમાં લગભગ જમી જાગરૂની ઢગણું પાકું જાગરૂ જોઈવામાં આવે છે અને જાગરૂની પાડળ યસ્ત્રીય પદ્ધતિ સુજળની પાકી ડાંકી એટલે સેપ્ટીક ટેક જાવવામાં આવે છે. જાગરૂમાં પડ્યું મેયુ, પેશાજ તથા ગંદુપાણી વિ. તમામ મેલી વસ્તુઓ પછપ ગારફન સેપ્ટીક ટેકમાં લઈ જવામાં આવે છે. સેપ્ટીક ટેંકનું કાર્પ મુખ્યત્વે મેલાની અંદર જ રહેલા જંતુઓની ક્રિયાકાર, જની શકે તેટલા પ્રમાણમાં, મેલાને પ્રવાહી સ્થિતિમાં લાવવનું અને સાથે સાથે મેલાની અંદર રહેવા દુર્ગંધી અને હાનિકારક તરંગોને વાળુના રૂપમાં માટી તે વાળુને સેપ્ટીક ટેકને બધાને મકામાં આવતી ઉંચી વાળુનથી (વેન્ટ પાઇપ) ગારફન આકારમાં ગાડર મટી નાંખવાનું હોય છે. આ સુજળ જંતુક્રિયાથી મેલામાંના ઓરોનીક એટલે કોવાય તેવા હનિકારક વન પાર્શ્વો પ્રગણુમાં “સેપ્ટીક ટેંક”માં

પ્રવાહી તથા વયુરૂપ થઈ પચી જાય છે અને ન પચી શકે તે ૥ ખાકી ૥ ધનપદાર્થો જે મોટા ભાગે ' ધનચોરસે રીક ' હોઈ નિર્દોષ હોય છે તે સેપીક ટેકને તળીયે બેસી જાય છે ઉપર પ્રમાણેની સેપીક ટેક ૥ થતી ક્રિયાથી સેપીક ટેકમાંથી જલદાર નીકળતો પ્રવાહી પદાર્થ એવી સ્થિતિનો જો છે કે સૂર્ય ૥ તાપ વિ થી તેના હાથિકારક તરફના થોડા વખતમાં જ બીજા નિર્દોષપદાર્થો ફેરવાઈ જાય છે, અને તેથી કેઈ પ્રકારે ૥ ખાસ ગદ્ય માનુષ પડતી નથી

સેપીક ટેકવાળા જાનર વાપરનારે નીચે ૥ જાગતો ખસ લક્ષણો રાખવી જોઈએ —

૧ સેપીક ટેક ઉપયોગમાં લેતા પહેલાં તેને પ્રથમ પાણીથી બરી ત્યાર બાદ જાનરને મેનુ તેમાં દાખલ થવા દેવું

૨ જાનરનો ચાનુ ઉપયોગ રાખવો અને પાણીનો છૂંથી ઉપયોગ કરવો જાનરનો ઉપયોગ કરી દર વખતે જાનરની બેકમાં એક મોળી બાવદી પાણી ૥ખર મેલું ખસ ૥ર સાફ કરવું

૩ જલદાર ગ જરા વિ ૥ પ્રસે જાનરનો કાચ ચણુ ઉપયોગ ૥ થાય અને તે કારણે સેપીક ટેક ૥ અદરનો પ્રવાહી પદાર્થ સુકાઈ જાય તો સેપીક ટેકમાં ફરી પૂરેપૂરું પાણી બરી ત્યાર બાદ જાનરનો ઉપયોગ કરવો

૪ સેપીક ટેકમાંથી જલદાર નીકળતો પ્રવાહી પદાર્થ ન્યારે ન્યારે દુર્ગંધરાળો જથ્થાપ ત્યારે સેપીક ટેકમાં રીચે બેસી ગયેનું કચર સાફ કરી ફરી સેપીક ટેકમાં પૂરેપૂરું પાણી બરી ત્યાર પછી તેને કામમાં લેવું

૫ સેપીક ટેકમાંથી જલદાર નીકળતું પ્રવાહી મેનુ પાણી જેવું અને મોટું ભાગે દુર્ગંધહીન હોય છે પણ તેમાં જાનરને પ્રમણુ ધણુ હેઈ તે નુકસાનકારક હોય છે જેથી તેને સ્વચ્છ ૥ તપથી સુદ્ધ કરવું ખાસ જરૂરનું છે આ માટે સેપીક ટેકો બીજો છેડે એક પકીન્નાની કુડી બાવી તેમાં થોડા કળી ચૂંપે અગ્ર ચૂનાના પથ્થરના ટુકડાઓ બરી તેમાં થઈ તે પાણી ખુ ૥ મા અંજો જો તેા કુવજડ વિ લાગી જમીનમાં વહેવા દેવું

સેપીક ટેકની રચના નીચે ટુકમાં જતાની છે તેમજ સાથે તે ૥ અદરના મેથામાં થતા ફેરફારો વિ ની ક્રિયા બે કે સમન્વય મણસેની સમજ માટે ગુચવણુભરેલી છે છતાં અને તેટલી સરળ જારામાં ટુકી રીતે નીચે દર્શાવી છે —

સેપીક ટેક એટલે એક લજચોરસ પાકી ટાકી જેમાં વચ્ચે એક આડી દિવાલ મૂકી બે વિભાગ પાડામાં આવે છે વચની દિવાલનું મથળુ જે લેવને મેનુ તથા ગદુ પાણી ટાકીમાં પ્રવેગે તથા ટાકીમાંથી જલદાર નીકળે તેજ લેવને જોઈએ ટાકીના જાનરે વિભાગનું તળીયું વચની દિવાલ તરફ રહેજ દળતું રાખવામાં આવે છે કે જેથી મેનાની અદર રહેલી બારે અને ૥ ઓગળા શકે તેની વસ્તુઓ વચની દિવાલ પાસે જો બાજુ સહેનાઈથી એકવી થાય પ્રવેશદ્વારથી થેડુદર રીજ એક લગ્નકતી દિવાલ રાખવામાં આવે છે આ લગ્નકતી અદર દિવાલ હોવાને કારણે પ્રવેશદ્વારમાંથી આવતું મેનુ રીધેસીધું બીજા વિભાગમાં જઈ શકતું નથી પરંતુ અ નગ્નકતી દિવાલની નીચે થઈને ફરજયાત જાય છે, અને તેમ થવાથી બારે પદાર્થો વચની દિવાલ આગળ રહેલાઈથી જમા થઈ જાય છે, અંજો મેવાને પચામાં એટલે કે

પ્રવાહી સ્થિતિમાં બાવામાં સરળતા થાય છે વચલી દિવાલમાં પાણી ઉપરના ભાગમાં એક વગેરે પાછપ મુકવામાં આવે છે જે મારફત બેનાનો અમુક અંગે પચેસે પ્રવાહી બાગ પહેલા વિભગમાંથી બીજા વિભાગમાં જાય છે. ટાકીનું પ્રવેશદ્વાર અને ગંદું પાણી બહાર નીકળવાનું બાહ્યદ્વાર બંને ટાકીના એક તરફના છેડા પર સામ સામી અને એકબીજા લીટીમાં હોય છે, પરંતુ વચલી દિવાલમાંથી વહેસે પાછપ ટાકીના બીજા છેડા તરફ હોય છે આ પ્રમાણેની વ્યવસ્થાથી પ્રવેશદ્વારમાંથી જે ગેયુ ટાકીમાં દાખલ થાય છે તે રહેનાઈથી બાહ્યદ્વાર સુધી જઈ શકતું નથી પરંતુ વચ્ચેની દિવાલની ઉપરના ભાગમાં વગેરે પાછપ બીજામાંથી હોઈ બે વળાંક લઈ તથા ઉપર નીચે થઈ ગેયુ મુરકેલીથી બાહ્યદ્વાર સુધી જઈ શકે છે અને તેમ થરાથી મેલાની અંદર રહેના એમણી શકે તેમ દાનિમારક પદાર્થો પુરતા પચી જઈ વધુ પ્રવાહી સ્થિતિમાં આવી જાય છે અને ફક્ત વળનમાં ભારે અને ન પચી શકે તેના પદાર્થો (જન ઓરગેનીક પદાર્થો) ટાકીના તળીયે બેસી જાય છે જે પર્થ ટાકીના તળીયે બેસી જાય છે તે ખાસ કરીને દાનિમારક હોવા નથી અને જરૂર પડે ટાકીના મથાળામાં ટાકણ ખુસના કરી તે બહાર કાઢી ટાકી સાફ કરી શકાય છે ટાકીના પ્રવેશદ્વાર આગળ અગ્રેજી અક્ષર 'દી'ના જેવો પાછપ મૂકી તેમાં ઉપરના છેડા માથે વાયુનળી બેઠી જાનરના છાપરાથી પાચથી થી કુટની ઉચાઈ સુધી તઈ જવામાં આવે છે આ ટાકીના બીજા વિભાગમાં ચીનાઈ માટીને વગેરે પાછપ ટાકીના ટાકણમાં કાણુ પાડી જડનામાં આવે છે. આ પ્રમાણે થવાથી ટાકીની અંદર હવાની આવ-જા થાય છે અને દુર્ગંધ બાપવાનાના તુકશાનકારક હલકા વાયુઓ ઉચી વાયુનળી મારફત આકાશમાં જઈ શકે છે ટાકીનું બહાર ટાકીના પ્રવેશ દ્વાર કરતા આશરે બે ઇંચ જેટલું નીચું રહે છે કે જેથી બીજા વિભાગનું ગંદુપાણી પહેલા વિભાગમાં પાછું ટેવાય નહિ. વાયુ નળીને મથાળે તારનું ટાકણ રાખવામાં આવે છે કે જેથી બહારની વસ્તુ તેમાં પેસી શકે નહિ. ટાકીના અંદરના તમામ ભાગો સીમેન્ટ પ્લાસ્ટર કરવું ખાસ જરૂરી છે. ટાકીની મદી હવા જાનરમાં દાખલ ન થાય તે માટે ઇન્ટર સેપીક ટ્રેપ વાગે 'P' અથવા 'S' આકારનો ચીનાઈમાંથી સેધન-પે. જાનરની એકમાં વાપરવેલ સલાહકારક છે.

ઉપર પ્રમાણે સેપીક ટેકની બનાવ નો કે રહેલી છે છતાં તેમાં કોઈ ખામી રહેવા ન પામે તે માટે આ બાબતમાં નિષ્ણુતની સલાહ લઈ કામ કરવું ફાયદાકારક થઈ પડશે. આ તમામ બાબતો સખથી જરૂર જણાતી વધારાની ફરક માહિતી જી. લો બોર્ડ, ઓરીસ, સરત મુકામે રૂમમાં આવી મજાથી આપવામાં આવશે.

પાગ માણુસોના એક કુટુંબ માટે માદામાં સાત આ જાનર અને સેપીક ટેક બંને મળીને ખર્ચ આશરે રૂ. ૨૫૦) થાય છે, જે પૈકી જાનરનો ખર્ચ આશરે રૂ. ૧૭૦) અને સેપીક ટેકનો ખર્ચ આશરે રૂ. ૮૦) મામાન્ય સન્નેગોમાં થશે. સેપીક ટેકની લખાઈ તેની પહેળાઈના કરતા ત્રણથી ચાર ગણી ત્રણથી અને તેની ઉચાઈ ચાર ફુટ થી તેથી વિશેષ, માણુસોના પ્રમાણ પ્રમાણે રાખવી દાખના તરીકે ૨૦ માણુસોનું કુટુંબ હોય તો તેના માટે દરેક માણુસ દીઠ ઓછામાં ઓછા ચારી થાકુના હીમાને ૫૦ થ. ફુટ જગ્યામાં સેપીક ટેક બાંધવું જોઈએ અને તેની ઉચાઈ ને અડીકુટ નક્કી કરાયા આવે તો તેની પહેળાઈ અડીકુટ

પ્રવાહી તથા વાયુરૂપ યદ્ય પચી જાય છે અને ન પચી શકે તો ॥ બાકીના ધનપદાર્થો જે મોટા ભાગે “ ધનજ્યોત્સ્વિક ” હોય નિર્દોષ હોય છે તે સેપ્ટીક ટેકને તળીયે ભેરી જાય છે ઉપર પ્રમાણેની સેપ્ટીક ટેકના ચતી કિયાથી સેપ્ટીક ટેકમાથી બહાર નીકળતા પ્રવાહી પદાર્થ એવી સ્થિતિમાં જાય છે કે સૂર્યના તાપ વિ. થી તે ॥ હાનિકારક તરતે થોડા વખતમાં જ ખીજા નિર્દોષપદાર્થો ફેરવાઈ જાય છે, અને તેથી કેઈ પ્રકારની ખાસ ગંદકી માનુષ્ય પડતી નથી.

સેપ્ટીક ટેકવાળા જાનર વાપરનારે નીચેની બાબતો ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવી જોઈએ —

૧. સેપ્ટીક ટેક ઉપયોગમાં લેતા પહેલાં તેને પ્રથમ પાણીથી ભરી ત્યાર બાદ જાનરનું મેનુ તેમાં દાખલ થવા દેવું.

૨. જાનરનો ચાનુ ઉપયોગ રાખવો અને પાણીનું છૂટથી ઉપયોગ કરવો, જાનરનો ઉપયોગ કરી હર વખતે જાનરની બેઠકમાં એક મોટી બાલદી પાણી નાખી મેનુ બરાબર માફ કરવું.

૩. બહારમાં જતા વિ. ના કારણે જાનરનો કદાચ ચાનુ ઉપયોગ ન થાય અને તે કારણે સેપ્ટીક ટેકની અંદરનો પ્રવાહી પાંચ સુકાઈ જાય તો સેપ્ટીક ટેકમાં ફરી પૂરેપૂરું પાણી ભરી ત્યાર બાદ જાનરનો ઉપયોગ કરવો.

૪. સેપ્ટીક ટેકમાથી બહાર નીકળતો પ્રવાહી પદાર્થ જ્યારે જ્યારે દુર્ગંધવાળો જણાય ત્યારે સેપ્ટીક ટેકમાં નીચે બેગી મેનુ કચર સાફ કરી ફરી સેપ્ટીક ટેકમાં પૂરેપૂરું પાણી ભરી ત્યાર પછી તેને કાઢવા લેવું.

૫. સેપ્ટીક ટેકમાથી બહાર નીકળતું પ્રવાહી મેનુ પાણી જેવું અને મોટે ભાગે દુર્ગંધવાળું હોય છે પણ તેમાં જનુમેનુ પ્રગળ્યું બહુ હોઈ તે નુકસાનકારક હોય છે જેથી તેને સૂર્યના તાપથી શુદ્ધ કરવું ખાસ જરૂરનું છે આ માટે સેપ્ટીક ટેકને ખીજે છેડે એક પાકી-નાની કુડી બાંધી તેમાં થોડો કળી અને અગર ચૂનાના પત્થરના ટુકડાઓ ભરી તેમાં થઈ તે પાણીને ખુદનમાં અને જો તે કુનઝાડ નિ વાળી જમીનમાં વહેવા દેવું.

સેપ્ટીક ટેકની રચના નીચે દુકામાં મળતી છે તેમજ સાથે તેની અંદરના મેલામાં થતા ફેરફારો વિ.ની ક્રિયા જો કે સામાન્ય ગણસોની સગજ માટે સુચવજીભરેલી છે છતાં જો તેટલી સરળ બાબતમાં કુડી રીતે નીચે દર્શાવી છે :—

સેપ્ટીક ટેક એટલે એક લખચોરમ પાકી ટાકી જેમાં વચ્ચે એક આડી દિવાલ મૂકી બે વિભાગ પાડવામાં આવે છે. વચલી દિવાલનું મધ્યમાં જે ભેંસે મેનુ તથા ગંદ પાણી ટાકીમાં પ્રવેશે તથા ટાકીમાંથી બહાર નીકળે તેજ ભેંસે જોડાઈના જાનર વિભાગનું તળીયું વચલી દિવાલ તરફ રહેજ દળતું રાખવામાં આવે છે કે જેથી મેલાની અંદર રહેલી બારે અને ન ઓગળી શકે તેની વસ્તુઓ વચલી દિવાલ પાસે જાનર બાજુ સહેલાઈથી એકઠી થાય પ્રવેશદ્વારથી થોડેદુર ખીજા એક લટકતી દિવાલ રાખવામાં આવે છે, આ લટકતી અંદર દિવાલ ડેવાને કારણે પ્રવેશદ્વારમાંથી આવતું મેનુ રીવેસીધું ખીજા વિભાગમાં જઈ શકતું નથી પરંતુ આ બગ્ગની દિવાલની નીચે યદ્યને ફરજિયાત જાય છે; અને તેમ થવાથી બારે પદાર્થો વચલી દિવાલ આગળ સહેલાઈથી જમા થઈ જાય છે, જો મેલાને પચામાં એટલે કે

પ્રવાહી સ્થિતિમાં જાવામાં સરળતા થાય છે વચની દિવાલમાં પણ ઉપરના ભાગમાં એક વળેલો પાછપ મુકવામાં આવે છે જે મારફત મેનારો અમુક અંશે પચેલો પ્રવાહી જામ પડેના વિભાગમાંથી બીજા વિભાગમાં જાય છે ટાપીનું પ્રવેશદ્વાર અને મદુ પાણી બહાર નીકળવાનું બાહ્યદ્વાર બંને ટાકીના એક તરફના છેડા પર સામ સામી અને એકજ લીનીમાં હોય છે, પરંતુ વચની દિવાલમાંથી વળેલો પાછપ ટાકીના બીજા છેડા તરફ હોય છે આ પ્રમાણે ની વ્યવસ્થાથી પ્રવેશદ્વારમાંથી જે મેનું ટાકીમાં દાખલ થાય છે તે રહેલ ઈથી બાહ્યદ્વાર સુધી જઈ શકતું ટાપી પરંતુ વચ્ચેની દિવાલની ઉપરના ભાગમાં વળેલો પાછપ બીજા તરફ હોઈ બે વળાંક લઈ ત્યાં ઉપર નીચે થઈ મેનું મુરકેનીથી બાહ્યદ્વાર સુધી જઈ શકે છે અને તેમ થતાથી મેલાની અંદર રહેના ઝોખાથી શકે તેવા દાનિગરક પ થોડા પુતા પડી જઈ વધુ પ્રવાહી સ્થિતિમાં આવી જાય છે અને ફક્ત વળનમાં બારે અને ન પડી શકે તેવા પાંચેયો (૪૫૦ આરગે ડીક પદાર્થો) ટાકીના તળીયે બેસી જાય છે જે પાંચ ટાકીના તળીયે બેસી જાય છે તે ખાસ કરીને દાનિગરક હોતા નથી અને ૦/૩૩ પડે ટાપી ૥ મધળા ૥ ડાકમ્બ પુલ્લા કરી તેો બહાર કાઢી ટાકી સાફ કરી શકાય છે ટાકીના પ્રવેશદ્વાર આગળ અગ્રેષ્ઠ અક્ષર 'ટી'ના જેવો પાછપ મુકી તેના ઉપરના છેડા સાથે વાયુનળી જેડી જાનરના છાપરાથી પાચથી નધુ પુટની ઉંચાઈ સુધી તઈ જવામાં આવે છે આ ટાકી ૥ બીજા વિભાગમાં સીનાઈ મારીતો વળેલો પાછપ ટાપીના ડાકમ્બમાં કાણુ પાડી જવામાં આવે છે આ પ્રમાણે થતાથી ટાકીની અંદર હવાની આવ-જા થાય છે આ દુર્ગંધ આપનારાના નુકસાનકારક હવામાં વાયુઓ ઉચી વાયુનળી મારફત આકાશમાં જઈ શકે છે ટાપીનું બાહ્યદ્વાર ટાપીના પ્રવેશ દ્વાર કરતાં આશરે બે ઈંચ જેટલું નીચું રહે છે કે જેથી બીજા વિભાગનું મદુપાણી પહેલાં વિભાગમાં પાણુ ડેવાય નહિ વાયુ નળીને મથાગે તારનું ડાકમ્બ રાખવામાં આવે છે કે જેથી બહારની વસ્તુ તેમાં પેસી શકે નહિ ટાકીના અંદરના તમામ ભાગો સીમેન્ટ પ્લાસ્ટર કરવું ખાસ જરૂરી છે, ટાકીની ગદી હવા જનરમાં દાખલ ન થાય તે માટે દન્ટર સેપીક ટ્રેપ વાગે 'F' અથવા 'S' આકારનો સીનાઈમાર્ગો સેન્ટન-પે ૧ જનર ની બેઝમાં વાપરવો સલાહકારક છે.

ઉપર પ્રમાણે સેપીક ટેકની બનાવવા જે કે રહેલી છે છતાં તેમાં કોઈ ખામી રહેવા ન પામે તે માટે આ બાબતના નિષ્ણાતની સલાહ લઈ શક્ય કરવું ફાય કાન્ક યઈ પડશે. આ તમામ બાબતો સજાઈ જરૂર જણતી વધારાની દરેક માહિતી જી લો બોર્ડ, ઓશીસ, ચરત મુકામે રજામાં આવી મળતાથી આપવામાં આવશે.

પાય માણસોના બેક કુટુંબ માટે સાતમાં સાત આ જનર અને સેપીક ટેક બંને મળીને ખર્ચ આશરે રૂ ૨૫૦) થય છે, જે પેટી જનરનો ખર્ચ આશરે રૂ ૧૭૦) અને સેપીક ટેકનો ખર્ચ આશરે રૂ ૮૦) સામાન્ય મજોરોમાં યશે સેપીક ટેકની લબાઈ તેની પહોળાઈના કરતાં ત્રણથી ચાર ગણી મળવી અને તેની ઉચાઈ ચાર ફુટ આે તેથી વિશે ૧, માણસોના પ્રમાણ પ્રમાણે રાખવી દાખલા તરીકે ૨૦ માણસોનું કુટુંબ હોય તો તેના માટે દરેક માણસ દીઠ ઝોજામાં ઝોજા અડી ધનપુગના હીમાગે ૫૦ ધ. ફુટ જગ્યામાં સેપીક ટેક ગાંધવુ બોમ્બે અને તેની ઉચાઈ જે અડીપુટ નહીં કરવામાં આવે તો તેની પહોળાઈ અડીપુટ

અને લંબાઈ ૮ આંક પુટ ઉપરના હીસોને રાખના જોઈએ દર ગાણુસદીક અઢી ધનપુત્રને ખદ્યે ચાર ધન પુટ પ્રમાણુ સેધીક ટેન્ક જાધુ હોય તો તે લાખે અંતરે શાફ કરવુ પડે.

ઈન્ડીયન હયુગપાઇપ કંપની પશુ જાળ પધ્ધતિ તંવાર સેધીક ટેક જનાવી તેનું વેચાણુ કરે છે અને તે સમધી િ માહિતી તથા તેના ખાન નિ. કંપનીની જોશીસે પ્રૂજવ વાધી મળી શકે છે

શાસ્ત્રીય પદ્ધતિના સુધક જનજર અને સેધીક ટેક જાધી વાપરવાની યોજનાને પ્રજા જેટલા વધુ પ્રમાણુમા આપકાર આપશે તેટલાજ પ્રમાણુમા લોકો િ તદુરસ્તી અને સગવડતા વધશે એ ખાસ નાધવા લાયક વસ્તુ હોઈ આ દુકા લેખનો સગજશુપૂર્વક સર્વ કોઈ ગાણુમ અગવ કરશે એવી આશા રાખવામા આવે છે.

જશભાઈ પટેલ

એન્જિનિયર,

જિ લો બોર્ડ, સૂરત

પ્રાથમિક શાળાઓ અને ખાદી

‘સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’ના ગયા અઠમા શ્રી દુર્લભજીભાઈએ જીવનાની પ્રજા આગળ રેડિયા અને ખાદીનો સંદેશ મૂક્યો છે ગાંધીજી ॥ પ્રતિ આ જીવનાની પ્રજાના માન બક્તિ વિશેષ છે ગાંધીજીને પ્રિય અને આપણી પ્રજાનુ સાર્વનિક કલ્યાણુ કરવાની જેમા પ્રચંડ શક્તિ પડી છે એ રેડિયાનું મદત જીવનાની પ્રજા યોગ પ્રમાણુમા પણ સગજે તો ફેટલું અદ્ભુત કામ થઈ શકે એનો રહેજ વિચાર કરીએ. ગયે વર્ષે અ ગ સુધારણા સમાજના કાર્યના ચગતકગતો અનુભવ તો આપણે જોજાએ છે. જે પ્રજામા સધમજ હોા તો આપણે ધણુ કામ કરી શકીએ છીએ. ખાદીનો જ પ્રથ દાવ વિચારીશુ જીવનાની પ્રજા નો પા લાખ ઉપરાત છે. આપણે સમસ્ત પ્રજાનો પણ વિચાર હાવ છોડી દઇએ. જીવના લોકત્વ બોર્ડ દસ્તક જે પ્રાથમિક શાળાઓ ચાલે છે એનો જ વિચાર કરીએ જીવનાની પ્રજા તો અ ગ અમણુ ગણ્યા. એમા જે સૌથી વધારે શિક્ષિત વર્ગ છે તે આ શાળાઓમા છે અો તૈયાર થાય છે. એઓ જે ગાંધીજીના ખાદીના સંદેશને પોના ॥ જાગ્યા યોગ પ્રમાણુમા પણ ઉતારે તો ગરીબોની ભારે સેવા એઓ ઘેર બેઠા કરી શકે ગાંધીજીનો કાર્યક્રમ એવો સરળ છે કે એમા કશી મોટી ભાજગડ નથી. કશી મોટી હોળીયરી િ જરૂર નથી ગાંધીજી આ જે વસ્તુ આપણી પાસે માગે છે, દેશપ્રેમ અને એ માટે થોડો ધણો ત્યાગ ખાદીમા આ જે વસ્તુઓનો જુડુ જ સુંદર સુમેળ થાય છે. આપણે કશી દેશસેવાનો મોટા કાર્યક્રમ કરવાનો નથી ફક્ત પોસાકની ચેઅંપસદગીમા જ આપણી દેશસેવા સમાવી દેા િ છે. દેશ માટે કઈક લાગણી હોય તો થોડો ધણો ત્યાગ કરવાની તૈયારી રાખીએ અને હાથે કાતેની અને હાથે વણેલી ખાદીનો જ પોસાક વાપરવાનુ શરૂ કરી દઈએ સામાન્ય રીતે એમ ગણુવા થાય છે કે જીવનામા લગભગ ૪૫૦૦૦ ખાજકોને પ્રાથમિક ડેજવણી મળે છે અને એ માટે લગભગ ૧૨૦૦ જેટલા બાઈબ્લેનો શિક્ષણુ કામ કરે છે. આપણા જીવનામા ખાદી પ્રચાર માટે આજે તો આ જે વર્ગનો વિચાર કરીશુ. હવે જે ખાદીપોસાકની શરૂઆતની જ આ વર્ગો વિષે વાત કરીએ તો પ્રત્યેક શિક્ષક અથવા શિક્ષિકા વર્ષ દરમ્યાન

ઓછામાં ઓછી ૧૦ રૂપિયાની ખાદી ખરીદી જ શકે. જે એવો આદર્શ ખાદી બાવનાથી ખરીદે તો પછી એમની પાસે લાજુતાં જાળકોને તો એનો ચેપ જરૂર લાગે જ. એવો પણ વર્ષે ૩ રૂપિયાની ખાદી તો રમતમાં ખરીદી લે. જે શિક્ષકો, શિક્ષિકાઓ અને પ્રાથમિક શાળાનાં બાળકો ગાંધીજીની ખાદીને આ રીતે અદ્ય પ્રમાણમાં પણ અપનાવી લે તો ૧૯૪૦ ના વર્ષમાં સુરત જીલ્લામાં બાળકો $૪૫૦૦૦ \times ૩ = ૧૩૫૦૦૦$ રૂપિયા, શિક્ષક શિક્ષિકા $૧૨૯૦ \times ૧૦ = ૧૨૦૦૦$ રૂપિયા, કુલ ૧૪૭૦૦૦.

૧૪૭૦૦૦ એટલે કે લગભગ દોઢ લાખની ખાદી ખરીદી લે. આટલું જ એવો કરે તો જીલ્લામાં દોઢ લાખની ખાદી વર્ષે દહાડે ખપતા માટે અને આ વર્ષે તો જીલ્લાની વસ્તીનો બહુ નાનો ભાગ મળાય. ૧૦ મે ભાગ પણ ન થાય. પરંતુ જે શિક્ષિત વર્ગ અથવા શિક્ષણ પામતો વર્ગ આદરુ જ કરે તો પછી એ ખાદીપ્રચાર ગર્વાદ વગરની જીલ્લાની પ્રજામાં જરૂર પ્રવેશ કરશે જ.

આથી પ્રાથમિક શાળાઓ જે આ દોઢ લાખની ખાદીની વાત વદ રાખે તો જીલ્લાની પ્રજાને આગળ લઈ જવામાં ગરુ છીએ તેથી આપણે જાળકોને આથી જે પ્રચારનું શિક્ષણ મળશે તે સર્વોત્તમ નીવડશે જ. પ્રાથમિક શાળાઓ આ દોઢ લાખની ખાદીની વાત વિચારશે સદ્માણે આ ખાદી કાર્યની શુભ શરૂઆત આપણા જીલ્લાના એક ગામડાની શાળામાં તો યદ્ય ચૂકી છે જસાવપુર તાલુકામાં ખોરીફળીયાનું ગામ છે ત્યાંની પ્રજા કાળીઓની છે. એમાં લોકલ બોર્ડ તરફથી એક સારી પ્રાથમિક શાળા ચાલે છે. લગભગ ૩૦૦ બેઠકા વિદ્યાર્થીઓ છે એમના આચાર્ય શ્રી. નીલાકાંત છે. એમના અંતરમાં ખાદીની બાવના વસી ગઈ અને લોકલ બોર્ડની શાળાના એ શિક્ષક લોક સેવક બની ગયા. એમના સંસ્કારી વર્તનથી ગામના કાર્યકર્તાઓ એમને બધા સાથે આપ્યો. એમણે સંકલ્પ કરી દીધો કે મારી શાળાના વિદ્યાર્થીઓ બધાજ ખાદીધારી યદ્ય જન્ય અને જે ખાદી પણ પોતાના કાનજી કાર્યમાંથી મેળવી લે. ગામના શ્રીમંત ખાદી પ્રેમી સજ્જન બાઈ છીયાબાઈએ એમના ઉત્સાહને વજાવી લઈ શાળા માટે ૩૫ રૂપિયા વસતી આપ્યા પછી તો નિલાકાંત એ કામમાં તનમય થઈ ગયા. વારાફરતી બધા વિદ્યાર્થીઓને રોજ એક કલાક તો કાતવાને મળે જ. એ રીતનું અમય પત્રક ગોઠવી દીધું. શાળાનો. અભ્યાસ પણ ન પડે એ રીતે શાળા બહારના કાનજી સમયને એ સમય પત્રકમાં સમાવી દીધો. પુણી માટે પત્ર ધોળજી પણ ગામમાં આવી ગઈ. બાળકોમાં પણ ખૂબ ઉત્સાહ જાગ્યો એટલે એમને માટે તકલી આવી. જોત જોતામાં શાળાના મેવા બાવી આચાર્યના ઉત્સાહ અને ખંતથી ૪-૫ મામમાં જ ૧૦૪ બાળકો રેડિયા પર કાંતતા થયા. ૧૨૪ બાળકો તકલી સ્વાસ્થતા યદ્ય ગયા હું જે વખત એ ખાદીશાળામાં દર્શન કરી આવ્યો. શાળાનું આખું મકાન ફાળકા અને અરેસ્ટ્રુ પર ઉતારેલા સુદર સુતરથી શોભી ઉઠે છે. પાસેજ આવેલા ગાંધીકુટિર ખાદી ઉત્પત્તિ કેન્દ્ર તરફથી એમને બધો જ મદકાર મળી ગયો. વિદ્યાર્થીઓએ એવો નિર્ણય કરી દીધો કે જે સુતર ઉત્પન્ન થાય તેના બદલામાં ખાદી જ લઈ લેવી. બાળકો પુણી જાને ખરીદી લે છે અને કાંતીને સુતર વેચી બદલામાં ખાદી જ લઈ લે છે. નિલાકાંતનો ઉત્સાહ એટલે વધવા લાગ્યો. એમણે વિદ્યાર્થીઓના વેશકર્મ જતા બધાએ કાનજી સમયે અડપોયગ કટ્ટા દાખવ્યું. રાત્રે ૨૫-૩૦ વિદ્યાર્થીઓ શાળામાં સુવા આવ્યા અને રાત્રિએ અને વહેવા પ્રભાતમાં પણ શાળામાં રેડિયા ગુજવા લાગ્યા.

નિઝામાઈમાં ઉત્પાદ છે, સેવા વૃત્તિ છે, તનમય થઈ જવાની તગન્ના છે. શાળાનિઝામાઈનું ઘર થઈ પડ્યું છે અને રેડિયા અને તકલી અને ખાદીથી જ એમના વિચારો બરેલા રહે છે. કંઈ કંઈ પ્રગતિની ચેજના વિચાર છે. ગાંધી જયંતિ આવી અને કાતજનો સંદેશ વિધાર્થીઓને અપાઈ ગયો. જે સુતર કેતાય તેની ખાદી હરિજનોને આપવી એવું નક્કી થયું જોત જોતામાં ડાહ્યા સુતર તૈયાર થઈ ગયું અને જોની રૂ. ૭-૪-ની ખાદી હરિજનોમાં વહેંચી દીધી.

આ પ્રાથમિક શાળાની આ ખાદી પ્રવૃત્તિનો એપ ગામને પચ્ચ લાગ્યો. ગામના કાર્યકરોનો પુરતો સાય તો હતોજ. શ્રી. છીચુભાઈના બનિઝ પરસોતમાઈ પણ આગા પુરા ઉત્સાહથી બન્યા. આજે ૯૦ ધરના ગામમાં ૫૦ ઉપરાન રેડિયા આવે છે. જનમાં જતી ૩૦ બેળેએ સકલ્પ કર્યો કે જન છોડી રેડિયા જ લઈ લેવો. એ બધી બહેનો સુદર સુતર કાંતવા લાગી. જયંતિ પ્રસંગે એમની કાતજી હરિદાઈ ગોઠવાઈ તેમાં ૪ છનામો વહેંચાયાં હરિદાઈનું પરિણામ નાજુવા જેવું છે.

ક લા ક ની હ રિ રા ધ

ક્રમ	નામ	તાર	આક	કસ	ક તામણી
૧	શાતાબહેન	૨૩૬	૩૮	૫૦	૫૫ પાઈ
૨	વજીરાબહેન	૨૩૨	૩૮	૯૦	૫૫ પાઈ
૩	રામીબહેન	૨૪૫	૨૬	૮૦	૪૫ પાઈ
૪	મીડીબહેન	૨૭૦	૨૨	૫૫	૪ પાઈ

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો પૂ. ગાંધીજીની રેડિયા પ્રવૃત્તિમાં કેટલે સુધી કામ કરી શકે છે તેનું જ્વનત દૃષ્ટાંત બેરીફળીયાના આચાર્ય નીઝામાઈ સાં પ્રાથમિક શાળાઓ આગળ મૂકી દે છે. એક બે વર્ષમાં ત્યાંના ૩૫૦ જેટલા બાળકો ખાદીધારી થઈ જશે એટલે વર્ષે ૬૬ નહિ તો ૧૨૫૦ રૂપિયાની ખાદી એ શાળા જ ખપાવી દેશે. ખાદી મોઢી પટે ? શાજલ સમયનો સદુપયોગ કરતા અને રેડિયા જાને ચલાવતા થઈ જાયે તો ખદી સરનીજ થઈ જાય.

બેરીફળીયાની એ શાળાનો એપ બીજી શાળાઓને લાગશે ?

દિલ્લિપુરા દિવાનજી

ગામ સુધારણા સપ્તાહ

—: એક ચેતવણી :—

હવે તો જીવના લોકોના નાજુવામાં આવી ગયું છે કે જીવના લોકોને જોડના ગામ સુધારણા સપ્તાહનો હેતુ ગામ લોકોએ સ્વાસ્થ્યથી સમુદમાં કાગ કરી પોતાના ગામને રહેવા લાયક બનાવવાનો છે. આ હેતુ તેજ ગામે બર લાવી રાકાય કે ન્યા પક્ષાપક્ષી ન હોય એક વર્ષના અનુભવે બતાવી આપ્યું છે કે જે ગામોમાં પક્ષાપક્ષી હતી ત્યાં ગામ સુધારણાનું કામ થઈ શક્યું નથી. એવું બર કે આ ચેજનાને લીધે કેટલાએક ગામોમાં કુસંપ હતો ત્યાં સપ આવ્યો છે. વર્ગો વર્ગો વચ્ચેની અસમાનતા થોડે અંશે ઓછી થઈ છે પણ કેટલીએક તુટીઓ પણ જોવામાં આવી છે. ઘણા ગામોમાં રસ્તાઓ પહેળા કરવાનું કામ લોકોએ સંપ અને સ્વેચ્છાથી કર્યું છે પણ કેટલાએક ગામમાં ગામ સુધારણા સમિતિએ

અનિચ્છનીય રીતિએ કામ કર્યું છે. સ્વેચ્છાથી રસ્તો પહેળો કરવાનું કામ ત્યારે જ કરવું જોઈએ કે જે કરવામાં જંગી જમીન જતી હોય એવી કોઈ પણ વ્યક્તિનો વાધો ન હોય. આવા કામમાં એક વ્યક્તિ પણ વાંધો ઉઠાવે અને પોતાની ખાનગી જમીન આપવા ના પાડે તો કામ લોકો મોટી બહુમતિના જોરે ના પાડનાર વ્યક્તિની જમીન પડાવી ન શકે. આમ કરવાથી મુન્દ્રો થાય છે એટલું જ નહિ પણ એ કૃત્ય નીતિ વિરુદ્ધ છે. આપણે તો સત્ય અને અદિન્યાથી જ કામ કરવા ગામીએ છીએ ના પાડનાર એક વ્યક્તિની જમીન પણ જમીનથી પડાવી લેવાની કેશિપમાં દિંસા રહેતી છે એટલું જ નહિ પણ ગામની સમિતિના દરેક સભ્ય મુન્દ્રાને પાત્ર છે. આવી જુજ ફરિયાદો દમારી પાસે આવી છે. અને તેથી જ આ ચેતવણી મિત્રાચ બીજે રસ્તો હોતો નથી. સમગ્રવવા છતાં વિરોધ કરે તો વિરોધ કરનારની જમીન પડતી મુકવી જોઈએ. અને એમ કમ્પાઈ જે બધી જ યોજના પડી ભાંગતી હોય તો તેમ થવા દેવું બહેતર છે. દયાણુ કઠાવવાની બાબતમાં પણ કોઈ વ્યક્તિ કઠવાને વાધો ઉઠાવે તો તે અરકાર આગ્રહ કઠાવવા તત્કાલીન કરવી જોઈએ આવા અનેક દયાણુ અમલદારોની આરક્ર કઠાવવામાં આવ્યા છે. દયાણુ કઠાવવામાં વિનંત થતો હોય તો યોજના દયાણુ નીકળે ત્યાં મુખી મુખની રાખવી જોઈએ. મને જણાવના આનંદ થાય છે કે મધ્યાં ગાળ્યા અપવાદ સિવાય ઉપરના ધોરણને જ અનુસરીને સેંકડો જવકે દબારો લોકોએ સુધારણા માટે દયાણુ કાઢી નાંખ્યા છે, અને ખાનગી જમીન નાહેર ઉપયોગ માટે આપી છે.

હું આશા રાખું છું કે આ વર્ષના કાર્યક્રમમાં જે જુજ ફરિયાદો આવી છે તેટલી પણ આપશે નહિ.

૨ મી ક્ષા

મામ સુધારણા સપ્તાહની યોજનાની એક વર્ષની કાર્યવાહી પૂરી થઈ છે એટલે એના મળ હેતુમાં આપણે કેટલા ફતેહમંદ થયા છીએ અને કેટલે અંશે નિષ્ફળતા મળી છે એ વિચારવું જરૂરી છે. રોજના અંગે શું કામ થયું છે એનો સત્તાવાર હેવાલ 'રથાનિક સ્વરાજ્ય'ના ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બરના ૩૯ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરાગા આવ્યો છે તે પરથી જોઈ શકાશે અને તેથી ફરીથી અહિં જણાવવાની જરૂર નથી. પણ કઈ કઈ બાબતમાં આપણી ત્રુટી જણાઈ છે અને કઈ કઈ દિશામાં સુધારો કરવાની જરૂર રહે છે એ બીજા વર્ષનો કાર્યક્રમ માટે જાણી લેવું આવશ્યક છે.

(૧) ગામ નર્થ દરમ્યાન મધેના કામેના પત્રક પરથી માત્રમ પકડે કે જીલ્લાના ૮૨૬ ગામે પૈકી ૩૬૨ ગામેમાં મામ સુધારણા સપ્તાહ અંગે કામ થયું છે એ પરથી એમ કહી શકાય કે આપણે ૪૬૪ ગામેમાં આપણે મામ સુધારણા સપ્તાહનો સંદેશો અસરકારક રીતે પહોંચાડી શક્યા નથી. એ જાણ સમવિન છે કે એમાંના કેટલાંક ગામેમાં પુરતો ઉત્સાહ કેળવવાના અભાવે એમ જન્યુ હશે આવી મોટી સંખ્યાના ગામેમાં યોજનાનો અમલ ન થાય એનાં ઘણા કારણો હોઈ શકે.

એક તો સ્વતંત્રતા આ નવીન યોજના પહેલીજ વેળા કરવામાં આવી હતી. આગળ વધેલાં ગામે એ યોજનાનો ઉદ્દેશ અને જરૂરિયાત સમજી શક્યા હતાં. બ્યારે પછાત ગામે તેમ કરવામાં શક્તિ ન થય ન હતાં. પણ એથી કંઈ વિરમય થવાનું નથી. કારણ કે એ

નો ધારેલું હતું તાલુકાવાર થયેલા આક્રમક જોગવાઈ માલમ પડશે કે જવાબદાર તાલુકામાં સૌથી વધારે કામ થયેલું છે, અને એનું કારણ એ છે કે એ તલુકામાં આગળ વધેલા ગામેની સંખ્યા મોટી છે અને કાર્યકરો મોટા પ્રમાણમાં ધ્યાન આપી શક્યા હતા. ગાડી તાલુકામાં જોજામાં જોછું કામ થયું છે તેનું કાનૂન પશુ આ પરથી સમજી શકાશે કે એ તલુકામાં મોટે ભાગે કાળીપરજ વર્ગના લોકોની વસ્તી છે અને કાર્યકરોની સંખ્યા પશુ નાની છે જે બારડોલી તાલુકા હમણા કોઈ પશુ લડતની મોખરે રહ્યો છે અને રચનાત્મક કાર્યમાં પશુ આગળ છે તેનો નજર ત્રીજો રહ્યો છે એ દીવગીરીમયું છે પશુ એનું એક નાણીતુ કારણ છે. આ કામો દરમ્યાન હજીપતિ ચળવળમાં તાલુકાના લોકો મુંઝાયેલા હતા, અને તેથી આ બાબતમાં પુરો વખત આપી શક્યા ન હતા. ચીખલી તાલુકા માટે સારી આશા રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ સ્થાનિક પક્ષોને લઈ જોઈએ એવું મન્યુ નથી ચોખ્ખી તાલુકા શરૂઆતમાં પાછળ હતો પશુ પછીથી કાર્યકરોના બારે ઉત્સાહને લઈ પનટો આવ્યો હતો અને બીજો નજરે આવી શક્યો છે.

આ પરથી આપણને શીખવાનું એ મળે છે કે આ વર્ષે પહાલ ગામે માટે આપણે મજીર પાલન કરવો જોઈએ અને આગ મુદ્દારણા સંપાદના કામો હાથ પર લેવા પુરો ઉત્સાહ કેળવવો જોઈએ. આપણે આશા રાખીએ કે બારડોલી તાલુકા આ વર્ષે મોખરે આવશે અને આઠે તાલુકાના સઘળા ગામોમાં આ કામ હાથ પર લેવાશે.

(૨) થયેના કામોની સંગીનતા જોતા પરિણામ જાહેર સંતોષકારક કહેવાય નહિ. કામોમાં ગામમાં રસ્તા બનાવવાનું કામ મુખ્ય હતું. રસ્તા બનાવવાનું પહેલું પગથીયું રસ્તાને જોઈતી જગ્યાએ લાવી યોગ્ય રીતે ઢાળણું લાવી માગીકામ કરવાનું હોય છે. રસ્તાનું બાધકામ હુમરી માન માગી લે છે અને આપણા ગામના રસ્તા સ્વાધ્યયથી બનાવવા માગીએ છીએ એટલે એ રીતેના મુખ્ય સિદ્ધાંતો આપણે નાણી લેવા જોઈએ. છતાં લોકલ બોર્ડ તરફથી આ વિષય પર પત્રિકા પ્રસિદ્ધ કરી જોઈએ. આવી છે. અને તેથી આશ્ર દબરી વિનંતી કરનારી કે સર્વે લાગતા વળગતાએ આ પત્રિકા વાંચી અભ્યાસ કરી તેમાં જણાવેલા સિદ્ધાંતો નાણી લેવા જોઈએ અને તેમાં આપેલી સૂચનાઓ પ્રમાણે કામો કરવાં જોઈએ. ગામ રસ્તાઓના કામમાં એ વસ્તુ ખાસ જરૂરી છે એક તો રસ્તા પર પાથરવાનો માલ અને બીજું ત્યાં જ્યાં જરૂર જણાય ત્યાં ચોમાસાના પાણીના નિકાસ માટે જોગવાઈ, દાખલા તરીકે ગરનાળું, હથુળ પાઈપ વિ પહેલી જરૂરીયાત માટે લોકોએ પાસેની નદી અગર ખાડી અગર બીજી જગ્યાએથી પોતાના જગ્યા ગામમાં જોઈતો માલ લાડી પત્રિકા નં. ૫ અને ૮ માં આપેલી સૂચનાઓ પ્રમાણે રસ્તા પર પાથરવો જોઈએ જે ગામોના રસ્તાના કામ અંગે માગીકામ થઈ ગયું છે તે લોકોએ આ વસ્તુ આ કામ પહેલું કરવું જોઈએ પાણીના નિકાસ માટે જોઈતી જોગવાઈ સળધી છૂંદના બોર્ડ સરકાર પાસે થોડી માન્ટ મેળવવા પ્રયત્ન કરી રહી છે, અને એ મળે ત્યાં સુધી યોગ્ય પડશે.

(૩) જેનાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે દરેક સરકારી અને પુરૂષ સમૂહમાં રહી કામથી ઉપયોગના કામ પાછળ પોતાની જાતમહેનત આપવી જોઈએ પશુ આ હેતુ કળીશૂત થયો નથી. સમૂહમાં રહી થણા દિવસ સુધી અર્થે લેક કામ કરી શકે નહિ એ મમજી સકાય

સરત જિલ્લા સ્કૂલખોડની કાયવાહી

ગઈ તા. ૨૩-૧૨-૩૬ને રાત્રિનારે શ્રી કલ્યાણજી વિ. મહેતાના પ્રમુખપદે મળેલી સૂત્ર જિ. સ્કૂલખોડની સમાના કામકામને અગત્યનો બાજુ અહીં આપવામા આવે છે:- (૧) નીચેની સેકન્ડમેડ સાળાઓને-ફર્સ્ટમેડમાં તા. ૧-૪-૪૦થી ફેરવવી:-ઓલખાડ-મેર, મગવા, કીમ, અળીતા, ચોર્ધારી:-હજરા, મગદલ્યા, મહેળી, જુડીઆ, ખારડોલી :-ખોળખારડી, વાલોડ:-શિદેર, જલાલપોર :-નાગધરા, ઈચાપોર, કલ્યાણ, ચીખલી - આગધરા, કુકેરી, ખરોલી, ખારડી -ખોળવાડા, ખામણ, -કરડ, હમરગાડી, (પટેલ કુળીઆ) (૨) નવાગામ (ચોર્ધારી) માં લો. ખોડ સાળા ખોલવી અને નીચેના ઓખોની લોકસાળાઓને ખોડના ચાલમાં લેવાની નિ. ખોડને બધામણ કરવામાં આવે છે. ચીખલી:-સમસેલી (ભારકુળીઆ), સોનારી કુળીઆ, (સાદરવેવ), સુધાવાડી કુળીઆ, (દસલુઆમ), ખારડી:-વાપી કોળીવાડ, વાપી નાયકવાડ, કરાયા, વાલોડ-રાનવેરી, મોરદેવી, દાદરીઆ, વલસાડ-શીત તળાવ (મહેલી) (૩) આ જિલ્લામાં સિદ્ધાંતને અનુસરીને શિક્ષકોની ઓછામાં ઓછી સંખ્યા ૧૫૪૫ હોવી જોઈએ તેને ઠેકાણે આજે મંજૂર કરવામાં આવેલા શિક્ષકોની સંખ્યા ફક્ત ૧૨૭૫ જ છે એટલે જિલ્લામાં જરૂર કરતાં ૨૭૦ ઓછા શિક્ષકોથી કામ ચલાવવું પડે છે. પુખ્ત વિચાર પછી આ ખોડ એવા અધિપ્રાપ્ય પર આવી છે કે આ પરતુરિયતિને કારણે સારાપાચ લાખ રૂપિયાની રકમ કે જે સરકાર તેમજ લોકલ ઓથોરીટી મળીને આ જલ્લાના પ્રાથમિક શિક્ષણ પાઠળ ખર્ચા રહ્યા છે તે મેટિ બાંધે પાણીમાં જઈ રહી છે તેથી અત્યારે સરકારે મંજૂર કરેલા શિક્ષકોની સંખ્યા ઉચ્ચ અપૂરતી છે તે બાબત ઉપર સરકાર અંભીરતાપૂર્વક ધ્યાન આપે એવા આ ખોડ તેને માનપૂર્વક પરતુ પૂર્ગ માનસહિત આમલ કરે છે. જે સરકાર કાયદેસર ગિફ્ટલુના હેતુને ખાતર આવશ્યક એવી ગિફ્ટલુની પૂરતી સંખ્યા મંજૂર ન કરશે તો એવા અપૂરતા રદાકુથી ચલાવવું એ ગિરિયા છે આ બાબતમા આ પહેલા સરકારને લખાણ કરવામા આવ્યું છે અને આથી તે ફરીથી બારમહિત તેના ધ્યાન પર લાવવામા આવે છે- હવેથી આ મહત્વની બાબત પર જે સરકાર તકુથી આશા પડતો જવાબ નહિ આપશે તો ખોડે આ બાબતની જવાબદારીઓ વહન કરવી કે તેમાંથી ખસી જવું એનો તેને વિચાર કરવો પડશે. (૪) વાપીખા (ખારડી) માં સર પી ટી યોજના પ્રમાણે બંધાયેલા લો. એ. સાળાના મકાનની બાહ્ય મરામત બાબતમા ત્યાનાં શ્રી. મોતીલાલ હીરાભાઈ અને શ્રી ડાહ્યાભાઈ હીરાભાઈનો જવાબ તેમની તા. ૧૫-૬-૩૬ની કબુલત સાથે બંધ બેસતો નથી એ બાબતમાં જિ. ખોડના પ્રમુખને એ બંને ગૃહસ્થો સાથે વારાઘાટ કરી યોગ્ય કરવા વિનતિ કરવી. (૫) વેસુ (ચોર્ધારી) ની લો. બો. સાળાના મકાન માટે સફ્ટ ગામના ઈનામદારે જમીન હદાર સખાવતથી આપી હતી તેવી જ રીતે બાબકોની રમગમત માટે વગર ભાડે જમીન આપવા વિનતિ કરવાની લો. ખોડના પ્રમુખશ્રીને જવાબજૂ કરવી. (૬) લેઈટ હાઇ કોમર્સીઅલ સ્કૂલ-રાદેર બંધ થઈ ગયેલી હોવાથી તેની મંજૂરી એમાં લેવી. (૭) વેડછી શિક્ષક તાલીમ વર્ગ હવેથી પાચ મહીનાને બદલે રા. મહિનાનો રાખવો ને તેને મંજૂર કરવા ઈ પી. આઈ. ને વિનતિ કરવી (૮) ચોરપાડ કન્યાસાળાના મકાન માટે શ્રી. જોગીલાલ ધીરજલાલ લાલાએ પેતાની માલિકીની જમીન આપવાની ઇચ્છા દર્શાવી છે તે જમીન એ.એ.એ. જેવી ને તેમને પસંદ પડે તો તેમની મારગણી સ્વીકારવી અને સફ્ટ કન્યાસાળાનું મકાન બાંધવા માટે રૂ. ૧૦૦૦ ને બદલે રૂ. ૧૫૦૦ આપવા શ્રી. જોગીલાલ લાલાને વિનતિ કરવી.

પ્રાસંગિક નોંધ

અમારી નેમ—‘સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’ના પ્રાચીનને ગૂજરાતના પત્રો ને માસિકાએ આવકાર આપ્યો છે, તે સાથે કેટલાક મિત્રોએ કેટલીક સૂચના પશુ આપી છે. એક પત્ર-મિત્રે આ માસિકાનો ઉપયોગ મહામથા પક્ષ કે બીજા કોઈ પક્ષના પ્રચારપર્થ તરીકે અગર ચૂંટણીમાં ગત મેળવવાના હેતુ માટે ન સાચ તે મામે અમાર પ્રાસ ધ્યાન ખેંચ્યું છે, આ તકે અમે સ્પષ્ટ કરવા માગીએ છીએ કે—ગામડાની દૂર દૂર વસતી જનતાને નેમના રોજરોજના વહેવારમાં એક સાધનરૂપ ધર્ષ પડે ને તેઓ લો, ગ્રેડ અને ગામ-પંચાયત જેવી સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓના વહીવટથી મદ્દિનગાર ગ્હે તેમજ ગામજનતા સ્વમાનથી અને સરળ રીતે જીવન ગુમરી શકે એ માટેના બનતા બધા પ્રયામે કરવાની આ મસિકાએ અમારી નેમ છે. કેટલેક પક્ષ પક્ષનું લાજન જનાવવાની આ મસિકાના મંચાલકોની નેમ નથી તે તો અત્યાર સુધીના પ્રગટ થયેલા અકે જોવાથી જોઈ શકાશે. અમારા આ મસિકાને સચિત્ર બનાવી ગામ ગામડે સ્પષ્ટતા, સાળાઓ, રસ્તાઓ, કુવા, જાગર વિ. સંગ્રહી પ્રચાર કરવની અમારી સુરા છે જ ને મંજોર પ્રમાણે અમે તે કાર્ય હાથ ધરવાની આશા રાખીએ છીએ. છેવટે આ માસિકા પહેલા પાને ‘આ માસિક શા માટે?’ એ મથાળા હોળ કરવામાં આવેથી ચોખવટ તરફ દરીથી અમે સૈનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ ને ગામડાની પોલી પ્રગતે કોઈપણ રીતે ઉન્નત કરવાના હેતુ સિવાય બીજા કોઈ કાર્ય માટે આ માસિકાનો ઉપયોગ નહિ જ સાચ એની અમે દરીથી ખાતી આપીએ છીએ; તે સાથે આની ગામડામાં ધ્યાન ખેંચતા અમારા પત્ર-મિત્રોનો અમે આ તકે આભાર માનીએ છીએ.

મકનજી પટેલ

આટીનીઈસમાન—સૂરત જિલ્લાના સર્દારાએ ગૂજરાતના બીજા જિલ્લાઓ કરતા પ્રાથમિક કેળવણી માટે શાળાઓનાં મકાનો, જાળપુસ્તકાલયો, વિ.ની સારી જેવી સગવડ સૂરતનાં જ વતની ને મુબઈમાં વમતા સર પુરોત્તમદાસ દકિરદાસ તરફથી કેટલાંક વર્ષોથી કરવામાં આવી છે. જિલ્લાભરમાં આજ સુધીમાં મર પી. ડી. જેજના મુજબ નિશાળનાં આશરે ૧૨૫ મકાનો ગધાયા છે ને ૩૦૦ ઉપર જળ લાયબ્રેરીઓ સાથે છે. હરલા બેએક વર્ષોથી તેમણે મકાન બંધાવવાનું ‘બંધ રાખ્યું’ હતું, પશુ હમણા જ તેઓ આ જિલ્લાની મુજબાને આપી ગયા તે પ્રસંગે મસ્તી કિમતમાં ગકાન બંધાયે એવા પ્લબની મંજુરી આપી છે ને હવે એ પ્લાન મુજબ સૂરત જિલ્લામાં આશરે વીસેક ગામેએ બ્યાં નિશાળનાં મકાન ન હશે તે ગામેએ મંજોર પ્રમાણે મકાનો બંધાવવામાં આવશે. જાળ લાયબ્રેરીવળી યોજના તો તેમની ચાલુ જ છે. આશા છે કે જિલ્લાના જે ગામે આ બને સાધનોથી વચિત હશે તેઓ આ યોજનાનો પૂરો લાભ લેશે જ. સૂરત જિલ્લા તરફ મમતા ધરાવી સર પુરોત્તમદાસે મહાપુરુષનું કાર્ય કર્યું છે તે માટે આ જિલ્લાની જનતા હમેશા ઝાણી રહેશે. તેમણે અદરેતા આ પુનીત કાર્યને માટે અમે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને હજી પશુ એ ચાપુ માખરો જ એવી આશા સાથે અમે વિરમીએ છીએ.

જયોતેના શુકલ

સૂરતના બાઈ જાળદેવ મોલીઆ તરફથી હાસ્યરસનું પ્રગટ થયેલું
‘વાતોનાં વડાં’નું પુસ્તક મંજુ છે, તેનો સામાર સ્વીકાર કરીએ છીએ.

રોજનીશી ડિએનર-જનન્યુઆરી

ડિએનર તા. ૧૧—બારડોલી તાલુકાના જેડૂતોની બારડોલીના પટેલ જીનમા મળેલી મહામા શ્રી. મેસરજી દેસાઈએ સદકારી પદ્ધતિએ કામ કરવાથી થતા ફાયદાની મમ જુત આપી એ સમાજે 'બારડોલી તાલુકા ખેતી સુધારણા ઓ ધી વેચાયું' સદકારી મળી કાઢવાનું નક્કી થયું.

તા. ૧૩—સુરતના વિન્દી પ્રચારક મળના પુરતકોવળની શ્રી. મેસરજી દેસાઈએ મુલાકાત લીધી હતી ને સરથાના કાર્ય માટે ઉત્તમ અધિપ્રાપ આપ્યો.

તા. ૧૪—ચોર્થાસી તાલુકા દૂધ ઉત્પાદક મળીની કાર્યવાહક સમિતિ ની મહાજે મળીને રજીસ્ટર કરાવવાનું કમન્યુ.

તા. ૧૫—પૂનાની જિલ્લા બોર્ડે રૂ. ૩૦ કે તેથી ઓછા પગાર નોંધકરણે માસિક રૂ. ૩૦) નું એનાલન્સ આપવાનો ફરાવ કર્યો.

તા. ૧૫—કુબારીઆ (જિ. સુરત) માં આજીવાજીના ગામોના શાકભાજી ઉત્પન્ન કરનારા જેડૂતોની સમા મળી આસિ રજીસ્ટ્રાર શ્રી ત્રિવેદીએ શાકભાજીના એક વેચાણ મટે મળી સ્થાપના ની સમજુત આપી હતી.

તા. ૧૮—ખેડ જિલ્લા માધ્યમિક શિક્ષક પરિષદ નિધિયાદમાં ડો. રમણલાલ યાજ્ઞિકને પ્રમુખપદે મળી હતી.

તા. ૨૦—નવસારી તાલુકા પ્રજામંડળે પાક નિષ્કલ જરાથી ઉભરા, વાસી દાતી ની ગામોને પૂરી મહેસુલી મારી મળે તે માટે માગણી કરી.

તા. ૨૨—છાહોના ૧૨૧ માથી ૪૦ ગામોનું આખું મહેસુલ દુમળીને કારણે મુલ્યે સરકારે માફ કર્યું, ૬૮ ગામનું અડધું તેમજ ૧૩ ગામનું મુલતરી રાખવા કંભાનું. ચોર્થાસી તાલુકા દૂધ વેચાણ કમિટી સદકારી મળીને રજીસ્ટર કરાવ્યા આવી.

તા. ૨૩—વર્ધામાં મળેલી મહામહાની કારોબારી પ્રમિટીએ રાજકોથ પરિચિતિની ચોખ્ખાટ મળું લખાણ નિવેન પ્રગટ કરી ત ૨૬ મી જનન્યુ એ સ્વાનંત્ર્યલિની ઉજવણી કરાવવાની પ્રતી અપીન કરી.

તા. ૩૧—ગૂજરાત કાઠિયાવાડ યુવાન કાર્યકરોનું સમેલન સુરતમાં શ્રી એક્સી પ્રમુખપદે મળ્યું.

જનન્યુઆરી ૧૪૦ તા. ૧—સુરત જિલ્લામાં મરકારે સરતા અનાજ ની દુકાનો ખોલવાનું કમન્યુ.

તા. ૪—મુર્તિ ઓ કમ્પ વચ્ચે રિમાની વ્યવસ્થાર શરૂ થયો. સુરત જિલ્લામાં કોએમ કર્યું કરો ની બારડોલીમાં મળેલી મહામા મરકાર વલનમગજીએ દેશની રાજકીય પરિચિતિ વિષે બાંધણ આપ્યું ની વ્યક્તમ કાર્યમાં મડી પડવાની સનાદ આપી.

તા. ૬—ચીખલી કરગામાં પશુ દવાખાનું એકજ હોવાથી તાલુકાનાં ઉત્તમ દુગ્ધ મામો તેનો વાવ લઈ શકતા ન હતા તેથી રાનકુચમાં પ્રમયનાઈ પશુ દવાખાનું સુરત જિ. બોર્ડે તરફના શરૂ થયું એ દવાખાનામાં ચીખલી પશુ દવાખાનામાં ડોક્ટર દર આઠ ડિયે. ખુબારે ને શનિવારે ખગેર પડી દોરવી સારવાર માટે હાજર રહેશે આ બોર્ડન્યુ. વા વે. આજીવાજીના ગામોએકો ની બોર્ડના પ્રમુખશ્રી મિનિતિ કરે છે.

અ તુ કું મ

વિષય

પૃષ્ઠ

૧ લોકશાસન તત્ત્વ	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેમાઈ	૨૧૩
૨ મોની નિશાળ	ધા પ્ર	૨૨૫
૩ આ તે સ્થાનિક સ્વરાજ્ય કે તેની દાસી ?	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેમાઈ	૨૨૩
૪ કામ પ્રાપ્તિની શિક્ષકો સલાહ		૨૨૭
૫ વિગમતા વિગમ્ય	શ્રી લક્ષ્મીભાઈ હરિભાઈ પટેલ	૨૩૪
૬ સ્ત્રીનગરી	શ્રીમતી જ્યોત્સના શુક્લ	૨૩૬
૭ નમ યાગે રક્ષતભોરી	શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેમાઈ	૨૩૭
૮ નામ શિક્ષક ગોષ્ઠ	શ્રી કલ્યાણજી ત્રિ મહેતા	૨૪૦
૯ સ્વરત નિવૃત્ત સ્કૂલમોડેલની કાર્યવાહી		૨૪૩

આ હ કો ને

જેમના લગાવગના પેસા બાકી હોય તેમને તે તાકીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે

ત ની મ ડ જ

શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેમાઈ
શ્રી કલ્યાણજી વિક્રમભાઈ મહેતા
શ્રી જ્યોત્સના જહેન યુ કુંવ
શ્રી મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લક્ષ્મીભાઈ હરિભાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

શ્રી હંકારનાઈ મણિભાઈ દેમાઈ

ચિફ્ટ એક્ઝિમર

' સ્વરત નિવૃત્ત મો મોડેલ

મુદ્રક

શ્રી નાન હજીરામ દેમાઈ

સોલારાની મુદ્રણમ હિરે

ચીંગાન સગત

આ માસિક ૪૨ મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રગટ થશે.

વાર્ષિક લાવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[ભાષિક]

પૃષ્ઠ ૧]

ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૦

[અંક ૭]

લોકશાસન તંત્ર

પદ્મપદ્ધતિ

[૪]

પદ્મપદ્ધતિની નીચેની વિરોધવાળો સત્વથી આ લેખમાં ઉત્તરેપ કરવામાં આવશે.

(૧) પદ્મના પ્રાથમિક સભ્યોની પદ તરફ વફાદારી.

(૨) ધારાસભા તથા લો. બોર્ડ વગેરે મંથાઓના ઉમેદવારોની પદવંદગી.

(૩) શિસ્તપાલન.

(૪) પદ્મપદ્ધતિના લાભાલાભ.

(૧) પદ્મના પ્રાથમિક સભ્યોની પદ તરફની મંપૂર્ણ વફાદારી વિષય કોઈ પણ પદને ફોલોઅપ બનાવી શકાય નહિ. કોઈ પણ પદના અવ્ય થયા પહેલાં દરેક બંધિતને પૂરેપૂરો વિચાર કરી લેવો જોઈએ. દરેક હિન્દીને પ્રથમ આધીનતા જોઈએ છે, અને તેથી જ આને દરેક પદે પોતાનું મોઢકમ ધ્યેય હાથમાં હોય છે અને તે પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો નક્કી કરેલાં હોય છે. આ ધ્યેય અને સાધનો તથા પદના બંધારણના અમલો સમજીને જ પદના સભ્ય થવું જોઈએ અને મન્ય થયા પછી તેને સંપૂર્ણ વફાદારી મેળવું જોઈએ. દાખલા તરીકે મહાસભાના અવ્ય થયા પછી મહાસભા અને તેની ધારાસભા જે ને કરાવે કરે તેનું ચલાવકાલિ પાલન કરવાની કોશીષ કરવી જોઈએ. સભ્ય થયા પછી પદના ધ્યેય અને સાધનો મંજૂર થઈ શકે ન બનાવવી જોઈએ. જે કોઈ નિયમ અગર હાથની મલો કોઈ સભ્યને વિરોધ હોય તો તે બંધારણપૂર્વક ફેરવાવી શકે છે, પણ પોતાને કોઈ નિયમ અગર કરાવ પમંદ ન હોય તેથી તે પદ અમે વિરોધ કરી શકે નહિ. પદ તરફની વફાદારી ફક્ત બધી દોષવાળી છે તેના દાખલાઓ પણ બેચમાં આપ્યા છે. મહાસભાએ જ્યારે પ્રાંતિક સરકારનો વહીવટ હાથમાં લીધો ત્યારે મહાસભા માટે કોઈ પણ મંબધ વગરના અને વિરોધીઓએ પણ મહાસભામાં દાખલ થઈ સમિતિ અને બીજી સંસ્થાઓમાં દાખલ થવાની કોશીષ કરી હતી, આવા એક સભ્યે લો. બો ની ચૂંટણી વખતે પ્રતિજ્ઞાપન પર

મહી કરી પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી હતી ઉમેદવારોની પસંદગી કરવાની ફરજ મધ્યસ્થ સમિતિની હતી અને એ સમિતિએ આ બંધની ઉમેદવારી મળુ નહીં નહિ પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે એમનાથી સ્વતંત્ર ઉમેદવારી કરી શકાય નહિ એટલું જ નહિ પણ પસંદ થયેલા ઉમેદવારને જનની મદદ આપવાને તે બધાએવા હતા. પણ આ બાંધે પ્રતિજ્ઞાનો મદદતર ભંગ કરી પોતાની પસંદગી ન થવાથી સ્વતંત્ર ઉમેદવારી કરી આસા પ્રતિજ્ઞા ભંગ કરનારને પણ મત આપનારા મળી આવે છે, કાગળુ કે પ્રતિજ્ઞાભંગ એ કેવો ગભીર ગુન્હો છે, તેનું જાન મતદારોને હોતું નથી. બીજા કેટલાક બાંધે એમની ઉમેદવારી પસંદ ન થઈ હતી તેમણે સ્વતંત્ર ઉમેદવારી તો ન કરી હતી પણ મહાસભાના ઉમેદવારોને મદદ કરવાને બદલે ધુપી રીતે સ્વતંત્ર ઉમેદવારને મદદ કરી હતી આ પણ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગજ હતો આ વર્તનને આપણે પક્ષની વફાદારી કહી શકીએ નહિ મતદાર બાંધેએ આવા બીનહરિક્ષ મંચેથી ચેતના રહેવું જોઈએ

(૨) ધારાસભા અને લો બોર્ડ જેની સરચાએ માટે ઉમેદવારોની પસંદગી

પક્ષપદ્ધતિમા પક્ષ તરફથી ચૂંટણીમા જે ઉમેદવારો ઉભા રાખવાના હોય છે તેની પસંદગી કરવા માટે પક્ષના આગેવાનોની એક નાની સમિતિ નીમવામા આવે છે. જેમને પક્ષ તરફથી ઉમેદવારી કરવાની ઈચ્છા હોય તેમણે આ સમિતિને ઠરાવેલા પ્રતિજ્ઞાપત્ર ઉપર સહી કરીને અગ્રજ કરવાની હોય છે અને આવા ઉમેદવારોમાથી જે તે મત વિભાગની જગ્યા પરતા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામા આવે છે. આ પસંદગી કરનારું કામ ધણું જોખમદારીતું હોય છે, એટલું જ નહિ પણ તે નિષ્પક્ષપાત વધણું પણ માગી લે છે અને તેથી જ પક્ષ તરફથી આની સમિતિ માટે પીઠ અને ઊંચા આરિચ્ચવાળા મોવડીઓની પસંદગી થાય છે આ ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામા અનેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવો પડે છે. ઉમેદવારોના ત્યાગ, સેવાશક્તિ ઉપરાંત તેમની કાર્યકુશળતા પણ જોવામા આવે છે. તે ઉપરાંત હાલના આપણા દેશના સંજોગોને લઈને મેમોની વસ્તીનું પ્રમાણુ પણ વિચારમા લેવું પડે છે.

ઉમેદવારોની ઉપર પ્રમાણે પસંદગી કરવાના અનેક કાગળો છે. ન્યારે કેઈ પણ પક્ષને ચૂંટણીમા પોતાના ઉમેદવારો મૂકવાના હોય ત્યારે જગ્યાઓ જેટલા જ ઉમેદવારો મૂકી શકાય. કારણ કે એક જ પક્ષના ઉમેદવારોમા માહુમાહે હરિક્ષાઈ થાય તો તેથી વિરુદ્ધ પક્ષને લાભ થાય છે આ પક્ષપદ્ધતિ પશ્ચિમના લોકરાસનવાળા દેશોમા ધણુ વર્ષોથી ચાલે છે અને ઉમેદવારોની પસંદગીતું કામ પક્ષના મોવડીઓ જ કરે છે, અને એ જામતમાં મનદારોને કઈ પણ શંકા ગ્રહેતી નથી. પણ આપણા દેશમા આવા સંજોગોમા મહાસભાનો એક મેળામા મોટો અને વ્યવશિયંત પક્ષ હોવા છતાં તેની મામે સામાન્ય રીતે સ્વતંત્ર ઉમેદવારો જ પોતાના પૈમા અને લાગવગના જળ ઉપર ઊભા રહે છે. હાલની ધાગમભામા મુસ્લીમ લીગના સભ્યોને બાદ કરતા બે ત્રણ નાના પક્ષો સ્વચાલા છે ખરા પણ તેનું ગૂજરાતમા અસ્તિત્વ નથી. આ કારણોને લઈને ગુજરાતની ધારાસભા અને લો. બોર્ડોની ચૂંટણીમા મહાસભા પક્ષના ઉમેદવારોની સામે જે ઉમેદવારો ઉભા રહ્યા હતા તેઓ સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે જ ઉભા રહ્યા હતા. આ ઉમેદવારો પાસે કેઈ કાર્યક્રમ અગર સિદ્ધાંત નહેતા મતદારોની અજાનતાને

અમલ કરવાને પ્રતિજ્ઞાથી બધાવસા હોય છે તેમના પર રહે છે. જો એક જ પક્ષના ઉમેદવારો આવી વાહદારીની પ્રતિજ્ઞા લઈ સીધા મતદારો પાસે પોતાની પસંદગી કરાવે તો પ્રથમ પક્ષમાં મોંઘામાઢે હરિફાઈ થાય અને તેથી પક્ષ નિર્જન થાય, તે ઉપરાંત સામાન્ય મતદારોમાં ઉમેદવારોની લાયકાત બાબત પસંદગી કરવાની બાબતે જ લાયકાત હોય છે. ઉમેદવારોની આવી પસંદગી કરવામાં આવશે ઉપર જોયું તેમ અનેક દુષ્પ્રતિબંધો જોડાઈ પડે છે. આ ફરજ મનદાર બરાબર બજવી શકે નહિ. પક્ષપક્ષોમાં ખરી રીતે મતો પડશે જોડાશે કે પક્ષના કાર્યક્રમને માટે આવવામાં આવે છે નહિ કે બંધિત. આ વાત દરેક દરેક મતદારે યાદ રાખવી જોઈએ. અને તેથી પ્રચાર વખતે મતદારો આમણ રજૂ કરવાની મુખ્ય વાત ઉમેદવારની લાયકાત કે ગેરલાયકાતની નહીં પણ પક્ષના કાર્યક્રમની છે. ઉમેદવારની શોખતા બંધીકે ઓછાપટ્ટી પક્ષના મોવડીઓએ તપાસી હોય છે અને એ પ્રશ્નો નિર્ણય ઉમેદવારોને કરવાનો રહેતો નથી. આથી બંધીકે મતદારોએ બરાબર સમજી લેવી જોઈએ એ સમજાય તો જ દેશદિત ખાતર કોને અને કેમ કરણસર પોતાનો મત આપવો તેની મતદારોને બરાબર સમજ પડે.

હવે પછીના ભાગમાં કીસ્ત પાસન અને પક્ષપક્ષોના ગુણદોષ સંબંધી ઉમેદખ કરવામાં આવશે.

(અપૂર્ણ)

દુર્લભપર પરામણ

મોટી નિશાળ

રહેણાંચી નીકળેલો બાકાતી મેટરનો ખદારો સમીસાંજે આત્રપક્ષી ગામને પાધરે પહોંચ્યો. તેમાંથી એક યુવાન નીચે જીતર્યો.

એ જીતારને “આવો, આવો, તમેજ વીરબાઈને ?” બોલી એક વનમાં ગએલી વધના ગુહરચે અવકાર આપ્યો.

“હાજી, હુંજ વીરબાઈ, તમે તારે ધીરબાઈ નહિ ?” એ જીતારને પોતાની ઓળખ આપી અને સામાની ઓળખ પૂછી.

એ બંને બંધિતો પ્રાથમિક નિશાળના શિક્ષકો હતી. ધીરબાઈ સરકારી કાયદા પ્રમાણે નિવૃત્ત થતા હતા. વીરબાઈની તેમની જગ્યાએ નીમણુક થઈ હતી. આજે તે પોતાના એ ઓહાનો ચાઈ સેવા આપ્યા હતા ધીરબાઈ ઘરમાં હતા અને લાંબા વખતથીજ ગામમાં વસ્યા હોઈ દેખાવે સફાઈદાર ન હતા વીરબાઈ યુવાન હતા, શહેરમાંની કેળવણીની કોવેજમાં તાકીમ પામ્યા હતા અને ત્યાંથી હજુ તાજાજ આવતા હતા જોડે સુધક અને અક્કડ જણાતા હતા વાળુપાણી પૂર્ણ થતાં બંને ધંધાબંધુઓ નિશાળમાં આવ્યા. ધીરબાઈના હાથમાં કાનસ હતું ને તે નવા શિક્ષકને દોરી રજા હતા.

“ચાઈ આજેજ લેગોને ?” ધીરબાઈને નિશાળ ઉધાડતાં ઉધાડતાં પૂછ્યું.

“હાજી તુમારમાં એવો દુક્રમ છે.” વીરબાઈ દેખાવે અક્કડ હતા પણ બોલવામાં મીઠા અને સ્વભાવે વિનયી જણાયા.

“તો ચાલો કરે” સરઆત.” જૂના શિક્ષકે નવાને ચાર્જ સોંપવા માંડ્યો. દફતર, હિસાબ, કિનાય, રાસ, રૂબીકાં: દરેકની મણતરી થઇ ને મેળવણી થઇ. એ મેળવણી અતે વીરભાઈએ હાથ! કહી છૂટકારાને દમ ખેંચ્યો. તે બોલ્યા “ધીરભાઈ! લાવો એ વાદી, મેં ઉપરની વસ્તુઓનો આનંદોને ચાર્જ લીધો છે એવું લખી સહી કરી આપું.”

“સહી! સહી અત્યારથી! ધીરભાઈએ ઉદગાર કાઢ્યો. અત્યારે તે ખૂબ મંભીર અને વિચારમગ્ન હતા, જાણે કે તેમનું શરીર નિરાળમાં છતાં મન બીજે હતું એવું જણાતું હતું.

“કેમ! હવે બીજા કયાનો ચાર્જ આપવો બાકી છે!” વીરભાઈએ નવાઇ બતાવી જતાસુની આતુરતાથી પૂછ્યું.

“હા!”

“શાનો? હવે તો કંઈ બાકી રહ્યું નથી.”

“ભાઈ! આ તો પારોરામાં પહેલી પૂણી થઇ. જેનો ખરો ચાર્જ આપવાનો છે તેજ તો હવે મેં તમને બનાવ્યું નથી.” ધીરભાઈ અત્યારે કોઇ રહસ્યવાદી તત્વવેત્તા જેમ બોલતા હતા. એના રહસ્યમય શબ્દોનો અર્થ વીરભાઈ વર્તી ન શક્યા.

“શું બનવ્યું નથી?” વીરભાઈના સ્વરમાં હવે અચરજનો ભાવ આવ્યો.

“મોટી નિરાળ!” એ શબ્દોએ વીરભાઈને મોટા મંભીરતા છાંડી હસમુખો થયો.

“મોટી નિરાળ” મોટી ને નિરાળ જેવા એ સાદા શબ્દોનો અર્થ પણ વીરભાઈ સમજ્યા ન હતા એવું એનો ઉદગાર દર્શાવેલો હતો.

“હા, ભાઈ, મોટી.”

“મોટી તે કેવડી?”

“આખા ગામ જેવડી. ગામજવાંનાં ઘર ને ખેતર, વાડા ને ખૂંપડાં એ એનાં મકાન. આખી વસ્તીની પ્રજા-કીચ કે નીચ, મોરાં કે નાનાં, એ એનાં નિશાળિયાં. નથી એ નિરાળમાં રમ્મ કે નથી રાન. આઠે પહેર તે ઉઘાડી છે. મજબૂત હાથે કે જાગે છતાં તેનામાં રહેલું જીવન જાગતુંજ રહે છે. તેવીજ છે આ મોટી નિરાળ હરહ મેરાં આહુ ને આહુ.” કોઇ કવિ કલ્પનામિત દ્વારે ત્યારે તેની અખમાં જે આનંદ અમકે તેવોજ અમકારો વીરભાઈએ ધીરભાઈની આંખમાં જોયો. તે દિગમ્ભ જેવા બોલ્યા.

“ધીરભાઈ! તમારી મોટી નિરાળની કલ્પના હવે મને સ્પષ્ટ સમજતી નથી.”

“કલ્પના!” ખારી જીવનમરની તપસ્યા ને સિદ્ધિ તે કલ્પના! ના. ના. એ કલ્પના નથી, જલ્પના નથી પણ છે હકીકત. તમે ને હું કલ્પના હોણું તો તમે કલ્પના, નહિ તો નહિ.” ધીરભાઈ ઉત્તેજિત થઇ વીરભાઈ બાણી તાણી રહ્યા. તેની તારા જેવી આંખોનું તેજ અમાસના અધારમાં પ્રકાશ પાડવા તારાઓ મયના હોયની તેવી રીતે વીરભાઈના મગજના અધારમાં પ્રકાશ પાડવા પેરી રહ્યું હોયની એવો તેને ભાસ થયો.

છતાં હવે વીરભાઈ ધીરભાઈની મોટી નિરાળને એળખી ન શક્યા. તે શુંચવાએવા સ્વરે બોલ્યા.

“પણ એકજ ગામમાં બે નિરાળ!”

“હા. બે. એક છાંડરાંની તો બીજી તેમનાં વાલીવડીજની.”

“સરકારી દફતરે તો એકતુંજ નામ છે.”

“ખરી વાત. કારણ ખીજ નિશાળ સરકારી નથી.”

“તો પછી હુકમ પ્રમાણે તો હું આ સરકારી નિશાળનોજ ચાર્જ લેવા બંધાએલો છું.”

“એ પણ ખરી વાત. પણ સાચા શિક્ષકે એકની સાથે ખીજ નિશાળનો ચાર્જ પણ લેવો ઘટે. પહેલાનો ચાર્જ એ પોતાની નોકરીની ફરજ સમજ લે છે. ખીજનો ચાર્જ એ પોતાનો શિક્ષકનો સાચો ધર્મ જાળખીને લે છે, વીરબાઈ ! તમે તો કેળવણીની કાયદામાં જાણ આપ્યા છો, નવા યુગનાં આંદોલનો ઝીલી આપ્યા છો એટલે એ મોટી નિશાળનો બાર પણ તમે રાજીખુશીથી લેશો એવી મને શ્રદ્ધા છે.”

“તમારી શ્રદ્ધાને અપાત્ર ન નીવડુ તો હીક. પણ વીરબાઈ ! સાચો પ્રથમ એ મોટી નિશાળનાં દર્શન તો કરાવો.” વીરબાઈ નત્ર અવાજે બોલ્યા, “બહે, સાચો, દર્શન કરતા બેઠા ને ચાર્જ પણ લેના જાવ.”

બંને નિશાળના ટેકરેથી નીચે બેઠયાં. આગળ હતા વીરબાઈ, તે કોઈ તપોમૂર્તિ સુનિ મહારાજ જેવા ને પાછળ હતા વીરબાઈ તે વિનયનત્ર એવા કોઈ શિષિષ્ય જેવા જણાતા હતા.

પાંચ પૂરે થયું ત્યાં દેખાઈ એક ફૂલવાડી. થોડાક વર્ષો પર આઢી થોડાક ખાડા ટેકરા હતા. તે આવડ પડ્યા હતા. એ જગ્યાએ હતાં છાણ ને છાણાં, ધૂળ ને ટેકા, કાંરા ને કાંકરા. પશુ, પંખી અને માણસો અત્રે વિના સકે. એ મળ પિસર્જન કરતાં. એ કારણે એવું નામ પડ્યું હતું ‘અધારખાડી.’

નર્કમાંથી સ્વર્ગ જન્મે એવી ચગતકારબરી રીતે એ ‘અધારખાડી’ આજે ફૂલવાડી બની હતી. એમાં શુક્રાળ હતા ને ગરબોરા હતા, ડમરા હતા ને ડોલારિયા હતા, તુલસી હતી ને તગર હતી. ગામની એજ હવે ગામની શોભા બની હતી.

એ વાડી બનાવના બનાવતાં વીરબાઈ બોલવા લાગ્યા. “વીરબાઈ ! મારી એ નિશાળનું ખાતમૂરત આ ટેકરાઓ પર થયું હતું. દર સ્થાને લોકો એને ગંદો કરતા અને દર સાંજે હું એને વાળી ઝડી માફ કરતો. થોડા દિવસ અમારી હરીફાઈ ચાલી. બંને પક્ષ આમંદે ને હડે ચડયા. અંતે હું છાણો ને લોકો હાર્યા. મારો જય એ એમનો પણ વિજય હતો કારણ આ ફૂલવાડી મારી નથી પણ ગામ બધાની છે. જ્યાં લોકો દુર્ગંધ છોડવા આવતા ત્યાં હવે સુગંધ સૂંધવા આવે છે. એ સુગંધ ફેલાવનાર છોડ ને વેલા મને મારા બાળક જેટલા વ્હાલા છે. એમને મેં મારે હાથે પાણી પાયાં છે, ગોડ્યા છે ને નીંદ્યા છે. પણ ના ના. મારા જેવા ક્ષુદ્ર પ્રાણીને એવું અભિમાન ન ઘટે. આ બધાના ઉદ્ધારમાં પ્રભુનો ને પ્રભુનો પણ ફાળો છે. પ્રભુએ મને પ્રેરણા આપી, તેનો મેં અમલ કર્યો અને શુભ કાર્યનાં એ પગરણને લોકોએ પેતાનું માની બધારી લીધું. વીરબાઈ ! આજથી આ વાડીના તમે માળી.”

વાડી છોડી વીરબાઈ આગળ ચાલ્યા.

“ક્યાં જાઓ છો વીરબાઈ ?” વીરબાઈએ પાછળ પાછળ પગલાં બરતાં પૂછ્યું.

“હરિજનસાહેબ”

“ઢેડવાડે ?”

“ના. હરિજનોના વાડે”

“ત્યાં તો ચામડાના કુંડ અને હાડમાંસના ઉકરડા સડતા હશે.”

ધીરબાઈની એ શંકા અરથાને હતી. દરેક વસ્તુને માણસ સડવા દે તો સડે ને શોભાવે તો શોભે છે, અને ધીરબાઈએ હાડકીવાડને પણ આહુતિવાડા જેવી ચોકખી બનાવી હતી.

ત્યાં પહોંચી ધીરબાઈ બોલ્યા, “બાહુ! આ રહ્યા મારી નિરાશનો ખીન્ને ચોરડા.”

ધીરબાઈએ ‘નેયું’ ‘નયું’ હતું કે દેડાંભંગિયાનાં બામ્બમાં વળી કૂવાનાં જલ! એતો પીએ હેરાનાં પાણી, મેઝાં ને વાસી-જે પાણી પીએ છે દોરડાંપર, કૂતરાખિલામાં ને ચરડાં ચીખ્યાં. પરંતુ અહીં તેણે ‘નેયું’ કે ત્યાં કૂવો છે, અને તે પણ ખાંડિયો, નથી ગોમરો કે નથી કોચરાની સાક્ષનો અવાચરો. એ કૂવા પાસે કુંડીઓ હતી, ચામડાં પકવવાના કુંડા હતા. સામાન્ય સમયે કુંડી એટલે ગંદકી અને કુંડ એટલે દુર્ગંધ. અત્રે એ બને મેઘાં ન હતાં, સડતાં ન હતાં, ને ગંધાતાં ન હતાં. જેમ ચામડાંએ હરિજનના નવા નામે નવો અવાર પામ્યા હતા તેમ તેમનાં ઘર, આંગણું, કુંડ અને કુંડીઓ પણ નવા અવારે એવરપ નહિ પણ શીમારપ થયાં હતાં.

એ બનાવી ધીરબાઈ બોલ્યા, “બાહુ! આ નિરાશ, એનાં નિરાશિયાં ને એનું બધુતર એ બધાનો ચાર્જ પણ હવે તમારે માર્યે છે. મેં એમને ચોકખા રહેતાં શીખવ્યું છે. બેઢી રહવારે કે બળના બપોરે, રાતે કે અધરાતે બ્યારે વખત મળે ત્યારે અવળે ચાલે આ પાઠ એમને પાઠ કરાવી જાણે, એ પાઠ મોતીના દાણા જેવા અક્ષરોવાળી મોપડીઓમાંથી વાંચી સંજાળાવવાનો નથી એ પાઠ આપવાનો છે આપસેવાથી.

પેલી મેઝા પાણીની નીકારી મધાની હશે તો તમારે તે ધોઈ દેવી પડશે. કુંડી ને કુંડ જાંમરાતા હશે તો તમારે તે ઊલેચી દેવા જોઈશે એમનાં બાળક ન્હાયાધોયાં નહિ હોય તો તમે માતાની પેટે વ્હાલ કરી તેમને ન્હવડાવજો. સંસ્કાર અને શ્રમનો અમળો દર ફેંકી એમની જોડે કામ કરવા બેસજો. લીલાં ચામડાં પરથી માંસચરબી ઉખેડજો, કાચાં ચામડાંને કપાવી પાકાં કરજો, પાકાં ચામડાંને વેતરી જોડ ને સપાટ શીવજો. તમે નાને બ્રાહ્મણ છો, હું પણ છું. પણ બ્યારે આપણે જ આપમેળે આ ચામડિયા ધંધાની મુગ છોડશું ત્યારે એ ધંધાવાળા પણ બ્રાહ્મણો જેટલા જ ધુલ્લ યરો, સુધડ યરો ને મરંકારી યરો. મેં એમને એ યથે વાળ્યા છે. હજુ તે મહેલે મગધિયે છે. તમે તેને જાણે રાણે મહેલોડાજો.”

ધીરબાઈએ હરિજનવાસને પેતાની સેવાના તપથી મંદિર જેટલો પવિત્ર બનાવ્યો હતો અને સાચે જ હરિજનોએ પેતાના વાસમાં એક મંદિર પણ રચ્યું હતું. એને ઈશ્વરનાની પાકી દિવાલો ન હતી પણ હતા માટી ને છાણના પીટોર. એમાંના દેવ કેઈ શાકીયામ કે સીતારામ ન હતા, પણ હોતો એક સાવરણો. એ સાવરણો લખતે ધીરબાઈ પ્રથમ આ વાસમાં આવેલા ને વાળવા મટેલા. એ પ્રથમ વાળજૂમાંથી આખા વાડાની અશુદ્ધિની વાળજૂડ જન્મી હતી એટલે એ સાવરણો એમને મન દેવનો પણ દેવ હતો.

હરિજનવાસનો ચાર્જ સોંપી ધીરબાઈ હજમતિઓના વાડે આવ્યા. ગામને સીમાડે ખાડી કાંઠેની એક દીપલી પર એમનાં ઝૂપડાં હતાં. ત્યાં ફરતે ઝૂપડાં ને વચ્ચે એક મોટો

ચોક હતો. એ ચોકમાં એક મોટી તાપણી બળતી હતી. એને કુંડાળે ઘેરી બધા પોતપોતાના કામમાં મસ્ત હતા.

ગામના ગોશાળો ઘેરિયા નાચ કરતા હતા. ઘોડ હાળીઓ લીધેલી પરસાળ પર કોયલાના કંકડે કંકડા લખતા હતા. શુદ્ધ મજૂરીમાંથી કોઈ ખજૂરીની સાદડી ગૂંથતો, કોઈ પહાડવેલાના ટોપસા બનાવતો, તો કોઈ ઘેરાંબકરાનું જીન કાંતતો હતો.

એમને બતાવી ધીરુભાઈ કહેવા લાગ્યા “વીરુભાઈ આ રહ્યો એ મોટી નિશાળનો ત્રીજો ઝોરડો. આબનું છાપડું, ધરતીની પરસાળ અને દીશાની દિવાલો: એ છે આ નિશાળનું” મગન.

ભાઈ! એક દિવસ એ બધાને માથે ઘણી-ઘણીઆમ હતા, છતાં તેઓ હતા નધણીઆના. ખુદ પોતે પોતાના ઘણી ન હતા, એમના હાથ પગ ગામના બેઠૂતોને ઘેર બાંધેલા હતા. આને એ છૂટા થયા છે, પોતે પોતાના ઘણી થયા છે, આજલગી આ લોકો દૂબળા બળ વગરના હતા. હવે એ થયા છે દૂ-બલા-એ બળવાળા. એ બળમાંનું પહેલું તે એમનું નગેયું આત્મભાન અને ખીચું તે તેમની સ્વાધીનતા.

આને એમણે પૂરી આલ્તો છોડી છે, મંદ બસતો ત્યજ્યાં છે. એ જનાવર જેવા હતા તે માણસ થયા છે. એની માણસાઈ વધારે વધારે સતેજ કરવાનો ભાર તમારે માથે છે. એક દિવસ આ વસ્તી મને ગાડો મળતી ને ગામ લોકો હું તેમના સાથીઓને ફગાવું હું કહી મને મારવા દોડના. આને બંનેને પોતાની બૂલ સમગ્ર છે. એમની એ સમજ કાયમ રાખવી એ કામ તમારું છે. ભાઈ! આ હળપતિઓ નાગા ન રહે બૂખા ન રહે, અને ખાપ ત્યારે લાત, કાપક કે માળ નહિ પણ પેટ બરાબ તેડવું અમ ખાપ એ જોવાનું તમારે માથે છે”.

હળપતિવાસની સોપણી નોકણી પછી ધીરુભાઈ ગામ તરફ વળ્યા. બંને ભાગેજે આવ્યા. ગામની ચારે દિશામાં ચાર ભાગેજ હતા. એક ભાગેજ આટિયાપાટિયા-ખીજએ ફત્તર, ત્રીજાએ ચક્રમિથ્તુ ને ચોથીએ કીકરીદડા રમના હતા.

ધીરુભાઈને જોઈ રમતા છોકરાઓ દોડી આવ્યા કોઈ તેની આંગળીએ વળગ્યું તો કોઈ તેના આંગરખે મોટાભાઈ એક વડના થડિયાં પર બેઠા. એટલે એક બાળકે તેમની ચોટલી, ખીજાએ જતેઈ, ને ત્રીજાએ પગ પકડ્યો. ધીરુભાઈ બધાને વારાફરતી સોડમાં લેવા ને પંખાજા લાગ્યા. બંને કે માતા પોતાનાં પેટખાને બહાલ કરી રહી હતી!

“વીરુભાઈ! આ તમારા વિદ્યાર્થીઓ; એમને કેવળ નિશાળમોજ પૂરી ન રાખતાં, બાળક ને પંખા બગાડર. બંનેને બેડી કે માળામાં ગોંધાઈ રહેવું ન ગમે. પંખાને બિડવા દો તો તે યુવયુવક ન હોવા છતાં તેના જેવું ગાયન કરશે, ઝરણાંને વિના વિરોધે વહેવા દો તો તે નિર્જંવ છતાં સજીવ એવી કોઈ વાસંગનાના જેવો નાચ કરશે એ પ્રમાણે બાળકને છૂટો મૂકશે તો તે મુક્તક ઠે કિરોલા કરશે. એમના કંઠમાં ત્યારે કિન્નરોનો સૂર પુરાશે.”

રાત વધતી જતી હતી. વીરુભાઈની નવાઈ વધતી જતી હતી પણ ધીરુભાઈની નિશાળ ખૂટતી ન હતી. તે એક પછી એક નવા ઝોરડા બનાવતા હતા. સગાજીવનના એકેએક ઝોરડે ધીરુભાઈ પ્રવેશી ચૂક્યા હતા. તે કેવળ નિશાળનાજ નહિ પણ સમસ્ત

સમાજના શિક્ષક થયા હતા. એ સાચેજ આખા ગામના ગુરુ બન્યા હતા એનું એ ગોરપદું તે હવે વીરભાઈને સોંપના હતા.

બંને વસવાવાડામાં આવ્યા ત્યાં બનનમંડળી બેઠી હતી. બોલના આપખા, ધીંગની કાઠી, શામળના છપ્પા ને દયારામનાં પદોમાં મંડળી મસ્ત હતી.

તેમને બતાવી ધીરભાઈએ કહ્યું. “વીરભાઈ! આ એકઠે બખ્ખેડામાંથી. બગનો ઘણા છે. મેં તો માત્ર એકજવાર એમને ચાનક લખાડી હતી પછી તો એમની વિવેકબુદ્ધિ આપમેળે આજસ મરડી બેઠી થઈ છે. મૂર્ખનામૂર્ખાબુ બરફને એકવાર પીગળાવે છે પછી તો એ જસ આપકુદરતે વહ્યે જાય છે.”

ભાઈ! એકવાર આ લોકોને ગામે તેડી લાવી લાવીને વમાવ્યા હતાં એમના વસવાડે દરેક ગામ સ્વામીથી થયું હતું. પશ્ચિમના પવને ને મલ્લનાએ ગામડાં પંડીત થયાં અને આ આનંદાન આપી વસાવેયો વસવાપત્તાડ ઉત્તરક થયા લાગ્યો, એ ઉત્તરક થના વાડાને મેં ફરી વસાવ્યો છે. પાંચી-ચોચી, લુહાર, મુશાર, વણુકર ને કારીગર બધાની રેણ આલે એવી બદોબસ્ત કરાવી આપ્યો છે. એ બદોબસ્ત આપુ ગદે તેની ચોટી તમારે કરવાની છે. આ વસ્તી બાપદાદાનો કમળ ભૂલવાની આણી પર હતી હું તેને જમસોકના કારેથી પાછો લઈ આપ્યો છું. હવે તેને માયવી રાખવું એ કામ તમારું છે.”

રાત વધતી જતી હતી એટલે ધીરભાઈએ જલદીથી પગ ઉપાડ્યા. તે વીરભાઈને ધણું ધણું કામેનો ઊનાવળથી ચાર્જ આપવા લાગ્યું.

પ્રથમ આણી પડ્યા પડ્યા. ત્યાં હરિકથા વચાની હતી. આ કથા પહેલ્લેજેલાં સરૂ કથા ધીરભાઈ પ્રાણમટ થયા હતા પછી તો એ આપોઆપજ ચાપુરહી હતી આમ બ્યાં આ પાનની પગારી પર ગામ પરગામના મપાણ હંકાત ત્યા હવે ભગવદ્ભજન થયું હતું.

પછી આવી અબામાનાની દહેરી એના ચોકમા ગામની વડુબેડીઓ મરખે ધૂમતી હતી. લજમરજાદા અને હૈયાહોળીએ મુંઝાઈ મરતી નારી અહીં મસ્ત હાસ્યે ખેલતી હતી. એમના કારાવાસનાં તાળાં ધીરભાઈએ ઉઘાડ્યા હતાં. તે એમના ધર્મના ભાઈ થયા હતા.

આગળ પર આવી ધર્મશાળા ત્યા ગામની પ્રૌઢ સ્ત્રીએ શુદ્ધિયોગને ચલ કરતી હતી. કોઈ કાપડો બરતી હતી તો કોઈ રેટિયો કાંતતી હતી વડુઓનાં શુવનને ઝેર જેવાં કરી મૂકવામાં વેડફાની સકિત અહીં સાસ કામમાં વપરાતી હતી એ વડકણી સામુએને સન્માર્ગે વાળનાર ગુરુ તે પશુ ધીરભાઈજ હતા.

ધીરભાઈ આગળ ચાલ્યે જતા હતા. ફળિયે ફળિયે તેને કોઈને કોઈ બેલાવતું.

એક જગે ખૂમ મારી “મોટાભાઈ! ભગવાના જાણને કામળ લખવો છે. લખી આપતા જાવ.”

બીજે ફળિયે કોઈ સ્ત્રીએ તેમને લિનચા. “કાકા! તમારા જમાઈનો કામળ આવ્યો છે લાંચી આપના જાવ.”

ત્રીજે મહોલ્લે એ જગે રાવ ખાધી. “ભાઈ! મારો મકન તો લડાઈમાં ગયો તે ગયો. ન કામળ કે ન પતર, ન ખર કે ન ખજાર.”

કાઈનાં કામ કરનાં ને કાઈને સાંતવન આપના ધીરભાઈ પાંધરે આપ્યા ત્યાં તો મેડિયામાંથી મુખીએ બોલાવ્યા. “ભાઈ! પેલી પંચાયતની અરજ લખતા જતવને. મોડું થશે તો પછી કચેકર સાહેબ ડીસ્ટ્રીક્ટમાં નીકળી જશે એટલે તેનો નિકાલ નહિ થાય.”

એ કામ પૂરું થયું ત્યાં સમીજહેને કામ કાઢ્યું. “મોટાભાઈ! મારા રટિયો સમારના જતો.”

રટિયો સમારી ધીરભાઈ આગળ ચાલ્યા. ત્યાં ઇસપભાઈએ હાથ જોડ્યા. “મહેરબાન! મોટા પનાના ચારસાનો તાણેવાણો માંડ્યો છે. જરા જોઈ જોયોને બધું બરાબર છે કે નહિ?”

ધીરભાઈને આવાં આવાં અનેક કામ ખતાવતા જતાવના ધીરભાઈ ગતના દશે ધરે પહોંચ્યા.

પધારીમાં પડવા છતાં આજે ધીરભાઈને બાંધ ન આવી. તે કેળવણીની કોલેજમાંથી તાજાજ આવતા હતા. પોતાની નવી પદ્ધતિની શસ્ત્રીય તાલીમનો તેમને મર્વ હતો. એ મર્વ ધીરભાઈનું કામ જોઈ જોગણી ગયો. તે આજે રસ્તે વિચારતા આપ્યા હતા કે પોતે એક જૂની ધરેડના એવા જૂના શિક્ષકને પોતાની તાલીમના બાંધી આંશ દેશે પણ અત્રે આવીને તે પોતેજ અંગત થયા. તે સમજ્યા કે પોતે અંદરમાં આગળ આગિયા જેવા ક્ષુદ્ર છે. પડખું ફેરવી તેણે ધીરભાઈને પૂછ્યું. “ધીરભાઈ! તમે કઈ કોલેજમાં તાલીમ લીધી હતી?”

ધીરભાઈની આંખમાં બાંધ હતી. તેમણે તે ઘેનજરી આંખે, મનાં સત્રાંજ, સ્વચ્છ બોલતા હોય તેમ બોલ્યું શરૂ કર્યું.

“તાલીમ! મારા વખતમાં તાલીમ કેવી ભાઈ! મેં તો કોલેજનું બારણું જોયું નથી. માંડ માંડ સાત ધોરણ પૂરાં કર્યાં હતાં. બાકી તમે આ જે જોયું છે તે તો કામે કામને શીખવ્યું છે. તમે કહેશો આખા ગામનો હું ચુરુ છું. પણ હું કહીશ કે આખું ગામ માફ ચુરુ છે.

જુઓ સાંભળો, પેલી વ્હાલી વડુ એ મારી ગરબા ચુરુ ને પેલી બાંગી ડેસી એ મારી રટિયા ચુરુ. કોળીવાડે બગલો બગત હતો તે મારો બજનચુરુ ને હાળી-વાડે કલિયો કલિયો હતો તે મારો દાંડિયા-ધેરનો ચુરુ.

કોને ગણ્યું ને કોને બાદ ચૂકું. પાંચી, મોચી, સુધાર, કુંભાર, ખેડવાયાં ને વસવાયાં બધાં પાસેથી હું કંઈ ને કંઈ શીખ્યો છું. અને જે શીખ્યો છું તે મેં ખીજને શીખવ્યું છે. કેળવણીની ખરી કોલેજ ગામમાંજ છે. ત્યાં તમે નમ્રભાવે શીખવા જશો તો તમનેય ધણું ધણું શીખવાનું છે. કસજ અને વિદ્યા બધું જોમની પાસે છે. આપણે તો કેવળ એને નવી દૃષ્ટિથી સજીવન કરવાના છે.”

“ધીરભાઈ! તમારી તપસ્યા જાજરી છે, અને જેવું તમારું તપ તેવી જ સિદ્ધિ તમને વેરી છે.” ધીરભાઈએ પ્રશંસાભર્યા સ્વરે કહ્યું.

‘સિદ્ધિ, સિદ્ધિ’ ધીરભાઈએ અડધી બાંધમાં કહેવા માંડ્યું.

“હવે તો મેં માત્ર શ્રીગણેશ માંડ્યા છે. મારાં આદરેલાં કામ હવે તો અધરાં છે. પૂરાં કરશે ને ધીરભાઈ?”

ગામના માદ ને ગરારીઆ અધીચુના બંધાણમાંથી છૂટી શૂરાતનના કમુળ પીવા કાઈ ચુરુની રાહ જુએ છે. ગામના જૂના ઉત્સવો, મનો, ઉજવણીઓ ને પરજો મરવાની આગસે

છવે છે. એમાં નવો પ્રાણ પૂરે એવા કોઈ જનદુઃખની તે વાટ જુએ છે. ગામના ગરબા, ગરબી, રાસડા, જોડકાં, ફરાયાં, મરશિયા બધામાં પ્રજનો છતિહાસ બધેઈ પડ્યો છે તેનાં બંધન ખોલે એવા કોઈ મુક્તિદાતાની તેઓ કામના ડોળે પ્રતિક્ષા કરે છે, અને કોણ વાટ નથી જોતું? ગંદી ગોદાણુ, કાલબર્ચા રસ્તા, અધારી નેણ, અને એવાં એવાં તે હજારો કામો કર્યવાની રાહ જુએ છે.”

વીરભાઈ! એ સાદને સાંભળશે ને? એ આહવાનને માન આપશે ને? તમારી નોકરીની ફરજ ભલે પેલી ચાર દીવાલની નિશાળમાં પૂરી થતી હશે પણ તમારી માનવતાની ફરજ તો આ સાદને સાંભળશે ત્યારે જ આ યથા મળ્યો.

હું તો કાલે નિવૃત્ત થઈશ. વનનમાં જઈ ને યશો તે કરીશ પણ ભાઈ! મારાં આદરેલાં અધૂરાં રહ્યાં છે તેનો વારસો તમને સોંપી જાઉં છું. મારી મોટી નિશાળ તમારે ભરસે છે. સરકારી નિશાળમાં તો અગસણદોની દબરેખને દબાવ્યું છે પણ આ મોટી નિશાળમાં તો આપણા ધર્મને ઝાળખીનેજ આપણે બધું કરવાનું છે. મને વિશ્વાસ છે કે તમે .....

આમ બોલના બોલના પીરખાઈ અટકી પડ્યા. કારણ નીરાદેવીએ તેને પોતાના દેશમાં બોલાવી લીધા હતા.

ખ.

આ તે સ્થાનિક સ્વરાજ્ય કે તેની હાંસી?

આ લેખનું મથાણું વાંચી ધણને આશ્ચર્ય થશે, પણ આ લેખ વાંચ્યા પછી હું ધારું છું કે આ આશ્ચર્યની લાગણી બદલાઈ જશે.

આ લેખ બંધી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્યાઓને લાગુ નથી. જેવી કે શહેર મુદ્રણ-પ્રજો અને ગામપંચાયતો, પણ નિલ્લા સો. બો. ને અનુવક્ષીને આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે.

આ લેખમાં નિલ્લા સો. બોર્ડોની હાલની પરિસ્થિતિની મમાયોચના કરવામાં આવી છે. મને લાગે છે કે આવી મમાયોચના કરવાનો અધિકાર મે પ્રાપ્ત કર્યો છે. આ મુદ્દાઓનો મને લાંબો અનુભવ થયો છે. લગભગ ૫૦ સદી ઉપર હું એક તાલુકા સો. બો. અધિકારી-ઉપ-પ્રમુખ હતો. ને ૧૯૧૭ થી ૧૯૨૬ સુધી ભરત નિલ્લા સો. બો. ના ચિક્ષ ઓફિસર તરીકેની ફરતે લગભગ નવ વર્ષ સુધી બજારી હતી અને ચાલુ પ્રજા સાથનના વર્ષતમાં છેલ્લા દોઢ વર્ષથી સુરત નિલ્લા બોર્ડના પ્રમુખ તરીકેની ફરજ બજાવતા રહી પસંદગી કરવામાં આવી છે. એટલે આ લેખમાં જે વિચારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે તે વિચારો પુસ્તકોના વાંચન ઉપરથી નહિ પણ અંગત મેળવેલા અનુભવ ઉપરથી દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

મને ૧૯૨૬ માં નિલ્લા સો. બોર્ડોની સ્વતંત્રતા અને સત્તાની જે પરિક્ષિતિ હતી તેના કરતાં આજે આપણે આગળ વધવાને બદલે કેટલીએક બાબતમાં પાછળ હટ્યા છીએ. એ ખરેખર શોચનીય છે. નિલ્લા સો. બો. મુખ્યત્વે નીચેની ફરતે બજાવે છે.

- (૧) માણસોના ઉપયોગના દબાખાઓ ચલાવે છે.
- (૨) દોરના ઉપયોગના દબાખાઓ ચલાવે છે.
- (૩) શીનળાખાનું ચલાવે છે.

(૪) રસ્તા બનાવવાનું તથા દુરસ્ત રાખવાનું કામ કરે છે

(૫) તળાવ ડુવા વિગેરે જળાશયો બનાવવાનું અને દુરસ્ત રાખવાનું કામ કરે છે

(૬) ગાયમિત્ર શાળાઓના મકાન બાંધવાનું તથા મરામત કરવાનું કામ

ઉપરની ૬ જો બજાવવામાં જી લો બોર્ડ કેટલી સ્વતંત્રતા અને સત્તા ભોગવે છે તે

આપણે તપાસીશું

(૧) માણુમના ઉપયોગના દવાખાનાઓના ખર્ચનો ધણો મોટો ભાગ લો બોર્ડ ભોગવે છે અને રત્નકાર તરફથી મોગી મદદ મળે છે આ દવાખાનાના ડોક્ટરો મગકારી ખાતાના હોય છે અને તેઓ જિલ્લાના સિવિલ મર્જન અને સર્જન જનરલના તામાયા કામ કરે છે તેમના ઉપર જિલ્લા નો બોર્ડની ધંધ હકુમત નથી એટલે દવાખાનાઓ કહેનાથ નો બો ના પણ ખર્ચ સંચાલન સરકાર જ કરે છે દરેક ડોક્ટરનો માસિક પગાર રૂ. ૮૭-૮-૦ પ્રમાણે બોર્ડ મરકારમાં આપે છે જો તે ડોક્ટર બગાડ કામ ન કરે અથવા અપ્રિય બને તેની બદલી પણ બોર્ડ મગી શકે નહિ મર્જન જનરલ પાસે આ બિલામતમાં પણ જવાનું ગ્રહે છે અને બોર્ડની માગણી છતાં કોઈ ડોક્ટરની બદલી કરવામાં ન આવે તો બોર્ડને માન ભગ થઈ લામાર બનવું પડે છે આના સંબંધમાં ડોક્ટરો લોકપ્રિય થતા પુગતી પ્રશિસ નહિ મર તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય થવા જેવું નથી ફક્ત કમ્પાઉન્ડરે અને હવેલા નેકરોની નીમણુક બોર્ડ કરે છે

(૨) ડોરના દવાખાનાઓમાં પણ ઉપરના જેનીય પરિસ્થિતિ છે ડોક્ટરોની નીમણુક ફેરવેલી વિગેરે ટેટરીનરી ખાતાના હાથેકર કરે છે લો બોર્ડના દવાખાના કહેનાતા છતાં હામરે પોતને સરકારી નોકર તરીકે માને તો ગણાશે નહિ એટલું ખરૂં કે આ ડોક્ટરોનો બધો પગાર સંચાર આપે છે

(૩) આ જિલ્લાનું શીતળા ખાતું જિલ્લા લો બોર્ડના હાથમાં છે અને શીતળા કાન્કુનોની નીમણુક ફેરવેલી વિગેરે બોર્ડ કરે છે પણ તેમના ઉપર દેખરેખ ગખનાર ઇન્સ્પેક્ટર મરકારી નોકર છે અને તેથી શીતળા કાન્કુનો બોર્ડના મગતા ઇન્સ્પેક્ટરને વધુ વફાવારી મતાવે તો તેમાં નવાઈ પામવાનું ધંધ કાળજી નથી

(૪) જિલ્લા લેકન બોર્ડના કંઈનું મુખ્ય મમ રસ્તાઓ બનાવવાનું અને તેને દુરસ્ત કરવાનું હોય છે આ મમને માટે સંસ્કાર તરફથી મોગી મકમ મદદ તરીકે મળે છે તેના બદલામાં સરકાર બોર્ડ ઉપર રેવેન્યુ સુધે જોડેલી આશ્ચર્ય થજે કયા રસ્તા ઉપર ટેટરી રકમ ખર્ચવા । આવશે તેનું પત્રક કમીશનર સાહેબની મજુરત માટે મોકલવામાં આવે છે અને આ પત્રક મજુર થયે જ મરમરી આન્ટ બોર્ડને મગી શકે આનો અર્થ તો એવો કે બોર્ડે જેના પૈસા કયા રસ્તા ઉપર ખર્ચ્યા તેને માટે પણ તે સ્વતંત્ર નથી આ સરકાર બિ આર્થિક મદદ અમુક સગતોએ જ આપવામાં આવે છે પ્રથમ તો જે સાન માટે આ લેવાની હોય તે માનમાં મમે ઉપરાંત તેના પડીના ખીન્ન મે વર્ગના કમો મળી નથી વર્ગનું એક લીન્ન કમીશનર બિ જનૂરી માટે કમેન્સની મારફત મોકલી આપવું પડે મોકલેના લીસ્ટમાં કલેક્ટરને યોગ્ય લાગે તો તે સુધારે વધારે સચરી શકે મગીરત પડી એમને

(૬) શાળાના મકાનોના સંબંધમાં પણ ઉપરની જ હકીકત છે. શાળાના મકાનોના ગામો પસંદ કરવા, સરકારી ગ્રાન્ટ મંજૂર કરવી વગેરે સત્તા, એક મકાન કમિટી નામની સંસ્થાને સેવામાં આવ્યું છે.

ઉપરની બધી હકીકતો ઉપરથી એટલું ચોક્કસ છે કે સરકારને જી. લો બોર્ડના વહીવટમાં વિશ્વાસ નથી એટલે લોકલ બોર્ડોના બધારણમાં સરકાર તરફથી નીમવામાં આવતા સભ્યો હવેથી ન આવતાં બધા જ સભ્યો ચૂંટણીથી આવે એવો સુધારો કાયદામાં કર્યા છતાં તેના કંઈ અર્થ નથી. કારણ કે સરકારે બોર્ડ તરફ થોડી પણ ઉદારતા બતાવી છે તેના કરતાં અનેક ઘણું વધારે બીજા હાથથી-નહીવડી દુકમેથી લઈ લીધું છે.

આજથી દસ વર્ષ ઉપર બોર્ડ જેટલી સ્વતંત્ર હતી તેટલી આજે રહી નથી બોર્ડને પોતાનું બજેટ કરવાની પણ પુરી સત્તા નથી. કૂત્રાઓની પસંદગી કરવી, રસતાઓ માટે રકમ ફાવવી, શાળાનાં મકાનો માટે ગામો પસંદ કરવાં આ બધું બોર્ડ કરી શકતી નથી અને આ બધું બહારની સંસ્થાઓ અગર અમલદારો કરે છે.

બોર્ડો પ્રત્યેની આવી પ્રત્યાધાની વલણ સરકારે શા માટે ધારણ કરી છે તે હું જાણતો નથી એટલું અનુમાન થઈ શકે કે લુનકળના કેટલીક બોર્ડોએ પેતાને અપાયલી સત્તાનો ગરબપોગ કર્યો હોય, આ અનુમાન જો ખરું હોય તો થોડી બોર્ડોના શુદ્ધા માટે બધી બોર્ડોની સત્તા છીનવી લેવાનું પગલું વાસ્તવિક મણી શકાય નહિ જે શુદ્ધમાર બોર્ડો હોય તેને યોગ્ય નશીઆત કરવામાં આવે તે માટે વાંધો લઈ શકાય નહિ. આ રીતી સરકારેને લાગુ કરવામાં આવે તો મને લાગે છે કે દુનિયાની ઘણી સરકારોને નાણુદ કરવી પડે કારણ કે સરકારો દોષ કરતી નથી એ માનવું વધારે પડતું છે.

સરકારે પોતે આપેલા અને પ્રજા તરફથી કર મારફતે આપેલા નાણાંનો બોર્ડો અશબર ઉપયોગ કરે છે કે નહિ તે બાબત યોગ્ય દેખરેખ રાખવાની ફરજ સરકારની છે અને તેથી બોર્ડોના હિસાબ દર વર્ષે ઘણી ચોક્કસાઈથી સરકારી એડિટરો તપાસે છે સરકારને યોગ્ય લાગે તો સરકારી તંત્ર મારફતે યોગ્ય તપાસણી પણ કરાવે છે પણ આખા જિલ્લાની પ્રજાના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને કામેની પસંદગી કરવાનો અધિકાર ન હોય તેને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની ઉંચમા આપવી તે હાંપીપાત્ર છે. આ સંસ્થાઓમાં સ્વરાજ્યની ગંધ પણ જાણતી નથી.

હાલ તો જીલ્લા લો. બોર્ડો સરકારી તંત્રના તાબાના પેટા તરીકે કામ કરતી જણાય છે અને એ બોર્ડોના પ્રમુખો ક્યેકટર અને કમીશનરના વગર પગારના તાબાના મામલતદારોની માફક કામ કરે છે.

ઉપર પ્રમાણે જીલ્લા લો. બોર્ડોની સ્થિતિ હોવા છતાં, મહાસભાએ આવી સંસ્થાનો યા માટે કળાને લેવાનું દુરસ્ત ધાયું હશે એવી સંકા સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રશ્નો જવાબ લામો ઉલ્લેખ માંગે છે જે માટે હવે આ લેખમાં પુરતી જગ્યા નથી. એટલું કહેવું બસ યશે કે ઘણાં કારણોને લાભને આ સંસ્થાઓમાં મહાસભાના પ્રતિનિધિઓએ પ્રવેશ કર્યો છે.

દારની હમીકત જાણ્યા પછી કોઈ પણ માણસને પૂછવાનું મન થાય કે આ તે સ્થાનિક સ્વરાજ્ય કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની હાંસી ? કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યનું શુભ ?

ફરેક વાચક એનો નિર્ણય કરી લે.

આપણા દેશ માટે કંઈ આશા રાખી શકાય. ગાંધીજી જેવા શ્રેષ્ઠ વિચારક ને કર્મચીર માણસ પાસે પ્રેરણા મેળવવી જોઈએ; જુવાનીની ધગશ આવવી જોઈએ, લોહી ગરમ થવું જોઈએ. ગાંધીજી વૃદ્ધ થયા નથી. આપણા હાથ ને હૈયું સેવા માટે ગાંધીજીને ચરણે ધરીએ તો રાષ્ટ્રમાં જુવાની છે ત્યાં સુધી ગાંધીજી જુવાન છે. પણ રાષ્ટ્રની જુવાની જ ખૂટી ગઈ હોય તો ?

એટલે ગાંધીજી યોનાના જીવનની સર્વોચ્ચ કૃતિ જે વર્ધા યોગ્યતા છે તે જેના હાથમાં મૂકે છે તે કેવો છે ? તેનું લોહી ગરમ છે કે ઠંડું છે તેના પર ભવિષ્યનો આધાર રહેલો છે. એ વર્ધા કેળવણી તે કંઈ અવળી વસ્તુ નથી પણ અવળી કેળવણી સાક્ષી હતી તે બંધ કરીને કેળવણી સવળી લાવવાનો એ રસ્તો છે. અને આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે અત્યાર સુધી કેળવણીના પ્રયોગો સરકાર સામે થઈને તેની પગવણી વહેરી લાઈને ને મહા મુશ્કેલીએ કરતા હતા તેને અહીં ગાંધીજીના પ્રતાપે રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનો પ્રયોગ સરકારના ને લોક મારફતે-એ તંત્ર મારફતે ચલાવાય છે. પણ ઘણીવાર એમ બને છે કે ખેનરમાં કેટલીક જગ્યાએ ચારાનો બામ મુકાઈ જાય છે ને કોઈ જગ્યાએ લીલી લીલી ચાર રહી જાય તેમ રાષ્ટ્રીય ગુલામી કોઈ ખંખેરી નાખે છે તો કોઈ કોઈ ઠેકાણે ગુલામીની બિનાશ રહી જાય છે ।

ગાંધીજી કહે છે કે ગામમાં સુધરે પણ શહેરોને સુધરતાં વાર લાગે. જેમ ખેતરમાંના ખાડા-ખાખોડીઆમાં પાણી ભરાઈ રહે છે તેમ દેશ સ્વરાજ માટે તૈયાર થયે પણ અમુક અમુક વર્ગ તૈયાર થયો નથી. એટલે હું કહું છું કે દેશ તો તૈયાર છે પણ અમારી યુનિવર્સિટીઓ ને વિદ્યાપીઠો તૈયાર નથી ને પછત્ત છે. જેવા જાહેર તો યુનિવર્સિટી પર સરકારનો અંકુશ ઓછો હોય છે ને રાષ્ટ્રના વિદ્વાનો ધારે તો સરકારને હેંદાવીને તે ચલાવી શકે એમ છે, પણ સરકારે અવળી મતિજ આપી છે. પાવરખા મણાના પ્રેક્ટિસરો તે જુની ગરેડને વળગી રહે છે ને પ્રવૃત્તિને શેકે છે. એવી જ વૃત્તિ હજી કેળવવી છે કે કેમ તે તપાસવાના હિસો નજીક આવી ગયા છે. જેમ સ્વરાજનું મુદ્દ પ્રથમ શહેરોમાંથી શરૂ થયું પણ હવે શહેરોનું ગળું નથી ને પછી તો ગામમાં બહાર આવ્યાં તેવીજ રીતે કેળવણીના તંત્રની કસોટી થવાની છે. કેળવણીનું તંત્ર તો સ્હેલાઈથી હાથમાં આવી જાય. બાળા સાહેબ ખેર જેવા તેજસ્વી મુખ્ય પ્રધાન હતા તેઓ ખાતું હાથમાં લે તો કેળવણી ખાતાને આગળ વધાવું નથી એમ કહેવાને કાંઈ પણ કારણ નથી.

અમલદારો મુઠ્ઠાલ હોય તો ?

પણ કેળવણી ખાતાના અમલદારો મુઠ્ઠાલ હોય તો કામ નહિ થઈ શકે. પણ અહીં મોટો આવજો છે કે સુધરવું હોય તો તેઓ માટે હત્તમમાં હત્તમ તક છે. બાળા સાહેબે તંત્ર હાથમાં લીધું ને શિક્ષકોને કહ્યું કે તમારામાં કંઈ દેવત હોય તો બતાવો. ને ઈશ્વરની મોટામાં મોટી કૃપા છે કે કોંગ્રેસે અધિકારનો ત્યાગ કર્યો છે-કોઈએ તેની પાસેથી છીનવી લીધો નથી-પણ શક્તિ કેળવી વધારે મજબુત રીતે ફરીથી પકડવા માંડે છે તે વિચારીને અધિકારનો ત્યાગ કર્યો છે-તેથી શિક્ષકો ને કેળવણી ખાતાની આજે કસોટી થવાની છે.

કોંગ્રેસનું રાજ્ય થયું એટલે કેટલાકે ખાદી ચણી દીધી. વદેમાતરમ જોલાવવા લાગ્યા. રાષ્ટ્રધ્વજની સલામી કરવા લાગ્યા ને જાણે અત્યાર સુધી દેશમંદિત તેમના હૈયામાં હતીજ. એ પણ દેશનંજ સેવકો છે એવી છાપ પાડી. ને અમે લોકો તો વિશ્વાસે વહાણ ચલાવનારા,

મારે કેળવણી મારફતે કરવી. કારણે હું માનતો હતો કે બીજા કોઈ પણ ક્ષેત્ર કરતાં કેળવણીના ક્ષેત્ર મારફતે દેશની સેવા સંગીન થઈ શકે પણ દુર અંદેશી-ત્યાગી શિક્ષકો એ કામ છે. પણ શિક્ષક પોતે જ પામર હોય તેનામાં પ્રયોગ કરવાની દૃષ્ટિ ન હોય, કંઈ ઢંગ ન હોય તો તે શું કરી શકે? મેં ધણીવાર જોયું છે કે શિક્ષક તેજસ્વી હશે તો વિદ્યાર્થી અભિમાન લેશે કે હું ફલાણાનો વિદ્યાર્થી છું. ને જે ચારિત્ર્ય વિનાનો શિક્ષક હશે તેને પોતાના નોકર જેટલો વિદ્યાર્થી ગણે છે ને વાનમાં તેનો તિરસ્કાર ને ઠેકડી કરે છે. આવો તિરસ્કાર ને ઠેકડી કોઈ શિક્ષકની ન થઓ એવું હું ઈચ્છું છું.

આપણે તો રાષ્ટ્રવીરો ઉત્પન્ન કરનારા છીએ. કેળવણી સેવા તમને જુની ઢળના ઈન્સ્ટીટ્યૂટ પાસે નથી મોકલ્યા. બાળાસાહેબ કહેતા હતા કે તમે જુગતરામભાઈ ને સ્મિતનભાઈ પાસે આવીને શીખી શકો. જુની ઢળની કેળવણીમાં ૧૦૦૦-૧૫૦૦ રૂા અંગ્રેજી બાણુવામાં ફ્રંચી દે છે તે લોકોને પણ ધીમે ધીમે જુગતરામભાઈ જેવા પામે આવવું પડે છે. પ્રાંતોમાં મેં જોયું છે કે જે લોકોએ જાગર કાઢ્યા છે-રેલ સમયે અનેક મુઝાં ઘટ્યાં છે-એ દેશસેવકો માત્ર ઝૂંપડામાં રહે છે-તેમની પામે પોતાની ચારડી પણ નથી ને ખાવને માટે કંઈ તૈયારી પણ કરવી પડતી નથી. હિમાલયના સાધુ જેવા તેઓ ફકીર છે. એવા લોકો પાસે તમે તાલીમ લો એ વિશ્વામે તમને અર્દા મોકલ્યા છે.

આપણા ધર્મમાં એક વચન છે કે બીજા ઠેકાણે પાપ થયું હોય તો તીર્થક્ષેત્રમાં જઈને ધોઈ આવે છે. પણ તીર્થક્ષેત્રમાં પાપ થાય તો તો તે વજ્રસેપ બની જાય છે, બીજા કોઈ પણ જાતની ચારિત્ર્યની કેળવણી ન મળે તેથી તમને અર્દા મોકલ્યા છે. છતાં તમે ચારિત્ર્ય ન કેળવશો તો તમને કોઈ ખીજી જગ્યા મળવાની નથી તમને કોઈને માફ લાગે તો હું દુઃખી છું. જે દેશમાં હું જન્મ્યો છું તેજ દેશમાં મારે જીવવાનું છું. દેશસેવા જુગતરામભાઈએ કરવી ને પેટની મેવા તમારે કરવી એ બરાબર નથી. કેળવણી ખાતાના હમ્મરો ને લાખો શિક્ષકો સરકારને કહે કે હવે તમે ક્યા જશો? આત્યાર સુધી તમે પામરતા ફેલાવી તે પ્રમાણે અમારાથી ફેલાવાય તેમ નથી. તો હું તો એમ નથી માનતો કે અંગ્રેજ સરકાર અથવા શિક્ષકોની જગ્યાએ કોઈ બીજાને લાવે. તમે જો વિક્ષેરો તો પછી ગમે તેટલો પૈસો કે હસ્તકર હોય પણ નવા શિક્ષકો લાવવાનું સરકારનું ગણું નથી. એ ગણું ગાંધીજીનું છે. જો તમે એમ જ બતાવો કે આ તો બંધી રાખ છે, એમાં કોઈ અંગાર નથી. ને રાખજ જુઓ તો તમારે બદલે બીજા ઉત્પન્ન કરવાની ચક્તિ ગાંધીજીની છે. પણ સરકારને તો માયકાંચલાની જરૂર છે તમે જો એકવાર તેજસ્વી થઈ ગયા તો સારાજ હાથવેંતમાં છે. ત્યારે કહેશે કે બાઈ આ લોકો પણ જગના થઈ ગયા, હવે તો બાગી ગયે જ છૂટકો.

હવે તમારે કયા કેળવણી આપવાની છે તે કહી દઉં. વિદ્યાર્થીઓને વહેમાનરમ ગવરાવવાનું નથી. એ દિવસો ક્યારના ચાલ્યા ગયા. ને રાષ્ટ્રધ્વજને નમન કરવાનું તો ચાલે જ છે. પણ લોકોનો આત્મવિશ્વાસ વધે એવી કેળવણી તમારે આપવાની છે. ને એ કેળવણી શબ્દોમાં નહિ પણ કર્મમાં છે. હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા તે પહેલાં ગાંધીજીનું નામ કર્મવીર પડ્યું. એટલે તો એ મહાત્મા થઈ ગયા. એ કર્મવીરે કર્મવીર પ્રધાન કેળવણી રાષ્ટ્રને

તમે સંપૂર્ણનંદનું નામ તો સાંભળ્યું હશે. અમે મુંબઈ ઇલાકામાં ધીમે ધીમે પગ ઉપાડીએ છીએ. સંપૂર્ણનંદ તો વળી ક્રાંતિકારી. એમણે તો વધારે કહ્યું. એ તો કહે કે “વર્ધા ચોળના અમે અમલગાં મૂકીએ કે નહિ પણ પુરણી કેળવણીને તો તોડી નાંખીએ?” અમે શું કરીએ છીએ? વેડછી પછી વળી બીજું સ્થાન શોધશું. એક ઠેકણે ફેલાઈ રહે એટલે બીજો ઠેકણે ચલાવવું. પણ સંપૂર્ણનંદ કહે છે કે મને એ ફેલાવવાની પડી નથી. મારે તો જીવું છે તેને તોડી પાડવું છે. કારણ સરકાર ફરી તંત્ર હાથમાં લે તો તેને એમ તો લાગે કે બાઈ જીવું તો રહ્યું જ નથી. તેમણે ૧૭૦૦૦ નિશાળ કાઢી નાંખી. જીવું કશું જોવાનું જ ન મળે. એવા એવા વિચારના પડેલા છે. પૂના પરિપક્વમાં એવા તો નહિ આવેલા પણ એ. ખાન આબ્યા હતા. મેં તેમને કહ્યું અમે તો ટુકડા ટુકડાને પગ મૂકીએ છીએ. પણ તમારી રીત કંઈ બહુ ખોટી નથી. સંપૂર્ણનંદ જોડે હું પત્રવ્યવહાર વધારી રહ્યા છું. વળતે અમે બે સાથે ચાલીશું કે જૂનું તો પહેલાં તોડી પાડો કે પછી તકજી કાઢી ન મળે. એથી સ્પેનના સેનાપતિ અમેરિકામાં લડવા ગયા ત્યારે જે જહાજમાં સૈન્ય લઈને ગયેલા તે જહાજ કિનારે પહોંચ્યું ત્યાર પછી તેના કક્કા કરી નાંખ્યા ને બાળી નાંખ્યા. પછી એ સેનાપતિ સૈન્યને કહે કે જહાજ તો ગયું. હવે યુરોપ કંઈ પાછા જવાનું નથી. અહીં લડીને વિજય મેળવે કે કપાઈ મરે. પાછા ફરવાને કોઈ ઇલાજ નથી રહ્યો. અંગ્રેજમાં તેથી કહેવત પડી છે—We have burnt our boats—(અમે અમારાં જહાજ જલાવી દીધાં છે.) શિયાળના સૈનિકો કિલ્લા પર ચડે ત્યારે રસી કાપી નાંખે. કારણ પાછા ઉતરવાનું નથી. કિલ્લો સર કરે કે બૂસકો મારીને મરી જાય તેની જ રીતે પામર લોકોના હાથમાં કોઈ પણ જાતનું રાષ્ટ્રીય તંત્ર ન રહે એવો અમે નિશ્ચય કર્યો છે. એટલે જીવું તો કંઈ રહેવાનું જ નથી. માત્ર રાજ રહેવાની છે વર્ધા કેળવણીમાં રાષ્ટ્રને આશ્રિકાનો ઉપયોગી એવો ધધો તો રહેલો છે. મુકીમર લોકો કરોડો રૂપિયા કમાય એ નહિ પણ કરોડો લોકોને મુકી મળે તે આપણે તો જોઈએ છે. ઉપાર્જન બલે એક પાઈ કે બે પાઈ મળે. કેટલાક કહે છે કે સવારથી સાંજ સુધી કામ કરીએ ત્યારે ૧૫-૨ આના તો મળવા જોઈએ. અમને આનંદ થાય છે કારણ કરોડો લોકોને એ મળે છે. મુકીમર લોકો કરોડોને નિયોધીને પૈસા મેળવે છે.

અને આ ખાદી માટે ગાંધીજીએ જે આગ્રહ ને બાર છે તેનું કારણ તમે સમજી ગયા હશે. આ છેક સીધી વાત તમારે મળે કેમ ઉતરતી નથી? જ્યાં સુધી મેલો સ્વાર્થ હશે ત્યાં સુધી એ ધ્યાનમાં નથી ઉતરતી. આ અંગ્રેજ લોકો હિંદુ-મુસ્લીમોને લગાવે છે કારણ તેમાં તેનો સ્વાર્થ રહેલો છે. આ દેશમાં જ તૈયાર થયેલા માત્ર લો ને પરદેશના માલની ના જ કહે તો આપણે અંગ્રેજોને પગે લાગીને કહીએ કે બાઈ અમારા દેશમાં રહો ને રાજ કરો તો પણ એ ના કહેશે. કારણ તેમાં કંઈ સ્વાદ રહ્યો નથી. રસ રહ્યો નથી. જેમ વેપારી કહે છે કે ગામડામાં કંઈ કસ રહેલો નથી. તેમ હિંદુસ્તાનમાં કસ નથી તો એને રાજ્યમાં પણ કંઈ રસકસ નહિ રહે. ને લડાવવાનું પણ છોડી દે. પણ તે આપણા લોકોના હાથમાં છે. આ દેશમાં એમનો મેટમાં મોટો વેપાર કાપડનો છે. ધર્મ કરતાં જમ વધારે પ્રેમ છે. આપણે બધા ખાદી ઉત્પન્ન કરતા ને પહેરતા થઈ જઈએ તો અંગ્રેજ લોકોનો એ વેપાર ધડી જશે. તો તે એમ પણ કહેશે કે હા બાઈ અમને પણ એમ તો લાગતું જ હતું—લો સ્વરાજ

ને સમજાવ. સ્વરાજની તૈયારી કરી એટલે અગ્રેજોનો સ્વાર્થ-મેન ઓછો કરી નાખવો એ કારણે આપણે જેટલું કાર્ય કરીએ છીએ ત્યાં ખાદીને પ્રધાનતા આપવું જોઈએ ને આ કેળવણીમાં એ વધારે મદદ તો બાળક છે મારણ એવી લીધે અનુમતિ બાધી રહીએ છીએ અનુમતિ એમ્સે શું ? એક પ્રવૃત્તિ માથે અનેક પ્રવૃત્તિ સંકળાયેલી છે તે ઓળખવી તેનું નામ અનુમતિ મને જુઓ લાગી હોય તો મારે સંકલ્પ જોઈએ તેને મારે પહેના તો ચૂંથા માટે ત્રણ પથરા જોઈએ, પછી વામણ જોઈએ, સાકડા જોઈએ, મીઠું જોઈએ મરચુ ન હોય તો લતમ કથી કથી વસ્તુ જોઈએ તે પહેલા તો સમજી શકું ને નિરોગી પૌષ્ટિક એમક છે કે નહિ, એમાં શક્તિ છે કે નહિ, વત છે ને પિત્ત છે કે નહિ વળી આમળ વધુ તો જે સાકડુ બાળકાનું છે તે ધુમાડો કરે છે કે નહિ તે ખેરતુ હોય તો ઉચ્ચતા વધારે આપે એ બધું સમજી શકું જોઈએ પાણીમાં પણ આપણે જોઈએ જીએ કે અમુક પાણીમાં લાળ ચડતી જ નથી. એમ્સે એક સાથે ઓક વાન આપણને શીખવી પડે છે. એ સમજતા સમજતા આપણી પ્રવૃત્તિ સમજી શકીએ છીએ તેવું સંકલ્પે છીએ આપણા કાયદા એક ધારે આવે તેની મારફતે અમુક મનુષ્ય પકડવું તેનું નામ અનુમતિ પદ્ધતિ જેની ધારે વધારે જ્ઞાન હશે તે વધારે અનુમતિ મળી શકશે આગા વિદ્યાર્થીઓ ઉપર કંઈ જનરલિટી ન કરો. પણ તમારી પોતાની જ પસંદ કંઈ ન હોય તો શું થાય ? એટલે તમારે ત્રણ વસ્તુઓની જરૂર છે (૧) પહેલી તો વર્ધા કેળવણી માટે ૥ શિક્ષકો (૨) બીજી વસ્તુ તે શિક્ષકો માટે ૧૬૧ પુસ્તકો, વિદ્યાર્થીઓ માટે નહિ. તે ત્રીજી (૩) ગામડાના શિક્ષકો જ્ઞાન મેળવવાની તક મળતી નથી તે માટે એક માસિક કાર્ડ. તેમાં કેળવણીની ચર્ચા હોય, સામાન્ય જ્ઞાન ને નવા નવા પ્રયોગ કરવાનું મન થાય તેવી ચર્ચા હોવી જોઈએ શિક્ષક ભયત રહે હમેશા જીવન રહે તે વિદ્યાર્થીઓ માટે તો મને વિતજ નથી શિક્ષકોના શિક્ષકો નહિ પણ મિત્ર એવા ઇન્સ્પેક્ટરો જોઈએ તે ૩ કલાક નહિ પણ જરૂર પડે એક નિરાળમાં ૩-૩ મહિના પણ નહે ને જુલે ને નાનાઈક નીવડે તો તેને (શિક્ષકને) દૂર કરે હું એમને શિક્ષકના ઇન્સ્પેક્ટર નહિ પણ શિક્ષક મિત્ર નામ રાખું ઉપરાંત નવો સિદ્ધાંત મે બાળ્યો છે જે સોડો ગામડામાં કામ કરે છે તેમણે ઝાડની પેઠે વર્ષા જવું જોઈએ ૫ થ વરસ પહેલાં ગૂંચરાવતા હું દનો ત્યારે માનવો દનો કે સમજ સેવકે ઝાડની પેઠે વર્ષા જવું એક જગ્યાએ બેસીને તે કામ કરવું પણ હવે મે એમાં થોડો મુશ્કેલી કર્યો છે એક ગામ મેરડે કે શિક્ષકે વરમમાં ૪૦ દિવસ બાદ કરવાનું કામ રાખવું જોઈએ. તેથી આસપાસ શું આવે છે તે જોઈ શકે છે નજીક શકે છે એટલે વધારે નહિ તો ૩૦ દિવસ તો જવું જ જોઈએ ને એ નહિ ભય તો તે કંઈ ગયો જમ સંન્યસી ત્રણ દિવસથી વધારે દિવસ કોઈ એક ઠેકાણે રહેતા નથી માત્ર નોખાસુ એક જગ્યાએ આવે છે-તેમ આજ ૥ શિક્ષકો ને ગામ સેવકો માટે નિમમ કરવો જોઈએ કે એક વરસમાં દોઢ મહિના ફરીને જેટલું નિરીક્ષણ કરી સમજ તેટલું કરો

૧ એ બધા મટે તમને બાળ જોઈએ ગૂંચરાવતા તો ગૂંચરાતી આવે પણ ઉતર દિ હુસ્ત નમા તમે શું કરશો ? તમારે તમામ મરજી નાવવા હોય ને મેળવવા હોય તો બીજી બાબ સાથે સંકળીત કરવું જોઈએ ૫ દેશી ન સા મારફતે એ મગફળ ન કરતા

હિંદીની જરૂર છે-એ કેવળ હિંદી નથી. એથી સગ્ર કી બોલી એવું નામ અને આપ્યું છે. એ તમારે બધાએ સારી રીતે શીખવી જોઈએ એ બે રીતે લખાય છે. ઉર્દુ લિપિમાં તે બાળબોધમાં. પણ શિક્ષકોને હું કહું છું કે તમારે જાને લિપિની બોળખાણુ તો હોવા જોઈએ સવ કોરા ન રહી જતા. એક બરાબર બાણી હો. બીજી રહેજસાજ કરે તો પણ આવશે. શૈલી એટલે રચાર્થ જેમ કાઠિયાવાડી એ ગૂજરાતીની-શૈલી છે. સૂરતમાં પણ છે તેમ ઉત્તરમાં જુદી શૈલી છે-તે ઉર્દુ છે. એમાંથી એક તો સરસ બોલતા આવડવું જોઈએ. બીજી સારી રીતે સમજતાં આવડવું જોઈએ. અને ગૂજરાતમાં કંઈ આ દિશામાં કામ ન થયું હેય તો તે જવાબદારી મારી છે. ૭ પ્રાંતમાં કામ ચલાવવાનું મેં હાથમાં લીધું છે. પંજાબ, બંગાળ, મિષ વિગેરે, પણ હવે જામ્યા ત્યાંથી સવર મળીને આપણે ચાલીએ. નવજીવને પણ થોડી પૈસાની સવડ અમને કરી આપી છે ને મને વિશ્વાસ છે કે આવતા એક વરસમાં ગૂજરાત દિદુસ્તાનના કેઈ પણ પ્રાંત કરતાં આગળ જશે એવી હું આશા રાખી બેઠો છું. ગૂજરાતમાં કાર્યશક્તિ નથી એમ તો નથી શિક્ષકો એમ માને છે કે જ્ઞાન મેળવવાનું સાધન તે પુસ્તકો ને તે નદિ મળે તો હાડમારી પડે છે. પૈમા તમારી પાસે હોય તો પુસ્તકો ચે શીખો, હું ના નથી પડતો. પણ દુનિયામાં જે અનુભવીએ છીએ તેનું ચિંતન કરીએ તેમાંથી જ્ઞાન વધે છે. એપડીથી જ્ઞાનનો ફેલાવો થાય છે-જ્ઞાન વધતું નથી. મોટા મોટા અગ્રેજી બણેવાઓ આગળ આવે છે તે મનમાંથી કાઢી નાખો. એમની પાસે તો ધર્મગિ વધારે છે-કોળ વધારે છે-તે મનમાંથી કાઢી નાખો.

અહીં જે બહેનો આવી છે તેમને માટે કંઈ જુદું નવું કહેવાનું નથી બાઈઓને કહું તે જ બેતોને કહું છું. થોડો ફરક છે: બહેનને માટે હુમ્મ ધર્મ છે, જે બાળકોને ઉછેરે છે. બહેનોમાં કંઈ પામગતા આવવાનું કારણ નથી. તમે તો જુની ગરેડમાં ઉતરશો જ નહિ તમારા આગળમાં કાર્યક્રમજતા તો છે જ નાના નાના બાળકોને ફેળવવાં તે તો તમે જાણો છો. ને અહિંસાના-ગાંધીજીના જમાનામાં સ્ત્રીઓ અગળા રહેવી ન જોઈએ. અહિંસાની શક્તિ સ્ત્રીઓમાં છે. અહિંસાની શક્તિ દેસમાં તમારે ફેલાવવી જોઈએ કોઈ એમ ન માને કે ગાંધીજીના તત્વજ્ઞાનમાંથી જ અહિંસા જન્મી છે.

હેવટ-ગામડામાં દાખલ કરીશુ તો જ આ વર્ધા ચોજનાને ફેલાવી શકીશું-શહેર મારફતે નહિ. આ વર્ધા ચે જના મારફતે જ સ્વરાજ આવવાનું છે: ને આ અમેાતી તક સાંપડી તે ઝીલવાની તમારા સૌમાં જાવના-તેજ આવે એમ હું ઇચ્છું છું.

નિરક્ષરતા નિવારણ

સૂરત જિલ્લામાં રૂઢ સ્થાનિક શાળાઓના શિક્ષકોએ ગામડાંઓમાં નિરક્ષરતા નિવારણનું કામ હેલ્લા ૭ માસથી ઉપાડી લીધું છે શાળાવાળો લગભગ બધા જ ગામોનાં રાત્રિવર્ગો બોલાઈ ચૂક્યા છે.

સ્વશાનિક રીતે જુદી જુદી મોમમના પ્રમાણમાં આ કામમાં બરતી ઓટ આવતી રહે છે. શરૂઆતમાં જુવાળ અવીને હાલ મોટા બામના નર્ગોળા ઓટ આવુ ધર્મ જણાય છે.

શિક્ષકોની મુશ્કેલીમાં વળી એક બીજો પશુ ઉમેરો થયો છે. શિક્ષકો સેવા વૃત્તિથી કામ આપી રહ્યા છે. દીવાળતી જેવું પરચૂરણ અર્થ તેઓ ભવિષ્યમાં ઘાંટ મળવાની ગણતરીએ પડેલું કરી રહ્યા છે.

કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટરો તરફથી તેમના વર્ગોની તપાસ થતાં અને ઘાંટો મળતાં અતિ મોડું થાય છે. તેઓ કામને પહેાંચી વળી શકતા નથી એમ જણાય છે.

તપાસણી થઈ ગયા પછી ધણા વર્ગોની જાળવણી એમ માલગ પડ્યું છે કે પરીક્ષામાં પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રોટેક્ટા પાસ થયા નથી. સરકારી ધાગ અનુસાર પાસ થનારાઓના પ્રમાણમાં જ મદદની રકમ મળી શકે છે. પરિણામે શિક્ષકોને વર્ગો ચલાવતાં જે અર્થ થયું હતું તે કરતાં ઘાંટ ધણી ઓછી મળી છે.

સુરત જીલ્લા નિરક્ષરતા નિવારણ સંઘે આ પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી શિક્ષકોને થયેલું અર્થ જાહેર ફાળ થી તેઓને આપવાનો દાવો કર્યો છે. પશુ આવી જવાખદારી અનિશ્ચિત પ્રમાણમાં ઉદ્ધવની રામ ન હોવાથી તેણે વધુમાં એવો દાવો કર્યો કે કે દાસ તરત નવા વર્ગો ખોલાવવા નહિ.

અરી રીતે સરકારે રૂકા બોર્ડોને જે તે જીલ્લાને ફાળે આપતી ટ્રાંઝીટી રકમ સીધી આપી દેવી જોઈએ જેથી બોર્ડો તેમાં જાહેર ઉધરાણાથી બનતો ઉમેરો ફની પોતાનું સમાજ જીલ્લાનું પ્રૌદશિક્ષણનું કામ કેવા પ્રકારે અને કેટલા પ્રમાણમાં વિસ્તારવું તેની યોજના વિચારી શકે.

તે પ્રકારની માગણી સરકાર પાસે પ્રાંતીય પ્રૌદ શિક્ષણ બોર્ડ મારફત કરવામાં આવી છે, પરંતુ તેને કશો જવાબ મળ્યો નથી.

આવી પરિસ્થિતિમાં પ્રૌદ શિક્ષણનું કામ કેમ આગળ ધપાવવું એ સર્વેને માટે ચિંતાનો વિગમ થઈ પડ્યો છે. પાંચ વર્ષમાં સુરત જીલ્લામાંથી નિરક્ષરતા નાબૂદ કરવી એ પવિત્ર સંકલ્પ કોઈ પણ ભોગે પાર પાડવો જ રહ્યો.

શાળાઓમાં ભણતાં બાળકો મારફત તેઓનાં ઘરોમાં પ્રોટેક્ટોને શિક્ષણ આપવાની યોજના ધડવામાં આવી હતી. તે માટે રૂ. ૩૦૦૦ અર્થે સવાને અદાજ હતો. અને સરકાર પાસે તે પૈકી રૂ. ૨૦૦૦ ની માગણી કરવામાં આવી હતી. પરંતુ સરકારે નાણામંડળ કારણ બતાવી મદદ આપવાને ઈન્કાર કર્યો છે.

સંઘ આવા સંજોગોમાં પણ ઉપાડેલું કામ ટૂંકે નહિ એ જોવા ધણો જ આતુર છે. સરકારની કોઈ જાતની મદદ ન હોય તો પણ શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓની અને સામાન્ય રીતે સર્વ ભણેલાઓની સેવાના જોર ઉપર કેવી રીતે કામ કરી શકાય તેની યોજના સંઘે ચુગરાત પ્રૌદ શિક્ષણ સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. જીગજીવન દવે પાસે માગી છે. તેમની તરફથી મળેલી આ અંકમાં 'રૂકાબોર્ડોની કાર્યવાહી'માં છાપેલી યોજના સંઘે તેમજ સુરત જિલ્લા રૂકા બોર્ડો માન્ય રાખી છે અને તેને અનુસરી હવે કામ વિસ્તારવું એવો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો છે.

લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

મંત્રી

સુરત જિલ્લા નિરક્ષરતા નિવારણ સંઘ

ચીનગારી

(' ભારતમાતની આઝાદી '—એ રાગ)

સૂતર કાંતવાની વાતો બે બે બૂચી ના જવાય,
સાચા ઉરના એ શાયો હસવામાં ના ઉડી જાય.

લાખ કરોડો બૂખ્યાં તલસે,

અસહાય આંસુ સાદે;

આંસુથી વીંળિ તે ખાદી પહેરવા માંડો.

સૂતર કાંતવાની વાતો—

સાચા ઉરના એ શાયો—

નાનાં મોટાં રાય રંક સૌ,

લોહ બૂદ્ધીને આ વોઃ

સ્વતંત્રતાના સૈનિક ઘડને કાંતવા માંડો.

સૂતર કાંતવાની વાતો—

સાચા ઉરના એ શાયો—

ભારતની આઝાદી માટે

પાવક પ્રગટે દારેઃ

ચીનગારી જનવાને આપે, કાંતવા માંડો.

સૂતર કાંતવાની વાતો—

સાચા ઉરના એ શાયો—

જયોત્સ્ના શુક્લ

લાંચ યાને રૂશવતખોરી

[૩]

આટલા મોગ પ્રમાણમાં લાંચની જાદી આપણા દેશમાં કેમ ચાલે છે તેના અતંક કારણો છે પણ મુખ્ય કારણ તો હાલની દોષશાળી સમાજ રચના છે જે સમાજરચનાના પાયામાં શોષણનીતિ હોય તેમાં આવું અનિષ્ટ પ્રવર્તે તેમાં કઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. જે સમાજરચનાના પાયામાં નીતિ વગરની હસ્તિકર્મ છે તેમાં આવ્યા દુપણો આવ્યા મિલાય રહે નહિ. આપણા દેશના જુદા જુદા ધંધાઓ તપ્પામીએ તો જણાશે કે શિક્ષિત વર્ગ તરફથી ચાલતા ધંધાઓ જેવા કે-ડાકટરનો, વકીલનો, વેપારીનો અને શાહુકારોનો-તેમાં પણ આદાન વર્ગોને અનેક રીતે છેતરાવાનું હોય છે અને એ ધંધો કરનારાઓમાં ધણા આદાન જનતાનો ગેરવજા સેવાને ચૂસતા નથી આ જાંધી છેતરપિંડિ કાયદેમંદ હોતી નથી ડાકટર એમર વકીલ પોતાની શી દુવચને રાખત છે અને નજીવા કામને માટે પણ મોટી શી લેવવા આવે તો તે ગેરકાયદેસર નથી છતાં નીતિ વિરુદ્ધ તો અસ્પષ્ટ છે જ. ખેડૂનોના જેવા નિર્દોષ ધંધામાં પણ દાળાંઓનું ગોળખું મમાવડું હોય છે તો પછી બીજા ધંધાઓની તો વાત જ શી કરી ? આ પ્રમાણે ખેડૂનો બંને દાળાંઓને વાળ લે પણ ખેડૂનોને શાહુકાર, ડાકટર, વકીલ, વેપારી, અમલદાર ત્રીજે વર્ગના શોષણના ગોળ યત્ન પડે છે આ પ્રમણે બધા સમાજમાં જુદા જુદા ધંધા કરનારાઓ નીતિને લેગે મુકી આદાન લોખંડુ શોષણ કે તે તેમાં આશ્ચર્ય શું ? ખાનગી નોકરો પણ તાંબો લાભ લઈ આદાન લોકોને છેતરી-તેમની પાસેથી લાય લે છે. પણ લાય અને બીજી જનતા શોષણો વચ્ચે તફાવત સગળ લેવો બીજાં આપણે ઉપર જોયું તેમ બીજાં ગોળણો જાણે નીતિ વિરુદ્ધ હોય પણ ગેરકાયદેમંદ હોવા નથી પણ લાય લેવામાં ફોજદારી મુન્હો ચાલે છે.

કોઈપણ દેશમાં સામાન્ય સમાજમાં નીનિનું કેવું ધોરણ છે તે તે દેશના વલિવગી તત્ત્વમાં લાયની જાદી કેટલા પ્રમાણમાં પ્રવર્તે છે તે ઉપરથી જાણી શકાય છે તેજ દેશમાં લાયનું પ્રમાણ ઓછું હશે જ્યાં સામાન્ય વ્યાપાર અને ધંધાઓમાં નીનિનું પ્રમાણ વધારે હશે.

લાંચની જાદી સદંતર નાશ કરવા માટે સમાજરચનાના પાયા જ બદલવા પડે જે સમાજ ધર્મ અને નીનિના પાયા ઉપર રચાયેલા હોય તેમાં જાંધી જાદી સંભવે નહિ જાંધી સમાજરચના કરવાને મદદમાં ગાંધીજી હેલ્યા વીચ વર્ષથી બગીરથ પ્રયત્ન કરી રહેલા છે. અને આ પ્રયત્નો નિષ્ફળ તો નથી જ મથા. આજે જામન હલ્લશાળા બધા ધંધાધોરીઓને લાગવા માડ્યું છે. આજે જે રીતે ધંધાઓ ચાલે છે તેમાં અનેક નીતિ વિરુદ્ધ રીતીઓ સમાવશી હોય છે તેજ-પ્રમાણે સરકારી વલિવગી તત્ત્વના નોકરોને પણ વાય એ કેટલું મુન્દામગેનું અને નીનિ વિરુદ્ધ કૃત્ય છે તે જણાવા લાગ્યું છે. મદદમાં ગાંધીજીએ આપેલી દોરવણીને આપણે સક્રિય માથ આપીને સમાજરચનામાં ગોળ કંતિ લાવી શકીએ છીએ

આપણી સામે મુખ્ય પ્રશ્ન તો એ છે કે આ જાદી દેખીતા પ્રમાણમાં શી રીતે નાબુદ કરી શકાય આ જાદીને માટે એ પહેલાં જવાબદાર છે, એક બાજુ પ્રજાની તરિઓ અને બીજી બાજુ દોષવાળું વલિવગી તંત્ર આ જાગતમાં પ્રજાનાં દોષો પહેલાં તપાસીયું.

આ બદી અજ્ઞાન અને બીકણુ પ્રજામાં જ ચાલી શકે. આજે પણ કોઈ શિક્ષિત અને દિગ્ભટવાળા ગાણુમ પાસે લાંચ લઈ શકતું નથી. અશિક્ષિત અને બીકણુ માણુસો જ આ બદીના ભોગ થઈ પડે છે. અશિક્ષિત અને ગરીબ પ્રજાને વહિવટી તંત્રમાંથી દાઢ કંમ મેળવવી તેની ખબર નથી. આપા વર્ગને કયા તો અરકારી ગોકરની અગર પ્રજામાં આપા કામની દબાવી કરનારની મદદ લેવી પડે છે. મજાનમાં જેઓ લાચ કરવાની દબાવી કરે છે તેઓ સમાજના લચકર જાતુઓ છે અને સમાજને બારે હાની પહોંચાડે છે. આવા માણુસોની સામાજિક પ્રતિષ્ઠા જો હોય તો તે તદ્દન નાશુકારી જોઈએ આ જાણન લોકગન કેળવવો જોઈએ. અશિક્ષિત પ્રજાને શિક્ષિત બનાવવા બધા પ્રયત્નો કરના જોઈએ અને અતીત પ્રચાર કરીને તેમની બીરતા નાશ કરવી જોઈએ. આમાન્ય રીતે અજ્ઞાન માણુસને પણ લાચ અપવાનુ પમદ હોતું નથી પણ તેને વહિવટી તંત્ર પાસે દાદ કંમ મેળવવી તેની ખબર હોતી નથી. અને તેથી નોકરો એવા માણુસો પાસેથી સહુવાર્ધથી લાચ લઈ શકે છે. તેથી લોકોને લખાણો મારફતે અને પ્રચારથી પોતાના હકોનું જાન કરાવવું જોઈએ. તમામ જાહેર કાર્ય કરનારાઓએ પોતાના પ્રચારમાં આ વિષયને સ્થાન આપવું જોઈએ. જે પ્રજા પોતાના હકો સમજે અને તેમની બીક ઓછી થાય તો કોઈ નોકર લાચ લેવાની દિગ્ભટ કરે નહિ. લોકોને પોતાના હકોનું જાન કરાવવું અને તેમની બીક ઓછી કરવી એ કામ થણુ બારે હોવા છતાં તે કયાં મિલાય આવી બદી મદતર નાશ પામવાની નથી. જે પ્રમણે ચોરી કરવી, હુલ કરવી, અગર છેતરવું એવા કૃત્યને માટે દરેકને તિરસ્કાર હોય છે અને એમાં કૃત્યો કરનારનું સમાજમાં હમકું સ્થાન હોય છે તેજ પ્રમાણે લાંચ લેવી એ તિરસ્કારપાત્ર હમકું કૃત્ય છે અને જે પ્રમાણે ચોર, હુલ અને છેતરનાર સમાજને ભયરૂપ છે તેજ પ્રમાણે લાચ લેનાર પણ સમાજને ભયરૂપ ગણાવો જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે અશિક્ષિત મજાનને-શિક્ષિત બનાવવી, તેમના હકોનું જાન કરાવવું, તેમને દિગ્ભટવાળા બનાવી આત્મરક્ષણ કરવાની તેમનામાં શક્તિ લાવવી એ પ્રજા માટેની જવાબદારી છે. પણ વહિવટી તંત્રની જવાબદારી એનાથી પણ વધારે છે. બીજા દેશોની સરકારોની આ બાબતની જવાબદારી ઓછી હોય છે કારણ કે ત્યાં આ દેશના જેટલો અશિક્ષિત, બીકણુ અને અસહાય વર્ગ હોતો નથી. બીજા દેશોમાં બધા વર્ગોના લોકો પોતાનું રક્ષણ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે જ્યારે આ દેશની વસ્તીનો મોટો ભાગ ગરીબ છે અને અજ્ઞાનતાને લીધે લાચની બદીમાંથી પોતાનું રક્ષણ કરવાને અશક્ત છે, આ નાકર વાત સરકારે સ્વીકારવી જોઈએ, અને લોકોની ગરીબી અને અજ્ઞાનતા મટાડવાની દરેક સરકારની ફરજ છે. પણ હિંદુસ્તાનમાં વિદેશી રાજ્ય હોવાથી આ દિશામાં નહિ જેવું જ કામ થાય છે અને આ ગતિએ જ જે દેશની પ્રગતિ બહિષ્કારમાં ચલાવી હોય તો લોકોમાં આત્મરક્ષણની શક્તિ લાવતા સૈનિકો જોઈએ. દેશનો વહિવટ પ્રજાસત્તાવાળા સ્વરૂપથી ચાલતો હોય તો પણ આની અસહાય સ્થિતિમાંથી મુક્ત ચલાવે વર્ષો લાગે એટલે લોકો આત્મરક્ષણની શક્તિ મેળવે ત્યાં સુધી આવા લોકોનું સરક્ષણ કરવાની જવાબદારી કોઈપણ સરકારે સ્વીકારવી જોઈએ. દિવબીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે આ જવાબદારી હાલના સરકારી વહિવટતંત્ર તરફથી આદા કરવામાં આવતી નથી. આવી બાબતોમાં ગરીબ અને અજ્ઞાન વર્ગોને અને આત્મ સરક્ષણ કરી શકે એવા લોકોને એકસરખા ગણી લેવામાં આવે છે. કોઈ ગરીબ અને અજ્ઞાન માણુસ

લાંચની ફરિયાદ કરે તો તેને ફરિયાદ કરવાનું જજીવવામાં આવે છે અગર હાથ લેનાર નોકર સામે ખાતાની તપાસ થાય છે પ્રથમ તો ગરીબ અને અમીન નાણુમ ફરિયાદ કરી શકે ન નહિ કારણ કે ફરિયાદ કરવા માટે અને ફેજદારી કામ ચલાવવા માટે તો પૈસા જ જોઈએ અને તે ખર્ચવાની ફરિયાદોની શક્તિ નથી કદાચ મેઈ અપસાદસમે ફેજદારી કેસ થાય તો અમીન વફોતોની ઉપ તપાસમાં અમીન માફીએ ટકી શકતા નથી અને તેથી. ધણે મોટે ભાગે તહેમતદાર છુટી જ જવાનો આવા કેસોમાં ખાતાના ધણા અમલદારોની વધણ પછુ નોકરો પ્રત્યે પક્ષપાતી હોય છે અને કદાચ આવા કેસ જો મેઈ જન્ટલ કાર્યકર્તા તન્દરી ઉભો કરવામાં આવ્યો હોય તો તેના પ્રત્યે ભારે શકાની નજરની જોવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે ચલિતી તંત્ર નોકરોનું રક્ષણ કરતો હોવાથી પ્રજાનો આવી જનની તપાસમાંથી વિશ્વાસ લગભગ ઉડી ગયો છે અને તેથી આની જાતની ફરિયાદ કરવાનું સામાન્ય રીતે લોકો ગાડી વાળે છે. આ બાબત મ્હારો અંગત અનુભવ પણ ઉપરના પરિણામોનું મમર્થન કરે છે.

એક જાણુના જેની વાત તો એ છે કે કોઈ મરકારી નોકરના આવા કૃત્ય માટે ખાતા તરફથી તપાસ મેઈ ખાતાના અમલદારોને શુંહો થયેતો જણાય અને તે કરને નરમિત કરવામાં આવે તો આવા નોકર પોતાની ફેજદારી રાહે તપાસ કરવાની માગણી કરે અને તે મ માગણી ધણુ કરીને મનુર થય છે આવા કામ ॥ ફરિયાદી ॥ સાક્ષીઓ માગણના અમીન-પાઠળ પડતી કામ ॥ હેય તો તેઓ વફોતોની ઉપ તપાસમાં ટકી ન શકાને મરણે તોદમનદારને અધિગત સામ મળી જાય છે એટલે મરકાર જે ગરીબ અને અમીન લોકોને આ બદીમાંથી મુક્ત કરવા માગતી હોય તો આવા રસ્તવખેર નોકરોની ખાસ પ્રમાણિક અમન રો મારફતે તપાસ કરાની શુંહો થયેતો માનમ પડે તો નોકરોને યોગ્ય મજા કન્વી જોઈએ. આની ધણી તપસોમાં અમલદારોએ નોકર તરફ પક્ષપાતી વધણ ગતાવધુ નોઈએ નહિ. નોકરો જરૂર થેય રક્ષણ માંગે છે પણ જાનનાં ગરીબ અને અમીન વર્ગોના લોકો જે વર્ગો થયા આની બદીથી ચૂસવા કરે છે તેને વધારે રક્ષણની જરૂર છે એમ સૌ કોઈ સ્વીકારશે એમ હું ધાર છું

જ્યારે જ્યારે કોઈ નોકરની તપાસ થાય છે ત્યારે નોકરે તરફથી એની દલીલ કરવામાં આવે છે કે સો શુંહોગરોમાંથી નજવાણુ શુંહોગરો બને છૂટી જાય પણ કોઈ નિર્દોષ માર્થો જલો ન જોઈએ આ સુત્ર ફેજદારી શુંદાઓને લાગુ પડે છે. પણ શકાયીય ચારિત્ર્યમાં નોકરોને ચાલુ રાખવા કે કેમ એ બીજે પ્રશ્ન છે એમાં માર્થો જવાની વાન જ આવતી નથી. કાષપણુ માવકિ શકે શાંત ચારિત્ર્યના નોકરને રૂબરૂ આપે તો તેમાં કોઈને જેરુઈસાદ થયાનું ભાગ્યે જ કહેવાય આ માટે બીજી એક વાત પણ યાદ રાખવી જોઈએ ગરીબ અને અમીન લોકો જોગી રીતે આ બદીથી લૂટના હોય તો શું એ નિર્દોષો માર્થો જતા નથી ? આવા લોકો જેને પુરત ખાતાનું હોતુ નથી તેની પાસેથી જ્યારે પૈસા કદાવવામાં આવે ત્યારે શું તેઓ ખાસ રક્ષણને પાત્ર નથી ?

મુખ્ય પ્રશ્ન તો એ છે કે આ બદી જડ થવી ગઈ છે અને પ્રજાના હિત ખાતર એ બદી નાશ કરવી હોય તો મરકારી તત્તમા વિશેષ માવનાની જરૂર પડશે આવી સાચી માવના આવશે નહિ ત્યાં મુધી આ બદી સગીન પ્રમાણમાં ઝોડી થવાનો સંભવ નથી.

જે કોઈ જાહેર કાર્ય કરનાર તરફથી આવી બી માર્ટે ફરિયાદ કરવામાં આવે છે ત્યારે તો ઇન્સાફ મેળવવાનું ધણું મુશ્કેલ બને છે કારણ કે નોકરોને આવી ફરિયાદ તેમના વર્ગ સામે હુમલા જેવી લાગે છે.

હુંકમાં આ બી નાશ કરવા માટે એક બાબતુએ પ્રગળે વધારે દિ મતવાળી બનાવવી પડશે અને તેમની અસાનતા દૂર કરવા માટે બગીરથ પ્રયત્નો કરવા પડશે અને બીજી બાબતુએ આખા સરકારી તંત્રની હાલતી બાવનામાં ભારે પરિવર્તન લાવવું પડશે. જે સરકારી નોકરો પોતાને જાહેરપ્રગળના નોકર સમજે છે તેઓ તો પોતાની આ બાબતની દરજ્જા જરાબર અદા કરશે પણ જેઓ સરકારી તંત્રને પ્રગળિતથી વિરોધવાળું સમજે છે તેમના તરફથી આવી બી નાશ થવાની આશા બર્ધ છે.

હુલ્લાલ પરાગલ

પ્રાસંગિક નોંધ

ગણપોશાક અને તકલીલશિક્ષણ

આપણી શાળાઓમાં બહુતા બાળકો એક જ જાતનો પોશાક પહેરીને શાળામાં આવે, એ સુધડના, સુદરતા અને રુટિની દૃષ્ટિએ આવકારદાયક છે કરકસરની દૃષ્ટિએ પણ એ લાભકારક છે; પરંતુ ગણપોશાકને મોટામાં મોટો ગુણ તો એ છે કે એનાથી વિદ્યાર્થીઓમાં સમાનતાની બાવના કેળવાય છે. આજે સમાજના ઉપના ઘરમાંથી આવતો વિદ્યાર્થી કીમતી અને હારાવાળા પોશાકથી બીજાઓ કરતાં પોતે શ્રેષ્ઠ છે એમ જાણેઅજાણે માનતો હોય છે. નો સોધો, સાદો કે અપૂરતો પોષાક પહેરનાર વિદ્યાર્થી પોતે પોશાકના કારણે જ કંઈક હીનના અનુભવે છે. આપણી બાલિ પ્રગળા તંદુરસ્ત માનમધ્યસ્તર માટે આ રીતે ગણપોશાક આવશ્યક છે. આથી સરકારનું અને આપણી સ્કૂલબોર્ડનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું અને એટલેક ગણપોશાક માટે શિક્ષકો અને શિક્ષિકાઓને આવશ્યક સહયોગ આપવામાં આવી છે. ગણપોશાક માટેના ફરિયામાં તે 'શુદ્ધ ખાદી'નો હોવો જોઈએ, એના ઉપર ખાસ બાર મૂકવામાં આવેલો છે; પરંતુ અમારા પ્રવાસમાં અનેક સ્થળે ગણપોશાકના આ ગુણત્વના અગતો ભંગ થયેલો જોવામાં આવ્યો છે. કપડાંની જાતને વિસારી દેવામાં આવી છે અને કેવળ રંગને પકડી રાખવામાં આવ્યો છે. ચડી માટે છુરા રંગનું અને પહેરણ માટે સફેદ રંગનું જાપાની કાપડ વપરાયેલું અનેક સ્થળે જોવામાં આવ્યું છે. સ્કાઉટ ભારતરાએ આવી ઉતાવળ મોટે ભાગે કરેલી છે. આપણો પોશાક આપણા જ દેશમાં બનેલા કાપડની અને તેના પાંદળે પાઈ બેડૂતો, પિન્નરા, કાંતનારીઓ, વણકરો, સુધાર, રાજબરા અને રંગારા વગેરે કારીગરોની કુપડીમાં વહેવાવી જોઈએ. આ ચરત તો માત્ર ખાદી જ પૂરી પાડે છે. ખાદીને ગણપોશાક એ ગણપોશાક ઉપરાંત સ્વરાજના સૈનિકોના પોશાક છે. દેશના કરોડો ગરીબો પ્રતિની સક્રિય હાથદર્દીનો-નગદ દેશધર્મનો પોશાક છે એ આપણે બાળકો અને તેમના વાલીઓને હસાવવું જોઈએ. બાળકો નો અનુકરણપ્રિય હોય છે પોતાના શિક્ષક અને શિક્ષિકાને તે ધ્યાનમૂર્તિ માને છે એટલે તેમના પોશાક, રીતમાત, બાંધ, ગુણો, વગેરેનું તેઓ અનુકરણ કરવાનાં. આથી દરેક દેશપ્રેમી શિક્ષક, શિક્ષિકા પ્રથમ નો પોતાનાં જ કપડાં નખરીખ શુદ્ધ

ખાંદીનાં કરવાનું સ્વીકારશે અને તે પછી વિદ્યાર્થી કે તેમના વાલીઓને સમાજવત્તો અધિકાર પ્રાપ્ત કરશે. ગરીબીને કારણે કે ખીન અંતરાયોને લીધે જે વિદ્યાર્થીઓ ગણપોશાક ન કરી શકે તેમને માટે ધીરજ રાખવી જોઈએ. હમણાં કપાસની મોસમ છે. દરેક ખેડૂત વિદ્યાર્થી પોતાને ઘેર કપડાં પૂરવો કપાસ સંમંદે એવી તજવીજ કરવી, ગરીબ ગિનખેડૂત વિદ્યાર્થી માટે ગામમાંથી મુઠી ફૂંડથી કપાસ ઉઘરાવવો. અને ગામના શિક્ષણપ્રેમી સ્વદેશભિમાની બાઈબ્લેગોને મળીને તકલી ખરીદવા અને પુણી જાગવવા જરૂરી ફાળો મેળવવો. શાળાના સમયમાં અને સમય બહાર તકલી કાંતવતું વાતાવરણ જમાવવું જોઈએ. શિક્ષણના એક વિષય તરીકે તકલી શિક્ષણને શાળામાં દાખલ કરવાની પરવાનગી તરત જ આપવું સફલ ખોડે ધોરણ રાખ્યું છે. તેનો લાભ દરેક શાળાએ લેવો જોઈએ અને એ રીતે જે વિદ્યાર્થીઓ હમણાં ખાદી ખરીદીને ગણપોશાક ન કરાવી શકે તેઓ પોતાના કાંતેના સૂતરનો પોશાક તૈયાર કરાવી શકે એવો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. બેરી ફળિયાના દેશપ્રેમી શિક્ષકે પોતાના તમામ વિદ્યાર્થીઓ પોતાના કાંતેના સૂતરનો ગણપોશાક આ વર્ષમાં જ પહેરતા યર્ષ જાય એવો શુભ સંકલ્પ કર્યો છે. અને ગામના આગેવાન ભાઈઓએ તેમાં દીક્ષી સાથે આપ્યો છે એટલે શાળાનું તથા ગામનું આયુ વાતાવરણ જીવંત બની ગયું છે. આ દાખલાનું સર્વત્ર અનુકરણ થાય અને એક વર્ષમાં આપણા ગિરજાની શાળામાં બધાનાં પગ હમરવાળાંકે પોતાના કાંતેના સૂતરનાં એક જ જાતનાં કપડાં પહેરતાં યર્ષ જાય તો કેવું સુંદર! વિદ્યાર્થી દીક્રા બે રૂપિયાનું જ કાપડ ગણીએ તો પછી એક લાખ રૂપિયાની ખાદી આપણે ઉપજાવીને ફેલાવી શકીએ. ઘેરે ઘેર સ્વરાજના પેશાનો સૈનિક ફરતો યર્ષ જાય તો એના ચેપથી તો આખા શહેરનો કાપા કલ્પજ યદ જાય. દરેક શિક્ષક શિક્ષિકા વિદ્યાર્થીઓના વાલીઓ અને ગામના આગેવાનો ખાસ કરીને શાળા સમિતિના પ્રમુખ, અને સભ્યો આ મહત્વની યત્નનાં અરસામાં મૂકવાનો પોતનો ધર્મ સમજશે એવી આશા રાખવી વધારે પડતી નથી.

શાળાઓ માટે બે આવશ્યક સૂચના

શ્રી, મકનજી બીમભાઈ દેશાઈ કેળવણી ખાતાના પેન્શનર છે. ૮૦ વર્ષની વયે પહેલેલા હોવા છતાં એમનો ઉત્સાહ જીવાનોને ટકર મારે એવો છે. શાળાઓમાં રાષ્ટ્રીયતા અને સ્વાનંત્ર્યની ભાવના માટેનાં દાર ખુદ્સાં યનાં જાય છે તે એમને એમનું હૃદય આનંદના દિવેલે ઉજળી રહ્યું છે. જલાલપુરના રમત મમત, ગરગા ઈયાનિના સમારંભ વખતે એમણે એક કાગળમાં આપણી શાળાઓની બે ત્રી તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. એ જાને ત્રી દૂર કરવા જેવી હોવાથી સદુ શિક્ષક અને શિક્ષિકાઓ તથા વિદ્યાર્થીઓના વાલીઓની જાણ અને અમલ માટે અહીં ટાંકીએ છીએ.

૧. વિદ્યાર્થીઓને મોઢે ગાળોઢા:—આજ કાલ શાળામાં અને બહાર શિક્ષક કે વાલીની ગેરહાજરીમાં વિદ્યાર્થીઓને મોઢે ગાળો દીક દીક બરી ગયેલી હોય છે તે જાંધ મરી જોઈએ. સૂરનામાં તો દીકરો જાપને અને જાપ દીકરને 'સાળો' કરીને સંબોધવામાં પાણું વળીને જોતો નથી. એ સખ્ત ત્યાંના લોકોની નજરે પોતાનો મૂળ અર્થ ગુમાવી બેઠો છે અને એનો મંજોર્ધન અર્થ જ રૂઢ યર્ષ ગયેલો જણાય છે. સરકારી મનના સહેરની આ અસંસ્કારિત-ભરી વાણી ગામડાંઓમાં પણ પ્રસરી છે અને ત્યાંની મૂળની અગ્તીય ગળોના બંદરમાં

સમાચાર સંગ્રહ

રોજનીશી-વતન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી

જાન્યુઆરી તા. ૧૮—સરત જિ બોર્ડ ને રફનબોર્ડ ॥ પ્રમુખોનો બરોડો તાનુકાનો પ્રવાસ શરૂ થયો બારડોનીમા શેઠ દુકીરન દે બધારેવ ઠંપાણા ॥ મમન પી શ્રી દુવબજા દેસાઈએ ઉદ્ધાગ્નક્રિયા કરી

તા. ૨૬—સરત જિદવાના ગામેગામ સ્વાતચ્છિન ઉજનાથે પ્રભાતફેરી નીકળી ગામ સફાની કમો ચયા જિદવામા ૨૦૦ જેટલી સભાઓ મળી ને મદારાના પ્રતિનિધિઓ પર સળીઓ ચર્ચ

તા. ૨૭—મુબઈ મગકારે એક ડુકમ બહાર પાડી છનાકાની શિક્ષણ મરયામા અમન માટે એમ દસ પુ છ કે જે પાઠ્ય પુસ્તકોમા ગુજરાત વિરપદિ બદાર પાડેના જેડણી ટાન અનુસારની જેડણી રૂબાઈ દેને તેમાજ પાઠ્ય પુસ્તકોને મજૂરી આપવામા આવશે

તા. ૨૮—સૂપા મેટ્રન બોર્ડિંગ રફલનુ શારિક રોડમ મેન ॥ શ્રી કનૈયાલાલ દેમાઈને પ્રમુખપદે ઉત્તવાસુ

ફેબ્રુઆરી તા. ૧—રોડેતગ ॥ મદારામએ ૧૫ મુખ મળી નંદુગન કરી

તા. ૧-૨-૩—ના રિસેમા સરત જિ બોર્ડ અને રફનબોર્ડના પ્રમુખોએ ચેરિંગી તાનુકાના બમોનો નવામ કર્યો

તા. ૪—વેડછી શિક્ષક તાલીમ નર્મની પૂર્ણાનુતિ શ્રી જ્યોત્સ્ના મહેન શુકન ॥ પ્રમુખપદે ચર્ચ તે પ્રસંગે ગુજાન ॥ લોમસવક શ્રી તરિશકર મદારાજ શિક્ષક બાઈમ્હેનોને ઉદ્દેગી પંચયન કર્યું

તા. ૫—નિહીમા વાઈસરોયના મહેનમા મન્દમા માધીજીએ હિંદી ગાજમાજી વિરે વાઈસરોય સથે મમનત મરી પથુ ખાતી હાથે પાત્ર કર્યા

તા. ૬—પ્રમળમા વડે ગના દિવા ॥ મગ દુષ્ટમાચરી ॥ હસ્તે ખેડુન મદકારી જીન-પ્રેમ પી ઉદ્ધાગ્નક્રિયા કરવામા આવી એ પ્રમગે નામ્બારી પ્રાત તેમાજ સંગત જિદવાના આગેવાન ખેડુનો હાજર રવા હતા

તા. ૮—આજથી નણુ વિમ સરત જિ બોર્ડ ને રફનબોર્ડ ॥ પ્રમુખોએ જોગસા તનુકાનો પ્રવાસ કર્યો

તા. ૯—સરત જિ બોર્ડ ને રફન બોર્ડ ॥ પ્રમુખોએ જોગ પી વર્ષા પેન્ટની શળની મુનામન લીની હતી વિચાર્યોગોને લીક લીક તલીગ મળેતી જણુતી હતી ગામના નાજુજાન બાઈમ્હેનો ને મોટેગઓ પથુ હા ૧૨ ત્યા હતા શ્રી દુવબજા દેમ ઇએ વર્ષા પોજવાનું મદત મમન યુ

તા. ૧૦—જોરપાડ કાતાની સાળામા ગે તાનુકાના શિક્ષક બાઈમ્હેનો ॥ ગે કાર્યમગી સગા મળી એ પ્રમગે મુગઈ કાકિરેલીતવા પ્રમુખ શ્રી મગળામ પદરામા તથા શ્રી કનૈયાલાલ દેસાઈએ પ્રવચન કર્યું

તા. ૧૧—જોર્યામી તનુકાના વિચાર્યો બાઈમ્હેનો ને ગત ગત પી હરિકાશ ॥ મેળવડા પ્રમગે શ્રી મગળાસ પદરાસાએ પ્રવચન કર્યું

તા. ૧૫—સરત જિ રફનમેડ તરફથી અની ગામનો સીજો શિક્ષક તાલીમવચ શરૂ થયો એ વર્ગમા ૫૦ શિષ્યકો ને મેકનવામા આ ૫

વિષય

પૃષ્ઠ

૧	ગનીપરજ પ્રદેશની શાળાઓનો અનુભવ	શ્રી લક્ષ્મીદાસ મીકાન્ત	૨૪૫
૨	સ્ત્રીનું કાર્યક્ષેત્ર	મહાત્મા ગાંધીજી	૨૪૭
૩	આનાવારી કરનાની રીત	શ્રી અનુનિસાન લાલા	૨૫૦
૪	કોણુ ભણ્યુ ?	શ્રી મણિભઈ દિવેદી	૨૫૪
૫	લોકશાસન તત્ત્વ	શ્રી હર્ષભજી પરાગજી દેસાઈ	૨૫૭
૬	શાળાઓની હરિક્ષાઈના સમ રંગો		૨૬૦
૭	‘સ્થાનિક સ્વરાજ’	શ્રી ઠાકોરભાઈ મણિભાઈ દેમાઈ	૨૬૨
૮	હાજરી એનાવન્સની વિષમતાઓ	શ્રી લક્ષ્મીભાઈ હરિભઈ પટેલ	૨૬૭
૯	માનવ શિક્ષકોને સૂચના	શ્રી કૃ. ગ. ઠાકોર	૨૬૮
૧૦	ખૂંટા શિક્ષકોનો પ્રશ્ન	શ્રી કલ્યાણજી વિ. મહેતા	૨૬૯
૧૧	સરત નિવંદના સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી		

આ હ કે ને

જેમના લવાજમના પેસા ણાદી હોય તેમને તે તાદીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે

ત ત્રી મં ડ જી

શ્રી હર્ષભજી પરાગજી દેસાઈ
શ્રી કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા
શ્રી જ્યોત્સ્ના જી ન સુદૃઢ
શ્રી મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લક્ષ્મીભાઈ હરિભાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક
શ્રી ઠાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ
ચિફ્ફ ઓફિસર
સરત નિવંદના લો બોર્ડ

મુદ્રક
ધર્મરલાવ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ દેસાઈ
લોકવાણી મુદ્રણમ દિર
ચૌઠાપૂલ, સરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ તારીખે પ્રગટ થશે.
વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[સાસિક]

વર્ષ ૧]

માર્ચ ૧૯૪૦

[અંક ૮

રાનીપરજ પ્રદેશની શાળાઓનો અનુભવ

પ્રજાત કોમોના ઉદ્ધારનો પ્રથમ હાથમાં લેતાં તેમ જ પ્રમા ઝડપી શિક્ષણ પ્રચાર માથ તે માટે શાળા આશરો પેળના હાથ ધરવામાં આવે છે તે સ્થાનિક છે નનીપરજ કોમમાં સરકાર સિવન ફરી કોમમાં જન્યુતિ લાવવી હોય તો તેજ પ્રમા મેળામાં મુલક નેતાઓ તેપાર ધના બેઠાઓ અને તે મેળામાં આ વહેમમાં સમકનીઓ સહેમ-મામની સસ્તુતિથી નિમુખ જમનમાં દૂર દૂર રહેલી રાનીપરજ બીન નાયક બેળી કોમમાં મેળી સ્વેળેવા માનસાળા બાળકોમાં આશરદારા સરકાર રેડી સમયા છે આ તેમાંથી બે રાંકો આતે સેવાનાવી પેડી તેપાર થઈ સમી છે

પરતુ ગામમાં બો વર પાસે રાળા લઈ જવા રતો બીન, માલક વગેરે પ્રમા પૂતી સપ્પામાં મળકેને મોકલના નથી અને શિક્ષણ પ્રચારે લાભ ઉપાળા થી મદાસવા સરકારે ૧૦૦૦ ની અને તેથી ઉપર પે વસ્તીમાં ગામમાં શાળા મળી આ તથી બેળી વસ્તીમાં ગામમાં રાળાઓ કાંદા બાળી સસ્થાઓને અર્થિંગ મ કરી શિક્ષણનો પ્રચાર કરવા માટે છુ મહેલત કરી છનાયે આતે સામ રાનીપરજ પ્રેશમાં લેરનો નમી તેનાં કારણે મારા અનુભવ અને અનિવચ પ્રમાણે નીચે મુજબના છે

૨ આસરે ત્રીસ વર્ષ પહેલાં સરકારે આવી કોમો માટે રાનીપરજ પ્રદેશમાં બોર્ડિંગ શરૂ કરી હતી. તેનો લાભ ઉઘી-પામરીના અને સેંજ સુધી ગણાતા રાનીપરજને જેવા કે પટેલીઆ, કાકુર, ચોધરા વગેરેએ સારી રીતે લીધો છે. અને વધુ ગરીબ અને પછત કોમોના, ખુબ જ ચોછા ભાગે આવેલા લાભ ઉઘીએ છે. આવી બોર્ડિંગમાંથી પસાર થઈ વ. કા.ની પરીક્ષા આપેલા વિદ્યાર્થીઓએ શિક્ષકનો ધધો રવીકાર્યો છે, પરંતુ તેમાંથી ખુબ જ ચોછી સંખ્યા ટ્રેનીંગ કોલેજમાં મોકલવામાં આવે છે. વ. કા. રાનીપરજ શિક્ષકો ગામડાંમાં પ્રભાવ પાડી, શક્યા નથી, ગલકે કેટલાક દારના અને આજસુના વ્યસનમાં બેરવાઈ પડ્યા છે.

૩ રાનીપરજમાં સામાજિક સેવાનું કામ કરતી સંસ્થાઓનો-જેવી કે બીજ સેવામંડળનો-આનુભવ કહે છે કે સંસ્થાના સચાલકની ખાસ દેખરેખ અને રોકડોક હોય અને શાળા ચલાવનાર યોગ્ય શિક્ષકની નિમણૂક કરવામાં આવે તો જ શાળા ચાલી શકે છે. પહેલાં બધાં લોકલબોર્ડ શાળા કાઢી હતી અને તે ચોછી દાખરીને લીધે બંધ કરવામાં આવી ત્યાં મંડળે શાળા સારી રીતે ચલાવવાના દાખલા મોજુદ છે. આજે ચારથી વધુ વર્ષ સુધી સારી રીતે ચલાવેલી હમરની વરતીવાળાં ગામોની શાળાઓ ડીસ્ટ્રીક્ટ રૂલબોર્ડને સોંપવામાં આવી છતાં ખાસ દેખરેખ વિના તેમાંની કેટલીક શાળાઓ ગરાબર ચાલતી નથી.

૪ રાનીપરજ વરતીનો પ્રદેશ કાળાપાણીનો ગણાય છે. ઉજળી કોમો-બાઠણ, વાણીઆ, રજપુત વગેરે કોમોના શિક્ષકોને આ પ્રદેશમાં અટૂલા-સગાજ અને સગવડ વિના જવાનું ગમતુ નથી. ગલકે આજ સુધી શિક્ષકો સમ્મ કરવા માટેજ આ પ્રદેશમાં મોકલવામાં નો હોતો. અને આ કારણે વર્ષો સુધી બીજ પટેલીઆ શિક્ષકોને આ પ્રદેશની શાળાઓ ખુબ ચતી તે શિક્ષકોમાંથી શાળા બંધ કરાવે છતાંયે તેને ત્યાંથી ખસેડવામાં આવતો નહિ; કારણ કે ત્યાં જવા માટે ખીજે કોઈ શિક્ષક મળે નહિ. દાખલા તરીકે-રોઝમના જંગલમાં ઉજળિયાત શિક્ષક સદકુટુબ રહેવા ન બંધ એવા પ્રદેશમાં કાણુ બદલી ઈચ્છે?

આ કારણોમા ઉડા ઉતરીને તપાસ કરવી જોઈએ આના ઉપાયમાં જ નવી ઉધાડેલી શાળાઓ બંધ કરવી ઇષ્ટ છે કે ધીરજથી તેની સુધારણા કરવી ઇષ્ટ છે તે વિચારવું જોઈએ. આ માટે કેટલાક ઉપાયો હુ સૂચવુ છુ.

૧ ખીજ હલ્લાઓમા શાળાઓમાં આવતા રાનીપરજ કોમના બાળકોને ખાસ શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવે છે. તેથી બીજ જેવા રાનીપરજ કોમોના ગરીબ ખેડૂતોની આર્થિક પ્રશ્નની મુશ્કેલી દૂર થાય છે.

૨ રાનીપરજ કોમના વ. કા. પાસ થયેલા શિક્ષકોને ખીજ સરળ અને ટૂંકે મુદતની ટ્રેનીંગ આપી ટ્રેનિંગ શિક્ષકો વધુ પ્રમાણમાં બનાવવા જોઈએ. અને તેમને એક શિક્ષકવાળી શાળામાં મૂકવા જોઈએ.

૩ ઉજળિયાત શિક્ષકોને વારાફરતી થોડા સમય માટે આવી થોડી શાળાઓ સોંપી જોઈએ અને તેને અંગે બધું આપવું જોઈએ.

૪ ખાનગી મંડળો જેવાં કે બીજા સેવામંડળ પાસેથી સૂક્ષ્મભોડે આવા પ્રદેશની રાજાઓ માટે અવારનવાર સલાહ સૂચના મેળવવી જોઈએ. અને આવા પ્રદેશમાં 'Approved' 'માન્ય' રાજાઓ ચત્રાવવા સારી ઝાંટ આપવી જોઈએ. રાજાઓ બંધ કરવા કરતાં તે રાજાઓ તેમને સોંપવી જોઈએ.

૫ આવા પ્રદેશની રાજાઓ સર કર્યા જાદ એક વર્ષ સુધી તે બંધ કરવી જોઈએ નહિ. પરંતુ તેને પગબર કરવા દરેક પ્રકારના ઉપાયો લેવા જોઈએ. છેવટે એક ક્ષામગતવાળા માણસને તેડાવર તરીકે રાજાને રાજા ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

૬ આવા પ્રદેશની નિશાળોના (૧) કામના કલાકો; (૨) વેકેશન-રમના નિયમો તે દિવસો, (૩) ઓછામાં ઓછી હાજરી કેટલી હોવી જોઈએ, (૪) પાઠ્ય પુસ્તકો તે અભ્યાસક્રમ, (૫) શિક્ષકો ને તેમની લાયકાત, (૬) અને સરકારી મદદના નિયમો નક્કી કરવાને નિષ્ણદોની કમિટી નીમાવી જોઈએ.

આંતરમાં કેળવણીખાતાના કાર્યકર્તાઓને એટલું જ જણાવીશ કે રાનીપરજની કેળવણીના વિકાસના પ્રયત્નો યોગ્ય ઉદ્દેશ લાભના વિના એ કામેની પ્રગતિ અને એ કામેમાં જાગૃતિ લાવવી અસાધ્ય છે; તે તેમની કેળવણીના વિકાસમાં જાગીરમાં પ્રયત્ન કરવાની નરૂર છે.

લક્ષ્મીદાસ શ્રીકાંત (ઉપ-પ્રમુખ, બીજા સેવામંડળ, હાલોહ)

સ્ત્રીનું કાર્યક્ષેત્ર

આજ સગી હુ કુશલો કે સ્ત્રીમંત્રિને લગતા કાર્યક્ષેત્રમાં મારો કામો સત્યામહની શોધ મારે હાથે થઈ તે દિવસની જ ચોક્કસપણે શરૂ થઈ ગયો હતો. પણ આ પત્ર^૧ લખનાર બહેન માને છે કે સ્ત્રીમંત્રિનો પ્રશ્ન પુરુષોના કરતાં જુદો રીતે હાથ ધરવો જોઈએ છે. જો એમ જ હોય તો હું નથી ધારતો કે કોઈ પણ પુરુષને હાથે સાચો ઉદ્દેશ આવી શકે. આવો પુરુષ ગમે તેટલી મયામણ કરે છતાં તે નિષ્ફળ થવાનો જ. કારણકે કુદરતે જ એને સ્ત્રીથી નિરાળો બંધાયે છે. જોડા ક્યા કડે છે તે તે તેનો પહેરવાર જ જાણી શકે. તેથી સ્ત્રીને સારું શું નરૂર છે એનો નિર્ણય પ્રમાણસૂત્રપણે અતે સ્ત્રીએ જ કરવો પડશે. મારો પેતાનો અભિપ્રાય તો એવો છે કે મૂળ પાથે જેમ પુરુષ તેમજ સ્ત્રી એક જ માનવવંશ છે તેમ તેમનો કાયદો પણ અંતે મૂળ સુદે એક જ હોવો જોઈએ. બનેલા એક જ આદમ વસે છે એક એક જ છવન છવે છે, એક જ જાતની શબ્દરેખાઈ લાગણીઓ અનુભવે છે. એક બીજાનું પૂરક છે. એક બીજાની સક્રિય અહાપત્ત વિના છવી શકે નહિ.

પણ કોઈને કોઈ કારણે પણ ખતનું છે એમ કે યુગયુગાંતરની પુરુષ સ્ત્રીના પર સત્તા ભાગવતો જાણ્યો છે અને તેને પરિણામે સ્ત્રીએ પણ પોતાને વિષે એક જાનતી કનિષ્ઠ ભાવના કેળવી છે. પુરુષે આપગતજાણીપણાથી તેનામાં સીંચેલી "સ્ત્રી પુરુષના કરતાં નીચી છે" એ ભાવનામાં તે માનતી આવી છે, પણ પુરુષોમાં જે સદૃશી દતા તેમણે તો સ્ત્રીનો સમાન દરજ્જો કબૂલ રાખ્યો છે.

• ચાંધીજીને એક બહેન લખેલા પત્રનો અહીં ઉલ્લેખ થયો છે.

આનાવારી કરવાની રીત

આનાવારીની રીતમાં ફેરફાર

આનાવારી શી રીતે કરવામાં આવે છે તે બાબત ખેડૂતોએ બાણી જોઈએ. મહાસભાવાદી સરકારે તેમાં કેટલાક ફેરફાર કર્યા હતા. તે ફેરફારો સાથે નવી રીતથી ખેડૂતો માહિતગાર થાય તે માટે આનાવારી કરવાની રીત વિગતવાર અગ્રે આપવામાં આવે છે.

પાકનાં વાવેતર થઈ રહ્યા પછી જોઈએ સપ્ટેમ્બર માસની આખરમાં અથવા ઓક્ટોબરમાં તલાટી ખેતરે ખેતરે ફરીને પહાણીપત્રક તૈયાર કરશે અને નબરે. જોઈને કયા ખેતરમાં કયું તૂલ વાવ્યું છે તેની નોંધણી કરશે. આ રીતે આખા ગામનું પહાણીપત્રક તૈયાર કરી રહ્યા પછી તે આખા ગામમાં દરેક વૃક્ષનું કેટલા એકર વાવેતર થયું છે તેના આંકડા તૈયાર કરશે.

અથાહી મોસના લેવા પહેલાં આનાવારી સરકાર કરશે અને જે ગામમાં આનાવારી કરવાની હશે, તે ગામમાં આનાવારી કરવાની તારીખ નક્કી કરીને સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર તે તારીખથી ઓછામાં ઓછા ત્રણ દિવસ પહેલાં ગામને ચોરે ખાખર આપશે. એવી રીતે નક્કી કરેલે દિવસે સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર આવશે; અને આનાવારી કરવા માટે એક કમિટી મેળવી તેમાં ગામની આનાવારી તૈયાર કરશે.

આનાવારી કરનાર કમિટી પાંચ જણની બનશે. સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર ચેરમેન, તલાટી, પટેલ અને ગામના બે માણસો મળીને પાંચ જણની કમિટી બનશે. ગામના બે માણસો કોણુ કોણુ હોવા જોઈએ તે નક્કી કરવા માટે સરકારે એવો નિયમ કર્યો છે કે જે ગામમાં પંચાયત હશે ત્યાં પંચાયત તેવા બે માણસને ચૂંટીને મોકલશે. અને જે ગામમાં પંચાયત નહિ હોય ત્યાં ગામસોડો નક્કી કરીને બે માણસ મોકલશે. ગામસોડો બે માણસ નક્કી કરી શકે નહિ અને તેથી વધુ માણસોનાં નામ જુદા જુદા માણસો તરફથી તે કમિટીમાં મોકલવા માટે માગણી થાય તો વધુમાં વધુ ૧૦ માણસોનું સિરક કરી સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરને ગામસોડો આપશે. સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર આ દરમિયાન પોતાને યોગ્ય લાગશે તે બે માણસોને કમિટીમાં સભ્ય તરીકે નીમશે અને તેમનાથી કામ ચલાવશે. ગામસોડો અગર પંચાયત આવાં માણસો મોકલવામાં બેદરકારી બતાવશે તો પછી સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરે પોતાને યોગ્ય લાગે તે બે માણસોને બોલાવી આનાવારી કરી શકે છે.

તલાટી વિગતો રજૂ કરશે

આ કમિટી મળશે ત્યારે તલાટીએ પહાણીપત્રકના આંકડા તૈયાર કર્યા હશે તે વિગતવાર રજૂ કરશે અને પછી વૃક્ષવાર કેટલી આની પાક થશે તેની માહિતી સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર મારશે. બધા બે એકમત થઈને તે આની નોંધવશે તો તે પ્રમાણે સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર નોંધશે અને કોઈ જુદા જુદા આંકડા નોંધાવશે તો તે પ્રમાણે નોંધી તેમાં તે વ્યક્તિની સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર સહી લેશે.

એના આંકડા ઉપરથી આખા ગામની કેટલી આની થઈ એ શોધી કાઢતાં ગામસેક્ટને આવડ્યું નોંધએ. નીચેના એક ગામનો દાખલો આપતાં ને ધીના સમજાશે.

ધારો કે તાલુકામાં ક નામે ગામ છે અને ત્યાં ૧૦૦૦ એકર જમીન છે. તેમાં ૧૦૦ એકર સામાન્ય રીતે પડતર રહે છે અને ૯૦૦ એકરનું વાવેતર થાય છે. એ ૯૦૦ એકરમાં નીચે પ્રમાણે વાવેતર થયું છે અને નીચે કાષ્ટમાં બતાવી છે તેટલી આની પાક થતા વડી છે:

૧ તૂલેલું નામ	૨ કેટલા એકર વાવેતર	૩ કેટલી આની પાક	૪ કોલમ બે અને ત્રણનો ગુણાકાર
વરસાદ કમી પડવાથી અથવા એનાં કારણોથી વાવેતર લાયક જમીન પડતર રહી તે	૧૫૦	૦	૦
બાજરી	૧૦૬	૩	૩૧૮
આગેતર જુવાર	૬૪	૪	૨૫૬
પાછેતર જુવાર	૧૨૦	૫	૬૦૦
કપાસ	૨૮૦	૭	૧૯૬૦
મગફળી	૨૦	૮	૧૬૦
તમાકુ	૧૦૫	૩	૩૧૫
ધકે	૫૫	૫	૨૭૫
	૯૦૦		૩૮૮૪

એટલે એકંદરે ૯૦૦ એકરમાં ૩૮૮૪ આની પાક થયો. એમાં જેટલી આની કુલ પાક હોય તેને જેટલા એકરનો આંકડો હોય તેનાથી ભાગ્યો, એટલે $૩૮૮૪ \div ૯૦૦$ આની પાક થયો. એ રીતે ૪.૩૩ આની પાક થયો. ઉપર જણાવેલી રીતે આનાવારી તૈયાર કરવી.

સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર રૂબરૂ થએલી કમિટી વખતે ગામના સભ્યે પાકના અને નોંધાએલા આંકડા ઉતારી લેવા.

ઢાલ પીટીને જાહેરાત

ગામકમિટી ને આંકડા એકમતથી અગર જુલ જુલ મતથી રજૂ કરશે તે આંકડા બધા સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર મામલતદાર આગળ રજુ કરશે. મામલતદાર તે આંકડા નોંધે તે ગામની આનાવારી ચોતે કેટલી નક્કી કરવા ધારે છે તે બનતા સુધી એકર અને તૂલવાર આનાવારી સાથે રેવન્યુ પટેલ મારફત ચેરે પ્રસિદ્ધ કરશે અને કમિટીમાં હાજર રહેલા ગામના સભ્યોને પણ તેની નકલ પહોંચાડશે. ગામના રેવન્યુ અમલદાર ઢાલ પીટીને તે આનાવારી જાહેર કરશે.

ગામલત્તદારે તૈયાર કરેલી આનાવારી ખરાબર ન લાગે તો તેમણે આનાવારી પ્રસિદ્ધ કરી હશે તે તારીખથી ૧૫ દિવસની અંદર ગામલોકોએ તેને અંગે કારણો આપી વાંધા ખતાવવા જોઈએ.

છેવટની આનાવારી

ગામલત્તદાર આ વાંધાઓ લક્ષમાં લઇને છેવટે પોતાની આનાવારી નક્કી કરશે. જો પ્રથમ જાહેર કરેલી આનાવારીમાં તેને ફેરફાર કરવાનો નહિ જણાય તો તે છેવટની ગણશે અને જો વાંધાઓ લક્ષમાં લઇને તે તેમાં ફેરફાર કરશે તો તે ફેરફારે પ્રથમની માફક જાહેર કરશે. આ આનાવારીના આંકડામાં ફેરફાર કરવાની જરૂર લાગશે તો કલેક્ટર તે કરી શકશે. જો કલેક્ટરે ફેરફારી કરી હશે તો તે ફેરફારી પ્રથમની માફક જાહેર કરવામાં આવશે.

નકલ મળશે

ગામની કમિટીએ કરેલી આનાવારી, ગામલત્તદારે સૂચવેલી આનાવારી, ગામલત્તદારે છેવટે નક્કી કરેલી આનાવારી અને કલેક્ટરે મંજૂર કરેલી આનાવારી, એ સૌની નકલો ગામલત્તદારની કોર્ટમાં અરજી કરવાથી નકલ શી આપતાં મળી શકશે. આનાવારી કરતી વખતે નીચેની જાખત ઉપર ખાસ ધ્યાન રાખવું.

શું લખવું ?

૧. આનાવારી મૂકવા-મુકાવવામાં કોઈ પણ ભાગ્યે જ સમજે છે, તેથી સાધારણ રિવાજ એવો છે કે ગામની આનાવારી જે જે તૂલની મૂકી હોય તે તૂલ સાધારણ વર્ષમાં દર વધે ફેટલું થાય છે તે પૂજામાં આવે છે. દાખલા તરીકે ગમમાં જુનાજરીની આની મૂકવી છે.

ગામમાં સાધારણ વર્ષે (જદુ સારા નહિ તેગમ ખરાબ નહિ તેવે વર્ષે) એક વધે ૭ મણુ જાનરી થાય છે તો આ ૭ મણુ જાનરી એ ૧૨ આની પાક કહેવાય. ચાલુ સરે ૫ મણુ જાનરી થાતી હોય તો ૮૫ આની પાક ગણાય, પરંતુ જોડતોને આવી રીતે દિસામ ગણીને આની મૂકતાં ફાવે નહિ, તેથી તેમણે સાધારણ સાલનો પાક લખાવવો અને ચાલુ સાલનો પાક ફેટલો બીનશે તે લખાવવું એ વધુ સચાહકારક છે, અને તેની નકલ કરી લેવી. જે આનાજના પૂજા થાય છે અને જ્યાં પૂજા વેચવાનો રિવાજ છે, ત્યાં પૂજાનો અંદાજ પણ નોંધવામાં આવે છે.

જ્યાં પૂજા વેચાતા ના હોય, એટલે તેમાંથી ધંધા તરીકે આવક થતી ન હોય, ત્યાં પૂજા લાસ તરીકે જ ગણાય અને લાસ સારંગા સારં ચકું હોય, તેમણે તેની આની ફટી વધુ ન મુકાય એવો નિયમ છે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ આનાવારી મૂકવા-મુકાવવાનું જ્યાં ગામલોકોને પૂરતું જ્ઞાન હોય ત્યાં તો ગામલોકો આની મુકાવી શકે. સાધારણ વર્ષનો પાક એ ૧૨ આની જોડેલો ગણાય છે, એટલું ખાસ ધ્યાનમાં રાખે.

જે જે ગામે આવી રીતે પંચથી આનાવારી થઈ જાય તે તે ગામની આનાવારીની નકલ ગામલોકોએ સહીઓ આપતા પહેલાં કરી લેવી અને તેની એક નકલ પોતાપોતાના તલુકાની સમિતિને મોકલી આપવી

તાલુકાદારી અને ઇનામી ગામોમાં

૨. તાલુકાદારી તેમજ ઇનામી ગામોમાં પશુ સરકાર વાણીજનકુલ મારફત આનાવારી કરે છે.

આ ગામોમાં ગામલોકોએ ખૂબ સાવધ રહેવાની જરૂર છે. જમીનમહેસુલ અંગે સરકાર આનાવારીના જે પ્રમાણમાં છૂટ કે રાહત આપવાનું નક્કી કરે તે પ્રમાણમાં તાલુકાદારે કે ઇનામદારે છૂટ આપવી જ પડે, તેથી તેમની આવક ઓછી થઈ જાય, તે માટે તાલુકાદારી કે ઇનામદારી ગામોમાં ભારે આનાવારી બૂલેચૂકે પશુ મુકાય નો તે ગામના ખેડૂને ખૂબ સદન કરવું પડે. માટે આનાવારી મુકાય ને જાગતમાં પોતાના પ્રતિનિધિ નીમવામાં સાવધ રહેવું.

૩. સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર બોલાવે તે કમિરીમાં આનાવારી વિશે સમગ્ર શકતા હોય તેજા માણસોને મોકલવા ગામે પ્રથમથી જ પ્રવેશ કરવો.

૫૬૨ દિવસમાં વાંધો

૪. મામલતદાર તરફથી કામચલાઉ આનાવારી પ્રસિદ્ધ થાય તેની તપાસ રાખવી, અને જો તેમાં વાંધા હોય તો તે તરતજ (૫૬૨ દિવસની અદર) મામલતદારને લખી જણાવવા અને તેની નકલોમાંથી એક નકલ પોતપોતાની તાલુકા સમિતિને મોકલવી અને એક નકલ ગામ ખાતે રાખવી.

જુદી આની હોય તો કમિરીમાં મૂકવી જોઈએ

૫. સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર, તંત્રી અને બીજા કેઈ પોતાની જુદી આની મુકવા માગતા હોય તો તે તેમણે કમિરીની રજા મુકવી જોઈએ તે ધ્યાનમાં રાખવું.

મહેસુલમાં છૂટ

૬. આનાવારી કરતાં આગેતર પાકની આની ઓછી હોય અને પાછેતર પાકની આની વધારે હોય તો કલેક્ટર તે ગામનું મહેસુલ વસૂલ કરવાની મુદત પાછી ટેલી શકે. પાકમાં નીચે પ્રમાણે આની આવે તો નીચે પ્રમાણે જમીનમહેસુલમાં છૂટ મળે છે.

ક. પાક ૪ આની કે તેથી ઓછો થાય તો મહેસુલ મુલતવી રહે છે.

જ. પાક ૪ આનીથી ઉપર ને ૬ આનીથી ઓછો થાય તો અર્ધું મહેસુલ વસૂલ થાય અને અર્ધું મહેસુલ મુલતવી રાખવાનું હોય છે.

ઘ. પાક ૬ આની કે તેથી ઉપર અને ૮ આનીથી ઓછો થાય તો આખું મહેસુલ વસૂલ લેવામાં આવે છે.

ચ. પાક ૮ આની કે તેથી ઉપર અને ૧૧ આનીથી નીચે થાય તો પાછળી બાકી હોય તો તે પૈકીની અર્ધા અને ચાલુ સાલની આખી મહેસુલ સરકાર લઈ શકે છે.

હ. પાક ૧૧ આની કે તેથી વધુ થાય તો ચાલુ સાલ ઉપરાંત પાછળી આખી બાકી હોય તો સરકાર તે આખી બાકી ચાલુ સાલના પૂરા મહેસુલ ઉપરાંત વસૂલ કરી શકે છે.

ઉપર પ્રમાણે આનાવારી કરતાં ક્યાંય સુરકેલી પડે અગર સમજણ ન પડે તો, તાલુકા સમિતિ હોય ત્યાંથી અને તેજ ન હોય તો જિલ્લા સમિતિમાંથી માદિની મેળવવી.

[પારીદાર માંથી]

અર્જુનલાલ લાલા,

મંત્રી, અમદાવાદ જિ. સમિતિ

કાણ બણ્યું ?

મારા આન્તર મન્યનની એક વાત કહું ? સાંભળશે ? એક જગાનામાં હું વિદ્યાર્થી હતો અને શાળામાં બણતો. મારી સાથે નાનું, બાનું, વિતું. કતુ બધા બણના અને શું બણ્યા ? લેખાં બણ્યા, હિસાબ બણ્યા, પાઠ બણ્યા, ઇતિહાસ ભૂગોળ ગણ્યા અને કશું ય ન બણ્યા. મારે કહેલું વિચિત્ર લાગશે પણ હું સાચું જ કહું છું કે અમે બણ્યા અને કશું જ ન બણ્યા.

અમે લેખાં બણ્યા પણ શાકભાજી, અનાજ અને તેલ-ધી-ગોળના હિસાબમાં ગુંથવાયા. અમને એ લેખાંના ઉકેલ ન જ આવડ્યા, હિસાબ ગણ્યા-ત્રિશરી અને બહુશરી બહુ બહુ માંડી વળ્યા. શાળામાં હિસાબની પાઠી પહેલી નાંખીને અમે રાચવા લાગ્યાં. આ રીતે અમે હોંશીઆર વિદ્યાર્થીઓમાં ખખ્ખા પણ કાપડીઓ ગજ, કાતર મલાપતો તસ કાપડના હિસાબ મેઢે મેઢે કરી નાંખે, વાણીઓ આંગળીના વેઢે અડપડાં વ્યાજ ગણે તે જોઈ અમે ગુંથવાયા. અમારા ગુણાકાર-જાગાકાર-પૂર્ણાંક-અપૂર્ણાંક એ ગુણોની ઉકેલ ન કરી શક્યા એવું બણ્યા.

શાળામાં પાઠ ગણ્યા કવિતા ગણ્યા પણ હાથના અક્ષર ઉકેલતાં ન આવડ્યા. હાથની લખેલી ગારતકથા વાંચવાનું કહે ત્યારે ડસકાં ખાધા સિવાય અમે બાગળ ન વધી શક્યા. 'ભુરો ભારથો ઝાંખો, ફરથી ધુમસે પહાડ સરખો' એ કવિવાણી બાજુ પણ યાદ રહી છે. પણ એ વિરમ-કાય વટવટનાં દશને જવા નેટથી ઘેરજા ટોઈએ ન જગાવી.

“અસત્યો માહેથી પ્રભુ પરમ સત્યે તું લઈ જા,
ઉડાં અધારેથી પ્રભુ પરમ તેજે તું લઈ જા”

એ કવિતા શિક્ષકે ગોખાવી અને ગોખી, તેના અર્થ ક્યાં પણ અમે અધિકારમાં છીએ એ જ્ઞાન ન થયું, સત્યની ઘેરજા ન લાંબી એવી રીતે કવિતા શીખ્યા ને સિખવી.

ભૂગોળમાં દેશાન્તરની નદીઓ અને ગામે ગોખી વળ્યા પણ ગામનાં ગોંદરનાં ખેતરો બૂલ્યા ઇતિહાસ બણ્યા ડિન્દી પ્રજાની કાયરતાનો અને પાને પાને શીખ્યા-આ પરમજી અંગ્રેજ સોદાગરો પેટે પાટા બાંધી સાત સાગર ઝોળખી આપણી વચમાં આવી ન ઉભા હોય તો આ દેશની પ્રજાના બુક્રા ચર્ધ જતે ! બસ આટલું.

ભારતની પુરાતન વિદ્યાપીઠો, વાણિજ્ય, સાગર સાહસો, ધર્મપ્રચાર, ખુદની અનુકંપા અને મૈત્રી, શકરનો દિગ્વિજય, રત્નપુત-શીખોની કુરખાનીઓ, મરાઠાઓનાં સાહસ, મોગસોની કલા-પ્રિયતા એમાંનું કાંઈ ન શીખ્યા.

ગસ્ત કવિ હોઈ જ શિરાઝી. ઉમર ખખ્ખા, શીરહોરી તુરતી, રોખ શાદી એમની મરતીનો પરિચય ન થયો, ભારતીય સાધકોને ન ઝોળખ્યા ન જાણ્યા. મનસુરની જન નિરસારી. અરબની ભૂમિ પર ખુદાઈ ખીદમતમાં પ્રગતવ્રજાના મંડાણ, શુલ્કિપર દેહ-વિમોચન કરતાં હસસ, સિદ્ધાન્તને ખાતર ઝેરનો-ક્રોધો ગટગટાવનાર સોફ્ટીમ કે વીર રંગણી કૃષ્ણકુમારી, ગ્રીકનું તત્ત્વચિન્તન, રપાર્ટો રોમની વીરતા, જર્મનીની વૈજ્ઞાનિક જગતની ફૂલ,

ઈજ્ઞાના સાગર સાહસો, ચીનની એકામ ઉદ્યોગશ્રિયતા, સ્વાધીનતા રક્ષા માટે મેકિન્ટોક-પેરની કુરબાનીઓ, રશિયાના મહામન્યનો એમાંનું કોઈ ન બાપ્ત અને જે બાપ્ત તેમાં આગને આપણા કહ્યા.

અંગ્રેજી બપ્ત્યા અને આગાપ કહેતાં શરમાયા ફાધર-મધરથી કામ લેવા માંડ્યું. દેશથી આથે જવા લાગ્યા ધમમાં બહુચક્તા લાગવા માંડી સાદાઈમાં જુનવાણી જાણી. જાપાનનાં સરતાં મોજાં, અંગ્રેજી દાર્દ, ક્રાન્સના 'એટા ૩-રોએ' ડાભેવની દોટી બૂઝાવી, અમદાવાદની અતજણમાં જુનો જગાનો જણાયો, પાટણના પટોળા અને બનારસી અંબરમાં કાબરચીનરાપણું લાગવા માંડ્યું, રંગ નીતરતી કઠોર ચાડવીની ચુંદડીઓ બાવાયાના અસખ્યાબ જેવી લાગવા ગાડી. દેશી તેજામાં માથાને ચીકણું કરી મૂકવાની ચીક ગાગવા માડી. પરદેશ સાથે સંબંધ બાંધી ફાંકડા તકલદી જવા, જીમ્મને જાણ્યા અને જુવાનીમાં માથાં ઘોળાં કર્યાં એવું તો અંગ્રેજી બપ્ત્યા.

શરીર-રચના અને હાઈજીનના મૂળ તરતો બપ્ત્યા ત્યારથી ડોસીમાની કડવાટની પોટલી બૂઝ્યા અને રહેજ રહેજગા ફવાખાને જાણ્યો ત્યારે તમિલનનું ઠેકાણું પડે એવું જ્ઞાન લીધું. શાળામાં ડ્રીમ શીખ્યા અને પડપઠ સાથે પગલાં માડી ઘણાંએ આકર્ષવા લાગ્યા. આ રીતે જાગૃતિ બનવાની તાલીમ લીધી. પણ એક દિવસ રાતના ગાળીયા પર કંઈ ખખડાટ થતાં હું જાણ્યો ત્યારે મારી પત્નીને ખાટલા પાસેથી નહીં ખમવાની હિમત આપી સમક દર્દને હું શેરીમાં નીકળી અર્ધક ડગલ લોક જગાડી લાગ્યો, ત્યારે ધરગા પેટો અને સાંક વરસનાં માણેકેઈ દાથમાં દોલો દર્દ ગાળીયા પર આગળ ચડ્યા ત્યારે નીચે ઉભા રહી હું તેમને દિગત આપવાની હામ બીડી શક્યો. અમને મળેલી મર્દાનગીની તાલીમે ઉમળે દહાડે કે વીજળીની રોશનીમાં લોક એકઠું કરવાની તરફીય શીખવી પણ રાતના અધાર હાંકણે તો ગામડે ધડાધડી અને જામનાટી પાછળ લાગતી મારી પત્નીની હુકે હું મર્દ કહેવાનો.

આગળ વધ્યા અને ત્રિકોણમિતિ, ટ્રિગોનસ, કેગીરટ્ટી એવું કંઈ કંઈ બપ્ત્યા, કંઈ કંઈ ગણ્યું. પાણી અને જરૂર એવું કંઈ તોડી વળા પણ વાદ મદીયાણામાં ગુચવાયા અને વીધાં વીસવસીમાં મુંઝાયા.

ઉપ—બાપા બપ્ત્યા—શીખ્યા. મહાકવિ બહુની સારીયે કાદમ્બરી ઉઘાપી ગયા. અને દુનિયામાં મહાશ્વેતઓના મુખડા પાદખની પ્રતિમાં પડ્યા પણ પ્રતાપી હર્ષવર્ધનના યુગના રત્નમહેત્ત આ દેશનાં વૈભવની યાદ ન રહી, એ જીનાનો રપરો ન થયો, દૃષ્ટિએ ન ગઈ. રઘુવંશ અને કુમારસલ્લ બપ્ત્યા, અજન્નિવાપ અને રતિવિલાપ વાંચી હૃદય દયમગ્યાં. નિના પરણે કલ્પનામાં ઈન્દુમતિઓ ઉભી કરી વિરદના ધ્વનિ ગોલવવા લાગ્યા. પણ—

શીગને શેડે તવાવડી, માંખણે બાંધી એની પાળ

માખણ તવાયાં ને નીર વહી ગયાં—હાથ રાજવી હાથે હાથ.

ગામને પાદરે ધખતા મધ્યાહનની ઉદાસીનતામાં ઉચ્ચાસ રાજિયાના આ વિલાપમાં આ વિલાપ જગતમાં કાવાની મરવરીઆની પાળો દાણમાં નષ્ટ થઈ જાય એવા મુઝાથમ

માખણથી જાંધવામાં આવ્યાની વસ્ત્રવિક કલ્પના કરવામાં આવી છે, મદાકવિની કલ્પના કરતાં પણ વધુ વાસ્તવિક અને તાદૃશ ચિતાર રજુ કરતી કલ્પના છે. અને આ રીતે લોકવાણીમાં શરીરની ક્ષણ જાગૃતાનો જવાબ અપાયો છે તેની તુલના કરવા તરફ કોઈ દિવસ દૃષ્ટિ ન જ વળી.

મેઘદ્રુત ભણ્યા અને બહુ મુંઝાયા. કેટકેટલી અલકાપુરીઓ ખડી કરવા લાગ્યા અને શાળામાં જ કોઈ રજાહંસ સંદેશના સાથીદાર મળે એવી શોધમાં પડ્યા, પણ—

“ધૂમજ્યોતિઃ સલિલમરુતાં સન્નિપાતઃ ક મેઘઃ

એ એક જ ચરણમાં તો મહાકવિએ મત્સ્ય અને આગત્થ અંતરીક્ષની સામગ્રીનો સમાવેશ કરી છવન્ત મૂર્તિ ખડી કરી, જગના માનવીને વ્યેમનો પિગટનો સાથી, મિત્ર બનાવ્યો તે સૂઝ જાણતરમાં તો ન જ પડી.

કવિકુલગુરુ વાલ્મિકીની પ્રસન્નવાણી સમાયણમાં ન વાંચી ભારતકથા જગનાને પ્રતિકૂળ થોડું લાગ્યું પુરણે દિન્દુઓની ઝૂંપાંધના ગમુનાનો સંમદ હોવાનું મેકાલોએ કહ્યું અને વિના વાંચે અમે તે માન્યું. વેદોને માટે પણ જહારનાઓએ કહ્યું અને અમે પણ તેમના સ્વરમાં સૂર પુરી ભરવાડાની બટકતી નતિઓનાં ગીતો ગણી આગળ વધ્યા.

Table of Two Cities બાણવા માડી અને ફ્રેન્ચ કાન્તિના ચિતારે કંઈક રંગાયા ત્યાં રોમીઓ-જુલેટ અને સરેવરની સુદરીની પ્રણય કથાએ આમને પણ ‘રોમેન્સ’ તરફ વાળ્યા. આવું અવુ બણ્યા અને ઘણું ઘણું બણ્યા. શિક્ષકોએ, વિદ્યાની પીઠોએ બાણવ્યું અને અમે બણ્યા, અમે કેળવણી પામેલા ગણ્યા. સુધરેલા બન્યા અને બંધેલા કહેવાયા. પણ આજીવિકા માટે આગળે મુસદ્દો તો જગા કાઢાએ ધડી આપ્યો ત્યારે અમે તેની નકલ કરી શક્યા.

શાળામાંથી જહાર આવ્યાને જોઈ તો કાના-માના વિનાયું લખવાનું બણીને જ્ઞેધપુર તરફની માડીમાંથી એક કોયળાગા સરસામાન લઇ ઉતરેલો મેથો ગારવાડી બેજ વરસમાં મેઘજી શેઠ બની ગયો અને સુરતના શરદ જાગરમાં તેના રૂકકા સ્વીકારવા લાગ્યા. ધોરાજી તરફથી બાપુની માડીમાં બેસી આવેલો અને જંગલના પાલીઆં પાણીની ધારે દુકાનની ધુણી માંડી બેઠેલો, એક નામ અદ્વૈતાનું બણીને આવેલો ગતી મેમણ થોડા વખતમાં ગતી શેઠ બની ગયો

મોહિલાધૃતિવેદી

લોકશાસન તંત્ર

[૫]

પક્ષપદ્ધતિના સુશુદ્ધિ તથા શીઘ્રતાવાળી આવશ્યકતા ઉપર આ લેખમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

આગતા લેખોમાં આપણે જોયું છે કે લોકશાસન તંત્રમાં પક્ષપદ્ધતિ આવશ્યક બને છે સિદ્ધાંતોના મતભેદને લીધે જુદા જુદા પક્ષો આમ સરચાઓમાં મળે છે અને મતભેદોએ સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરી જે પક્ષના સિદ્ધાંતો તેમને પસંદ હોય તે પક્ષ તરફના પ્રતિનિધિને તેમણે મત આપવાનો રહે છે જ્યાં મતભેદો પક્ષના સિદ્ધાંતો સમજવાની મળતી નહિ રાખે તેઓ પક્ષની પસંદગી કરવામાં ખુબ કન્વાનો સંભવ રહે છે માટે આવા શામનમાં મુખ્ય વાત પક્ષના સિદ્ધાંતોની છે જ્યાં સુધી જુદા લોકો એકબીજા સામે જાય છે ત્યાં સુધી, જુદા જુદા પક્ષો બને જુદા જુદા સિદ્ધાંતો ધરાવે છે એવું અવધાર છે પણ દેશના રાજકારણમાં જે પક્ષો હોય છે તેના પક્ષો આ મરચાઓમાં પણ રહે છે આવી સરચાઓમાં જે બહુમતિવાળા પક્ષની વિરુદ્ધ બીજાને સામે પક્ષ ન હોય તે બહુમતિવાળો પક્ષ વલિવટ કરવામાં બેરકાર રહેવાનો સંભવ છે. વિરુદ્ધ પક્ષ સામેલ હોય તે શીઘ્ર કરી તથા ચર્ચા કરી સત્તા હારના વધુમતિ પક્ષના વલિવટને શુદ્ધ બનાવી શકે છે. નહિ તો વલિવટ બીજા-જવાબદારી માટે થવા સંભવ રહે છે. સત્તા ઉપરના અને વિરુદ્ધ પક્ષના સિદ્ધાંતોની મતભેદો તુલના કરી શકે અને જે વધુમતિવાળા પક્ષનો વલિવટ મતભેદોને દોષવાળો જણાય તે બીજા ચૂંટણીમાં આગા પક્ષ પ્રતિનિધિઓને પસંદગી આપી તેમને મત ઉપર લાવી વલિવટ બનાવી શકે છે આ ઉપરથી સમજાશે કે લોકશાસન તંત્રમાં મતભેદોએ આ સરચાઓમાં શુદ્ધિ પૂર્વક રમ લેવો જોઈએ નહિ તો તેઓ મતનો સદુપયોગ કરી શકે નહિ અને સંસ્થાનો વલિવટ સતોષકાંક્ષી આનંદો નહિ, દરેક પ્રબળ પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે જ મતભેદો આગર વલિવટ તમ મળે છે એ લોકશાસન સાચી આગર નમણી આવવાની જવાબદારી મુખ્યત્વે મતભેદોની છે માટે કે મતભેદો જે પક્ષની પસંદગી કરશે તેના ઉપર સરચાના સત્તા આગર નમણા વલિવટનો આધાર રહે છે.

પક્ષપદ્ધતિમાં આ ૧૧ પક્ષને હમેશા યોગ્ય-કારી કરવાની હોય છે અને તેથી સત્તાવાળા પક્ષને વિચારીને જ કામ કરવું પડે છે

આપણા દેશની ખામ પરિસ્થિતિને લઈને રાજકારણમાં મુખ્ય એક જ પક્ષ છે એમ કહીએ તો એટલું નથી અને એ પક્ષ તે મહાસભા પક્ષ અને તેના મુખ્ય હેતુ મત્ય અને અહિંસા માર્ગે સ્વરાજ પ્રાપ્ત કરવાનો છે એટલું ખરું છે કે મહાસભાની માને આજે બીજા પક્ષો પણ ધારામતમાં બેઠામાં આવે છે પણ એ પક્ષો મોટે ભાગે ધર્મની માન્યતા ઉપર રચાયેલા હોય છે આગર પરંતુ સીધા આગર આડકતરો ટેકો આપનાર વર્ગોના બનેલા હોય છે. આ કારણને લઈને સ્થાનિક સરચાઓમાં વ્યવસ્થિત પક્ષ તો મહાસભા જ છે. આપણી સરત જુદા લોકો, એકબીજા સામે લડે છે તો એ મરચામાં એકંદરે ૪૦ મતો છે

તેમથી ૩૮ સભ્યો મહાસભા પક્ષના છે બ્યારે વિરૂદ્ધ પક્ષના એ સભ્યો મુસ્લીમ લીગના છે. આપા સન્નેગોમા સત્તા પરના પક્ષની જવાબદારી ધણી વધી જાય છે અને સામા પક્ષને કોઈ પણ રીતે ગેર ઈનમાફ ન થાય તેની કાળજી ગખરી પડે છે એ ખરૂ છે કે સ્થાનિક સરકારોમા કોમ કોમના હિનો જુદા હોતા નથી અને તેથી સામાન્ય રીતે કોઈ કોમને કોમ તરીકે ગેર ઈનમાફ થવાનો ધણો ઓછો મળ્ય છે છતા સામા પક્ષે પોતાના મની લીધેલા ખાસ દિતો બાગત પૂરતુ લક્ષ આપવાની સત્કાર્થ પક્ષની ફરજ રહે છે. આપણાં દેશમાં મોટામાં મોટું અનિષ્ટ કોમવાદ છે. બ્યાં કોમવાદ હોય ત્યાં રાષ્ટ્રત્વ સંભવે નહિ આ કોમવાદનું ઝેર દુર કરવાને મહાસભા બનતી કોશિય વર્ષો થયા ક્યે જાય છે પણ કોમવાદનું ઝેર સમાજમાં એટલું ઉંડું ફેલાઈ ગયું છે કે તેને સન્તર નાશ કરવા માટે હજુ લાખા વખત સુધી વેગાળી કોશિયો કરી પડશે, આ અનિષ્ટને લીધે જ ધણી સુખરક્ષાઓની ચૂંટણીમાં ગમે તેવા ઉમેદવારો કોમના ટેકાથી જ સભ્યો થઈ શકે છે પછી એ સભ્યમા પુગતી લાયકાત હોય કે નહિ.

બ્યારે દેશમા કટોકટીની સ્થિતિ હત્યમ થય છે ત્યારે પક્ષપદ્ધતિ બરાબર કામ કરી શકતી નથી કામચુક પક્ષપદ્ધતિ પ્રમાણે ત્વરિત િર્ણયો થઈ શકતા નથી અને તેથી ધણી વખત આપા સન્નેગોમા પક્ષપદ્ધતિ કે જોમા વધુમતિવાળો પક્ષ સત્તા ઉપર હોય છે તેને બાજુએ રાખી, રાષ્ટ્રીય સરકાર ગનાત્યામા આવે છે અને એથી રાજકાળમાં બધા પક્ષોના આગેવાનો સત્તા માં સ્થાન ઉપર આવે છે આમાં પ્રમજો અસ્થેજ આવે છે. આગવા વિશ્વયુદ્ધને પ્રસંગે ઇંગ્લડમા આરી રાષ્ટ્રીય સરકાર નીગવામ આવી હતી આપુ મહાયુદ્ધમાં હજુસુધી આવી રાષ્ટ્રીય સરકાર નીગાઈ નથી.

પક્ષ પદ્ધતિમા એક મોટો દોષ જોવામા આવે છે વિરૂદ્ધપક્ષ સત્તા માળા બાહુમતિ વાળા પક્ષનો બંધી જ બાગતોમા શુણ્ય દોષને વિચાર કર્યા વગર વિરોધ કરે છે. આ પદ્ધતિમા વિરોધને ખતર વિરોધ કરવો એ મોટો દોષ કહેવાય તેજ પ્રમાણે સામા લઘુમતિ પક્ષની ટીકાઓ અને સુચનાઓ ને તેના શુણ્યદોષને વિચાર કર્યા વગર બાહુમતિના જોરે ઉઠારી દેવી એ પણ એક દોષ ગણાય એટલે આ પદ્ધતિથી આલતી સંસ્થાઓમાં આ દોષથી શુક્ત રહેવાની દરેક પક્ષની અને એ પક્ષના સભ્યોની ફરજ છે.

પક્ષ પદ્ધતિના શુણ્ય દોષનો ઉપર પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યા પછી શીસ્તપાલનની આવશ્યકતા ઉપર હવે આપણે વિચાર કરીએ. આ લેખમાળાના આગલા લેખોમા શીસ્તપાલની જરૂરીયાત ઉપર લખનામા આવ્યું છે પણ શીસ્તપાલનની બાગત એરી અગત્યની છે કે તેને પુરો વિચાર કરવાની જરૂર રહે છે. પૂરતા શીસ્તપાલન સિવાય કોઈપણ પક્ષ ફરોડમદીથી કામ કરી શકે નહિ અને પક્ષ ટકી પણ શકે નહિ. ઇંગ્લાડ આપણને એ બાગતમા સારો દાખવો પુરો પાડે છે. ઇંગ્લાડમા સૈકાઓ થયા લોકશાસનતત્ર આવતુ આવેલુ હોત્તી ત્યાં આ બાગત કોઈને મળના માની જરૂર રહી નથી. આપણે ત્યાં લોકશાસનતત્રનો નવો અનુભવ હોવાથી શીસ્ત પાલનની આવશ્યકતા પુરેપુરી સમજાવનાની જરૂર છે આપણે જોઈએ છીએ કે કોઈપણ વ્યક્તિને પક્ષના મેમ્બરીઓ કોઈ સત્તાવાળી જગ્યા માટે પસંદ ન કરે તો તે બળવો કરવા પ્રેરાય છે અને પક્ષ વિરૂદ્ધ આપા કેટલાએ બળવા થતા આપણે

જોઈએ છીએ. છેલ્લી છલ્લા લો. મોડીની ચૂટણી વખતે પ્રતિજ્ઞા ઉપર સહી કરીને પોતાની ઉમેદવારી પક્ષ તરફથી કરનાર મંદ્રાએ પોતાની પમદગી ન ચતાં પ્રતિજ્ઞા ભંગ કરીને પક્ષ સામે ઉમેદવારી કરી હતી અને આપ્યા પ્રતિજ્ઞા ભંગ કરનારને પશુ ટેકા આપનાર મનદારો મળી આપ્યા હતા. આ પ્રમાણે બનવાના અનેક કારણો છે પણ મુખ્ય કારણ આપણા હજુ શીસ્તપાલનનો ધર્મ બરાબર પચ્યો નથી તે છે, કેટલાક તો ખુદ તો બળવો ન કરના છુપી રીતે પક્ષ સામે બળવો કરનારને ટેકા આપતા જોવામાં આવે છે આ પ્રમાણે કરનાથી પક્ષ નગળો બને છે અને દેશને બારે તુકસાન થાય છે તે દરેકે સમજી લેવું જોઈએ. શીસ્તના ઉલ્લંઘન માટે જો પગલાં લેવામાં આવે છે તો તેને આપણુદી પગલા તરીકે ગણવામાં આવે છે. સત્તાનું સ્થાન પછી તે મંત્રીનું હોય કે કારાસબાના મંત્રી તરીકે હોય કે છેવટ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાના સભ્ય તરીકેનું હોય. તે સ્થાન માટે પક્ષના પક્ષે જ જવાબજુ પૂર્વક પસંદ કરેલા મોડીઓ તરફથી કોઈ વ્યક્તિની પમદગી કરવામાં ન આવે એટલે આવી વ્યક્તિ પક્ષ સામે બળવો કરવા પ્રેરણા એના કરતા વધુ શોચનીય બીજી જાનો જ હોઈ શકે અથવા બળવો કરનાર મને તેવી મોડી વ્યક્તિ હોય તો પશુ ને પોતાને નિરસકરવાન ગાણે છે અને તેનો કોઈપણ રીતે બચાવ થઈ શકે નહિ આ બાબતમાં ઈંગ્લાંડનો એક દાખલો આપવો ઉપયોગી થઈ પડશે શ્રી ચર્ચીય ફોર્ડરવેડીય પક્ષના એક સભ્ય આગેરન છે તો પશુ વડા મંત્રીએ તેને પ્રધાન મંડળમાં સમાર્થ થતા સુધી સ્થાન આપ્યું ન હતું જ્યાં પક્ષને તુકસાન થાય એવી પ્રવૃત્તિ એ મંત્રી તરફથી કરવામાં આવેલી આપણી જાણમાં નથી. આવેજ શીસ્તપાલનનો આદર્શ આપણુ દેશમાં પશુ હોવો જોઈએ. બનતા સંજાર કે કે જે આગેવાનો સત્તાના સ્થાન માટે વ્યક્તિની પમદગી કરવાની સત્તા હોય છે તેમની આવી પસંદગી કરવામાં જુદા પશુ થતી હોય છતાં આથી જુદાનો ભોગ થનાર મંદ્રાપણ વ્યક્તિ તેને માટે શીસ્તનો ભંગ કરી શકે નહિ. અને શીસ્તનો ભંગ કરે તો તેટલા પ્રમાણમાં તે પક્ષનો દ્રોહ કરે છે અને તે માટે તેની સામે પક્ષ તરફથી પગલા લેવામાં આવે તો તેને માટે તે વ્યક્તિ જ જવાબદાર રહે છે. આ બાબત વિષેને જણાવના ની અગત્યતા એટલા માટે છે કે શીસ્તપાલન વિષય કોઈપણ પક્ષ બંધવાન થઈ શકે નહિ અને જ્યાં શીસ્તપાલનનો ધર્મ નહિ સમજનાર અનેક વ્યક્તિઓ હોય ત્યાં પક્ષની સ્થિતિ છીન બીન જ રહેવાની.

મતદારોએ આ વાત બરાબર સમજી લેવી જોઈએ. અને શીસ્તનો ભંગ કરનાર તરફ ના પસંદગી જાહેર કરવી જોઈએ.

પક્ષના વાસ્તવિક સંચાલન માટે શીસ્તપાલન એ મોગમાં મોટો ધર્મ છે એ દરેક સમજી લેવું જોઈએ અને એ ધર્મ દરેક અમલમાં મૂકવો જોઈએ.

હવે પછીનો આ શીર્ષક નીચેનો લેખ ચૂટણી-પદ્ધતિનો હશે

[સુરત જિલ્લાની શાળાઓની રમત ગમત, ગરબા, શીશુ, ચાલીઆ, કાંતજુકમ વિ. ની હારિકાઈના અગાંઓ હમેશા મુગ્ધ હરેક તાનુકામાં થઈ ચૂક્યા છે, તેમાં કયી કયી શાળાઓ હનામ છુટી ગઈ છે તે વિ. બતાવનાર પત્રક આ નીચે આપવામાં આવે છે. આ સમારંભો સંબંધમાં બે સુચનાઓ આપે છે. (૧) સમારંભનું રથળ જોકનું એક ન હોતાં બાળકનું જોઈએ (૨) બાળાઓને ગરબા વિ. માં ઉતરે તે બદલ લગભગ બધે દેશજી પ્યાલાની લ્હાણી આપાય છે તેને બદલે તાલી પેટીની લ્હાણી આપી જોઈએ.]

તાલિદો	રમતોનાં કપ કય શાળાને મળ્યું? આકાપાટા જોખિલું ફૂલડનું ચાલી-કપ ચાલી-કપ ચાલી-કપ	ગરબા, શિવજી, ચાલીઆનું કપ કય શાળાને મળ્યું?	પાનગી હનામો-ઈ	લોકલ તારીખ, રથળ, પ્રમુખ અને હાજર સંભ- વિત મદદજુલસેઓ-ઈ.
પારડી	૬. જી. કોલક મલક પારડી- તા રૂલ સે. જી. ઉદવાડા હમરસાડી- આ, શાળા	પારડી કન્યાશાળા (ગરબામાં તારી કન્યા. અને ચાલીઆમાં પરીઆ કન્યા. તે નવર પહેલો આપે દત્તો. પરવ ગરબા, ચાલીઆ અને શિવજી ત્રણેય મરવાળામાં પારડી કન્યા પહેલી હતી.)	૧ પારડી જોગ્યું, મોસાચડી તરફથી ૨. ૧૦ ના વામજીની લ્હાણી વાપી કન્યાશાળાને ૨ બ્યામમાં ભાગ લેનાર છોકરાઓને પારડી કર્યા તરફથી ૨૪ ૪ ૩ એક સુરલીમ શુદ્ધતા તરફથી હું રૂલના છોકરાને ૨૪. ૨ ૪ પરીઆ આ. સુ મંડળ તરફથી પરીઆ કન્યા શાળાને ૨૪. ૫-૪-૦ અપાયા દત્તો. દોડ વ, વ, અને ક નાં હનામ કોલક, પરીઆ, કોલકને ગાનુંકમે મળ્યા દત્તો.	તા. ૧૦-૧૨-૩૯ રથળ-પારડી દાર્શરૂલનું કપાઉન્ડ, પ્રમુખ ડે. ઉત્તમરામ ડી. મહેતા, મલક-ગિરલા રૂલમોર્ડ, સુરત હાજર શુદ્ધતા શ્રી. લલ્લુભાઈ હ. પટેલ, સભ્ય નિ. રૂલમોર્ડ શ્રી. કુબ્જુલાલ હાજર, ઓ. ઓ. શ્રી દયાળજીભાઈ, પારડી દાર્શ- રૂલના હેડ મારતર વિગેરે
મલસાડ	૬. જી. મહેલી તીચલ દામ્યા જી. જી. મહેલી, નાનકવાડ	હનુમાન લાગણ કન્યાશાળા ગરબામાં વધવાડ મુખ્ય દાખલો	૧ શ્રી હેડુભાઈ ડાલાભાઈ મીઠી તર- ફથી ગોમરાવાડી શાળાનાં બાળકોને	તા. ૧૭-૧૨-૩૯ રથળ, મોગરા- વાડી, પ્રમુખ-મનુભાઈ ડાલા-

“સ્થાનિક સ્વરાજ”

[૨]

ગામ પંચાયતનો કાયદો *

અને

ગામ-પંચાયત તથા ગામ-અદાલત સંબંધી લોકોપયોગી માહિતી

ગામ પંચાયત

જે કોઈ ગામની અગર નાનાં ગામોના સવડમર્થો સમૂહની વસ્તી-૨૦૦૦ થી ઓછી ન હોય એવાં ગામો અગર ગામસમૂહોના બરેલી તપાસ પછી ના. સરકાર ફરજિયાત ગામ પંચાયતો સ્થાપશે. જે વસ્તી ૨૦૦૦ થી ઓછી હોય છતાં નાગદાર સરકારને યોગ્ય લાગે તો ત્યાં પણ પંચાયત સ્થાપી શકશે.

બંધારણ

દરેક પંચાયત ઓછામાં ઓછા સાત અને વધુમાં વધુ અગીયાર સુંદાયલા સભ્યોની બનશે અને અમુક પંચાયતની સભ્ય સંખ્યા ઓછાસ કેટલી રાખવી તે જલ્દા બોર્ડને પુછી કસેક્ટર નક્કી કરશે. પંચાયતની નક્કી થયેલી સભ્ય સંખ્યા પેટે સ્ત્રી, મુસલમાન, હરિજન અને પછાત કોમો માટે ના. સરકાર નિયમો થકી અમુક બેઠકો યોગ્ય રીતે અનાગત રાખશે, પણ જે ગામના મુસલમાન, હરિજન અને પછાત વર્ગની વસ્તી જેતાં તેમ કરવું યોગ્ય ન લાગે તો એ વર્ગો માટે અનાગત બેઠકો રાખવામાં આવશે નહિ.

સતદારો

સામાન્યતઃ ગામમાં રહેતાં હોય, અને જે ધરનો ધરવેરો બરાનો હોય અગર જે જમીનનો લોકાયક્ષેપ સેસ બરાનો હોય એવી જમીનના પુખ્ત વયના દરેક સ્ત્રી અગર પુરુષ માલીકને પંચાયતના સભ્યોની સુટણીમાં ગત આપવાનો અધિકાર છે.

સભ્ય સુંદાવા માટે લાયકાત

નીચેની કોઈ પણ બીનલાયકાત ધરાવનાર સિવાયનાં કોઈ પણ સ્ત્રી અગર પુરુષ પંચાયતના સભ્ય માટેની સુટણીમાં ઉમેદવારી કરી શકે છે:—

(૧) ૨૧ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના હોય,

(૨) ગામમાં સામાન્યતઃ રહેતા ન હોય,

(૩) નૈતિક અધઃપતનના ગુન્હા માટે કેદ અગર ફટકાની સજા થઈ હોય અને એ ગુન્હા માટે છ માસથી વધુ મુદતની અગર દેશનીકાલની સજા થઈ શકતી હોય, (પરંતુ એ સજા પાછળથી રદ કરવામાં આવી હોય અગર માફ કરવામાં આવી હોય અગર તેની મુદત ખત્તાસ થઈ ગઈ હોય તો બીનલાયકાત તરીકે ગણવામાં આવશે નહિ.)

(૪) યોગ્ય કોર્ટે મગજની હાલત નજાળી છે એમ ઠેરવ્યું હોય,

(૫) નાદારી લીધી હોય અને છુટકારો મેળવ્યો ન હોય,

(૬) પંચાયતના એકત્રાર સભ્ય થયા હોય અને ગેરવર્તણૂક માટે કમી કરવામાં

આખા હોય તો કમી કર્યા પછી પાંચ વર્ગની મુન્ન સુધી ઉમેદવારી કરી શકાય નહિ. પરંતુ જી. બોર્ડ પોતાને મજેલી સત્તાની રૂએ એક વર્ષ આર એ પીનકાયકાત દર કરે તો ઉમેદવારી કરી શકાય.

(૭) પંચાયત નીમી શકે એવી કેઈ પણ પચાસદ જ્યાં પર જેની નીમણુંકે ચલવી હોય તે સખ્સ તે નીમણુંકની મુદત દરમ્યાન ઉમેદવારી નોંધાવી શકે નહિ.

(૮) સીધી કે આડકતરી રીતે પંચાયતના કે પચાસત વની ચપખા મેન્ટ્રાટમાં કેઈ ભાગ અગર હિત ધરાવતો હોય એવો સખ્સ એવો ભાગ અને દિન ચાલુ હોય તે મુદત દરમ્યાન ઉમેદવારી કરી શકે નહિ. (પરંતુ કેઈ રજીસ્ટર્ડ કંપની અગર સદકરી સોસાયટીએ પંચાયત સાથે કોન્ટ્રાક્ટ કર્યો હોય તો એવી કંપનીના અગર સોસાયટીના શેર હોલ્ડર અગર સભાસદ માત્ર ચવાથી પીનકાયકાત આવતી નથી.)

(૯) જેની પામે પંચાયતનો કર અગર કાંઈ શી લેણી પડતી હોય તો લેણી પડ્યાની મુદતથી ત્રણ માસની અંદર તે નહિ ભરી દેનાર.

(૧૦) સરકારી અગર કેઈ સ્થાનિક સંસ્થાનો નોકર.

સુદત

ચુંટાપણા સભ્યોની મુન્ન ત્રણ વર્ગ સુધીની હોય છે પરંતુ યોગ્ય કારણો જણાય તો કલેક્ટર એ મુદતમાં એક વર્ગ સુધીનો વધારો કરી શકે છે. આ ત્રણ વર્ગની મુન્ન ગામ-પંચાયતના સભ્યોની ચુંટણી થયા પછી પહેલી સભા મળે તે તારીખથી ગણાય.

સરપંચ અને ડેપુટી સરપંચ

ચુંટાપણા સભ્યો પૈકી એક સભ્યને પંચાયતની મુન્ન મારે પંચાયતના સરપંચ તરીકે અને એકને ડેપુટી સરપંચ તરીકે સભ્યો ચુંટી શકે છે. એ મારેની સભા જો પંચાયત નવી જ સ્થપાઈ હોય તો જિ. બોર્ડના પ્રમુખ જોણાવે અને જુની પંચાયતના સરપંચને જોણાવવાની હોય છે. ગામપંચાયતના સરપંચને પંચાયતે યોગ્ય કારણો કર્યા હોય તે પ્રમ.જે પંચાયતને સધજો કારભાર કરવાનો હોય છે અને તેથી ગામ-પંચાયતમાં જ્યાંજ્યાંથી સ્થાન લેવાનું રહે છે. પંચાયતની સભા, તેનું સ્થળ ધમેરે તેજે નક્કી કરવાનું હોય છે. અને પંચાયતની સભાઓમાં સરપંચ અધ્યક્ષસ્થાને રહે છે. સરપંચ ગેરહાજર હોય ત્યારે એની ફરજ ડેપુટી સરપંચે આગ કરવાની રહે છે.

કેવા સંજોગોમાં સહય કરી શકાય ?

પંચાયતના સભ્ય પૈકી (સરપંચ અને ડેપુટી સરપંચ સુદાં) કેઈની વર્તણુંક ગેરવાજબી જણાય અગર પોતાની ફરજ જાળવવામાં કેઈ કમરદાર જણાય તો જિ. બોર્ડને યોગ્ય લાગે તો એવા સભ્યને કલેક્ટરની મંજૂરી લઈ પંચાયતમાંથી કમી કરી શકે છે. જો કેઈ સભ્ય પંચાયતની પદવાનગી સિવાય ગામમાં લાગણાગટ ચાર મહીના ગેરહાજર રહે અગર પંચાયતની સભાઓમાં લાગણાગટ છ મહિના સુધી ગેરહાજર રહે તો તે પંચાયતના સભ્ય તરીકે આપોઆપ કમી થઈ જાય છે.

પંચાયતની સત્તા અને ફરજ

પંચાયતને પોતાના ફરજ પ્રમ.જે પોતાની હદમાં જી. બોર્ડના સામાન્ય અંકુશમાં રહી નીચેની જાખતોનો વહીવટ કરવાનો છે:—

(૧) ધરવપરાશના પાણી માટે જોગવાઈ.

(૨) જાહેર રસ્તા, મેરી, પુરતા, (જમીનને પાણી આપવા માટે વપરાતાં તળેવ તથા કુવા સિવાયના) તળાવ તથા કુવા તેમજ બીજા જાહેર જગ્યાએ અથવા કામો સાધ કરતાં.

(૩) જાહેર રસ્તા, મેરી, પુરતા તથા પુલો બાંધવા તેમજ તેમનું સમારકામ કરવું (બીજા ખાતાના તાબાના હોય તો પરવાનગી લઈ)

(૪) આરોગ્ય, મંગીકામ તેમજ ઉપદ્રવોની અટકાયત માટે વ્યવસ્થા કરવી.

(૫) લોકોની તંદુરસ્તી માટે યોગ્ય ખગલાં લેવાં.

(૬) પંચાયતને મજેલાં અગર તેના તાબાનાં જાહેર મકાનો, ગૌચર, જગલની જમીન, (જમીનને પાણી પાવા માટે વપરાતા સિવાયનાં) તળાવો તથા કુવાઓ સારી રીતિમાં રાખવા તથા તેમના વપરાસનું નિયમન કરવું.

(૭) ગામમાં દીવા જતીની જોગવાઈ કરવી.

(૮) મેળા, હાટ, કસાઈખાનાં અને ગાડાં ઉભાં રાખવાની જગ્યાનું નિયમન કરવું.

(૯) મુકામ બાળવાની અને દાટવાની જગ્યાઓ માટે જોગવાઈ કરવી અને તેને સારી રીતિમાં રાખવી.

ઉપર ખાસ જણાવેલા કામો ઉપરાંત જે કેઈ કામથી અગર ઉપાયથી ગામના રહીશોની તંદુરસ્તીમાં, સલામતીમાં, ઈજવણીમાં અગર સુખસગવડમાં વધારો થતો હોય તે એવું કામ અગર એવો ઉપાય અને ગામલોકની સામાજિક અને આર્થિક રીતિમાં સુધારો થતો હોય એવું કામ અગર એવો ઉપાય પણ પંચાયત દ્વારા ધરવા અધિકારી છે. પણ જો એવું કામ પંચાયતની હદની બહાર કરવાનું હોય તો જી. બોર્ડની આગળથી પરવાનગી લેવી જોઈએ. જી. બોર્ડ પણ અમુક કામો પંચાયતને સોંપી શકે.

પંચાયતનું બંડોળ

પંચાયત પોતાનો કારભાર કરી શકે એ માટે મુખ્યત્વે નીચે પ્રમાણે નાણાં ભેગાં કરી શકે છે:—

(૧) નિયમ પ્રમાણે ધરવેરા નાખી અને તે ઉપરાંત યોગ્ય લાગે તો યાત્રાળુ વેરો, હાટ તથા મેળાઓ પરનો કર, માલના વેચાણ પરનો કર, લગ્ન, દત્તકવિધાન તથા જન્મજી પરનો કર વિ. પૈકી કાયદાથી મજેલી સત્તા પ્રમાણે એક યા બધા કર નાખી નાણાં ભેગાં કરી શકે છે.

(૨) ગામપંચાયત અંગે કાયદા પ્રમાણે ગામ-અદાલત રથપાલ છે એ અદાલતે સત્તા પ્રમાણે કરેલા દડોની રકમ અને બીજા યોગ્ય રીતે આવેલી રકમો, ગામ અદાલતને જે ફરીયાદ અને મુકદ્દમા ચલાવવાનો અધિકાર હોય તે અંગે આવેલી ફી.

(૩) ગામગાથી ઉપજેલા લોકલેક્ષ સેસની જે રકમ જી. બોર્ડ કાયદા પ્રમાણે પંચાયતને આપવાની હોય છે તે,

(૪) ગામના છાણ પુનંતી આવક અગર પંચાયતે વસાવેલી મીઠકાતની આવક વગેરે.

નોંધરમંડળ

પંચાયતના સરપંચ, ડેપુટી સરપંચ અને સભ્યો પાસે પંચાયત અંગેનું કારકુની કામ, હીમાન વગેરે રાખવાનું કામ છે. ની આજ્ઞા રાખી શકાય નહિ. વળી ગામ-પંચાયતને અંગે

ગામ-અદાલતો પશુ સ્થાપનાર હોવાથી અને એ અંગે પશુ કારકુની કામ વધવા સંબંધ હોવાથી એક જાન્યુક પ્રગારદાર નોકર નીમવા માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને તે પંચાયતના સેક્રેટરીના નામથી જોખણરો. આ સેક્રેટરીએ ગામપંચાયતનું તથા ગામ-અદાલતનું સધણું પત્રવહેવારનું તથા હીસાબી કામ કરવાનું છે. સેક્રેટરીની મીમલુંક ના. સરકાર કરશે પરંતુ તેના પર પંચાયતનો ચોખ્ખા રહે તે માટે પશુ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. પંચાયત જરૂર પ્રમાણે ખીન નોકર પશુ ચોખ્ખા રીતે રાખી શકે છે.

ગા મ અ દા લ ત

અધારણ

જ્યાં જ્યાં ગામ પંચાયત હોય ત્યાં ત્યાં એક ગામઅદાલત સ્થાપવામાં આવશે. એ અદાલત પાંચ સભ્યોની બનેલી હશે અને એ પાંચ સભ્યને ગામપંચાયત નિયમ પ્રમાણે પોતાના સંબંધોમાંથી સુઠી કાઢશે. સુઠણી થઈ ગયા પછી ગામઅદાલત પોતામાંથી એકને અદાલતના ચેરમેન તરીકે સુઠી કાઢશે. ગામ પંચાયતના સેક્રેટરી અદાલતના કારકુન તરીકે કામ કરશે. ગામ અદાલત અને તેના ચેરમેનની મુદત ગામપંચાયતની મુદત સુધી રહેશે. ગામ અદાલતનો કોઈ સભ્ય પોતાની ફરજ બજાવવામાં બેદરકારી બતાવે અગર અસક્તિમાન થઈ ગયો હોય તો સરકારને ચોખ્ખા લાગે તેને અદાલતમાંથી દૂર કરી શકાય છે.

સત્તા

સરકાર ધડે તે નિયમો પ્રમાણે ગામ અદાલતે કામકાજ કરવાનું છે અને તેને સરકાર કેરવે તે પ્રમાણે નીચેની સધણી અગર કોઈ પશુ ફરિયાદ, દાવાની રકમ અગર કિંમત રૂ. ૨૫ થી ઓછી હોય ત્યારે સાંભળવાને અધિકાર રહેશે:—

(૧) થયેલા કરાર અંગે લેણું પૈસા માટે પરંતુ એ કરાર સ્થાવર મીલકતમાં રહેલા હિતને-સંબંધ ધરાવતો હોવો જોઈએ નહિ.

(૨) જંગમ મીલકત પાછી મેળવવા અગર એવી મીલકતની કિંમત માટે,

(૩) જંગમ મીલકતને ખેડી રીતે લઈ લેવા અગર તુકસાન પહોંચાડવા માટે બદલો લેવા.

ઉપર ૨૫ રૂ. થી ઓછી કિંમતના દાવા સાંભળવાના અધિકાર બાબત જણાવ્યું છે. પરંતુ એવી પશુ કામદારો જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જે દાવાની રકમ રૂ. ૧૦૦ ની અંદર હોય અને જન્ને પક્ષની સંમતિ હોય તો એવા કેસોમાં અદાલત ફરીયાદ લઈ શકે અગર ના. સરકાર કોઈ પશુ અદાલતને પોતાની મુન્સરી પ્રમાણે રૂ. ૧૦૦ ની અંદર સુધીના દાવા સાંભળવાં અધિકાર આપી શકે.

ગામ અદાલતને નીચેના મુકદમા સાંભળવાનો અધિકાર નથી.

(૧) બાગીચદી અંગેના હીસાબની બાકી બાબત

(૨) વસતિવર્તનામું ચલાવવા કોઈ પશુ ખરણુ થયું હોય તે સળખે, ફિસ્સો મળવા માટે અથવા હીરસાનો ભાગ મળવા માટે અથવા કોઈ વસતિવર્તનામાંની રૂએ વારસો મળવા માટે અથવા વારસાનો વ્યય મળવા માટે

હાજરી એલાવન્સની વિષમતાઓ

હાજરી એલાવન્સ અથવા અંગત એલાવન્સ જેને કહેવામાં આવે છે તે અમુક સિદ્ધાંતથી સરળ હિસાબ રૂઢિ બોર્ડે બધું કર્યું છે. હાજરી એલાવન્સ બાજીમાં સરકારે મુસ-પ્રાંજપે કમીટી નીમી હતી અને તેની ભલામણ પરથી સરકારે તે જેને પહેલાં જેટલું મળતું હતું તે ફરી પાછું આપવું એવો હાલ કર્યો, અને તેથી આ બોર્ડે પણ ૧૦ માસનું એલાવન્સ શિક્ષક-શિક્ષિકાઓને આપી દીધું હતું.

હાજરી એલાવન્સ નિયંત્રણવાર નક્કી કરવામાં આવ્યું હોય છે. તમામ સેકન્ડગ્રેડ શાળાના હેડમાસ્ટરને રૂ. ૫ નું અને ફર્સ્ટ ગ્રેડ શાળાના હે. મા. ને ૧૦ થી ૨૫ રૂ. મુધીનું હાજરી એલાવન્સ વિચાર્યાંઓની સંખ્યા પ્રમાણે આપવામાં આવતું હતું. સૌથી વધુ હાજરી એલાવન્સ મેળવવા માટે ધણા શિક્ષકો હાલપેય રમતા એ હિસાબમાં સર્ણીની વાત છે. અને જે સરકારીને તેમ કરી શકતા તે વધુ એલાવન્સ મેળવવામાં સક્ષણ પણ થતા એ જાણકારો મારી રીતે જાણે છે. અને તેથી જ આ પદતિ સામે ધણા શિક્ષકોનો તેમજ આમપ્રત્યોગો વિરોધ હતો અને છે. નાના શિક્ષકોને તો આમાંથી કંઈ મળતું જ નથી એટલે તેમની પુરેપુરી મહેનત છતાં હે. મા. ને તેના હાલ મળતો એટલે તેમનો એ સામે દેખીતો વિરોધ હતો જ.

હવે જે શિક્ષકોને એલાવન્સ મળે છે તેમણે ઓછો વિરોધ નથી. કારણ કે એક શિક્ષક કે શિક્ષિકાને જ્યારે તેનાથી ઓછી વિદ્યા કે લાયકાતવાળા શિક્ષક શિક્ષિકાના કરતાં વધારે એલાવન્સ મળે ત્યારે તેજેવધ સાથે ધર્મીને આદેખાઈ પણ થાય એ દેખીતું છે. અને તેથી જ આ પ્રથા સામે ધણો વિરોધ હતો અને કોંગ્રેસ પ્રધાનમંડળે તેથી જ એ રદ કરેલું. અને મુસ-પ્રાંજપે કમીટી નીમી એ વિરે પડતી ભલામણ કરવા જણાવેલું પરંતુ તેઓ એલાવન્સને અંગત પગાર (Personal pay) મળ્યો અને જેમ જેમ શિક્ષકન મેડમાં વધારો થતો જાય તેમ તે તેમાં સમાવતું જાય એવી જાતની ભલામણ લઈ આવ્યા. તેઓને જે કે અમુક મર્યાદાની અંદર રહીને જ કામ કરવાનું હતું પરંતુ તેઓની ભલામણથી આખા શિક્ષક સમાજને કોઈ પણ રીતે ન્યાય થઈ શક્યો નથી.

હવે હું આ એલાવન્સની વિષમતાઓ ઉપર આવું. આખા હિસાબના દાખલા તારવી આપવા માટે વધારે સમય જોઈએ પરંતુ ચોક્કસી તાલુકાના મારા અભ્યાસ પરથી હું નીચે ચોક્કસ દાખલાઓ આપું છું.

કોસાડના હે. મા. જેઓ ૧૯૨૧ ના સેકન્ડગ્રેડ છે તથા અગાળજીના હિસાબી હેડ માર્ટ્રેસ કે. હીરાંજીન હોરમસજી ૧૯૨૫નાં સેકન્ડગ્રેડ છે એમને કંઈ પણ એલાવન્સ મળતું નથી; જ્યારે સર્ણીઆ કણુદેની સેકન્ડગ્રેડ શાળાના હે. મા. તથા મોટા વરાજા કન્યાશાળાનાં હે. મી. જેઓ અનગ્રેડ છે તેમને તથા તેવા જ બીજા એક શિક્ષક જેની કાલીઆવડીમાં હાલ બદલી થઈ છે તેમને રૂ. ૫) મળે છે. આખા તાલુકાનો ખરો વહીવટ અને ખરી મહેનત તાલુકા રૂઢિના શ્રી. દુર્લભભાઈ (૧૯૨૨ ના સે. ઇ.) કરે છે તેને રૂ. ૫ જ મળે છે જ્યારે તેમનાં પત્ની શ્રીમતી બાલીબેનને રૂ. ૧૦ મળે છે! અને તેમના પછી ૩ વર્ષે સેકન્ડગ્રેડ થયેલા શ્રી. ભગવાનજી જેઓ કતારગામમાં આસી તરીકે હાલ કામ કરે છે તેમને રૂ. ૧૫ નું

(૩) પોતાના હોદ્દાની રૂએ કોઈ સરકારી અગત્યદાર અગર નોકર અગર સ્થાનિક સંસ્થાના સભ્ય અગર નોકરે માટેલી ફરીયાદો અગર તેમની વિરૂદ્ધ મંડાલવી ફરીયાદો.

(૪) કોઈ સગીર અગર દીવાનાએ માટેલી અગર તેમની વિરૂદ્ધ મંડાલવી ફરીયાદો.

(૫) મુશ્કેલીના અધિકારની ફરીયાદ અગર તકરાર.

ગામ અદાલત સરકાર ઠેરવે તે પ્રમાણે નીચેના મધ્યના અગર કોઈ પણ મુન્દાની ફરીયાદ સંભળી શકશે. કાયદામાં આપેલી સત્તાની હદમાં રહી શિક્ષા કરી શકશે:—

(૧) જીન્દગીને નોખમ પહેલે એના કોઈ પણ રોગનો એપ પસરવા સંભવ છે એમ ખબર હોય એવું કોઈ પણ કૃત્ય ગંદાલતીયી કરવું.

(૨) સાર્વજનિક ઝરા અથવા જલાલમતું પાણી મેલું કરવું.

(૩) કોઈ પણ સરીયામ રસ્તાને ભય, અડચણ અગર નુકસાન કરવું.

(૪) યુદ્ધિપૂર્વક બપોલ કરવી

(૫) ભારે અગર ઓકાઓક કોષ ઉપજવાના સંજોગ ન હોય છતાં હુમલો કરવો વા સાપરાધ અથવા વાપરવું.

(૭) રૂ. ૨૦ થી ઓછી કિંમતની વસ્તુની ચોરી (અમુક અપવાદો સિવાય) અને જો મુન્દેગારને પકડવામાં આવ્યો હોય, ઝાળખવામાં આવ્યો હોય અગર તેનું નામ આપવામાં આવ્યું હોય તો

(૮) રથેસા નુકસાનની કિંમત રૂ. ૨૦ થી ઓછી હોય એવું બીજાકમ અથવા કૃત્ય.

(૯) સાપરાધ પ્રવેશ.

(૧૦) ધર પ્રવેશ.

(૧૧) મીઠકત હોય અગર હજી એમ ધારી કોઈ પણ નિધાનને (લાસણ, પેટી, તિબેરી વગેરે) બદલાવતીયી ઉઘાડવું અગર ફોડી નાખવું.

(૧૨) સુવેદનો ભંગ કરવાના ઇરાદાથી અશ્વીનોછત્રે કોઈનો તીરસ્કાર કરવો.

(૧૩) દોરોના અતિક્રમણ બાબતના કાયદા અંગે દોરને પકડવાના કામમાં બળ-જબરીથી હરકત કરવી અગર હોડની લઈ જવો

• (૧૪) ગામપંચાયતના કાયદા અંગેના પેટા-કાયદાઓનું ઉલ્લંઘન.

નોંધ:—ઉપર નવા ગામપંચાયતના કાયદા પ્રમાણેની ગામપંચાયતો અને ગામઅદાલતો વિશે સામાન્ય રીતે જાણીતી છે. આગમન માટે તે સામાન્ય રીતે પુરતી ગણી શકાશે. એનાથી ગામપંચાયતનું બધારણ, તેની ફરજ વિ નો તેમજ ગામઅદાલતના બધારણનો તેમજ સત્તાનો જરૂરી ખ્યાલ આવી જશે.

જોગો ગામપંચાયતના કામમાં ખુદ બાગ લેવા માગતા હોય તેમજ એ કાયદો તેમજ એ અંગેના પેટા-કાયદા અને નિયમોનો અભ્યાસ કરી લેવો જોઈએ તેમ કરવાથી જ કાયદાના વહીવટ અને અમલમાં પાળવાના નિયમોનો વિગતવાર ખ્યાલ આવી શકે.

‘સાકોરસાઈ મહિલાઈ દસાઈ’

મીર ઓફિસર જિ. લો. ખોડ, સૂરત

હાજરી એલાવન્સની વિષમતાઓ

હાજરી એલાવન્સ અથવા અંગત એલાવન્સ જેને કહેવામાં આવે છે તે અમુક મિલ્કતથી સરત-જલ્લા સફલ ખોડે બધ કર્યું છે. હાજરી એલાવન્સ બાજીમાં સરકારે મુસ-પ્રાંજપે કમીટી નીમી હતી અને તેની બલામણુ પરથી સરકારે તે જેને પહેલાં જેટલું મળતું હતું તે ફરી પાછું આપવું એવો કસાવ કર્યો, અને તેથી આ ખોડે પણ ૧૦ મામત એલાવન્સ શિક્ષક-શિક્ષિકાએને આપી દીધું હતું.

હાજરી એલાવન્સ નિરાળવાર નક્કી કરવામાં આવ્યું હોય છે. તમામ સેકન્ડ્રી શાળાના હોમારતરને શ. ૫ તું અને ફર્સ્ટ ગ્રેડ શાળાના હે. મા. ને ૧૦ થી ૨૫ શ. મુધીતું હાજરી એલાવન્સ વિધાર્થીઓની સંખ્યા પ્રમાણે આપવામાં આવતું હતું. સૌથી વધુ હાજરી એલાવન્સ મેળવવા માટે ધણા શિક્ષકો દાવપેચ રમતા એ જલ્લામાં જાણીતી વાત છે, અને જે સરસ રીતે તેમ કરી શકતા તે વધુ એલાવન્સ મેળવવામાં સફળ પણ થતા એ માન્યકારો મારી રીતે જાણે છે. અને તેથી જ આ પદ્ધતિ સામે ધણા શિક્ષકોને તેમજ આમત્રજનો વિરોધ હતો અને છે. નાના શિક્ષકોને તો આમાંથી કંઈ મળતું જ નથી એટલે તેમની પુરેપુરી મહેનત છતાં હે. મા. ને તેનો સામ મળતો એટલે તેમને એ સામે રેખીતો વિરોધ હતો જ.

હવે જે શિક્ષકોને એલાવન્સ મળે છે તેમાંથી એકો વિરોધ નથી. કારણ કે એક શિક્ષક કે શિક્ષિકાને જ્યારે તેનાથી એકી વિદ્યા કે લાપકતવાળા શિક્ષક શિક્ષિકાના કરતાં વધારે એલાવન્સ મળે ત્યારે તેનેવધ સાથે ધર્માને અદેખાર્ધ પણ થાય એ રેખીતું છે. અને તેથી જ આ પ્રથા સામે ધણા વિરોધ હતો અને કોંગ્રેસ પ્રધાનમંડળે તેથી જ એ રદ કરેલું. અને મુસ-પ્રાંજપે કમીટી નીમી એ નિમે ઘટતી ભવામણુ કરવા જણાવેલું પરંતુ તેઓ એલાવન્સને અમત પગાર (Personal pay) ગણવો અને જેમ જેમ શિક્ષકન ગેડમાં વધારો થતો જાય તેમ તે તેમાં સમાવતું જાય એવી જ્વતની ભલામણુ હાઈ આવ્યા. તેઓને. એ કે અમુક મર્યાદાની અંદર રહીને જ કામ કરવાતું હતું પરંતુ તેઓની ભલામણુથી આખા શિક્ષક સમાજને કાઈ પણ રીતે ન્યાય યર્ષ શક્યો નથી.

હવે હું આ એલાવન્સની વિષમતાઓ ઉપર આવું. આખા જલ્લાના દાખલા તારવી આપવા માટે વધારે સમય જોઈએ પરંતુ ચોર્વાસી તાલુકાના મારા અભ્યાસ પરથી હું નીચે યોગ દાખલાઓ આપું છું.

કોસાડના હે. મા. જેઓ ૧૯૨૧ ના સેકન્ડ્રીયર છે તથા અગાજજના ઉત્પાદી હે. મા. મોરેસ ક. હીરાંખેન હોરમસજી ૧૯૨૫નાં સેકન્ડ્રીયર છે એમને કંઈ પણ એલાવન્સ મળતું નથી; જ્યારે સણીઆ કણુદેની સેકન્ડ્રીયર શાળાના હે. મા. તથા મોરા વગજા કન્યાશાળાનાં હે. મી. જેઓ અનગ્રેડ છે તેમને તથા તેવા જ બીજા એક શિક્ષક જેની કાલીઆવાડીમાં દાઢ વડલી યર્ષ છે તેમને શ. ૫) મળે છે. આખા તાલુકાનો ખરા વહીવટ અને ખરી મહેનત તાલુકા સફલના શ્રી. હર્ષભભાઈ (૧૯૨૨ ના સે. ધ.) કરે છે તેને શ. ૫ જ મળે છે જ્યારે તેમનાં પત્ની શ્રીમતી વ્હાલીમેનને શ. ૧૦ મળે છે. અને તેમના પછી ૩ વર્ષે સેકન્ડ્રીયર થયેલા શ્રી. મગવાનજ જેઓ કતારગામમાં આસી તરીકે હાઈ કામ કરે છે તેમને શ. ૧૫ તું

એનાવન્સ મળી શકે છે ! શ્રી. રધનાથજી રૂઢેજી જેઓ હાલ પાનમા હે મા છે, જેઓ ધણા બુના થઈ ધર છે તેમને રૂ. ૧૫૦ નું હાજરી એનાવન્સ મળે છે અને રાદેરના થઈ ધર હેડ મિસ્ટ્રેસ પ્રેમીબહેન કે જેઓ આદર્શ શિક્ષિકાઓ છે તેમને કદ પછુ એનાવન્સ મળતુ નથી શ્રી ગુનાગમાધ દુર્લભમધને (૧૮૨૧ ૬ ધ) (હજીરા)ને રૂ. ૧૦) મળે છે બ્યારે વનગાળીમાધ ગણુમાધ કે જે ૧૯૨૦ ના ૬ ધ છે તેમને બીવકુવ એનાવન્સ મળતુ નથી, તેમજ શ્રી ગમનન ગણુપતરામ વ્યાસ ૧૮૧૯ ના ૬, ઈને રૂ. ૫) એનાવન્સ મળે છે

આવા તો ધણાએ દાખલા છે જેથી કોઈને પણ માન્ય પડી શકશે કે એ પ્રથમા કેટલી વિષમતા સમાયેલી છે.

હાજરી એનાવન્સની રકમને નવેસરથી બધાને જેનો સાબ મળી શકે એવા કોઈ ન્યાયી અને વૈજ્ઞાનિક ધોરણ ઉપર વહેચવાની યોજના કરવામા આવે તો સરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડે તેને પસંદ કરવાનો પોતાના હિસાબ કરેલો જ છે મારી ખમર પ્રમાણે આ એનાવન્સની સામે આખા ઇલાકાની બોર્ડોના અને એ એનાવન્સની સાથે જેને અગત સ ૧૬ છે તે વર્ગ સિવાયના તમામ લોકોનો એટલો પ્રબળ વિરોધ છે કે જેને પરિણામે આખા ઇલાકાના ૨૦ જિલ્લામાંથી ફક્ત ત્રણ કે ચારજ જિલ્લાઓ આ એનાવન્સ આપ્યું છે બાકીના બધા સિદ્ધાંત અને નાણાની તગીના કારણે સરકારના હુકમનો અમલ કરી શક્યા નથી

લલ્લુભાઈ, હુરિભાઈ પટેલ

માનદ શિક્ષકોને સૂચના

આ જિલ્લાની શાળાઓમા નીમવામા આવેલા માનદ શિક્ષકોનું ધ્યાન 'સ્થાનિક' ના આ અક્રમા પ્રકટ થયેના ખૂટતા શિક્ષકો અને તે સંબંધમા સરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડના બે મળીર હાલો ના મયળા નીચે જ રૂ. ૨૨૦ બોર્ડના ચેરમેન સાહેબે લખેના લેખ તરફ ખેચવામા આવે છે, સરકાર તરફથી ૧૮૪૦-૪૧ ના વર્ષમા આ શિક્ષકો માટે જોગવાઈ કરવામા આવશે એવી ખમર આપવામા આવેલી, પરતુ પાછળથી સરકારનો બીજો પત્ર મળ્યો છે જેમા જોગવાઈ થઈ શકશે નહિ એમ જણાવવામા આવ્યું છે આ બંને પત્રો ઉપરના લેખમા હાપમામા આપ્યા છે અને તે ઉપરથી જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડે એ બે હાલો કર્યા છે આ સ્થિતિમા સ્કૂલબોર્ડની પોતાની પૂરી ઇચ્છા હોવા છતાં કોઈ પણ માનદ શિક્ષકને પગાર ક્યારે આપી શકશે તે કહી શકાય એવી સ્થિતિ નથી એટલે આથી સર્વે માનદ શિક્ષકોને સૂચના આપવામા આવે છે કે આવી અનિશ્ચિત સ્થિતિમા જેઓ છૂટા થયા હિજ્જત હોય તેઓ અમને તે વિષે ખમર આપીને ખુશીથી છૂટા થઈ શકે છે જે માનદ શિક્ષકે જ મહીતા કામ કર્યું હશે તેમનો હક, સરકારની મનુરી આવશે એમલે ચનારી નીમણુક વખતે ધ્યાનમાં રાખવામા આવશે અને દાખલ તારીખના કમમા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામા આવશે આ સૂચના છતાં જે ઉમેદવારો માનદ તરીકે કામ કરવાનું આજુ રાખવા હિજ્જત હશે તેઓ તેમ કરી શકશે પણ તેમને કોઈ પણ જાતની ખાતી આપી શકાશે નહિ, અગર તેમનો વધારાની સુલતને લીધે કોઈ વિશેષ હક ગણી શકાશે નહિ

૬ કું. ગ. ઠાકોર

એ એ જિ સ્કૂલ બોર્ડ સરત

ખૂટતા શિક્ષકોનો પ્રશ્ન

અને

તે સંબંધમાં રૂઢિ બોર્ડના બે ગંભીર ઠરાવો

સરના જિલ્લાની શાળાઓમાં ખૂટતા શિક્ષકોનો પ્રશ્ન એટલો ગંભીર બન્યો છે કે તે સંબંધમાં આ જિલ્લામાં બાળકોના શિક્ષણના હિતને ખાતર જિલ્લા રૂઢિ બોર્ડને છેલ્લા બે મહિનામાં નીચે જણાવેલા બે ગંભીર ઠરાવો કરવાની ફરજ પડી છે.

તા. ૨૩-૧૨-૩૯ નો ઠરાવ:-

“સર્વાનુમતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે આ જિલ્લામાં સિદ્ધાંતને અનુસરીને શિક્ષક ૧૧ ઓછામાં ઓછી સંખ્યા ૧,૫૪૫ (તમામ શાળાઓમાં શીફ્ટ પ્રકૃતિ ધ્યાન કાર્ય છતાં, હોલી બોયલ્સ તેને ઠીકાણે આજે મંજૂર કરવામાં આવેલા શિક્ષકોની સંખ્યા ફક્ત ૧,૨૭૫ જ છે. આથી જિલ્લામાં જરૂર કરતાં ૨૭૦ શિક્ષક ઓછા છે. આ બોર્ડ એવા અભિપ્રાય પર આવી છે કે આ વસ્તુસ્થિતિને કારણે સામાન્ય લાભ રૂપીઆની રકમ કે જે સરકાર તેમજ લોકલ ઓયોરીટી મળીને આ જિલ્લાના પ્રાથમિક શિક્ષણ પાઠ્ય ખર્ચ રહ્યાં છે તે મોટે ભાગે પાણીમાં જઈ રહી છે. તેથી અત્યારે સરકારે મંજૂર કરેલા શિક્ષકોની સંખ્યા છેક જ અપૂરતી છે તે બાબત ઉપર સરકાર ગંભીરતાપૂર્વક ધ્યાન આપે એવો આ બોર્ડ માનપૂર્વક પરંતુ પૂરા ભાર સહિત આગ્રહ કરે છે.

... બોર્ડ માને છે કે જે સરકાર કાર્યક્ષમ શિક્ષણ હેતુને ખાતર આવરણ એવી શિક્ષકોની પુરતી સંખ્યા મંજૂર ન કરશે તો એવા અપરતા રસાયી ખાતું ચકાવવું એ મિથ્યા છે. આ બાબતમાં આ પહેલાં સરકારને સખાણુ કરવામાં આવ્યું છે અને આથી તે ફરીથી ભાર સહિત તેના ધ્યાન પર લાવવામાં આવે છે. આવી ગતિવિધિ આ બાબત ઉપર જે સરકાર તરફથી આજે પડતો જવાબ નહિ આવશે તો બોર્ડે આ ખાતાની જવાબદારીઓ વહન કરવી કે તેમાંથી ખસી જવું એવો તેને વિચાર કરવો પડશે.”

બે મહિના પછી સરકારના એક નિગમનનક જવાબ ઉપરથી તા. ૨૧-૨-૪૦ ની રૂઢિ બોર્ડની સભામાં કરવામાં આવેલો બીજો ઠરાવ:-

“સર્વાનુમતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે સને ૧૯૩૪ માં રાખવામાં આવેલા ૪૪ શિક્ષકો (૭૫ પૈકી બાકી રહેલા) જેનો ખર્ચ લોકલ ઓયોરીટી છેલ્લાં પાંચ વર્ષથી ભોગવે છે તેની મંજૂરી બાબતે તા. ૧૩-૨-૪૦ નો અરકારનો પત્ર નં. S. 86 (5) 10811 F. આ આ બોર્ડે ધણી જ નિરાશાથી વાંચ્યો છે. આ ઉપરથી આ બોર્ડને એમ માનવાને કારણે મળે છે કે આ એડિસન તા. ૧૨-૧-૪૦ ના પત્ર નં. ૨૧૮૩ માં જણાવ્યા મુજબ હાલની શાળાઓને સારી રીતે ચકાવવા માટે ખાસ જરૂરના વધારાના ૧૯૮ * શિક્ષકોની મંજૂરી આપવા સરકાર તૈયાર નથી.

વધારાના શિક્ષકો અને શાળા વિનાનાં ગ્રામોગાં નથી શાળાઓ ખોલવા અંગે યનારા વધારાના ખર્ચનો લો. ઓ. નો કાળે જરી સકાય તે માટે જ ચાલુ વર્ષથી લો. ઓ. એ વધારાનો એક પૈસાનો લોકલ ફંડ સેમ નાંખ્યો છે.

આ સંખ્યા સરકારની નાણાં વિષયક તંત્રી એક્ટને ઓળખાં ઓછી એટલે કે જેલો માનદોની નિમલુક થઈ ચૂકેલી હતી તેટલાની જ-દાવ તુરત નહિ ફરકે-વચ્ચે રસ્તા કાઢવા ખાતર સચવેલી છે

ઉપર જણાવ્યા મુજબની આ બોર્ડની મુશ્કેલી જોઈ જાય તો આ બોર્ડને દીલગીરી સાથે સંસ્કૃત વધારાનો સેમ પાઠો ખેંચી લેવા લા. જોને બમાગણ કરવાની ફરજ પડશે. કારણ કે આ સેસ ચાલુ ગણવાથી, લોકોને જે વચન આપવામાં આવ્યું હતું કે આશરે ૩૦૦ ખૂટતા શિક્ષકોથી ઉભી થયેલી અધિકૃતિને ફર' કરવા માટે જ મુખ્યસ્ત્રે આ નાંખવામાં આવે છે તે વચનનો ભંગ થાય છે."

આ બંને દરમિયાન રૂઢ બોર્ડે તેની પૂરી જવાબદારી અને ગંભીરતા સમજીને સર્વાનુમતે કરેલા છે, અને લો. આ.એ. જોટલી જ ગંભીરતા અને જવાબદારી સાથે તેને બહાલ રાખેલા છે. એટલું જ નહિ પણ તા. ૪-૨-૪૦ ને રાજ વાઙ્ય સેવાશ્રમમાં 'ગુજરાત લો' બો. મધ્યસ્થ સમિતિ અને ગુજરાતની તમામ રૂઢ બોર્ડના પ્રમુખોની સભા ગળા હતી, તેમાં એ તારીખ પહેલાં સરત જિલ્લા રૂઢ બોર્ડે કરેલા પહેલાં દરાવને ચર્ચવાની સંધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી અને એ સભાએ પણ એ દરાવને મંજૂરિ આપી હતી.

આવી જવાગદાર સંસ્થાઓને આ નિર્ણય ઉપર આવવાની ફરજ ચા. માટે પડી તે પ્રગળે જાણતું જોઈએ. ન્યારે આખા દેશના છટાપણાના વિચાર અને અત્યંત મહત્તાના પ્રશ્નો અંગે કોટાકટીની પરિસ્થિતિ ઝડપેરે ઉભી થતી જતી હોય ત્યારે આવા પ્રમાણમાં નાના અને સ્થાનિક મનાતા પ્રશ્નો અંગે આટલી ઉભી કરવાને મહાસભાના સેવકોને અવકાશ અને રમ હોઈ શકે નહિ. પરંતુ મહાસભાના સેવકો પ્રગળેવાના ચોક્કસ હેતુઓ સંજોગે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સરચાઓના દાખલ થએલા છે. તે હેતુની સિદ્ધિ થતી ન હોય એમની સેવાઓ એજે જતી હોય, અને હાલનાની નિશાળગા ગણતા બાળોમાં દિન જોખમાં હોય ત્યાં મહાસભાના સેવકો સર્થ ચલાવી શકે નહિ.

ખૂટતા શિક્ષકોને પ્રગળ સમજવા માટે અને સરત જિલ્લા રૂઢ બોર્ડનો કેસ કેટલો છે તે જાણવા માટે થોડી હકીકત રજૂ કરવાની જરૂર છે.

૧૯૨૩ નો ફેબ્રુઆરીના કાયદો, ફેબ્રુઆરીમાં સગીનતા આવે અને તેનો વિસ્તાર ઝડપી અને તે હેતુથી ઘડવામાં આવ્યો હતો. ૧૯૨૩ સુધી ફેબ્રુઆરી ખાતું સરકારના હાથમાં જ હતું. અને લો. બોર્ડને તો કાયદા પ્રમાણે પોતાના સેસમાંથી એક આનામાંથી ચાર પાંચનાં હિસાબે થતી રકમ જ આપવાની હતી.

બાકીનું તમામ ખર્ચ સરકાર પોને જ કરતી અને ખાતું પણ પોતે જ ચલાવતી, પરંતુ ૧૯૨૩ ના કાયદાથી પ્રાથમિક શાળાઓ પ્રગળે હસ્તક સોંપવામાં આવી અને તેની સાથે સરકારને માથે રહેલી, વધતી જતી ફેબ્રુઆરીના ખર્ચની કેટલીક જવાબદારી પણ લો. બોર્ડોને માથે ફાળવવામાં આવી. આ કાયદા પડી જોટલી નવી શાળાઓ ઉપડે અને નવા શિક્ષકો રાખવામાં આવે તેના ખર્ચના બે ભાગ સરકારે આપવા અને એક ભાગ લો. બોર્ડે આપવો એમ દરાવાયું.

ખર્ચની આ જવાબદારી ઉપડવાને માટે લોકલ બોર્ડો પાસે પૂરતા સાધનો ન હતાં. એટલે ગુજરાતની તમામ લો. બો.એ ફેબ્રુઆરી ખાતાનો વહીવટ કમળમાં નહિ લેવાનું ઠરાવ્યું હતું અને તે માટે એકત્ર રહીને વર્ષો સુધી બારે ઝુબેચ ચલાવી હતી પરંતુ પાછળથી આ એકસપીમાં ગાળુ પડ્યું. પચમહાને ફેબ્રુઆરી ખાતું કમળમાં લેવાની પહેલ કરી અને પછી જવાબદારી સમજનાર સભ્યોના વિરોધની સામે યશને, ચરતા જિલ્લા બોર્ડે પણ આ ખાતું તા. ૧-૬-૨૬ થી કમળમાં લીધું.

કેળવણીનો કાવતો રચવા પછીનાં આ ૭ વર્ષો દરમ્યાન ખતું મરકારને દરનક રહ્યું હતું. અને તે વખતે તેણે કરકસરની નીતિ અપાત્તર કરીને અને તેટલા ખર્ચે જોકો રાખ્યો હતો. આથી આ વર્ષો દરમ્યાન સરકારે એક પણ નવી નિશાળ ઉઘાડી ન હતી. અને એક નવો શિક્ષક વધાર્યો ન હતો. આ પ્રમાણે ખર્ચે જોણું રાખવાનું કારણ તો એ હતું કે ખતું જોડાને સાંપવામાં આવે ત્યારે સરકાર તેની પાછળ નેટલી રકમ ખરચતી હતી તેને 'ડેરમસ્ટ્રી ખર્ચ' તરીકે ગણવાનું કરાવ્યું હતું અને તે પછી જે ખર્ચ વધારે કરવાની જરૂર પડે તેમાં ત્રીજા ભાગનો ફાળો જોડાં પાસે લેવાનો હતો અને વિશેષ ખૂણી તો એ રાખવામાં આવી છે કે આ વધારાનું ખર્ચ પણ જો મરકાર મંજૂર કરે તોજ તેના કે ફાળો મરકાર તરફથી મળી શકે, મંજૂરી ન મળી હોય તો આખું ખર્ચ સોફ્ટ એચોવિટિને જ જોખવાનું પડે. પોતાને માથે ચાલુ ખર્ચની કાયમની જવાબદારી જોઈથી આવે તે માટે કેળવણી ખાતાએ સોફ્ટોની કેળવણીની જૂખને અને શિક્ષણની સંગીતતાને જોગે શક્ય તેટલી કાપકુપો કરી હતી, અને એ રીતનું ખાતું સોફ્ટોને માથે મારવામાં આવ્યું હતું.

નીચેના જોખતાર આંકડાઓ આ કથનની સત્યતા પૂરવાર કરશે.

સન	વિદ્યાર્થીની સંખ્યા (૩૧ મી માર્ચની)	શિક્ષકની સંખ્યા	શિક્ષક દીઠ સરેરાસ વિદ્યાર્થી
૧૯૨૧	૩૧૦૫૬	૧૦૬૯	૨૮
૧૯૨૩-૨૪	૩૨૪૧૬	૧૦૬૯	૨૯.૫
૧૯૨૯-૩૦	૩૮૨૬૨	૧૦૬૯	૩૫
(ખાતું જોડાના કબજામાં લીધાનું વર્ષ)			
૧૯૩૩	૪૧૩૯૮	૧૦૬૯	૩૭.૬
૧૯૩૪	૪૨૦૭૭	૧૦૬૯	૩૮.૨
૧૯૩૮	૪૫૧૯૫	૧૦૬૯	૪૧
૧૯૩૯ (જુ. તા. ૩૧ મીએ)	૫૧૫૧૬ (રહેર વખસાડ)	૧૧૩૦	૪૫.૫
	(સિવાય)		
	૫૪૮૭૪ (રહેર વખસાડ)	૧૨૧૧	૪૫.૩
૧૯૪૦ જન. ૩૧ તા ૩૧ મીએ	(માથે)		
	૫૩૯૮૩ (રહેર વખસાડ)	૧૧૬૮	૪૫
	૫૭૬૩૪ (મ. વ. માથે)	૧૨૭૯	૪૫

આ સ્થિતિમાં શાળાઓ, શાળા મંડીને છોડી ગોંધવાનાં કાર્યમાં બની ગઈ છે, એમ કહીએ તો તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. ગમે ગમના લોકોને અપૂરતા શિક્ષક અને શિક્ષણના પ્રકારના ઉતરી ગયેલા ધોરણ વિશેનો પેકાર અને અમારો ચોતાનો અનુભવ (યોગ્ય અપવાદો બાદ કરતાં) આજ વાતની સાક્ષી પૂરે છે.

સુરત જિલ્લામાં જેટલા ઓછા શિક્ષકો છે તેટલા આખા મુલાકામાં કોઈ પણ સ્થળે નહિ જુદોય એમ ખાતરીપૂર્વક કહી શકાય. સુજરાતના પાંચે જિલ્લાના વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને શાળાઓની સંખ્યાઓ ખતાવનાર કોડો આ નીચે આપીએ છીએ:—

જિલ્લો	શાળા અને વર્ગોની સંખ્યા	વિદ્યાર્થીની સંખ્યા (તા. ૩૧-૩-૩૯ની)	શિક્ષકની સંખ્યા	શિક્ષક દીઠ સરેરાશ વિદ્યાર્થી
અમદાવાદ	૪૬૦+૭૦=૫૩૦	૩૫૫૧૭	૧૧૯૫	૨૯.૮
ખેડા	૩૯૧+૩૫=૪૨૬	૪૪૬૨૭	૧૨૩૭	૩૬.
બરુચ	૨૮૭+૨૩=૩૧૦	૨૨૫૯૦	૭૦૬	૩૨.
પંચમહાલ	૨૫૧+ ૦=૨૫૧	૧૬૭૨૭	૫૨૪	૩૨.
સુરત (સંદેર વલસાડ સાથે)	૪૬૦+૭૨=૫૩૨	૫૦૧૯૬	૧૨૧૪*	૪૧.૩
"	"	૫૭૬૩૪	૧૨૭૬*	૪૫૨
"	"	(તા. ૩૧-૧૨-૩૯ને રોજ)		

ઉપરના આંકડાઓ અમ્ય વિભાગની રૂઝ બોર્ડોના છે. અને સુરત જિલ્લાની શાળાઓની સરખામણી માટે એજ આંકડાઓ વધારે બંધ બેસતા ગણી શકાય. સરકાર એક શિક્ષક સરસરી ૪૦ વિદ્યાર્થીઓનું ધોરણ આગળ ધરે છે પરંતુ વ્યવહારમાં તેનો અમલ બાગ્યેજ કોઈ ઠેકાણે થતો હશે. મ્યુનિસિપાલીટીની શાળાઓ કે જે એક મર્યાદિત સ્થળમાં આવેલી હોય છે અને જેને લીધે કોઈ વર્ગના વધારે પડતા વિદ્યાર્થીને એજ છતાની પાસેની બીજી શાળાના ઓછા વિદ્યાર્થીવાળા વર્ગમાં સહેલાઈથી મોકલી શકાય છે. અને ન્યાં બહુધા વર્ગ વાર

* આ આંકડાની ફેાડ નીચે પ્રમાણે છે:—
૧૦૬૯ આસતા આવેલા શિક્ષકો

૩ એક હબર ઉપરની વસતિવાળાં ૩ ગામેમાં ખાતાના હુકમ મુજબ નવી શાળા ઉઘાડી તેના
૩૧ બોર્ડે ૧૯૩૪ માં ચોતાને ખર્ચે રાખેલા ૭૫ શિક્ષકો પૈકી સરકારે મંજૂર કર્યા તે.

૧૧૩૩

૫૬ વલસાડ મ્યુ ના મંજૂર શિક્ષકો (૨ નામંજૂર)
૨૫ રહિર મ્યુ ના " " (૮ નામંજૂર)

૧૨૧૪

* ઉપરનાં ૧૨૧૪ માં નીચે પ્રમાણેના વધારે શિક્ષકો ઉમેરાયા:—

૧૫ વધા શાળાઓ અંગે નવા

૧૭ સાતસો ઉપરની વસ્તીવાળાં ગામેની ખાનગી શાળાઓ ખાતાના હુકમ મુજબ કળબંધમાં લીધી અને નવી શાળાઓ ઉઘાડી તેના

૩૦ કન્યાશાળાઓમાં ૭મું ધોરણ ખાતાના હુકમ મુજબ ઉઘાડવા બદલ નવા શિક્ષક મંજૂર થયા તે.

શિક્ષકો આપી શકાય છે ત્યાં પણ આ ૪૦ નું ધોરણ જાળવી શકાતું નથી. સરત મ્યુનિ.ના નીચેનાં આકાશ આનું સમર્થન કરશે.

શાળાની સંખ્યા ૩૧-૩-૩૯ને રોજ સરકારે મંજૂર શિક્ષક દીઠ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા કરેલા શિક્ષકો સરેરાશ વિદ્યાર્થી

સરત મ્યુનિસિપાલિટી	૫૭	૧૫૫૪૩	૪૧૬	૩૭-૩
આ પ્રમાણે એક શિક્ષક દીઠ ૩૭ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા પણ મ્યુનિ.ને કાર્યસાધકતા માટે વધારે પડતી લાગી છે તેથી તેણે ૩૭ હંઆમી શિક્ષકો પોતાને ખર્ચે રોક્યા છે. એ શિક્ષકો સાથે કુલ ૪૫૩ શિક્ષકો થાય છે તે હિસાબે શિક્ષક દીઠ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ૩૪-૩ આવે છે.				

સરત મ્યુનિ.ના શિક્ષકો ૫૭ શાળામાં વહેવાર્યા છે, અને તેમને એક એક વર્ગ માટે બાળે સંભાળવાનો હોય છે. જ્યારે સરત જિલ્લાના શિક્ષકો ૫૬૨ શાળામાં વહેવાર્યા છે અને તેમાંનાં દરેકને બહુ અપવાદ બાદ કરતાં, બે, ત્રણ કે ચાર વર્ગોને બધાવારા પડે છે. આ સ્થિતિમાં ચામ પ્રદેશને માટે શિક્ષક દીઠ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ઉપર જે ચાર જિલ્લાની સૂચ બોર્ડોના આકાશ આપ્યા છે તેની સરેરાશ કાઢીએ તો ૩૨-૨ વિદ્યાર્થી આવે. એટલે જિલ્લાનાં ૫૭૬૩૪ વિદ્યાર્થીને એ સંખ્યાએ ભાગતાં એકતા શિક્ષકોની સંખ્યા ૧૮૦૦ ની થાય છે જેને ઠેકાણે હામ ફક્ત સરકારે મંજૂર કરેલા ૧૨૭૬ શિક્ષકો છે એટલે ૫૨૪ શિક્ષકો ખૂટે છે. પરંતુ સૂચ બોર્ડ સરકારની અને પોતાની આર્થિક તંત્ર પરિસ્થિતિના, તેમ જ શિક્ષણનાં સિદ્ધાંતોના કેટલેક ખ્યાલ ધરાવે છે તેથી, શરૂમાં લોકોનો પ્રયત્ન વિરોધ હોવા છતાં સતત પ્રયાસ અને પત્રિકાઓથી લોકમત કેળવીને તેણે પોતાના હસ્તકની તમામ શાળાઓમાં શીફ્ટ પદ્ધતિ લખલ કરવાની આખા ઈમારતની બધી બોર્ડોમાં પહેલ કરી છે. અને તે રીતે લગભગ ૨૫૦ શિક્ષકો અચામ્યા છે. આ રીતે ખૂટતા શિક્ષકોની સંખ્યા ફક્ત ૨૭૦ ઉપર લાવવામાં આવી છે અને એ શિક્ષકોના ખર્ચે પોતાનો કૃતિ કાળો આપવાનું તેમ જ શાળા વિનાનાં ગામોમાં શાળાઓ ઉઘાડી તેવા ગામોને યતો આવેલો જમાનાનુભવે અન્યાય દૂર કરવાનું બની શકે તે માટે સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડે લોકલ ફંડમાં એક પૈસાનો વધારો કરવાનો ઠરાવ દુરંદેશી વાપરીને તા. ૨૭-૩-૩૯ ને રોજ સર્વાનુમતે પગાર કર્યો હતો આ જિલ્લા બારે કરના જારજુનાળો હોવા છતાં લોકલ બોર્ડ અને સૂચબોર્ડના પ્રયત્નોએ તેમજ બંને બોર્ડોના સભ્યોએ તથા વરસે આખા જિલ્લામાં સતત પ્રયાસો કરીને અને ૨૦૦ જેટલી સભાઓ બરીને લોકમત કેળવ્યો હતો અને કેળવણીના હિતને ખાતર એક પણ અપવાદ સિવાય આ જિલ્લાના લોકો પાસે આ કરની મંજૂરી મેળવી હતી.

જો સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ પોતાની ઉપર વર્ણવેલી શિક્ષણ નિયમક તરીકોને પહેળી વળવા એક પૈસાનો કર નાંખે અને તે રીતે રૂ. ૪૦,૦૦૦ નો ફાળો ઉઠા કરે તો સરકાર પોતાના હિસ્સાના રૂ. ૮૦,૦૦૦ આપશે જ એનું જાહેર વચન બારડોલીની તા. ૧૬-૧-૩૯ની જાહેર સભામાં તે વખતના વડા પ્રધાન અને કેળવણી પ્રધાન માનનીય શ્રી. જેર સાહેબે તથા નાણાં મંત્રી માનનીય શ્રી લડુ સાહેબે જાહેર કર્યું હતું. આ વખતે મુનિ. સરકારનાં ખીજા ત્રણ પ્રધાનો તેમજ કોંગ્રેસ પ્રાંતોના પ્રધાનમંડળને દોરવણી આપનાર પાર્લામેન્ટરી બોર્ડના પ્રમુખ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ પણ હાજર હતા.

આ પ્રમાણે નંબાવેલો નવો કર વસૂલ આવવા માંડ્યો છે છતાં મહાગમાનું પ્રધાન

મંડળ-અત્યારે હોદ્દા ઉપર ની હોવાથી સરકારે જેતાનું વચન પાળવાની ધર્મ એકાદ કરતી મૂળી એ અત્યંત શોચનીય અને વચન ભંગના ગુણધર્મ અણવું નોંધાયો. ૧

આ બોર્ડના હાંધારમાં તા. ૩૧-૧૨-૩૮ ને રોજ ગણતાનું સંચાલન આચાર્ય ત્યારે વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ૫૦૧૯૬ હતી તે વધીને છેલ્લા ૧૫ ગઢિનામાં તા. ૩૧-૧૨-૩૯ ને રોજ ૫૭૬૩૪ થઈ છે. ૧૯૨૧ ની વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ૩૧૦૫૬ હતી અને ત્યારથી ૧૦૯૯૯ શિક્ષકો આમતા આવેલા છે તે ધ્યાનમાં લેતાં ૧૯૨૧માં એકદરે ૬૬૫૭૮ વિદ્યાર્થી વધ્યા બ્યારે સરકારે નીચે પ્રમાણે વધારે શિક્ષકો આપવાની કૃપા કરી છે,

- ૩ ૧૦૦૦ ઉપરની વસ્તીવાળા ગામોમાં સાળા ઉંચાડી તેના,
- ૩૧ ૧૯૩૪ માં ચોકેસા ૭૫ શિક્ષકો પૈકી,
- ૧૫ વર્ષી સાળાઓ માટે નોંધતા વધારાના શિક્ષકો,
- ૧૭ ૭૦૦ ઉપરની વસ્તીવાળા ગામોમાં નવી સાળા બોલી તેના,
- ૩૦ કન્યાસાળાઓમાં સાતમું ધોરણ સરકારે ઉપક્રમણું તેના.

૬૬ કુલ આ બધામાંથી ૩૧ સિવાયના તમામ શિક્ષકો ખાસ કારણોને આગે ને તે સાળાને માટે આપવામાં આવેલા છે એટલે એ નિમણુંકથી આખા હક્કમાંની સાળાને તકિ જેવો યોગ મળ્યો છે. આ ૬૬ શિક્ષકો ઉપરાંત વજ્રસાડ અને રહેરની સાળાના ૫૬૫૨૫૮૨ શિક્ષકો મળ્ય ગણતરીમાં લેવા નોંધાયે કારણકે કુલ ૫૭૬૩૪ વિદ્યાર્થીની સંખ્યામાં વજસાડના ૨૩૭૪ અને રહેરના ૧૨૭૭ વિદ્યાર્થીઓને સમાવેશ થયેલો છે.

આ વધી ગએલી વિદ્યાર્થીની સંખ્યાને પહોંચી વળવા તે વખતની મુખ્ય સરકારે આવેલા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખીને, આ બોર્ડે જેતાના કાળાની જોગવાઈ કરેલી હોવાથી સરકાર દ્વારા મળવામાં હવે વિશ્વ ન થશે એમ માનીને કુલ ૩૫૦ જેમવાર (માનદ) શિક્ષકો રોકાને ખૂટતા શિક્ષકોની યુગ્મને અને અધ્યાધુધીને પહોંચી વળવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. જેમ શિક્ષક પદવિ સાર્વજનિક કરીને આ બોર્ડે એક દિવસ બધું પગલું કરકસરની દિશામાં બધું હતું, તેમ જોછમાં જોછ ૭ ગઢિના સુધી વગર પગાર કામ કરનાર ૧૫૦ જેટલાં શિક્ષકો મેળવવાનું પગલું લેનાર પણ કદાચ આ બોર્ડે જ હશે આમ અનેક રીતે કરકસર કરવા છતાં તેમજ અનેક કરાવે અને પડેા મોકલવા છતાં જોઈપણ જાતની ઘડાગત મજાવાથી હલ્લા બોર્ડના પ્રમુખ અને રૂઝ બોર્ડ પ્રમુખના પ્રતિનિધિ મંડળે તા. ૩૦-૯-૩૯ ને રોજ વડા પ્રધાનની સુલાકાત લઇને તેમની આગળ આપેા કેસ રજુ કર્યો હતો. એ વખતે તેમણે પૂરી સદાનુભૂતિથી આ બોર્ડની માંગણીઓ સંભળી હતી અને તા. ૩૧-૩-૪૦ ને રોજ પૂરા થતાં વર્ષમાં આ બોર્ડની બધી માંગણીને પહોંચી વળવાનું સરકારને માટે શક્ય બનશે નહિ એટલે તેમણે કામચલાઉ જોછમાં જોછી માંગણી રજુ કરવા અમને સંચયનું તે ઉપરથી ૧૯૩૪ માં તીગવામાં આવેલા ૭૫ શિક્ષકો પૈકીના જાકી રહેલા ૪૪ શિક્ષકો સંખ્યા નીચી ચૂકેલા ૧૫૦ માનદ શિક્ષકો અને રહેર રજુની ની ઉડું કન્યાસાળાના ૪ શિક્ષકો મળી ૧૬૮ શિક્ષકની માંગણી તરફળ ધ્યાન માટે રજુ કરવામાં આવી હતી. આના જનરલમાં સરકાર તરફથી તા. ૩૦-૧૦-૩૯ નો નં. ૮૬(૫) / ૧૦૮૧૧ / એફ. નો નીચેનો પત્ર મળ્યો.

“પ્રાથમિક કેળવણીના વિકાસ અંગે તમારી બોર્ડે કરેલા કેટલેક ખર્ચ સરકારી માટે માટે મંજૂર કરવા માટે તમારી બોર્ડે માનનીય વડા પ્રધાનને મળવા મોકલેલા પ્રતિનિધિસંઘે તરફથી તેમને હાથોહાથ આપવામાં આવેલા તમારા તા. ૨૮-૩-૩૯ ના સ્પષ્ટ નં.

એકાઉન્ટ/ડબલ્યુ-૫૩૯ના જવાબમાં જણાવવાનું કે સરકાર તરફથી લો. બો. ના મંજૂર થઈ શકે તેવા ખર્ચ ઉપર ચાલુ વર્ષમાં આલ્ટે. આપવા માટેનાં ભુદાં કોલેજમાં નાણાં જરૂરિયાતને પડેલી શકે તેમ નથી એમ માન્ય પડ્યું છે. આ સંજોગમાં પ્રાથમિક કેળવણીના વિસ્તર આંગે લો. એ કસ્ટો આપા ખર્ચના સરકારના ફાળાને પહોંચી વળવા આવતા વર્ષમાં અને તે પછીનાં વર્ષોમાં પૂરતાં વધારાનાં નાણાંની જોગવાઈ કરવા સરકાર નક્કી કર્યું છે. આ આલ્ટે. માટે પાસપાસની મંજૂરીની જરૂર છે અને સરકાર જરૂરી માંટની માંગણી કરવાને કારણે રાખે છે. એ માંગણી ધારાસભા તરફથી મંજૂર થયેથી તમારા પ્રતિનિધિમંડળે જણાવેલા તમરી બોર્ડનો ખર્ચ તેમજ બીજી લો. એ. નો આવે ખર્ચ કે જે સરકાર તરફથી મંજૂર કરવાને હવું જાણી છે, તે આવતા વર્ષમાં અને તે પછી સરકાર માંટ માટે મંજૂર કરશે."

પરંતુ આ કાળમાં જણાવેલી બાબતની જોગવાઈ કરેલા પામે તે પહેલાં મહાસભાના પ્રધાનમંડળને રાજ્યમાં આપવાં પડ્યાં, અને બોર્ડને ધારતી લગી કે ૧૯૩૪ થી શરૂ થયેલા અને લાંબા ઘટા ગમેલા હનુમાનના પૂજાની પેઠે આ વધારાના શિક્ષકોના પ્રશ્નનો સહેલ સુગમથી જલદી અંત આવશે એમ ધારવામાં અંધારે કુશળા જેવું મશે. આથી તેજે ઉપર રહીને પહેલે દરમિયાન ક્યો. જે ૭૫ શિક્ષકોનું પ્રકરણ ૧૯૩૪ થી ચાલુ થયું છે તેની પ્રાંત સરકાર નિષ્ણ લો. બોર્ડને એકદરે વર્ષ વાર નીચે પ્રમાણેના ખર્ચ પોતાને માથે પડેલા છે:—

૧૯૩૪-૩૫	રૂ. ૯,૮૫૮	} ૭૫ શિક્ષકોના
૧૯૩૫-૩૬	" ૧૩,૧૧૮	
૧૯૩૬-૩૭	" ૧૩,૩૦૦	
૧૯૩૭-૩૮	" ૧૨,૨૩૮	
૧૯૩૮-૩૯	" ૮,૩૦૮	૨૪ શિક્ષકોના

કુલ રૂ. ૫૬,૮૨૨

આ પેઠા રૂ. ૩૭,૮૮૧ સરકારે પોતાના ફાળામાં આપવા જોઈતા હતા. તે ન આપવાથી પરિસ્થિતિ એવી ઉભી થઈ છે કે સરકાર નિ. રકુ. બોર્ડનું જાગેટ લગભગ રૂ. ૩૦,૦૦૦) ની ખોટા ખાડા સાથે જનવું આવ્યું છે. શિક્ષકોને ફેલુઆરીના પગાર આ બોર્ડ આપ નણ્યુ. આર. વર્ષ સુધી માર્ચને બદલે એપ્રિલમાં નવા વર્ષની માંટા આવે તેમાંથી જ આપી શકતી હતી. વચમાં સરકારે આર્થિક સંક્રમણને લીધે બોર્ડને આપવાનો આવતા સરકારી માંટમાં ૨૦,૮૬૦નો કાપ મુક્યો હતો અને બે ત્રણ વર્ષ કાપવું પ્રમાણ: હુડાસતા જઈને ૧૯૩૮ માં કાપ રદ કર્યો હતો. એ વખતે આ બોર્ડ બેપડા સંક્રમણમાં આવી પડી હતી કારણ કે તેણે વધી પડેલા નિધાનને પહોંચી વળવા ૭૫ શિક્ષકોનું ખર્ચ ઉપડ્યું હતું અને તેમાં આ નળાને કાપ મુકાયો. ચુલ્લશતી ઘણી ખરી બોર્ડો આ આ મુશ્કેલીમાંથી ઉગરવા શિક્ષકોને અપાવું હાજરી એકાવન્સ બંધ કર્યું હતું (માત્ર તેમની પેન્શનનો ફાળો બરવાવું ચાંદુ રાખ્યું હતું), પરંતુ તે વખતની આ બોર્ડ એ બેપડા પાયા ઉપર રચાયેલું હાજરી એકાવન્સ પણ ચાલુ રાખ્યું હતું અને બોર્ડનો ખાડો પુરેલા વિદ્યાર્થીઓની શીમાં રૂ. ૧૩૦૦૦) નો વધારો કરવાનું મુનસિખ ધાવું હતું અને જાળી બધી પુરવા તમામ શિક્ષકોનાં પગારમાં દરબંધવાર કાપ મુક્યો હતો સને ૧૯૩૮માં સરકારી કાપ રદ થયો તે વખતે બોર્ડને ખરડી રૂ. ૩૦૦૦૦) નું દેવું હતું અને પેલા ૭૫ શિક્ષકો પેશ એક પંચ શિક્ષક મંજૂર થયો ન હતો. તે પંચ કારણ થતો બોર્ડે જતા જતા તમામ

શિક્ષકો ઉપરનો દરજ્જા પ્રમાણે કાપ દૂર કરવું નો વધારાની શી આસન રિયનિ ઉપર મુકવું
પુણ્યાર્થ કર્યું હતું આગ દાલતી બોર્ડને બારે વિનમત માથી માર્ગ કાઢાનો હતો પરંતુ
એ બોર્ડ નો પાછળ લોકમતનું પણ હતું એમણે તેણે એક પૈમાનો વધારાનો કો ઉપર જણાવેલા
હેતુઓ માટે મંજૂર કરાવ્યો

રિશેન ખુમી ની વાત તો એ છે કે જ્યારે આગલી સ્કૂલ બોર્ડ ૭૧ શિક્ષકોના ખર્ચને
પહોંચી વળતા કાર્ય સાધનામાં ઉચુપ ન આવે તે રીતે કરકસર કરીને ખચત કરી હતી તે એની
આશાથી કે સરકાર તો રૂમ બાદના માન્ટ પુરેપુરી આપશે આથી આ ખચતમાંથી ૭૫ પૈકી
૧૨ ના શિક્ષકોનું ખર્ચ સમાઈ શકે તેમજ ખર્ચ મંજૂર કરવા બોડે માગણી કરી પરંતુ સરકારે
આખા ઈલાકા ના સામાન્ય ઉદ્ધાર (Common Pool) નો દવાતો આપી એમા પશુ તાણી
આપી આગ કરેલી કરકસર ફાકટ ગઈ અને તેનો લાભ સરકારને મળ્યો

બોર્ડને તા ૨૩-૧૨-૩૮ નો કાર્ય કરતા જે અસહ્યો લાગેલી હતી તે સાચી
પડી અને મો ૧૮૪૦-૪૧ ના વર્ષમા આ બોર્ડની માગણીઓ પહોંચી વળતા સરકાર
જેમકાર્થ કરવાની હતી તે ૦૬૦ તેના તરફથી નીચેનો કામળ તા ૧૩-૨-૪૦ નો ડી એસ
૮૬ (૫) / ૧૦૮૧૧/ એક્ટો મળ્યો છે —

‘ લે એના પ્રાથમિક કેળવણી પાછળના મંજૂર માર્ગ શકે તેના ખર્ચ ઉપર
માન આપવા માટે આવતા વર્ષના બજેટમા વધારાની રકમની જોગવાઈ કરવા બાબતમાં
આ ખાતાના તા ૩૦-૧૦-૩૮ ના પત્ર ના એસ ૮૬ (૫) / ૧૦૮૧૧/ એક્ટના અનુસંધાનમા
જણાવનાર કે હવની માધ્યામિક સ્થિતિ લીધે અગાઉ જણાવવામા આવ્યું હતું તે પ્રમાણે
આવતા વર્ષના બજેટમા એ માન્ટ માટે ની વધારાની રકમ ની જોગવાઈ માર્ગ થી ’

લુગડા ઉતારીને વાચવાનો હતો કામળ સરકાર તરફથી મળ્યા પછી સ્કૂલ બોર્ડ અને
લો એ ને માટે માનમર્યો નો પેતાના મતકારીને સાચા રહેવાનો એકજ મરતો રહેતો હતો

તે તો ઉલ્લેખ તા ૨૧-૨-૪૦ ની સ્કૂલ બોર્ડની સમામ કરવામા આવેલા આ લેખ ના

ગવામા દાકેશ બીજા ફગવમા જોવામા આવશે. આ નિર્ણય ઉપર આવવા
માટે બોર્ડ પાસે મંજૂરતમાં મંજૂર બુધિક છે જે હેતુને માટે આ દર નાંખવામા
આવેલો-પ્રધા ન ગડળના જવાબદાર સંખે ન વચન સાથે નાખવામા આવેલો તેનો સરકાર
તરફથી ભગ થયો હ નથી આવવામા આવતા ખુમતા શિક્ષકો કે નથી મંજૂર કરવામા આવતી
૪૦૦ થી ૭૦૦ મુખીની વસ્તીવા શાળા વિભાગ માગેમા શાળા કાઢવા ની માગણી આ પ્રધાન
પરિણામ કેવું અવશે તે સમજદાર વાચકે કદબી શકશે પ્રગ્નની પાસે તેની સમતિ મેળવી
કર વધવાનું કામ કપડ છે ગોટલે વધારવામા આવેતો ૧ પૈસનો કર ૦૬ કરવો પડે અને
સકામા આવના માટે શિક્ષકો તથા ૧૮૩૪ પૈકીના મંજૂર થવાના બાકી રહેના ૪૪ શિક્ષ
કોને છુગ કરના પડે કે ખાતાના સચ ન નિા ઈન્કાર કરવાનું પગલું લેવાની બોર્ડને ફરજ પડે
તો ૫૭૬૩૪ બાળકોમાંથી ૫૬૨ શાળાઓમાં જે અપાધુધી અવર્તશે તેની તમામ જવે બહારી
સરકારો શીરે જ રહેશે આ રિયતિ ટાળવાના આ બેડે અને લો એ એ પની શકે તેવા બધા
પ્રયત્નો કરી જોવામા કસમ રાખી નથી અને દજ પશુ સરકારના કાન ઉપર આ મબીર
પરિચિતના પડ્યા પહોંચા ની ફરજ અત કરવામાં આ બોર્ડ પાછી પડશે નહિ. પરિણામ
છધરે થયું હશે તેવું આરશે પરંતુ કાર્પિણ પ્રગળજન કે તરફ માજુમ આ આખા રક
રજુમા સ્કૂલ બોર્ડ કે લો એ નો લેશ પશુ વાક કાઢી શકશે નહિ છધર સરકારને અને તેના
સક્ષાકારીને યોગ્ય માર્ગ મદજુ કરવાની મતિ આપો, કલ્યાણજી વિ. મહેતા

રોજનીશી ફેબ્રુઆરી-માર્ચ

ફેબ્રુઆરી-તા. ૧૬—૫૩ મી દિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના પ્રમુખ તરીકે મો. આઝાદ ચૂંટાયા. મો. આઝાદને ૧૬૮૪ અને શ્રી. રોયને ૧૮૩ મત મળ્યા.

સરત જિવંદામાં પડતર બાવે માલ વેચવા માટેની દુકાનો, સરત-જિવંદા ખરીદ અને વેચાણ કરનારી મંડળીને આશ્રયે ખોલવા માટે મંજૂર સરકારે પરવાનગી આપી. દરેક દુકાન માટે કલેક્ટરની પરવાનગી જોઈશે. મહેલા ૭ માસમાં જે ખોટ જશે તેમાંથી અડધી સરકાર આપશે પણ જે ખોટની રકમ રૂ. ૨૦૦૦ થી વધુ હોવી ન જોઈએ. મુનિયન પોતાની જવાબદારી ઉપર આવી ખીજ દુકાનો ખોલે તે માટે પણ સરકાર છૂટ આપી છે.

તા. ૧૭—તા. ૧૭ ફેબ્રુ. થી તા. ૨૧-માર્ચ સુધી ચાલે એવી—સસ્તા દરની ટિકિટો રામગઢ મહાસભા માટે ખી. ખી. સી આઈ. રેલ્વેનાં દરેક સ્ટેશનથી મળવાની જાહેરાત થઈ.

મહાત્મા ગાંધીજી કલકત્તે પહોંચ્યા. કવિવર ટાગોરે તેમનું સ્ટેશને સ્વાગત કર્યું. ગાંધીજીએ દીનમંદુ એકુંઝની હોસ્પિટલમાં મુલાકાત લીધી હતી.

તા. ૨૨—બારડોલી તાલુકાના સ્વતંત્ર દિન અંગે પ્રતિજ્ઞા લેનાર બાઈ પહેનોની સભા બારડોલી સ્વરાજ આશ્રમમાં મળી. સરત જિ. સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. કનૈયાલાલ દેસાઈએ પ્રવચન કર્યું હતું. નિયમિત કાંતવાનો ને તેનો વિસાગ તાલુકા સમિતિયે મોલવાનો સભાએ દરાય કર્યો.

તા. ૨૬—તા. ૨૬ થી ત્રણ દિવસ માટે બારડોલી નાજકે આવેલા અસ્તાન છંનના કંપાઉન્ડમાં 'પલસાણા મહાય પંચાયત સમાદ' ઉજવાયું. ખેતીવાડી પ્રદર્શન પણ ભરાયું હતું.

તા. ૨૭—મહાત્મા ગાંધીજી કલકત્તાથી પટણા પહોંચ્યા.

તા. ૨૮—મહાસભાની વર્કિંગ કમિટી પટણાના સદાકાત આશ્રમમાં રાંડ થઈ.

માર્ચ તા. ૧-૨—સરત જિ. બોર્ડ અને સ્કૂલબોર્ડના પ્રમુખોએ વલમાડ તાલુકાનો પ્રયાસ કર્યો.

તા. ૪—સરત જિ. બોર્ડની સભા મળી. તેમાં ઘણાં કામોનો નિકાલ થયો. સ્થાનિક સંસ્થાઓની પ્રાનિય પરિષદ સરત ખાતે ભરવાને લગતો દરાવ પણ થયો હતો.

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૧]

મે ૧૯૪૦

[અંક ૧૦

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાના સ્થાપના પ્રમુખ

શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈનું બાધણ

પ્રમુખશ્રી આ પ્રતિનિધિ રાખ્યો,

આપણા દેશના આ પુરણા અને ઐતિહાસિક શહેરના મનનાર આ અત્યંત પરિપક્વ પ્રસંગે આપને અત્યંત સુસ્તિક અવકાશ આપતા અને અત્યંત આનંદ થાય છે

જાતના ઇતિહાસમાં એક અસાધારણ સમય તરીકે જોવાપાત્રો એવા વખતે આપણે એવા થયા છીએ પૂરેપૂર્ણ હમણા અતિ ગઢચરના પરિણામ લાવનારી અને અત્યંત ઝનુની તથા પરાની લડાઈ ચાલી રહી છે અને આપણુ દિલ પણ પ તજ હોવાથી આપણી મનની વિના એ લડાઈમાં મ રીવડુ છે એવા સમયે આ આપણા દેશના અત્યંત આશ્ચર્ય કસોતીના સંજોગોમાં આપણે પ્રાપ્તી સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓના વહીવટ સંધે સંબંધ પરાવતા પ્રશ્નો પર વિચાર કરવા ભોગા મળ્યા છીએ એક બહુ આમી મુનિયાને આપની હેતી લડાઈ ચાલતી હોય અને બીજી બાજુએ આપણા દેશની સ્વતંત્રતાનો રિષ્ટ પ્રશ્ન મુચ્ચત્તુતરેરી રિષ્ટિમાં હોય હોય ત્યારે કતર આની મંત્રણાઓ તુલ્યક આ અર્થેહીન લાગે, પરંતુ એટલું તો હિ મતથી કહી શકાય કે હિદના ભવિષ્યના તેકરામનયુક્ત સ્વરાજ્યની કોતેહને આપણા મોટા ભાગે આપણી સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓના કુશળ અને મગીન કારભાર ઉપર રહેશે આ દૃષ્ટિમિદુથી જોઈએ તો આ પરિપક્વ ઐતિહાસિક અગત્યના ભોગાવે છે એમ કહેવામાં કાઈ અનિશ્ચયિત નથી

આપણી સ્થાનિક સંસ્થાઓના અનેક પ્રશ્નો અંગે આપણી આ પરિર ના નિષ્ણયે કરશે તેની હુ આગવી કરી શક નહિ છતાં આની એક સંસ્થાને હુ પ્રમુખ હોવાથી અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાના એક જોખમતર અધિકારી તરીકે પણ મને દશ વરનો અનુભવ હોવાથી આના યોગ પ્રશ્નો અને તેના ઉપાયોના ઉત્તરે મેં ક્યાં વિના રહી શકતો નથી

હુ જે કાઈ કહીશ તે જિલ્લા બેઠો અને એની સાથે હિત પરાની સંસ્થાઓ-જિલ્લા સ્કૂલ બેઠો અને આમ પચાસતો વિવેજ કહીશ દિવસીર હુ કે મને મુનિમિષાલીગેનો અનુભવ ન હોવાથી એ સંસ્થાઓ વિશે હુ કાઈ વિવેચન કરી શકું એમ નથી પરંતુ

આપણા માનવતા પ્રમુખથી ગુજરાતની અમગણ્ય મુનિસિપાલિટીના પ્રમુખ હોવાથી એ વિષયને તેઓ પૂરનો ન્યાય આપશે એવી મને ખાતી છે.

જિલ્લા બોર્ડો સ્થાનિક સ્વરાજ સંસ્થા તરીકે ઓળખાવાય છે. તે પ્રશ્ન એ રહે છે કે નામ પ્રમાણે એ ખરેખર સ્થાનિક સ્વરાજ ભોગવે છે કે નહિ, અને ભોગવતી હોય તો તે કેટલી હદ સુધીનું? મારે જવાબ મારપૂર્વક નકારમાં છે. એ વાત ખરી છે કે અમુક રજાની સરકાર તરફથી નીમણુંક થતી હતી તે પ્રધાને નામુદ કરવાથી આપણે ઘણા આગળ વધ્યા છીએ અને તેને માટે હાથ રાખનાર આપી છૂટ થયલા આપણા મહેસ પ્રધાનમંડળને મન્યવાદ આપવાની હું આ તક લઉં છું. પરંતુ કેટલીક બાબતોમાં ના. સરકાર એવા વડાહુકમો કાઢ્યા છે કે તેથી બોર્ડોની સ્વતંત્રતા પર સંગીન ફટકો પડ્યો છે. હું રસ્તાની 'વોટર સપ્લાઈ' 'એગ્રીકલ રોડ ઑફ' સમીધી બેસી રહ્યો છું. આ ઑફ અગે બોર્ડોએ એવી શરતોનું પાલન કરાવતું હોય છે કે બોર્ડ જાણે સરકારના હાથ નીચેનું ખાતું હોય એમ લાગ્યું વિના ન રહે. ઉદાહરણ આપી હું જે કહેવા માગુ છું તે સમજાવીશ આ ઑફ મારેની શરતોની નિમનગાં હતરી હું પરિપક્વને કીમતી સમય લેવા માંગતો નથી, પરંતુ રોડ ઑફની મુખ્ય શરતો જણાવું દરેક બોર્ડ પહેલાં દર વર્ષે પેતાના રસ્તા કામના ત્રિવર્ષિક કાર્યક્રમ મોકલવો પડે છે અને તેને માટે સરકારી અમલદારોની મંજૂરી લેવી પડે છે. સૂત્ર છતાં બોર્ડને લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી આ કાર્યક્રમ એક હારવજનક વસ્તુ છે એવો મારો અનુભવ છે. રસ્તાઓના નિભાવ માટે સૂત્ર છતાં બોર્ડ જરૂરી રકમના માત્ર ૨૫ ટકા જેટલી જ રકમ નાણાના અભાવે પેતાના ફંડમાંથી ખર્ચી શકે છે. આધિક રિયલિ તંગ હોય ત્યાં શું થઈ શકે એનો પરિપક્વને મહેન્ટે ખ્યાલ આવશે. સરકારી અમલદારોની મંજૂરી લેવાના સરકારી હુકમો બોર્ડના બજેટ ઘડવાના મૂળભૂત હક પર ત્રાપ મારે છે અને બોર્ડની સ્વતંત્રતા પર ઘા કરતા આવા હુકમો કેમ કાઢવામાં આવ્યા હશે તે સમજી શકાતું નથી. એનો એવો અર્થ થઈ શકે કે બોર્ડો નાણાંનો વહીવટ કમ્પેક્સિયાતથી અને નિષ્પક્ષપાતપણે કરી શકે કે કેમ એની સરકારને શકા રહે છે. કદાચ એમ જન્યું હોય કે યેડી બોર્ડોએ પક્ષપાત અગર ખીજ ભૂલ કરી પણ હેય, પરંતુ હું જણાવ્યું છું કે દુનિયાની કઈ સંસ્થા અગર સરકાર આવી કોઈ પણ ભૂલને પાત્ર નથી? આખરે કારભાર તો મનુષ્યો જ કરે છે, અને ક્યા મનુષ્યો ભૂલને પાત્ર નથી! ઉપવા આધિકારીએની આંપત્તી દેખરેખ હોય છતાં તાજાના સરકારી નોકરો અગર અમલદારો લાંચીયા હોય તો એ આખા વર્ગના નોકરોની સત્તાઓ લઈ લેવી એ કોઈ ઉપાય નથી. ખરો ઉપાય તો વધુ સારી દેખરેખ રાખવી એ છે. એ પ્રમાણે શેક્સ બોર્ડો પેટાની કોઈ બોર્ડ આવી ગુન્હેગાર હોય તો તેની માટ કપી કરી પૂરતી શિક્ષા આપી શકાય અગર તેમના અપકૂર્યો જહાર જહારમાં લાવી અગર તેવી બોર્ડને અમુક સમયને માટે રદ કરીને કે ખીજ કોઈ રીતે તેમને શિક્ષા થઈ શકે. પણ હાલના હુકમો તો બંધી જ બોર્ડોની સ્વતંત્રતા પર તરાપ મારે છે અને તેથી એ ઉપાય જાગ્યે જ પેત્ય કહેવાય. આજ રીતી જે સરકાર અગર સરકારી મંડળને લાગુ પાડવામાં આવે તો હું માનું છું કે કોઈ એવી સરકાર સ્થપવી પડશે કે જે બૂલથી પર હોય! પરંતુ આવી વાત કરવી શું મેહુદી નથી!

ઉપરની કચ્છ છે તે સરકારી 'બેટર સપ્લાઈ ઓફ' અને 'એપ્રોપ્રિયેટ ઓફ' નો પણ લાભ પડે છે. આમાં પણ ખુબ કામોની પસંદગી તે સરકારી સત્તાધીશો જ કરે છે. હવે ખરી પસંદગી પ્રતિનિધિત્વવાળી સંસ્થા કરી શકે કે આગાંઓના સીધા પરિચયમાં ન હોય અને તેની જરૂરીયાતોના અ્યાક્ષરો જેની પાસે આશા રખી ન શકાય એના અમલદાર કરી શકે એનો નિર્ણય કરવાનું કામ હું પરિપક્વ પર જ છોડું છું. આ કામો માટે જે રીત અને ચરતોથી ઓફની વહેવણી કરવામાં આવે છે તેમાં તળીયાગ્રાંથક ફેરફાર કરવાની જરૂર છે. ૧૯૨૭ પહેલાં જેમ કરવામાં આવતું હતું તેમ હોશ એડોર્ડના સમાન ખતર આ ઓફ કોઈપણ જાનની શરતો મિત્રમ આપવી જોઈએ. આ એક ખરેખર ધ્યાનનક વાન છે કે આગળ વધવાને જરૂરે સરકારને આવા હુકમો કાઢી બોર્ડોની સ્વતંત્રતા પર ત્રાપ મરવા અને આ કહેવાની સ્વતંત્ર સંસ્થાએના પ્રમુખોની રિયલિટી હમકી જનાવવાનું કામ લાગ્યું છે. હું એક ચુંટાયેલી સંસ્થાનો પ્રમુખ છું છતાં મને આ કામો જાગૃતમાં નો એમ જ લાગ્યા કરે છે કે જાણે કોઈકરનો હું અગત ગદ્ગદીય ન હોઉં! આટલીક અપવમાં નાણાં જે હેતુ માટે આવવામાં આવ્યાં હોય તે પર ખર્ચા છે કે કેમ અને કામો સારી રીતે કરવામાં આવે છે કે કેમ તે જ્ઞેતાનો સરકારને અધિકાર છે તે હું જાણું છું અને હું સ્પષ્ટ કરવા માગું છું કે સરકારી અમલદારો દીક્ષાઓ અને કામો જરોજર તપાસે તે માટે વાંધા હોઈ શકે નહિ. પરંતુ કામોની પસંદગી સંબંધમાં જિલ્લા બોર્ડોની સ્વતંત્રતા પર જે તરોપ પડી છે તે સામે આ પરિપક્વ પોતાનો ગમજીત અવજ રજૂ કરશે એવી મને આશા છે.

ખીન્ને પરંતુ મીઠા અગાધનો સવાર તે જિ. બોર્ડોની અને મ્યુનિસિપલિટીઓની નાણાંકીય રિયલિટી અને કર નાંખવાની સત્તાને છે. જિલ્લા બોર્ડોની આજે જે કોઈ ખરો ગદ્ગદનો પ્રશ્ન હોય તો તે નાણાં સંબંધી રિયલિટી મુદ્દારવાનો જ છે. કાળે કામીએ પોતાના રીપોર્ટમાં આ પ્રશ્ન પર સંપૂર્ણ રીતે વિચાર કરી છે અને તેને એમ્. રીતે છર્યો છે, અને એ કમિટીએ જે બક્ષાઓ કરી છે તેની સામે હું સામાન્ય રીતે સંગન થાઉં છું મધ્યસ્થ અને પ્રાંતિક સરકાર અને સ્થાનિક સંસ્થાઓની કર નાંખવાની સત્તાઓનો આપસઆપમનો સંગ્રહ કમિટીએ ધણી જ સુંદર રીતે જતાવ્યો છે અને વર્ધિ સરકાર કનિઠ સંસ્થાના ભોગે કેવી રીતે લાભ મેળવે છે અને પરિણામે સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓને વધુમાં વધુ તુકસાન મેલવું પડે છે તે જાણ્યું છે. કોઈ જોડોનું કરવું મુખ્ય સાધન જમીન છે પરંતુ પ્રાંતિક સરકાર જમીન મહેસુલનો મોટો ભોગને નાખી આ સધનો જોઈએ તેના કરતાં વધારે ઉપયોગ કરી લેવાથી હાલકાઓની નાણાકીય રિયલિટી નિરાસાજનક બની ગઈ છે. આ જાગૃતમાં સરકાર કાળે કામીની બક્ષાઓ સીકરી અમલમાં મૂકે તો જિલ્લા બોર્ડોની આર્થિક રિયલિટી સારી રીતે સુધરે; પરંતુ કર નાખવાની જગ્યા સત્તાએ વચ્ચે કરનાં સાધનોની હાલ જે અન્યાયી બહેવણી થઈ છે એ અનિષ્ટનું મૂળ તે. રહેશે જ. જે સિદ્ધાંતો પર હાલ કર નખાય છે એમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર છે કારણ કે હાલની વસ્તુરિયલિટી પ્રમુખે લેવાતા કરો અને તે જરનારની શક્તિએ સુમેળ જ્ઞેવાનો નથી. ખેતી કરી જેમ તેમ કરી પોતાનું મુજરાન ચલાવતો હોય એવા નબનામાં નાના ખેડૂતને પણ સરકારને જમીન મહેસુલ

આપતું પડે છે ત્યારે બે હજારથી ઓછી વાર્ષિક આવકવાળા સરકારી અમલખાનગી નોકર, પેન્સનર, વેપારી કે જેની સિવાયનો બીજો ધંધા કરનાર માણસ ગૃહસ્થ અમલખાનગી સરકારને કોઈ પણ રીધો કર આપતો નથી. સ્થાનિક સંસ્થાઓ પાસે આવેલો એક જમતો ઈલાજ છે અને તે ધંધાદારી વેરો નાખવાનો, પરંતુ હુદ્દા બોર્ડો પાસે આ કર ઉધરાવવાને જોઈતું નોકરમંડળ નથી. બોર્ડો જે પોતે કર ઉધરાવવા પ્રયત્ન કરે તો એટલો બધો ખર્ચ આવે કે તેમ કરવાનું પરવડે નહિ કાંચુ આવક નામની જ રહી જાય. એથી ગારી નમ્ર સ્વભાવ છે કે મરકારે લોકલ ફંડ માફક આ કર પશુ સરકારી નોકરો મારફત ઉધરાવવો જોઈએ એવી કાંસે કમિટીએ ભલામણ કરી છે તે સ્વીકારાવી જોઈએ.

બીજો મહત્વનો સવાલ સરકારી ઓટો છે. હુદ્દા બોર્ડોનાં કરનાં સાધન અતિશય ગર્થદિન હોવાથી તેઓને સરકારી ઓટો પર આધાર રાખવો પડે છે એ એક જાણીતી વાત છે. પણ સરકાર આ આગતમાં જે નીતિ અપનાવે છે તે વાંધાજનક છે. કારણ હાલ સરકાર ઓટો પોતાની ઇન્જનુમાર ટુપા ન ખાતા હોય તે રીતે આપે છે એટલે બોર્ડોનું આ સાધન નિશ્ચિત નથી. તેથી બને ત્યાં સુધી ઓટો કાયદામાં જ નહીં મવી જોઈએ કે જેથી બોર્ડોને દર વર્ષે સરકારની મુનસરી પર આધાર રાખવો ન પડે અને ઓટોની અનિશ્ચિતતા પણ મટી જાય. આ પ્રશ્નને કાંચે કમિટીએ પોતાના રીપોર્ટમાં સંપૂર્ણ રીતે ન્યાય આપ્યો છે અને મને ખત્રી છે કે કમિટીની એ જાગૃતની ભલામણો સાથે આ પરિપદ સમત થશે.

એક સભ્યવાળા મતદારવિભાગ અને અનેક સભ્યવાળા મતદાર વિભાગ સંબંધી હું એક સૂચના કરવા માગું છું મારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે ફક્ત એક સભ્યવાળા મતદાર વિભાગો જ હોવા જોઈએ. આ અભિપ્રાય મારે કેળીતા અનેક કારણો છે પણ તે અહીં જણાવવા જરૂરી નથી.

મત નોંધવાના મથકોની સંખ્યા ઓછી હોય તો કુદરતી રીતે મત આપનારાઓને મત આપવા દૂર જવાનું રહે એવા સંજોગોમાં મતદારો વાહનની આશા રાખે અને પરિણામે ઉમેલવારેને બારે ખર્ચ કરવો પડે. મારે ચૂટણીનાં મથકો જેમ બને તેમ વધુ હોવાં જોઈએ અને કોઈ પણ મતદારને મત આપવા ચાર માઈલથી વધુ દૂર જવું ન પડે એટલાં તો હોવાં જ જોઈએ.

કાંસે કમિટીના રીપોર્ટની બીજી જાગૃતો પર વિવેચન કરી હું આપનો વધુ સમય લેવા માગતો નથી, પરંતુ પ્રાથમિક કેળવણી અને આમપ્રાપ્ત એ બે અગત્યના વિષય પર કાંસે કમિટીને તપાસ કરી રીપોર્ટ કરવા જણાવેલું નહિ હોવાથી આપણી પરિપદ એ વિષયો પર બારીક અને ગંભીર વિચારણા કરવી પડશે. પ્રાથમિક કેળવણીનો હાલનો વલિવટ એવો રાખવામાં આવ્યો છે કે એનું પરિણામ જાહેર નાણાંની બરબાદી અને કેળવણી ખાતાના વલિવટની નિષ્ફળતા સિવાય બીજું કોઈ આવી શકે નહિ. માર જુદી જુદી સત્તાના હાથ નીચે પ્રાથમિક કેળવણીનો વલિવટ મૂકવામાં આવ્યો છે લોકલ ઓથોરીટીને માથે નાણાંની જોગવાઈ કરવાનું નાખવામાં આવ્યું છે. નિશાળો ચલાવવાની જવાબદારી રફસબોર્ડને શીર છે પણ

એનો મુખ્ય અમલદાર-એડમીનીસ્ટ્રેટીવ ઓફિસર-મરમજી નોકર છે-રફલ મોડનો નદિ. રફલોના વહિવટ માટે એડમીનીસ્ટ્રેટીવ ઓફિસને જોડાએ તેના કરતા વધારે મત્તા આપવામાં આવી છે પરંતુ એને મદદ કરવા એના હાથ નીચે મદદનીશો આપવામાં આવ્યા નથી. પરિણામ જાણીને વિગ્નય પામશે કે આમાં જિલ્લાની રફલમોડના એ. એ. પામેથી બારમો કરતા વધારે શિક્ષકોના કામકાજની દેખરેખ રાખવાની આશા રાખવામાં આવે છે. એ વાત ખરી છે કે સરકારે ઈન્સ્પેક્ટીંગ સ્ટાફ નીચે છે પરંતુ એ સ્ટાફને એડમીનીસ્ટ્રેટીવ ઓફિસમાં હાથ નીચે ન રાખનાં ખીમજ મગ્રારી અમલદારના તાત્કાલિક મુકામમાં આવે છે. આના કરતા વધુ ગુચ્છાગ્રવાળી ખીજ કોઈ ગોઠવણ હોઈ શકે ખરી કે? રફલમોડના ચેરમેન અો એડમીનીસ્ટ્રેટીવ ઓફિસર મદકાર અને સપથી કામ ચલાવે તો તો કંઈક ઠીક પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ જાણીખરીવાર એવી હોતી નથી અને જ્યારે મનભેદ આવ્યા કરતો હોય ત્યારે વહિવટનું શું થાય તે તો કદી સેવાનું જ રહે છે હાન જે ગોઠવણ છે તે પ્રમાણે રફલમોડ અને તેના ચેરમેનો પુતળા જેવા જ છે કારણ કે રફલમોડનો મુખ્ય કારોબારી અમલદાર રફલમોડનો નોકર ન હોવાથી તેની નીચે સ્તરીકારે નદિ. હાલની ગેઠવણનું કારણ રફલમોડની કાર્યક્ષમતા અને નિષ્પક્ષતાનપણા માટે અવિશ્વાસ હોઈ શકે આ અવિશ્વાસ કેમકે ફરજતે બ્યાજખી છે તે હુ કહી શકું એમ નથી પરંતુ એક વાત તો નક્કી છે કે આવી ગેઠવણ સગજ સરચાએની સરતજનાને પાછળ દેમે છે સરચાએને કારભાર કરવા છૂટ આપનારે એ પણ જાણી લેતું જોઈએ કે બૂમો તો થશે જ અને સ્વનંજનાના ભોગવડા સાથે બૂજ કરવાના પણ પ્રસંગ ઉભા થય એ કદરતી છે. હાનની ગોઠવણ ધણા દૃષ્ટિમિંદુથી વાધાખરી છે અને તેથી એમાં સગીન ફેરફાર કરવની જરૂર છે. પ્રાયમિક કેળવણીના વિકાસ સરકાર ઇચ્છતી હોય અને તેને કબજે વહિવટ જોડેના હોય તો એક જ સરચાના હાથમાં કામ આપવો પડશે. એક કહેવન છે કે ધણા રમોડયા બહુ જાગાડે. જે રફલમોડ પોતાની ફરજે અગ ક વામાં ગવતી કરે તેને મળ કરી શકાય પણ અમુક મરચાના દોષના નિમિત્તથી તમામ મોડ આત્મા સુધી જે અધિકાર ભોગવની આવી હતી તે પણ લઈ લેવનું પગલું પીછેહઠનું પગલું જ ગણાશે ક્યા તો સરકારે રફલમોડોને અધિકારમંપન કરતી જોઈએ કે ક્યા તો ૧૯૨૩ પહેલાં હતું તેમ આખું કેળવણીખાનું પોતાને હસ્તા લેતું જોઈએ એ નિના ખનાની કાળેનિયત જાગતી શકારો નહિ. હાલ લોકોની સામાન્ય ફરિયાદ છે કે શિક્ષણ જગડનું જાણ છે આ માટે ટ્રેનિંગ કોલેજોને વધારે સગીન પાયા ઉપર મુકવી જોઈએ. ઉચ્ચશિક્ષણ અને રાષ્ટ્રભાષાના શિક્ષણની પૂરતી તાલીમ શિક્ષકોને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાંથી જ ચળી રહેતી જોઈએ કે જેથી શાળામાં એ વિષયો હાખવ કરવા માટે વધારાનું ખર્ચ કનાની જરૂર જ ન રહે. મોરે કમિગીએ 'લોકશાળા' એ કાઢવાની જે સચના કરી છે તે ધણી આવકાગ્રાપક છે. પણ વિદ્યાર્થીએને શિષ્યવૃત્તિ આપવાની સચના બહુ ખગ્યાળ હોવાથી આવી શાળા નીકળતી જ અટકી પડનાનો ડર રહે છે. ગામમાંથી અને આમપમથી વિદ્યાર્થીએ પોતાને ઘેર ખજને આવે એ ગણતરીએજ કામ લેતું જોઈએ. વળી એ સમિતિની સચના કેવળ શિક્ષકોની હાથકાન વધારનારી મરચા

મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળના વખતમાં આગમનનાની નિઃશ્વરતા ટાળવા પ્રૌઢ શિક્ષણની પ્રવૃત્તિ ગતિમાન થઈ હતી તે અત્યારે શિથિન થઈ છે એનું એક કારણ આ પ્રવૃત્તિ અંગેની ઓટ વિગેરેના નિયમોની જડતા છે, જે તે રફ ન બેઠેની મુશ્કેલી ઉપર આ અને એની બીજી પ્રવૃત્તિઓ માટેની રકમ મૂકી દેવામાં આવે તો પોતપોતાના સ્થિતિ મંજોગ પ્રમાણે આની પ્રવૃત્તિઓને આગળ ધપાવવાના પગલા રફ જોડો વર્ધ શકે.

જે હેતુના પ્રશ્ન પર હું બોલતા ગાણુ છું તે ગામ પચાવન છે નવા ગામપચાવન કાયદા ॥ અમ્ય અંગે મારે બે સૂચના કરવાની છે પહેલી સૂચના ॥ પચાવનોના મેટ્રોપોલીટાની નીમણુક બાબત છે આવા ના ॥ નોકરોની નીમણુક પણ મરમરે પોતા પાસે શા હેતુથી રાખી છે તે સમજી શકાતુ નથી બધી સ્થાનિક સ્વરાજ્ય મંથાઓ પોતાના કારોગારી નોકરો સંદ કરવાને અધિકાર હોય છે સેક્રેટરી તો જે અર્થમાં રા. ૧૫ ૧૫ કે એવો ' કારોગારી ભવદાર પણ નથી કાગળુકે એવી સત્તા પચાવનોના મંડળને આપવામાં આવી છે, મારો વિશ્વાસ છે કે સેક્રેટરીઓની નીમણુક જે તે પચાવનોએ કરી નેહએ આને નહિ સરકારે, આશા છે કે મારા આ મત સાથે પરિપૂર્ણ મંજૂર થશે અને આ બાબતમાં આવા કાયદામાં જરૂરી સુધારો કરવા સરકારને યોગ્ય બનાવણુ કરશે.

મારી બીજી સૂચના પચાવનોની ચુલ્હીની પદ્ધતિ અંગે છે હાલ ॥ વિષયો પ્રમાણે ટુલ્હી બે રીતે થાય છે, પહેલી સામાન્ય રીત એ છે કે ચુલ્હી માટે મંગેની મહામાયા ઉચા કરાવી ઉમેશ્વરોમાથી ચુલ્હી કરામાં આવે છે પરંતુ આ રીત વાધભરેલી છે, કારણકે આવી ખુદની રીતે અપાયવા મન સ્વતંત્ર હોવાનો મહત્વ નથી, ગામડાઓમાથી તે કછપા અને અગત અદાવતો દૂર રાખવા હેતુ તો બેશ્વેથી મત આપવાની જે બીજી રીત છે તે મધળી જગ્યાએ વિષમ તરીકે દાખલ કરી નેહએ.

જે પ્રમાણમાં આપણે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સસ્યાઓ મહજતાથી અને કાર્ય દક્ષતાથી વ્યાવીશુ તે પ્રમાણમાં આપણી સ્વરાજ્ય બોધવવાની યોગ્યતાનું માપ તીકળે તેથી આપણી યાનિક સંસ્થાઓ માટે, નિસ્વાર્થી પ્રમણિક અને પુરતા વખતનો બોગ આપના કાર્યકરોની રૂર રહે છે, કે જેથી આપણી સસ્યાઓનું કામ નિષ્પક્ષપાતપણે અને કુશળતાથી ચાલી શકે, આ સસ્યાઓની સહજતાનો મુખ્ય આધાર સરકાર જેટલા સાધનો આ મસ્યા માટે શાજલ શકી શકે તેના પર રહે છે છતાં આપણે આપણી જવાબદારી અને રૂઝને જુવરી ન નેહએ, પ્રભુ આપણને કર્તવ્યનિષ્ઠ, અને નિષ્પક્ષપાતપણાના ગુણો બક્ષે અને આ મસ્યાઓના સચાવનમાં એ ગુણોને આપણે ઉપયોગ કરીએ એનું હાથપૂર્વક ધ્યાની એકવાર ફરીથી હું આપને અત્ કારણપૂર્વક અવકાર આપુ છું અને આપની પર જાગન કરવામાં અમારી જે તૂટી રહી હોય તે માટે ક્ષમા કરના વિનંતી કરું છું.

ભૂખ્યાંનો તારણહાર

(' હમમણું આવે બેડયુ '—એ રાગ)

રેંટીઓ ભારે રેંટીઓ,

અંગે એતન બરનાર રે :

નાનકડે ગારે રેંટીઓ,

મારા ગામના ધર ધરમાં રે

નિત ફરતો રેંટીઓ,

મુક્તિના મટે તાર રે :

નાનકડે ભારે રેંટીઓ.

પારણીએ પોઠે બાલ ને હું

કાતું ભારે રેંટીઓ,

શીઓનો રાખણહાર રે,

નાનકડે ગારે રેંટીઓ.

ધરડાં લૂતાં ધર આંગણીએ

હોસે કાતે રેંટીઓ,

ગોધારાનો આધાર રે,

નાનકડે ભારે રેંટીઓ.

મારે રોઠ ને માલિકમાં રે

એક જ ભારે રેંટીઓ,

મારે સાચકો સજ્જાર રે :

નાનકડે ભારે રેંટીઓ.

મારું ગામ આખું ભગ્યું રે

દેશ બધી એમ ભગતો,

ભૂખ્યાંનો તારણહાર ! રે :

નાનકડે ભારે રેંટીઓ.

ગા મ પં ચા ય ત

આ માસિકના ૮ ગા અંકમાં ગામપંચાયતના નવા કાયદાનો સંક્ષિપ્ત અહેવાલ આપવામાં આવ્યો છે તે ઉપરથી પંચાયતનું બંધારણ, તેની ફરજો, તેમાં આર્થિક સાધનો અને વહિવટી તંત્રનો ખ્યાલ વાચકોને આવ્યો દરો. નવા કાયદા પ્રમાણે બે હબર અને તે ઉપરાંતની વસ્તીવાળાં ગામોમાં ગામપંચાયતો ફરજિયાત સ્થપાશે. જ્યાં જુની પંચાયતો છે તેવાં ગામોમાં પણ નવા કાયદા પ્રમાણેની પંચાયતો સ્થાપવામાં આવશે આ સિવાયનાં ગામોમાંથી જે જે ગામને પંચાયત જોઈતી હોય તે ગામના લોકોએ જલ્દી લો. બોર્ડ અગર કલેક્ટર સાહેબને અરજ કરવી જોઈએ.

ગામપંચાયતો શા માટે સ્થાપવી જોઈએ અને એ પંચાયતો સ્થાપવાથી શા-ફાયદા થશે તથા પંચાયત ક્તોદમંદ બનાવવા માટે શું શું કરવું જરૂરી છે તે બતાવવાનો આ લેખનો હેતુ છે.

હિન્દુસ્તાનના ગામડાંઓને માટે પંચાયત નવી સરચા નથી. ખ્રિસ્તીય અમલ પહેલાં આપણાંઓ ગામડાંઓ દરેક બાબતમાં સ્વાયત્ત હતા એટલું જ નહિ પણ દરેક ગામમાં સંઘજીવન હતું એમ ઇતિહાસકારો કહે છે. પણ જ્યારથી ચલુ સરકાર તરફથી બધી સત્તા કેન્દ્રિત કરવાની નીતિ અખત્યાર કરવામાં આવી ત્યારથી ગામડાંની જૂની પંચાયતની સંસ્થાઓનો ધીમે ધીમે અત આવ્યો અને ગામડાંઓ પોતાની જરૂરિયાત માટે પરાવર્તનથી અને અબ્યવસ્થિત થઈ ગયા. જૂની પ્રણલિકા પ્રમાણે ગામડાંનો લગભગ બધો જ સામાન્ય વહિવટ ગામડાંની પંચાયતો જ કરી લેતી. લાંબા વખતથી જૂની સંસ્થાઓ નાશ પામવાથી ગામડાંનું સંઘજીવન હાલ નષ્ટ થયું છે અને નાનામાં નાની જરૂરિયાત માટે પારકા ઉપર આધાર રખતા થઈ જવું પડ્યું. એટલે ગામડાંમાંથી નાગરિકપણાનો ધર્મ નાશ પામ્યો. હવે ફરીથી આપણે આ નાગરિકપણાના ધર્મની સ્થાપના કરવી પડશે. આ સ્થિતિને લીધે ગામની શાળાનું મકાન, તે મકાનનો એટલો, તળાવનો એવારો, કુવાઓ, વિગેરે આપણી મિશ્કતો નજીકે બહારની કોઈ વ્યક્તિ અગર સંસ્થાની હોય તે પ્રમાણે તેના પ્રત્યે લોકો વર્તવા લાગ્યા. આ બધી સામાન્ય મિશ્કતો ગામની જ છે અને તેમાં દરેક વ્યક્તિનું હિત રહેલું છે. એ કાવના લગભગ નષ્ટ થઈ ગઈ. શાળાના મકાનને કોરો કે તળાવના એવારાના પથ્થરોની સ્થિતિ તરફ દુર્લક્ષ અપાય છે એ આ બાબતને પૂરાવે છે. આવા કોરોને બગાડવામાં કેઈને વાધો લાગતો નથી અને ગામના લોકો એવારાના પથ્થરની એટી કરી પેતાના ખાનગી કામમાં ઉપયોગમાં લે એ એટલો સામાજિક ગુન્હો છે એ વાત લોકો બૂલી ગયા આ ઉપરાંત ગામના રસ્તાઓ, ગામના જલ્લાયો, અને ગામની સ્વચ્છતા એ કોઈની પણ કાળજીનો વિષય રહ્યો નહિ. પરિણામે આપણાં ગામો સુધરેલી અને સંસ્કૃતિવાળી અમાજના ગામો મટી અસ્તબ્યસ્ત થઈ ગયાં. જાહેર રસ્તાઓનું ઢાંચા નહિ કરનાર વ્યક્તિ શોધવી મુશ્કેલ પડે એ સ્થિતિ જાણી થઈ.

ગામડાંના પાદરો જે બાળકો ને યુવકોના કિર્ગમ્ય હોવાં જોઈએ તેને બદલે એ પાદરો ખાડાટોકરાવળાં બની ગયાં. લોકોને માટી જોઈએ તો ખોદીને લઈ જાય પણ આવી

સાર્વજનિક જગ્યામાં ખાડો પાડી એ જગ્યા બગડાથી પોતાનું જ પાદર બગડે છે અને ગામની સ્વચ્છતા અને આરોગ્યતને બારે દાનિ પહેલે છે એ રીત જુલો જગ્યામાં આવી. આપણે આપણા ગામોને સુધરેલી સ્થિતિમાં લાવવાં હોય તો નાગરિકપણાનો ધર્મ દરેક દરેક વ્યક્તિએ સમજી તેનો અગત્ય કરવો જોઈએ, દરેક ગામે ગામપંચાયત સ્થાપી તેને વ્યવસ્થિત અને પ્રમાણિકપણે ચલાવી આપણે આ ધર્મ જાળવી રાકીએ સુરત જિલ્લાના લોકો જાણે છે કે ગામસુધારણાની દિશામાં હેલ્થ બે વર્ગથી ગામસુધારણા સંપાદની યોજના દ્વારા આપણે શરૂઆત કરી દીધી છે. આ યોજનાના અમલમાં કોઈ જાતનો કંઈ વર્ગ મિલાય આપણે સ્વાસ્થ્યી ધર્મ જાતબહેનત કરી મગે સુધારી રાકીએ છીએ. આ યોજનામાં આપણે જો કે સંતોષકારક પ્રગતિ કરી નથી જતા ધણું લોકોને પોતપોતાના ગામ પ્રત્યેના ધર્મ સમજાઈ ગયો છે અને સ્વાસ્થ્યથી કેવાં મોટાં કામો ધર્મ શકે છે તેનો પણ અનુભવ મળ્યો છે. ગામસુધારણા સમાહની યોજના એ ગામોની સુધારણા માટેનું પહેલું અને સૌથી અગત્યનું પગલું છે. હવે જોઈ દિશામાં જાને એટલા ગામોમાં ગામપંચાયતો સ્થાપી તેને વ્યવસ્થિત રીતે અને કુશળતાથી ચલાવી આપણે બીજું પગલું બરડું જોઈએ પહેલાં કરતાં બીજા પગલાંની પદ્ધતિમાં ફેર છે. પહેલી પદ્ધતિ એટલે ગામસુધારણા સમાહની યોજનામાં કેઈ પણ કંઈ આપવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી, બ્યારે આ ગામપંચાયતની બીજી પદ્ધતિમાં કંઈ આપવાની આવશ્યકતા રહે છે, જે ગમના લોકો કરે બરવાની સ્થિતિમાં હશે તેમને આ સંસ્થા ધણી અનુકૂળ ધર્મ પડશે. કારણ કે પચાસત કાલપૂર્વકની સ્થળાંતરી સંસ્થા હોઈ નિયમ પ્રમાણે લોકો પામે કરો લઈ શકશે અને આ પ્રમાણે એકઠી કરેલી રકમમાંથી ગામની જરૂરિયાતો પૂરી પાડશે ગામપંચાયતો મારફતે સ્થાનિક જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા ઉપરાંત બીજું મદદનું કામ પણ ધર્મ શકશે. બાના ફેજદારી શુદ્ધાઓ અને નાના દિયાની દાવાઓનો નિકામ કરવાનું કામ પણ આવી પચાસતમાંથી બનેલી સમિતિ પાસે રહેશે. નવા કમ્પાઈમાં ગામપંચાયતની સત્તા અને ફરજો એવી રિશળ રાખવામાં આવી છે કે કોઈ પણ સારી ગામપંચાયત પોતાના ગામને આદર્શ સ્થિતિમાં લાવી શકે.

ઉપરની હકીકત જણાવ્યા પછી એક સ્વચ્છ પ્રશ્ન થશે અને તે એ કે ગામપંચાયતની સંસ્થા તો ઉત્તમ છે પણ આ પંચાયતના સ્પષ્ટતા માટે શું કે પંચાયતનું બડોળ કેવી રીતે ઉજી થશે તે આગળા અકમા આપવામાં આવ્યું છે, તેમાં મુખ્ય જાગત નિયમપૂર્વક ધરવેરા નાંખવાની છે તે ઉપરાંત દરેક ગામપંચાયતને જિ. લો. બો. તરફથી પોતાના ગામના લો. ફંડની ચોથા ભાગની રકમ એટલે સેસના એક આને ત્રણ પછ મળશે. ધણા લોકો ધરવેરાની વાતથી બાડે છે. કોઈ પણ કંઈ આવકારદાયક હોતો નથી એ સગલું સકાય છે, પણ કંઈ આપવા સંજ્ઞા થોડી હકીકત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. પ્રથમ હકીકત તો એ કે દરેક ગામની સ્થાનિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવાની જવાબદારી જે તે ગામના લોકોની છે કોઈ પણ દેશમાં આવી સ્થાનિક જરૂરિયાતો સરકાર તરફથી પૂરી પાડવામાં આવતી નથી, આ જરૂરિયાતો ક્યાં તો સ્વાસ્થ્યથી જાત મહેનત કરી પૂરી પાડવી પડે અગર તો કંઈ નાંખી પૈસાથી પૂરી પાડવામાં આવે. આ વાત જો સ્વીકારવામાં આવે તો ગામડાની સ્થિતિ અનુસરના ધરવેરા સામે વાધો લેવાનો જોઈએ નહિ. આજે લોકો પ્રાતિક અને મધ્યસ્થ સરકારના વડિલટ અગે થતા ખર્ચો માટે સીધા અને

આડકતરા અનેક કરો ભરે છે. આ સરકારી કરો અને ગામેની પોતાની ઉત્તતિ માટેના કરો વચ્ચેનો તફાવત સમગ્ર લેવો જોઈએ. આપણા પેનાના ગામના સુધાગ વાટે આપનાના વાસ્તવિક કર સમે વાંધો હોવો જોઈએ નહિ. એક દલીલ એવી કરવામાં આવે છે કે ગામડાંની પ્રજા જમીન મહેસુલના કરનો ભારે બોળે વહે છે માટે ગામેની સ્થાનિક જરૂયાનો પુરી પાડવાનો આર્થિક બોળે એટલે કે પંચાયત સંસ્થાવર્ગની આર્થિક જવાબદારી સરકારે લેવી જોઈએ. જમીન મહેસુલ જે વધારે લેવાનું હોય તો તો સામે બંધારણપૂર્વક વાંધો ઉઠાવેો. રહ્યો. પણ એ કારણને લીધે પંચાયત સંસ્થાવર્ગને માટે ધરવેગની સામે વિરોધ કરવો એ વાસ્તવિક નથી. જે વ્યક્તિ, ગામ, અથવા દેશ પોતાના વિકાસ માટે જરૂરી ભેગ આપવાને તૈયાર હોના નહીં તેનો જરૂર નાશ થાય છે અથવા તો તે વિકાસ પામવામાં બંધા પાડળ રહી જાય છે. કદાચ કેટલાંયેક ગામે એવાં હોય કે જેની આર્થિક સ્થિતિ ધણી જ ખરાબ હોય તો તેવા ગામેએ પંચાયત નહિ સ્થાપતાં. તે ગામના લોકોએ ગામસુધારણા સમાહની પોજના મુજબ સ્વાશ્રય અને જનમહેનનથી ગામ સુધારા કરવા જોઈએ.

ગામ પંચાયતો સફળ શી રીતે જનાવી શકાય એ વિચારવાનું રહે છે. એને માટે નીચેની બાબતો ખાસ જરૂરી છે:—

(૧) દરેક મતગરે પોતાના મતની જવાબદારી સમજવી જોઈએ. મન પવિત્ર હક છે અને તે કોઈ પણ અગત દિત અગર સજ ધોને લીધે આપી શકાય નહિ પણ ગામનું વધારેમાં વધારે દિત થવું હોય તે માટે જ આપાય. પંચાયતની સંસ્થા મતથી આજ્ઞતી હોવાથી આ બાબત ખાસરૂપ હોઈ મતગરોને પ્રચાર વગેરેથી પોતાની ફરજનું બરાબર બાન કરાવવું જોઈએ.

(૨) ગામની સેવા કરવા માટે ગામના આરિથવાન અને શક્તિશાળી યુવરોએ ઉમેદવારી થાહાર પડવી જોઈએ અને પંચાયતનું કામ બરાબર આપ તે માટે પૂરતો વખત આપવા તૈયાર રહેવું જોઈએ.

(૩) પંચાયતોને ટિવાની અને ફાજદારી કામની હકુમત મળતી હોય ત્યાં ન્યાય કરવાની બારે જોખમદારીનું જ્ઞાન ન્યાય કરનાર સમિતિના દરેક સભ્યોને હોવું જોઈએ. નિષ્પક્ષપાત અને સ્વાર્થ રહિત ન્યાય આપી શકે એવા મહરોએ આમળ આવે નહિ, અગર જ્યાં મળી શકે નહિ એવા ગામે પંચાયતના ન્યાય પરથી લોકોની શ્રદ્ધા ઉઠી જશે અને એમ થાય તો પંચાયતો જરૂર નિષ્ફળ નિવડે.

(૪) દરેક ગામમાં જુદી જુદી કોમોની વસ્તી હોય છે પંચાયતના સચાલનથી દરેક કોમને વાસ્તવિક ન્યાય મળવો જોઈએ. ચૂંટણીનું અગર પંચાયતના સંચાલનમાં કોમવાદને બીલકુલ સ્થાન ન હોવું જોઈએ. કોમવાદ જાહેર જીવનને માટે એક બારે નુકશાનકારક જર છે એ આખી સમાજ જરાબર સમજી લેવું જોઈએ પંચાયતના કામનો આધાર સમાજના નૈતિક જળ ઉપર હોય છે. જેટલા પ્રમાણ સમાજમાં નીતિનું ધોરણ ઉચું હશે તેટલા પ્રમાણમાં પંચાયતો સારું કામ કરી શકશે. આપણાં ગામોના ભાવિનો આધાર પંચાયતોના નિષ્પક્ષપાત, ન્યાયી અને કુશળ કાજબાર ઉપર રહે છે અને આટલી જોખમદારી સમજીને મતદારો અને પંચાયતના સભ્યો પેતાની ફરજ અદા કરશે તો પંચાયતના ભાવિ માટે શંકા કરવાને કશું કારણ રહેશે નહિ.

હર્ષભાઈ પરાગેશ દેસાઈ

ગામગોષ્ઠી

પક્ષાપક્ષીનું ઝેર

ખીજે દિવસે બધા આવીને બેઠા, તેવામાં કંઈક અવાજ સંભળાયો. બાજુના વાસમાં કોઈ લડતા હોય તેવો ઘેઘાટ થતો હતો. તેવામાં મુખી કંઈ બગડતા બગડતા તે વાસમાંથી નીકળ્યા. શેડે તેમને બોલાવ્યા અને પૂછ્યું, 'કેમ, મખી! શું છે? કોણ લડી પડ્યા?'

મુ.—ચારે! જુઓને પેલો છગનો ક્યંથથી હાથમાં પેસા આપ્યા, એટલે પીઠામાં જમને દારૂ પી આપ્યો, અને હવે વાસમાં બેઠાટ ફાવે તેમ બોલે છે. નથી નાનું જોતો કે નથી મોટું જોતો. એની બેરીને પણ સારી પેટે ધીંગી અને વાસવાળા છોડાવવા ગયા એટલે તેમને ભાંડવા ગંડયો હવ્વુય ફાવે તેમ બોલે છે. હવે તો જરા ખોખરો કરીને એક ઘરમાં પૂર્યો છે અને બધાને છૂટાં પાડ્યાં છે.

વિ.—મુખી! તમારા ગામમાં આવા ખીનારા કેટલા દશે?

મુ.—ને તો શી ખજાર? બધામય ખીતા દશે તેને આંકડો કાઢે ગયો છે? પણ ખીનારા દશે ત્યારે જ આ પીકું આવે છેને!

વિ.—અહીં તો બાજુનાં ગામોમાંથી પણ સોડો પીવા આવતા જણાય છે.

મુ.—આવે જ છે નો. તેમને શી રીતે શેકાય? પીકું હોય એટલે નજીક પડે તે બધામય આવે.

વિ.—ત્યારે તમે પીકું બંધ કરાવોને! એટલે બધા આવોઆપ બંધ થઈ જશે.

મુ.—એમ શી રીતે બને?

વિ.—કેમ શી રીતે? ગામમાં સપ હોય અને મોટેરની ગામના સોડો પર આંકુસ હોય તો બધુય બને. તમે ગામ બેશું કરો અને ફરાવ કરો કે, અમારા ગામમાં પીકું ન જોઈએ, અને સરકારને અવજી કરો કે, પીકું છાલી લો. પછી જે પીએ તેને મદાજનનો શુભેચ્છાર ગણો.

મુ.—પણ ગામના વળી સંપ ક્યાં જાણ્યો છે? સંપ હોય તો કહેવું છું? હું? હું ગામ બોલાવું એટલે કેરલકે તો આવે જ નહિ, અને શરમના ગામી આવે તોપણ કામ થવા કે નહિ.

વિ.—ત્યારે જહેલાં તો એ ભાગલા જ સાધીને?

મુ.—એ કંઈ સહેલું કામ છે?

વિ.—હા! તમારા જેવા ધારે તો ચર્ચ શકે. તમે બધાને બેગા કરીને સમગ્રનો કે, બાઈ આમ શું કરવા પડે પાડો છો? આપણે શુ વહેંચી સેવાવું છે? એકબીજા સલાહ સંપે કરો અને બેગા મળીને કામો કરો.

વચ્ચે શેઠ કહે—પણ કોને સમગ્રને? મુખી પોતે જ એના આગેવાન છે ને! આ બે સાંલ પર મખીપણુ સેવાવું હતું, ત્યારે મતભરો મખીપણુ માટે લડ્યા, પેસાવું પાણી

કર્તુ, અને હવે એકબીજાનું કાપી નાખે છે. અને ત્યારથી ગામનું કાર્ક કામ બેગા મગીને થતું નથી. મખી પહેલા સગને અને નમતું મૂકે નો અધું ઠેકાણે પડી જાય.

વિ०—લો! મુખી! આ તો અધું તમારા પર આવ્યું. તમે સમજો તો અધું ગુણે પડી જાય. તમે કહો છો કે, જરૂર પડે તો ગામનું અડધી રાતે કામ કરે. તો આ ધેળા દહાડાનું કામ છે તે કરાવે! ગામને નુકસાન થાય છે તો તમારા પક્ષે સમેટી લો.

મુ०—એ તો બાર્ક બારે સવાલ છે. એ કનિયાનાં મૂળ હોડાં છે. એ એમ જલદી સંધાય એમ નથી.

વિ०—પણ સંધવું તમારા હાથમાં છે! મૂળો જોડા દોષ, પણ તમારા દિવમાં વસી જાય કે આ અધડો ન બેઠાએ તો કોણ કનિયો કરશે? નમારે ગામનું કામ બેગા મગીને કરવું હોય તો તમે સગજ જાઓ તો બસ!

મુ०—એ તો ગામેગામ એવી સ્થિતિ છે. અહીં મખીયણને અધડો છે તો બીજે ગામ વળી બીજું કંઈ હશે. હું મારો કનિયો પનાવું તેથી કંઈ ગામમાં કાપી સંપ થવાનો નથી.

વિ०—એ વત સાચી. આપણા લોહીમાં પક્ષાપક્ષી અને વેરઝેર બરેલાં છે, એરસે નાની નાની બાજનોમાં સામા મોરચા માંડીને બેસીએ છીએ. પેલા ગામમાં એક શેડના છોકરાને મારતરે ઉપસા ધીરજમાં ન અડાવ્યો, એટલે શેડ મારતરની ગિરદ જ ગોલે છે. હમણું સાળાને! મેળાવડો હતો તેમાંય કામ ગમે પડ્યા ન દીધું. બાળુના ગામમાં એક જણે રસ્તા પરથી ઝાડ કાપ્યું તેની મુખીએ ફરિયાદ કરી, એટલે તે બાર્ક મુખી સામે લોકોને ઉરકેરે છે. આમ નાની અંગત બાજનોમાંથી કેટલાક લોકો ગામડાંમાં તડ પાડી બેસે છે. ઉત્તમ તમારા જેવા સમજે અને નમતુ આપે તો એની અમર થયા વગર ન રહે. સાચા વિલથી કરેલું કામ નિષ્ફળ જતું નથી એવું પર્ગવાસ છે એવી બ્રહ્મથી તમે તમારું કામ કરે તો ગામના વાતાવરણ ઉપર તેની જરૂર અસર થાય.

વચમાં મેઠ કહે—અરે! તમે નકામી માયાગ્રીક શું કામ કરો છો? એમ મખી નમતું મૂકે તોપણ એ કનિયો થી રીતે હોવાય? તેમણે લડીને મખીપણું લીધું. હવે એ નમતું મૂકે તેથી શું વળે! પોતાને બેઠાવું તે મળી ગયા પછી તો ગંધાય મણમે! સમાધાન કરવા તૈયાર થાય. એ તો મખીપણું છોડે અથવા તો બલિયને મારે કંઈક બાંધધરી આપે તો એ અધડો પને.

વિ०—જે કંઈ કરવું ઘટે તે કરવું બેઠાએ અને એ અધડો પનાવેલો બેઠાએ. આપણાં ગામડાંના કુસંપને લીધે આપણું ઘણું કામ બગડે છે. લોહીનું પાણી થાય છે અને ગામનું એક કામ થતું નથી. પરિણામે આખા ગામને નુકસાન થાય છે આખા ગામના દિનનો વિચાર કરીને એ બાજનોમાં તોડ કાઢેલો બેઠાએ. આપણે જૂનકાળમાં એ રીતે ઘણું સહન કર્યું છે અને શુભામી વહોરી છે. આપણા દેશમાં મુસલમાનો ફાયા કે અગ્નિને ફાયા તે પણ આપણા અંદર અંદરનું કુસંપને લીધે દિંદમાંથી રજા પૂતેનું રાજ્ય મધું અંદર

અંદરના કુસંપને લીધે. પૃથ્વીરાજ મહામંજિયે હને છતાં દારી ગયે. કારણ કે તેના મસિયાઈ બાઈ સાથે ઝઘડો હતો એવા એવા તો ઇતિહાસમાં અનેક દાખલા છે, તે બત વે છે કે આપણે કુસંપથી ધણું શુભાશુ છે. તેને લીધે મારા તમારા જેવા કુસંપ કરનારને નુકસાન થવા કરતા આખા દેશને ધણું વધારે નુકસાન થયું છે. આજે પણ અંદર અંદરના કુસંપને લીધે આપણે એકત્ર મળીને પરદેશી સરકાર સામે લડી શકતા નથી અને દેશ શુધ્ધ રહે છે. દરેક પેતપોતાના રાગદોષ અને સાર્યની દૃષ્ટિએ વર્ને છે આખા સમાજની કે દેશની દૃષ્ટિએ વિચાર કરનારા અને તે પ્રમાણે વર્તન કરનારા બહુ જોવા છે. આપણા દેશનું આ બારે કલક છે. તેને આપણે કાઢવું જ જોઈએ. તેની શરૂઆત આપણે ગામડાના અધિક બધ કરીને અને એકત્ર મળીને પરસ્પર સહકારથી કામ કરતા મર્દને કરવી જોઈએ.

મુ૦—બાઈ! તમે માનો છો તેટલું એ સહેલું નથી.

વિ૦—મુરખી! દુનિયામાં સહેલું તો કશુંય નથી. કાઈપણ સુધારો સદન કર્યા વગર થયો નથી. તમે એક પછી એક બધીયે વાનોમાં મુરકેલી બતાવો છો તો પછી 'શું' થઈ શકે? ખાદીતું ન બને, સફેદનું ન બને, પીઠું કાઢવનું ન બને, ગામમાં સંપ ન મર્દ શકે, તો પછી તમે શું કરી શકો તે તમે જ કહોને!

મુ૦—અમે બહુ બહુ તો આ ગામમાં સદકારી મંડળી કાઢી છે તેના જેવું કંઈ કરી શકીએ.

જોડલામાં શેઠ જોશી જિઠ્યા—અહીં તમારી સદકારી મંડળીથી શું થવાનું છે? એ તો તમારે બધાને પૈસા વહેંચી ખાવાનો બધો છે મંડળીને નામે લોકોનો વાણિયા સાથેનો સંબંધ બધ કરવો છે અને પાછું વાણિયા પાસે ગયા વગર તો છૂટકો નથી થતો.

વિ૦—આ તો તમે નવી વાત કહી મારે તમારી સદકારી મંડળી વિષે વધારે જાણવું છે. સદકારી મંડળી એ દેખીતી રીતે ઉત્તમ વસ્તુ છે, પણ આપણા દેશમાં એવું કામકાજ બરાબર ચાલતું નથી, એવું મેં સાંભળ્યું છે. તમારે ત્યાં એવો વહીવટ કેવી રીતે ચાલે છે તે મારે જાણવું છે, તો મહેરજાની કરીને આમની બીજી હકીકતની સાથે તમારી મંડળીની હકીકત પણ આપશો.

મુ૦—બાઈ! તમને હકીકત આપવામાં તો કાંઈ વાધો નથી. પણ એ બધું મહેર કરી દો તો અમારે ને તમારે ન બને.

વિ૦—પણ સદકારી મંડળીના યોજના તો કાંઈ પણ સભ્ય જોઈ શકે છે અને સભ્ય થવાનો અધિકાર તો ગામના કોઈ પણ ખેડૂતને હોય છેને?

શેઠ૦—એ બધી વાત કામળ ઉચર સાચી. પણ તેનો લાભ અમુક જ માણસોને મળે અને તે બધું ખાનગી જ રહેવાનું.

વિ૦—ખાનગી હોય તો બસે, મુખી! તમને કાંઈ રીતે વધી નહિ આવે એટલો વિશ્વાસ રાખજો અને સદકારી મંડળીની વાત ફરી મજા ત્યારે જરૂર કરશો.

(' શિક્ષણ અને સાહિત્ય માંથી)

વિકુલનાસ કોઠારી

મહાસભા પક્ષે સૂરત જિલ્લા બોર્ડનો વહીવટ તા. ૭-૭-૩૮થી હાથમાં લીધો ત્યાર પછી થએલાં જિલ્લા લોકલ બોર્ડનાં કામોનું પ્રવક.

—*—

સને. ૧૯૩૮ ના વર્ષમાં કરેલાં નવાં તથા ખાસ રીપેરનાં કામો

નંબર : કાચનું નામ એન્ડ્રીમેન્ટની રકમ ખર્ચાએવી રકમ

ચોર્થસી તાલુકા

૧ ઉપના ખરવા રસ્તો સુધારવા	૨૮૦૨	૨૬૧૨-૮-૦
૨ હોપશીનીની હંડાપોર રસ્તો સુધારવા	૧૦૩૭	૮૬૯-૦-૦
૩-ખરવામાં ગામે ધોરો બાધવા	૮૫૮	૭૪૭-૭-૦
૪ ખરવામાં ગામે રૂઠા નાંકવા ધોળને ખમ મગમન	૨૬૦	૨૪૩-૧-૦
૫ ખરવામાં ગોઠાની ખાટો રસ્તાને ખમ મગમન	૫૫૨	૩૬૯-૪-૦
૬ મેઠાવરાછા ગામે નિશાને જવાના રસ્તા પર દુધમ પાઇપ ફેરવવા બાધવા	૪૧૬	૨૫૦-૦-૦
૭ હોપશીનીની હંડાપોર રસ્તાને ખાસ મગમન	૧૬૦	૨૧૨-૧૨-૦
૮ અગમલુ ગામ રસ્તાને ખાસ મગમન	૧૩૦	૧૨૦-૮-૦
૯ વગીઆવ વેડ રસ્તા પર મવન એકડો કાવા	૩૫૮	૩૫૧-૧-૦
૧૦ કતરગામ દુધપડા રસ્તા પર મવન એકડો કાવા	૩૬૯	૩૬૯-૦-૦
૧૧ હોપશીનીની હંડાપોર રસ્તા પર ટ્રેપ મેન્સ એકડો કાવા	૪૧૮	૪૬૮-૦-૦

વિલેજ એપ્રાઇઝ રસ્તા

૧૨ મુખ્ય રસ્તાને એડનો મોલ્ટર છા રસ્તો બાધવા	૧૧૮૧	૧૦૦૦-૦-૦
૧૩ ડિગ્રી ગામ રસ્તો બાધવા	૮૦૦	૩૬૪-૧-૦

કુવા બાધવા રીપેર કરવા વિશેષ કામો

૧૪ કલેસી ગામે કુવા તથા દવડા ને રીપેર	૬૬૦	૫૧૧-૦-૦
૧૫ દેલાડવા ગામે કુવા તથા દવડા ને રીપેર	૪૫૦	૩૯૬-૧૦-૦

૮૦૫૮-૫-૦

ઓલપાડ તાલુકો

૧ મયબુ મે મે ધર્મશળાને ખમ મગમન	૨૧૦	૧૮૧-૩-૦
૨ કામ ધર્મશળાના કાચકાને ખમ મગમન	૧૦૦	૪૨-૮-૦
૩ ઓલપાડ કાંજ રસ્તા પર દુધમ પાઇપ ફેરવવા બાધવા	૨૨૫	૧૬૯-૧૫-૦
૪ ઓલપાડ કાંજ રસ્તા નાંકવા ધોળને ખમ મગમન	૩૩૮	૨૯૮-૨-૦
૫ ઓલપાડ કાંજ રસ્તા ખાટો મેન્સ વહેવડાવવા	૧૪૯	૧૪૦-૪-૦

વિશેષ ઐત્રીય રસ્તા

૬ સોનલાખ રા વિશેષ રસ્તો સુધારવા	૬૨૦	૫૪૩-૧-૦
૭ ઝોરપાડ કરંજ રસ્તાને જોડતો કુંભારી ગામ રસ્તો સુધારવા	૬૩૦	૫૨૬-૧૪-૦

૧,૧૯૫૨-૦-૦

ખારડોલી તાલુકા

૧ સરભોળુ યૂજીનંદી રસ્તાના નં. ૭, ૭ માં. નાળું બાંધવા	૧૫૭૫	૧૪૮૨-૧૫-૦
૨ મોતા ગામે કુટ્રી બીજને ખાસ મરામત	૭૦૦	૫૯૫-૮-૦
૩ ખારડોલી સરભોળુ રસ્તાને ખાસ મરામત	૨૦૬	૧૫૦-૮-૦
૪ અંબોટી વાઘેય રસ્તા પર હાથમપાછપ રૂઢન બાંધવા	૩૫૫	૩૨૪-૪-૦
૫ સીકર અશ્વ રસ્તા પર આર. સી સી રોજ રૂઢન બાંધવા	૬૬૫	૬૨૯-૧૧-૦
૬ રામપુરા ગામે નાળ રસ્તો સુધારવા	૧૪૦	૧૩૧-૧-૦
૭ મોટી ફોદ ગામે કુટ્રીબીજ બાંધવાના કામમાં માંટ	૨૪૮	૧૨૪-૦-૦

વિશેષ ઐત્રીય રસ્તા

૮ સરભોળુ પથરાડીઆ રસ્તો સુધારવા	૧૭૦૦	૧૬૫૬-૦-૦
૯ વરાડ રાંપમ રસ્તો સુધારવા	૨૩૩૦	૨૦૧૭-૧૨-૦
૧૦ ઉવાથી સ્વદલા રસ્તો સુધારવા	૧૨૫૫	૧૧૭૩-૧૪-૦

કુવા બાંધવા રીપર કરવા વિશેષ કામો

૧૧ માણેપોર ગામે દુબધવાડામાં નવો કુવો બાંધવા	૫૦૦	૪૬૨-૪-૦
૧૨ ગોતસા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૭૧૮	૬૧૪-૧૫-૦
૧૩ રથાદલા ગામે કુવા તથા હવાડાને રીપર	૪૦૦	૩૬૮-૪-૦
૧૪ બેલ્યા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૬૦	૩૯૦-૧૩-૦
૧૫ પુણી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૦૦	૪૮૭-૧૧-૦
૧૬ ઉના ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૦૦	૪૧૩-૨-૦
૧૭ મસાડ ગામે કુવાને રીપર	૩૦૦	૨૯૩-૩-૦
૧૮ પુણી ગામે રકુલ શાસ્ત્રીના કુવાને રીપર	૪૨૪	૪૦૮-૧૨-૦
૧૯ મોરદેવી ગામે કુવા તથા હવાડાને રીપર	૨૫૦	૨૩૬-૫-૦
૨૦ સુરાલી ગામે કુવાને રીપર	૩૦૦	૨૬૧-૨-૦
૨૧ દેલવાડા ગામે કુવા તથા હવાડાને રીપર	૨૦૦	૧૮૭-૬-૦
૨૨ ઉવા ગામે કુવા તથા હવાડાને રીપર	૨૮૦	૨૩૧-૭-૦

(હવિજન ગાદેના કામો)

૨૩ કમાલ છોડ ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૧૭	૩૯૮-૧૪-૦
૨૪ ગોછ ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૯૦	૩૪૯-૧૦-૦
૨૫ બુહરી ગામે ખાલપા ગાદે નવો કુવો બાંધવા	૬૦૦	૫૧૦-૭-૦

૨૬ અમલગઢ ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૬૦	૩૪૮-૦-૦
૨૭ બુટવાડા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૯૦	૪૩૮-૧૫-૦
૨૮ બાલદા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૦૦	૩૨૬-૫-૦
૨૯ આરોલી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૬૦૦	૪૫૩-૪-૦
૩૦ વરાડ ગામે નવો કુવો બાંધવા	૩૬૦	૩૨૫-૫-૦
૩૧ અંબેડી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૪૬૧	૩૯૫-૪-૦
૩૨ રાઠપુરા હુબા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૩૬૦	૩૨૫-૫-૦
૩૩ કદચકા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૬૦૦	૪૩૩-૨-૦
૩૪ પુણી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૧૩	૪૯૬-૮-૦
૩૫ મહેકપોર દેડવાડાનો કુવો રીપેર	૨૭૦	૨૪૫-૧૦-૦
૩૬ નાની પચસોદ ગામે દેડવાડાના કુવાને રીપેર	૨૦૦	૧૯૧-૬-૦
૩૭ પારડી વાધા ગામે દેડવાડાના કુવાને રીપેર	૭૦	૬૩-૧૨-૦
૩૮ નીઝર ગામે દેડવાડાના કુવાને રીપેર	૧૭૦	૧૪૩-૧૧-૦
૩૯ મુખા ગામે દેડવાડાના કુવાને રીપેર	૧૦૦	૮૩-૭-૦
૪૦ સરભેણુ ગામે વાંગીવાડાના કુવાને રીપેર	૧૨૪	૧૧૭-૭-૦
૪૧ સરભેણુ ગામે ખાપવાડાના કુવાને રીપેર	૪૦૦	૩૬૪-૧-૦
૪૨ બાંધવા ગામે દરિયાના કુવાને રીપેર	૧૫૦	૧૦૮-૪-૦
૪૩ મોટી પચસોદ ગામે દરિયાના કુવાને રીપેર	૯૫	૯૧-૮-૦
૪૪ વરાડ ગામે દરિયાના કુવાને રીપેર	૧૦૦	૯૩-૩-૦
૪૫ મટી ગામે દરિયાના કુવાને રીપેર	૧૦૦	૮૪-૧૪-૦
૪૬ ઉનાગ ગામે નવો કુવો બાંધવા	૬૦૦	૫૭૪-૧૪-૦

૧૯૭૮૨-૧૨-૦

માંડવી તાલુકા

૧ તરમાડા મર્મસાળાને ખાસ રીપેર વિભેન એગ્રેગેટ રસ્તા	૨૧૮	૨૦૦-૦-૦
૨ તરમાડા ઢોડીયાટ રસ્તા સુધારવા	૬૭૫	૫૮૬-૩-૦
૩ ગેદાવાડી ઉન રસ્તા સુધારવા	૫૧૦	૪૬૭-૭-૦
૪ બોરીગાળાથી કીમ માંડવી રસ્તાને ત્રણ મા ધર્મ લેડનો રસ્તા સુધારવા	૩૨૯	૨૯૧-૧૪-૦

કુવા બાંધવા રિપેર કરવા વિનંતી કામો

૫ અંતરોલી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૨૦	૫૦૭-૫-૦
૬ અમલસાડી કુવાને રીપેર	૨૫૦	૧૬૭-૦-૦

૭ સાલેયા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૬૯૬	૬૫૩-૧૩-
		૨૮૭૩-૧૦-

જલાલપોર તાલુકો

૧ કંછોલીથી સાલેજ જલાલપોર લીન્ક રસ્તો સુધારવા	૧૦૬૪૧	૭૦૫૩-૧-
૨ કંછોલી સાલેજ જલાલપોર લીન્ક રસ્તા પર ખાડીઆ ખાડી પર પુલ બાંધવા	૨૬૮૪	૨૬૮૩-૧૫-
૩ અખાત્રા સુલતાનપોર રસ્તા પર પીચીંગ કરવા	૨૮૫૦	૨૮૧૯-૩-
૪ અમલસાડ એર આર રસ્તાના ગા. નં-૨ માં હયુમ પાછપડેઈન બાંધવા.	૩૮૦	૨૮૮-૧૨-
૫ કંછોલી ખખવાડા રસ્તા પર હયુમ પાછપડેઈન બાંધવા	૧૫૦	૧૪૧-૦-
૬ સદલાવ ગામે ટુટ લીજને ખાસ મરામત	૧૫૦	૧૫૦-૦-
૭ અંખીયા નદી પુલના એગ્રીય રસ્તાને પાછપના કંઠેસ કરવા	૪૦૦	૨૮૧-૦૦-
૮ નવસારી આર રસ્તા પરના પુલને ખાસ મરામત	૬૦	૬૦-૦-

વિલેજ એગ્રીય રસ્તા

૯ હુમવાડા કોથીવાડ રસ્તો સુધારવા	૯૧૦	૮૨૮-૩-
૧૦ કંછોલી મણુદેવી રસ્તો સુધારવા	૬૫૦	૫૪૫-૧૧-
૧૧ બેરીઆય વિલેજ રસ્તો સુધારવા	૭૨૦	૫૭૫-૫-
૧૨ એર હાંસપોર રસ્તો સુધારવા	૧૧૦૦	૯૯૬-૫-

કુવા બાંધવા રિપર કરવા વિગેરે કામો

૧૩ કમમઠા ગામે નવો ટયુબવેલ કરવા.	૬૬૦	૩૮૬-૨-
		૧૭૬૭૩-૧-

ચીખલી તાલુકો

૧ ચીખલી રૂડવેલ રસ્તાના ગા. નં. ૬ થી ૬ માં ડીપ બાંધવા	૧૪૬૦	૧૩૦૨-૧૧-
૨ તળાવચેરા આંખા એવાર રસ્તાને ખાસ મરામત	૪૫૦	૪૪૨-૧૫-૦
૩ ચીખલી રૂડવેલ રસ્તા પર ગા. નં. ૬ માં હયુમ પાછપડેઈન બાંધવા	૩૬૯	૩૧૨-૧૩-૦
૪ વલસાડ ખેરગામ રસ્તાને ગા. નં. ૮ માં ખાસ મરામત	૩૦૩	૨૯૯-૬-૦
૫ તળાવચેરા આંખા એવાર રસ્તા પર ડીપને વધારવા	૧૨૧૬	૧૨૧૪-૫-૦

વિલેજ એગ્રીય રસ્તા

૬ ચીખલી વલસાડ રસ્તાને જોડતો મલવાડા વિલેજ એગ્રીય રસ્તો સુધારવા	૬૨૨	૫૦૨-૧૩-૦
---	-----	----------

૭ ચીખડી ખેરગામ રસ્તાને જોડતો પિપલગમાજી રસ્તો સુધારવા	૧૦૨૧	૯૭૮-૧૫-૦
૮ ચીખડી ખેરગામ રસ્તાને જોડતો મલોભાઈનું		
મદારેવ રસ્તો સુધારવા	૨૫૦	૨૦૫-૯-૦

વલરાડ તાલુકો

૧ વમમાડ ધરમપોર રસ્તા પર વઘંદી ખાડી પરના		
પુલને ખામ મરામત	૩૭૮૧	૩૬૧૮-૨-૦
૨ ઓઝર ગામે વળઝર ખાડીના પગદંડી પુલને ખામ મરામત	૧૫૫	૧૩૧-૧-૦
૩ દુકવાડા વિસ્તેર રસ્તો સુધારવા	૧૨૧૨	૧૨૧૧-૧૭-૦

વિસ્તેર એપ્રેલ રસ્તા

૪ કે સંખા ભાગડા રસ્તાને જોડતો કામંબા લીન્ક રસ્તો સુધારવા	૪૩૧	૩૯૯-૧૭-૦
કુવા બાંધવા વિષે કરવા વિગેરે કામો		
૫ બરેલી જગા સાક્ષા ગામે મગડાના કુવામાં બોરીંગ કરવા	૧૫૨	૧૪૯-૧૧-૦

૫૫૫૫-૧૦-૦

સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ શાળા હસ્તકના આંત્રેષ વર્ગોના શિક્ષકોએ આપેલી એસ. ટી. સી. પરીક્ષાનું પરિણામ:—

	નામ	વર્ગ	પરીક્ષા	પરિણામ
૧	શ્રી. નાનુભાઈ બી. દેસાઈ	બુદ્ધારી	બીએ ભાગ	પાસ
૨	„ ગુલામભાઈ એમ. દેસાઈ	માધ્યમ	„	„
૩	„ હોદુભાઈ એમ. દેસાઈ	પૂણી	„	„
૪	„ ગુણવંતરામ પી હાપાધ્યાય	સીસેડા	„	નાપાસ
૫	„ નગનલાલ બી. પટેલ	વામનેર	પદ્મે ભાગ	પાસ
૬	„ પરબુભાઈ એલ. પટેલ	નીઝર	„	„
૭	„ નવીનચંદ ડી. વ્યામ	મોના	„	„
૮	„ કુર્સંભભાઈ ડી. નાથક	સુન્દરાડ	„	„
૯	„ બાબુલાલ એમ. શાહ	કમાલહેડ	„	નાપાસ
૧૦	„ રનિલક હ. નાથક	એસ.	„	„
૧૧	„ નારણભાઈ એલ. સરંગ	(ભાસિ.) રોરેર	„	„

ને ૧૯૩૯-૪૦ માં કરેલાં નવાં તથા ખાસ રીપેરનાં કામો

ચોર્યાસી તાલુકા

પારેખ ધર્મશાળાને ખાસ મરામત	૭૫૦	૨૯૯-૧૫-૦
ધમ્મપોરગમે લો લેવડ પુલને ખાસ મરામત	૫૧૮	૪૪૬-૧૩-૦
સૂરત નાના વગાછા રસ્તાને ખાસ મરામત	૨૧૦૦	૧૮૬૭-૧૨-૦
કોસાડ ગામે બામ કૂળીઆમાં નાળ અને કેટલ પાઉન્ડ		
નાળને છેડે બે દીનાસો બાંધવા	૫૨૮	૩૦૦-૦-૦
ઉધના ખરવાસા રસ્તાને ખાસ મરામત	૨૦૦	૧૯૧-૦-૦
ગળુરાગેહટથી ખમ્મેદ રસ્તે ને ખાસ મરામત	૬૫૦	૪૮૩-૩-૦
ખંખાવાડી કંતારેશ્વર મહાદેવ મહાદેવ રસ્તાના નાળને	૯૨	૭૫-૦-૦
ખાસ મરામત		
કોસાડ ગામે પીચીંગને રીટર્નિંગ વૉલ બાંધવા	૫૩૩	૫૦૮-૦-૦
કુંભારીઆ વિશેજ રસ્તાના પુલને ખાસ મરામત	૩૦૫	૨૯૬-૧૫-૦
કપસેયા વિશેજ રસ્તાને ખાસ મરામત	૩૦૫	૩૦૫-૦-૦
સંદેર કુદીઆણા રસ્તાને ખાસ મરામત	૨૦૧	૧૩૮-૦-૦

વિશેજ એપ્રિય રસ્તા

વરીઆવ વેડ રસ્તાને જોડતો વેડગામનો એપ્રિય રસ્તો બાંધવા	૧૨૦૦	૧૦૩૭-૮-૦
કોસાડ વિશેજ રસ્તાને જોડતો અમરોલી રસ્તો સુધારવા	૧૭૦૦	૧૬૪૩-૬-૦

નવા કુંવા બાંધવા, રીપેર કરવા વિગેરે કામો

આલવા ગામે હરિજનના કુવાને મરામત	૨૯૯	૨૯૦-૧૦-૦
અડાજણ ગામે " " "	૨૧૬	૧૮૮-૧-૦
નાના વરાછા ગામે " " "	૧૭૦	૧૩૫-૩-૦
વેસુ ગામે " " "	૧૪૦	૧૨૪-૧૩-૦
ડીડાલી ગામે " " "	૨૫૩	૧૯૪-૧૨-૦
જેસ્તાન ગામે " " "	૨૮૭	૨૩૯-૦-૦
વાંટા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૧૪૦૦	૧૨૨૬-૧૪-૦
મોટી વેડ ગામે કુવાને મરામત	૨૭૮	૨૦૦-૦-૦
કતારગામ ગામે કુવાને મરામત	૨૪૦	૧૯૭-૪-૦
પરવર ગામે કુવાને મરામત	૨૩૮	૧૯૭-૫-૦
ગોણી ગામે કુવાને મરામત	૧૧૭	૯૮-૫-૦
પાલ ગામે કુવાને મરામત	૩૮૦	૩૦૦-૦-૦
મેસાડ ગામે (મુસલમાનવાડ) કુવાને મરામત	૩૩૨	૨૬૮-૬-૦

૧૧૨૫૩-૧-૦

૧૧ નીલુન ગામે દયુમપાર્થિપ કુંદનિને ખાસ મરામત.	૪૦૦	૩૭૧-૧૨-૦
૧૨ મલેકપોર પુણી રસ્તા પર સ્થેળ કુંદનિ બાંધવા.	૬૨૦	૫૭૬-૦ -૦
૧૩ બારડોલી સરભોણ રસ્તાના મા નં. ૧ હયુમ પાર્થિપ કુંદનિ બાંધવા.	૬૫૫	૩૩૨-૯ -૦
૧૪ બારડોલી સરભોણ રસ્તાને ખાસ મરામત.	૨૬૬	૧૮૯-૦ -૦

નવા કુવા બાંધવા રીષેર વિગેરે કામો

૧૫ હાલુકા ગામ કુવામાં બોરોંગ કરવા.	૬૦૦	૫૭૨-૫ -૦
૧૬ વરાડ રાયમ ફળીઆના કુવાને મરામત.	૨૩૦	૧૮૧-૪ -૦
૧૭ સીકરગામે કુવાને મરામત	૧૯૦	૧૭૦-૧૧-૦
૧૮ વાંઝાગેર ગામે કુવામાં બોરોંગ કરવા	૭૨૦	૬૮૧-૨ -૦
૧૯ વ્યાધવા ગામે કુવાને મરામત	૩૦૦	૨૮૪-૧૪-૦
૨૦ મોના ગામે કુવાને મરામત.	૧૪૫	૧૩૫-૯ -૦
૨૧ મલેકપોરગામે રનીપરજના કુવાને મરામત.	૭૫	૫૯-૧૪-૦
૨૨ તીનવા ગામે નવો કુવો બાંધવા.	૬૪૫	૫૧૧-૪ -૦
૨૩ બામણા હરિજન કુવામાં બોરોંગ કરવા	૨૮૬	૨૮૦-૦ -૦
૨૪ મલેકપોર હરિજન કુવાને મરામત.	૨૩૫	૨૧૯-૦ -૦
૨૫ વડોલી ગામે હરિજન કુવાને મરામત.	૨૬૪	૨૪૨-૧૪-૦
૨૬ જુવાસણ ગામે હરિજન કુવાને મરામત.	૧૧૦	૧૦૫-૨ -૦

૯૪૬૭-૬-૦

માંડવી તાલુકા

૧ માંડવી ધર્મશાળાના કમ્પાઉન્ડને ખાસ મરામત	૧૩૦	૧૦૧- ૪-૦
૨ કસાવ ધર્મશાળાને ખાસ મરામત	૨૮૦	૨૮૦- ૦-૦
૩ અરેઠ ધર્મશાળાને ખાસ મરામત	૩૯૦	૩૦૦- ૦-૦
૪ સ્થાનેશ્વર ધર્મશાળાને ખાસ મરામત	૧૬૪	૧૪૩- ૦-૦
૫ કોડા તરસાડા રસ્તાના ગધેડા ખાડીના એમેચીસ સુધારવા	૪૧૦	૩૫૦- ૧-૦
૬ ગરેડીઆ ખાડીના કાઝવેને ખાસ મરામત	૪૩૫	૨૮૨- ૧૪-૦
૭ માંડવી બોમ્બાખડી રસ્તાને ખાસ મરામત	૩૭૦	૩૫૮-૧૨-૦

નવા કુવા બાંધવા રીષેર કરવા વિગેરે કામો

૮ પાતળ ગામે તળાવમાં બોદાણુ કરવા	૫૦૦	૩૮૫- ૦-૦
૯ તરસાડા ગામે કુવાને મરામત	૧૪૦	૧૧૮-૧૫-૦
૧૦ મોડીમેર ગામે કુવાને મરામત	૧૫૫	૧૧૧-૧૪-૦
૧૧ અમલસાડી ગામે કુવાને મરામત	૧૨૫	૧૦૫- ૩-૦

૧૨ રમવાડ ગામે કુવાને મગમન	૩૩૦	૨૮૩-૧૦-૦
૧૩ બાટકોલ ગામે કુવામાં બોરીંગ કરવા	૩૦૬	૩૦૨-૧-૦
૧૪ મોગામાં દરિયન કુવામાં બોરીંગ કરવા	૪૫૨	૪૪૬-૧૨-૦
૧૫ વરેડી દરિયન કુવાને રીપેર તથા બોરીંગ કરવા	૪૪૧	૪૩૪-૧૧-૦
૧૬ વરમખણ કુવાને મગમન	૧૪૦	૧૨૨-૩-૦

૪૧૫૪-૮-૦

જલાલપોર તાલુકા

૧ ખરમાડ ત્રિવેળ ગ્રામ ૫૦ એકરફેઝ બાધવા	૭૨૦	૭૦૦-૦-૦
૨ સામેજ જલાલપોર ગ્રામ ૫૦ એકરફેઝ બાધવા	૧૩૦૦	૧૦૮૦-૪-૦
૩ કનેગ ગામે ધોરો બાધવા	૪૮૦	૪૭૬-૦-૦
૪ તીધરા ગામે નાળું બાધવા	૧૮૦૦	૧૮૩૦-૦-૦
૫ અમલમાડ એર ચાર ગ્રામને મા ન ૪૦ થી ૪/૪ માં સુધારવા	૧૦૫	૧૦૪-૪-૦
૬ અમલમાડ ગ્રેસનરી માટે જલાલપોર ગ્રામ સુધારવા	૧૮૫	૧૮૮-૧૫-૦
૭ સામેજ જલાલપોર ગ્રામ ૫૨ ફુટીઆખાડી નાળાને ધોરો બાધવા	૨૮૧	૨૭૮-૧૨-૦

નવા કુવા બાંધવા રિપેર વિગેરેના કામા

૮ અબ્દમામ ગામે કુવાને મરામત	૧૩૫	૫ ૮-૧-૦
૯ કલમકા ગામે મોરવી ફીઆખા નવો કુવો બાધવા	૧૧૦	૧૨૮-૮-૦
૧૦ કોહાલ ગામે તળાવમાં બોદણુ કરવા	૪૨૧	૩૮૮-૦-૦
૧૧ અંબાડા બરવાડ વાડના કુવાને મરામત	૨૧૦	૧૭૮-૨-૦
૧૨ કોપરા ગામે કુવા તથા દરાડાને મરામત	૫૦૭	૪૬૮-૮-૦
૧૩ પનાર ગામે દરિયન કુવાને મગમન	૧૧૧	૮૪-૧૨-૦
૧૪ કલયાણુ દરિયન કુવાને મગમન	૨૭૩	૨૪૭-૧૫-૦
૧૫ કાલીઆવાડી માં ખાલપાના કુવાને મરામત	૨૩૦	૧૮૩-૧-૦
૧૬ બોદાવી ગામે ખાલપાના કુવાને મગમન	૨૦૨	૨૦૪-૧૨-૦
૧૭ હાપર ગામે દરિયન માટે નવો કુવો બાધવા	૫૦૦	૪૬૭-૩-૦

૮૧૪૪-૩-૦

ચીખલી તાલુકા

૧ ચીખલી જેર ગામ ગરનાપર હુમ પદ્મ ફેઝ બાધવા	૪૪૦	૨૮૩-૧૪-૦
૨ ગણદેવા મોળાકુવા ગ્રામ ૫૨ હુમપાઈ ફેઝ બાધવા	૩૧૦	૨૧૮-૭-૦

૩ રાનકુવા ટાંકલ રસ્તા પર હયુમપાઈપ ડ્રેઈન બાંધવા	૩૧૦	૨૧૪-૪-૦
૪ સુરખાઈ ખરોલી રસ્તા પર નાળાને ખાસ મરામત	૩૬૫	૧૯૮-૫-૦
૫ ચીખલી રૂડવેલ રસ્તાને મા નં. ૭ મુધારવા	૮૦૫	૫૫૩-૮-૦
૬ ચીખલી રૂડવેલ રસ્તાના માઈલ નં. ૭ માં હયુમ પાઈપ ડ્રેઈન બાંધવા	૫૩૫	૪૧૯-૭-૦

નવા કુવા બાંધવા રીપેર વિગેરે કામો

૭ આગધરા ગામે કુવાને મરામત	૫૬૦	૫૧૯-૨-૦
૮ સમરોલી ગામે વાડીકળીઆના કુવાને મરામત	૩૩૦	૩૦૧-૮-૦
૯ વાવ ગામે બાંધને રીપેર	૫૧૦	૪૭૦-૧૪-૦
૧૦ મણગામ ગામે કુવાને મરામત	૪૩૦	૩૨૪-૧-૦
૧૧ મીચુકચ્છ ગામે કુવા તથા હવાડાને રીપેર	૨૫૫	૧૩૬-૧૨-૦
૧૨ તેજલાવ ગામે કુવાને મરામત	૩૩૫	૨૭૯-૧૨-૦
૧૩ સુરખાઈ ખરોલી રસ્તા પર કુવાને મરામત	૫૭૦	૪૪૬-૮-૦
૧૪ સોળધરા ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૩૬૫	૨૫૪-૨-૦
૧૫ એધલ ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૩૫૫	૨૮૯-૧૩-૦
૧૬ ગાણદેવા ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૪૪૦	૪૧૯-૧૨-૦
૧૭ ખેરગામ ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૩૮૩	૩૩૪-૧૨-૦

૫૬૧૭-૧૩-૦

વલસાડ તાલુકો

૧ ખાપરવાડા વિયેજ રસ્તાને ખાસ મરામત	૬૩૪	૬૩૪-૪-૦
૨ મેહ વિયેજ રસ્તા પર ડીપ બાંધવા	૫૩૮	૪૭૬-૧૪-૦

નવા કુવા બાંધવા રીપેર વિગેરેના કામો

૩ ઝોલગામ ગામે કુવાને મરામત	૨૨૦	૨૧૨-૭-૦
૪ કોચવાડા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૫૫	૪૯૧-૧૨-૦
૫ વલંદી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૬૦૦	૫૭૧-૧૨-૦
૬ ચીખલા ગામે કુવાને મરામત	૨૬૫	૨૫૯-૧૩-૦
૭ સોનવાડા હરિજન કુવાને મરામત	૨૭૫	૨૬૯-૭-૦
૮ ઉંઘમ હુહારકળીઆ હરિજન કુવાને મરામત	૩૭૪	૧૬૯-૧૦-૦
૯ ગોરગામ ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૧૪૯	૧૪૧-૧૨-૦
૧૦ કલવાડા ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૪૩૫	૪૦૯-૩-૦
૧૧ ખાપરવાડા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૫૫	૫૨૦-૨-૦
૧૨ બીગરી ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૧૫૮	૧૪૬-૮-૦

૧૩ અંજલવ ગામે નવો કુવો બાધવા	૫૬૬	૫૨૫-૧૨-૦
૧૪ બદેલી ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૨૧૬	૨૦૪- ૦-૦
૧૫ અણુનછ ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૨૭૩	૨૬૭- ૨-૦
૧૬ હુંગરી રોલા ગામે (બાલપાવાડ) નવો કુવો બાધવા	૫૮૦	૫૫૧- ૫-૦
		૫૮૪૧-૧૧-૦

પારડી તાલુકો

૧ છીરી ગામે બેલ ખાડી પર પુવ બાધવા	૨૭૭૭	૨૬૬૧- ૭-૦
૨ હમરસાડી ગામે બાલા ખાડી પરના પુવને ખામ મરામત	૩૩૮	૩૩૬- ૫-૦
૩ પરીઆ રોલીયા રસ્તાનો મા. નં. ૧ નવો બાધવા	૫૩૩૬	૪૩૪૦-૧૫-૩

નવા કુવા બાંધવા, રિપેર વિગેરેના કામો

૪ હમરસાડી ગામે તળાવમા ખોદાણ કરા	૭૬૫	૭૧૬- ૬-૦
૫ મોરધી ગામે નવો કુવો બાધવા	૫૭૫	૫૫૭- ૭-૦
૬ દુકવાડા ગામે નવો કુવો બાધવા	૫૨૫	૫૧૬- ૫-૦
૭ ગોધમા ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૨૮૫	૨૦૮- ૪-૦
૮ તીમી ગામે હરિજન કુવાને મરામત	૨૪૦	૧૭૪-૧૧-૦
૯ ચલાગામે હરિજન કુવાને મરામત	૩૦૦	૨૭૮-૧૨-૦
		૯૭૮૨- ૮-૦

કુલે રા. ૬૫૮૭૫- ૭-૦

એ સિવાય સરકારી વિશેષ એપ્રિય રસ્તાના તથા વિશેષ વોટર સંખ્યામાં આવના કંટલાક કામો સને ૧૯૩૯-૪૦ મા અધુન ગહેવા છે, તે સને ૧૯૪૦-૪૧ મા ચલુ રાખવા પરવાનગી મળેથી ચાલુ કરવાના છે.

ગામ સુધારણા અને સ્ત્રીઓ

(૨)

ગયા લેખમાં આપણે અસ્વચ્છતા વિશે વાતો કરી હતી. ધૂળ, કાદવ, મલમૂત, થુંક, લીંટ વગેરે વિવિધ પ્રકારના ગંદવાડથી આપણે એટલાં બધાં ટેવાઈ ગયાં છીએ કે એમાં કશું અશુભગુણ છે એમ આપણે લાગતું જ નથી. આપણે ગમે ત્યાં થુંકીએ છીએ, પાન તમાકુ ખાઈને ત્યાં ઉભાં હોઈએ કે બેઠાં હોઈએ ત્યાં લાલ ચટક પીચકારીઓ મારીએ છીએ, લુગડાંના છેડાથી પેતાતું કે બાળકનું નાક માફ કરીએ છીએ અને લુગડાંના એજ છેડાથી ચઢાના કપ રકામી, પાણી પીવાના પ્યાલા અને પાન લૂંટીએ છીએ! પોતાના કે બાળકનાં નાકમાંથી ચૂંગા કાઢીને હાથ ધોવાની જરૂર કોઈને કદી પણ લાગતી નથી. આમ આવા અનેક પ્રકારના ગંદવાડથી આપણે આપણાં ઘરો, રસ્તાઓ અને ત્યાં ત્યાં જઈએ ત્યાં ત્યાં તે જગ્યાઓને એવી બનાવી મૂકીએ છીએ કે સ્વચ્છ અને સુધડ જીવન જીવવાની ટેવવાળા માણસોને તો એ જોઈને કમકમાજ આવે.

આપણાં ઘરોમાં અને આપણા જીવનમાં જે બીજા પ્રકારના ગંદવાડનો પણેપણે અનુભવ થાય છે તે ગંદવાડ વાણીનો છે. આ માસિકમાં બપોતો ગંદવાડ નામનો એક લેખ એ વિશે અગાઉ છપાઈ ચૂક્યો છે આજે એ ગંદવાડનું નિવારણ કરવામાં સ્ત્રીઓ શું કરી શકે એ જોઈએ.

બાપાના આ ગંદવાડનો અનુભવ ન હોય એવી કોઈ વ્યક્તિ સૂરતં જિલ્લામાં જડવાનો સંભવ નથી! વાક્યે વાક્યે ને શબ્દે શબ્દે છૂટથી જન જાતની ગાળોનો ઉપયોગ કરીને જે અસ્વચ્છતાનું પ્રદર્શન કરવામાં આવે છે એ ખરેખર અસહ્ય છે, અને કંઈ નહીં તો સ્ત્રીઓએ તો એની સામે પ્રયત્ન વિરોધ ઉઠાવવો જોઈએ. પણ કમનસીબે પેલા બીજા ગંદવાડની જેમ જ આ ગાળોના ગંદવાડથી પણ આપણે એટલાં બધાં ટેવાઈ ગયા છીએ કે એ વિશે જાણે કોઈને કશું લાગતું જ નથી, નવાઈ જેવું તો એ છે કે અવો ગંદવાડ કરનારોને સ્ત્રીઓનો પણ મંકોચ થતો નથી, સ્ત્રીઓની હાજરીમાં પણ ગમે એવી ગંદી ગાળો કે અસ્વચ્છ વાતો કરતાં એમને લાજ નથી લાગતી. એ જદું હોય કે યુવાન હોય, અમણ હોય કે બજેસો હોય, ગમે તે હોય; એની જામ નિરંકુશ વર્તે છે, અને ક્યારેક સ્ત્રીઓની હાજરીમાં એ વધારે ચપલ બને છે. માણસ જેવા માણસોનાં માનસ આવા ભંધકર બને અને સમાજ તેને ચલાવી લે એના જેવી નામોશી બીજી કોઈ નથી.

આથી જ હું કહું છું કે આ ગંદવાડ દૂર કરવા માટે પણ સ્ત્રીઓએ જ પ્રયત્ન કરવા પડશે, ઘર સાફ રાખતું, ગંદકી ન થવા દેવી વગેરે સ્ત્રીઓનું કામ છે એમ આપણે સ્વીકારીએ છીએ. તો ઘરનું વાતાવરણ શુદ્ધ અને સાફ રાખતું એ પણ સ્ત્રીઓનું જ કામ છે, અને એ વાતાવરણને ગંદી બાપાથી કે ગંદી રીતબાતથી દુષિત કરનાર માણસોને તેમ

કરતા અટકાવવાનો પણ સ્ત્રીઓને હક છે, ઘરના પુરુષવર્ગને અને ઘરમાં આવનાર બીજા પુરુષોને પણ આવી ગાળો ન બોલવા માટે સ્ત્રીઓએ ભારપૂર્વક અને ફરી ફરીને-રોજ રોજ ચેતવણી આપ્યા કરવી જોઈએ, અને ઉછરતાં બાળકો એ ગંદવાડ ન શીખે એને માટે ખૂબ કાળજી રાખવી જોઈએ. આવી ગાળો મોટી વયના પુરુષો જ બોલતા હોય છે એવું નથી, નાનાં બાળકો, આઠ દસ વર્ષનાં કુમળાં બાળકો પણ આવી ગાળોનો ઉપયોગ કરે છે. હાલમાં કે ગુસ્સામાં જ ફક્ત નહીં, બે ત્રણ બાળકો હસતા હસતા વાતો કરતા હોય તેમાંયે આ ગાળોનો ને આ અસ્મિત્ત્વનાનો છૂટથી ઉપયોગ કરે છે, બીડીનાં ફૂંદાં ફૂંકતા જાય ને ગાળોની ગંધ ફેલાવતા જાય! બાળકોને આ શિક્ષણ કોણ આપે છે? બાળક રામ નામ પણ શીખી શકે છે, સુદર મધુરા સખદો પણ શીખી શકે છે અને આ ગંદવાડ પણ શીખી શકે છે, એમને એ ગંદવાડ પણ પેલા મોટી વયના યુનેગારો શીખવે છે અને બાળકો એ ગંદવાડ કરતા જોઈને એમાંથી આનંદ મેળવે છે.

જીવનમાં આવી રહેલા આ ગંદવાડ સામે, વાતવરણને અસહ્ય બનાવનાર આ રીતભાત સામે સ્ત્રીઓએ મહત્ત્વતાથી વિરોધ ઉઠાવવો જોઈએ. દરેક સ્ત્રી એવો નિશ્ચય કરે કે પોતાના ઘરમાં અને પોતાની હાજરીમાં આવી ગાળો એ કોઈને નહીં બોલવા દે અને પોતાનાં બાળકોને એવા ગંદવાડમાંથી ઉગારી લેશે તો સરત જિલ્લાનું આ કલંક બહુ દૂરેક સુદતમાં આપણે ટાળી શકીએ.

આવતા*અકમાં ગામસુધારણાની બીજી વાતો કરીશું.

(અપૂર્ણ)

જયોતરેના શુક્લ

જાહેરાત

વ. ફા. ઉર્દુ શિક્ષિકા

સરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડની ઉર્દુ કન્યાશાળા માટે વ. ફા. થયેલ ઉર્દુ શિક્ષિકાની જરૂર છે. ઉમેદવારે વ. ફા. ના સર્ટિફિકેટ અને ઉમર સાથે જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડને અવજી કરવી.

૯-૫-૧૯૪૦

}

K. G. Thakor
એ. જો. જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ

ભૂખ્યાંને પોષનારી

ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી રે
મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી:
પહેરે મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી.

રાત બધી જાગુ ને રેડીઓ કાંતું,
તો દિન ઉઞ્ચે રોર જાર પામુ,
સુવાળાં લોક બધાં ખાદી પહેરે તે
પેટ જારી રેઠલો પામું.
પહેરે મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી.

મારા સુતરની ખાદી તમેને
જાડી ખડખડી લાગે
કાંતનારી બેનના ભૂખ્યાં ગ્યા પેટનું
દુઃખ કાઢ કેમ કરી જાણે!
પહેરે મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી.

ત્રીયાં સુવાળાં વિદેશી વસ્ત્રો
જ્ઞાણાં સૌને કેમ લાગે!
મારા બાળકની ભૂખના પોકારે
હૈયા હજી ન કેમ જાણે!
પહેરે મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી.

સાડીના જાપક ને જારીક પોલકાં
જોઈ જોઈ બેન મારાં રાગે,
મારા બાળક પૂરો રેઠલો ન પામે,
ઝોઢવાના ચીર કપાયી દેખે?
પહેરે મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી.

હૈયા ખોલીને હવે ભૂખ્યાંનાં પેટની
વેદનાને જરા વિચારજો,
ખાદી ખરીદીને કાંતનારી બેનને
પેટપૂર રેઠલો દેજો
પહેરે મારી ભૂખ્યાંને પોષનારી ખાદી.

['મુક્તિના રાસ' માંથી]

જયોદાસના શુકલ

સુરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડની કાર્યવાહી

સુરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની સભા તા ૨૩-૪-૪૦ ને મંગળવારે શ્રી કન્યાશુભાઈને પ્રમુખપદે મળી હતી જેમા થયેલા કામનો અમલનોભાગ નીચે આપવામા આવ્યે છે —

(૧) અત્રેજી શીખવતી બીન સરમરી માધ્યમિક શાળાઓના પ્રાથમિક થો બને આપવાના ડી પી આઈ ના પત્ર મળ્યામા દર્શવ કરવામા આ થો કે — (અ) બોર્ડની સમતિ વગર વાદવામા આવેલી પ્રાથમિક આધિક જવામદારી પોતાને શિગ લેવા આ બોર્ડ તૈયાર નથી (મ) પ્રાથમિક બજેટમા આવી જ્ઞાની આપ માટે ખામ બજેટ હેડ હોવાથી આ ગ્રાટ અંગેના પૂરેપૂરે અર્થ મરકાટ પ્રાથમિક અવકાશથી બોગમતી આવી છે અને જે સ્થાનિક સમિતિઓને આવી આપ વહેંચવાની ફરજ સોપવામા આવે તો તેને અંગેના પૂરેપૂરે અર્થ સરકારે બોર્ડને આપવો જોઈએ (ક) હવે પછી આવી શાળાઓ અંગે વધુ જવામદારી ઉભી થાય તેને પહેલથી વળગતી ખામ બાહેધરી માથે બોર્ડને પૂરતા નાણા આપવામા આવે નહીં ત્યાં મુધી બોર્ડની હાનતી તમ નાણાકીય સ્થિતિમા આ બોર્ડ આવી જવામદારી વહેંચા ગમે તેમથી અતુર અને ગાળ હોય છતાં તે તેમ કરી શકે એમ નથી

(૨) સાયણુ કન્યા કામનો રતત્ર કન્યાશાળામા ફેરવવી

(૩) કામચર્ચ ગામે ગુજરાતી શાળા ખેનવાને દરવ કરવામા આવે છે

(૪) અરેક તાનુકે માડની, વાડ તાનુકે ચીખની, અને મેનવાચ તાનુકે રનમાડના ગામોની ચોકગાળાને ડી પી આઈ ના પત્ર પ્રમાણે ચાર્જમા લેવાની હોવાથી તા ૧-૬-૪૦ થી બોર્ડના ચાર્જમા લેા મો શાળા તરીકે લેવા મંજુરી આપવા નો ઓ ને જનમણુ કરવામા આવે છે

(૫) મે ડી પી આઈ ના પત્રમા તા ૧-૪ ૩૫ પત્રીથી ટ્રેકડ થયલા શિક્ષકોને પગાર ફરીથી મુકર કરી લેણા થતા પગારનો તફાવત તા ૧-૪ ૧૮ થી આપના દાખુ છે તેને બદલે તા ૧ ૪-૩૫ થી આપના બનાણુ મુકે રી

(૬) નીચે જણવેના શિક્ષકોને તથા શિક્ષિકાઓને તેમના નમ સામે જણાવેલી તારીખે પેન્શન ઉપર રીગવર થવા ડી મંજુરી આપવામા આવે છે

નામ

તારીખ

૧ પાર્વતીમે। ભગવાનજી	૨૨ ૫ ૪૦
૨ દયાબાઈ નીજાભાઈ	૧૩ -૬ ૪૦
૩ પગસોતમ પરાગજી	૮-૧૦-૪૦
૪ ખડુભાઈ ડાહ્યાભાઈ	૧૭-૧૦-૪૦
૫ નીજાભાઈ ખુશ નભાઈ	૯-૧૧-૪૦
૬ બીમભાઈ મોરારજી	૧૦-૧૧-૪૦
૭ રામસ કર નાગજી	૪-૧૨-૪૦

૮	પરાગજી કુંવરજી	૬-૧૨-૪૦
૯	જમીયનરમ બદશંકર	૧૩-૧૨-૪૦
૧૦	મકનજી રણછોડજી	૭-૩-૪૧
૧૧	મરઘા લલા	૮-૪-૪૧
૧૨	કુંવરજી ખુશાલબાઈ	૩-૫-૪૧
૧૩	રણછોડજી મોહનબાઈ	૧૭-૫-૪૧
૧૪	હવિબાઈ કસનજી	૨૬-૨-૪૧
૧૫	કાશીબેન ભગવાનજી	૧૫-૪-૪૧

(૭) આ બોર્ડના શિક્ષકોને તા. ૧-૩-૩૯ થી તા. ૩૧-૧-૪૦ સુધી પર્સનલ જે આપવામાં આવ્યો છે અને ફરીથી તા. ૧-૨-૪૦ થી સદરહુ પર્સનલ જે આપવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું છે, તો અવા સંજોગે માં સદરહુ સરકારી દરાવથી પ્રા. કેળવણી કાયદાના નિયમ ૫. (૩) પછી નવી દાખલ કરવામાં આવેલી પેટા ટકમ (૪) જે શિક્ષકોને પર્સનલ જે બંધ કરવામાં અને જેઓ રફલબોર્ડના પ્રા. ફંડમાં જોડાયેલા નથી તેને લગ પડે છે કે નહીં તે બબતમાં ડી. પી. આર્ચ. ને પૂછાવવા અને જો એમાં શિક્ષકોને જે નિયમ લાગુ પાડી શકતો હોય તો તા. ૧-૨-૪૦ થી તેમને બોર્ડના પ્રા. ફંડમાં જોડાવા પરવાનગી આપવા ડી. પી. આર્ચ. ને જણાવજી કરવી.

(૮) કાયાંતળાવ તાલુકે જલાલપોરની લો. બો. શાળા તા. ૧-૬-૪૦ થી બંધ કરવી અને તેને બદલે બીજા જરૂરી ગામે શાળા ખોલવા ચેરમેન સાહેબને સત્તા આપવી.

(૯) પ્રા. શાળાના શિક્ષકોના પગાર દર માસે તા. ૧૦ મી સુધીમાં ગ્રુપ પદ્ધતિથી જોડવાની યોજના પ્રમાણે પગાર વહેંચણીનું કામ કરવામાં તાલુકાના પટાવજાને માસિક રૂ. ૨)નું એલાવન્સ તા. ૧-૩-૪૦ થી આપવાની અને તે માટે રૂ. ૩૮૦)નું સપ્લીમેન્ટરી બજેટ મંજૂર કરવાની લો. બો. ને જણાવજી કરવામાં આવે છે.

(૧૦) વટાર તાલુકે પારડીની લો. બો. શાળા માટે પરખનું મકાન બાંધવા શ્રી. નસરવાનજી મંચેરજીને પરવાનગી આપવા ડિ. લો. બોર્ડના પ્રમુખ સાહેબે મંજૂરી આપેલી હોવાથી નીચેની શરતોએ તે બાંધવા શ્રી. નસરવાનજી મંચેરજીને પરવાનગી આપવી. (અ) પરખનું મકાન ડિ. ટા. બોર્ડના ઇન્જનેર સહેબ અને રફલબોર્ડના એ. એ. સાહેબ જે જગ્યા પમંદ કરે તે જગ્યાએ તા. એવરસીયરની દેખરેખ અને સૂચના મુજબ બાંધવું. (બ) મકાન બાંધવા બાદ ડોનર ને દાવા કચુલાત કરી આપવી. (ક) પરખ બેસાડવાની જવાબદારી ડોનર મંજૂરને શિરે રહેશે. (ડ) ડોનરને પોતાને ખર્ચે મકાન પર તકતી મૂકવા દેવામાં આવશે અને તકતીનું લખાણ મંજૂર કરાવવું પડશે. (ઇ) પરખનો ઉપયોગ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ માટે કરવા દેવામાં આવશે અને પરખ ન બેસતી હોય ત્યારે શાળાના કોઈ પણ કામ માટે પરખનો ઉપયોગ કંપા બોર્ડ માસિક રહેશે.

(૧૧) વેડછી તાલીમ વર્ષમાં જતા શિક્ષકો માટે ભાડાના રૂ. ૨, લેવામાં આવે છે તે હવેથી બંધ કરવા અને રૂ. ૧, લેખેનું ખર્ચ બોર્ડે બોગવડું, અને રૂ. ૧, લેખેનો ખર્ચ વિદ્યાર્થીને જતો કરવો એવી જણાવજી કરવામાં આવે છે.

ગણોતિયાને સંરક્ષણ આપવા માટેનો કાયદો

ટૂંકે સમજાવતી

આ કાયદાની મુખ્યદાઃ આ કાયદો મુખર્ષી શહેર સિવાય આખા મુખર્ષી ઇલાકાને લાગુ પડશે અને મુખર્ષી સંગર ને તારીખ નક્કી કરશે તે તારીખથી અમલમાં આવશે પણ કોઈ પણ કાયદાથી અથવા પ્રચલિત પ્રથાથી અથવા કરાર અથવા બક્ષિમગી અથવા કોઈના હુકમનામાથી અથવા બીજી કોઈ પણ રીતે જે હક કોઈ પણ ગણોતિયાને પ્રાપ્ત થયા હશે તેને આ કાયદાથી કોઈ પણ રીતે બાધ આવશે નહિ. અને તે દરેક કોઈ પણ રીતે આ કાયદાથી ગર્ભાદિત થશે નહિ જેમ કે વંશપરંપરાના ખેટૂતને જે હક છે તેમા આ કાયદાથી કંઈ પણ ધરાડો થશે નહિ. વળી, સંગ્રા તેમ જ મદકારી મંડળી પામેથી પટે મંખેથી અથવા ઉલોગ ધંધાના અથવા વેપારના કામના લાભ માટે રાખેલી જમીનને આ કાયદો લાગુ પડશે નહિ.

કેટલાક શબ્દોની વ્યાખ્યાઓ.

આ કાયદામાં કેટલાક શબ્દો વપરાયેલા છે તેના અર્થ નમજવાની જરૂર છે અને જ્યાં જ્યાં કાયદામાં એ શબ્દો વાપરાયા હોય ત્યાં ત્યાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે તેનો અર્થ નમજવાનો.

“ જમીન ” : જે જમીન ખેતીવાડીના કામજી સાથે વાપરવામા આવતી હોય તેવી જમીન તે જમીન માથે જોડાયેલાં હોય તેનાં ખેતીવાડી અંગેના મકાનોની જમીનને પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે.

“ જમીનની મુદ્દારણા ” : જમીનની કિંમતમાં વધારે કરે તેવું કોઈ કામ. પણ તે કામ તે જમીનને અનુકૂળ હોવું જોઈએ તેમ જ જે કામજી માટે તે જમીન ધારણ કરવામાં આવી હોય તે કરણ સાથે અમંગલ પણ ન હોવું જોઈએ. આવા કામમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે.

(અ) ખેતીવાડીનાં કામજી સાથે પાણીને મંદરો કરવા માટે પાણી પુરું પાડવા માટે અથવા પાણીની વહેંચણી કરવા માટે તળાવ, કૂવા, પણીની નોકો, બંધો તથા બીજાં કામો બાંધવા.

(બ) જમીનના પાણીનો નિકાલ કરવા માટે અથવા રેલથી અથવા ધોવાઈ જવાથી અથવા પાણીથી બીજી કંઈ તુકસાલ થાય તેનાથી જમીનનું મંદરણ કરવા માટે બાંધકામ.

(ક) જમીન નવસાધ્ય કરવાનું, જમીન સફ કરવાનું જમીનને ફરતી વાડ ભરવાનું, જમીનને એકસરખી કરવાનું અથવા જમીનના (ટેરેસિંગ) ચરકીર થર બનવાનું કામ.

(ડ) ખેતીવાડીનાં કામજી સાથે એવી જમીનને સગવડમર્પો અથવા નફાકારક ઉપયોગ કરવા માટે જોઈનાં મકાનો તે જમીન ઉપર બાંધવાં.

(ઇ) આગળ જણાવેલાં કોઈ પણ બાંધકામો નવાં કરવાં અથવા ફરીથી બાંધવાં અથવા તેમાં ફેરફાર અથવા ઉમેગ કરવા. પરંતુ તેમાં સાધારણ મરામત કે અમાગકામો સમાવેશ થતો નથી.

(અપૂર્ણ)

સમાચાર સંગ્રહ

એપ્રિલ-મેની રોજનીશી

એપ્રિલ તા. ૧૯—સરકાર વલ્લભભાઈ, પ. જ્ઞાપદર, શ્રી બ્રહ્મભાઈ દેસાઈ, શ્રી વિન્યાનદેવી પડિત વર્ધાથી મુંબઈ ગયાં

તા. ૨૦—નવા કાયદા પ્રમાણે તા. ૧ લી નવેમ્બરથી ૨૦૦૦ થી ઓછી નહિ એવી વસ્તીવાળા ગામોમાં નવેમ્બરથી આગષ્ટઆવતની રમના થશે. એ તાગીબથી દાખ આપતી સેનીટરી કમિટીઓ રદ થશે.

તા. ૧૭—મદ્ર મર્ચાંટ કોર્પોરેશનની બેંકક નર્ધોમાં મળી

તા. ૧૮—મુંબઈ સરકારે વર્ધા જોજના અંગે નીચેથી મલાદમરેની કમિટીના સભ્યો શ્રી નરહરિ પરીખ, શ્રી મગનભાઈ દેસાઈ નિ. એ વાતોડ મદાસ લાં ગામોની શાળાઓની ખસ મુનામત લીધી હતી

તા. ૨૦—વર્ધાની રજૂઆત પ્રમાણ સમિતિ તરફથી 'શ્રી સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ હાઈસ્કૂલ બોય્સ' (નેર) પરીક્ષાઓના કેન્દ્ર તરીકે માન્ય કરવામાં આવી છે. ૧૫ જુન ૧૯૪૦ થી પ્રાથમિક અને પ્રવેશના વર્ગો આગુ થશે

તા. ૨૧—અમદાવાદ મ્યુ એ ૧ લાખને ખર્ચે જમીન ખરીદી મરમમુરના મંજુર રેભાગમાં હાથપિનારબુ હરિપતાવ જોતના દરજ્યુ

તા. ૨૭—ફિલ્મીમાં સ્વતંત્ર પુરવીમ પરિષદ મળી, પરિષદના પ્રમુખ ખા. ખા. દુદાગદાનું ફિલ્મીમાં જાન્ય રામન થયું

તા. ૧—ફિલ્મી સરકારે ચારવીધ નવા ફિલ્મ શરૂ કર્યા

તા. ૭—મુંબઈ સરકારના માછ વડા પ્રધાન શ્રી ખેર સાહેબ ને માછ મહેસુલી પ્રધાન શ્રી મેદારજી દેસાઈ સરન જિલ્લાના પ્રવાસે આવ્યા તેમજે કરાડી, જોરી ફળિયા ગામોની મુ મુક્ત લીધી હતી

તા. ૧૧—ગાંધીગા (તા મહુસ)માં શ્રી ખેર સાહેબને પ્રમુખપદે મળી રત્ન પરિષદ મળી

તા. ૧૧-૧૨—ગાંધીજીની રથાનિક સરચાઓની પાંચત આગાહાદ મ્યુ ના પ્રમુખ શ્રી મણિના ન શાહના પ્રમુખપદે સરત મ્યુ ના ગાંધી દે નર્મો મળી

અ તુ ઈ મ

વિષય

૧ ગણોતિવાને સરફાણુ આપવા માટેનો કાયદો	૫૪૬
૨ શ્રી. મણિભાઈ ચતુરભાઈ શાહેનું બાલણુ	૩૫૫
૩ ગામસુધારણા બંને સ્ત્રીઓ	૩૬૮
૪ આમૃત કુંભ	૩૭૦
૫ સરત નિવૃત્તા રૂઢીમોડની કાર્યવ	૩૭૧
૬ સરત નિ, લો બોર્ડનું કામકામ	

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા ખાદી હોય તેમને તે તાદીદે ગોકડી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભાજી પરાગજી દેમાઈ
શ્રી. કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા
શ્રી. જયોત્સ્નાબહેન શુક્લ
શ્રી મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લક્ષ્મણભાઈ હરિભાઈ પટેલ

• વ્યવસ્થાપક •

શ્રી હામરભાઈ મણિભાઈ દેમાઈ
શિક્ષક શ્રીમદ્
સરત નિવૃત્તા લો બોર્ડ

• મુદ્રક •

ધર્મિરનાથ હજીરામ દેસાઈ
'લોખવાળી' મુદ્રણમ હિર
ગોપાલ, સરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રગટ થશે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

(બ) જમીનના પાણીનો નિકાલ કરવા માટે અથવા રેલ્વેથી અથવા ધોનાઈ જવાથી અથવા પાણીથી ખીજી કંઈ મુકમાન થાય તેવાથી જમીનનું સંરક્ષણ કરવા માટે બાંધકામ.

(ક) જમીન નાસાઈ કરવાનું, જમીન સાફ કરવાનું, જમીનને ફરતી વાડ બંધવાનું, જમીનને એક સરખી કરવાનું અથવા જમીનના (ટેરેસિંગ) ચઢાવવાનું થર બનાવવાનું કામ.

(ડ) ખેતીવાડીનાં કારણુ સાફ એવી જમીનનો મગવડખર્ચો અથવા નફાકારક ઉપયોગ કરવા માટે જોઈતા ગકાનો તે જમીન ઉપર બાંધનાં અને

(ધ) આગળ જણાવેલાં કોઈ પણ બાધકામો નવાં કરવાં અથવા ફરીથી બાંધવા અથવા તેમાં ફેરફાર અથવા ઉમેગ કરવા. પરંતુ તેમાં સાધારણ ગરામત કે સમારકામનો સમાવેશ થતો નથી.

ખેતીવાડીના સાધારણ કામમાં ગણાતિયાઓ, સામાન્ય રીતે જે સાફસડી કરે, બંધ બાંધે, જમીન એકમરખી કરે, વાડ કરે, કામચલાઉ કૃષા ખોદે, પાણીની નીકા બનાવે અને ખીજી કામો કરે તેનો સમાવેશ થતો નથી.

“ગણાત” : ગણાતિયા ધારણ કરતો હોય તે જમીન તે વાપરે અથવા તેનો ભોગવટો કરે તે બદલ રોકડ અથવા બામ અથવા ગળેનો જે કંઈ પણ અવેજ તે માસિકને આપે અથવા તેણે આપવાનો હોય તે અવેજ, પરંતુ તેના તેની પાસેથી જે કંઈ પણ અંગત આકરી લેવામાં આવે તેનો સમાવેશ થતો નથી.

“થર્” : તા. ૩૧ મી માર્ચને દિને પૂર્વ થતું વર્ષ. પણ જે પ્રાંતિક સરકાર નાહેરનામું કાઢીને કોઈ પણ વિસ્તાર માટે ખીજી તારીખ દર્શાવે તો તે તારીખે પૂર્વ થતું વર્ષ.

“જાતે ખેડવી” : સાધારણ રીતે ખેડુનો પોતે અથવા પોતાના કુટુંબના માણસની જાતમહેનતથી ખેતી કરે છે. તેવા ખેડુને તે જમીન જાતે ખેડવી ગણાય. પણ જે કોઈ ખેડુને જાતે ખેડવાને બાંધે પોતાની અથવા પોતાના કુટુંબના કોઈ પણ માણસની જાત દેખરેખ નીચે નોકર અથવા મજૂર માંડને તે જમીન ખેડવી હશે તો પણ તેણે તે જમીન જાતે ખેડી છે એમ ગણાશે.

જે તે ખેડત વિધવા અગર સગીર હશે અથવા તે શારીરિક અથવા માનસિક ખોડખાંપણવાળો હશે તો તે નોકર અથવા મજૂર માંડને ખેતી કરાવશે તો પણ તેણે જાતે ખેતી કરેલી ગણાશે.

અવિભક્ત હિંદુ કુટુંબની બાળનમાં તેવા કુટુંબનો કંઈ પણ માણસ તે જમીન ખેડતો હોય તો તે જમીન જાતે ખેડવામાં આવે છે એમ ગણાશે.

“ખેતી” : જમીનમાં ખાક ઉમડવા ઉપરાંત નીચેના કંઈ પણ કામ માટે તે જમીનનો ઉપયોગ થયો હોય તો પણ તે ખેતી માટે ઉપયોગ થયો છે એમ ગણાશે. બાગવાની (ફલસાડ) માટે, ફળદ્રુપતાના ઉત્તર માટે, ગોરસરાખાનો ધધો કરવા માટે, મરખાંતકાના ઉત્તર માટે, ઢેરની ઓળાદ સુધારવા માટે તથા ગોચર તૈયાર કરવા માટે.

આ કાયદાનો હામ જે ગણોનિયા "સંરક્ષિત" ગણાય તેમને મળશે. ગાંઠે સંરક્ષિત ગણોનિયા કોણ કહેવાય તે જાણવાની જરૂર છે.

સંરક્ષિત ગણોતિયો કોણ કહેવાય

જે ગણોતિયાએ તા. ૧લી જાન્યુઆરી સને ૧૯૩૧ ની તબતબા અગાઉના યોગમાં યોગ્ય છ વરસની મુદત સુધી તેની જમીન સતત ધારણ કરી હોય અને ઉપર જણાવેલી મુદત દરમિયાન તેણે તે જમીન જાતે ખેડી હશે તે તે જમીનના સંરક્ષિત ગણોતિયો ગણાશે.

છ વરસની મુદત શી રીતે ગણવી

(અ) એક ગણોતિયો યોગ્ય વખત એક જમીન ખેડીને શુભરી મળે હોય અને ત્યાર પછી તે જમીન તેના વારસ જેનો હશે તો પણ આગળ ગણોતિયાએ જોઈએ વખત તે જમીન ખેડી હશે તે મુદત છ વરસ ગણવામાં ગણતરીમાં લેવામાં આશે. દાખલા તરીકે એક માણસે એક જમીન ચાર વરસ ખેડી અને તેના શુભરી મળ્યા પછી તે જમીન તેના વારસના કબજામાં આવી અને તેણે બે વર્ષ ખેડી, તો તે બેની મુદત ભેગી ગણી તે વારસે તે જમીન છ વરસ ખેડી છે એમ ગણવામાં આવશે.

(બ) જો કોઈ ગામમાં એક ગણોતિયાએ એક જમીનદારની અમુક જમીન યોગ્ય વખત ખેડી હશે અને ત્યાર પછી તે જ ગામમાં તે જ જમીનદારની બીજી જમીન યોગ્ય વખત ખેડી હશે તો છ વરસ ગણવા મટે તે બે જમીનો જુદે જુદે વખતે જોઈએ વખત ખેડી હશે તે મુદત ભેગી ગણવામાં આવશે. દાખલા તરીકે એક ગણોતિયાએ એક ગામમાં એક જમીન ચાર વરસ ખેડી હોય અને ત્યાર પછી એ જ મલિકની એ જ ગામની બીજી જમીન બે વરસ તેણે ખેડી હોય તો તે બે મુદતો ભેગી ગણી છ વરસની મુદત ગણવામાં આવશે.

(ક) જો બે અથવા વધારે ગણોતિયાઓએ ભાગીદારી કરી હશે અને તેમાંના કોઈ એકે તે જમીન છ વરસ લાગતગટ ખેડી હશે તો પણ તે બધા ગણોતિયાઓએ તે જમીન છ વરસ ખેડી છે એમ ગણી તે બધાને સંરક્ષિત ગણોતિયા ગણવામાં આવશે.

કાયદા થતાં પહેલાં કાઢી મૂકેલા સંરક્ષિત ગણોતિયાના દરક:

જો કોઈ પણ ગણોતિયાએ તા. ૧લી એપ્રિલ સને ૧૯૩૭ પહેલાં તુલત કોઈ પણ જમીન લાગતગટ છ વરસ જાતે ખેડી હશે અને ત્યાર પછી તેની પાસેથી તે જમીનનો કબજો સર્વ સેવામાં આવ્યો હશે તો પણ તેને સંરક્ષિત ગણોતિયાના તબાગ દરક પ્રાપ્ત થશે અને તે જમીન તેને પાછી મળશે તે જાગતમાં નીચેની દરકન ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈ છે.

(અ) જો કોઈ ગણોત્તિયાએ ગણોત્ત (સાથ) નહીં આપવાને કારણે તેની પાસેથી કમળે લઈ લેવામાં આવ્યો હશે તો આ કાયદો અમલમાં આવ્યાની તારીખથી ચાર માસની અંદર તે ગણોત્ત અથવા તે ગણોત્તની રકમ તેણે જમીનદારને આપી દેવી.

(બ) જે જમીનનો કમળે તેની પાસેથી લઈ લેવામાં આવ્યો હોય તે જમીન પોને જે શરતે પહેલા ખેડે તો હશે તે શરતે પાછી લેવાને ખુશી છે એવી તેણે તુરત જમીનદારને નોટિસ આપવી.

(ક) જો જમીનદારે તે જમીન બીજાને અમુક મુત માટે સાથી (ગણે તે આપી) હશે અને તે મુત તા. ૩૧ મે સને ૧૯૪૦ પહેલા પૂરી થતી હશે તો તા. ૧લી જૂન સને ૧૯૪૦ થી તેનો કમળે મૂળ ગણોત્તિયાને મળશે, પણ જો તે મુત તા. ૩૧ મે સને ૧૯૪૦ પછી પૂરી થતી હશે તો તે મુત પૂરી થયે તે જમીન મૂળ ગણોત્તિયાને મળશે.

(ડ) જો જમીનદાર તે જમીન પોને જમીન ખેતી કરવા વાપરતો હશે તો તેનો કમળે ગણોત્તિયાને આપવામાં આવશે નહિ.

(ઘ) જમીનનો કમળે પાછો લેવા ગણોત્તિયાએ તાત્કાલમાં માંગલતદારને લેખિત અરજ કરવી પડશે.

(બ) કોઈ પણ જમીનદારે કરેલી અરજ ઉપરથી તેમની ખાતરી થાય કે તે જમીનદારે અથવા તે જમીનદારના ખર્ચે તે જમીનમાં કરવામાં આવેલી સુધારણાને લઈને તે જમીનની ઉત્પત્તિમાં વધારો થયો છે તો તે જમીનનું ગણેત વધારવાનો આખત્યાર છે.

ગણેતની મર્યાદા નક્કી કરવાનો સરકારનો અધિકાર

અમુક વિસ્તારમાં આવેલી જમીન માટે ગણેતિયા પસે વધારેમાં વધારે કેટલું ગણેત લેવાય તેની દૃઢ પ્રાંતિક મર્યાદા દર્શાવવાને મુખત્યાર છે, અને આવી ગણેત-દૃઢ જ્યાં કરાવી હશે તેની જાહેરાત સરકારી ગેઝેટમાં કરવામાં આવશે.

કોઈ પણ કબૂલત, રિવાજ, કોર્ટનું હુકમનામું અથવા હુકમ હશે તોપણ કોઈ પણ જમીનદાર આપા વિસ્તારમાંની કોઈ પણ જમીન માટે ગણેતિયા પમેથી, આપા વિસ્તાર માટે દરવેલા દરથી વધુ દરે ગણેત લઈ શકશે નહિ.

વાજબી ગણેત રી રીતે નક્કી કરવું

વાજબી ગણેત નક્કી કરતી વખતે ગામતલવાર ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની સરકારે નક્કી કરેલી ગણેતની હદમાં રહી નીચેની આખન ધ્યાનમાં લેશે.

(અ) એ વિસ્તારમાં એવાજ કામ માટે લાપરવામાં આવતી જમીનોના ગણેતનો કિંમત

(બ) તે વિસ્તારમાંની એવી જ જીજી જમીનોની ખેતીમાંથી થતા ફાયદા નફા.

(ક) તે વિસ્તારમાં થતા પક અને પેદાશના બાત.

(ડ) તે જમીનમાં જમીનદારે કરેલા સુધારા.

(ધ) તે જમીનનો જે સરકારી અધાર હાથે હેય તે અને સરકાર જીજી જે જે જાળતો આ સંબંધમાં દર્શાવે તે.

મામલતદાર અથવા પહેલા વર્ગના સગવજ વાજબી ગણેત દર્શાવતા અન્યથેના કોઈ પણ કામમાં પક્ષકારોનો ખર્ચ આપવાનો હુકમ કરી શકશે અને તેનો હુકમ દીવાની કોર્ટના હુકમનામા તરીકે ગણાશે અને તેવા હુકમનામા તરીકે તેની જામવણી કરી શકાશે.

આપા કામમાં પક્ષકાર તરફથી જેને કામ કરવાનો લેખિત અધિકાર મળ્યો હશે તે સખમ કોર્ટમાં હાજર રહી શકશે.

સંરક્ષિત ગણેતિયાના ખેડ હુકમની મુદત

(અ) કોઈ પણ કબૂલત, રિવાજ, કાયદાની કોર્ટનું હુકમનામું અથવા હુકમ હોય તે છતાં જે ગણેતિયા આ ફાયદા પ્રાપ્તે સંરક્ષિત ગણેતિયા હશે તેની પસેથી જમીનદાર જમીનનો કાયદે વાઈ શકશે નહિ પણ તે ગણેતિયાએ નીચેની જાળતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

(બ) તા. ૩૧ મી માર્ચ અને ૧૯૩૯ના રોજ પુરા થતા વરસ માટે લેણી થતી ગણેતની રકમ જે ગણેતિયાએ આપવાની બકી હોય તેણે આ કાયદે અમલમાં આવ્યાની તરીખથી ચાર માસમાં જમીનદારને આપી દેવી.

(૫) સરકારે સરકારી ગૃહસુલભ હેલ્થ કમ્પાની જે તારીખ નક્કી કરી હોય ત્યાંથી પંદર દિવસમાં દરેક સાથ ચાલુ સાત્રનું ગણેત ગણેતિયાએ જમીનદારને આપી દેવું.

જો વાજબી ગણેત સંબંધી અગ્રણી મામલતદારની કચેરીમાં કે સમજાવણી કોર્ટમાં તપાસ ચાલતી હોય તો તે ગણેતની રકમ ઉપર જણાવેલા હેલ્થ કમ્પાની તારીખથી પંદર દિવસમાં તેણે મામલતદારની કચેરીમાં અથવા સમજાવણી કોર્ટમાં અનાગત મૂકવી.

વાજબી ગણેત મામલતદાર અથવા પહેલા વર્ગના સમજાવણી નક્કી કરે તે રકમ ગણેતિયાએ અનાગત મૂકેલી રકમ કરતા વધારે હોય તો મામલતદાર અથવા પહેલા વર્ગના સબોર્ડિનેટ જજના નિર્ણયની તારીખથી ખેતસતની આદર તે વધારાની રકમ તે ગણેતિયાએ જમીનદારને આપી દેવી.

(૬) ગણેતિયાએ જમીનને જાતનું નુકસાન ચાલુ એવું કોઈ પણ કૃત્ય કરવું નહિ.

(૭) જમીન ખીખને ગણેતે આપતી નદિ અને ઉપર જણાવેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે તે જમીન તેણે જાતે ખેડવી પણ જો ગણેતિયા સગીર હશે તો તે જમીન ખીખ પાસે ગણેતે ખેડવી શકશે.

(૮) જમીનને ખેતી સિવાય ખીખ કેલ કામમાં વાપરવી નહિ. ઉપરની કોઈ પણ શરતોના ગણેતિયા લાગુ કરશે તો તેની જમીન તેની પાસેથી લઇ લેવા જમીનદાર હુકમદાર થશે.

(૯) ધોતાના ઉપયોગ માટે જમીનદાર જમીન લઇ શકશે: વળી જો જમીનદારને (અ) તે જમીન જાતે ખેડવા માટે અથવા ખેતીવાડીના કોઈ પણ કારણ સાર તેને જાતે ઉપયોગ કરવા માટે, અથવા (બ) ખેતીવાડી સિવાયના ખીખ કોઈ પણ કારણ માટે પ્રમાણિકપણે જોઈતી હશે તો જમીનદાર એક વરસની અગાળથી નોટિસ આપીને ગણેતિયા પાસેથી એ જમીનનો કબજો લઈ શકશે. નોટિસમાં તે જમીનનો જમીનદાર શો ઉપયોગ કરવા માગે છે તે જણાવવું જોઈશે.

આ કાયદો અમલમાં આવ્યા પહેલા જમીનદારે ગણેતિયાને આવી નોટિસ આપી હશે તો તે કાયદેસર ગણાશે નહિ.

ગણેતિયાએ કરેલી સુધારણાઓ અમલમાં લેવાશે. જમીનદારે નોટિસ આપ્યા પહેલા ગણેતિયાએ તે જમીનમાં જે સુધારાવધારા કર્યા હશે તેને માટે જમીન હોડાવતા પહેલા જમીનદારે ગણેતિયાને યોગ્ય ખદ્યો આપવો પડશે. તાલુકાના મામલતદાર તેમને અગ્રણી કર્યાથી તે જમીનમાં ગણેતિયાએ એવા કરેલા સુધારાની જે કિંમત ચાલુ તેટલી રકમ ખદ્યા તરીકે નક્કી કરી આપાવશે એવો ખદ્યો નક્કી કરતી વખતે મામલતદાર નીચેની ખાતેના પર ધ્યાન આપશે:

(૧) સુધારણાની જમીનની કિંમતમાં જેટલો વધારો થયો હોય તે,

(૨) સુધારણાની આસર જેટલો વખત ચાલુ રહેવાનો સંભવ છે તે,

(૩) સુવરણા કરવા માટે ગણેનિયાએ રોકડની અથવા ખર્ચેલી મહેનત અને મૂડી,

(૪) સુધારણાના બદલા તરીકે જમીનદારે ગણેનિયાએ ગણેનિયા કરેલા કોઈ બરાબર અથવા આપેના ખીજા કોઈ સામ

મામલતદારના ફેમલા ઉપર ફેમલાની તારીખથી બે મામતી અંદર કનેક્ટરને અપીલ કરી શકાશે કલેક્ટરનો ફેમલો હેવરનો ગણુજો

મામલતદારે તથા કલેક્ટરે જે ફેમલો આપ્યો હશે તે જિનાની કોર્ટનું હુકમનામું ગણુજો અને તે રીતે તે ઈ બજારણી કરી શકાશે.

બોલી રીતે હાલવેલા કબજો પાઠો મળશે :

જો ઉપરના કોઈ પણ કસ્ટમર ગણેનિયા પસેથી જમીનનો કબજો જમીનદાર લે પણ ત્યારથી એક વરસની અંદર તે જમીનનો ઉપર જણાવેલા ઠાઈ પણ કમ માટે ઉપયોગ કરે નહિ અથવા તો કબજો લીધા પછી બાર વરસની અંદર તે પ્રમો તે જમીનનો ઉપયોગ કરતો બાંધ ઘર જાય, અને જે ગણેનિયા પસેથી તે જમીન હોય તે ગણેનિયાને તે જમીન પછી જોઈતી હોય તો તેણે તે ગામની જમીનદારને નોટીસ આપવી અને પોતે પહેલા જે શરતે તે જમીન ધાન્ય કરતો હતો તે શરતે તે જમીન રાખવા ખુશી છે એમ જણાવવું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જમીનદાર તે જમીનનો ઉપયોગ એક વરસની અંદર ન કરે તો તે વરસ પૂરે થાય ત્યારથી અથવા તેવો ઉપયોગ કરતો બાંધ થાય ત્યારથી બે વરસની અંદર આવી નોટીસ આપી જોઈશે એવી નોટીસ જે વગમતા આપી હોય ત્યાર પછીના વરસની શરૂઆતથી તે જમીનનો કબજો મેળવવા તે ગણેનિયા હકદાર થશે.

પરંતુ જે શરતો અને બેલીથી ગણેનિયા તે જમીન પહેલા ધારણ કરતો હોય તે જ શરતો અને બેલીથી તે જમીન પછી લેવા જમીનદાર તરફથી તે ગણેનિયાને જણાવવા છતાં તે ગણેનિયા ના પાડી હોય અથવા તે પ્રમો જમીન પછી લેવા લેખી ખમર આપ્યા છતાં તે લેખી ખમર ગણેનિયા તરફ ગામની અંદર તેના જમીન ગણેનિયાએ નહિ આપ્યો હશે તો તે ગણેનિયા તે જમીન પછી મેળવવા હકદાર થશે નહિ.

મામલતદારને કબજા માટે અરજી - ઉપર પ્રમાણે જમીનદાર ગણેનિયાને જમીનનો કબજો ન આપે તો તાલુકાના મામલતદારને તેણે તે બગતની અરજી કરવી.

આથી જમીનનો કબજો ગણેનિયાને પાછો મળેથી તેને સરક્ષિત ગણેનિયાના તમામ હક પ્રાપ્ત થશે અને તેની પસેથી તે જમીનનો કબજો લેવામાં આવ્યો ત્યારે જે શરતો અને બેલીથી તે જમીન તે ગણેનિયા ધાન્ય કરતો હતો તે જ શરતો અને બેલીથી તે જમીન ધારણ કરશે.

મામલતદારને હુકસાની મેળવવા અરજી - મામલતદાર તરફથી તે જમીનનો કબજો મળ્યા પછી જો ગણેનિયા અરજી કરી મામલતદારને ખાનરી કરી આપશે કે જમીનદારે તેની પસેથી જમીનનો કબજો હાથેથી હતો તે ઉપર જણાવેલા ઠાઈ પણ

ઉપયોગને માટે શુદ્ધ બુદ્ધિથી ડોઢાળો ન હોને, તો મામનનાર યોગ્ય તમનીજ કરી જમીન પર પાસેથી ગણેતિયાને નુકસાની અપવશે.

પરંતુ જો તે ગણેતિયાની જમીનો કમજો કોઈ પણ લાવનાર ધરાવનારી માર્દના હુકમનામાથી અથવા હુકમ અન્વયે લેવામાં આવ્યો હશે અને તે કોઈ તે હુકમના કે હુકમના ગમ્યા એવું દર્શાવ્યું હશે કે તે જમીનદારને ઉપર લખેલા કારણમર પ્રમાણિકપણે તે જમીન જોઈતી હતી, તો ગણેતિયાની આવી અગ્રણ્ય નામવતદારને ત્યાં આવશે નહિ.

મામનતદા ના હુકમ ઉપર કતેકરને અપીલ કરી શકશે.

અપીલ મામનતદારના હુકમની તારીખથી એ માસમાં કરવી જોઈશે કતેકરને હુકમ ઉપરનો ગણેતિયો.

મામનતદારે અથવા કતેકરે કરેલો કતમ દીવાની હુકમનામાં તરીકે ગણાશે અને તેના હુકમનામાં પ્રમાણે તેની અલ્લવણી કરી શકાશે.

ઉપર જ્યાં 'ગણેતિયો' એમ લખ્યું છે તે શબ્દમાં તે ગણેતિયાના વારસોના પણ સમાવેશ થાય છે, એટલે કે તેમને પણ ઉપર લખેના હકો પ્રાપ્ત થાય છે. તે વારસો કયા તે ત્રીયે જણાવ્યું છે.

સં. ગ. ના ગુજરી જાય તોપણ તેનો ખેડહુક ચાલુ રહેશે.

સરક્ષિત ગણેતિયાના ગુજરી ગયા પછી આર માસની અદર તેનો વારસ જમીનદારને નોટિસ આપશ કે તે જમીન ગરનાર ગણેતિયાના કમજમાં જે શરતોએ હતી તે શરતોએ રાખ્યા હોય છે તો જમીનદાર તે વારસના કમજમાં તે જમીન આતુ રાખશે.

જો મરનાર ગણેતિયાને એક કરતા વધારે વારસ હશે તો તે વારસોએ એકમત થઈ કોઈ પણ એક વારસને પસંદ કરવો અને તે મામતની લેખિત અપર જમીનદારને આપવી, જમીનદાર તે પસંદ કરેલા વારસના કમજમાં તે જમીન ચાલુ રાખ્યા નક્કીએ છે, પણ આવી અમર જમીનદારને મરનાર ગણેતિયાના ગરણુની તારીખથી આર માસની અદર આપવી જોઈશે.

જો યા સો આ પ્રમાણે અદર અદર સમગ્ર એકની પસંદગી હિ કરે તો કતેકર જમીનદાર ની સનાહ હઈ જે યોગ્ય લાગશ તે વારસના કમજમાં જમીન ચાલુ રાખશે.

આ કાયદાને માટે ગરનાર સરક્ષિત ગણેતિયાના વારસોમાં ફક્ત નીચેના શબ્દોનો જ સમાવેશ થાય છે.

ગરનાર ગણેતિયાની જોતરી આવેના સીમી લીની ના પુરવરાશને અથવા તેનો દત્તક દીપ્તરો અથવા આ વધારા અમાલે તેની ગિરજા.

ન્યારે એક કરતા વધારે સરક્ષિત ગણેતિયાઓ કોઈ જમીન માગીદારીમાં ધરણુ કરતા હોય અને એના સરક્ષિત ગણેતિયાઓ કોઈ પણ એક ગણેતિયો મરણુ પામે તે પ્રસંગે એની જમીન, હયાત સરક્ષિત ગણેતિયાને અથવા ગણેતિયાઓને આ ગરણુ પામેના ગણેતિયા ના ઉપર જણુ વેની રીતે પકી કરેના વારસોના કમજમાં ગણેતિયો ચાલુ રાખવામાં આવશે.

સં. ગ. ના હુક વેચી શકાશે નહિ.

સરક્ષિત ગણેતિયા પેતાનો ખેડહુક વેચી અમર ગીરા ખૂટી શકશ નહિ તેમજ તે ની ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો જોત્તે ફરી શકશ નહિ આ ખેડહુક કોઈ પણ માર્દના હુકમ અથવા અન્ય લઈ શકશ નહિ અમર વેચી શકાશ નહિ.

સંરક્ષિત ગણોત્તિયાની કેટલીક ફરતે.

(અ) જમીનના હદનિશાન સારી રીતેનિશા રાખવાની તથા તેને દુરસ્ત કરવાની ફરજ સરક્ષિત ગણોત્તિયાની છે. અને આ સબધી જે કંઈ ખર્ચ સરકારને સેવાનું હશે તે ખર્ચ તે સંરક્ષિત ગણોત્તિયાએ આપવું પડશે.

(બ) જમીનદારની યેખિત પરવાનગી મિલાવ ગણોત્તિયાએ જમીના ભાગના પાડા નહિ અને આવા ભાગવા પાડવા હશે તો તે રૂ ગણાશે.

૩. સામાન્ય ગણોત્તિયાના હક

નીચે જણાવેલા હકો તમામ પ્રકારના ગણોત્તિયાઓને આ કાયદાથી આપવામાં આવ્યા છે, એટલે તે હકો ફક્ત સરક્ષિત ગણોત્તિયાને જ આપવામાં આવ્યા છે એમ મનજવું નહિ.

(૧) ગણુવતપટાની મુદત આ કાયદો અમલમાં આવ્યા પછી કોઈ પણ જમીન દરા વસતી ઓછી મુદતના પદ્ધતી બીજાને ખેડવા આપી શકશે નહિ, અને જે તે પ્રમાણે ઓછી મુદત માટે કરાર કરીને આપી હશે તોપણ તે ખેડકાની મુદત દરા વસતી ગણાશે.

(૨) સરકાર ગણોત્તિની મર્યાદા નક્કી કરશે; આગળ જણાવ્યું છે તેમ, મુખર્ધ સરકાર વખતેવખત ધનાકાના જુદા જુદા ભાગોમાં વધારેમાં વધારે ફેટનું ગણોત્ત લેવાય તે નક્કી કરશે અને તેની જાહેરાત સરકારી ગેઝેટમાં કરશે. તે ભાગમાં આવેલ જમીનને માટે ગણોત્તિયા પાસેથી, કોઈ પણ કણુવત, કગર, રિવાજ, કોર્ટનું હક્કમનામું અથવા હક્કમ હશે તો પણ તે ભાગ માટે દરાવેના દરથી વધુ દરે જમીનદાર ગણોત્ત લઈ શકશે નહિ.

(૩) જમીનદાર ગણોત્ત ઉપરાંત કંઈ પણ લાભો કે વેરો લઈ શકશે નહિ: કોઈ પણ કણુવત અથવા રિવાજ અથવા કાયદો હશે તોપણ જમીનદાર ગણોત્તિયા પાસેથી કાયદેમત જે ગણોત્ત લેયું થયું હશે તે ઉપરાંત કોઈપણ જામનો લાભો, કર અથવા કોઈ પણ પ્રકારની સેવા લઈ શકશે નહિ.

જે કોઈ પણ રાખમ કાયદાની આ કલમનો જામ કરશે તો તે રૂ ૧૦૦૦ સુધીની દંડની સજાને પાત્ર થશે.

(૪) ગણોત્ત ક્યારે મુદતતરી રહેશે અથવા માફ થશે: જે વસતી કોઈ પણ કારણમર જમીનદારે (જમીનના માલિકે) કોઈ પણ જમીનની, સરકારે આપવાની જમીનમહેસુલની આખી રકમ મુદતતરી રહી હશે અથવા માફ થઈ હશે, તે વસતી ગણોત્તિયા પાસેથી જમીનનું રોકડ ગણોત્ત લેવામાં આવતું હશે, તે ગણોત્તિયા પાસેથી જમીનદારે તે જમીનનું ગણોત્ત લેવાનું મોકૂફ રાખવું અથવા માફ કરવું પડશે.

જે કોઈ પણ જમીનનું જમીનમહેસુલ થોડું મુદતતરી રાખવામાં આવ્યું હશે અથવા થોડું માફ કરવામાં આવ્યું હશે તો જમીનદારે તે જમીનનું ગણોત્તિયાએ આપવાનું રોકડ ગણોત્ત તે જ પ્રમાણમાં મુદતતરી રાખવું અથવા માફ કરવું પડશે.

કોઈ પણ જમીનનું જમીનદારે સરકારને જમીન મહેસુલ ભરવાનું નહિ હોય એ કારણથી ખેડૂતને ગળતી આ રાહત ખૂબથી લેવાશે નહિ પણ એવી જમીનની પડોશમાંની જમીનનું જમીન-

મહેસૂલ આપ્યું અથવા થોડું મુક્તતરી રાખવામાં આવ્યું હશે અથવા માફ કરવામાં આવ્યું હશે તો જમીનદારે તેના ગણોતિયાને કેટલા પ્રમાણમાં રાહત આપવી તે કલેક્ટર નક્કી કરશે. અને તે પ્રમાણની રાહત જમીનદારે ગણોતિયાને ગણોતમાં આપવી પડશે.

જે રાહત ઉપર પ્રમાણે ગણોતમાં આપવાની છે તે નહિ આપવામાં આવે તો મામલતદારની કોર્ટમાં કે દીવાની કોર્ટમાં જમીનદારનો તે સંબંધી દાવો ચાલી શકશે નહિ, તેમ જ તે ગણોત સંબંધી દીવાની કોર્ટનું કોઈ પણ દુકમનાયું ગમતી શકશે નહિ.

ઉપર પ્રમાણે ગણોતિયાને ગણોતમાં જે રાહત આપવાની થાય તે ન આપતાં જમીનદાર પૂરેપૂરું ગણોત લેશે તો ત્યારથી ત્રણ વરસની અંદર તે જમીનદાર તે ગણોતિયા ઉપર ગણોતનો દાવો કરશે, તે જમીનદારે ગણોતિયા પાસેથી જે ઉપર જણાવેલું નહિ લેવાનું ગણોત લીધું હશે તે રકમ કલેક્ટર ગમ્તરે આપાવશે.

(૫) ગણોત નહિ આપવા માટે જમીનનો કબજો લેવા સંબંધમાં રાહત: કોઈ પણ ગણોતિયા સામે જમીનનું ગણોત ન આપવાના કારણે તે જમીનનો કબજો લેવાનો જમીનદારે દાવો કર્યો હશે તો તે દાવામાં ગણોતિયા ગણોતની રકમ તથા દાવાનું ખર્ચ રજૂ કરશે અથવા પંદર દિવસમાં તે રકમ આપવાના કોર્ટને ચોગ્ય લાગે તેવા જમીન આપશે તો તે જમીનના કબજાનું દુકમનાયું કરવાને બદલે તે રાખસને તે જમીનના ગણોતિયા તરીકે માણુ રાખવાનો કોર્ટને અધિકાર છે.

જમીનનો તારાજ કરે અથવા દમેશ માટે નુકસાન કરે તેવું કોઈ પણ કૃત્ય ગણોતિયાએ કર્યું છે એવા કારણસર જમીનદાર તે જમીનનો કબજો લેવા દાવો કરે તે પહેલાં તેણે ગણોતિયાને લેખિત નોટિસ આપવી પડશે અને ગણોતિયાએ એવું થું કૃત્ય કર્યું છે તે નોટિસમાં જણાવવું પડશે, અને જો એક વરસની અંદર ગણોતિયા તે જમીન સુધારી અસહ સિથિતમાં મૂકશે તો જમીનદાર તે જમીનના કબજો લેવાનો દાવો લાવી શકશે નહિ.

(૬) ગણોતની લેખિત પહોંચ આપવી પડશે:

(અ) જ્યાં સુધી ગણોતિયાની લેખિત મજૂરાત નહિ હોય ત્યાં સુધી ગણોતિયા જમીનદારને જે કંઈ ગણોત આપે તે માત્ર વરસના લેણા પેટે આપ્યું છે એમ ગણવામાં આવશે.

(બ) દરેક જમીનદારે કોઈ પણ જમીનની મજેથી ગણોતની રકમની લેખિત પહોંચ ગણોતિયાને આપવી પડશે. આ પહોંચનો નમૂનો તથા પહોંચ શી રીતે આપવી તે સરકાર નક્કી કરશે જો કોઈ પણ કબજા તેને મજેથી ગણોતની રકમની લેખિત પહોંચ આપવામાં કસર કરશે તો તે રૂપિયા સો સુધીના દંડને પાત્ર થશે.

(૭) ઘર ઉપર ગણોતિયાના લૂક :

(અ) તાલુકદારી, ધનામદારી કે યોદી ગામમાં જમીનદારની ઘરવારની જમીન (ગમાણ) ઉપર જે કોઈ ગણોતિયાએ અથવા તેના પૂર્વજોએ, પોતાના ખર્ચથી ઘર બાંધ્યું હશે અને તે પર તે ગણોતિયાના કબજાનું હશે, તો જમીનદાર તે ગણોતિયાને તે ઘરમાંથી તથા તે અંગેની વપરાશ માટેની જરૂરી જમીનમાંથી કાઢી શકશે નહિ.

મામલતદારના હાથ ઉપર બે માસની અદર કલેક્ટરને આપીશું, કરી શકાશે અને કલેક્ટરનો હરાવ છેવટનો ગણાશે

મામલતદાર તથા કલેક્ટરના હરાવ દીવાની કોર્ટના હુકમનામા જેવા ગણાશે અને તેની તે રીતે ખર્ચવણી કરી શકાશે.

૪. પરચૂરણ

(૧) મામલતદારનો અધિકાર - આ કાયદા પ્રમાણે જમીન અથવા ગમાણનો કબજો લેવાનો જે રાખસનો અધિકાર થશે તેણે તે કબજો મેળવવા મામલતદારને અરજી કરવી પડશે મામલતદાર જરૂરી તજવીજ કરી તે બાબતમાં ચોખ્ખું હુકમ કરશે મામલતદારના હુકમની તારીખથી બે માસમાં તે હુકમ ઉપર કલેક્ટરને આપીવ કરી શકાશે. કલેક્ટરનો હરાવ છેવટનો ગણાશે મામલતદાર તથા કલેક્ટરનો હુકમ દીવાની કોર્ટના હુકમનામા પ્રમાણે તેની ખર્ચવણી થઈ શકશે

(૨) પ્રાંતિક સરકારની સત્તા પ્રાંતિક સરકાર સામાન્ય અને મુતકી વહીવટની બાબતોમાં, મામલતદાર અને કલેક્ટર ઉપર જે અધિકાર અને સત્તા ધરાવે છે તે અધિકાર અને સત્તા આ કાયદા અંગેના વાજબી ગણોત નક્કી કરવા સિવાયના બીજા કાગોમાં પણ તે મામલતદાર અને કલેક્ટર ઉપર ધરાવશે, એટલે કે મામલતદાર અને કલેક્ટરના હુકમ ઉપર પ્રાંતિક સરકારને અરજી કરી શકાશે

(૩) નિયમો : આ કાયદાને અંગે જરૂરી નિયમો કરવા પ્રાંતિક સરકારને અધિકાર છે.

૫. હુકમસાર

(૧) ગણોત નહિ આપવાને મારણે જે સ. ગ. પાસેથી કબજો લઈ લેવામાં આવ્યો હોય તેણે આ કાયદો અમલમાં આવ્યાની તારીખથી ચાર માસની અદર તે ગણોત જમીનદારને આપી દેવું અને જમીન પાછી લેવા માટે જમીનદારને નોટિસ આપવી (૨) સ. ગ. એ સમકારી મહેસુલના હેતુના હપ્તાની તારીખથી પછર વિવરમાં આવું આવું ગણોત જમીનદારો આપી દેવું સ. ગ. એ જમીનો બંધનું નુકસાન થાય એવું કૃત્ય કરવું નહિ તેમજ જમીન બીજાને પેગ ગણોતે આપવી નહિ આ જમીનને ખેતી ચિવાય બીજા કોઈ કામમાં વાપરવી નહિ આમાંની કોઈ પણ શરતો ભંગ થશે તો જમીનદાર જમીનનો કબજો છોડવી શકશે (૩) પેનાના ઉપયોગ માટે જમીનદાર સ. ગ. પાસેથી એક વરસની નોટિસ આપી જમીન લઈ શકશે, પણ તેણે ગણે તિનાએ કરેલી સુધારણાઓ જાહેરો આપવો પડશે જે જમીનદારે ખોળી રીતે કબજો છોડાવ્યો હશે તો તે કબજો મામલતદારને અરજી કર્યાથી તેને પાડો મળશે અને તેને થયેલી નુકસાની પણ મળશે (૪) સ. ગ. ગુજરી તમ્બ તોપણ તેનો ખેડહક આવું રહેશે પણ સ. ગ. નો ખેડહક વેચી કે ગીરો મૂકી શકાશે નહિ તેમજ જમીનના બાગના પાકી શકાશે નહિ. (૫) જમીનદાર કાયદેસર ગણોત ઉપરાંત કંઈ પણ લાભો કે વેરો લેશે તો તે શિક્ષા પાત્ર થશે (૬) જમીનદારે આપરાની જમીન મહેસુલ મુતતલી રહી હશે અથવા માફ થઈ હશે તો તે પ્રમાણમાં ગણોત મુતતલી રાખવું જો અથવા માફ કરવું પડશે (૭) સરકારે હરાવના પ્રમાણે ગણોતની લેખિત પહેાચ દારે આપવી જોઈશે, નહિ આપનાર શિક્ષાને પાત્ર થશે.

ઉદાર હાથે મદદ કરી છે. એ વખત હવે આવી પહોંચ્યો છે કે જ્યારે ગુજરાતે પોત જોડતે અવાજે એમ જણાવી દેવું જોઈએ કે સુબંધ સરકારે ગુજરાતની સ્થાનિક સ્વરાજ સંસ્થાઓના વિકાસને માટે સદરહુ સંસ્થાઓની જનતા પ્રત્યેની જવાબદારીઓ ઉઠાવવાને એ કાળો ફરજિયાત આવેલો જોઈએ.

સને ૧૯૨૭ થી ૧૯૩૫ સુધી જે ત્રણ પરિષદો બારાઈ અને તેમાં જે ઠરાવો તે ઠરાવો પૈકી બાજ્યે જ કોઈ ઠરાવને તે વખતની સરકાર તરફથી ન્યાય મળ્યો હોય. પણ મારે એ કહેવું જોઈએ કે જ્યારે પ્રાંતિક તત્ત્વ બદલાયું અને જનતાએ સુદી કાઢેલા ધ સંબોગાથી ઇલાકાતું સૂક્ષ્મ મહાસભાવાદી પ્રધાનોના હાથમાં આવ્યું ત્યારે એ મહત્ત્વ ઠરાવો પૈકીના કોઈક-કોઈક ઠરાવોનો સીકાર કરવામાં આવ્યો છે અને આ બધી સંસ્થાઓ તપાસ કરી વિસ્તૃત રીપોર્ટ કરવા એક કમીટી આપણી મહાસભાવાદી સરકારે નીમેલી આપને સુવિદિત છે. એ કમીટીએ કરેલી ભલામણો આપની વિચારણા સાથે મુખ્યત્વે કે આ પરિષદમાં આવવાની છે એટલે રીપોર્ટમાંના બહુજ યોગ્ય અને ખાસ અગત્યના પ્ર સિવાય હું એ રીપોર્ટ સભાથી વિશેષ હાથ કંઈ કહીશ નહિ.

આ સાથે સાથે મારે માટે એ પણ કહી દેવું જોઈએ કે કાળે કમીટીના રીપોર્ટ મેં બહુજ કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો છે અને તેમના કેટલાક નિર્ણયો સાથે હું સંમત શકતો નથી પરંતુ તેની વિગતેમાં મારા આ નિવેદનમાં ઉતારવાની હું જરૂર જોતો ન અગદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રશ્નો અને ગુજરાતની બીજી સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ પ્રશ્નોમાં કેટલીક ભિન્નતા રહેલી છે. અગદાવાદ શહેર ઉદ્યોગનું શહેર હોય અને તેનો જ વિકાસ થએલો હોય તેના પ્રશ્નો જુદી જ વિચારણા માંગી લે છે અને તેથી મેં તે અમ વાદની મ્યુનિસિપલિટી માટે જુદા સ્વતંત્ર એક્ટની જરૂરીયાત જણાવેલી છે અને મહાસભા વાદી સરકારે નીમેલી રેન્ટ ઇન્કવાયરી કમીટીએ પણ અમાવદ માટે સ્વતંત્ર એક્ટ હે જોઈએ એવી ભલામણ પણ કરેલી છે. અમે તે અમારા જુદા એક્ટની માગણી કરવાના છીએ એ સ્પષ્ટ કરીને મારા અલ્પ અનુભવને આગે સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓને લા કેટલાક અગત્યના પ્રશ્નો તરફ જ આપનું ધ્યાન ખેંચીશ.

એ મુદ્દાઓ ઉપર આવનાં અગમ હું મહાસભાવાદી સરકારને આ રજાને અભિનંદન પાઠવવા ઇચ્છું છું કે તેમણે આ પરિષદોએ અનેકવાર જાહેર કે "નોમીનેશન"ની ઝેરી પ્રથાને નાબુદ કરી છે અને તે નાબુદ કરવામાં જે જીબેશ સંસ્થાએ ઉઠાવેલી તેને માટે તે સરકારનું મર્વ લાભ શકે. મારો તો એ પણ અભિપ્રાય કે નોમીનેશનની પદ્ધતિ ઉપરાંત જે અલગ અલગ મતાધિકાર (Separate Electorates) ધોરણે ૧૯૨૧ થી સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓમાં લામ્પન કરવામાં આવ્યું છે, અનિષ્ટ તત્ત્વ હજી કાઢી રાકાયું નથી તે એકની વાત છે. હું તો એવો એકંકસ અભિપ્રાય ધરાવું છું કે સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓમાં વસ્તીના ધોરણે જ એકંકા અનામત રા સંયુક્ત મતાધિકાર લામ્પન કરવો જ જોઈએ. મને એ ખગર છે કે આપણા મુસ્લીમ બાઈ અત્યારે આ પદ્ધતિને શકાંતી દૃષ્ટિથી નિહાળી રહ્યા છે અને તેથી જ મહાસભા

સંગઠન આ અતિક્ષેપયોગી સુધારા કાયામા કરી શકી નથી. પણ મારી તો સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે વહેલે મોડે આપણા મુસ્લીમ દેશગણે વધારે વિચારતા થઈ સંયુક્ત મતાધિકાર તરફ જ દળને અને તેને માટે એક જ ઉગ્રદરજી આપણુ અસ્થાને લેખાએ નહિ કે સર ગુલામ-હુસેન દીલ્લખુલ્લા જ્યારે જુના તંત્ર હેઠળ સુંગઠ સંગઠના પ્રધાન હતા ત્યારે અવગ મતાધિકારના આમલી દના આને એના જ દલે જાણ્યો જાહેર કરે છે કે કિન્દુસ્થાનની પ્રગતિ અને શાન્તિ માટે સંયુક્ત મતાધિકારની જ જરૂર છે. આ જાનતામાં મારો અભિપ્રય જણાવ્યા ઉપરાંત દાવના તગકકે આ નિસાબસ્ત થઈ પડેના પ્રશ્ન ઉપર વધુ વિચેચ કરવા આદેશ નથી

આ માથે મારે એ પણ જણાવવું જોઈએ કે હવે વખત આવી પહોંચ્યો છે કે જ્યારે તમામ સ્થાનિક સ્વરાજની સરકારોની ચૂટણીમાં પ્રાપ્ત વયના તમામ સ્ત્રી પુરુષોને મતાધિકાર મળવો જોઈએ, એટલે કે Adult Franchiseને નિશ્ચિત સીકારી તેને અમલમાં મૂકવો જ જોઈએ આની વિરૂદ્ધ ધણી દિન્યો કરવામાં આવશે પણ તે તમામ દિન્યો પોષક છે. જે આપણે latent consciousness જાગર જાગૃત કરી હોય અને જનતાને સ્થાનિક સ્વરાજની સરકારોમાં સંપૂર્ણ રમ લેવી કરવી હોય તો તે Adult Franchise દ્વારા જ થઈ શકે એવો મારો મત અભિપ્રય છે હું આ સંગઠી માટે કમિટીએ કરેલ ભલામણ સાથે સંપૂર્ણ રીતે મળતા યાઉ છું અને હું તો આ પરિપત્તે આશ્ચર્ય પણ કરું કે આ પ્રમાણેના મતાધિકાર સ્વીકારવાના પ્રભાવત કેળવવા આવશ્યક યોજના કરી જોઈએ.

આપણા કાર્ય પ્રદેશને નીચે પ્રમાણે વહેંચી શકાય (૧) મામ પચાયતો (૨) જિલ્લા લોકલ બોર્ડો અને (૩) ડીસ્ટ્રીક્ટ મ્યુનિસિપલિટીઓ, તથા જિલ્લા મ્યુનિસિપલિટીઓ. મામ પચાયતો સંગઠી મહાસભાવાદી મરકારે હમણા જ તેના એકતરફા રિસ્તૂન સુધારાવધારા કર્યા છે અને હવે આપણે એટલું જ ઇચ્છીએ કે મહાસભાવાદી પ્રધાનોએ રાજનામાં આપેલા હોવાથી સુધારેલા કાયદા પ્રમાણેની પચાયતો જતદીથી અમલમાં લાવવામાં લાવ ન થાય. જે સુધારાઓ કરેલા છે તેમાં મનભેદો રહ્યા છે અને હોય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ આપણને શ્રદ્ધા છે કે વહેલે મોડે સત્તા આપણા હાથમાં આવવાની છે તે વખતે આ કાયદાના અમલમાં જે તુટીઓ માલમ પડી આવી હશે અગર પડશે તે તમામ તુટીઓ આપણે દૂર કરાવી શકીશું. આપણી દરજ્જાએ જાણતમાં આપણે તો એક જ હોારી જોઈએ કે જ્યાં જ્યાં મામ પચાયતો સ્થાપાઈ હોય ત્યાં ત્યાં આપણા લોક સેવકો મારફતે જે જે તુટીઓ હોય તે તે તુટીઓનાં માદિતી પત્રક તૈયાર થાય, જેથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સુધારાઓ સચવી શકાય. અને તે સુધારાઓનો અમલ પણ કરવામાં આવેલન પેન કરી શકીએ

જિલ્લા લોકલ બોર્ડો સંગઠી મને કંઈ ખાસ અનુભવ નથી. આપણા સ્વાગતાધ્યક્ષ શ્રી. દુર્ગજીભાઈને સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડોના પ્રમુખ તરીકે જિલ્લા બોર્ડના વહીવટ સંબંધી બહોળો અનુભવ છે. તેમની તથા બાકીની જરૂરીવાના જેઓ પણ ધણે લાભો વખત સુધી સુંગઠ પરા જિલ્લા લોકલ બોર્ડોના પ્રમુખ હતા તે જાને પાસેથી પરિચ દારવણીની આસા રાખે એ જ ઊચિત છે મારે અને એ વિગતો સાથે નોંધ લેવી થટે કે મારા મિત્ર સ્વ,

બાઇવાલબાઇ મારાબાઇ પટેલ જેઓ અમદાવાદ જિલ્લા લોકલ બોર્ડના ઉપાધી અને ઉમ ગી પ્રમુખ હતા તેઓનું આનિ દુખ આસાન ન થયું હોત તો જિલ્લા બોર્ડના વહીવટના કાર્ય-પ્રદેશ મળી આપણને તેમણે અમરોડા ખાલ આપે હોત સ્વ બાઇવાલબાઇ આપણે સ્થાનિક સ્વરાજની સરચાઓમાં કાર્ય કરી રહેના સુનદા કાર્યકરોમાં એકને ગુમાવ્યો છે, આ એમના અનુભવ અને દોરવાળી ની આપણને મદદન ખોલ પડી છે એમની સાથે કેટલીય વાર જિલ્લા બોર્ડના વહીવટ મળી ગને ચર્ચાઓ કરનારો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થએતો આ તે ઉપ રથી હું કહી શકું છું કે લોકલ બોર્ડના હાન થવાનું શુભ છે તેમને જવાબદારીઓ વણી મોળી સોંપવામાં આવી છે બ્યારે આમના સાધનમાં અમ્ય સાધા લોકલ ક્ષેત્ર સેશન છે અને કેટલીક મરકારી ગ્રાન્ટો છે બાઇ દુર્લભજીબાઇએ “આ તે સ્થાનિક સ્વરાજ કે તેની હાસી” એ મથળા નીચે જે સેળ લખ્યો છે તે મનન કરના જેવો છે જિલ્લા બોર્ડની પરાધીનતા અમલ છે બ્યારે ત્યારે જિલ્લા બોર્ડને આવકના સાધો વધારવાનું સચવામાં આવે છે પરંતુ એ હકીકત ધ્યાનમાં લેવામાં આવતી નથી કે ગામડાના લોકો ની વાગે કરે આપવાની સ્થિતિ જ નથી સામાન્ય વહીવટ ખર્ચ ઉપરાંત મરકારી, કોરેશ, શીતળા વીગેરે જે રોગો વારવાર ફાટી નીકળે છે તેની જવાબદારી લોકલ બોર્ડ પામે કષ્ટ સાધન કે શક્તિ હિ હોવા છતાં અને આના ઉપદ્રવો અગ્રાવવાની જવાબદારી પ્રથમ દૃષ્ટિએ સરકારની હોવા છતાં લોકલ બોર્ડો ઉપર દોગી પડનારો પ્રવાસ કરનામાં આવ્યો છે એ યોગ્ય નથી

આપણા જાતમાં બે ચાગ શહેરો બાદ મરતા મુખ્ય વસ્તી તો નાના કરખાઓ અને હમરો ગામડાઓમાં રહેતી છે આ ગામડાઓમાં વસતી આગળ જાતની માધારણ જરૂરિયતો amenities જેની કે પીવનું રસડ પાણી વેદનીય મદદ, જાહેર આરોગ્ય-સકાઈ આ રસજતા, જવા આપવાના રસ્તાઓના સાધો village communications, દુબાળ સામે રક્ષણ આપવાના કામે Protective works નિગેરે તમામ ની સ્થિતિ જુઓ તો ક્યાજનક જ લાગે છે કલ્લા બોર્ડોના આપણે આ સ્થિતિ માટે દેર કાઢી શખેએ નહિ તેમને માથે જવાગરીઓ નાળી છે પણ તેમને આવકેના સાધનો કરી આપવામાં આવ્યા નથી અરે એ વદ આપવું અરથારે નહિ ગણ્ય કે આ ક્યાજનક સ્થિતિ માટે સરકારની મુખ્ય જવાબદારી છે સરકારી અહેવાલો બેશો તો એ સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવશે કે નવું નાતિક તત્ત્વ દાખન કરનામાં આન્યુ તે પહેલાં ની સરકારે દક્ષિણ રિભાગમાં કરોડો રૂપિયા ખર્ચ્યા છે હમણાં સુધી સિધ રિભાગ જે સુમર્ષ ઈન કામાં હતો તેના ઉપર પણ સરકારે કરોડો રૂપિયા ખર્ચ્યા છે બ્યારે ગૂજરાત ઉપર લાગેજ ધોડાક લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા છે ગૂજરાતમાંથી ધરખમ આવક પ્રાતિક સગ્રાર લઈ નવ છે તેમજ મધ્યસ્થ સરકાર પણ લઈ નવ છે, પરંતુ અમજનતાની સ્થિતિ સુધારવામાં ગૂજરાતની આગળ જાતા તરફ તદ્દન દુર્લક્ષ જ સેવવામાં આવ્યું છે તે ધણું જ લોચનીય છે અત્યારે અમદાવાદ જિલ્લાના કેટલાક તાલુકાઓમાં મુખ્યત્વે નિરગામ તાલુકામાં ધણુક આ ધોળકા તલુકાના કેટલાક ભાગોમાં દુબાળની વિષમ સ્થિતિ છે આ ભાગો ની જનતાને દુબાળ મામે સામો કરનારો રક્ષણના સાધનો protective works જેના કે પાળી આપવાની નહેરો નિગેરેના અભાવે પોતાના આ

પોતાના કમિટી ઢોરોના નિર્વાહ માટે મુશ્કેલીઓ છે જ પરંતુ વધારે દયાનુક સ્થિતિ તો પીવાના પાણી માટે કાંઈં મારવાં પડે છે તે છે. કેટલાંયે ગામોને માછલોના માછલો દુરથી પીવાને માટે પાણી લાવવું પડે છે. શું સરકારની એ જ ફરજ નથી કે દરેકે દરેક ગામમાં પીવાના સ્વચ્છ પાણીને માટે કુત્રા કરાવી દેવા ? પીવાના પાણીને માટે આ આખા જીલ્લા, અને આખા પ્રાંત માટે વ્યવસ્થિત યોજના કરી તેને તત્કાલિક અમલમાં મુકી દેવી જ જોઈએ. આ કાર્ય નિર્વહા બોર્ડોદ્વારા સરકારે નાણાંની પુરતી માટે આપી કરાવી લેવું જોઈએ. મહાસભાવાદી સરકારના અમલ દરમ્યાન અમદાવાદ નિલ્લાના સડાનુજૂનિ ધરાવતા વડા અમલદાર સાથે મંત્રણાઓ કરી આ કાર્ય કંઈક અંશે સ્વર્ગસ્થ શ્રી. ભાઈલાલભાઈ શરૂ કરાવી શક્યા હતા અને એ વધુ વખત આપણી સાથે હોત તો મને આશા હતી કે અમદાવાદ નિલ્લામાં આ કાર્ય વધારે વ્યવસ્થિત અને વેગવંત રીતે સંપૂર્ણ કરાવવાની એમની હિમેદ પુરી પડી શકત. પણ આ પ્રશ્ન તો આખા ગુજરાત પ્રાંતનો છે અને આ પારિપદે આ પ્રશ્ન ઉપાડી લેવો જોઈએ એવો મારો તો નમ્ર અભિપ્રાય છે. રસ્તાઓની બાબત પણ એવી જ છે અને અમદાવાદ જીલ્લાના ગામડાંઓ માટે તો એ બાબત જાહેર જનતાની અને તાકીદે વિચારણા માગી લે તેવી જ છે. આમજનતાને મુખી કરવી હોય તો—અને આમજનતા મુખી થશે તો જ આખો દેશ મુખી થવાનો છે—આમજનતાને સારી કેળવણી મળવી જોઈશે, વૈદકીય મદદ પુરતા પ્રમાણમાં મળવી જોઈશે, સ્વચ્છ પીવાનું પાણી પુરતા પ્રમાણમાં મળવું જોઈશે, સારા રસ્તાઓ હોવા જોઈશે; આ વગેરે સઘળી બાબતો નિલ્લા બોર્ડોને સોંપાએલી હોવાથી અને નિલ્લાબોર્ડોને આવકનાં સાધનો પુરતાં નહિ હોવાથી, આમજનતા જે આપારે પણ ભારે કરોથી લદાએલી છે તેને વધારે કરોના બોજમાં નાંખ્યા સિવાય આવકનાં બીજા સાધનો ઉભાં થઈ શકે તેવાં હોય તો તે સધળો શોધી કાઢવાં જોઈશે, પરંતુ મુખ્ય જવાબદારી તો સરકારે આન્ટોના સ્વરૂપમાં લેવી જોઈશે અને આન્ટો પણ નિશ્ચિત હોવી જોઈશે અને તેનો કાયદામાં સમાવેશ કરવો જોઈશે. એક એ પ્રશ્ન પણ વિચારવા જેવો છે કે સરકારના પબ્લીક વર્ક્સ ખાતામાં વહીવટ ખર્ચ ધણું મોટું આવે છે અને દરેક નિલ્લામાં તે ખાતાના જે ઓફિસરો રાખવામાં આવે છે તેમની પાસે પુરતું કામ હોય એમ મને લાગતું નથી; તેથી કાયમને માટે નહિ તો છેવટે અખતરા તરીકે પણ નિલ્લા બોર્ડોને સરકારે પબ્લીક વર્ક્સ ખાતાનું કામ સોંપવું જોઈએ, જેથી દાખ જે duplication થાય છે તે અટકે અને ખર્ચમાં સરકારને તેમજ બોર્ડોને બચાવ થાય. આ બધી બાબતોનો આપ સૌ ગંભીરતાપૂર્વક વિચાર કરશો એવી મારી આપને વિનંતિ છે. ગુજરાતની તમામ લોકલબોર્ડોએ આ બાબતોમાં એકત્ર અવાજ ઉઠાવવો જોઈએ અને એક નાની કમિટી નીમી લોકલબોર્ડ સંબંધી કાળે કમિટીએ કરેલી ભલામણો સંબંધી વિચારણા કરી કાર્યપ્રદેશ વધારવા તેમજ સ્વાધીનતા સિદ્ધ કરવા યોગ્ય યોજના તૈયાર કરી તેને અમલમાં મુકવા પ્રયત્ન કરવો જોઈશે.

હવે આપણે મ્યુનિસિપાલિટીઓ સંબંધી વિચાર કરીએ. આપણા ગુજરાત પ્રાંતની બે ચાર મોટા શહેરોની મ્યુનિસિપાલિટીઓને બાદ કરતાં બીજા નાની મ્યુનિસિપાલિટીઓની સ્થિતિ લોકલબોર્ડોના જેવી જ છે. ૧૯૧૪-૧૮ ના વિશ્વયુદ્ધ પછી પ્રજામાં એક પ્રકારનું ચેતન આવ્યું છે અને પ્રજા હવે વિશેષ પ્રમાણમાં સેવાઓ અને સગવડો માગે છે,

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સરચાઓ સુદાઓના તરતથી હવે બરપુર હોવાથી સામાન્ય રીતે જનતાએ સુદેના પ્રતિનિધિઓ જનતાનો વધારે ને વધારે સમરો આપી તેમની જરૂરીઆતો પૂરી પાડી સેવા કરના માગે એ સ્થાનિક છે વધારે ને વધારે લાયક માણસો આવી સરચાઓના પ્રવેશે તેને માટે એ સરચાઓનું મર્થક્ષેત્ર વિશાળ કરવાની ધણી આસક્તતા છે જે આ પમાણે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સરચાઓનું કર્મક્ષેત્ર વિસ્તારવામાં આવે અને જેમ જને તેમ આવી લોકસરચાઓ ઉપરનો સરકારી અકુશ ઓછામાં ઓછો રાખવામાં આવે તો જ આ સરચાઓની સારી સુર ખીનવણી થઈ શકે પહેલાની ખીનજવાબદાર પ્રાતિક સરકારના અભવગાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સરચાઓ ઉપર સરકારી અકુશ જેમ જો તેમ ઓછો કરવાની આપણી માગણીઓ હતી તે જ માગણીઓ હાલના જવાબદાર તત્ત્વમાં પણ કાયમ રહેતી જોઈએ સ્વરાજ્યની ધર્માત્મતા પધારણ સ્થાનિક સરચાઓના તત્ત્વમાં બહારની ડખનગીરી અને પ્રમનિયુક્ત સરકારની હેય તો પણ તે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સરચાઓની ખીનવણીને અવરોધક છે આ તેથી જ મિહાતની દ્રષ્ટિએ કાળ-કગિનીએ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સરચાના મુખ્ય અધિકારીઓની નિમણૂક ઉપર સરકારી કાણુ રાખવા (Vetomug power) ની જે બધામણુ કરે છે તેની સામે મારો સખત વિરોધ છે જે સત્તા મુનિમિપન મારો એકની રૂઢી સરકાર આવારે જોગવતી નથી તે સત્તા આપવાની બનામણુ કેમ કરવામાં આવી હશે તેની અને તો સખત પડતી નથી કગિનીએ remonance આંખે punishment સગધી કરેતી બનામણેમાં પણ મોટાના ફેરફાર કરતા જરૂરી જણાય છે સરકાર તરફથી માધારણુ રીતે મુનિમિપનિગિઓમાં આરેખ ખાતામાં માન્ટો આપવામાં આવે છે એ પ્રમત્તીય તદ્દરસ્તીનો પ્રશ્ન હોઈ માન્ટો આપવાની સરકારની ફરજ છે અને તે પ્રમાણે માન્ટો આપનાં કારણે સરકારને મુનિમિપનિગિના નોકરો ઉપર કાણુ રાખવા દેવાથી આ સરચાઓની કાર્યક્ષતા (efficiency) માં જરૂર ખામી આવશે આંખે તેથી પ્રગતિ રૂઢી એનાથી લખાં control જેવડો કાણુ થશે આંખે આ તો નોકરો હરદમેશ એરકાર રહેશે એવી અને સકારણુ જીનિ રહે છે ૧૯૩૫માં મજેની પરિદે એને માટે વિરોધ દર્શાવેના ઠંગવ કરેલો હતો એ તરફ પણ આપણુ ધ્યાન ખેંચુ છુ આ પ્રગણેની વસ્તુરિયતિ હાનગા રકુન બોડંગા પણ થએતી છે પ્રાનગરી એજુકેશન એકટમાં સુધારો કરી એ રિયતિ ઉત્પન કરવામાં આવી છે આ રિયતિ દરમિય દક્ષિણુ વિભાગરે આંખે જરૂરી હશે પરણુ સુજવાતરે ખાટે તો ખાસ નક્કર અખિનાય અનુસાર ખીજરૂરી છે તેનાથી રકુન બોડંગોની રિયતિ તદ્દા કદીડી થઈ છે અને હુ તો એમ પણ કહુ કે રકુન બોડંગોને જે સત્તા આપતી હેય તો એકરૂણુ સત્તા નહિ રાખનાં સપૂર્ણ મતા આપતી જોઈએ અગર તો રકુન બોડંગો તદ્દા માણુ કરતી જોઈએ અગતવાદ અને સુરત મુનિમિપનિગિ તો જે કે આ માંની કનમ ૨૭ જ અનુસાર છુ આપવામાં આવી છે છતાંએ રકુન ખાતાના સરકારી અધિકારી તરફથી કાયદેમમાં ડખન થાય તેવા પ્રકારના સરકારનાં અમો પણ મજેના છે ઉપર એ જણુનુ તેમ સુખસમવડના સાધેનો વધારે ને વધરે પુરા પડ્યાની મુનિમિપનિગિઓને ફરજ પડતી જાય છે જારે તેમની માણુકીય રિયતિ વધારે ને વધારે તરજ જનતી જાય છે સરકાર તરફથી પહેલાં બધા વર્ગો

ઉપર કપ્પક કપ્પક મન્દ આન્ટ રૂપે અપાતી હતી તે પણ હવે બંધ કરી સ્થાનિક સંગઠ્યની સરચાઓ પાસેથી ઉઠા જુદી જુદી રીતે નાણા કઢાવવા પ્રયત્નો સરકાર તરફથી શરૂ થયા છે એ ધબ્બીજ દીવગીરીની વાત કે એ ॥ યોગ્ય દૃષ્ટાનો હું આપને જણાવીશ આ બધા મદદરતા પ્રતો છે અને આ પ્રતોનો ઢાકીપીઢોકો ન થવા દેતા તેનો આદેશ નિર્ણય આપણે સરકાર પાસેથી તાકીદે કરાવવો ઘટે હું તો સરકાર મમત એવો દાવો કરતો આવ્યો છું કે મુ હદમા આવેલી સરકારની માનિમની ખુદની જગાઓ સરકારને પોતાના જાહેર ઉપયોગને માટે જરૂર હોય તે મિનાયની તમામ જગાઓ સરકાર મુનિમિપાનિગીઓને જાહેર ઉપયોગના કાર્યો માટે સોંપી દેવી જોઈએ. અમ લાદ શહેરની ગીચતા જગમજ છે આ ગીચતા નામદા ગર્ભર સહેજને પણ મે રૂબરૂ જતાવેલી તેમજ શહેરના Aerial Photograph ઉપરથી દેખાડેની અને મે તો માગણી પણ કરેલી છે કે મુ હની અદરના મધળા સરકારી ખુ ના ખોટા સરકારે મુનિમિપાનિગી સોંપી દેવા જોઈએ શહેરની અદરના લગભગ ૮૦૦ ઉપરાતાના તદ્દન નાના કમ્પ્લેક્સો તો અમે મેળવી શક્યા છીએ પરંતુ મેળ ખોટા હજી મળી શક્યા નથી પરંતુ તે મેળવાના અમારા પ્રયત્નો મનુ છે અમે શહેરની ખીનપણી કમી આ જમીનોની કીમત વધારી હતી આ ખોટા પેકર કેટલાક ખોટા સારા ભાવે વેચી પૈસા ઉત્પન્ન કરવાનો સરકારનો ધરાદો છે. મારે એ જણાવું જોઈએ કે સરકારે પૈસાના લોભે આની નીતિ અખત્યાર કરી જોઈએ નહિ એ શહેરની ગીચતાને કારણે જનતાને માટે ફેરસાદપ થઈ પડે તેવા તમામ ખુદના ખોટા જાહેર ઉપયોગ માટે મુનિમિપાનિગીઓને આપી દેવા જોઈએ. આ માગણી આપણી તમામ સરચાઓને માટે હાવી જોઈએ એ જો આવે આપણે એકજ આનાજ કાઢી શકીએ તો મને ચોક્કસ ખાતરી છે કે આપણે આ સિદ્ધાન્ત સરકાર પસંદ કરી શકીશું. સરકાર તરફથી યોગ્ય વખતથી Stamp duty ના હક્ક સંગ્રહી પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે અને દરેક વેચાણ અને ખાડાપગાની આવકમાંથી અડધો અડધ દિરસો સરકાર લે છે. આ રીતે સરકારે પોતાને મટે આનકતું સાધ્યું ઉભું મુ છે જે આખી આનક કુદરતી રીતે મુનિમિપાનિગીઓને જ મળી જોઈએ અમાવા તથા મુરન મુનિમિપાનિગીઓ આ સંગ્રહી સરકારમાં સમુક્ત નિર્વેન representation કરેતું છે પરંતુ હજી સુધી તેનો પુરેપુરો સંતોષકારક નિર્વેન આપ્યો નથી જાહેર સરચાઓની ચત્તી અગરોના પ્રમાણમાં સરકારને જુજ રકમ મળે છે તે જોના પણ આવી ઝીંગી ઝીણી પગવણી કરવાનું મામ સરકારને જાણતું નહિ હોનાથી તે છોકી દેવું જોઈએ.

કેટલાક વર્ગો ઉપર મુનિમિપાનિગીઓને ફોર્મ વોગ વર્ડસ વિગેરે-અગત્યના જાહેર ઉપયોગી કાર્યો માટે સરકાર તરફથી ખર્ચના ૫૦% જેટલી ગ્રાન્ટ મળતી હતી તે ગ્રાન્ટ સરકારે નાણા બીડા બંધાવે હેઠળ બંધ કરી તે તો જાણે દીક, પણ હવે તો સરકારે મન્દ આપવાને બદલે મુ ની આનકમાંથી રળી જવાની નીતિ અખત્યાર કરી છે. આર્થિક વિઠબનાઓ હોવા છતાં મુનિસિપાલિટીઓ લેનો લઈ શહેરી જનતાને આતુ જમાનાની સમરો આપવા સાર અને આરોગ્ય સંપત્તિ વધારવા માર આની યોગ્યતાઓ હાથ ધરે ત્યારે સરકારે ઉત્તેજન આપવું જોઈએ તેને બદલે સરકારી ખાતાના અગમનરો જેટલાજ

નિષ્ણાત મ્યુનિસિપાલિટીના અગલદરોએ તૈયાર કરેલી યોજનાઓના અંદાજો તથા નકશાઓ તપાસવાને માટે કુલ ખર્ચના સવા ટકા જેટલી રકમ (Scrutiny) તપાસણી માટે સરકાર માં અને કામોના execution વખતે કોઈ કોઈ વાર તપાસણી કરી જાય તેમાં બીજો સવા ટકા સુપરવીઝન જાણ્ય લે. આવી રીતે હવેના રૂપિયા સરકાર મ્યુનિસિપાલિટી પાસેથી લે તે તદ્દન અણપડતુ છે. અગદવાદ મ્યુનિસિપાલિટીએ તો આ સંબંધી પણ નિવેદનો representations કર્યા જ છે. મારો એવો યોગ્ય અભિપ્રાય છે કે આવા જાહેર દિલના કામોની યોજનાઓ સમગ્રી સરકારે તમામ પ્રકારની મદદ મ્યુનિસિપાલિટીઓને રિના મૂલ્યે આપવી જોઈએ. સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સરકારો પ્રત્યેની સરકારની આ એક ફરજ છે.

સરકાર તત્કથી ખેતી સિવાયના ઉપયોગ માટે જે વિશેષ ધારો લેવામાં આવે છે તે ગેરવ્યાજબી અને અન્યાયી છે. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સરકારો ગીચતા દૂર કરવા માટે પોતાની હદમાં શહેરની ખીનવણી કરી નગરરચનાની યોજનાઓ કરે અને શહેરોમાં જાડાર જવા માટે લખવાયે ત્યારે સરકાર આ રીતે વિશેષ ધારો લેવા નીકળે એ શહેરની ખીનવણીમાં અંતરાયરૂપ નીવડે એમાં કંઈ શક નથી એટલે આ વિશેષ ધારો લેવાનો ન જોઈએ એવું આપણે આગામી સરકારને કહેવું જોઈએ અને છતાં સરકારનું દીવ જો ના પીગળે તો આ વિશેષ ધારાની જે આવક આવે તે મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમાણે આભારી હોઈ તેના ઉપર મ્યુનિસિપાલિટીનો હક્ક છે અને તેથી તે તમામ આવક મ્યુનિસિપાલિટીને આપી દેવી જોઈએ.

કેળવણીની માન્યતા પ્રથમ પણ જુઓ તો જણાશે કે સરકાર તેમાં પણ પોતાનો પૂરો હિસ્સો આપતી નથી. અગદવાદ મ્યુનિસિપાલિટીનો જ જો દાખલો આપું તો તા. ૧-૪-૨૫ પહેલાના રૂઝના બોર્ડના નોકરો ઉપર જ મ્યુનિસિપલિટીને કેળવણીની માન્યતા આપવામાં આવે છે મ્યુનિસિપાલિટીએ સરકારને સરકારી ઝાડીદારની જ સંચાલના મુજબ તા. ૧-૪-૨૫ પછીથી શિક્ષકોના શિક્ષકોની મજૂરી માટે ચારજ કરેલી પણ સરકારે નાણાલયીડનું કારણ બતાવી આ મજૂરી આપી નથી. અગદવાદ મ્યુનિસિપાલિટીએ પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે ૧૯૩૯-૪૦ માં લગભગ રૂ. ૮,૭૮,૦૦૦ ખર્ચેલા ચારજ માન્યતા તરીકે લગભગ રૂ. ૨,૨૦,૦૦૦ મળ્યા છે એટલે પ્રાથમિક એજ્યુકેશન રૂ. ૧૦૯ પ્રમાણે ખર્ચેલા ચારજો ભાગ માન્યતા તરીકે મળે જોઈએ, પરંતુ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મજૂરી નહિ મળવાના સમયે ક્રમમાં એક જાગની રકમ જ માન્યતા તરીકે મળે છે. આવી રીતે સરકાર કેળવણી માટેની પણ પોતાની ફરજ અદા કરતી નથી ફરજિયાત કેળવણી માટે પણ અગદવાદ મ્યુનિસિપાલિટીએ છેક ૧૯૨૫ ની સાલથી ફરજિયાત કેળવણીની યોજના સરકાર સમક્ષ રજુ કરેલી છે અને તે સરકારના સેક્રેટરીવટના કોઈ ભાગની અમરદાર ઉપર પડી પડી પદર વરસ થયાં સડી રહી છે. આ પ્રમાણે કેળવણીની જાગતમાં પણ સરકાર પોતાને કાયદેસર આપના પડતા ફાળા માટે પણ આવી રીતની નીતિ અપનાવે કરે છે તે ખરેખર શોચનીય ગણાય. ફરજિયાત મક્ત કેળવણી આપવાની યોજના મ્યુનિસિપાલિટીઓએ દાખલ કરેલી જ જોઈએ પરંતુ તેને માટે નાણાની મુશ્કેલીઓનો સામનો રજુ કરેલો જ પડે કાગે-કમિટી “પ્રાથમિક એજ્યુકેશન” નાંખવા સંબંધી બધામણ કરે છે એ નિવારણ જોયો પ્રથમ છે પરંતુ એ સાથે મારે રજૂ કરી દેવું જોઈએ કે પ્રથમ

સરકારે પ્રાયમરી એજ્યુકેશન એક પ્રમાણે જે ફાળો તેને આપવો યાવ છે તે ફાળો આપવ તેઓ તૈયાર છે કે કેમ તેની ચોખવટ કરી દેવી જોઈએ એટલે મ્યુનિસિપાલિટીઓએ આ યાવતમાં શુ કરવું તેની તેઓને સમજ પડે, તે માથે કચલામાં પણ આ ફાળો મગકારે આપવાની ફરજ સખધી પણ વધારે સ્પષ્ટતા અગાઉથી કાઢવી જોઈએ

એ ગણીતી વાન છે કે મ્યુનિસિપાલિટીઓની આવકના સાધનો ઘણા સકુચિત છે અને તેમાં પણ કેટલીક વખતે એવું પણ જન્યુ છે કે સ્થાનિક સરકારો જે કર નાખી શકે તેવાજ કર સરમગ પોને નાખે છે અને તેમ કરી પોતાની ઉપજ વધારે છે અને મ્યુનિસિપાલિટીઓની સ્થિતિ કંફાડી જનારી દેવામાં આવે છે અમલામાં મ્યુનિમિપલિટીએ પ્રથમ એન્ટરટેઇનમેન્ટ ટેક્સ પામવાની મરમગ પમે મજુરી માગી હતી તે નહિ આપના સગકારે પોતે તે કર નાખ્યો અને તે નાખતી વખતે આપેવું વચન પણ પાળવામાં આ યુ નથી અને આખી આવક મગકારે પોતે જ નહિ જાય છે, આ ટેક્સ મ્યુનિમિપલિટીઓના કરના ક્ષેત્ર ઉપર એક આક્રમણ છે અને તે જેમ અને તેમ વહેવામાં વહેતી તકે મ્યુનિસિપાલિટીઓને ડેજાવણીના ઉપનોય માટે સ્વાધીન કરી દેવો જોઈએ અને તે કરનાની સગકારની સ્પટ ફરજ છે વીજળીના વપરાશ ઉપર સરકાર જે કર લે છે તેમાં મોટો ભાગ પશુ મરકારે સ્થાનિક સરકારની સરકારોને આપી દેવો જ જોઈએ એ તો સૌ કાંઈને ઠસુન કરવું પડશે કે આ વીજળીના વપરાશ ઉપરનો કર તેમજ મોજ ગોખના સાધનો ઉપરનો કર મ્યુનિસિપલ કોલેજા ક્ષેત્રમાં આરો હોવાથી પ્રાતિક સરકારનું તે ક્ષેત્ર ઉપર ચોખ્ખે ચોખ્ખુ આક્રમણ છે મુબાઈની મગમત્રાવદી મગકારે તથા વગસમાં દારૂધીની સ્તુત્ય, આવકાગ્રાવક અને જન કિતકારી આખી યોજના પૂર્ણ કરાશે નિર્ધાર કરી અગદાવાદ, મુ પાછ અને બીજા ક્ષેત્રે રચશે દારૂધીની ચોખ્ખા અમનમાં મુકી એને માટે મગસત્રાવદી સરકારને અગિાદન થશે છે અને લાંબને ખમરી પડતી મેગી ખોટ પુરવા તેમને મુબાઈ અને અગદાવાદ શહેરની રચાવર મિલકતો ઉપર કર નાખવાનું પગલ લેવું પડયું, એ તો કહેવું જ પડે કે આ પણ મ્યુનિમિપલિટીઓના આવકના સાધનોના ક્ષેત્રને કેટલેક અશે સકુચિત કરે છે દારૂધી તો થરી જ જોઈએ અને એ કાર્યક્રમ પુરો કરવો જ જોઈએ આ મજ્જેમાં તત્કાલિક જરૂરીઆતને પહેલી વજાને માટે આ પગલ અનિવાર્ય ગણાયુ હશે પગલુ આ કામચનાક પગલુ જ હશે અને ચિયરના ખમના આપણે જરૂર અશા રખીએ કે આ ખોળને પહેલી વજા માટે બીજા મધ્યો શોધી કઢી, મધ્યસ્થ સરમગને આપણે ત્યાંથી જ નહિ જતા ઇન્કમટેક્સમાંથી એમ કિરસો આપવા તી ફરજ પાડીને મ્યુનિસિપાલિટીઓના આવકના ક્ષેત્રને મોકલું કરવામાં આરશે

મ્યુનિમિપાલિટીઓને લોનો કાઢવામાં પણ ઘણી મુશ્કેલીઓ પડે છે ઇન્ડિયન ટ્રસ્ટ એક્ટની રૂઢએ મુબાઈ શહેર સિવાયની બીજી કોઈ પણ સ્થાનિક સરકારની લોનમાં ટ્રસ્ટ એક્ટ નીચેના ફોડના નાણા રોકી રાકાતા નથી આ જાગતમાં કાષ્ઠો સુધારવાની ખાસ જરૂરીયાત છે અને જ્યા સુની આ પ્રમાણે સુધારો કરવામાં આવશે નહિ ત્યા સુધી મ્યુનિસિપલિટીઓને લોનો ઉચરાવવામાં મુશ્કેલીઓ પડવતી જ અને વડુ વ્યાજ આપવાની ફરજ પણ પડવાની આ સળધમાં હુ તો એમ પણ જણાવું કે સગકાર જ્યા જ્યા જરૂર લાગે ત્યા પોતે જ સરતા દરે લોન ઉધરાવી મ્યુનિસિપાલિટીઓને ચોખ્ખ વ્યાજ ૧૧ દરે લોનો આપતી જોઈએ

આ પ્રમાણે જો સરકાર સમજવા કરી આપે તો મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાના લોકપ્રયોગી અગત્યનાં કામો જલદીથી હાથ ધરવામાં સુગમતા પડે. આપણે આજ્ઞા રાખીએ કે સરકાર આ સૂચના ઉપર ગંભીરતાપૂર્વક અને સહાનુભૂતિપૂર્વક વિચાર કરે. એક બીજી બાબત પણ આને અંગે મારે જણાવવી જોઈએ કે જેવી રીતે મુંબઈ શહેરના મ્યુનિસિપલ એક્ટ પ્રમાણે મુંબઈ કોર્પોરેશનને નાણાં દુકાં સમયને માટે વ્યાજ લેવાની સત્તા આપેલી છે તેના જ પ્રકારની સત્તા મ્યુનિસિપલ ધોરણ એક્ટમાં જે મ્યુનિસિપાલિટીનાં નામો ખાસ નોટીરીયસનથી એક્ટમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આને તે મ્યુ.ઓને આપતો સુધારો સત્તર કરવો જોઈએ. આ બાબતની મોગણી આપણી પરિપદે ૧૯૩૧ ની એક્ટમાં અમલવાદ મુકામે કરી હતી પરંતુ હજી સુધી તે સમજી કંઈ હીલઅસ થઈ જણાતી નથી. આ સુધારો મ્યુનિસિપાલિટીઓ માટે ખાસ આવશ્યક છે અને તે સત્તરે થવો જોઈએ. એવો મારો ચોક્કસ અભિપ્રાય છે.

મ્યુનિસિપાલિટીઓ પોતાના નોકરોના પ્રોવીડન્ટ ફંડનાં નાણાં તેમજ સીકીંગ ફંડ વિગેરેના નાણાં પોતાની સીક્યુરીટીઓમાં રાખી શકે નહિ એવો સરકાર જે આમદ પકડી રહી છે તે પણ વારત્તવિક નથી અમલવાદ મ્યુનિસિપાલિટીને તેના બાહોશ ધાણશક્તી સમીપે સરકારનું આ પથનું કાયદેસરનું નથી એમ જણાવેલ છે અને તમામ વસ્તુરિયતિ નિવેદનો (representation) થી સરકારમાં રપટ કરવામાં આવી છે છતાં પણ હજી સરકાર આમદ ઊઠાતી નથી.

આવી રીતે સરકાર તરફથી મ્યુનિસિપાલિટીઓને મદદ મળવાને બદલે અતરસ થાય છે. તેના ધણા દાખલાઓ હું આપી શકું તેમ છું પરંતુ આપનો પણ વખત ન લેવો જોઈએ એટલે અહીં જ અટકુ છું.

નગરસંચાલના યોજનાઓ સંબંધી પણ મારે કહેવું જોઈએ કે સરકારી ખાતાઓમાં ધણી હીલ થાય છે સરકાર બારે ખર્ચોજ ખાતુ નમાવે છે અને બારે પમારના અમલદાર રાખે છે જો કે ખાતાના ધણાંખરા ખર્ચનો જોખો તો સ્થાનિક સંસ્થાઓ જ ભોગવે છે અને અમલવાદ મ્યુનિસિપાલિટીને તો ધણો મોટો ફાળો આપવો પડે છે પણ નગરસંચાલના યોજનાઓને વસો સુધી ઉવટની મજૂરી મળી નથી. દાખલા તરીકે ફક્ત બેજ સ્ટીમેનો ઉદ્યેષ બસ થશે. એલીસબીજ શકિન પ્લેનીંગ સ્કીમ કરવાનો ઇરાદો સને ૧૯૨૪ માં અમલવાદ મ્યુનિસિપાલિટીએ જાહેર કર્યો અને સ્કીમ તૈયાર થઈ. તે સ્કીમ વર્ષો સુધી તે સ્કીમની અંદર રાખવામાં આવેલ શાકપુર બીજના ખર્ચનો સરકારને ફાળો આપવાના પ્રશ્ન ઉપર પડી રહી. અને છેલ્લે ફાળો આપવાની ના પાડવાથી સ્કીમમાંથી પુષ્ક ઠાંડી નાંખવાની ફરજ પડી આ પણ સને ૧૯૩૩ માં બન્યું તેને પણ આજે સાત વરસ થયાં. ટ્રીબ્યુનલે ધણી જહેમત ઉઠાવી સને ૧૯૩૯ માં મહીનાની અંદર કામ પુરું કરી ગઈ સાક્ષતા મે મહીનામાં મુકાદો પણ આપી દીધો તેને લગભગ વરસ થવા આવ્યું પરંતુ હજી તે સ્કીમને ઉવટની મંજૂરી ક્યારે મળશે તે ચોક્કસ કહી શકાતું નથી અને જનતાને આ સ્કીમનો લાભ લઈ બહાર જવા લખવાવવામાં આવી તેમની હાડમરીઓને ખ્યાલ આપને રહેજે આવી શકશે.

અમારી સીટીવેલ સ્કીમ જે શહેરની સુધારણામાં અને ગીચતાની ખુશી દવા મળવામાં ધણી જ મહત્વની છે, તે સ્કીમમાં તો વરસો થયા હજી draft સ્કીમની પણ

ના પાડી નહિ શકે. કેટલી લાપકાન હોવી જોઈએ તે નક્કી કરવાનું કાર્ય મુરકેલી તો છે જ. આ મત્રાલ અથા માગી લે છે.

સ્થાનિક સંસ્થાઓને દોરવણી આપવા તેમજ જો બંની શકે તો મોટા અધિકારીઓની નીમણુંકો વિગેરે કરવામાં સલાહ આપવા જો અગ્રણ્ય પ્રતિનિધિઓનું બનેલું એક મેયો-શીયવ બોર્ડ કે જોનો ex-officio પ્રમુખ આ ખાતાના દફતરનો દવાઓ ધરાવનાર પ્રધાન હોય તેવું બોર્ડ બનાવવામાં આવે અને તેનો કાર્યપ્રદેશ ચર્ચા કરી નક્કી કરવામાં આવે તો સ્થાનિક સંસ્થાઓની ખીલવણીમાં અને વહીવટી કાર્યમાં મદદરૂપ નીવડે એવું મારું માનવું છે.

મ્યુનિસિપલ બોરડ એક્ટ અને ડિસ્ટ્રીક્ટ મ્યુ. એક્ટ સંવત ૧૯૨૪ની provisions કરી નાખી ચોગ્ય સુધારા વધારા કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. બોરડ એક્ટમાં provisions લોકાલિટી તેમજ મનુષ્યના વસવાટને માટે નાલાયક મકાનો તોડી પાડવા માટે જરૂરી સત્તાઓ મ્યુનિસિપાલિટીઓને આપવામાં આવેલી નથી અને તેને લખતે મ્યુનિસિપાલિટીના ગમે તેવા પ્રયત્નો હોય તો પણ આવા મકાનોના માત્રીકો આવા મકાનોને કાઢી નાંખવા જતાં ધણા અંતરાયો ઉભા કરી શકે છે અને કરે છે. મ્યુનિસિપાલિટી આ કાર્ય વધારે ઝડપથી કરી શકે તે માટે તેને જરૂરી સત્તાઓ આપવાનું આવશ્યક છે, ગરીબ વર્ગોને માટે રહેઠાણો કરવાની યોજનાઓની પણ અત્યંત આવશ્યકતા છે. તેમાં પણ જમીનો મેળવવાની તેમજ નાણાં ઉમાં કરવાની મણી મુરકેલીઓ છે અને સાધન સંપન્ન મ્યુનિસિપાલિટી સિવાયની ખીજ મ્યુનિસિપાલિટીઓ માટે આ ધણી બારે વસ્તુ ધર્મ પડે તેમ છે. અને માટે પણ કંઈક એવા ઉપાયો યોજવા જોઈએ કે જેથી મ્યુનિસિપાલિટીઓને આ કાર્ય કરી બનાવવાની વધુ સગવડતા મળે. હરિજન નોકરો માટે તો દરેક મ્યુનિસિપાલિટીઓને રહેઠાણો બનાવવાનું ફરજિયાત હોવું જોઈએ, આ બંને માર્ગ માટે જોઈતી જમીનો સરકાર મ્યુનિસિપાલિટીઓને રેવન્યુ ફ્રી માન્ટ તરીકે આપવી જોઈએ તેમજ તેઓને સરતા દરે નાણાંની લેનો પણ આપવી જોઈએ. જો સરકાર તરફથી આટલી મદદ મળશે તો મને ખાતરી છે કે ધણી ખરી મ્યુનિસિપાલિટીઓ આ પ્રદેશમાં પોતાની ફરજો સારી રીતે આજ કરશે.

મેં આપણી લોક સંસ્થાઓની કેટલીક મુરકેલીઓ જણાવી, તે ઉપરાંત ખીજ અનેક નાનીમોટી મુરકેલીઓ હશે. પરંતુ આપણે નાસ્તીપામ થવાની જરૂર નથી. જેવી રીતે સરકાર તરફથી નડના અંતરાયો દૂર કરવાના આપણે પ્રયત્ન કરતા જોઈએ તેવી જ રીતે આપણે આપણી સંસ્થાઓનો વહીવટ આપણા નમળા પાતળા સાધનો વડે પણ દરકસર અને પ્રમાણિકતાથી કરી આપણી સંસ્થાઓને આદર્શ બનાવવી જોઈએ. આપણે સેવાવ્રત ધારણ કરીને આવી સંસ્થાઓમાં લખત થઈ શકીએ છીએ અને આપણે ઉચ્ચ અદર્શો રાખી શુદ્ધ નિષ્કાંથી આપણી તમામ શક્તિઓ જનસેવા માટે ખર્ચી આપણી સંસ્થાઓ નમુનેદાર બનવી દેવી જોઈએ. જો વખત આલ્યો ગયો છે કે જ્યારે આ સંસ્થાઓના સભ્યપદો મોટાં માટે જ સેવામાં આવતાં હતાં અને તવરાણો - વખત સંસ્થાઓને આપવામાં આવતો હતો. હવે તો એવો વખત છે કે જ્યારે પોતાનો અખો વખત અને પોતાની તમામ શક્તિઓ આ સંસ્થાઓના સમાવકોએ આપવી પડે છે. અને આ દિશામાં આપણા નેતા સરકાર વલ્લભભાઈ સાહેબે અગ્રણ્ય મ્યુનિસિપાલિટીનું સુકાન મંભાળી પોતાની અજબ કાર્યશક્તિથી જન-સેવાના

હિંદુસ્તાનના ગામડાંઓમાં જોકે છેડેથી બીજે છેડે ફરતાં, માનવીઓની
બધ'કર ગરીબી અને ભૂખમરના જે દૃશ્યો જોવામાં આવે છે તે હૈયું
વલોવી નાંખે જોવાં હોય છે. આજે આપણી આગળનો પહેલો પ્રશ્ન
ખેડૂતોની આ દરિદ્રતા ટાળવાનો અને તે જલદી કંઈ રીતે ટાળવી એ છે.
ખીજ બધા પ્રશ્નો ગૌણ છે. અને બારતની સ્વાધિનતા જે આ ભૂખમરનો
અંત ન લાવી શકે તો એ સ્વાધિનતાનો ભાર મને કંઈ અર્થ નથી.

પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂ

ગામ સુધારણા અને સ્ત્રીઓ

(૩)

આપણે શરીરની, ધરતી, રસ્તાની, ફૂવા તળાવની એમ વિવિધ પ્રકારની અસ્વચ્છતાની વાતો કરી, આપણા જીવનમાં પ્રમત્રી રહેલા બાધાના ગંદવાડ વિષે પણ ગયા અંકમાં આપણે વાતો કરી. વિચાર એ થાય છે કે અસ્વચ્છતા અને ગંદવાડની જાણનો પૂરી થઈ ગઈ કે હજી બાકી હશે? ગંદવાડમાં કઈ બાજતનો સમાવેશ થાય અને કઈ બાજતનો ન થાય?

આ પ્રશ્નનો ઉકેલ હું મારી રીત પ્રમાણે કરું છું. માનવીઓની જીંદગી જે જે કાંઈ બાજતથી ખરાબ થાય એ તમામ બાજતને ગંદવાડમાં સમાવી શકાય એમ મને લાગે છે. અને આવો નિર્ણય કરીએ તો પછી સામાજિક રીત રિવાજોમાંથી આપણને ઘણી બાજતો એવી જડશે કે જેને ગંદવાડ સિવાય બીજું કંઈજ નામ આપી શકાય નહીં !

આ લખું છું ત્યારે સૌથી પહેલો પ્રશ્ન મારી આંખ આગળ લગ્નનો આવે છે, લગ્નને આપણે આનંદનો પ્રસંગ ગણીએ છીએ માંગસિક પ્રસંગ ગણીએ છીએ, જીંદગીની અનિવાર્ય જરૂરીયાતની બાજત લગ્નને ગણીએ છીએ, પણ ખરેખર રીતે વિચાર કરીએ તો લગ્નને આવું આનંદજનક, માંગસિક, અને સુખદાયક આપણે, રાખ્યું છે ખરું? વસ્તુ મૂલ્યે ગમે એવી સુંદર હોય, પણ એની સુંદરતા જાળવીએ નહીં તો એ કદરૂપી બને એટલું જ નહીં પણ મિહામણી પણ બની જાય છે. ફળફૂલથી શોભી રહેલા બાગ આનંદ દાયક અને સુખદાયક લાગે છે અને એનાં ફળફૂલો ઉપયોગી પણ બને છે. પણ બાગની રચના ગંભીર વિચારણા પૂર્વક કરવામાં ન આવે તો સુશોભિત ફૂલ છોડે અને ઉપયોગી ફળો આપતાં વૃક્ષોને ગદસે જગતી ઝાડ ઝાખરાંથી બાગની જમિન બરાબ જાય અને સુંદરતા કે ઉપયોગીતા કશુંજ ત્યાં જોવામાં ન આવે એ સહેજે સમજાય એવી વાત છે

લગ્નની બાજતમાં પણ આવું જ છે. દુઃખની વાત તો એ છે કે બાગ કે વાડી અને ફળફૂલનાં ઝાડો વિષે કાળજી રાખીએ છીએ એટલી કાળજી ને એટલી સાવચેતી પણ લગ્નની બાજતમાં આપણે રાખતા નથી ફૂલ કે ફળના છોડવાને કે વૃક્ષને કયું ખાતર ઉપયોગી થશે અને કયું એને નુકસાન કરશે એ વિષે આપણે ચિંતા રાખીએ છીએ. અમુક ફૂલ છોડે અમુક જગ્યાએ જ સાસ ઉગશે અને અમુક રચને જ વધારે શોભી ઉડશે, અમુક વૃક્ષો જેડે અમુક વૃક્ષો જ શોપવા લાગકારક છે, અમુક ફૂલવેળીઓ અમુક વૃક્ષો પર જ સરળતાથી ચડી શકે છે, વગેરે વગેરે વિવિધ પ્રકારની કાળજી, ચિંતા, બચરચા આપણે રાખીએ છીએ, પણ લગ્નની બાજતમાં? એમાં કાળજીને, વિચારણાને, ચિંતાને સ્થાન જ નથી, એકનો છોકરો ને બીજાની છોકરી-ગમે એવા હોય, લગ્નને વાયક જ ગણાય છે. છોકરો ને છોકરી એકબીજા માટે લાયક છે કે નહીં, એ લગ્નથી બેઠને સુખ થશે કે નહીં, બેઠના સ્વભાવ, બેઠની શરીરસંપત્તિ, બેઠની બુદ્ધિશક્તિ વગેરે વગેરે એકબીજાને અનુકૂળ થાય એમ છે કે નહીં એ બધું લગ્નના ગોડગની વખતે કેટલું વિચારે છે? મોટા મોટા શહેરોમાં અને બહુલા ને સુધરેલા ગણતા વર્ગોમાં, જ્યાં આજે વિવિધ પ્રકારનાં લગ્નો થય છે ત્યાં પણ મોટા ભાગના જન-સમુદાયમાં લગ્નની બાજતમાં હજી આવી જ બેદરકારી રાખવામાં આવે છે, આ સંજોગોમાં ગામડાંઓમાં તો કેરીક આશા રાખી શકાય? જે કંઈ અનેક પેઢીઓથી આલસુ આવ્યું હોય આલસા કરે છે; અને તેથી દુઃખ ઉપજે, કલેશ થાય, અને જીંદગી નાસરૂપ ને મિહામણી થાય તો એ એને સ્વાભાવિક અને અનિવાર્ય સ્થિતિ ગણીને નિભાવી લેવામાં આવે છે,

હાંદગીની અત્યંત જરૂરી અને જેના પર સુખદુખનો મોટો આધાર રહે છે એવી આ બાબત તરફનું આપણું આ વલણ હવે આપણે બદલવું. પડશે, કોઈ કદાચ પૂછશે કે 'ગામ સુધારણા'માં લગ્નની બાબત ક્યાં આવી? પણ ખરી રીતે તો ગામ સુધારણાનો પ્રથમ વિશાળ છે અને એમાં જીવનનાં બધાં અંગોનો સમાવેશ થાય છે. એ પ્રત્યેક અંગમાં જેટલા પ્રમાણમાં સુધારો થાય એટલા પ્રમાણમાં માનવીનું જીવન સુખી નિવડે અને જેટલા પ્રમાણમાં ગામ સુધારણા સાધી શકાય

ત્યારે આજનાં આપણાં લગ્નોગા મુખ્ય મુખ્ય ખામીઓ કઈ છે તે હવે જોઈએ.

(૧) બાળલગ્નો

નિશાળે જવા લાયક છોકરા છોકરીઓને નિશાળે મોકલવાની, લણવાવાની, સારા સંસ્કાર આપવાની, તેમનાં શરીર ને મન કેળવવાની કે એવી કોઈપણ સારી હાંદગી જીવવા માટેની જરૂરી બાબતો તરફ ધ્યાન આપવાને બદલે ધૂળગા રમતાં એ નિર્દોષ ને અણસમજુ બાળકોને ભારે લાડપૂર્વક પરણાવી દેવામાં આવે છે, અને એ ખીસનાં બાળકોને ત્યારથી જ રૂંધી નાખવામાં આવે છે. સારસ બીસ પસાર થયા પછી આ ત્રાસજનક રીતીમાં થોડો ઘણો સુધારો જરૂર થયો છે, પણ હજી ઉમ્મર છૂપાવીને, મેટી ઉમ્મર બનાવીને અથવા જોતોમ ત્યાં સુધી ખેંચે તો ૧૪ ને ૧૮ વર્ષ પૂરાં થાય કે તરત બણતા ન લણનાં, માંઘાં, સાળાં, અસકત બાળકોને પણ પરણાવી દેવામાં આવે છે. પરણ્યા પછી એ બેઠેના શાદાસ થશે એની કોઈ ચિંતા કરતું નથી, પરિણામ એ આવે છે કે છોકરા બણીને કે કોઈ ધંધા રોજગાર શીખીને પોતાનું ને કુટુંબનું ગુજરાન કમાવી શક્તિ મેળવે ત્યાર પહેલાં એ કુટુંબવાળો થઈ જાય છે. હાંદગીની સરજાવગાં ન બાળગમ્યનું ગુજરાન કેમ કરવું એ પ્રશ્ન એને ગુમગાવી નાખે છે, વર્ષો પહેલાં કવિ નવકરમે લખ્યું હતું :—

“ બદ વાણ્યા ? તો કહે: પરણ્યા છીએ,

ધનમાં ?—આ ઉભી ધાડો રે—

નામ બાળવગનનું તો બાળો.”

આ લીટીએ ખેડી પાકીએ એવી સ્થિતિ હજી આપણે ત્યાં આવી છે? નથી આવી, હજીએ બણ્યા વિનાનાં, શાન વિનાનાં, સંસ્કાર વિનાનાં; હાંદગી અને સસાર એટલે શું એના જરાયે અનુભવ કે ખ્યાલ વિનાના બાળકોને આપણે પરણાવી દઈએ છીએ અને તેમને માટે તથા તેમનાં બાળકોને માટે ત્રાસજનક અને બિહામણુ જગત નિર્માણ કરીને સમાજને બેડોળ બનાવવાનું પાપ કરીએ છીએ.

આવાં જ લગ્નોને પરિણામે ખીવતી ણી જેવી બાળાઓને આપણે વૈધવ્યની ધીકતી બઢીમાં હાંદગી સુધીને માટે હોમી દઈએ છીએ. આવાં જ લગ્નોને પરિણામે રમતી કૂટતી અને શાળામાં જવા લાયક બાળાઓને આપણે માતા બનાવી મૂકીએ છીએ, અને તેનો પોતાનો વિકાસ રૂંધી નાખીને બાળક ઉતરવાની ભારે જવાબદારી તેને માથે નાખી દઈએ છીએ. બાળલગ્નનાં અનિષ્ટ પરિણામોના આના તો અનેક દૃષ્ટાંતો આપી શકાય ખીવતા જીવોનો આમ કચડી નાખવાના પાપમાંથી જેમ અને એમ જલદી હવે આપણે ઉગરી જવું જોઈએ.

(અપૂર્ણ)

જયોતરના શુક્લ

અમૃતકુંભ.

અમૃતકુંભ ભરી નીસરી સખીરી !
અમૃતકુંભ લઈ નીસરી સખી !

હાઝયાંને રનેહજલ છાંટવા સખીરી !
અમૃતકુંભ લઈ નીસરી સખી !

પ્રાણ પ્રાણ રોપતી, વિષ જવાલ કારમી,
અગ્નિશરી અંજલિથી કારવી સખીરી !
અમૃતકુંભ લઈ નીસરી સખી !
અમૃતકુંભ ભરી ....

કુંજ કુંજ સીંચવાં, ફૂલ ફૂલ પોષવાં,
ઉર ઉર અમૃતે મુહાવવાં સખીરી !
અમૃતકુંભ લઈ નીસરી સખી !
અમૃતકુંભ ભરી ....

દીનહીન તારવાં, ભેદ સર્વ ટાળવા,
આત્મભાન બારતે જગાવવાં સખીરી !
અમૃતકુંભ લઈ નીસરી સખી !
અમૃતકુંભ ભરી ....

જયોત્સ્ના શુકલ

સુરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી

સુરત જિ. સ્કૂલબોર્ડની તા. ૩૦-૫-૪૦ ને રોજ શ્રી. કેદ્યાણુજી વિ. મહેતાના પ્રમુખપદે મળેલી સભામાં થયેલા અગત્યના ઇરાવો અર્હી આપવામાં આવે છે.

(૧) ગોડસંગ્યા કન્યા મંદિરના કંપાઉડમાં કુલે જાણવા (૨૬ સાથે) મારે ૩. ૧૨૦૦ નો

ખર્ચ કરવો તથા એ રકમનું ચોથું સપ્લીમેન્ટરી બજેટ મંજૂર કરવા લો. એ. ને બજામણુ કરવી. (૨) નીચેની શાળાઓ માટે રમત ગમતના ઉપયોગ માટે રેવન્યુ ફ્રી જમીન મેળવવા લો. એ. ને બજામણુ કરવી, કમરોલી (ઓરપાડ), ખગેડ (ચોર્વાસી), મ્હોણી (ચોર્વાસી). (૩) કાંચા તળાવ (જલાલપોર) ની શાળા ૬૦ વર્ષથી ચાલતી આવી છે અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓ દાલમાં બાંધે છે અને વર્ષના આઠ મામ લોકો વાડીમાં રહેતા હોવાથી નાનાજાળકોને આઠ મહિના એકથી દોઢ માહસ ચાલીને અમલસાડ જરૂં પડે એવી લોકોની દલીલમાં વજુદ હોવાથી ઉન (જલાલપોર) ગામનો બધ થયેલો વર્ગ આ ગામે અમલસાડ વર્ગ તરીકે આપવાનું ને તેમાં બાળવર્ગથી બીજા ધોરણ સુધીનાજ વર્ગો રાખવાનું ગામના પ્રતિનિધિઓ, જિ. બોર્ડના પ્રમુખ અને સ્કૂલબોર્ડના પ્રમુખે મળીને ઇરાવો તેને બહાલી આપવી, (૪) ગોથાણુ (ઓરપાડ) ની કન્યાશાળાને મુખ્ય શાળા સાથે જોડી દેવા વિષે જિ. બોર્ડના પ્રમુખે કૌંસી વીઝીટ અંગે ઇરાવવામાં આવ્યું કે એ અને એના જેવીજ આખા જિલ્લાની બીજી કન્યાશાળામાં તેમજ ફરદ અને સેકન્ડ ગ્રેડ શાળાઓ અને વર્ગોની પુનર્વિદ્યના કરવા માટે નીચેના સભ્યોની સમિતિ નીમવી; અને આ સમિતિએ કેળવણી ખાતાના અમલદારો પાસેથી વિગતો મેળવી ચોતાનો રિપોર્ટ તથા મામમાં બોર્ડ સમક્ષ મૂકવો. સમિતિ:—ચેરમેન સાહેબ, વાહસ ચેરમેન સાહેબ, શ્રી. ઇમરજાલ નાગરજી, શ્રી. બાણુભાઈ કાળીમસ, શ્રી. નૂરમિયાં હુસેનમીયાં, ડો. ઉત્તમરામ મહેતા, શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ હરિમહા, (૫) ભાડા (ચોર્વાસી) અંગેજી વર્ગને રેકગનાઈઝ થવા માટે ધોરણ પ્રમાણે જોઈતી જોડામાં જોઈતી વીસની સંખ્યા નહિ રહેતી હોવાથી એ વર્ગના શિક્ષકને બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ ચેરમેન સાહેબે વર્ગના શિક્ષક છુટા કરવાનો હુકમ આપ્યો છે તેને બહાલી આપવામાં આવે છે. પરંતુ એ હજુ પણ લોકો વીસથી પચ્ચીસ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા કરી આપવાની ખાત્રી આપના હોય તો સદરૂ વર્ગને એક વધુ અજભાયસ આપવા ચેરમેન સાહેબને સત્તા આપવામાં આવે છે. (૬) નીઝર અંગેજી વર્ગના મકાનને ફંડમાંથી ચાલુ મરામત કરાવવા માટે ૩. ૯-૪-૬ આપવા. (૭) અંગેજી વર્ગોના સુપરવાઇઝર શ્રી. એ. બી. સોલંકીનું પાટનાનું રા. ૬-૬-૪૦ ની મંજૂરી કરતું અંતે, તેમની જગ્યાએ બીજા સુપરવાઇઝરની નીમણુક કરવાની સત્તા ચેરમેન સાહેબને આપવી. (૮) પારડી કન્યાશાળાનું મકાન બંધાવી આપનાર સ્વ. શેઠ રતનજી સોલંકીજીની માત્ર પહેલી સંવત્સરીની રજા, તહેવારોની રજાની યાદીમાંથી એક રજા કમી કરી, પળવા મંજૂરી આપવી. (૯) મલેકપોર (બારડોલી)ની લો. એ. શાળામાં સુરક્ષીત વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૬૦ છે ને જોતાં ગામપોકાની ઉર્દુશાળા માટેની માગણી ચોમ્મ લાગે છે તેથી ત્યાં ઉર્દુશાળા ખોલવા ડી. પી. આઈ.ની મંજૂરી માગવા લો. એને બજામણુ કરવી. (૧૦) પારનેઝ (વજસાડ)ની સ્કૂલની સંખ્યા જોનાં તેમજ એ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ વજસાડ કરજાની શાળામાં જતા હોવાથી એ શાળામાં ૬૬

ધોરણ ઉઘાડવા પરવાનગી આપવી. (૧૧) પ્રાથમિક-કેળવણી કાયદાના નિયમ ૩૪ (ક)માં સુધારો વધારો કરવાના સરકારી દરાવ અંગે ચેરમેન સાહેબે લખેલા પત્રને જાહેરી આપવી પરંતુ આ સંબંધમાં સરકારને નીચેના મુદ્દાઓ બારપૂર્વક સ્પષ્ટ કરવા અને તે કારણે આશુ વર્ષે પસંદ કરેલી ટેકસ્ટ બુકોને ત્રણ વર્ષ માટે કાયમ કરવામાં ન આવે એવી વિનંતિ કરવી. જ. આશુ વર્ષે કેળવણીની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ એવાં પાઠ્ય પુસ્તકો ધણાખરા વિષયો માટે ગળી શક્યાં નથી. ઘ. પસંદ કરેલાં પુસ્તકોમાંના ધણાંખરાં કામચલાઉ આ વર્ષ પૂરતાં જ પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે. ક. નવી દૃષ્ટિએ પાઠ્યપુસ્તકો લખવાની પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે. આ બોર્ડ તેની રાહ બેઠા માગે છે અને આપારે કેઈપણ પુસ્તકોને ત્રણ વર્ષ માટે કાયમ કરવાને આ બોર્ડ તૈયાર નથી. (૧૨) શહી હિંદી નોકાઈળમાં નોકરી કરના હિંદી ખત્રાસી-જોનાં હોકારાંજોને પ્રા. કેળવણી કાયદાના નિયમ ૭૮ (ઇ) મુજબ શીમાંથી મુક્ત કરવા અંગેના સરકારના અભિપ્રાય સાથે આ બોર્ડ સંમત થાય છે એમ જિ. બોર્ડના પ્રમુખશ્રીને જણાવવું. (૧૩) ગોડસંગા કન્યા મહિરના કંપાઉન્ડમાં સેપ્ટીક ટેન્કવાળા બે માનરનો ખેત્રોક બાંધવા રૂ. ૮૦૦ મંજૂર કરવા લે. બો.ને બક્ષામણ કરવી. (૧૪) ઉમરસાડી પટેલ કળિયાની શાળાના પાંચ, છ અને સાત ધોરણોને ઉમરસાડી મુખ્ય શાળા સાથે તા. ૧-૬-૪૦થી જોડી દેવાનું મંજૂર કરવું. (૧૫) સોરાબજી જે. જે. ટ્રેનીંગ કોલેજમાં ખોલવામાં આવનાર વર્ષમાં ફાજરી આપનાર શિક્ષિકાઓને આવવા જવાનો ખર્ચ આપવા માટે રૂ. ૧૦૦ મંજૂર કરવા ને તેનું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવા લે. બો.ને બક્ષામણ કરવી. (૧૬) દહેર (વાલોડ)ની લે. બો. શાળાના કંપાઉન્ડમાં શેડ થી. ખમનશ મહેરવાનજી કાસક પોતાના ખર્ચે કુલે ખોદાવી બંધાવી આપવા માગે છે તેગને ચેરમેન સાહેબે આપેલી પરવાનગી જાહેર રાખવી. (૧૭) ગોડસંગા રાનીપરજ કન્યા વિદ્યાલયનું મકાન તૈયાર થઈ ગયેલું હોવાથી સરકારે કન્યા વિદ્યાલય તા. ૧-૬-૪૦ થી જો મકાનમાં શરૂ કરવું અને પુના આશ્રમનું મકાન, આશ્રમ ક્ષણીઆમાં ચોમાસા પૂરતા ખોલવામાં આવનાર કક્ષાસ માટે (ચાર માસ માટે) વગર ભાડે આપના આશ્રમના સંચાલકોને વિનંતિ કરવા ચેરમેન સાહેબને સત્તા આપવી. (૧૮) કરંજ (ઝોરપાડ)ની શાળાના મકાનને ખાસ મરામત કરવા કાનનેર સાહેબ તરફથી જોટલી રકમનું ઝેરીમેટ આવે તે મંજૂર કરવું. (૧૯) ગોડસંગા રાનીપરજ મુખ્ય વિદ્યાલયના કુલ સાથે રેંટ મુકવા તથા ટાંકી અને ન્હાવા ધોવા માટે ચોતરો બાંધવા માટે રૂ. ૬૦૦ નો ખર્ચ મંજૂર કરવા લે. બો. બક્ષામણ કરવી. (૨૦) લે. બો. શાળાઓમાં શિક્ષકો તથા જહારના સેવાભાવી જદરો તરફથી હિંદુસ્તાનીનું શિક્ષણ આપના માટે વર્ગો અક્ષાવવામાં આવે છે, તેવા વર્ગોમાં તથા હવે પછી શરૂ થનાર વર્ગોમાં ' સગડી બોલી ' બામ ૧-૨ અક્ષાવવનું મંજૂર કરવું. (૨૧) માસમા (ઝોરપાડ)ના વિદ્યાર્થી નરેરાતમ લક્ષમણભાઈ તથા સરસ (ઝોરપાડ) ના વિદ્યાર્થી માંડાભાઈ ઉર્ફે પરભુભાઈ રામુભાઈને ગોડસંગા રાનીપરજ વિદ્યાલયમાં પેતાને ખર્ચે વણાવનું કામ થીખવા માટે રહેવાની પગલાનગી આપવામાં આવે છે અને એવા બીજા વિદ્યાર્થીઓની અરજી આવે તો તેને આવી જાનની પરવાનગી આપવા એ. જો. ને સત્તા આપવી. (૨૨) લે. બો. શાળાઓ તાબેના અંગ્રેજ પત્રેના ઐશ્વર્યેટ શિક્ષકોને શરૂઆતના પગાર રૂ. ૪૦ આપવા અને એસ. ટી. સી. પરીક્ષા પાસ કર્યા પછી રૂ. ૪૦-૨/૫-૭૫ને રહેલ લાગુ

પાડ્યાનું મંજુર કર્યા ને લો ઓ ને બચામણ કરી (૨૩) મોઝ ગમગા (ઔરપાડ) માં પીઝુ ભાડાનું કે મફત મકાન નહિ મળતું હોવાથી છાપડે આધવા માટે રૂ. ૧૦૦ મંજુર કરવા લો. ઓ. ને બચામણ કરવી. (૨૪) ગઢેરની જનતાની અરજ પર કાળજીપૂર્વક વિચાર કરતાં આ બોર્ડની ધ્યન પર આવ્યું છે કે મી એમ્યુઅલ ગોવિંદજી, તા. ગા. ઔરપાડ, રાહેરમા ગોતાની બદલી ફરીથી કરાવવા ખટપટ કરે છે. આ બોર્ડનો એકમ અભિપ્રાય છે કે રાહેર મુખ્ય તથા કન્યાશાળાના હોદ્દારીઓની કેળવણીના હિતમા સદ્ગુણ શિક્ષક તથા તેમના ધણિઆણીને સદ્ગુણ શાળાઓમાં શિક્ષક તરીકે મૂકવા એ ધણું જ અગત્યનીય છે.

ગૂજરાતી મુખ્ય તથા કન્યાશાળામાં દિત ધરાવતી રાહેરની જનતા સામાન્ય રીતે એવો એકમત ધરાવે છે કે હાલની વ્યવસ્થામા ફેરફાર થવો નહિ જોઈએ અને કોઈ પણ સંજોગમાં મી. સેમ્યુઅલ અને તેમનાં ધણિઆણીને રાહેર ફરીથી બદલવા નહિ જોઈએ, વાલીઓ અને ખીતઓના આવા મત સાથે આ બોર્ડ સહમત થાય છે અને આ બદલી નહિ થાય નેમ કરવા કેળવણી ખાતાના અધિકારીઓને બારપૂર્વક જણાવે છે. વળી શિક્ષક તરીકેની મી. સેમ્યુઅલની કારકિર્દી ને વર્તણૂંક જોતા આ બોર્ડ એવા અભિપ્રાયની છે કે તેઓ મોટી જાગમાં મૂકાવાને હાથ નથી અને તેથી તેમને ઓછી જવાબદારીવાળી જગ્યા સોંપવાને પના કરવામાં આવે છે. (૨૫) ઓડસ ગા. ગનીપરજ કન્ટા વિદ્યાલયના છાત્રાલય માટે નીચે થાવેલા નિયમો મંજુર કરવામાં આવે છે:— ૧. નજીકના મગજ્ઞામાં અને ગાળાપ મિલાય જામ કોઠને મુજાકાત આપી શકાય નહિ ૨. વાલી કે સગવડવાં મુનાકાને અવ્યા હોય ને રાત રહેવાની જરૂર પડે ત્યારે ફત્ત ઓવર્ગ કન્યા વિદ્યાલયમાં રહી શકે અને પુરૂષ ને મુખ્ય વિદ્યાલયમાં રહેવું પડશે ૩. પત્રવ્યવહાર હેડમીસ્ટ્રેસની મારફતે જ કરી શકે. જતી આવતી ટપાલ હેડમિસ્ટ્રેસ મારફતે જ રવાના કરવી. વાંધામય પત્રો હોદ્દારીને ખપવામાં આવશે નહિ. ૪. હેડમિસ્ટ્રેસની રજા સિવાય કમ્પાઉન્ડની બદાર કદી પણ જવું નહિ. તેમજ કોઠને મુજાકાત આપતી નહિ. ૫. વેકેશન મિલાય વચમાં ઘેર જવા માટે રજા માં શકશે નહિ. કન્યાની માંગી કે કોઈ ખામ સંજોગમા હેડમિસ્ટ્રેસ રજા આપી શકશે, શુ રજાની મુદ્દા પુરી થયે વેળામર હાજર રહેવું પડશે. ૬. વનનમાં જવા માટે એકવાને ૧૦ પણ રજા આપવામાં આવશે નહિ. વાલી અમર ખાસ મગાં આવ્યેથી તેની સાથે જ જા દેવામાં આવશે

છાત્રાલયનું કામકાજ

૧. છાત્રાલયનું બધું કામકાજ વિદ્યાર્થીને હાથે જ કરવાનું રહેશે એ કામ માટે દુકડી ડી કામ સોંપવામાં આવશે તે કરવું પડશે, જેવાં કે એમર્સિયન, સક્ષર્સિયન, પાણી ભરવું, ખું, ખાગકામ વિ.

૨. દાનજી, હાસ અને દુધ લાવવાનું કામ મુખ્ય વિદ્યાર્થી કરી આપશે.

૧. આપુ સાલે કન્યાની સંખ્યા દસ જ હોઈ એક જ વર્ગ હોવાથી મુખ્ય વિદ્યાલયના ૫ ના છોકરા કન્યાવિદ્યાલયમાં અભ્યાસના વખતમાં જશે. હેડ માસ્ટરે જરૂર પડે તો ૧ વર્ગના વિષય લેવા અને દેખરેખ રાખવી.

૨ ઉદ્યોગના સમયે છોકરા છોકરી જુન રહેશે. એટલે કે પોતપોતાના વિદ્યાવધા સહી કામ કરશે

કપડાં

નાની છોકરી માટે : બે બ્લુ ઝૂં, બે પટેલ્, એક દુવાન, એક રમાન અને એક માદર તિવાન મુજમ અપાશે

મોટી છોકરી માટે : બે ચણીયા, બે ચોળી, બે સાડી, એક દુવાન, એક રમાન, એક માદર અપાશે.

પુસ્તકો

સરકારે ગાન્ય કરેલા પુસ્તકો નેટ, પેન્સિલ વિગેરે આપાતા આપશે । વાચવા માટે દિવામતીની સગવડ રહેશે.

આપેલી વસ્તુની સંભાળ

દરેકને આપેલી વસ્તુ કાળજીપૂર્વક અને વ્યવસ્થિત રાખવી પડશે તથા વર્ષ પુર થયે કાયમની વસ્તુઓ પાછી સોંપી દેવી પડશે.

સામાન્ય નિયમો

(૧) શાળાના સમય બહાર વિદ્યાવધાન કામકામ જરૂર પડે તો કરવું પડશે. (૨) સ્વચ્છતા રાખવી જોઈશે અને વખતપત્રક પ્રમાણે નિયમિત કામકામ કરવું પડશે (૩) કન્યાના વાલીએ કામચ થતી વખતે કરારનામું લખી આપવું પડશે.

કેળવણીની જે પદ્ધતિઓથી માત્ર વંધ્ય જ્ઞાન જ નીપજે છે; અર્થાત જોવું જ્ઞાન કે જેને વિદ્યાર્થી સામાજિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી તથા અંગત દૃષ્ટિએ આનંદદાયક એવા કેઈ કામમાં લઈ શકે તો ન હોવાથી જલ્દી ભૂલી જાય છે, અથવા જલ્દી તુચ્છકારતાં શીખે છે. તેવું જ્ઞાન આપતી પદ્ધતિઓને અંત લાવવો જોઈએ, તેને બદલે માણસમાં રહેલી શક્તિઓને પ્રયત્નપૂર્વક શોધી કાઢીને તેમને શરીર અને મનને લગતી એવી બધી કળાઓ અને હુન્નરો દ્વારા ખીલવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

પ્રિ. એલ. પી. જેકસ

સૂરત જિ. લો. બોર્ડનું કામકાજ

સૂરત જિ. બોર્ડની સત્તા તા. ૨૭-૫-૪૦ ને રોજ શ્રી. હર્ષભાઈ દેસાઈના પ્રમુખપદે ગળી હતી તે વખતે થયેલા કામકાજનો અગત્યનો ભગ આપવામાં આવે છે.

(૧) અગ્રામાં (જવાબદાર) અને આલીપોર (ચીખલી) માં ગમે ખામ કેસ તરીકે જુદી ઉદ્ધુ કન્યાશાળા ખોલવાની રકૂલબેઠની ગણતરી મંજૂર, (૨) જિલ્લામાં ધંધાદારી વેરો નાખવા અંગે નીચેના સભ્યોની કમિટી નીમણી : પ્રમુખશ્રી, શ્રી લક્ષ્મીભાઈ પટેલ, શ્રી. કન્યામુલ નિ. મહેતા. (૩) જિલ્લામાં નાણાજીડને લીધે હવે વધારે નહિ થયું પાચજ દવાખાના સરકાર ખોલવા માંગે છે તે માટે નીચે પ્રમાણે ગવામજી કરવી.

(૧) કપતેથા (ચોર્યાસી) યુનાની, (૨) રોવાપેલ (વનમાડ) એવેપરીક, (૩) મડવાલ (માંડવી) એવેપરીક (૪) દેગામ, કરામ (પારડી) ચાકુવેરીક, (૫) ગેરીફળીયા (જલાલપુર) ચાકુવેરીક (૬) બેજપરડી (ગારડોલી)ની શાળના મકાનમાં શ્રી. ગોવિન્દભાઈ નારણભાઈએ પોતાના ખર્ચે પાંચરો બેસાડી આપવા કરેલી અરજીને પ્રમુખશ્રીએ આપેલી બહાલીને મંજૂર કરી. (૭) ગારડોલી તાલુકા લો. બોર્ડ કમિટીના ચેરમેન શ્રી. કાળીચરામ બાસે ચેરમેન તરીકેનું ગજનામું આપ્યું છે તે સ્વીકારી તેમની જગ્યાએ ચેરમેન તરીકે શ્રી. મકનજી પુરોષોત્તમ પટેલની નીમણી જિ. બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ પ્રમુખશ્રીએ કરી છે તેને બહાલી આપવામાં આવે છે. વધુમાં શ્રી કાળીચરામે ચેરમેન તરીકે કરેના આરા કામની આ બોર્ડ નોંધ લે છે. (૮) બેરગામ (ચીખલી)ની લો. બોર્ડ ધર્મશાળા ત્યાંની ગામ પચાસતને સોંપી. ને તેના મરામત ખર્ચ માટે રૂ. ૧૦૦ પંચાયતને આપવા. (૯) સરભોણ પૂર્ણા નદી રસ્તા પર પૂર્ણા નદીમાં જાહેર હોડી ન હોવાથી લોકોને આડચાલ પડે છે તેથી જાહેર હોડીધાટ રચાવા સરકારને વિનંતિ કરવી.

નોંધ રાખો

આ ગાંધીસેના હવે પછી ચાકુ વરસેના છેલ્લા અંક જુલુઈ માસને માફગે. તે પછી નવું વર્સ શરૂ થશે, નવા વરસમાં થયું ચાકુ વરસના ખર્ચા જ આદકો ચાકુ ગહેશે એવી આશા સાથે આ રવાના થશે. નવું વર્ષ શરૂ થયે લવાજમના પૈસા વેળાસર મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

વ્યવસ્થાપક

સુ જિ. રયાનિક સ્વરાજ્ય

સમોચાર-સંગ્રહ

મે-બુનની રોજનીશી

મે તા. ૧૬—જિ. બોડની જલાલપુર તાલુકાની એક ખાલી બેઠક માટે મદાસખાના ઉમેદવાર શ્રી. નાનાભાઈ વલ્લભભાઈ બીનદરીક ચૂંટાય.

તા. ૨૦—વ્યાસ કરયા તથા આબુબાબુ વિજળીક શક્તિ પૂરી પાડયા માટે વ્યાસ તથા કાનપુરા સદકારી મંડળીને ત્રીસ વરસ માટે પરવાનો આપવામાં આવ્યો.

તા. ૨૧—સરત જિ. સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. કનૈયાલાલ દેસાઈએ સ્વરાજ્ય આશ્રમ (સુરત)ના સેવાળ તાલીમવર્ગની ઉદ્ઘાટનક્રિયા કરી.

તા. ૨૩—બનારસ ગવર્નમેન્ટ સરકાર કોલેજની પરીક્ષામાં સર્ધપુર સસ્તું પાઠશાળાભાષી વ્યાકરણ સપ્તર્ષી મધ્યમાના વાસુદેવ છવરામ વ્યાસ અને વ્યાકરણ મંથન પ્ર. ખડ ગોમતી પ્રદાદ દેશવજી ત્રિવેદી ને રામસકર દેશવજી દ્વારા પાસ થયા છે.

તા. ૩૦—૨૪. દીનગધુ એન્ટ્રેન્સ રમોરકે માટે ૧. ૫ લાખનું ફંડ ઉજી કરવાની મદદાગાજી, ૫. જવદરયાવ નહેરુ ને ગૌ આગ્રહ નિ એ આપીવ કરી છે.

તા. ૩૧—અગ્યાજી તા. ચોર્ધામીના જિ. બોડના પ્રમુખ શ્રી. દુર્ગમજી દેસાઈએ શાળાનું મકાન ખુલ્લું મૂક્યું.

બુન : તા. ૧—જલાલપુર તાલુકા ખેડૂન મંડળી લી. જવાનપુર તરફથી ખાત્રી લાયા કનગી આગા તેમજ બીજા ફળાઈ ઝાડના છોડ સરતા દરે ગગારી પડનર કિમને જનાલપેર તાલુકાના ખેડુનેને આપવામાં આવશે રેફે નૂર કે બીજો ખર્ચ લેવામાં આવતો નથી.

તા. ૧—ખુદારીમાં સર પરમેશ્વરભાઈએ શાળાનું મકાન ખુલ્લું મૂક્યું

તા. ૨—સર પરમેશ્વરભાઈ દાકોરદાસે બીમગડ તા. ચોર્ધામીના શાળાનું મકાન ખુલ્લું મૂક્યું

તા. ૩-૪-૫—ગાંધી સેવા મંથન પ્રમુખ કુબ્જવસ જાજીજી સુરત જિલ્લાની મુલેકને પંથગૌ તેમજી કરાડી. ગોડમંબા, વાતોડ, બાજીપુરા વિ. સ્થળોએ આવતી વર્ધા એજનાનાળી યાઓની મુવાકાત લીધી. અને ગોડમંબા કન્યા વિદ્યાલય ખુલ્લું મૂક્યું

તા. ૬—ધી જાજીજીએ વેડળીમાં નવા શિક્ષક તાલીમવર્ગની ઉદ્ઘાટનક્રિયા કરી હતી.

વિષય

પૃષ્ઠ

૧ માનની તેજસ્વી જાનાને એ સચ્ચુ શિક્ષક	શ્રી. જાન-જી	૩૭૫
૨ ખેડૂતના દેશની રાહતનો દાવદો		૩૭૯
૩ બાળ	શ્રી. પ્ર	૩૮૨
૪ ગામચુકાતના અને ઓચી	શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૩૮૩
૫ પશુમા યતા એવી રોગો અને તેમની આગળ	શ્રી મોતીલાલ દસી	૩૮૭
૬ સને ૧૯૩૬-૪૦ નો હી હો બો ચૂરત વારિંક દિમાય		૪૦૦
૭ દાસ મગળો ઉચોમ-એક ઉત્તમ આગવો	શ્રી નરહરિશંકર આચાર્ય	૪૦૨
૮ દલુ એનીએ	શ્રી કિશોરલાલ ક. મહાપત્ર	૪૦૪
૯ ગામ પચાસને રિને		૪૦૬
૧૦ ચૂરત નિસ્વા રૂઢીમોડની કાર્યવાહી		
૧૧ સમાચાર સમદ		

આ હ કો ને

જેમના લાજમના પૈસા બાકી હોય તેમને તે તાકીદે ગોઠવી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી હર્ષલભાઈ પરામભાઈ દેસાઈ
શ્રી કલ્યાણભાઈ ચિટ્ટુભાઈ મહેતા
શ્રી જ્યોત્સ્નાબહેન શુક્લ
શ્રી મકનભાઈ પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

• અધ્યક્ષ •

શ્રી કલિદાસ મણિભાઈ દેસાઈ
વિશ્વ જ્યોત્સિસર
નિર્વાહ

• સુદક્ષ •

કલિદાસ કૃપાચંદર શેત્તી,
પ્રતાપ શ્રી. પ્રેમ
કમ્પીટ, સરત

મદિતાની ૧૫ મી તારીખે પ્રગટ થશે.

• લવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

આજે હવે એવો સુયોગ આવ્યો છે કે સરકારનો અંકુશ કંઇક ઓછો થયો છે અને આપણી શાળાઓ લોકવર્ગોના એટલે કે પ્રજાના પ્રતિનિધિઓના હાથમાં આવી છે અને તેમને કંઈક વધારે અધિકાર મળ્યા છે.

પગલ સરકારને સાચી કેળવણી આપવાની ઇચ્છા ન થાય તેવું બીજું પશુ કારણ છે. તેને આ વિશાળ દેશનું રાજ્ય યોગ્ય માણસોથી કરવાનું રહ્યું. તે તો તે બાંધીજ કરી શકે. સાચું જોતાં રાજ્ય પ્રજાની સેવા માટે જ હોતું થયે; અને જ્યાં રાજ્યને પ્રજાની સેવા કરવી છે ત્યાં લશ્કર અને દારૂગોળાનું શું કામ હોય ? પશુ અહીં તો જો સરકાર-હિંદીઓની સેવા કરે તો તે અંગ્રેજોની સેવા કેમ કરી શકે ? એટલે તેણે અંગ્રેજોની સેવા કરી તેણે આ દેશમાં પોલીસ મૂકી રહેવે ગાડીઓ ખાંધી, દવાખાનાંઓ ખોલ્યાં, શાળાઓ કરી. કોઈ પશુ રાજ્ય પ્રજાની સેવા માટે જો કરે છે તે બધું તેણે યદુ છે, પશુ તે બધું ઇંગ્લેન્ડની સેવા માટે જરૂરી હતું તેટલું તેણે કર્યું છે. આ બધાં તત્ત્વો અસાધનાર માણસોને તેણે શીખવી દીધું છે કે તમે સેવકો નથી પણ સત્તાપીઓ છો. તમે તમારા ખાતાંઓ એ રીતે અસાધે કે જેથી પ્રજા સહ બંધમાં જ રહે. એ શીખવણીને લીધે આ દેશમાં પોલીસવાળા અને બીજા સરકારી અમલદારો જ નહિ પણ સામાન્ય પોરટ અને રેક ખાતાના નોકરો પણ હમેશાં સોડાને ડરાવતા ધમકાવતા જ રહે છે. ગામડાંમાં ટપાલ વહેત્યા ટપાલી જાય તો તે પણ અમલદાર બનીને સોડાને ધમકાવતો જાય છે. કેળવણી ખાતામાં પણ એ જ ન્યાયે કામ ચાલે છે. ઇન્સ્પેક્ટર સલા સુપરવાઇઝરોને બધામાં રાખે છે, અને સુપરવાઇઝરો શિક્ષકોને બંધમાં રાખે છે. તે શિક્ષકો પાસેથી બાળકોને સ્વતંત્રતાનું અને સેવાનું વાતાવરણ ક્યાંથી ગળી શકે ? ધાકથી, ભયથી અને ગારીમથી બાળકોને પાઠ ઓખાવી પરીક્ષામાં વધારેમાં વધારે પાસ કરાવવા એ જ ન્યાય લક્ષ્ય હોય ત્યાં સ્વતંત્ર શિક્ષણની આશા કેમ રખાય ?

અંગ્રેજોએ જે તત્ત્વ આપણા દેશમાં ઓઠવ્યું તેમાં સેવાભાવને સ્થાન રાખવામાં આવ્યું નથી, પણ પૈસાનું જ પ્રશ્ન રહેતું છે. જો મોટા પગાર મળે તે મોટો અધિકારી એ ન્યાય ત્યાં પ્રવર્તે છે. સરકારી કે બીજી નોકરીઓમાં આવે સેવાનો ખ્યાલ જ નથી. દરેક નોકરો એક જ લક્ષ્ય હોય છે, પોતાનો પગાર કેમ વધે. પોને જોયી પાપરીએ કેમ ચડે સરકારી શાળાના શિક્ષકો પોતાના ઘરમાં બે પાચ ગળીને બેઠા હોય ત્યાં તેઓ વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણની ચર્ચા નહિ કરે, પણ પગાર વધ્યા ઘટ્યાની, અને પાપરીની જ વાતો તેઓ કરશે. પેટ ભરવા માટે પગાર જોઈએ એ તો જરાયર છે, અને આજના કરતાં તેનું ધારણ કંઈક વધારવું જોઈએ એ પણ ખરૂં છે. હિંદુસ્તાનના તાલિમી સંચે પણ શિક્ષકને રૂ. ૨૦ થી ઓછું વેતન ન મળતું જોઈએ, એવી અસાધ્ય કરી છે. પણ તે ભુલી વાન છે. પૈસા લેવાના તે પણ છેવટે તે સોડાની રોગ માટે જ છે ને ? તે લીધા-પછી તો શિક્ષક સેવાભાવથી જ કામ કરતું જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓમાં તેજસ્વિતા આવણી જોઈએ, તેમનામાં દેશસેવાની ભાવના જગાડવી જોઈએ. પહેલા તો રાષ્ટ્રીય ઇતિ વિદ્યાર્થીઓમાં આવે નહિ તેવો જ પ્રયત્ન થતો શિક્ષકને વિદ્યાર્થી ઉપર છૂપી પોલીસ જની નજર રાખવાની ફરજ સોંપવામાં આવતી લોકમાન્ય કે ગાંધીજી જેવાની સભાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ જાય તેની નોંધ રાખવાની ફરજ તેમને સોંપવામાં આવતી, જે વિદ્યાર્થીને શરૂ છે તેને જ આવું છૂપી પોલીસનું નીચમાં નીચ કામ કરતું પકડતું.

આમ તમારી જવાબદારી ધણી મોટી છે. તેની તૈયારી માટે તમે આશ્રમમાં આવ્યા છો. હું કહીશ કે તે માટે આ વર્ગ ચોખ્ખા સ્થાનમાં રાખેલો છે. અહીં તમને અનેક વિષયો શીખવવામાં આવશે. તેમાં એક વિષયનો તમારી મેલે ઉમેરો કરી લેવાની મારી તમને ખાસ વિનંતિ છે. તે વિષય એ છે કે અહીંના તમારા અધ્યાપકોનાં જીવનનો તમે અભ્યાસ કરજો. તેમણે નાનપણથી આજ સુધી પોતાનું જીવન કેમ ધડ્યું, તેમણે કંઈ વસ્તુને લક્ષ્યમાં રાખી પોતાનું જીવન ધડ્યું એનો અભ્યાસ કરજો. જીવનચરિત્રોનો અભ્યાસ એ શિક્ષણનું એક મહત્ત્વનું સધન છે, પરંતુ ચરિત્રોમાં પુસ્તકો વાંચવા કરતાં સારા પુરૂષોના સંગથી જ તે અભ્યાસ વધારે ઉત્તમ પ્રકારે થઈ શકે.

વર્ધા શિક્ષણ યોજનાના મૂળ દૃષ્ટા ગાંધીજીએ શિક્ષક ઉપર મોટી આશા રાખી છે. તેના જીવનમાં સેવાભાવની જ્વાલા જલવી જોઈએ. તે તમારામાં અહીંના સેવકોના જીવનનો અભ્યાસ કરતાં સિદ્ધ થઈ જશે.

હું આશા રાખું છું કે તે પ્રકારનું શુદ્ધ જીવન, લોકસેવા અને આઝાદીની ચક્રુતિ લખને તમે અહીંથી જશે અને સાચા શિક્ષકો મશે. હું ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું કે જે હેતુથી આ વર્ગ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે તે હેતુ સફળ થાઓ.

—:૦:—

પારડી મહાલના પરીઆ ગામે સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડનું કામ ચલાઉ દવાખાનું.

સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડનું જિલ્લા પારડી તાલુકામાં પશુ દવાખાનું નથી. એ તાલુકાની 'પાસેના વલ્લશાહ તાલુકામાં એક પશુ દવાખાનું' છે પરંતુ એ દવાખાનું વલ્લશાહ કરગામાં હોવાથી પારડી તાલુકાના ગામે એનો લાભ લઈ શકતાં નથી. સગમ એ ગ.મેની એ અંગેની અગવડ બનતી કમી કરવા બોર્ડ તરફથી પારડી તાલુકાના પરીઆ ગામે એક કામ ચલાઉ પશુ દવાખાનું ખોલવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે અને ત્યાં વલ્લશાહ પશુ દવાખાનના ડાક્ટર દર અઠવાડીએ નીચમીત ગુરુવારે સવારે ૯ થી બપોરે ૨-૧૫ સુધી ટોંકેની સારવાર માટે હાજર રહે છે. તે આ ગોઠવણનો લાભ લેવા લોકોને વિનંતિ છે.

જિલ્લા લોકલબોર્ડ કચેરી,

સૂરત

તા. ૧ : ૭ : ૪૦

}

Durlabhji

પ્રમુખ

જિ. લો. બોર્ડ, સૂરત

ખેડૂતના દેવાની સહુતનો કાયદો

ખેડૂતની સ્થિતિ દિવસે દિવસે નબળી થતી જાય છે. વરસાદ તથા ખેતીના ઉત્પન્નના ભાવની અનિયમિતતાને લીધે ખેડૂતોની સ્થિતિ દેવાદાર ચર્ચા ગર્ભ છે. ખેડૂતની સ્થિતિ સુધારવા મહાસભાવાદી સરકારે ત્રણ જાનના પગલાં લેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

૧. ખેતીનું ઉત્પન્ન વધે તે માટે સારી જમનાં ઓળાં, સાતું બી તથા ખાતર ખેડૂતને મળે તેની જોગવાઈ કરવી. તે માટે તેમણે આમોદાર ખાતુ કાયદું

૨. ખેતીના ઉત્પન્નની કિંમત સારી આવે તે માટે તેમણે વેચાણ કમિટીઓની વ્યવસ્થા કરવા જોગવાઈ કરી.

૩. જ્યાં જ્યાં મહોસૂક્ષ્મો બાર વધારે હોય ત્યાં ત્યાં ઓછો કરવા કાયદામાં સુધારો કર્યો, અને ખેડૂતને જોઈતું નાણું મળે તે માટે સદકારી બેંકોની સ્થાપના કરવા પ્રતિષ્ઠા કર્યો. પણ આટલેથી ખેડૂતની સ્થિતિ સુધરે નહિ. કારણ તે દેવામાં ડૂબી ગયો છે. દેવનું બ્યાજ આપનાં તેનો પાર આવે તેમ નથી. તેથી ખેડૂતોના દેવાનો બાર દહાકો કરવા મહાસભાવાદી સરકારે મહામુક્તિનો કાયદો કર્યો. સરકાર નક્કી કરે તે તારીખથી આ કાયદો અમલમાં આવશે. પણ તે કાયદો ખેડૂતને દેવામાં રી સદત આપે છે તે દરેક ખેડૂતે જાણવું જરૂરી છે. આ કાયદામાં ૮૬ કલમો છે અને તેમાંની કેટલીક કલમો ધણી અડપટી છે, તેથી આ કાયદાનો લાભ લેનારે, જરૂર પડ્યે, આ કાયદાના અભ્યાસીની સલાહ લેવી પડશે. તો પણ આ કાયદાની માદિતિ દરેક ખેડૂતને હોવી જોઈએ તે જરૂર છે તેથી તે માહિતી અહીં આપવામાં આવી છે.

આ કાયદાનો લાભ કેને મળે ?

દરેક ખેડૂત જે તા. ૧ લી ઝોપ્રિલ ૧૯૩૭ પહેલાંથી જાને ખેતી કરતો હશે અને જેનું દેવું તા. ૧ જાન્યુઆરી ૧૯૩૯ ના રોજ રૂ. ૧૫૦૦૦ થી વધારે નહિ હોય તેને આ કાયદાનો લાભ મળશે.

ખેડૂત ખાનેદાર હશે કે ભાગે કે સાંધે ખેતી કરતો હશે તેને આ કાયદાનો લાભ મળશે.

જો તે ખેડૂત ખેતીવાડી સાથે બીજા કંઈ ધંધા રોજગાર કરતો હશે તો ખેતીવાડી અને જાતમહેનત સિવાયના બીજા ધંધામાંથી ચતી આવક. સાધારણ રીતે તેની કુલ આવકનો પાંચમો ભાગ અથવા રૂ. ૩૦૦ (જેમાંથી જે રકમ વધારે હોય તે) થી વધારે નહિ હોય તો તેને ખેડૂત ગણવામાં આવશે.

જાને ખેતી કરનાર સંયુક્ત કુટુંબ પણ આ કાયદા અંગે ખેડૂત ગણાશે. પણ તે કુટુંબ ખેતીવાડી સિવાય બીજા કંઈ ધંધા કરતું હશે તો ખેતીવાડી અને જાતમહેનત સિવાયના બીજા સાધનોમાંથી તેની આવક સાધારણ રીતે તેની કુલ વાર્ષિક આવકનો પાંચમો ભાગ અથવા રૂ. ૫૦૦ (જેમાંથી જે રકમ વધારે હોય તે) થી વધારે નહિ હોય તો તે કુટુંબને ખેડૂત ગણવામાં આવશે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ તે ખેડૂત જતે ખેતી કરતો હોયો જોઈએ. આ કાયદામાં જતે ખેતી કરવી અથવા ખેતાના કુટુંબના કોઈ પણ સભ્યની દેખરેખ નીચે નોકરો અથવા મજૂરો મારફતે ખેતી કરવી તે અવિજકત કુટુંબનો કોઈ પણ એક સભ્ય જમીન ખેડતો હશે તો પણ તે જમીન આખા કુટુંબે જતે ખેડી છે એમ ગણાશે. જતે ખેતી કરનારો કોઈ પણ સભ્ય ખેતાના વારસ તરીકે વિધવા અથવા સગીર જાણક અથવા કોઈ પણ શારીરિક અથવા માનસિક બોડખાંપણવાળા સભ્યને મૂકીને મરણ પામે તો તે વારસ નોકર મારફત અથવા મજૂર મારફત અથવા ખીજા ગણેતિયા મારફત તે જમીન ખેડાવશે તે પણ તેણે જતે ખેતી કરેલી ગણાશે. અવિજકત કુટુંબમાં કોઈ પુખ્ત ઉમરનો સભ્ય જતે ખેતી કરી શકે તેવા નહિ હોય તો તે કુટુંબના તરફથી નોકરો મારફતે અથવા મજૂર મારફતે અથવા ગણેતિયા મારફતે તે જમીન ખેડાવી હશે તો પણ તે જમીન અવિજકત કુટુંબે જતે ખેડી છે એમ ગણવામાં આવશે.

આ કાયદામાં ખેતી સખ્તમાં જમીનમાં થક ઉત્પાદન ઉપરાંત આજમાની કરવા, ફવજાડો ઉઠેર કરવા, ગોરસ સાળાનો ધંધો કરવા, મરઘાં-જાતકોનો જીઠેર કરવા, ઢોરોની આશાફ સુધારવા તથા ગાયર તૈયાર કરવા જમીનનો ઉપયોગ થતો હશે તો પણ તે જમીન ખેતીના કાગમાં વપરાય છે એમ ગણવામાં આવશે.

આ કાયદામાં દેવું એ સખ્તમાં દેણદારની કોઈ પણ જવાબદારી ને આપવા એમ હોય તેનો સમાવેશ થાય છે. આ જવાબદારીને ગાટે તારણ આપ્યું હશે કે ન આપ્યું હશે, એ જવાબદારી દીવાની કોર્ટના હકમનામાં અથવા હકમ અન્વયે હશે, એ જવાબદારી રોકડ પૈસાની અથવા કોઈ પણ વસ્તુની આપવેની હશે તો પણ તે દેવામાં ગણાશે. પણ ખેતી અંગેની જાતમજૂરી તથા ખીજા જાતમજૂરના અંગેની મજૂરીનું ને દેવું હશે તેને આ કાયદો લાગુ પડશે નહિ.

ખેડૂતના તમામ જાનના દેવામાં છૂટછાટ મૂકાતો આ કાયદાનો હક્કો નહિ હોવાથી નીચેનાં દેવાં લાતલ સખ્તમાં આવ્યાં છે, અને તેથી ખેડૂતના દેવાના તેડખેડમાં તે દેવાનો સમાવેશ થશે નહિ.

૧. સરકારની મહેસૂલ અથવા સરકારનો કર અથવા લેન તરીકે ધીરેલી ખીજા સરકારની ને રકમ આપવાની ફાય તે

૨. લોકલ બોર્ડ તથા મ્યુનિસિપાલિટી તથા એવી ખીજા સ્થાનિક સંસ્થાઓનાં ને કર આપવાના હોય તે. અથવા તો તેમણે લેન તરીકે ને રકમ ધીરે હોય ને તે આપવાની હોય તે;

૩. સહકારી ગંજાઓનાં ને દેવું આપવાનું હશે તે;

૪. કોર્ટ કરેલા ખોરાકીના હુકમનામાં અન્વયે ને આપવાનું હશે તે;

૫. તા. ૧લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૯ પછી ખેતીને માટે ને રકમ ધીરવામાં આવી હશે તે.

દેણદારના ઉપર લખેલા દેવાને આ કાયદો લાગુ પડતો નથી, તો પણ કમિટી આગળ દેવાની તેડખેડની અરજ થયા પછી કમિટી કહેકહરને તેમ જ કાગોપરેટીવ સોસાયટીને

તેમ જ લોકલ બોર્ડ કે એવી સ્થાનિક સંસ્થાને તથા ખેડાઈતું હુકમનામું જેના લાભમાં થયું હશે તેને નોટિસ આપી તેમનું તે દેખાવર પાસે કેટલું સેલું છે તેની હકીકત માગશે. અને કલેક્ટર તેમ જ કાઓપરેટીવ સોસાયટી તે દેવામાં કેટલી છૂટછાટ મૂકવા માગે છે તે માંગાવશે.

દેવાના ફડચાની કમિટી

કમિટીનું બંધારણ : ખેડૂતનાં દેવાની તપાસ કરી તેનો તોડખોડ કરવા સરકારે જુદા જુદા સ્થાનિક વિસ્તારો માટે જુદી જુદી કમિટીઓ અથવા કોઈ પણ વિસ્તારમાંના અમુક વર્ગના દેખાવરો માટે ખાસ કમિટી સ્થાપશે અને તેની નહેરાન સરકારી એજેન્ટોમાં કરશે. આ કમિટીમાં જેણે હિંદુસ્તાનમાં સરકારી નોકરી કરી હોય અથવા તો નોકરી કરના હોય તેવા એક અધિકારી એકલાને જ નીમવામાં આવશે, અથવા તો ત્રણથી એછા નહિ અને પાંચથી વધારે નહિ તેટલા સભ્યો નીમવામાં આવશે. આ સભ્યો સરકાર હાથે તેવી લાયકાતવાળા હોવા જોઈએ.

આ કમિટીના સભ્યો પૈકી એકને પ્રમુખ નીમવામાં આવશે અને બીજા એકને ઉપપ્રમુખ નિમવામાં આવશે. કમિટીના પ્રમુખ અને સભ્યો કોઈ પણ બાબતમાં એકમત થઈ શકે નહિ તો બહુમતીના અભિપ્રાય મુજબ કામ લેવામાં આવશે, અને જો કોઈ પણ બાબત ઉપર બે બાજુ સરખા ગત થશે તો પ્રમુખને એક વધુ મત આપવાનો અધિકાર રહેશે, જ્યાં કમિટી પાંચ સભ્યોની હશે ત્યાં કામ ચલાવવાને માટે ઓછામાં ઓછા ત્રણ સભ્યોની હાજરીની જરૂર પડશે, અને કમિટી જ્યાં ચાર અથવા ત્રણ સભ્યોની બનેલી હશે ત્યાં ઓછામાં ઓછા બે સભ્યોની જરૂર પડશે.

જો આ કમિટી એક જ અધિકારીની બનેલી હશે તો તે અધિકારીને મદદ કરવા, સરકારને ઠીક લાગે તો, વધારેમાં વધારે ચાર એસેસરો નીમશે.

કમિટી સમક્ષના કોઈ પણ કામમાંના લેનડેવડમાં કમિટીના કોઈ પણ સભ્યનો પોતાનો અથવા પોતાના ભાગીદાર ગારફ્ટ સીધી યા આડકતરી રીતે કંઈ દિરસો અથવા કિતસંબંધ હશે, તો તે સભ્ય એવા કામના સંબંધમાં કમિટીના સભ્ય તરીકે કામ કરી શકશે નહિ.

કોઈ પણ કમિટીને વરખાસ્ત કરવા અને તેની જગ્યાએ નવી કમિટી નીમવાને તેમ જ કમિટીના સધળા અથવા કોઈ પણ સભ્યને દૂર કરવાને અને તેની જગ્યાએ બીજા સભ્યોને નીમવાને સરકારને કુલ સત્તા છે.

કમિટીના અધીકાર : આ કમિટી આગળ આવતા તમામ કેસોમાં લેણદારોના હક તથા લેણદારો પૈકી પહેલી પસંદગી આપવાનો પ્રશ્ન અથવા બીજા કોઈ પણ પ્રકારના પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થતા હશે અને તેમાં કાપડા અથવા પુરવાના સવાલ હશે તો પણ તેવા તમામ પ્રશ્નોનો નિકાલ કરવાની સત્તા આ કમિટીને છે. તેમ જ દેવાની સંપૂર્ણ તોડખોડ કરવા સાથે, તેમ જ કોઈ પણ કેસમાં સંપૂર્ણ ન્યાય આપવા સાથે, જે જે પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાનું કમિટીને જરૂરનું જણાય તેવા સધળા પ્રશ્નોને નિર્ણય કરવાની સત્તા આ કમિટીને છે.

આ કાયદાની રૂએ કમિટી સમક્ષ આવતા કોઈ પણ કાગળમાં કોઈ પણ પ્લીડર, વકીલ અથવા મુખત્યાર કોઈ પણ પ્રદક્ષારની વતી હાજર રહી શકશે નહિ, પરંતુ પ્રદક્ષારને તપાસ્યા પછી કમિટીને એમ લાગે કે પ્રદક્ષારો પૈકી કોઈ પોતાની હકીકત કમિટી આગળ ધરાવતી રીતે મૂકવાને સક્તિમાન નથી અને ઇન્સાફની ખાતર તે પ્રદક્ષારને વકીલની મદદ લેવા દેવાની જરૂર છે, તો તે પ્રદક્ષારને વકીલ મારફત હાજર થવાની કમિટી રમ્મ આપશે. વળી જે સ્ત્રીને કોર્ટમાં જાને હાજરી આપવામાથી મુક્ત કરવામાં આવી હશે તેની તરફથી રીતસર નિગાહેલ કમિટી સમક્ષ હાજર રહી શકશે.

કમિટીના ચેરમેન અથવા કોઈ પણ મેમ્બરે અથવા કોઈ પણ સરકારી નોકરે આ કાયદાની રૂએ શુદ્ધબુદ્ધિથી જે કંઈ કર્યું હશે તેના સંબંધમાં તેમની સામે દાવો કે ફરિયાદ આવી શકશે નહિ તેમ જ કોઈ પણ વ્યક્તિનાં કાયદેસર પગલાં લઈ શકાશે નહિ.

કમિટી ઉપર કોર્ટની દૈખરેખ : જે ફર્ટ કલાસ સળજળની હકૂમત નીચેના વિસ્તારમાં આ કમિટી હશે તે ફર્ટ કલાસ સળજળના તાબામાં આ કમિટી રહેશે અને તે ફર્ટ કલાસ સળજળને અથવા તેણે નીમેલા ખીજા કોઈ અધિકારીને આ કમિટીના કામ-કાજના કાગળો તપાસવાનો તથા કમિટી પાસે વખતો વખત જોઈતી હકીકત અથવા માહિતી માગવાનો અધિકાર છે.

કોઈ પણ ફર્ટ કલાસ સળજળ પોતાની મરજીથી અથવા કોઈ પણ શખ્સની અરજી ઉપરથી પોતાની સ્થાનિક હદમાં સ્થપાયેલી કોઈ પણ કમિટી આગળ ચાલુ હોય તેવી દેવાના તોડજોડની કોઈ પણ અરજી કોઈ પણ અરજી કોઈ પણ તબક્કે તે કમિટી આગળથી પોતાની હદમાં આવેલી ખીજા કમિટી આગળ ફેરફાર કરી શકશે.

દેવાની તોડજોડની અરજી

ત્યારથી કોઈ સ્થાનિક વિસ્તારમાં આવી કમિટી સ્થાપવામાં આવે ત્યારથી અઠાર માસની અંદર તે વિસ્તારમાં રહેતો કોઈ પણ દેણદાર સદરહુ કમિટીને પોતાના દેવાની તોડજોડ કરવા અરજી કરી શકશે જે દેણદારનું દેવું તા. ૧ જાન્યુઆરી ૧૯૩૯ના રોજ શ. ૧૫૦૦૦) પંદર હજારથી વધારે હશે તેના સંબંધી આવી તોડજોડની અરજી થઈ શકશે નહિ. આનો અરજી સાથે કાયદામાં ફરવ્યા પ્રમાણે કોર્ટથી રજૂ કરવી જોઈશે તેમ જ કાયદામાં જણાવેલી તમામ હકીકતો અરજીમાં જનાવવી પડશે.

જો દેણદાર એ પ્રમાણે અરજી ન કરી હોય તો તેનો લેણદાર (ઉપર લખ્યા પ્રમાણેના) આદાર માસની મુત્તમતા તે દેણદારના દેવાની તોડજોડ કરવા અરજી કરી શકશે.

જે સ્થાનિક વિસ્તારમાં દેણદાર અથવા દેણદાર પૈકી ગમે તે એક રહેતો હશે તે વિસ્તારમાં સ્થપાયેલી કમિટીને અરજી કરવાની છે. પણ જો કોઈ વિસ્તારમાં કોઈ અમુક વર્ગના દેણદારો માટે ખાસ કમિટીની સ્થાપના કરવામાં આવી હશે અને દેણદાર અથવા દેણદારો પૈકી કોઈ પણ, તે વર્ગના હશે તો, તે વર્ગને માટે નીમેલી ખાસ કમિટી આગળ આવી અરજી કરવી પડશે.

જો એક જ કમિટી આગળ કોઈ દેણદાર વિરૂદ્ધ અથવા સદેણદારો વિરૂદ્ધ એક કરતાં વધારે આવી જુદી અરજીઓ કરવામાં આવી હશે તો તે બધી અરજીઓ એકત્રિત કરવામાં આવશે. જો કોઈ પણ દેણદારના સંબંધમાં, અથવા સદેણદારો પૃષ્ઠી એક અથવા વધારે દેણદારોના સંબંધમાં જુદી જુદી કમિટીઓ આગળ એક કરતાં વધારે તોડખોડની અરજીઓ કરવામાં આવી હશે તો તે અરજીઓ એક જ ટેકાણે ચલાવવાનો પ્રગથ કાયદામાં કરવામાં આવેલો છે.

દેવાની તોડખોડની અરજી કમિટી આગળ કરવામાં નહિ આવી હોય તો પણ દેણદાર પોતાના લેણદારને લેખિત નોટીસ આપીને લેણાની પ્રમાણિક અને ખરી કેફિયતની માંગણી કરી શકશે. એવી નોટિસ મળ્યેથી એક માસની અંદર લેણદાર કમિટી સમક્ષ તે કેફિયત રજૂ કરવી અને તેની એક નકલ દેણદારને મોકલવી. એજ પ્રમાણે લેણદારની નોટીસ મળ્યેથી દેણદારે બે માસની અંદર પોતાના તમામ દેવા સંબંધી નીચેની હકીકત મોકલવી:

૧. પોને ખેતી માટે કેટલી જમીન ખારણ કરે છે.

૨. તે પોતે જાતે ખેતી કરે છે કે કેમ.

૩. નોટીસ મળ્યે તેના આગલા વરસની ખેતીની તથા બીજા ખેતીની આવક કેટલી હતી.

આ બાબતની પ્રમાણિક અને ખરી કેફિયત તેણે કમિટી આગળ રજૂ કરવી અને તેની એક નકલ લેણદારને મોકલવી. ઉપર પ્રમાણે લેણદાર અથવા દેણદાર જે નોટીસ આપે તેની એક નકલ તેણે કમિટીને મોકલવાની છે.

દેવાની ખાનગી પતાવટ

જો કોઈ પણ દેણદાર અને તેના લેણદારોમાંના કોઈ પણ અથવા બધા લેણદારો તે લેણદાર પાસેથી લેણા નીકળતા કોઈ પણ દેવા સંબંધી ખાનગી પતાવટ ઉપર આવે તો તે લેણદાર અથવા તે લેણદારોમાંનો કોઈ પણ લેણદાર પોતાના વિસ્તારમાં આવેલી કમિટીને તે પતાવટ નોંધવા અરજી કરી શકશે. પણ આવી અરજી તે પતાવટ થયાની તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર કરવી જોઈએ. આવી અરજી સાથે રૂપિયો એક કોર્ટ ફી તરીકે રજૂ કરવો પડશે. એવી અરજી મળ્યેથી કમિટીને પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી તપાસ કર્યા પછી ખાતરી થાય કે:

અ. તે પતાવટ શુદ્ધબુદ્ધિથી કરવામાં આવેલી છે.

બ. તે પતાવટ તે લેણદારના લેણદારોમાંના કોઈ પણ લેણદારનાં નાણાં હુઆવવા અથવા તે આપવાના હિલ કરવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવી નથી.

ક. તે પતાવટ તે લેણદારના હિતમાં છે.

દ. જે લેણદારને આ કાયદાનો લાભ મળી શકે તેવો લેણદાર તે છે, તો તે પતાવટ કમિટી નોંધશે અને તેનો લખસો આપશે. તે પતાવટ નોંધ્યા પછી, આ સિવાય બીજા કંઈ દેવું લેણદારને છે કે કેમ, તે સંબંધી કમિટી લેણદારની પાસેથી હકીકત પૂછી રજૂ કરાવશે. જો પતાવટમાં નહિ આવ્યું હોય તેવું બીજું દેવું લેણદારને નહિ હોય તો કમિટી તે પતાવટ

પ્રમાણે પોતાનો ફેંસલો આપશે, પણ જો કમિટીને જોમ લાગશે કે દેણદારને પતાવટમાં નહિ સમાયેલું એવું ખીણું દેવું છે તો તે પતાવટની અરજીને તોડીનેડની ગણી, કમિટી દેવાનું તોડીનેડનું ગમ આગળ ચલાવશે.

કમિટી આગળ દેવાની તોડીનેડનું કામ ચાલતું હશે તે દરમિયાન દેણદાર અને તેના બધા દેણદારોની વચ્ચે જો સમાધાનથી પતાવટ થશે, અને કમિટીને જોમ જણાશે કે દેણદારે રાજીયુશીથી એ પતાવટ કરી છે અને તે પતાવટ દેણદારના હિતમાં છે તો કમિટી તે પતાવટ પ્રમાણે પોતાનો ફેંસલો આપશે.

જો વિભાગમાં દેણદાર રહેતો હશે તે વિભાગમાં કમિટી રચવામાં પછી અથવા જે ધર્મનો દેણદાર હશે તે વર્ગ માટે ખાસ કમિટીની સ્થાપના થવા પછી, ઉપર જણાવ્યા સિવાય કોઈ પણ રીતે દેણદારના કોઈ પણ દેવાની પતાવટ કરવામાં આવી હશે તો તે પતાવટ રદ ગણવામાં આવશે.

દેવાની તોડીનેડ માટે અથવા દેવાની ખાનગી પતાવટ નોંધવાને માટે કમિટી આગળ જે અરજી કરવામાં આવી હશે તે પાછી જેમની ચકાશે નહિ.

અરજીના અભાવે દેવું ૨૬ માસુસરી

(૧) જે દેવાના સબધમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મુદત અંદર તોડીનેડની અરજ નહિ કરવામાં આવી હોય અથવા (૨) દેવાની ખાનગી પતાવટ નોંધવા મુદત અંદર અરજ નહિ કરવામાં આવી હોય અથવા (૩) તે અરજીએ ક્યાં પછી પાછી જેમની સેવામાં આવી હશે અથવા (૪) માટે આગળ તોડીનેડની અરજ થવા પછી કોર્ટ દેણદાર પાસે સેજાની તપસીન આગળ હતા તે તપસીન નહિ આવી હોય તો તે દેવું બરપાઈ ધર્મ ગણેલું ગણાશે.

પણ જો કોર્ટને એમ લાગે કે દેણદારે મુદતસર અરજ નહિ કરી અથવા કોર્ટ માગેલી દેવાની તપસીન નહિ આપી તેને માટે ખાસ કારણો હતાં, તો તે દેણદારને કોર્ટ ઉપરથી નિયમમાંથી મુક્ત કરશે. વળી જો કોર્ટ દેણદાર પોતાના દેણદારને એવું માનવાનું કારણ આપશે કે તે દેણદારને આ કાયદો લાગુ પડતો નથી અને તેથી આ કાયદા પ્રમાણે તેની સામે અરજ ચર્ચ સકતી નથી તો તે કેસમાં પણ આ નિયમ લાગુ પડશે નહિ.

આણું દાવા તથા હુકમનામાં કમિટીને સોંપશે

જો સખસ આ કાયદામાં જણાવેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે દેણદાર હશે અને તેની સામે સેણું વસૂલ કરવા માટે દીવાની કોર્ટમાં ઘણો આજનો હશે અથવા તો હુકમનામાંની ખતમણી આવડતી હશે અને જે વિભાગમાં દેણદાર રહેતો હશે તે વિભાગ માટે કમિટીની સ્થાપના થઈ હશે તો, અને તે દેણદારનું કુલ દેવું રૂપિયા પંદર હજારથી વધારે નહિ હોય તો તે આવડતો ઘણો અથવા હુકમનામાંની જાનવણીનું કામ જાંધ રાખી તે કામ કમિટી આગળ ચોડવામાં આવશે.

દેવામાં જુદી જુદી રાહત

આ કાયદામાં જણાવેલી રીત તથા સૂચના પ્રમાણે કમિટી દેવાની તોડીનેડ કરશે. હુકમનામાં અંગેના દેવાને પણ તે નિયમો લાગુ પડે છે, આ સૂચનાઓ પૈકી અમુક નીચે પ્રમાણે છે :

૧. વ્યાજમુદ્દલનો જુદો હિસાબ પહેલેથી લેનારે પક્ષકારે વચ્ચે લેણદેણનો હિસાબ અમુક રીતે નક્કી કરવો એવો ઠંતન થયો હશે અથવા તો પક્ષકારે વચ્ચે ચક્રદ્વિ વ્યાજ ગણત્રી એવો ઠંતન થયો હશે અથવા તો પક્ષકારે વચ્ચે આગતુ લેણદેણ બાંધ કરી નવું લેણદેણ શરૂ કરનારા કરાર અથવા લખાણ થયા હશે તો પણ બંધનકારક ગણાશે નહિ.

લેણદેણ શરૂ થઈ ત્યારથી લેણદેણની વિગત આગે ગુણદોષ કમિગી તપાસશે પણ આ કાયદો અમલમાં આવ્યાની તારીખથી વીસ વરસ ઉત્તાનું લેણદેણ હશે અને તે વીસ વરસ પહેલાં છ નાગા છેવટુ પક્ષકારે વચ્ચે લેણદેણનો હિસાબ ચર્ચા લેખિત બાકી કાઢવામાં આવી હશે અને તે ઉપર દેણાર અથવા જે બે મારફત દેણારને દેવું પ્રાપ્ત થયું હોય તે સખમની સહી હશે તો તે કાઢેલી બાકી બંને પક્ષકારને બંધનકારક ગણાશે અને તે પહેલાનો હિસાબ તપાસવામાં આવશે નહિ.

જો દેણાર પોતાનું દેવું કબૂલ કરતો હશે આ કમિગી એમ કાગળે કે તે કબૂલત સાચી છે અને દેણદાર ગણત્રીથી કબૂલ કરે છે તો લેણદેણનો હિસાબ તપાસવો કે નહિ તે કમિગીની મુસક્કીની વાત છે.

૨. મુદ્દલ કરતા વધારે વ્યાજ નહીં મળે. વધારે લીધું હશે તો મજરે આપણુ પક્ષરે દેણાર પસે કમિગી આગળ અરજ થયાની તારીખ સુધીમાં મુદ્દલ પેગ અને વ્યાજ પેટે કેટલું લેણ નીકળે છે તે જુદું જુદું નક્કી કરવામાં આવશે દેણારો જે રોકડ અથવા માન આપ્યો હશે તે બે કિંગત મુદ્દલ પેગ ઉધારવામાં આવશે તે પ્રમાણે નક્કી કરતા જો વ્યાજની રકમ મુલ્યની રકમ કરતા વધારે હશે તો મુદ્દલ જેટલી જ વ્યાજની રકમ આપવામાં આવશે.

આવશે. આ પ્રમાણે ગણતાં મુદ્દવ આ વ્યાજની જે જુદી જુદી રકમ થશે તે દેણદાર પાસે લેણી છે એમ ગણાશે.

પક્ષકારે વચ્ચે થયેલા હુકમનામા પ્રમાણે ઉપર લખેલા વ્યાજના દર કરતાં કોઈ ઓછા વ્યાજનો દર અપાયો હશે તો કોઈ જે દર પ્રમાણે વ્યાજ અપાવ્યું હશે તે દર પ્રમાણેનું વ્યાજ ગણવામાં આવશે.

લેણદેણનો ઉપર પ્રમાણે વિભાગ કરવામાં સાદું વ્યાજ ગણવામાં આવશે.

ગીરોની મિલકતની બિખર વ્યાજના બદલામાં લેવાનો કસર હશે તો પણ તે કસર બદલામાં ગણાશે નહિ.

૪ કમિટી વેચાણખત ગીરોખત ઠરાવી શકશે : કમિટી આમળના દાવાની સુનાવણી દરમિયાન એવી તકરાર કરવામાં આવે કે દેણદારની જમીનનું વેચાણખત ખર્ચ વેચાણ નથી પણ ગીરોખત છે, તો તેખત વેચવાનું નથી પણ ગીરોનું છે એવું દાવવાની કમિટીને સત્તા છે. પણ નીચે લખેલી જાગતમાં આ નિયમ સાચુ પડશે નહિ.

ક, તા. ૧લી જાન્યુઆરી ૧૯૨૭ પહેલાંનું તે વેચાણખત હશે તેને,

બ કોઈના હુકમનામાથી જે ખત વેચાણખત છે, એવું દાવવામાં આવ્યું હશે તેને,

ક, આ મિલકત લેનારે એ મિલકત તા. ૧૫મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૯ પહેલાં કોઈ ત્રીજા શખસને વેચાણ આપી દીધી હશે તો.

૫. જેનું આપવાની શક્તિ પ્રમાણે દેવામાં કાપ : દેણદારનું દેવું ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નક્કી કરી તે ઉપર ત્રીસથી આગળ ટકાનો કાપ મૂક્યા પછી ખેડૂતની દેવું આપવાની શક્તિ કેટલી છે તે નક્કી કરવાનું છે. કારણ કે, ખેડૂતનું દેવું ગમે તેટલું હોય તો તે પ્રમાણે તેને મદત આપવાનું આ કાયદામાં હરાવ્યું છે. દેણદારની તે શક્તિ નક્કી કરવા સારું દેણદારની મિલકતની કિંમત નક્કી કરવામાં આવશે અને તે કિંમતના સાધારણ રીતે એરડી ટકા જેટલી શક્તિ છે એમ દાવવામાં આવશે અને તે ઉપરાંતનું દેવું રદ કરવામાં આવશે. કમિટી દેણદારની સ્થાવર તથા જંગમ મિલકત તથા તેની કિંમત નક્કી કરશે. દીરાની કાયદાથી રૂએ જે મિલકત હુકમનામાની બજાવણીમાં લઈ રાકાય નહિ એમ કાયદામાં હરાવ્યું હશે તે મિલકત ખાતલ રાખવામાં આવશે ગીરોખતની મિલકતની કિંમત નક્કી કરતાં સરકારી મહેસૂલની કે લોકલ બોર્ડની લહેણી રકમો. આ મિલકતની કિંમતમાંથી બાદ કરવામાં આવશે ગીરો ન હોય તેવી મિલકતની કિંમતમાંથી સદકરી ગેડગીઓ વગેરેનાં નીકળતાં નાણાંની રકમ બાદ કરવામાં આવશે.

દેણદારની મિલકતની કિંમત નક્કી થી રીને કરવી તે સંબંધી આ કાયદામાં નિયમો આપવામાં આવેલા છે. કમિટીએ તે પ્રમાણે તે કિંમત નક્કી કરવાની છે.

દેણદારે પોતાના કોઈ પણ લેણદારોનાં નાણાં હુણવા અથવા તે આપવામાં લીધેલા દાવાથી તેની મિલકત કોઈ પણ જાગીર નામે ચડાવી હોય અથવા તે મિલકત પર બોલો બોલો કર્યો હોય તો તે રદ ખાતલ ગણશે અને કમિટી તે રદ ખાતલ છે એ જાહેર કરશે.

દેણુદારની મિલકતની કિંમત નક્કી કર્યા પછી દેણુદારની દેવું આપવાની શક્તિ કેટલી છે તે કમિટી નીચે પ્રમાણે નક્કી કરશે.

અ. ગીરા મિલકત કિંમતના એકી ટકા ગણનાં જે રકમ આવે તેના કરતાં ગીરાનું દેવું ઓછું હશે તો ઉપર જણાવેલી એકી ટકાની રકમમાંથી ગીરાનું દેવું પાદ કરતાં જે રકમ રહે તે;

બ. ગીરા ન હોય તેથી સ્થાવર મિલકત એકી ટકા.

ક. જંગમ મિલકતની કિંમત ૫ એકી ટકા.

આ ત્રણેનો સરવાળો કરતાં જે રકમ આવે તે દેણુદારની દેવું આપવાની શક્તિ ગણશે.

દેણુદારનું દેવું તથા દેવું આપવાની શક્તિ નક્કી કર્યા પછી કમિટી દેણુદારનું દેવું આપવાની શક્તિ ઉપરાંતનું દેવું કમી કરી નાખશે.

અ. જો ખેડૂતનું દેવું ગીરાખતના રૂએ હતો અને તે ગીરાનું દેવું જે નક્કી કરવામાં આવે તે ખેડૂતની ગીરા મિલકતની કિંમતના એકી ટકાથી વધારે હશે તો તે દેવને તે મિલકતની કિંમતના એકી ટકા ઉપર લાગી મૂકવામાં આવશે.

બ. જો ખેડૂતનું દેવું ગીરા હતાવેળની રૂએ નહિ હોય તો કુલ દેવું માપીને ખેડૂતની દેવું આપવાની શક્તિની કમીવેલી રકમ ઉપર લાગી મૂકવામાં આવશે (એટલે કે, મિલકતના એકી ટકા ઉપર લાગી મૂકવામાં આવશે.)

ક. જો કેટલાંક દેવા ગીરાના હશે અને કેટલાંક દેવા સાદા હશે તો ગીરાનાનાં દેવા માપીને ગીરાનાની મિલકતના ૮૦ ટકા ઉપર લાગવામાં આવશે અને પછી બાકીનું દેવું માપીને બાકીની મિલકતના ૮૦ ટકા ઉપર લાગવામાં આવશે.

ઉપરનાથી જણાવે કે, સાધારણ રીતે દેણુદારની મિલકતની કિંમત કમિટીએ નક્કી કરી હશે તેના એકી ટકા ઉપરાંતનું દેવું કમી કરી નાખવામાં આવશે.

૬. દેવું આપવા હલકર હપતો : કમિટી ઉપર પ્રશ્ન છે કેવું કમી કર્યા પછી બાકી રહેલા દેવાની રકમનો ચુમટો આપશે અને કેટલા હપતોમાં તે દેવું આપી દેવાનું છે તે નક્કી કરશે, પણ પચીસથી વધારે હપતો આપવામાં આવશે નહિ દેણુદારની કુલ ચોખ્ખી આવકથી વધારે રકમનો હપતો નક્કી કરવામાં આવશે નહિ.

જો કોઈ પણ કારણસર અડધું અથવા તેથી વધારે જમીનમહેસૂલ મુલતરી રાખવામાં આવશે તો કમિટી આ મુદ્દા અન્વયે જે હપતો તે વરસ માટે આપવાનો હશે તે તથા ત્યાર પછીના દરેક વરસે આપવાનો હપતો એકેક વરસ મુલતરી રાખવામાં આવશે. પણ જો જમીનમહેસૂલ અડધા કરતાં ઓછું મુલતરી રાખવામાં આવ્યું હશે અથવા માફ કરવામાં આવ્યું હશે તો તે વરસનો અડધો હપતો અને ત્યાર પછીના દરેક વરસનો આખો હપતો એક વરસ માટે મુલતરી રાખવામાં આવશે.

આ હપતાની રકમ નક્કી કરતી વખતે કમિટી તે દેણુદારની વાર્ષિક ચોખ્ખી આવક ખાતમાં સેશે અને તેની આવકથી વધારે રકમના હપતો આપશે નહિ.

આ કક્ષમાં માટે દેણદારની વાર્ષિક ચોખ્ખી આવક નક્કી કરવા માટે દેણદાર અને તેના આશ્રિતોના બરજીપોપણ માટે નરરની લાગે તેટલી રકમ તથા સરકારના તથા લોકલ બોર્ડ જેવી સ્થાનિક સંસ્થાઓના તથા પાક ઉપર કરેલા દેવાની રકમ બાદ કરતાં જે રકમ બાકી રહેશે તે તેની વાર્ષિક આવક ગણાશે.

૭. ગીરો મૂકેલી મીલકત પાછી મળશે: કોઈ પણ મિલકત લેણદારના કબજામાં હોય તો તે મિલકત કઈ શરતોને અવગણીને દેણદારને પાછી આપવાની તે કમિટી નક્કી કરશે. ગીરોની મુદત પૂરી નહિ થઈ હોય અથવા ગીરોનું દેવું પૂરું અથવા થયું હોય તો પણ કમિટી તે મિલકત દેણદારને પાછી આપવાનો હુકમ કરી શકશે.

૮. તમામ દેવાની એકદમ પતાવટ: પ્રેસિડિયસ બેંક મારફત દેણદારના તમામ દેવાની એકદમ પતાવટ કરવાની સત્તા કમિટીને રહેશે. દેણદારના બધા લેણદારો કબુલ કરશે તો કમિટી દેણદારની સ્થાવર મિલકતની કિંમતના પચાસ ટકા જેટલું દેણદારનું દેવું કમી કરી નાખશે અને તે પ્રમાણે કમી કરેલા દેવા પેટે લેણદારોને પ્રેસિડિયસ બેંક મોર્ટગેજ બેંકના બોન્ડ આપશે. સદરહુ બોન્ડની રકમ માટે પ્રાતિક સરકારની હામી રહેશે.

આ કાયદામાં ગમે તે મજકુર હોય તે છતાં કોઈ પણ દેણદારના દેવાની તોડખેડ કરવા માટેની અરજી જે કમિટીને કરી હોય તે કમિટીને અથવા સુકાદાની ઉપર જે કોર્ટને અપીલ કરી હોય તે કોર્ટને કોઈ પણ વખત ખાતરી થાય કે તે દેણદારના હિતની ખાતર તેનાં દેવા અગર તે દેવાનો શાગ અદા કરવાના કારણ સાર તેની મિલકત અથવા તે મિલકતનો કોઈ પણ ભાગ વેચી નાખવો જોઈએ તો તે કમિટી અથવા કોર્ટ તે કારણ સાર તે મિલકત વેચી નાખવાનો હુકમ કરવાને સુખત્યાર છે. અને ઉપર પ્રમાણે વેચી નાખવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય તે મિલકત દરારેથી રીતે કલેક્ટરે વેચવી.

૯. પૂરતી મિલકતને અભાવે નાદાર ઠરાવશે. કમિટી આગળ આવતા કાયદામાં કોઈ પણ તબક્કે કમિટીને એમ માન્ય પડે કે દેણદારનું દેવું કાયદામાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે કમી કરવામાં આવે તોપણ તે દેવું આપવાની તેની શક્તિ નથી અથવા કમિટીને કોઈ પણ કારણસર એમ માન્ય પડે કે પચીમથી વધારે નહિ એવા હપતાથી દેણદારનું દેવું પતી શકે તેમ નથી તો કમિટી તે દેણદારને નાદાર જાહેર કરવા સુખત્યાર છે.

જે કોર્ટને કમિટીના ફેસલો અમલથી માટે મોકલવામાં આવ્યો હશે તે કોર્ટને એમ માન્ય પડે કે દેણદારની જગમ મિલકતના વેચાણમાંથી લાગણ્યાદ બે હપતા અથવા બધા મળીને ત્રણ હપતા વસુલ થઈ શકે તેમ નથી તો કોર્ટ તે દેણદારને નાદાર જાહેર કરવા સુખત્યાર છે.

કમિટીએ અથવા કોર્ટે ઉપર પ્રમાણે દેણદારને નાદાર ઠરાવ્યા પછી, કમિટી અથવા કોર્ટ તે દેણદાર સામેનું જે દેવું હશે તેની ભરપાઈને માટે, તે દેણદારની જે મિલકત કાયદામાં લઈ શકાય એવી હશે તે મિલકતનો અડધો ભાગ, તમાગા પ્રકારના બોન-થી મુક્ત કરી વેચવાનો હુકમ કરી શકશે.

જો ઉપર પ્રમાણે તે દેખાદારની અરજી મિલકત વેચ્યા પછી છ એકર જાગ્યાન જમીન અથવા અઠાર એકર જરાયન જમીન અથવા જેનું ત્રીમ રૂપિયા વાર્ષિક એમેન્ડમેન્ટ હોય તેટલી જમીનમાંથી વધારે જમીન દેખાદાર પામે ગ્વી હશે તો તે વધારાની જમીન પણ તમામ પ્રકારના બેભાગમાંથી મુક્ત કરી દેવું આપતા વેચી નાંખવામાં આવશે.

દેખાદારની નાદરીના સંબંધમાં બીજી કોષ્ટ પણ કોર્ટમાં કોષ્ટ પણ અરજી કરી શકશે નહિ અથવા તેની નાદરીના સંબંધમાં કોષ્ટ પણ કામતો બીજી કોષ્ટ પણ કોર્ટ નિર્ણય કરી શકશે નહિ.

તે નાદારે પોતાનાં દેવાં તથા મિલકત સંબંધી તમામ જરૂરી દફતરત કમિટીને જણાવી નથી, એ જ કારણસર ફક્ત આ કામમાં નાદરીનો જે હગવ કમિટીએ કર્યો હશે તે ઉપર અપીલ થઈ શકશે.

નક્કી કરેલા દેવા ઉપરાંતનું દેવું રદ. દેવામાં ઉપર લખેલી જુદી જુદી રાદતો આપ્યા પછી દેખાદારે આપવાની દેવાની જે છેવટની રકમ કમિટી નક્કી કરશે તે ઉપરાંતનું દેવું રદ થઈ ગયેલું ગણાશે અને તે રદ થયેલું દેવું દેખાદાર પાસેથી અથવા તેની કોષ્ટ પણ મિલકતમાંથી વસુલ લઈ શકાશે નહિ. વળી દેખાદાર સામે જે કોર્ટનું દુકમનામું થયું હશે તો એટલા રદ થયેલા દેવા પૂરવું તે દેખાદારને દુકમનામાંની બજાવણીમાં કેદ પડી શકાશે નહિ તથા તેની મિલકત રાંચમાં લઈ વેચી શકાશે નહિ.

કમિટીને ફેંસલો

આ કમિટીનો નિર્ણય (આ કાયદામાં રહીને જે કર્યો હશે તે) છેવટનો ગણાશે અને જે કેસમાં નિર્ણય કર્યો હશે તે કેસના તમામ પક્ષકારોને તેમ જ તે પક્ષકારોની મારફતે અથવા અન્યથે જે બીજા દફતરગત હશે તે બધાને આ કમિટીનો નિર્ણય બંધનકારક ગણાશે.

ફેંસલો ઉપર અપીલ : આ કમિટી જે ફેંસલો આપશે તે છેવટનો ગણાશે પણ નીચેનાં કારણોસર ફક્ત એક જ અપીલ થઈ શકશે.

૧. કમિટીનો નિર્ણય અથવા ચુકાદો એવજાળી રીતે મેળવવામાં આવ્યો હોય તો.
૨. કમિટીના નિર્ણય અથવા ચુકાદાને લગત કામ અલાવતી વખતે કમિટી અથવા તેના કોષ્ટ પણ સભ્યે લાયક રૂસ્વન લીધી હોય અથવા એવર્તલુંક અચાતી હોય તો.
૩. કમિટીના નિર્ણય અથવા ચુકાદાને લગતા કામકાજમાં અનિયમિતતા અથવા કાયદાના ઉલ્લંઘનને લીધે અન્યાય થયો હોય તો.

૪. કાયદાની કંઈ બુલંદી અથવા પુરાણી બુલંદીથી તુલનાથી અન્યાય થયો હોય તો.

ઉપરનાં કારણો સિવાય બીજા કોઈ પણ કારણસર કમિટીએ આપેલો ફેંસલો અપીલમાં રદ કરી શકશે નહિ કે તેમાં ફેરફાર કરી શકશે નહિ.

જો દેવાદારને કમિટીના ફેંસલા પ્રમાણે કુલ આપવું દેવું રૂ. ૫૦૦૦)ની અંદર હશે તો ફર્સ્ટ ક્લાસ સગજજને કોર્ટમાં અને રૂ. ૫૦૦૦) થી વધારે હશે તો ડિસ્ટ્રિક્ટ

જળની કોર્ટમાં એક જ અપીલ થઇ શકશે. આ અપીલ કમિટીના ફેસજાની તારીખથી ૬૦ દિવસની અંદર કરવાની છે. અપીલની યાદી સાથે કોર્ટ શ્રી કાયદામાં જણાવ્યા પ્રમાણે રજૂ કરવાની છે.

ફેસજા ઉકરથી હુકમનામું

કમિટી પોતાનો ફેસજો ફર્ટ કમ્પ્લેસ સમજાવતે મોકલશે, જે તે ફેસજો નોંધશે. વળી જે તારીખથી તે નોંધાશે તે તારીખથી તે પક્ષપાર વચ્ચેની સઘળી સેવડેવડ રદ કરશે. અને તેમાં જણાવેલાં દેવાંની બાબતમાં દીવાની કોર્ટનાં આગળનાં હુકમનામું તથા નિર્ણયો રદ કરશે, અને એવા દેણદારને અને તેના લેણદારને તથા તેમના દિનમંબંધવાળા વારસોને તે ફેસજો બંધનકારક ગણાશે.

એવી રીતે નોંધેલો સુકારો જે કોર્ટમાં નોંધવામાં આવ્યો હોય તે કોર્ટના હુકમનામાની જેમ તે સુકારાની અજવણી થઇ શકશે.

કમિટી અથવા આ કાયદામાં જણાવેલી કોર્ટ આગળ જે કંઈ કામ ચાલતું હશે તે સંબંધમાં અથવા તેમની કામ ચલાવવાની રીતના સંબંધમાં અથવા તેમના ફેસજા, હુકમ કે નિર્ણય કાયદેસર છે કે કેમ તે સંબંધમાં અથવા તે ફેસજામાં જે હેતુ આપવાનું કારણ હોય તે સંબંધમાં દીવાની કોર્ટમાં ઘણે સાક્ષી શકશે નહિ,

અપ્રમાણીક દેણદાર

જો પોતાના લેણદારના કોઈ કાયદેસર હકને હુબાપા દેણદારે કોઈ પણ લેણદાર સાથે મળી જઈ ખોટો ઘણો નોંધાવડાવ્યો છે એવું કમિટીને માલુમ પડશે તો કમિટી તે દેણદાર પાસેનું હેતુ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ડમી કરશે નહિ પણ તેની પાછેથી પૂરું હેતુ અપાવશે.

જો કમિટીએ સુકારો આપ્યા પછી કોર્ટ પણ પક્ષપારે તેને ફરજી અરજી ઉપરથી અથવા કોઈ પણ બીજી રીતે કમિટીને જોમ જણાય કે સુકારો આપવામાં આવ્યો તે બખને દેણદાર પાસે જે બીજી મિલકત હતી તે મિલકત બાબત કમિટીને જણ કરવામાં આવી ન હતી અથવા સુકારામાં જે કોઈ પણ મિલકતનો સમાવેશ કર્યો હોય તે મિલકત દેણદારની માલીકાની ન હતી, તો કમિટી આ કાયદામાં ગમે તે મજકુર હોય તે છતાં તે સુકારો ફરીથી ઉભેલવા તથા દેવાંની ફરીથી તોડતોડ કરવા મુખત્યાર છે.

આ કાયદા નીચે ચાલના કોઈ પણ કામમાં જે કોઈ સખસ જાણીયુદ્ધને ખોટી દલીલત રજૂ કરશે, જણીએકને કમિટી આગળ ખોટો દસ્તાવેજ રજૂ કરશે, જે કેફિયત ખોટી છે તેવું જાણ્યા છતાં રજૂ કરશે, અથવા ઉપરના કોઈ પણ કામમાં મદદગારી કરશે તો તે સખસ છ માસ સુધીની કેદની સજા અથવા દંડની સજા અથવા એ બન્ને સજાને પાત્ર થશે.

કોઈપણ કાયદો અથવા કરાર હોય તે છતાં આ કાયદાની રૂએ કરેલા કોઈ પણ સુકારામાં પક્ષપાર હોય તેવો દેણદાર તે સુકારામાં દાખલ કરેલી કોઈ પણ મિલકત, મુજબ સરકારની અગાઉથી પરવાનગી લીધા સિવાય, બીજાને નામે ચલાવી આપે તો તે કાયદેમર ગણાશે નહિ.

જે દેણદારની સામે આ કાયદા પ્રમાણે ફેસલો આપવામાં આવ્યો હશે અને જેની પાસે સહકારી મંડળીના કાયદા નીચે રચાયેલી રિસોર્સ સોમાયટીનું અથવા જેની પાસે આ કાયદાથી માન્ય કરેલા એવા શખસનું લેણું હશે તેને દેણદાર તે મોસાયટી અથવા તે શખસની પહેલી મંજૂરી લીધા સિવાય પોતાનો જિજ્ઞાસક અથવા પોતાની જમીનનું ઉત્પન્ન વેચશે અથવા બોજી કરશે તો તે ગેરકાયદે ગણાશે.

જે દેણદાર ઉપર પ્રમાણે વેચાણ અથવા બોજી કરશે અને જે શખસ ગાળીમૂછને પોતાને માટે આવું વેચાણ અથવા બોજી કરાશે તે છ માસ સુધીની દંડની અથવા રૂ. ૫૦૦ સુધીના દંડની સજાને પાત્ર થશે.

આ કાયદાનો દૂકં સાર

૧. જે ખેડૂત તા. ૧લી એપ્રિલ ૧૯૩૭ પહેલાંથી જાને ખેતી કરતો હશે અને જેનું દેવું તા. ૧લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૮ના રોજ રૂપિયા ૫૬૨ હજારથી વધારે નહિ હોય, તેને આ કાયદાનો લાભ મળશે.

૨. ખેતી અંગેની જાતમજૂરી તથા ખીજ જાતમહેનન અંગેની મજૂરીનું દેવું હોય તેને આ કાયદો લાગુ પડશે નહિ.

૩. કુટિયા કમિટી નિગાયાની તારીખથી ૧૮ માસની અંદર દેણદારે અથવા તેના દેવાના તોડખેડની અરજી કમિટીને કરવી પડશે.

૪. દેવાની ખાનગી પતાવટ કરવામાં આવી હશે તો પતાવટ નોંધવાની અરજી કમિટીને કરવી પડશે.

૫. ઉપર લખ્યા પ્રમાણે અરજી કમિટીને મુદતસર નહિ કરવામાં આવે તો તે દેવું ગરપાઈ થઈ ગયેલું છે એમ ગણાશે.

૬. કોર્ટ આગળ ચાલતા દાવા તથા હુકમનામાં આ કમિટીઓને સોંપાશે.

૭. કમિટી નીચે પ્રમાણે દેણદારને સહત આપશે.

(૧) લેણદેણની શરૂઆતથી વ્યાજ મુદતનો જીલ્લો દિશામ તૈયાર કરશે. (૨) મુદત કરતાં વધારે વ્યાજ નહિ અપાવે. (૩) સને ૧૯૩૧ પહેલાના દેવા ઉપર વધારેમાં વધારે ૧૨ ટકા લેખે અને લાગુ પડીના દેવા ઉપર વધારેમાં વધારે ૯ ટકાનું સાદુ વ્યાજ ગણવામાં આવશે. (૪) સને ૧૯૩૧ પહેલાના દેવામાંથી ૪૦ ટકાને કાપ મારી તેટલું દેવું ઝાણું કરવામાં આવશે. (૫) સને ૧૯૨૭ પછીના વેચાણખતો ખગ વેચાણખતો નથી પણ ગીરીખન છે એવું ઠરાવવાની કમિટીને સત્તા છે. (૬) ચીરોની મિલકતની જીપજ વ્યાજના ગરજામાં લેવાનો કરાર હશે તો પણ તે જીપજ મજરે અપાવશે. (૭) દેણદાર વધારે સદન આપતા સાર દેણદારની મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકાથી વધારાનું દેવું રદ કરવામાં આવશે અને ખેડૂત તે દેવું આપવાને શક્તિમાન ન હોય તો તેને પચીસથી વધારે નહિ તે પ્રમાણેના હપતા કરી આપવામાં આવશે. (૮) જો લેણદાર કલુષ થશે તો દેણદારની મિલકતની કિંમતના ૫૦ ટકા જેટલું દેણદારનું દેવું કમી કરી દેવા પેરે લેણદારને લેન્ડમેઈજેન્સ બેંકના બોન્ડ આપશે. (૯) જો કમિટી તે એમ માનુષ પડશે કે હપતાથી પણ દેણદારનું દેવું ચૂકાવ તેમ નથી તો તેની અડધી મિલકત વેચીને તમામ દેવું ગરપાઈ કરવામાં આવશે.

બા ૭

બાળક તો ફૂલ,

ખીલતું પ્રકુલ્લ.

હાં હાં રે હાં એને ચૂંચવાની કરશે ના ભૂલ

સૂરજમુખીનું ફૂલ વાડીમાં ચોખતું,

સૂરજના તાપમાં એ દાઝે ના, ખીલતું:

છે શીળા જોરડા ત્યાં પૂરે તો ફૂલતું

હાં હાં રે હાં એને પૂરવાની કરશે ના ભૂલ-બા.

વનમાં હરજાનું બાળ વા સાથે ગેલતું,

વગડે વગડે રે એ તો વા વેગે ઢોડતું;

મોનું ખવડાવે તોય બાંધે એ રૂસતું.

હાં હાં રે હાં એને બાંધવાની કરશે ના ભૂલ-બા.

આંગણિયું આંગણમાં ફાવલ ત્યાં બોલતી,

આન કે આપ મેળે મીઠું કદબોલતી;

પત્થર મારે તો ભીડી જતી ના બોલતી,

હાં હાં રે હાં એને મારવાની કરશે ના ભૂલ-બા.

નદીઓનાં નીર ઉરે માછલીઓ ફૂટતી,

નવરંગી પાંખ, આંખ ઉઘાડી ભેડતી;

છેડે જો કેઈ એને તો એ ફૂળી જતી,

હાં હાં રે હાં એને છેડવાની કરશે ના ભૂલ-બા.

જે નાનાં શ્યાનશિશુ બાયાબાધી કરે,

માને ઉમંગ એમાં છેને લોહી ઝરે;

એને જો રોકશે તો સામે છૂ છૂ કરે.

હાં હાં રે હાં એને રોકવાની કરશે ના ભૂલ-બા.

બાળક તો ફૂલ

ખીલતું પ્રકુલ્લ

હાં હાં રે હાં એને ચૂંચવાની કરશે ના ભૂલ.

ગામસુધારણા અને સ્ત્રીઓ

[૪]

(૨) અયોગ્ય લગ્નો-કળેડાં

અયોગ્ય લગ્નના, કળેડાના પણ અનેક પ્રકાર છે. વાતું કળેડું, ચમાતું કળેડું વગેરે એના પણ વૃદ્ધ વૃદ્ધ પ્રકાર છે.

વયના કળેડા આપણા સમાજને અગ્નિ ૧૧ નથી ઉઠતી કુમળી યાગને સાઠ વાંગે પુર્ય પરણવા નીકળે અને કન્યાને સાપનો ભારે માનસ વડીનો મૂલને કાઠે ઉભેલા એ ટૂંક પુરુષને ત્યાં 'સાપનો ભારે' નાખી આપીને 'કન્યાગાન' તુ પુરુષ હામન કરે એવા લોલી ઉકળાવનારા પ્રસંગો હજી આજે પણ આપણા સમાજમાં મને છે. બાપ મા- માઈની એ કન્યા ભ્યારે મુલાન સ્ત્રી બને છે ત્યારે એને પરણનાર પુરુષ કયા તે યથારીતશ હોય છે અથવા આ પરણેથી છતાં કુમારી સ્ત્રીને વૈધવ્ય ની કામી પીકાડી જોડાડીને આગની સ્ત્રીઓ દીકરા દીકરીઓના અને પૌત્રપૌત્રીઓના રોજી વચ્ચે જો રહી જાય તો મનસુખે પહોંચી જાય છે! જાણી જુઝીને, દેખતી આખે આક્રમ હેરાશિયારીથી કરેલા ભયકર કર્મના આવા પશ્ચિમથી પણ આપણો કમકમા નથી આવતા! એના નાનાથી આપણો શરમ નથી ઉપજતી! એવા કૃત્યો કરનારને પોતાની મત પ્રત્યે તીરસ્કાર નથી આવતો! પણ "નશિયમા હોય તે યા!" એના હઠાપણુના વચનો કડીને આપણી જાનને ઉતરવાનો પ્રયત્ન આપણે કરીએ છીએ આનાથી વધારે માનવીમયુ બીજુ શું હોઈ શકે?

હું ખની વાત તો એ છે કે આવા લગ્નોમા વધારેમા વધારે કોઈ પણ ખમતુ પડતુ હોય તો તે સ્ત્રીઓને ખમતુ પડે છે, અને જતા સ્ત્રીઓ એવા લગ્નો માટે વિરોધ ઉગાવતો બદલે તેને ચલાવી લે છે, એટલુ જ નહિ પણ માતાઓ પોતાની કુમળી કન્યાઓને એ ધીકતા જાળામુખીમા પોતાનો હાથે પધનની દે છે આ વસ્તુ દને એકદમ અગ્રહી નેષ્ટએ અને જ્યાં જ્યાં આવુ કંઈ બનતુ હોય ત્યાં ત્યાં તે બનતુ અગ્રહના માટે પ્રત્યેક સ્ત્રીએ પ્રયત્ન કરવા નેષ્ટએ.

સ્વમાવતુ કળેડું, ગુણુ મુદ્ધિતુ કળેડું વગેરે પણ કાઈ મને જોજા હું ખદાયક નથી. આ બધુ બને છે તેતુ કારણ કે લગ્નો આપણે પૂરતી ગંભીરથી નેના શીખાજ નથી લગ્ન કરવા માટે, હાકરાની કે હાકરીની પમતી કરવા માટે. કુળો વિચાર થાય છે પ'તુ' કે પહેરામણી કે વાકડાનો વિચાર થાય છે, બાપ! જોડી આગરો વિચાર થાય છે, પણ હાકરાને અને હાકરીને એકમિત સચે કાલે એમ છે કે નહીં, એમનો સુમેળ શર એમ છે કે નહીં એનો વિચાર કરવા ની કેહ તરદી લેતુ નથી. પરણા પછીની જીવન તો પરણનાર જોડાએ જીવવાની હોય છે, વડીને! કર્મના આસ માફા પરિણામ એમોજ બોમવા પડે છે, સુમેળ ન માધી રાકાય તો જેવને માટે જીવની સુધી ગુના કરવાનુ જ રહે છે અને જતા પણ એ જીવની જાણે પોતે જીવના હોય એમ કડીને મારીપણે હાકરા હાકરીઓ ની પસંદગી કરે છે અને લાકડે માકડા વગમાડી દે છે

જીવનમાં મગવડો બદલે અગવડ ઉભી કરે અને જીવની કંઠેશ દુખ અને વિવિધ પ્રકારની ચિન્તાઓથી સદા વ્યાપ્ત રહે એવી રીતોએ અને એવા કુળરિતોને વળગી રહેવું એમાં નથી શાશ્વત્ત્વ નથી અવધાર કુશળતા અને નથી કુળગૌરવ એમાંથી છૂટા થવામાં આર્થ સંસ્કૃતિને કે ધર્મને અથવા કુળની લાઝ મર્યાદાને ઉત્તી આપ પશુ આવે એમ નથી આર્થસંસ્કૃતિ ધર્મ, મર્યાદા અને કુળની લાઝ મર્યાદા માગવાના બીજા કશું માર્ગો છે

આપણે ગામ સુધારણાની વાતો કરીએ છીએ અને એ સુધારણામાં સ્ત્રીઓ શું કરી શકે તેમજ કેવો ફાગો આપી શકે એનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણેના આપણા રોજના સામાજિક જીવનને લગતા પ્રશ્નો તરફ દુષ્કાર કરવું પાડે એમ નથી કારણ કે રસ્તાની મર્યાદા મીઠા રસ્તા જનારોની સ્વચ્છતા અને પૂરું પાણી વગેરે બધી બાબતોમાં પૂરેના સુધારો થયા પછી ઘરઆંગણે શાંતિ અને સતોત બધું જીવન જીવી શકાય એવી કાળજી આપણે નહીં રાખીએ તો જીવનીનો કંઠેશ અર્થ નથી

એમ્મે જ દુ કંટુ છુ કે લગ્નનો પ્રશ્ન એ ગામસુધારણા અને સ્ત્રીઓના નિયમમાં આનિ મહત્ત્વનું અગ્ર મનાવું જોઈએ અને સ્ત્રીઓએ એ પ્રશ્નો પોતાનો જનારીને એમાં આત્મારે પ્રવર્તી રહેના બધા અનિષ્ટોને જડમૂળથી ઉખેડીને ફેંકી દેવા જોઈએ એમ થશે ત્યારેજ જનારીના જીવનમાં સાચો આનંદ, સાચી શાંતિ અને સતોતના અનુભવ થશે

નિરંજન

અને પોતે જ-તેના ઉત્તર લાગે. પત્રોમાંની વિગત કાઢીને જણાવવી હોય તો જણાવે, નહીં તો નહીં. આ વસ્તુ આ બહેનને ખૂંચવા લાગી, એમના પત્રોની તો અધીજ વાત બધાં જ જાણી જતાં હતાં ! એમના આ અંગ્રેજીનો અમે લાભ લીધો. એમનામાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી અને 'તમે પણ ખંતથી અભ્યાસ કરો તો એમજ વાંચીને સખી શકશો' એમ સમજાવ્યું અને અક્ષરજ્ઞાન આપવાનું શરૂ કર્યું. એક મહિના પછી અમે લખી આપ્યા પ્રમાણે આપો કાગળ એમણે પોતાના હસ્તાક્ષરમાં ઉતારીને પેલી જોડમાં મોકલ્યો, અને ત્રીજે મહિને પોતે પોતાની મેજે નાનો સરખો કાગળ કોઈની પણ મદદ વિના લખીને મોકલ્યો.

આ ઉદાહરણ એ માટે આપું છું કે સમસ્ત વાંચવા લખવા પૂરતું થોડુંક જ્ઞાન તો ફરક બહેને મેળવી લેવું જોઈએ, અને અભ્યાસનો સમય વીતી ગયો હોય તો પણ થોડાક પ્રયત્ન કરવાથી એટલું સામાન્ય અક્ષરજ્ઞાન મેળવવું મુશ્કેલ નથી. આટલા પણ અક્ષરજ્ઞાનના અભાવે બહેનો ધણીવાર ભારે મુશ્કેલીમાં મૂકાઈ જાય છે. ખોટાં કાગળાંઓ વ્યવાસીને ગમે તેવા લખાણ પર ઉંધું સમજાવી અંગૂઠાની છાપ સહ બોળી સ્ત્રીઓને છેતરવામાં આવ્યાના દાખલા ઓછા નથી મળતા. અને આવાં કારણોને લીધે અક્ષરજ્ઞાન વિનાનાં બહેનો આવા પ્રસંગોએ ધણીવાર કારણવિના પણ ગમરાયલાં ને મૂંઝાયેલાં રહે છે. કાગળમાં શું લખેલું છે એવી ચોક્કસ ખાતરી જાને વાંચીને કરી લેવાનું તો અશક્ય જ હોય અને પોતાનું અંગત વિશ્વાસુ ગણુસ કોઈ હોય નહીં તો એવા પ્રસંગે રખેને કોઈ પોતાને છેતરીને ઠગી જાય એવી ધારતી એમને લાગ્યા કરે છે, અને એ કેવળ સ્વાભાવિક છે. અક્ષરજ્ઞાનના અભાવે આવા આવા અનેક પ્રસંગો ઉત્પન્ન થાય છે. એ અધામાંથી બચવાનો સીધો સારો અને થોડો મહેનતે એ મુશ્કેલીમાંથી ઉગરી જવાય એવો રસ્તો કામ ચલાક અક્ષરજ્ઞાન મેળવી લેવું એ છે.

બાથાને કે કોઈ કહે એની રાહ જોઈ બેસી ન રહેતાં બહેનોએ પોને જ ગામના શાળાના ઉપજા વર્ગોમાં બાથુતા છોકરાઓ અને છોકરીઓ પામે જઈને તેમની મદદ માંગી. કોઈ વિદ્યાર્થી કે વિદ્યાર્થીની પોતાના વડિયોને અને વડિયોનાં જવાં ગામના બીજા બહેનોને આ મદદ આપવાની ના નહીં પાડી શકે. પોને અક્ષરસાન મેળવવું અને બીજાને એ મેળવવાની પ્રેરણા કરવી એ પણ એક ગામસુધારણું જ કામ છે અને બહેનો એ કામ જમદી દ્વારામાં સે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

અને જો આ વાત બહેનોના હૃદયમાં ઉતરે તો એનું બીજું સીધું પરિણામ જાડું સરસ આવશે. જો બહેનો મોટી વયે પોને અને બાથુતા તૈયાર થશે તો બહેનો પોતાની કન્યાઓને બાથુવવા માટે આનાકાની નહીં કરે અને એમને શાળાઓમાં મોકલીને યોગ્ય કેળવણી લેવાની સરળતા જરૂર કરી આપશે. આમ થશે તો નિઃશ્વરતાનો બવિધ્યનો પ્રશ્ન આપમેળે જ ઉકલી જશે.

આવતા અંકમાં ગામસુધારણાની બીજી વાતો કરીશું

જયોત્સ્ના શુક્લ

પશુમાં થતા ચેપી રોગો અને તેમની સારવાર

ગૂજરાતમાં નીચે જણાવેલાં ચેપી રોગો ખાસ જોવામાં આવે છે.

ઢારમાં—મોવાસો, ખરસા, શીળી અથવા બળીયા, મે ગળસુકાનો રોગ.

ઘોડામાં—ઝહેરચાળનો રોગ, દૂતંગા દડાચાળો રોગ, જકરા ઘેરામાં ઢુકારીયું નામનો રોગ, અને મરઘામાં ઢાવેરા તથા શીતજાનો રોગ.

દાઢમાં મોવાસાની ઝકતુ સાથે છે તાતુકાના ધણા મામે આ રોગ પ્રચલિત હોવાનો સંભવ હોવાથી પ્રથમ એનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. આઘા છે કે ગાગડાની જનતા એનો પૂરો લાભ લેશે.

મોવાસો, ખરમંદા, ખરવા

આ એક પ્રકારનો ચેપી રોગ છે. તાવની સાથે મોમાં ને ખરીની કાટ વચ્ચે ફાલ્કા પડે છે ગાય બેસનાં સ્તન ઉપર પણ ફાલ્કા જણાય છે.

કયા કયા પ્રાણીઓને આ રોગ લાગુ પડે છે?

આ રોગ મુખ્યત્વે કરીને ગાય, બેંસ જળદને લાગુ પડે છે. કેઈવાર ઘેરાં જકરાં, ઉટ, ઢુકર, મરઘાં કે ઘોડામાં પણ એનો ચેપ પ્રમરે છે. રોગી ગાય બેસતું દૂધ પીનાર બાળકના મોંમાં પણ ફાલ્કા પડે છે.

રાગનું કારણ-માંદા દોરનો ચેપ, ખાસ કરી તેના મોઢામાંથી પડતી લાળ ખારફત પ્રસરે છે. એકથી ત્રણ દિવસ સુધીમાં માંદા દોરનો ચેપ સાતને લાગી જાય છે. માંદા દોરના માલીક પોતાના માંદા દોરના મોંની લાળ ગામના દવાગામમાં ધોઈને રોગ ફેલાવે છે. બળદ વેચનાર સંધી લોકો, વજુભટ્ટાઓ, તથા બકરા ઘેરાના ટોળાં લઈ ગામે ગામ ફરતા બરવાડો માંદાં પ્રાણીને સાર્વજનિક દવાગામમાં પાણી પાડેને અથવા ગાયરમાં ચારીને રોગ ફેલાવે છે.

રોગ પારખવાના નિશાન-જે પ્રાણીને ચેપ લાગ્યો હોય તેને પ્રથમ તાવ આવે છે. દાદરી ધ્રુજે છે તાવ ૧૦૭ ડીગ્રી સુધી ચડે છે. સામાન્ય રીતે ૧૦૩ થી ૧૦૬ ડીગ્રી તાવ રહે છે. દરદીના મોંમાં, સંગાડાના મૂળમાં કે પગના છેડા પર હાથ મુકતાં તે બાગ ગરમ જણાય છે મોંમાંથી પુષ્કળ નીકળી લાળ પડે છે. મોંદામાં, પગપર, ને ગાય બેંસના આંચળ ને રતન પર વડાણા નેવડી ફેલ્લી જણાય છે જે ૧૮ થી ૨૪ કલાકમાં ફટી તે જગ્યાએ રાતાં ચાંદાં કે ધારાં પડી ગયેલાં જણાય છે. દોર વાયોળનું બંધ થઈ જાય, ફેલ્લા જણાવા માંડે કે તાવ ઓછો થવા માંડે. કોઈ કોઈ દોરની છત્ર ફેલ્લા તથા ગરમીને લીધે આગી થઈ જાય છે ને છત્ર પર આંગળી દબાવતાં ઉપલી આમડી દીલી પડી નીકળી જતી જણાય છે ને તેની નીચે છત્રનો લાલ ભાગ દેખાય છે. દરદી પ્રાણીનું દૂધ કરેલાં જવું પીળામ પડતા રંગનું ને ખરાબ સ્વાદવાળું હોય છે તેનું દહાં બાઝતું નથી હુઝણા દોરનું દૂધ ઓછું થઈ જાય છે.

રોગની અસર પડે હોય એટલે કે ખરવા હોય તો પગ ગરમ લાગે ખરીની ઉપરની આમડી પર સોજો આગી તેના પર ફેલ્લા જણાય. દરદીની લૂનું આસે રોગ જીરમાં હેય, માલીકની બેદરકારી હોય ને પગ બચગર સાફ નહીં રાખે તો ખરીમાં છવડા પડે ને ખરીનું ખોડું છુટું પડી જાય.

દૂઝણાં દોરનું દૂધ ઓછું થાય અને રોગ ગરવા પછી પશુ એ સ્થિતિ ચાલુ રહે. અસલા ગરમીથી ગામણી ગાય બેસ તરવાઈ જાય.

બકરા ઘેરામાં આ રોગની અસર ધણે જાણે પગ ઉપર જણાય છે ને ખરીના ઉપત્ર ગામમાંથી સોજે ચડે થય. પડે લૂનાં આસે અને ટોળામાં ચેપી પછવાડે રહે.

ઘોડાને આ રોગનો ચેપ માંદા દોર, ઘેરાં કે બકરાના રોગમાંથી લાગે છે. મોંમાં હેબ પર, નસકોરામાં કે શરીરની આમડીપર ફેલ્લા જણાય છે. ઘોડાને ખરીના ભાગ પર આ રોગની અસર જણાતી નથી કૂતરાને આ રોગ બહુજ ઓછા પ્રમાણમાં થાય છે.

માંદો ગાય બેંસના દૂધમાંથી થયેલા ગાબજુદારા, તથા રોગી ગાય બેંસનું દૂધ ઉકાળ્યા વગર પાવામાં આવે તો તે દ્વારા બાળકને આ રોગની અસરથી મોં આવે છે.

ઉપચાર, મોંમાં પડેલાં ચાંદાં રૂઝવા માટે ૧ ભાગ ફટકડીને ૪૦ ભાગ પાણીમાં ઓગાળી તેનાથી દિવસના ત્રણ ચાર વખત મેં ધોવું અથવા ૧ ભાગ હંકણ ખારને ૪૦ ભાગ પાણીમાં ગેળની તેનાથી મોં સાફ કર્યા કરવું. એવીજ રીતે ૧ ભાગ પોતાસ પરમેન્ડોનેટને

૨૦૦ ભાગ પાણીમાં ઓગાળી અથવા ૧ ભાગ મોરચુથુને ૨૦૦ ભાગ પાણીમાં ઓગાળી તે પાણીથી પથ્થુ મોં તથા જીભ સાફ કરવામાં આવે છે.

પગના ચાંદાં રૂઝવણી ૧ ભાગ કપુર ને ૪ ભાગ દીવેલમાં મેળવી પગના ચાંદાં પર ચોપડયા કરવું. જીવડાં પડયા હોય તો તે કાઢી નાંખી ૧ ભાગ શીનાઈ-નો ૨૦ ભાગ તેલ કે દીવેલમાં મેળવીને અથવા ૧ ભાગ ટરપેટાઈનને ૧૦ ભાગ દીવેલ કે તેનગા મેળવી ચોપડયા કરવું.

પગના ચાંદાં સુકવી નાંખવા નીચે પ્રમાણે દવા બનાવી ચાંદાં પર ચોપડયા કરવી.

ખડી અથવા સફેતો તોલા ૪, કાકસા તોલા ૧, ફટકડી તોલા ૧, મોરચુથુ તોલા ૧, જારીક વાદી લુગડે ગાળીને એ બુધી પગના ચાંદાં પર લગાડવી.

આંચળ અથવા રતનના ચાંદાં પર ઉપર જણાવેલી બૂધી તોલા ૧ લઈ ઘોષેલું ધી તોલા ૫ માં મેળવી મલગ બનાવી તે મલગ ચોપડવો.

તાવ મટાડવા કપુર તોલા ૧૦, સૂરોખાર તોલા ૧૦, દારૂ નવટાંક ને ૨૦ રતન હંડા પાણીમાં મેળવી પાવું અથવા મીઠુ તોલા ૨૦, સૂરો ખાર તોલા ૧, કરીયાલું તોલા ૨૦, ગોળ શેર ૧ ને ૨૦ શેર પાણીમાં નાંખી પાવું.

વિશેષ સૂચના : દરદીના મોમાં આદા હોવાથી કઠણ ખોરાક, કે કડખ, સુકું ધામ ખાઈ શકે નહિ માટે લીલું ધાસ અથવા ચોખાની કાંઈ આપવાં ગાદા દોરવું દૂધ કે માખણ ખાસ કરીને બાળકોને આપવું નહિ. દૂધને ખૂબ ઉકાળી વાપરવાથી એવ લાગતો નથી. દોરની સારવાર કરનાર માણસે જાતુનાશક પ્રવાહીથી સારવાર કર્યા પછી દાઢ ધોઈ નાંખવા. રોગ વધુ ફેલાતા અટકાવવા માંદા દોરને સાબ દોરથી અનગ મળવા. માદા દોરની એકી ચાર કે એક પાણી સાબ દોરના ઉપયોગમાં લેવા નહિ. ગાળને દવાડે અથવા તળાવે જ્યાં ગામના દોર પાણી પીતાં હોય ત્યાં માંદા દોરના મોની જાળ ધોવી નહિ તેગજ માંદા દોરને સાર્વજનિક ગાયરમાં ચરવા છોડવાં નહીં. ગાળને ખાંદે મુકામ નાખી પડેલા સીંધી લોકો, વજીજરા કે બરવાડના દોરમાં મોચાચાનો રોગ હોય તો તેવાં માદા દોરને અપગ પાણી પાવાનો બદોખસ્ત કરવો.

જો ગામે આ રોગ ચાલુ હોય તે ગામના પટેલ અથવા દોરના ગાયીકે તાલુકાના પશુદવાખાનાના ડાક્ટરને એકદમ ખબર આપવી કે જોથી તે ગામ પર આવી રોગ મટાડવાને તથા રોગ વધુ ફેલાતો અટકાવવા ઘટલુ કરી શકે.

આતીરામ હરીશંકર ભટ્ટ

વેટરનરી સરજન, સુરત

સને ૧૯૩૯-૪૦ નો ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ સૂરતનો વાર્ષિક હિસાબ

જમા	
૧. જમીન મહેસુલ	
રેતી કાંકરીની ઉપજ	રૂ. ૧૫૯૧૦
૨. જમીનપરનો કર	
લોકલ ફંડ સેસ	રૂ. ૧૫૬૭૩૦
૩. વ્યાજ	
કેળવણી અંગેનું	રૂ. ૭૧૯
દવાખાના અંગેનું	રૂ. ૩૦૭૬
બીજા કામો અંગેનું	રૂ. ૨૮૧૦
	રૂ. ૬૬૦૫
૪. પાલીસ	
ટોર ડમ્પાનો ફંડ	રૂ. ૧૧૨૮૭
પબ્લીક કનવેનન્સ ફંડની	
આવક	રૂ. ૧૬૮
પરચુરણ	રૂ. ૪૭
	રૂ. ૧૧૫૦૨
૫. કેળવણી	
પ્રાથમિક કેળવણી	રૂ. ૬૧૧૦૮૦
બીજી કેળવણી	રૂ. ૨૭૫૭૭
	રૂ. ૬૩૮૬૫૭
૬. આરોગ્ય	
દવાખાનાની શી	રૂ. ૫૬૭૫
સરકારની ઑંટ	રૂ. ૧૨૪૪૮
બીજા ફાળા	રૂ. ૨૧૦૦
પરચુરણ	રૂ. ૯૪
	રૂ. ૨૭૪૧૭
૭. ટોરનાં દવાખાનાં	
શી	રૂ. ૫૪૧
પરચુરણ	રૂ. ૧૧૦
સરકારની ઑંટ	રૂ. ૧૨૪૦
બીજા ફાળા	રૂ. ૪૦૦
	રૂ. ૨૨૯૧

ખર્ચ	
૧. રીફંડ	
રોયલ્ટી રીફંડ	રૂ. ૧૧૦૨
૨. ઓડમીનીસ્ટ્રેશન	
ઑડીસ ઓસ્ટાબ્લીશમેન્ટ	રૂ. ૧૬૬૨૭
કનવીનન્સ	રૂ. ૩૯૧૪
નોકરોનું બચ્ચું	રૂ. ૧૯૪
સગાસંબંધનું બચ્ચું	રૂ. ૬૪૫
	રૂ. ૨૧૩૮૦
૩. પાલીસ	
ડમ્પવજાનો પગાર	રૂ. ૧૧૯૬
ડમ્પા રીપેર	રૂ. ૧૨૪૩
	રૂ. ૨૪૩૯
૪. કેળવણી	
પ્રાથમિક કેળવણી	રૂ. ૬૬૬૦૧૪
બીજી કેળવણી	રૂ. ૨૯૬૩૭
	રૂ. ૬૬૫૬૫૧
૫. આરોગ્ય	
દવાખાનાં	રૂ. ૩૫૫૫૫
આયુર્વેદિક ને યુનાની	
દવાખાના	રૂ. ૫૫૮
શીતળા ખાતું	રૂ. ૧૩૨૧૮
સેનિટ્રેશન ચાર્જસ	રૂ. ૨૫૩૬
ઑપીડેમીક ચાર્જસ	રૂ. ૫૯૩
બીજા ફાળા	રૂ. ૨૮૦૦
	રૂ. ૫૫૨૭૦
૬. ટોરનાં દવાખાનાં	
વેટરનરી દવાખાનાં	રૂ. ૬૯૯૪
૭. તોલ માપનો કાયદો	
પગાર	રૂ. ૧૮૩૫
વાહન ખર્ચ	રૂ. ૨૭૬
બચ્ચું	રૂ. ૬૮૦
કનવીનન્સ	રૂ. ૧૩૮

૮. તોલ માપનો કાયદો		
વરી શીકેશની ફી	રૂ.	૮
ફરી વેરી શીકેશની ફી	રૂ.	૧૨૭૬
સુધારણાની ફી	રૂ.	૨૧
	રૂ.	૧૩૦૫

૯. પરચુરણ		
મરકારની ઑટ	રૂ.	૨૪૮૦
પરચુરણ	રૂ.	૬૬૫
રોકડ વસુલ	રૂ.	૩૨૬૭
રોકેલી રકમનું બ્યાન્ક	રૂ.	૯૮
	રૂ.	૬૫૧૧

૧૦. બાંધ કામ ખાતુ		
ફેરીની ઉપજ	રૂ.	૬૩૫૩
જમીન ને મકાનનું ભાડું	રૂ.	૩૫૫૬
સામાન વેચાણ	રૂ.	૪૪
મુસાફરી જંગલની ફી	રૂ.	૧૦૧૯
ધર્મ શાળાની ફી	રૂ.	૧૫૮
ધામ, ફળ વીગેરેની ઉપજ	રૂ.	૨૮૫૨
પરચુરણ	રૂ.	૨૬૧
મરકારની ઑટ	રૂ.	૭૬૩૮૯
બીજ ફાળા	રૂ.	૫૨૪૨
	રૂ.	૯૫૩૭૫

૧૧. ઉપલક્ષ ખાતા		
અનામત	રૂ.	૬૩૯૭૨
ધનવેસ્ટમેન્ટ	રૂ.	૧૧૧૫
પ્રોપીયટ ફંડ	રૂ.	૯૬૨૧
સરકારી ઑટ	રૂ.	૫૨૦૦
	રૂ.	૮૦૨૦૮

કુલ આવક	રૂ.	૧૦૮૮૪૧
પાલણ સાલની સીલક	રૂ.	૩૪૧૪૬૮
કુલ એકંદર	રૂ.	૧૩૭૫૮૭૯

શાકું	રૂ.	૪૦
પ્રોપીયટ ફંડ	રૂ.	૧૩૬
	રૂ.	૩૧૦૫
૮. મુરત એન્ડ એશન		
સરકારને ફાળો	રૂ.	૨૩૫
પ્રોપીયટ ફંડનો ફાળો	રૂ.	૩૫૫૩
	રૂ.	૩૭૮૮

૯. પરચુરણ		
પરચુરણ	રૂ.	૩૬૩
૧૦. બાંધ કામ ખાતુ		
મકાનો	રૂ.	૨૮૦૨
કેળવણી	રૂ.	૧૬૪૬
દવાખાનાં	રૂ.	૧૯૩૫
બીજાં	રૂ.	૫૬૪૪૭
નવા રસ્તા	રૂ.	૪૮૭૧૩
રસ્તા મરામત	રૂ.	૨૯૪૯૫
કુવા નવા	રૂ.	૧૮૩૩
કુવા મરામત	રૂ.	૨૨૯૩૮
એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ	રૂ.	૪૨૯
ટયીઆરો	રૂ.	૨૦૩૫
મુસાફરી જંગલો	રૂ.	૨૩૧૧
પરચુરણ	રૂ.	૧૭૩૫૮૭
	રૂ.	૯૬૩૬૯૯

૧૨. ઉપલક્ષ ખાતાં		
ધનવેસ્ટમેન્ટ	રૂ.	૪૭૮૧
પ્રોપીયટ ફંડ	રૂ.	૩૧૮૭
અનામત ફંડ	રૂ.	૩૨૬૭૫
એડવાન્સ	રૂ.	૧૨૦૦
	રૂ.	૪૧૮૪૩
કુલ ખર્ચ	રૂ.	૧૦૦૫૫૨૨

સીલકની વીગત		
રેવન્યુ	રૂ.	૧૭૯૧૪
ઉપલક્ષ ખાતાં	રૂ.	૩૦૬૪૪૩
	રૂ.	૩૨૪૩૫૭

કુલ એકંદર રૂ. ૧૩૭૫૮૭૯
કુલ ઉપલક્ષ પરાગણ દેસાઈ
પ્રેમીયટ
ડીરેક્ટર શ્રી કલ્પ બેડ્ડે ચરન

હાથ કાગળ ઉદ્યોગ—એક ઉત્તમ ગ્રામ્યોદ્યોગ

હિંદ એ ખેતી પ્રધાન દેશ છે એટલે હિંદને ‘ગામડાનો દેશ’ કહેવો એ જરૂર અયોગ્ય ન કહેવાય. હિંદની ઉન્નતિ ગામડાંઓની ઉન્નતિ સાથે સંકળાયેલી છે. ગામડાંની ઉન્નતિ વિના હિંદની ઉન્નતિ કદી શક્ય નથી કારણ હિંદનો લગભગ ૮૦ ટકા જેટલો ભાગ ગામડાંઓથી બનેલો છે.

દિવસે દિવસે ખેડુનો વધુ ને વધુ ગરિબ બનતા જાય છે. એનાં ઘણાં કારણોમાંનું એક અને મુખ્ય કારણ એ છે કે આપણા ખેડુનો ખાસે ખેતી સાથે નવરાસના વખતમાં થઈ શકે તેવા ઉદ્યોગોની ગાદિતી નથી અને એને લઈને કોઈ ઉદ્યોગ કરી શકતા નથી. પરિણામ એ આવ્યું છે કે દિન પર દિન ખેતીની ધરતી જતી આવક સાથે કોઈ ઉદ્યોગ નહિ હોવાથી આમદાનીમાં વધારો થઈ શકતો નથી.

હવે ખીજે પ્રશ્ન એ છે કે ગામડાંના ગરિબ માણસો ખાસે ઉદ્યોગમાં રોકવા જેટલી મુડી ન હોય તો ઉદ્યોગ શી રીતે કરી શકે?

એ વાત ખીલકુલ સ્પષ્ટ છે કે આજના ગામડાંના ગરિબ માણસો ખાસે ઉદ્યોગ કરવા પુરતો સમય છે, સરીરમાં તાકાત પણ છે, પણ ઉદ્યોગમાં રોકવા માટે જોઈતી મુડી નથી. આવી સ્થિતિમાં ગામડાંના માણસોને માટે નહીં જેવી મુડીમાં થઈ શકે તેવા ઉદ્યોગોની જરૂર છે; અને એવા ઉદ્યોગો તે ફક્ત હાથ ઉદ્યોગજ હોઈ શકે કે જેમાં જરૂરી સમગ્ર વસ્તુઓ ખોતાને ત્યાંથી જ ખેડુત મેળવી શકે અને ખોતાની ખેતીના નવરાસના સમયમાં સહાયક ઉદ્યોગ તરીકે સર કરી ખોતાની આવકમાં વધારો કરી શકે.

આ બંધી બાળનો ધ્યાનમાં લઈ અખિલ ભારત ગ્રામઉદ્યોગ સંઘ, વર્ધાએ યંત્રની મદદ વિના હાથે અને નજીવે ખરચે થઈ શકે તેવા ઉદ્યોગોના પુનરુદ્ધારનું કામ હાથ ધર્યું. અને હાલના જમાનાને જરૂરી માલ ઉત્પન્ન કરી શકાય તેવી શોધ જોળ કરી અને એવા લક્ષ્યથી રચના કરી કે એ ઉદ્યોગો ગ્રામોદ્યોગ તરીકે થઈ શકે. ગ્રામોદ્યોગનો ટૂંકમાં અર્થ એકે ખોતાનાં જ ગામડામાંથી મળતી વસ્તુમાંથી સહેલાઈથી હાથે થઈ શકે તે ઉદ્યોગ.

આવા ઉદ્યોગોમાં મુખ્ય ઉદ્યોગો નીચે પ્રમાણેના ગણવી શકાય.

(૧) હાથ કાગળ ઉદ્યોગ (૨) ખાદી ઉત્પાદન (૩) તેલ ધાણી (૪) અદિસક રીતે મધ મેળવવા મધમાખનું પાકન (૫) રેશમવા ફૂંડ ઉછેર (૫) તાડ જોળ બનાવવો (૬) આમકું કમાવવું વગેરે વગેરે.

વર્ધામાં આ ઉદ્યોગો શીખવવાના વર્ગો ચાલે છે. એમાં એક શોધજોળ ખાતું પણ સંપૂર્ણ છે જે ઉદ્યોગથી સારો અને સુંદર માલ કેમ પેલ યાય એ માટે રોજ અખતરાઓ કર્યો જાય છે.

આ રથાને બધા ઉદ્યોગોના નિવરણમાં ઉતરતું ચરચાને ગણાય. અદિ તે હાથકાગળ ઉદ્યોગ એક ઉત્તમ ગ્રામોદ્યોગ તરીકે થઈ શકે છે એ વિશે ટૂંકમાં વિચારણા કરીશું.

હાથ કાગળ ઉદ્યોગ વર્ગો મધ્ય દિલ્હમાં જાણીતો હતો અને ન્યારે દિલ્હમાં હાથ-ઉદ્યોગોની ઉત્પત્તિ હતી ત્યારે એની એ ચકતી કળા હતી. હિંદને કમનશીબે દિલ્હમાં યંત્રની

આપાન થઈ, એણે હાથ ઉઘોગોનો મૃત્યુષ્ટ વગાડ્યો, અને લોકોની બેઠારી વધી. માનના ટકાઉપણા તરફ નહીં પણ ફક્ત સરતા પથ્થા તરફ જ લોકોનું ધ્યાન દોરાયું.

તે વખતના તંવાર કરેલા વાનાવરણને લઈને હિંદની નજીક જતી કળાઓ તરફ, બીજા અન્ય દેશોને આકર્ષતી વિદેશી જાહોના ઝંડોને આંધિની અડગ સમૃદ્ધિ પ્કાર લમડાઈ જતી હતી તે તરફ લોકોનું ધ્યાન ન દોરાયું, અને પરિણામે આજનું બેઠાર થવું જવું ગુલામ હિંદ સાંપડ્યું. આ હાથ ઉઘોગોની પડનીનું પરિણામ.

બીજા હાથ ઉઘોગોની પડનીના પ્રસાદમાં હાથ કામળ ઉઘોગ પણ ધસ્યો; જો કે હજી તબ્બ મરી ગયો નથી, અને મરણ નહિ એ વાત પણ સત્ય છે કારણકે વર્ષો સુધી રાખવાના મજબુત કામળો આજની કામળોની મીઠા આપી શકી નથી. એને માટે તો હાથના જ કામળો હોવા જોઈએ.

આજે પણ દરનારેને જેવા વધારે લાભો સમય સુધી રાખવાના ઉત્તમ કામળો હાથ ઉઘોગ જ આપી શકે છે. હાથ કામળ, મીઠા કામળો કરતાં વધારે મજબુત છે એ વાત નિર્વિવાદ છે.

સાધારણ રીતે માનવામાં આવે છે કે હાથ કામળ એટલે જાડા જાડા ખરખરડા કામળ, એ માન્યતા જૂઠ્ઠાનું છે. પહેલાંના સમયમાં ગમે તેમ હોય પણ આજે અ. જા. મા. સંઘ, વર્ષાની શોષણોળ પછી હાથ કામળ સુંદર અને જોઈએ તેટલા પાતળા અગર જાડા બનાવી શકાય છે; અને જાનવામાં પણ આવ્યા છે.

આ ઉઘોગ બીલકુલ નહિ જેવી સુડીધી રાઈ કરી શકાય છે એટલું જ નહિ પણ એ ઉઘોગ આપણા રોજના વપરાસની નકામી પડની વસ્તુમાંથી સુંદર કામળ આપે છે. જેવી કાયા માલ માટે પણ નજીવો અગર બીલકુલ નહિ જેવો ખરચ થાય છે.

જેમાંથી હાથ કામળ બને છે એમાંની યોડી ચીજો નીચે મુજબ છે:—

(૧) નકામી પડની કામળની કાપડીઓ (જુના કામળો)

(૨) ચીંચરા (દરજીને ત્યાંની નકામી પડની કતરણ પણ ચાલે)

(૩) ચણ (જુના કામળો, કંતાન વિગેરે)

(૪) કેળના થડની છાલ (નકામી પડની છાલ, પાપડ માટે પાણી કાઢી લીધા પછી કુચામાંથી અમે કામળ બનાવ્યા છે.)

(૫) વાંસ (તુટેલી નકામી ટોપકી, સાદકી વગેરે)

(૬) ખજુરીનાં પાડાં, કરાંડી, પરાળ, ઘાસ વગેરે

(૭) રોરડીના કુચા.

જો કે દરેક વનસ્પતિ વસ્તુમાંથી કામળ બની શકે છે, છતાં ૩૫ % થી વધારે રેવાવાળી ચીજ લેવી વધુ સારી છે.

આ ઉઘોગમાં જોઈતાં સાધનો પણ પોતાના ગામડામાંથી જ મેળવી શકાય છે. એ રીતે આ હાથ કામળ ઉઘોગ આ ઉઘોગ કરનાર સિવાય બીજાને પણ રોડી આપે છે. સુથારને, લુદારને, કુંવારને, ખેડૂત વિગેરે આ ઉઘોગ રોજ આપે છે.

આ ઉઘોગ એક બીજા ઉઘોગ સાથે સહક્રીય તરિકે પણ થઈ શકે છે અને બ્યારે પડનો મૂકો હોય ત્યારે ખાસ સુડીનું રોકાણ નહિ હોવાથી નુકસાન થવું નથી.

આ ઉદ્યોગ કરવા માટે ફક્ત એકજ માણસ જાણકાર હોય તોયે આસે કારણ એમાં યતી કિયાઓ, એટલી સહેલી છે કે પોતાનાં ધરનાં છોકરાઓ અને સ્ત્રીઓને પણ એમાં કામે લગાડી શકાય છે. એટલે એકજ કુટુંબનાં માણસો પણ એ ઉદ્યોગ કરી શકે છે.

આ ઉદ્યોગ સાથે પરખીડીઆં બનાવવાં, કાર્ડ બોક્સ બનાવવાં વિ. ઉદ્યોગ થઈ શકે છે. એક દિવસમાં એક માણસ ૪૦૦ પરખીડીઆં રહેજે બનાવી શકે છે અને ૬ થી ૮ આના ફક્ત એમાંથી જ કમાઈ શકે છે.

હાથ કામળ ઉદ્યોગ આમોઘોગ તરિકે કરી ખૂબ પૈસાદાર થઈ જવાની આશા ન રાખી શકાય. આજે તો રોટીનો સવાળ છે. હાથ કામળ ઉદ્યોગ મોજમજાદમાં ઉઠાવવાનો પૈસો ન આપે તોયે સારી રીતે પોપણુ થાય એટલું જરૂર કમાવી આપી શકે છે; અને ખીન કોઈ આશુ ધધા સાથે ખાસ કરીને ખેડૂત વર્ગ જ્યારે વર્ષના ત્રણ ચાર માસ નવરો હોય ત્યારે આ ઉદ્યોગ કરી પોતાની આમલનીમાં નફર વધારો કરી શકે છે.

આ રથજે ઉદ્યોગ સંબંધી વિગતો આપતાં થોડીક વધુ નીચેની વિગત આપીશ તો અયોગ્ય નહિ લેખાય.

કામળ બનાવવાનો ઉદ્યોગ હાથ ઉદ્યોગ અને આમોઘોગ તરીકે બહોળા પ્રમાણમાં શહેરમાં તેમજ છત્તીમાં આશુ માય એ નેમથી એને લગતું શિક્ષણ આપવાનું કામ સુરત શહેર સુધરાર્થ તરફથી આશતા પારેખ ટેકનીકલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ (સોનીફળાઆ) સુરતમાં ગયા વરસથી શરૂ થયું છે; ન્હા દરેક ભતની ઉપર જણાવવામાં આવેલી વસ્તુમાંથી દરેક ભતના સુદર કામળો બનાવતાં શિખાવ્ય છે.

અહિં આશતા વર્ગ સુજરાતી ભાષામાં આસે છે અને હી પણ બીલકુલ નજવી જ રાખી છે જેથી ગામડાના બોક્ષું બજેલા તથા ગરિબ માણસો પણ એનો લાભ લઈ શકે.

ખાસ કરીને ખેતી કરતા માણસો આનો લાભ લે તો આ ઉદ્યોગનો ફેલાવો થાય અને જે હેતુથી વર્ગ આગ્રે છે એ હેતુ પર આવે અને આ રીતે ઉદ્યોગની ઉન્નતિના કાર્યમાં મદદ કરે.

નોંધ : પારેખ ટેકનીકલ ઈન્સ્ટીટ્યુટના વર્ગનો અભ્યાસક્રમ દર થી ૧૨ માસનો છે. એ વિષે વધુ વિગત સંસ્થાના મુખ્ય સંચાલકને રૂબરૂ મળવાથી મળી શકશે.

નરવરલાલ આચાર્ય

શિક્ષક, પારેખ ટેકનીકલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ

(કામળ વિભાગ) સુરત

હજી ચેતીએ

“૧૯૧૮ માં આપણા રાષ્ટ્રનો વિજય થયો, ત્યાર પછી ત્યાગ કરતાં સુખચેતની ચિત્તને આપણા લોકો વધારે માન આપતા આવ્યા છે. લોકોએ ત્યાગ થોડો કર્યો, પણ ઇચ્છાઓ વધારે કરી. મહેનત ટાળવા પ્રત્યે વધણ રહ્યું. પરિણામે આજે આપણા દેશ પર દબાવ દરી વધુ છે.”

જર્મનીને ચરણે જતા માટે પોતાની પ્રજાને ખુલાસો કરતાં ક્રાન્સના મુખ્ય વક્ત્ર પ્રધાન માર્શલ પેનેએ કરેલાં બાપણમાંથી ઉપરનો ફકરો ઉતાર્યો છે. મને આ વાક્યમાં જરાયે

અતિશયોક્તિ લાગતી નથી. હું માત્રું છું કે જે નાન ક્રાન્સ માટે માર્શલ પેતેએ જણાવી છે તેમ જીમ્ન હારેલાં રાત્રીએ ગાટેયે સાચી હોય.

કેટલાંક વર્ષથી હું આ જાખન પર વિચારી માણસોનું ધ્યાન ખેંચવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. અકસ્માત એ પ્રયત્ન સાદિત્ય, સંગીત અને કળાની મર્યાદા અને ધ્યેય આંકવાને નિમિત્ત થયો. સંભવ છે કે એને નિમિત્ત બનાવવાને લીધે મારે વિશે ગેરસમજ થઈ, અને મને કાન્ય-કલા-વિરોધીની કુખ્યાતિ મળી. ને તેમ થતા છતાંયે રાષ્ટ્રના જીવનના નાશ કરનાર બંધકર રોગ પ્રત્યે આપણું ધ્યાન જાય અને તેમાથી આપણને બચવાનું શ્રેષ્ઠે તો મને તે કુખ્યાનિની ફિકર નથી.

સુખચેન-પ્રિયના, આરામ-પ્રિયના કદી કોઈ જિએ ચડેલા દેશને પાડ્યા વિના રહી હોય એવું મેં જગતના ઇતિહાસમાં ક્યાયે વાંચ્યું નથી. મહેનતુ, કસાયેલા, કાંચુ જીવનમાં રસ લેનાર લોકોને હાથે રાત્રીએ અને સાંત્રાત્રીની સ્થાપના અને આજીવન, મોજમગન-પરાયણ તથા સુવાળા વંશજોને હાથે તેમને નાશ-એ બધાયે દેશોના ઇતિહાસોનો સાર કહી શકાય.

અધ્યાત્મને માર્ગે તેમજ સમૃદ્ધિને માર્ગે ચડવાની સાધના એક જ છે. પડેલા રાષ્ટ્રને ફરીથી ઉજાવો માર્ગ પશુ તે જ છે. તે માર્ગ સાદાઈનો છે, શોખનો નહિ; આઠ, નવ કે વધારે પશુ કલાક પરિશ્રમ કરવાની હોશ અને શક્તિ ધરાવવાનો છે; જે કલાક કામ કરી બાર કલાક નિરાંત ભોગવવાનો નહિ. વર્ષમાં આઠ દસ વાર નિર્દોષ, સાદાં મનોરંજનો મેળવવાનો છે, અઠવાડિયામાં ત્રણચાર વાર સિનેમાની મોજ તથા રોજ રોજ હોટેલના ભોગ અને રેડીઓના કર્કશ સંગીતથી રીઝવાનો નહિ; પોતાનું જ્ઞાન વધારવા માટે જ્ઞાનવર્ષક સાદિત્ય સેવવાનો છે, રાત આખી ધૂળ જેવી નવલકથા અને જાસૂસી વાનો પાછળ ઉભાગરા કરવાનો નહિ. મોંઘા આગળ આંખને આંજી નાખે તેવો પ્રકાર અને પાછળ ધુમાડો ને ધૂળનો પ્રસાદ ખવાડનાર મોટરના જેવી ભોગમય સંસ્કૃતિ આપણા ઉપયોગની નથી. સહેલાણીપણું દેશને સ્વરાજ નહિ અપાવી શકે. અહિંસાને માર્ગે પશુ નહિ, હિંસાને માર્ગે પશુ નહિ.

‘ક્રાંતિ’ ‘જગતની નવી રચના’નું રતણ આપણે બધા કરી ચલા દના એ હવે સામે આવી રહેલી જણાય છે. બધાએ માત્રું હશે કે નાટકમાં જેમ પડેલા જિએ થાય છે અને દેખાવ બદલાઈ જાય છે, તેમ બહુ મનોહર રીતે એ ક્રાંતિ આવી જશે. પશુ જગતની રંજભૂમિ પર ધરતીકંપના જેવા આંચકાથી જ એવા ફેરફાર થાય છે અને એ આંચકાની ધાસ્તી સૌને અકળાવી રહી છે. હિંસક અને અહિંસક સેના ઉભી કરવાની કંપનાઓ એને જ પરિણામે છે. પશુ સેના હિંસક હોય કે અહિંસક હોય, એટલું ચોક્કસ સમજવું કે ખડતલ, શ્રમ સહન કરી શકનાર, ઝટ કપડાં પહેરી બહાર નીકળી શકનાર તરણ-તરણીઓ જ કામ લાગી શકવાનાં છે અને જે નવી રચના થશે તેમાં રાજ્ય બધાંજ ગમે ગમે તેવું થાય, તેઓનો જ હાથ ઉપર રહેશે. સુખમય અને, કે જુલમી બને, જેમણે સાત્તાઈ અને શ્રમને જીવનમાં અકસ્માત આપ્યું હશે તેમને જ રાજ્યમાં સત્તા મળશે. આરામમાં રહેનારા લોકો મોંઘાવા દાગ આપીનેયે કદાચ જ તેમાં પોતાને નિશાન કરી શકશે. હજી ચેતીએ.

‘હરિજનમંદુ’ માંથી]

ફિશોરલાલ ઘ. મરાઠવાળા

આ ઉદ્યોગ કરવા માટે ફક્ત એક જ માથુસ નાથુકાર હોય તોયે ચાલે કારણ એમાં થતી કિંચાઓ એટલી સહેલી છે કે પોતાનાં ધરનાં છોકરાઓ અને સ્ત્રીઓને પણ એમાં કામે લગાડી શકાય છે. એટલે એક જ કુટુંબનાં માથુસો પણ એ ઉદ્યોગ કરી શકે છે.

આ ઉદ્યોગ સાથે પરખીડીમાં બનાવવાં, કાઠે ગોઠાવવાં વિ. ઉદ્યોગ થઈ શકે છે. એક દિવસમાં એક માથુસ ૪૦૦ પરખીડીમાં સ્થેને બનાવી શકે છે અને ૧ થી ૮ આના ફક્ત એમાંથી જ કમાઈ શકે છે.

હાય કાગળ ઉદ્યોગ પ્રામોદ્યોગ તરિકે કરી ખૂબ પૈસાદાર થઈ જવાની આશા ન રાખી શકાય. આજે તો રેડીને સવાલ છે. હાય કાગળ ઉદ્યોગ મોજગમનમાં ઉડાવવાનો પૈસો ન આપે તોયે સારી રીતે પાપણ થાય એટલું જરૂર કમાવી આપી શકે છે; અને બીજા કાઈ આશુ ધંધા સાથે ખાસ કરીને ખેડૂત વર્ગ ન્યારે વર્ષના ત્રણ ચાર ગાસ નવરો હોય ત્યારે આ ઉદ્યોગ કરી પોતાની આગદનીમાં જરૂર વધારો કરી શકે છે.

આ રથે ઉદ્યોગ સંબંધી વિગતો આપતાં થોડીક વધુ નીચેની વિગત આપીશ તો અચોખ્ખ નહિ લેખાય.

કાગળ બનાવવાનો ઉદ્યોગ હાય ઉદ્યોગ અને પ્રામોદ્યોગ તરીકે બહોળા પ્રમાણમાં શહેરમાં તેમજ ગ્રામમાં આપુ ધાય એ નેમથી એને લગતું શિક્ષણ આપવલું કામ સુરત શહેર સુધારાઈ તરફથી ચાલતા પારેખ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (સોનીકળીયા) સુરતમાં ગયા વરસથી શરૂ થયું છે; ન્યાં દરેક જાતની ઉપર જણાવવામાં આવેલી વસ્તુમાંથી દરેક જાતના સુદર કાગળો બનાવતાં શિખાવ છે.

આઈ ચાલતા વર્ગ ગુજરાતી ભાષામાં ચાલે છે અને ફી પણ બીલકુલ નથી જ રાખી છે જેથી ગ્રામજનાઓ ખુલ્લું ભણેલા તથા ગરિબ માથુસો પણ એનો લાભ લઈ શકે.

ખાસ કરીને ખેતી કરતા માથુસો આનો લાભ લે તો આ ઉદ્યોગનો ફેલાવો થાય અને જે હેતુથી વર્ગ ચાલે છે એ હેતુ પર આવે અને આ રીતે ઉદ્યોગની ઉન્નતિના કાર્યમાં મદદ કરે.

નોંધ : પારેખ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના વર્ગનો અભ્યાસક્રમ દસ થી ૧૨ માસનો છે. એ વિષે વધુ વિગત સંસ્થાના મુખ્ય સંચાલકને રૂબરૂ ગળવાથી મળી શકશે.

નટવરલાલ આચાર્ય

શિક્ષક, પારેખ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ

(કાગળ વિભાગ) સુરત

હળુ ચેતીએ

“૧૯૧૮ માં આપણા રાષ્ટ્રનો વિજય થયો, ત્યાર પછી ત્યાગ કરતાં સુખચેતની વૃત્તિને આપણા લોકો વધારે માન આપતા આવ્યા છે. લોકોએ ત્યાગ થોડો કર્યો, પણ ઇન્કાઓ વધારે કરી. મહેનત ટાળવા પ્રયે વળણ રહ્યું. પરિણામે આજે આપણા દેશ પર હુમ્મો ફરી વળ્યું છે.”

જર્મનીને શરણે જવા માટે પોતાની પ્રજાને ખુદાસો કરતાં ફ્રાન્સના મુખ્ય વડા પ્રધાન માર્ચલ પેનેએ કરેલાં શાપણમાંથી ઉપરનો ફકરો ઉઠાયો છે. મને આ વાક્યમાં જરાયે

રફૂલખોઈની કાર્યવાહી

સૂરત જિ. રફૂલખોઈની તા. ૨૯-૬-૪૦ ને રોજ શ્રી કલ્યાણજી વિ. મહેતાના પ્રમુખપદે મજેલી સમામાં થયેલા અગત્યના કાર્યો અહીં આપવામાં આવે છે.

- (૧) સરખોણ અંગેલ વર્ગના શિક્ષકે ગયે વર્ષે એસ ટી સી. પરીક્ષામાં બેમવા મંજુરી મળેલી પણ આગળનાં લેસનો મજરે નહિ ગળવાથી પુરતાં લેસનો આપવાનો મમમ ન રહેવાથી તેઓ પરીક્ષા આપી શકેલા નહિ તેમજ એમનું કામ સંતોષકારક હોવાથી એમને એક વધુ તક આપવી અને તા. ૭-૭-૪૦ થી છુટા કરવાની તોટીસ પાછી ખેંચી લેવી.
- (૨) શીકર (વાલોડ) ની સાળામાં સુચારી શિક્ષણ માટે તમામ ખર્ચ ગામ લોકો આપવા કલ્પન થયેલા હોવાથી સહુ શિક્ષણ દાખલ કરવા ખોઈની મજૂરીની અપેક્ષાએ ચેરમેન સાહેબે આપેલી મજૂરીને તથા સુચારી શિક્ષક તરીકે શ્રી. છતુભાઈ હરિભાઈની શ. પો ના માસિક પગારથી કચેલી નીમણુંકને બદલાવી આપવી. (૩) દિંદુસ્તાની રફૂલો પાછળના ખર્ચને વધારાનો ખર્ચ ગણીને તે ઉપર ખર્ચેક માન્ટ આપવા બાબતે ડી. પી. આઈ. સાહેબનો પત્ર મોકલ લઈ દફતરે કરવો. (૪) જાનરનાં અને સુતરડી માટેની માન્ટનું પ્રેતીજન સરકારે બજેટમાં કરેલું હોવાથી તે મળી શકશે એમ ડી. પી. આઈ. સાહેબે જણાવ્યું છે પણ ખોઈ ૨૦૦ સુતરડી અને ૫૦ જાનરની માંગેલી માન્ટ મળી શકશે એવી ખાત્રી આપી શકતા નથી જેથી ચાલુ વર્ષમાં કન્યાશાળાઓ, બેઝીક શાળાઓ, ખોઈડિંગ રફૂલો અને ખામ જરૂરીઆતની શાળાઓ પુરાતી ૧૦૦ સુતરડી અને ૭૫ જાનરનાં કરારવા અને તે માટે શ. ૧૨૫૦)નું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવા લો. એ. ને બહામણ કરવી. (૫) રફૂ. ખોઈ કલાર્ક મી. આઈ. એસ. પટેલની નીમણુંક ને ડી. પી. આઈ. મારેબે બદલાવી આપી છે. અને તેમને એનર્સ સેલ્યુએટ હોવાથી શ. ૫૦) આપી શકાય એવી મુચના તેમણે કરી છે જેથી તા. ૧-૬-૪૦થી તેમને શ. ૫૦) આપવા મંજૂર છે. વળી કલાર્ક મજકુરની તા. ૧-૬-૩૯થી નીમણુંક કરેલી હોવાથી તેમને તે તારીખથી શ. ૫૦) આપવાની મંજૂરી આપવા ડી. પી. આઈ. સાહેબને બહામણ કરવી. (૬) કેમ્પેકટ અને આઈસોલેટેડ ઝેરીઆની બેઝીક શાળામાં તા. ૧-૬-૪૦થી બેઝીક ત્રીજું ધોરણ ખોલવામાં આવેલું હોવાથી વધારાના વીસ શિક્ષકોની નવી જગ્યા તે તારીખથી કાઢવાની મજૂરી આપવા લો. એ. ને બહામણ કરવી. (૭) ઉર્દુ આસી. ડે. એ. ઈ. અને શાળા કમિટીના સભ્યોની આરોગ્ય ઉર્દુ મુખ્ય શાળા સાથે જોડી દેવાની માંગણી બહાલ રાખવી અને તા. ૧-૭-૪૦ થી મહુર્ડ કન્યાશાળાને ઉર્દુ મુખ્ય શાળા સાથે જોડી દેવી. (૮) ટેમ્પરરી કલાર્કની જગ્યાની મુદત તા. ૧-૬-૪૦ સુધી વધારવા મંજૂરી આપવા અને તે માટે શ. ૧૮૦) નું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવા લો. એ ને બહામણ કરવી અને તે જગ્યા પર જીન પગારદાર ઉમેદવાર મી. એન. એન. બાજવાળાની નીમણુંક કરવા મંજૂરી આપવી. (૯) જલ્દીમાં (માંડવી) કન્યાશાળાના આસી. જટકર લક્ષ્મીચંદ્રને તેમની અરજી પરથી તા. ૩૦-૬-૪૦ને રોજ સાંજથી રીટપર ચવાની મંજૂરી આપવી. (૧૦) કોલોની અંગેલ વર્ગના શિક્ષકે વર્ષે થયાં એમ. ટી. મી. પરીક્ષા પાસ કરવા પ્રયાસ થયો નથી તેમજ તેમનું કામ પણ સંતોષકારક નથી જેથી તા. ૭-૭-૪૦થી તેમને છુટા કરવા ચેરમેન સાહેબે આપેલી નોટીસને બદલાવી આપવી. (૧૧) ઉમરસાડી પટેલ ફળીયાના લોકોની અગળ તથા એ ફળીયાના આજે આવેલા ડેપુટેશનની હકીકત સાંકળી એમની દલીલો પર પુખ્ત વિચાર કરતાં, અગાઉ આ બાબતમાં એટલે કરેલા નિર્ણયમાં ફેરફાર કરવાનું મેંચ લાગતું નથી.

ગામપંચાયતો વિષે

નાગદર સરકારે તેમના નોંધીરીફશા નંબર ૫૧૮/૩૮ (બ) તા. ૧૮-૩-૪૦ થી જાહેર કર્યું છે કે સૂરત જિલ્લામાં ગ્રામ પંચાયતના કાયદા પ્રમાણે નીચે જણાવેલા ગામોમાં તા. ૧-૧૧-૪૦ પછી પચાયતો નાખત મુદ્દામાં આસરે

તા. ચોર્યાસી	(૧૨) સરખોલ	(૨૪) ગણુદેવા
(૧) અડામજી	(૧૩) નાકાનેર	(૨૫) ઘેજ
(૨) કતારગામ	(૧૪) અંબેલી	(૨૬) સાદકપોર
(૩) ભાડા	(૧૫) વાલોડ	તા. વલસાડ
(૪) મોળા વરાછા	(૧૬) બુદારી	(૨૭) માલમજી
(૫) અડા	તા. જલોલપોર	(૨૮) જાદેલી જગાવાલા
(૬) મુવાલી	(૧૭) અખગામ	(૨૯) બીગરી
તા. માંડવી	(૧૮) અગતસાડ	તા. પારડી
(૭) મોંડી	(૧૯) સરીમુજરમ	(૩૦) પારડી
(૮) તડકેશ્વર	(૨૦) જલાનપોર	(૩૧) હિંદાડા
(૯) જોડામજી	(૨૧) ગમ્નાડ	(૩૨) વાપી
તા. ખારડોલી	(૨૨) નાગધરા	(૩૩) અળાય
(૧૦) ખારડોલી	તા. ચીખલી	(૩૪) પરીઆ
(૧૧) કોટ	(૨૩) આવીપો-	(૩૫) ઉગરસાડી

દાન નીચે જણાવેલા ગામોમાં પચાયતો ચાલુ છે

તા. ચોર્યાસી	તા. ખારડોલી	(૨૪) અખગામ
(૧) કપ્તાપોર	(૧૨) જગણીઆ-અદ્યાપોર	(૨૫) કોઝની
તા. ચોલપાડ	(૧૩) સ્વાદલા-તીલા-ખેધા	(૨૬) આપ
(૨) કરજ	(૧૪) પેતાલ સુદરી વીરપોર	તા. ચીખલી
(૩) મુલ	(૧૫) મોતા	(૨૭) ચીખલી-સમરોલી
(૪) જગવા	(૧૬) પેરા	(૨૮) દેગામ
(૫) સાધીજેર	(૧૭) ગાલેકપોર	(૨૯) ગોધવ
(૬) સાયજી	(૧૮) રવા ભરમપુર	(૩૦) દોશુજી
(૭) ગોધજી	(૧૯) અંબેલી અનસા	(૩૧) આગધ
(૮) ગાધર	(૨૦) ગુદી	(૩૨) વાજળા
(૯) જોતપાડ	(૨૧) કમાલજોડ	(૩૩) ખેરગામ
તા. માંડવી	તા. જલોલપોર	તા. વલસાડ
(૧૦) ઉન	(૨૨) મુનસાડ	(૩૪) અખગામ
(૧૧) મોનાવાડી	(૨૩) ખરસાડ	

જિલ્લામાં દાન ૩૪ ગામ પચાયતો ચાલુ છે એટલે ઉપરની નવી પચાયતો પંચી નિર્ધારમાં ગામપચાયતો ની કુન સંખ્યા તા ૧-૧૧-૪૦ પછી ૬૯ થશે

</

સમાચાર સંગ્રહ

જુન-જુલાઈની યોજનાનીશી

જુન તા. ૧૮ ઇન્ડાપુર (જંઘાનપુર) ગામે ગયા માર્ચ માસમાં આગવી હરિજનો મુખકાળી ગયા હતા તે અંગે મુખ્ય સરકારે રૂ. ૪૮૦ આપ્યા

તા. ૨૦—ખાનગી મિનકત કમળે યવાની અપવા બોગી છે ને એ મિનકતો ન કરવાનો સરકારનો ઇશારો નથી એમ જણાવતી સરખતી યાદી બહાર પાડી

તા. ૨૧—રામનગરના રાજાએ ગાવીજીને બીગી દરમના નામનું ગામ બેઠા આપવાના સત્યાગ્રહ વખતે ગાંધીજીએ ત્યાં ખુબ મમથ ગાળ્યો હતો એ ગામ ની આ રૂ. ૩૦૦૦૦ ની છે

તા. ૨૪—સરોડ મહાલની વર્ધા યોજનાની રાજાઓની મુલાકાતે ગયે વર્ધા વર્ધા શી આપનાયકમ્ મેડીક ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી વાવગાઇ દેમાઈ સાથે આન્યા દત્તા તે સર વારોડ ક મારાણાનું મુદ્રકામ બેઈ તેમને મતોષ થયો હતો એ કન્યાશાળાની પહેલા બી ધારણુની બાળાઓએ તકની પર કાતેલા સુતરનો વખાવનો પહેલો તાકો મહાત્મા ગાંધીજી બેઠા આપવા ની હમ્મજ બતાવેલી તે મુજબ એ તાકો તેવા થતા રૂકૂતબેડે તે તામ ગાંધીજી એ આપવાની સરકારની પરવ નગી માગી હતી અને તે મળતા ગાંધીજીને તે તાકો મોકનાવ હતો તેનો સદર્થ સ્વીકાર કરી ગાંધીજીએ બાળાઓ આત્મીયો મોકલ્યા

તા. ૨૫—જે શિક્ષકોએ શિક્ષણની તાલીમ લીવી હોય તેઓએ એટલે જ ગૃહસ્થાતી ટ્રેનિંગ પ્રોલેખના ટ્રેનિંગ એસ સી અંગે બી દી થયા હોય તેમને મુ. સરકાર ની વિદુસ્તાની શિક્ષક સન. પરિક્ષાના ભાષા શિક્ષણ પદ્ધતિ પેપરમાંથી મુ. આપવામાં આવી

જુન તા. ૧—સુરત ની ગામ નિકામ મહળના આશ્રયે નિવૃત્તાના ત. મહોની રચાય મા કરવાનું હતું

—અમદાવાદ મ્યુ તરફથી એક અસ્વાસિક પત્ર પ્રગટ કરાતું હતું

તા. ૩—લ્હોગા વર્કીંગ કમિટીની બેઠક રૂ. ૬

તા. ૪—મુખ્ય મરકારે બેડુનેને તમાની ઉપર બી પુર પાડવા માટે રૂ. ૫૦ મજુર કર્યા તેમા ગૃહસ્થ ના સમિતિએ બેડુતોરે રસ્તા બાંધે બી આપવા દુકાનો બો છે ને ૪૦ હમ્મર ર નું બી આપ્યું

તા. ૭—સરહદના ગાંધી ખાન અમલુલ મહારખાને વર્કીંગ કમિટીમાંથી મળનામું આ

તા. ૧૧—શ્રી હંકર દા. ચરતની મુચકાતે આન્યા સુરત શહેરમાં હરિજન પ્રતિ અવરોધન કર્યું તોરે ડિ બો બેઠા મા મમનયા નિવૃત્તા મા કાર્યકર્તાઓ સાથે ચર્ચાનાયક